NOVA·REVIJA

NOUVELLE REVUE

GODINA (ANNÉE) V. 1926. — Br. 3—4.

JUBILARNO IZDANJE
(NUMÉRO JUBILAIRE)

O 700. GODIŠNJICI SMRTI
SERAFSKOGA PATRIARKE

SV. OCA FRANJE.

Uredio O. Dr. Petar Grabić
prof. bogosl. u Makarskoj.

Uredništvo i uprava; Franjevački samostan - Makarska.
Direction-Rédaction: Couvent des PP. Franciscains - Makarska, Yougoslavie.

2/1470

ENCIKLIKA SV. O. PAPE PIJA XI.

O SV. FRANJI ASIŠKOMU

KAD SE NAVRŠUJE 700. GODIŠNJICA OD NJEGOVE SMRTI

ČASNOJ BRAĆI PATRIJARSIMA, PRIMASIMA, NADBISKUPIMA I DRUGIM ORDINARIJIMA, KOJI SU U MIRU I JEDINSTVU S APOSTOLSKOM STOLICOM.

PIJO PAPA XI.

Časna Braćo,

Pozdrav i Apostolski Blagoslov!

UVOD.

Za vrijeme velikoga Jubileja, koji smo eto na cio svijet protegli do konca ove godine, mnoge su se duše u ovome svetome Gradu lijepo očistile i bile na savršeniji život potaknute. K onim plodovima, što su odatle rodili ili im se možemo nadati, sada Nam se čini da dolazi kao kakav pridatak ona svečana proslava, koja se svugdje sprema u čast Franje Asiskoga na svršetku sedmoga vijeka, otkad je zemaljsko progonstvo sretno zamijenio nebeskom domovinom. Ovoga Čovjeka, kojega je Bog poslao da popravi nesamo svoje burno doba, nego još više i kršćansko društvo svih vremena, Naš je neposredni Prethodnik dao za nebeskoga Zaštitnika tako zvanoj katoličkoj Akciji. Zato je pravo i pošteno, da oni Naši sinovi, koji se na tome polju prema Našim uputama trude, složno s mnogobrojnim Franjinim potomstvom, njegova i djela i kreposti i duh spominju i veličaju. No oni će to činiti tako, da će odbacivši onaj umišljeni lik Serafinskoga Oca, koji se sviđa bilo pristašama novih zabluda bilo svjetskoj i razmaženoj čeljadi, svim kršćanima staviti za uzor i nasljedovanje onaj oblik svetosti, što ga je on u sebi oživotvorio prema čistome i pravome evanđeoskom nauku. Mi dakle želimo, da i sveti obredi i javne svečanosti i predavanja i propovijedi kroz ovu stoljetnicu na to smjeraju, da se iskazima prave po-

božnosti slavi Serafinski Patrijarka upravo onakav, kakav je i bio po darovima prirode i milosti, što ih je on divno upotrebio za potpuno usavršenje svoje i svoga bližnjega, a nimalo drukčiji.

Dakako, drzak je tkogod poređuje među sobom junake svetosti, koji su sada u nebeskoj domovini, a koje je Sveti Duh odabrao jedne za jedno, druge za drugo poslanstvo i službu među smrtnicima, jer takovo poređivanje, izviruć ponajviše iz nesređenih strasti, ne donosi nikakova ploda te vrijeđa i samoga Boga, početnika svetosti. Ipak se čini, da nije bilo nijednoga, u kome se življe i vjernije odrazila slika Krista Gospoda i evanđeoski način življenja negoli u Franji. Stoga on, koji je sam sebe nazvao V j e s n i k o m V e l i k o g a K r a l j a, s pravom je nazvan d r u g i m K r i s t o m, jer se pokazao i svome vremenu i budućim vjekovima takovim, kao da je u njemu oživio Krist: radi toga i biva, da on i danas živi pred ljudskim očima i živjet će, dok bude ljudi.

Pa tko će se tome čuditi? Tà nijesu li oni, koji su prvi među njegovim savremenicima pisali o životu i djelima svoga Oca i Zakonodavca, njega držali gotovo većim i uzvišenijim negoli je smrtan čovjek? I nijesu li oni naši Prethodnici, koji su prijateljevali s Franjom, bez bojazni rekli, da ga je Božja Providnost poslala na spas ljudima i na pomoć Crkvi? A zašto pobožnost katolika pa i udivljenje istih nekatolika prema njemu nekim novim žarom plamti, i ako je toliko vremena prošlo od smrti Serafinskoga Oca? Zar ne zato, što njegov lik i danas sja pred očima duša ne manjim sjajem nego prije, i što se željno zazivlje njegova moć i krepost, koja još toliko može da pomogne ljudima? Dà, njegov obnavljajući rad tako se protegao na čitavo ljudsko društvo, da se nesamo nadaleko obnovila prava vjera i ćudoređe, nego je duh evanđeoske ljubavi i pravice mnogo dublje prožeo i uredio i sam društveni život.

Lijepo se dakle slaže s velikim i sretnim događajem, koji se eto približuje, da preko vas, Časna Braćo, koji ste glasnici i tumači Naše riječi, kršćanskome puku u ovako zgodnu času u pamet prizovemo nauk i primjer Asiskoga Patrijarke i time u njemu pobudimo onaj franjevački duh, koji se nimalo ne razlikuje od evanđeoskoga duha i načina. Drago nam se pobožno natjecati s Našim najbližim prethodnicima, koji ne propustiše nijedne stoljetnice znamenitijih događaja iz njegova života, da je ugledom apostolske riječi ne osvijetle i vjernicima na slavljenje preporuče. Ovdje se veoma rado sjećamo — a s Nama će se bez sumnje sjećati svi oni, koji su prevalili cvjetnu dob života — kako je svugdje u narodu raspalila ljubav prema Franji i njegovim ustanovama Enciklika A u s p i c a t o, što ju je prije četrdeset i četiri godine napisao Leon XIII., kadno se od rođenja velikoga Asišanina navršivao također sedmi vijek. Pa kad se ta ljubav očitovala u mnogovrsnim iskazima pobožnosti i u nekoj željkovanoj obnovi duša, ne razumijemo zašto ova proslava, koja je onoj po znamenitosti jednaka, ne bi donijela i jednak plod. Pače sadašnje prilike kršćanskoga društva obećavaju mnogo veći! Doista, komu nije poznato, da su se duhovna dobra počela u javnosti više cijeniti i da narodi gledaju u katoličku Crkvu kao u jedini izvor spasa, jer ih je iskustvo prošloga vremena naučilo, da im se nije nadati miru ni sigurnosti nego jedino, ako se Bogu vrate? A opet, zar nije sreća, što s ovom proslavom stoljetnicom, koja se ne može odijeliti od duha pokore i ljubavi, u isto doba pada gore spomenuto protegnuće rimskoga jubilejskog Oproštenja na čitav svijet?

I. DIO.

Franjo - svetac.

1. Franjino doba.

Poznato je, Časna Braćo, u kako je teško i oporo doba živio Franjo. Istina je, kršćanska vjera bila je onda u puku dublje usađena, kako nam to dokazuje onaj sveti zanos, s kojim su nesamo pravi vojnici, nego i građani sviju staleža srnuli u Palestinu da oslobode Kristov grob. Ipak su se u Gospodnju njivu malo pomalo ušuljala i po njoj se kopitila krivovjerja, što su ih širili bilo očiti krivovjerci bilo potajni širitelji, koji iznoseći na vidik oštrinu života i hinjenu krepost i stegu lako zavaravahu priproste i slabe ljude. Odatle su u mnoštvo vrcale opasne iskre bune. A ako su gdjekoji u svojoj oholosti umišljali, da ih Bog zove neka poprave Crkvu Božju, kojoj su pripisivali mane pojedinaca, nije prošlo puno vremena, i oni su odbacili nauk i ugled Apostolske Stolice, te se očito pokazalo, koji ih ciljevi vode. Tà znamo, da ih je većina brzo pala u raspuštenost i nečistoću pa su i samu državu uzbunili uzdrmavši temelje vjere, vlasništva, obitelji i društva. Tako se i tada dogodilo, što se

ovdje ondje više puta u povijesti događalo, da su bune, uspirene protiv Crkve, i protiv države jednakim korakom išle i jedna drugu pomagale.

Nego, i ako je katolička vjera u dušama bila ili čitava ili barem ne sasvim zamračena, ipak budući da je evanđeoski duh gotovo zamro, Kristova je ljubav u ljudskome društvu bila tako ohladnjela, da ti se činila skoro ugašenom. Zaista, da ne govorimo o prepirkama onih, koji su s jedne strane pristajali s Carstvom, a s druge s Crkvom, talijanske gradove razdirali su domaći ratovi: neki se htjeli oteti iz vlasti jednoga i steći građansku slobodu, drugi jači nastojali sebi pokoriti slabije ili se u jednome istome gradu stranke otimale o prvenstvo. Odatle posvuda strašni pokolji, požari, haranje, pljačkanje, progonstva, zapljene imanja i dobara. Mnoge i mnoge tištila je nepravedna sudbina, jer između gospodara i podanika, između tako zvanih većih i manjih, sluga i kmetova, razlika bijaše mnogo veća negoli i samo čovještvo dopušta, te su mogućnici običavali tlačiti i nekažnjeno mučiti siromašne pučane.

Tkogod nije pripadao najjadnijoj sirotinji, zanesen sebeznalošću i pohlepom, gorio je od puste želje za blagom; tu ti se ne pazi ni na kakav zakon protiv raskoši, nego se svak nepametno razmeće sjajnim odijelima, gozbama i nasladama svake vrste. Ljudi preziru siromaštvo i siromahe; silno zaziru od gubavaca, kojih je onda bilo mnogo, odstranjuju ih i zanemaruju. A od tolike pohlepe za imanjem i uživanjem nijesu bili prosti ni oni, koji bi se je bili morali bolje čuvati, i ako ih je među svećenstvom bilo dosta, koji se odlikovali strogim življenjem. Tako je ušlo u običaj, da je svak vadio i gomilao velik i obilan dobitak, otkle je samo mogao, pa mnogi nesamo novac silom otimlju i nepravednom kamatom stječu, nego prodaju i javne službe, časti, upravu pravde pa i samu nekažnjivost krivcima i time povećavaju i umnožavaju svoj imutak. Dakako, Crkva nije mučala niti kazne štedjela, ali koja korist od toga, kad su i sami Carevi javnim zlim primjerom izazivali prokletstva Apostolske Stolice i prkosno ih prezirali? Manastirski stalež, u kojemu dozreše tako lijepi plodovi, i sam svjetskom prašinom posut, nije mogao da se uspješno opire i brani; a ako i jest crkvenoj stezi došlo po novim Redovima nešto pomoći i snage, ipak je trebalo da se izlije mnogo više i svijetla i ljubavi, da se obnovi bolesno ljudsko društvo.

2. Pogled na Franjin život.

I eto, da to društvo, što smo ga ukratko orisali, prosvijetli i opet povrati pravome liku evanđeoske mudrosti, pojavi se po Božjoj Providnosti Asišanin i sinu poput Sunca, kako pjeva Alighieri[1]), a isto je rekao i Toma Celanski, kad piše: »Sjao je kao svijetla zvijezda u tamnoj noći i kao jutro, koje se razlilo nad tminama.«[2])

Kao mladić žive i vatrene ćudi, obučen u skupocjeno odijelo, kažu, da je običavao svojim razmaženim i veselim prijateljima pripremati sjajne gozbe te uz vesele pjesme obilaziti ulicama rodnoga grada, ali se ipak odlikovao neporočnim životom, pristojnim govorom i prezirom bogatstva. Poslije ropstva u Perudi i poslije neke teške bolesti osjeti na svoje začuđenje, da se u sebi promijenio, ali uza sve to, kao da se izmakne Božjim rukama, ide u Pulju na junačke pothvate. Ali na putu ču, kako mu Bog očito zapovijeda, da se vrati u Asiz, gdje će mu se kazati, što ima činiti. Pošto se dugo kolebao, i po Božjem nadahnuću i čuvši za svete Mise ono mjesto u Evanđelje, gdje se govori o poslanju Apostola i njihovu načinu života, shvati napokon, da mu je živjeti i Kristu služiti »po načinu Svetoga Evanđelja«. Odmah, dakle, tada stane on raditi oko toga, da se što uže sjedini s Kristom i postane mu sasvim sličan; i »sve natojanje Božjega čovjeka, bilo javno ili privatno, kretalo se oko križa Gospodnjega, i od prvog časa, otkad je počeo vojevati za Propetoga, prosjaše oko njega različita otajstva križa«.[3]) Zaista, on je plemenitošću i veličinom srca bio dobar Kristov vojnik i vitez, pa da se ni on ni njegovi učenici ne bi u čemu razlikovali od svoga Gospodina, on je nesamo običavao tražiti savjeta u Evanđelju kao u neprevarljivoj knjizi, nego je i zakone Redova, što ih je osnovao, s Evanđeljem i redovnički život svoje djece s apostolskim životom jedini on potpuno izjednačio. Zato i jest na čelu Pravila s pravom napisao: »Pravilo i život Male braće ovo je: Gospodina našega Isusa Krista sveto Evanđelje vršiti . . .«[4]) Nego da o stvari potanje progovorimo, pogledajmo, Časna Braćo, kako li se divnim vršenjem najsavršenijih kreposti Franjo pripravio, da

---

[1]) Raj XI.
[2]) Legenda I., n. 37.
[3]) Thomas a Celano, Tract. de mirac., n. 2.
[4]) Regula Fr. Minorum, initio.

služi nakanama Božjega milosrđa i bude zgodnim sredstvom društvene obnove.

3. Franjina ljubav prema siromaštvu.

Kojom je ljubavlju naš Svetac plamtio prema evanđeoskom siromaštvu, ako to nije teško zamisliti, mislimo ipak da je veoma teško opisati. Svak zna, da je on od prirode bio sklon da pomogne siromasima i po Bonaventurinim riječima tako milostiva srca, da je »ne već gluhi slušač Evanđelja« odlučio, da ne će nijednome prosjaku zakratiti dara, osobito ako ga zamoli »za ljubav Božju«[1]), ali je milost prirodu do vrška usavršila. Tako je po unutarnjem Božjem nadahnuću prosjaka, kojega je jednom odbio, pokajavši se odmah stao tražiti i pun milosrđa obilno ga je u njegovoj bijedi pomogao. Drugi put išao je poslije vesele gozbe u mladenačkom društvu gradom pjevajući, kad li najedamput stade sav zanesen velikom duhovnom slašću. Kad se povratio u se, pa ga drugovi zapitali, da se ne misli ženiti, odmah im vatreno odgovori, da su pogodili, jer on misli dovesti nevjestu, od koje niti ima plemenitije niti bogatije niti ljepše. Tim je riječima smjerao na siromaštvo ili na red, koji se oslanja na osobito štovanje siromaštva.

Dà, od Krista Gospoda, koji se radi nas učinio siromahom, i ako je bio bogat, da bismo se njegovim siromaštvom obogatili[2]), on je naučio onu božansku mudrost, koje nikada ne će izbrisati nikakova doskočica ljudske mudrosti, i koja sama sve može obnoviti svetom novošću. Isus je zaista rekao: »Blaženi siromašni duhom[3]); Ako hoćeš da budeš savršen, hajde, prodaj što imaš i daj siromasima, i imat ćeš blago na nebu: i dođi, slijedi me.[4]) Ovakovu siromaštinu, koja se sasvim protivi onom prisiljenom, mrkom i hinjenom siromaštvu nekih starih filozofa, jer ona stoji u hotimičnom i dragovoljnom odricanju svega po nadahnuću Duha Svetoga, naš je Svetac tako prigrlio, da ju je s čašću i ljubavlju nazivao gospođom i majkom i zaručnicom. Evo što o tome piše sv. Bonaventura: »Nitko nije bio tako pohlepan za zlatom kao

[1]) Leg. maior, c. 1, n. 1.
[2]) 2 Kor. 8, 9.
[3]) Mat. 5, 3 .
[4]) Mat. 19, 21.

on za siromaštvom, nitko nije brižnije čuvao blago negoli on ovaj evanđeoski biser.«[5]) A i sam Franjo, koji u zakoniku svoga Reda preporučuje i naređuje svojima sasvim osobito vršenje ove kreposti, pokazao je zaista jasnim riječima, koliko ju je cijenio, koliko li ljubio: »Ovo je ona uzvišenost visoke siromaštine, koja je vas, moju predragu braću, postavila baštinicima i kraljevima Kraljevstva nebeskoga, učinila vas siromasima imutkom, uzvisila vas krepostima. Ona nek bude vaš dio; ... nje se ... potpuno držeći nemojte radi imena Gospodina našega Isusa Krista nikada ništa drugo pod nebom željeti da imate.«[6])

A zato je Franjo osobito ljubio siromaštinu, jer ju je držao drugaricom Božje Majke i Krista Isusa ne toliko drugaricom koliko Zaručnicom, koju je on vjenčao na drvetu Križa, a ljudi je poslije zaboravili i svijetu postala veoma gorka i tegotna. I kad je o tome razmišljao, udario bi u velik plač i jaukanje. Pa tko da se ne gane na neobičan pogled toga čovjeka, kojega su radi njegove ljubavi prema siromaštvu drugovi nekadašnjih njegovih zabava, a i drugi držali za luđaka? A što da kažemo o potomcima, pa bili oni i veoma daleko od shvaćanja i vršenja evanđeoske savršenosti, koje je prevladavalo sve veće udivljenje prema tolikome ljubitelju siromaštva a prevlađuje i ljude našega vremena? Preteča tome potomstvu svakako je Alighieri s onom svojom pjesmom[7]) o zaručenju Franje sa Siromaštinom, gdje ne znaš čemu ćeš se više diviti: veličini i uzvišenosti misli ili mekoći i ljepoti pjesme.

4. Franjina poniznost.

Nego ono visoko shvaćanje i ona plemenita čežnja siromaštva, što se nalazili u pameti i duši Franjinoj, nijesu se mogli ustaviti na samome odricanju izvanjskih dobara. Tà tko bi i mogao postići i vršiti pravo siromaštvo po primjerru Krista Gospoda, ako se ne učini u duhu siromašnim i krepošću poniznosti malenim? To je dobro znao naš Svetac pa ne rastavljujući nikada jednu krepost od druge ovako ih obje toplo pozdravlja: »Gospođo sveta siromaštino, Gospodin te pomogao s tvojom sestrom svetom poniznošću ... Sveta siromaština postiđuje svaku po-

[5]) Leg. mai., c. 7.
[6]) Reg. Fr. Min., c. 6.
[7]) Raj XI.

hlepu i lakomost i brige ovoga svijeta. Sveta poniznost postiđuje oholost i sve ljude ovoga svijeta i sve, što je na svijetu.«[1])

Da bi Franju označio jednom riječju, pisac zlatne knjige O Kristovu Nasljedovanju nazivlje ga poniznim: »Koliki netko u tvojim očima (Bože), toliki je i nimalo veći, kaže ponizni sv. Franjo.«[2]) On se zaista najviše oko toga brinuo, da se ponizno vlada kao najmanji i najposljednji od sviju. Stoga je odmah od početka svoga novoga života vruće želio, da mu se ljudi rugaju i podsmijevaju; i ako je bio Utemeljitelj, Otac i Zakonodavac Manje braće, ipak bi izabrao jednoga od svojih, komu će se kao svome upravitelju i gospodaru na svaki mig pokoravati; netom je mogao, nijesu ga nikakove suze ni molbe njegovih spriječile, da se ne odreče vrhovne uprave Reda, »da bi vršio krepost svete poniznosti«, i ostao je »od toga časa podložnim sve do smrti živeći poniznije nego ijedan drugi«.[3]) Grimizom odjeveni Oci i državni prvaci često su mu nudili dobrostivu i sjajnu gostoljubivost, ali ju je on odlučno odbijao. Druge je ljude veoma cijenio i svaku im čast odavao učinivši se »među grešnicima kao jedan od njih«. On bo je sebe držao za najvećega grešnika i običavao bi reći, da je Bog prema kojemu zločincu bio onako milosrdan kao prema njemu, da bi taj bio postao deset puta savršenijim od njega, a opet štogod je u njemu dobro i pošteno, da sve to treba pripisati samo Bogu, od koga je jedinoga poteklo. Radi toga je sa svom pomnjom nastojao sakriti povlastice i darove, koji bi mu mogli pribaviti ljudsku čast i hvalu, a osobito je krio Isusove Rane, što ih je Bog utisnuo u njegovo tijelo. Je li ga tko javno ili privatno hvalio, tada je nesamo sebe držao i nazivao dostojnim prezira i prijekora, nego bi se i vrlo ražalostio plačući i jadikujući. Zar se on nije smatrao za tako nedostojna, da nije htio primiti svećeničkoga reda?

Na ovoj istoj poniznosti htio je da se kao na kakovu temelju osniva i drži Red Manje braće. Ako i jest spomenama punim divne mudrosti opet i opet svoje opominjao, da se ne valja ničim hvaliti, a najmanje krepostima i nebeskim darovima, ipak je osobito opominjao pa do potrebe i korio onu braću, kojima je sama njihova služba mogla biti prigodom isprazne slave i oholosti, kao što su propovjednici Božje riječi, književnici i umjetnici, starješine samostana i provincija. Dugo bi bilo, kad bismo svaku spominjali, ali ovo jedno treba spomenuti, da je Franjo po primjeru i riječima Kristovim[4]) svojoj djeci dao poniznost kao osobitu oznaku Reda. On je htio da se njegova braća »zovu Manjom i starješine njegova Reda da se nazivlju slugama, da bi se služio i samim riječima Evanđelja, koje je odlučio vršiti, i da bi i po samome imenu njegovi učenici naučili, da su došli u školu poniznoga Krista da nauče poniznost«.[5])

[1]) Djelce Salutatio virtutum (izd. 1904.) str. 20 i sl.
[2]) Knj. III, pogl. 50.
[3]) Th. a Cel. Leg. II, n. 143.

5. Poslušnost Crkvi.

Vidjeli smo, kako je Serafinski Otac po samome pojmu potpunoga siromaštva, koji je u pameti imao, sebe tako malenim i poniznim učinio, da i kad je bio na čelu Reda, ipak je nekome, pače recimo: gotovo svima s djetinjom priprostitošću bio poslušan. Tko se god sebe ne odreče i svoju volju ne odbaci, za toga se doisto ne može reći da se svega odrekao i da može biti ponizna duha. Zato je naš Svetac slobodnu volju, taj najizvrsniji dar, što ga je Bog Stvoritelj dao ljudskoj prirodi, Isukrstovu Namjesniku zavjetom poslušnosti drage volje izručio i sasvim predao. O kako nepametno rade i kako li slabo poznaju Asišanina oni, koji radi svojih izmišljotina i zabluda zamišljaju i kalupe nekakova Franju, koji — čovjek ne bi vjerovao! — niti trpi crkvene stege niti mu je ni do samih vjerskih istina išta stalo, pače je preteča i glasnik one mnogovrsne i krive slobode, koja je donijela toliko smetnje Crkvi i državi!

Neka dakle svojim divnim primjerima sam Vjesnik velikoga Kralja pokaže svim katolicima i nekatolicima, kako je on usko vezan s crkvenom hijerarhijom, s ovom Apostolskom Stolicom i s Kristovim naukom. Eno, kako dokazuju povijesni spomenici onoga vremena, i to najvjerodostojniji »on je častio svećenike i čitav crkveni red grlio izvanrednom ljubavlju«;[1]) »ovo je ... taj čovjek katolik i sav apostol u svojim propovijedima osobito preporučivao: da se vjera Rimske Crkve čuva neokrnjena, i da se svećenički red veoma poštuje radi časti Go-

[4]) Mat. 20, 26-28; Luk. 22-26.
[5]) S. Bonav. Leg. mai., c. 6, n. 5.
[1]) Th. a Cel. Leg. I, n. 62.
[2]) Julian. a Spira, Vit. S. Fr., n. 28.

spodnjega Svetotajstva, koje nastaje preko svećeničkih ruku. A učio je, da treba veoma štovati i naučitelje Božjega zakona i sve crkvene redove.«[2]) Što je puku s propovijedaonice govorio, to je isto još jače prikričivao svojoj braći. Njih je više puta običavao upozoravati, a na to ih je i u onoj svojoj oporuci i na smrti krepko upozorio, da u vršenju svete službe ponizno slušaju biskupe i svećenike i prema njima se vladaju kao sinovi mira.

Nego što je ovdje najglavnije, netom je Serafinski Patrijarka sastavio i napisao novo pravilo za svoj Red, nije gotovo časa počasio da ga prikaže na potvrdu Inocentu III., pred koga je došao sa svojih prvih jedanaest učenika. I taj besmrtni Papa divno ganut riječima i pojavom siromašnoga i poniznoga čovjeka, Božjim duhom nadahnut ljubezno zagrli Franju i apostolskom vlašću potvrdi prikazano mu pravilo i još dopusti novim radnicima, da mogu propovijedati pokoru. Kad je to pravilo bilo malo promijenjeno, povijest nas uči, da ga je Honorije III. na Franjinu molbu opet potvrdio. A Serafinski Otac hoće, da ovo bude pravilo i život Male braće, da oni vrše »sveto Evanđelje Gospodina Našega Isusa Krista živeći u poslušnosti, bez išta svoga i u čistoći«, ne po svojoj volji ni po svome tumačenju, nego prema zapovijedi Rimskih Papa, koji su zakonito izabrani. Koji pak žele »da taj život prihvate, ... neka ih Ministri .... pomljivo ispitaju o katoličkoj vjeri i o crkvenim sakramentima, i da li sve to vjeruju i hoće vjerno da priznaju i stalno vrše sve do konca«. Koji su u Red primljeni, neka iz njega nipošto ne izlaze »po zapovijedi Gospodina Pape«. Klericima se naređuje, da svetu službu vrše »po redu Svete Rimske Crkve«; svoj braći, da ne propovijedaju u području kojega biskupa bez njegova dopusta i da ne ulaze u samostane redovnica, pa ni u svećeničkoj službi, ako im Apostolska Stolica ne da osobiti dopust. A ne dišu manjom čašću i poslušnošću prema Apostolskoj Stolici ni one riječi, kojima Franjo naređuje, da treba pitati Kardinala zaštitnika: »Pod posluh naređujem Ministrima, da pitaju u Gospodina Pape jednoga od Kardinala Svete Rimske Crkve, koji da bude upravitelj, zaštitnik i popravljač ovoga Bratstva, da uvijek podložni i pokorni nogama iste Svete Rimske Crkve, stalni u katoličkoj vjeri... sveto Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista vršimo, kako smo temeljito obećali.«[3])

[3]) Reg. Minor. passim.

6. Franjina čistoća i pokora.

Ne smijemo premučati ni one »ljepote i čistoće poštenja, koju je osobito ljubio« Serafinski Otac, to jest one čistoće duše i tijela, koju je čuvao i branio žestokim trapljenjem samoga sebe. Vidjeli smo, kako je on i kao veseo i gizdav mladić mrzio svaku prljavštinu pa i u samim riječima. A netom je odbacio isprazna svjetska uživanja, odmah je počeo žestoko suzbijati svoja čutila, pa ako se katkada dogodilo, da su ga uznemirivali tjelesni poticaji, nije se bojao valjati se u trnju ili usred ciče zime zaroniti u mrzlu vodu. U ostalom, poznato je, da je naš Svetac, koji je nastojao ljude povratiti k uzoru evanđeoskoga življenja, običavao svakoga poticati »da Boga ljubi, njega se boji i čini pokoru za grijehe«,[1]) i da je svojim primjerom svima propovijedao i preporučivao pokoru. On je nosio na tijelu kostrijet, oblačio se u grubu i siromašnu haljinu, išao bosih nogu, pod glavu za uzglavlje stavljao kamen ili komad drveta i tako počinuo, hrane uzimao samo toliko, da ne umre od glada, pa i s njom je ponajviše miješao vode i pepela, da nema nikakove slasti, pače veći dio godine nije gotovo ništa ni jeo. Osim toga, pa bio zdrav ili bolestan, on se uvijek oštro i oporo vladao prema svome tijelu, koje je nazivao magarčićem, a je li pokušalo da se rita, dvostruko ga je trapio. Ni posljednjih godina svoga života, kad je postavši veoma sličan Kristu po Ranama gotovo bio razapet i mučile ga svakojake bolesti, ipak nije svome tijelu nimalo davao mira ni počinka. Isto je tako nastojao, da se i njegovi naviknu na oštrinu i pokoru, i ako ih je opominjao, da ublaže pretjerani post i trapljenje tijela — i jedino se u tome »nije slagao jezik s djelovanjem svetoga oca«.[2])

7. Ljubav prema Bogu i iskrnjemu.

A da je sve to izviralo iz jednoga istoga izvora i vrela Božje ljubavi, komu nije očito? Tà on je, kako piše Toma Celanski[3]) »govoreći od Božje ljubavi... uvijek nastojao tvoriti junačka djela i vesela srca iduć putem Božjih zapovijedi želio se uspeti do vrhunca savršenosti«. A Bonaventura svjedoči[4]), da je »po-

[1]) Leg. Trojice Drugova, n. 33 i sl.
[2]) Th. a Cel. Leg. II, n. 129.
[3]) Leg. I, n. 55.
[4]) Leg. mai., c. 9, n. 1.

put gorućega ugljena sav kao izgarao plamenom Božje ljubavi«. Bilo ih je, koji su grozne suze lijevali, kad bi ga vidjeli, »kako je tako brzo došao do tolike opojenosti u Božjoj ljubavi«.[5]) Ova božanska ljubav tako se odrazila u ljubavi prema iskrnjemu, da je siromahe i među njima najjadnije — gubavce, od kojih se u mladosti toliko zgražao, pobjednik sama sebe, osobitom dobrostivošću prigrlio te čitava sebe i svoje predao njima u službu. Jednakom bratskom ljubavlju htio je da se i njegovi duhovni sinovi ljube među sobom, radi čega se franjevačka porodica digla kao neka »plemenita zgrada ljubavi, u kojoj je živo kamenje, sakupljeno sa sviju strana svijeta, sazidano u stan Svetoga Duha«.[6])

8. Zašto smo se toliko zaustavili na Franjinim krepostima.

Hotimice smo se, Časna Braćo, malko duže zadržali u ovome promatraju uzvišenih kreposti, jer dandanas mnogi, koje je okružila kuga lajicizma, običavaju našim junacima otimati pravi sjaj i slavu svetosti. Oni ih snizuju na neku prirodnu vrlinu i na ispovijedanje neke prazne religioznosti pa ih hvale i veličaju samo kao ljude, koji su stekli velikih zasluga za napredak nauke i umjetnosti, za dobrotvorne ustanove, za svoju domovinu, za čitav ljudski rod. I nikad se ne možemo načuditi, što li će udivljenje prema takovome Franji, koji ti se čini kao prepolovljen i iskrivljen, moći da koristi onim njegovim novijim ljubiteljima, koji hlepe za bogatstvom i uživanjem ili ti nakićeni i zagladeni idu po trgovima, po plesovima, kazalištima, ili se valjaju u glibu razbluda, ili ne poznaju, odbacuju Krista i Crkve. Ovamo sasvim zgodno ide ona: »Komu su drage zasluge nekoga sveca, mora mu biti drago i jednako štovanje Boga. Zato, ili mora nasljedovati, ako hvali, ili ne smije hvaliti, ako ne će da nasljeduje. Tko se divi zaslugama svetaca, neka i sam svetošću života postane vrijedan udivljenja«[1]).

---

[5]) Leg. Trojice Drugova, n. 21.
[6]) Th. a Cel. Leg. I, n. 38 i sl.
[1]) Brev. Rom. d. 7 Nov.: Serm. de Martyribus.

II. DIO.

Franjo - apostol i obnovitelj.

1. Propovijednik Božje riječi i anđeo mira.

Franjo, dakle, naoružan onim jakim krepostima, o kojima smo govorili, pozvan je u dobar čas da obnovi i spasi svoje doba i da pomogne čitavoj Crkvi. U crkvi sv. Damjana, gdje je običavao moliti u suzama i uzdasima, ču do tri puta nebeski glas: Hajde, Franjo, obnovi moju kuću, koja se ruši.[2]) On je bio tako ponizan i tako se držao nevrijednim za išta veliko, da nije razumio otajstvenoga značenja tih riječi. Razumio ga je Inocent III., koji je jasno shvatio milosrdnu Gospodnju odluku po onome viđenju, u kojemu mu je Bog pokazao Franju, kako svojim plećima podupire lateransku crkvu, što se bila nagnula. I eno, pošto je Serafinski Otac utemeljio dva Reda, da se u jednome ljudi, u drugome žene mogu popeti do evanđeoske savršenosti, stade on hitro obilaziti talijanske gradove te i sam i po svojim prvim drugovima kratkim, ali toplim riječima puku navješćivati i propovjedati pokoru.

U tom je apostolskom radu ubrao neiskazanih plodova. Gdje je god Franjo dolazio da vrši apostolsku službu, izlazilo mu je u susret svećenstvo s pukom. Tu zvona slave, pjesme se pjevaju, ljudi ga prate u procesiji mašući maslinovim granama. Nagrnuo oko njega pust svijet svake dobi, roda i staleža, danju i noću opkoljavaju kuću, gdje stanuje, samo da ga mogu, kad iziđe, vidjeti i čuti, njega se dotaknuti, s njima progovoriti. Njegovoj riječi nitko nije mogao odoljeti, pa ni oni, koji su već ogrezli i ostarili u grijehu i opačini. I tako su se veoma mnogi, pa i u poodmakloj dobi, željni evanđeoskoga života, jatimice odricali svega zemaljskoga; čitavi se narodi Italije sasvim obraćali na pravi put i predavali se Franji, da ih vodi; pače toliko se umnožilo njegovo potomstvo, i duše se svugdje raspalile tolikom željom da idu za njim, da je često puta sam Serafinski Patrijarka morao odvraćati od nauma da ostave svijet oni ljudi i žene, koji su se htjeli odreći i ženidbenoga staleža i domaćega življenja.

Međutim ovi novi propovjednici pokore najviše su išli za tim, da opet povrate mir među pojedince, obitelji, gradove, kra-

---

[2]) S. Bonav. Leg. mai., c. 2.

jeve neprestanim zavadama izmučene i iskrvavljene. Ima se pripisati natčovječjoj rječitosti onih priprostih ljudi, ako se u Asizu, u Arecu, u Bolonji i u mnogim drugim gradovima i selima došlo do prave i potpune sloge, koja je često puta utvrđena i svečanim ugovorom.

2. Treći Red.

Tome općem izmirenju i popravku mnogo je pomogao Treći Red, redovnički Red, dakako, ali neviđenim dotada primjerom bez ikakovih redovničkih zavjeta! Svrha mu je da ljudima i ženama u svijetu olakoti nesamo vršenje Božjega zakona, nego i postignuće kršćanske savršenosti. Evo poglavitih točaka iz pravila te nove ustanove. Ne smiju se primati nego samo oni, koji vjeruju katoličku vjeru i u svemu slušaju Crkvu; određuje se, kako imaju ulaziti u red članovi jednoga i drugoga spola, kako se poslije svršene godine kušnje zavjetuju da će izvršivati Pravilo, ali muž, ako mu žena dopusti, a žena, ako joj dopusti muž. Onda se govori o siromaškom i pristojnom odijelu, o umjerenosti u ženskom nakitu; da se Trećoreci čuvaju nevaljalih gozba, zabava i plesova; o nemrsu i postu; da se treba tri puta na godinu ispovijediti i pričestiti prije se pomirivši i povrativši tuđe; da Trećoreci ne nose oružja, ako ne u obranu Rimske Crkve, kršćanske vjere i svoje domovine ili s dopustom svojih poglavara; o kanoničkim časovima ili drugim molitvama; da treba učiniti zakonitu oporuku kroz tri mjeseca, otkad je netko ušao u Red. Napokon se govori i o tome, da se članovi što prije pomire između sebe i s drugima, ako su se zavadili; što im je činiti, ako katkad njihova prava ili povlastice budu napadnute ili povrijeđene; da se nikada svečano ne kunu, ako to ne zahtjeva nužda, koju je priznala Apostolska Stolica.

K ovima dolaze i druge naredbe od ne manje važnosti: o slušanju sv. Mise i o sastancima u određeno vrijeme; o prilozima, koje će svak prema svojim silama davati za pomaganje siromaha, osobito bolesnih, i za sprovode drugova; kako će jedni druge u bolesti pohoditi, kako će grješnike i okorjelike opomenuti i dovesti na pravi put; da se nitko ne smije nećkati, kad mu se dade koja služba, i da je ne smije nemarno vršiti; kako da se rasprave raspre.

3. Društvena obnova po Trećemu Redu.

Mi smo sve to potanko nabrojili, da pokažemo, kako je Franjo i slavodobitnim apostolskim radom svojim i svojih i osnutkom Trećega Reda udario temelje novome, to jest potpuno prema evanđeoskom uzoru obnovljenome društvu. Da i ne spominjemo, što se u tome pravilu govori o službi Božjoj i duhovnom napretku, a to je glavno, već i po samim onim drugim propisima vidi svak da je morao nastati tako uredan život i privatni i javni, da je društvo nesamo postalo kao neki bratski savez, utvrđen svetošću, nego su u njemu bijedni i slabi našli obranu svojih prava protiv bogataša i mogućnika, a bez ikakove štete za red i pravicu. Budući da se Treći Red pridružio svećenstvu, morala je odatle nastati sretna posljedica, da su i novi članovi dobili one iste sloboštine i povlastice, koje je imalo svećenstvo. I već tada Trećoreci niti su činili svečane zakletve tako zvanoga vazalstva niti su se laćali oružja, kad bi ih pozivali u vojsku ili u rat. Oni su protiv tako zvanoga feudalnog zakona donosili zakon Trećega Reda, protiv robovanja stečenu slobodu.

Kad su ih međutim stali žestoko progoniti oni, kojima je bilo puno do toga, da se sve povrati na staru, ustadoše na njihovu obranu i zaštitu Honorije III. i Grgur IX., koji suzbiše ona neprijateljska nastojanja zaprijetivši se i oštrim kaznama. Radi toga se ljudsko društvo stalo onako spasonosno obnavljati; nova ustanova Franje, Oca Zakonodavca, nadaleko se u kršćanskim narodima širila i sve više rasla doneseći s duhom pokore svetost života; nesamo Pape, Kardinali, Biskupi, nego i sami kraljevi i knezovi, od kojih se neki popeše do svetačke slave, puni zanosa primaju znakove Trećega Reda i s franjevačkim duhom upijaju evanđeosku mudrost; u ljudskome društvu opet se časte i cijene odabrane kreposti: u jednu riječ obnavlja se »lice zemlje«.

4. Franjo — misionar.

Nego Franjo, »čovjek katolik i sav apostol«, kao što se divno starao oko obnove vjernika, tako se mnogo trudio i htio da se i njegovi trude oko obraćenja nevjernika na Kristovu vjeru i zakon. Nije zaista potrebno da nadugo govorimo o stvari, koja je dobro poznata, kako je, to jest, naš Svetac želeći širiti Evanđelje i steći mučenički vijenac s nekoliko učenika prebrodio u Egipat i stupio junački i bez straha pred Sultana. A nijesu li

zlatnim slovima upisani u povijesti Crkve oni bezbrojni misionari, koji su u početku i da tako rečemo u proljeće Reda Male braće bili poubijani u Siriji i Maroku? Taj apostolski rad tako je mnogobrojno Franjino potomstvo kroz vjekove uz potoke krvi nastavilo, da su Rimski Pape najviše neznabožačkih krajeva njima povjerili na obrađivanje.

5. Franjina slava.

Neka se dakle nitko ne čudi, što se kroz proteklih sedam vjekova uspomena tolikih njegovih zasluga nikada i nigdje nije mogla izbrisati ni zaboraviti. Štaviše, njegov život i rad, o kojemu bi se po Alighierijevim riječima imala prije pjevati nebeska negoli čovječja pjesan, ko da je vijek predavao vijeku na udivljenje i štovanje. I tako on sja u katoličkom svijetu radi izvanredne slave svoje svetosti, a blista i nekim svjetskim štovanjem i slavom, te je ime Asiza svuda poznato. Zaista, nije prošlo puno vremena poslije njegove smrti, kadli se po želji naroda svuda stadoše dizati u čast Serafinskoga Oca veličanstvene i divne crkve; veliki se umjetnici upravo natječu, tko će ljepše prikazati Franjin lik i rad u slici, u kipu, u rezbariji, u mozajiku. K Sv. Mariji Anđeoskoj, na onoj ravnici, odakle je Franjo »siromašan i ponizan u nebo bogat« unišao, kao i k slavnome grobu na asiskome brijegu sa sviju strana dolaze i grnu poklonici, i pojedince i u četama, da u sebi s duhovnom korišću ožive uspomenu na tako velikoga Sveca i ujedno da se dive besmrtnim umjetničkim djelima. Osim toga kako vidjesmo, Asišanina je opjevao pjesnik, kojemu nema para — Dante Alighieri, a i poslije njega pjevali su o Franji mnogi odlični pjesnici, talijanski i strani.

Ali osobito je dandanas mnoge obuzelo silno udivljenje prema Franji, pošto su učenjaci dublje proučili franjevačka pitanja i tiskao se u različnim jezicima velik broj knjiga i mnogi odlični umovi izveli umjetničkih djela velike vrijednosti. To udivljenje nije uvijek bilo u redu. Jedni gledaju u njemu čovjeka, koji je od prirode bio sklon da pjesničkim načinom izreče svoja čuvstva, i učeno se potomstvo naslađuje u onoj njegovoj P j e s m i S u n c a, tome ponajstarijemu spomeniku materinskoga jezika, što se tek radao. Drugi se dive njegovoj ljubavi prema prirodi, gdje na nj ugodno djeluje nesamo veličanstvo

nežive prirode, sjaj zvijezda, ljupkost umbrijskih brda i dolina, ljepota životinja, nego se poput nevina Adama u zemaljskom raju razgovara sa životinjama, prema kojima kao da se osjeća bratom, a one ga slušaju. Drugi ga opet hvale radi njegove ljubavi prema domovini, jer je našu Italiju nesamo prodičio time što se u njoj rodio, već ju je obasuo tolikim dobročinstvima kao nijednu drugu zemlju. Neki napokon uzdižu onu njegovu osobitu ljubav, kojom je ljubio sve ljude.

To je sve istina, ali to nije ono glavno, a treba i dobro razumjeti. Tko bi prije svega imao te stvari pred očima ili ih natezao da opravda svoju mekušnost, ili podupre svoje krivo mišljenje, svoje predsude, taj bi zaista iskrivio Franjin lik. Tà, iz onih sviju junačkih kreposti o kojima, smo ukratko prozborili, iz one oštrine života, iz pripovijedanja pokore, iz onoga mnogovrsnog i mučnog rada oko društvene obnove, diže se pred nama pravi lik sv. Franje, kojega kršćanski puk više ima nasljedovati nego mu se samo diviti. On je kao Vjesnik velikoga Kralja išao za tim da ljude upriliči evanđeoskoj svetosti i ljubavi Križa, a ne da ih učini samo ljubiteljima cvijeća i ptica i janjčića i riba i zecova.

Ako se zaista i čini, da je on ljubio stvorenja nekom nježnom ljubavlju, pa ih »kako malena bila« zove »imenom brata ili sestre«[1]) — a u toj ljubavi nema ništa nedopušteno, samo ako ne prekoračuje granice — ipak njega potiče na ljubav prema stvorenjima jedino njegova ljubav prema Bogu. On »je znao, da imaju isti početak kao i on« i gledao je u njima Božju dobrotu, jer on »iđe svukud stopama svoga Ljubljenoga, utisnutim u stvorovima i od svih stvorenja čini stepenice, po kojima se penje k prijestolju«.[2]) Što se drugoga tiče, tko smeta Talijancima, da se diče njime Talijancem, koji se i u samoj crkvenoj službi nazivlje »svijetlom Domovine«?[3]) Tko brani pučkim vođama da slave Franjinu ljubav prema svim ljudima, osobito siromašnijima? Ali jedni nek se čuvaju, da ga iz neumjerene ljubavi prema svome narodu, umanjivši u njemu »čovjeka katolika«, ne bi učinili kao znakom te svoje žarke domovinske ljubavi; drugi neka ga ne umišljaju kao nekoga preteču i braniča zabluda, od kojih je bio daleko kao itko. S druge strane svi oni, koji se i

---

[1]) S. Bon., L e g. m a i., c. 8, n. 6.
[2]) Th. a Cel., L e g. II, n. 165.
[3]) B r e v. F r. M i n o r u m.

s nekim čuvstvom pobožnosti naslađuju u ovim manjim hvalama Asišanina i s ljubavlju se trude oko proslave stoljetnice, kao što su dostojni Naše pohvale, o kad bi ih tako ova sretna zgoda živo potakla, da izbliže promatraju pravi lik ovoga najvećega Kristova nasljednika pa da čeznu za boljim darovima!

ZAVRŠETAK.

Kakova treba da je proslava Franjine Stoljetnice.

Međutim, Časna Braćo, Mi se veoma radujemo, što se svi dobri složiše da proslave uspomenu svetoga Patrijarke ove sedamstote godine od njegove smrti, pa se spremaju crkvene i građanske svečanosti svugdje na svijetu, ali osobito u onim krajevima, koje je on za života prodičio svojom nazočnošću i svijetlom svetosti i slavom čudesa. Još Nam je milije, što vidimo, da u tome prednjačite vi svome svećenstvu i puku. I već gledamo u duhu, pače ko da vidimo i Svojim očima velike čete poklonika, koji će doći da pohode Asiz i obližnja svetišta po zelenoj Umbriji ili strma brda Verne ili svete brežuljke oko rijetske doline. Nema sumnje, pozdravivši ta sveta mjesta, gdje ti se čini da Franjo i sad živi te svoje kreposti pokazuje da ih nasljedujemo, oni će se povratiti kući još puniji Franjina duha. Tà — da se poslužimo riječima Leona XIII. — »o častima, koje se svetome Franji daju, treba držati da će tada biti najmilije onome, kome se daju, ako donesu koristi onima, koji mu ih daju. A u tome je prava i trajna korist, da čijoj se izvrsnoj kreposti ljudi dive, njemu poštogod i slični budu te nastoje nasljedujući ga postati bolji.«[1]) Možda će tkogod reći, da bi danas trebalo na zemlji novoga Franje da obnovi kršćansko društvo. Ali neka ljudi s novim nastojanjem oko duševnoga napretka uzmu našega Franju za učitelja u pobožnosti i svetosti; neka svi nasljeduju i u sebi ožive one primjere, što ih je ostavio on, koji bio »zrcalo kreposti, put pravde i pravilo života«[2]): zar ne bi to bilo dosta snažno da podsiječe i ozdravi pokvarenost ovih vremena?

Najprije dakle treba da budu osobito slični svome Ocu Zakonodavcu mnogobrojni njegovi sinovi sva tri Reda, u kojim se Redovima »raširenim ... širom svijeta« — kako piše Grgur IX. blaženoj Janji, kćeri češkoga kralja — »svaki dan slavi Sve-

[1]) Enc. Auspicato 17. rujna 1882.
[2]) Brev. Fr. Minorum.

mogući na mnogo načina«.[3]) Redovnicima prvoga Reda, ma kojim se franjevačkim imenom zvali, s jedne strane živo čestitamo, što iz nedostojnoga progonstva i otimačine kao zlato iz vatre izlaze sve ljepši i sve se više vraćaju na stari sjaj, a s druge od srca želimo, da bi primjerom svoje pokore i poniznosti, da tako rečem, visoko digli glas protiv one strašno raširene pohlepe tijela i oholosti života. Nek je njihova služba vraćati svoje bližnje životu po evanđeoskim zakonima, a u tome će lakše uspjeti, ako budu točno vršili ono sveto Pravilo, što ga je Utemeljitelj nazivao »knjigom života, nadom spasenja, srčikom evanđelja, putem savršenosti, ključem raja, ugovorom vječnoga zavjeta«.[4]) A Serafinski Patrijarka neka ne prestane s nebesa gledati i unapređivati otajstveni vinograd, što ga je sam svojim rukama zasadio, i svoje mnogobrojne sinove neka tako hrani i jača vlagom i sokom bratske ljubavi, da postavši svi »jedno srce i jedna duša« marljivo nastoje oko obnove kršćanske obitelji.

Bogu posvećene djevice iz Drugoga Reda, dionice »anđeoskoga života, što je sinuo u Klari«, usađene kao ljiljani u gredicama Gospodnjega vrtla, neka i dalje krasno mirišu i Bogu ugađaju snježnom bjelinom duše. Po njihovim molitvama neka se što više grešnika uteče milosrđu Krista Gospoda i divno se poveća veselje Majke Crkve radi djece, koja se povratiše u Božju milost i u nadu vječnoga spasenja.

Napokon pozivamo Trećorece, bili oni ujedinjeni u redovničkim zadrugama ili živjeli u svijetu, da i oni svojim apostolskim radom nastoje pospješiti duhovni napredak kršćanskoga naroda. Ako ih je taj apostolski rad u početku učinio dostojnima, da ih Grgur IX. nazove Kristovim vojnicima i drugim Makabejcima, može on i dandanas biti od jednake vrijednosti za opće dobro, samo ako oni kao što su po cijelome svijetu narasli brojem, tako i nalik Ocu Franji nose zastavu nevina i prava života. A što su Naši prethodnici Leon XIII. Pismom Auspicato i Benedikt XV. Enciklikom Sacra propediem poručili svim Biskupima katoličkoga svijeta da će im biti veoma drago, to isto i Mi, Časna Braćo, očekujemo od vašega pastirskoga žara, to jest: da ćete franjevački Treći Red svim silama njegovati i da ćete, ili sami ili po svećenicima izučenim i sposobnim za propovije-

[3]) Ep. De Conditoris omnium 9. svibnja 1238.
[4]) Th. a Cel., Leg. II, 208.

danje Božje riječi — svoje stado poučiti, za čim iđe ovaj Red svjetovnih ljudi i žena, koliko ga treba cijeniti, kako li je zgodan ulazak u Bratovštinu i lako vršenje njezinih svetih pravila, koliko blago oproštenja i duhovnih povlastica imaju Trećoreci pri ruci, kolika li napokon korist izvire iz Trećega Reda za pojedince i za društvo. Tko još nije upisan, neka se po vašemu nagovoru ove godine upiše u tu dičnu vojsku; tko to još ne može radi godina, neka se ubroji među mlade Pasconoše, da se tako već od malih nogu priviknu ovoj svetoj stezi.

Po ovim čestim slavama spasonosnih događaja čini se kao da dobri Bog hoće, da Naše Papinstvo ne prođe bez lijepih plodova za katolički narod. I zato se od srca veselimo pripremanju za ovu svečanu stoljetnicu sv. Franje, koji je u svome životu podupro kuću i za svojih dana utvrdio hram[5]), a veselimo se to više, što smo njega još od svoje mladosti veoma štovali kao Zaštitnika i već odavna postali jedan od njegovih sinova uzevši na se znakove Trećega Reda. Ove dakle godine, sedamstote od smrti Serafinskoga Oca, neka po Franjinu zagovoru katolički svijet, neka naš narod dobije toliko obilje dobara, da ovo bude godina zauvijek znamenita u povijesti Crkve.

Međutim, Časna Braćo, veoma rado u Gospodinu dajemo vama i svećenstvu i puku vašemu apostolski blagoslov kao znamen nebeskih darova i dokaz Naše očinske dobrostivosti.

Pisano u Rimu kod Svetoga Petra 30. travnja 1926., pete godine Našega Papinstva.

Pijo Papa XI.

---

[5]) Eccli., 50, 1.

* * *

Pripomena. Za ovaj svečani broj dali smo učiniti novi hrv. prijevod Papina pisma. Naš prevodilac Dr. Fra Stanko Petrov imao je pred očima i talij. i hrv. prijevod i franc. résumé, ali je prevodio iz izvornika nastojeći, da i prijevod bude vjeran i hrvatsko mu ruho dolično. Da se Enciklika lakše čita, on ju je još razdijelio na dijelove i odjeljke. Uredništvo.

Dr. Fra Dominik Mandić — Mostar.

BORAVAK SV. FRANJE ASISKOGA U HRVATSKIM KRAJEVIMA.

Résumé. — **Sur le séjour de S. François dans les contrées croates.** — Que S. François — à l'occasion de son premier voyage en Syrie, manqué à cause du vent contraire — ait débarqué sur les côtes slaves de l'Adriatique, c'est un fait accrédité par l'histoire. A quelle date mettre ce voyage? Quels endroits croates a pu visiter le séraphique Père? — Après différentes considérations l'auteur conclut que S. François n'a pu entreprendre ce voyage que au mois d'octobre 1212. Entre différents ports et villes (Zagreb, Rijeka [Fiume], Sušak, Zadar, Split, Dubrovnik) qui se glorifient d'avoir reçu le saint pèlerin, il faut exclure Zagreb et même Zadar. Quant aux autres endroits, bienqu'ils gardent des traditions anciennes, il est difficile de choisir à cause des termes généraux employés par les premiers historiens (Th. de Celano, Jul. de Spira, S. Bonav.) qui parlent de cet événement (in partibus Sclavoniae).

*

Van svake je sumnje, da je sv. Franjo Asiski bio prvih godina svoga apostolskoga rada na istočnoj obali Jadrana, u hrvatskim krajevima. To nam neoborivo svjedoči prvi biograf sv. Franje **Toma de Celano** u svom prvom »Životopisu«, napisanomu g. 1229. Celanovo pripovijedanje ponavljaju i potvrđuju i ostali znamenitiji biografi sv. Franje. Tako: **Vita S. Francisci versificata** (sastavljena oko g. 1230.) n. 101—104[1]), **Julianus de Spira** cap. VII. n. 34[2]), **S. Bonaventura**, Leg. major cap. IX. n. 5[3]).

Toma de Celano piše: »Sexto namque conversionis suae anno ... ad partes Syriae voluit transfratare. Qui cum navem quamdam, ut illuc tenderet, intravisset, ventis contrariis flantibus in partibus Sclavoniae cum caeteris navigantibus se invenit.«[4])

Celano veli: »sexto ... conversionis suae anno«, šeste godine od svoga obraćenja da se Svetac zaputio u Siriju. Sv. Franjo ostavio je svijet i potpuno se Bogu obratio god. 1207. prije 19. marta.[5]) Prema tome šesta godina od njegova obraćenja tekla

---

[1]) **Ant. Cristofani,** Vita S. Francisci versificata, Prato 1882, str. 168 sl.
[2]) **Analecta Bollandiana,** t. XXI., str. 179 sl.
[3]) Opera Omnia t. VIII., Ad Claras Aquas 1898., str. 531.
[4]) **1 Celani** n. 55. Slično: **Celano,** Tractatus de miraculis n. 33.
[5]) Vidi o tome opširno: **D. Mandić,** De legislatione antiqua Ord. Fratrum Minorum, vol. I, Mostar 1924., str. 4—19.

je između prvih mjeseci g. 1212. i prvih mjeseci g. 1213. A kada je u tome razdoblju Franjo pošao na Istok i dospio u hrvatske krajeve?

Stari nam izvori kažu, da je Franjo sigurno bio u Asizu na Cvijetnicu g. 1212., koja je te godine dolazila na 18. marta. Na tu svetkovinu u kasnu večer Franjo je zaodjeo Klaru pl. Sciffi i njezinu rođakinju Miroslavu de Gelfutio pokorničkim ruhom u crkvici Porcijunkuli.[6])

I prvih dana aprila g. 1212. Franjo je morao biti lično prisutan u Asizu, jer je on i Agnezi, rođenoj sestri Klarinoj, koja se obratila na 3. aprila[7]), dao pokorničko odijelo[8]). Dakle već smo u punom proljeću, za vrijeme kojega ne može biti ni govora na Jadranu o trajnim i dugim morskim olujama, o kojima nam priča **1 Celani 55** i drugi izvori.

Uostalom u proljeću i ljetu g. 1212. Franjo nije ni mogao ostaviti Asiza. Na 13. maja 1212. držao se kod Porcijunkule generalni Kapitul (glavna skupština) mlade franjevačke družbe, na kojemu je Kapitulu Franjo bez sumnje lično prisustvovao. Usto cijelo to vrijeme Franjo je bio sav zaokupljen prvim počecima Reda sv. Klare. Na 18./19. marta 1212. Franjo je obukao Klaru i njezinu drugaricu Miroslavu i smjestio ih iste noći u samostan benediktinka S. Paulo de Abbatissis, jugozapadno od Asiza kod današnje Bastia (3 km zapadno od Porcijunkule[9]). Poslije nekoliko dana, a svakako prije 3. aprila, Franjo s dva druga osobno je preveo Klaru i njezinu drugaricu u drugi samo-

---

[6]) »Palmarum dies solemnis... ac nocte sequenti exiens...«, **Legenda S. Clarae** n. 7, ed. prof. Francesco Pennacchi, Assisi 1910, str. 11. »Epsa intrò el Lunedì sancto«, **Processo di canonisatione di S. Chiara d' Assisi,** II, 1, Arch. Fr. Hist. t. XIII, str. 447. Cfr. **I. Leg. nin. S. Clarae,** cap. 1, Arch. Fr. Hist. VII, str. 40 sl.

[7]) »Nam post sedecim dies a convêrsione Clarae, Agnes divino afflata spiritu, properat ad sororem...«, **Leg. S. Clarae** n. 24. Slično: **Vita sororis Agnetis, germanae S. Clarae,** Chronica 24 Generalium, Anal. Fransisc. t. III, str. 174, gdje se veli: »post XV dies a conversione Clarae«.

[8]) »Beatus Franciscus manu sua ipsam totondit, et una cum sorore sua in via Domini erudivit«, **Leg. S. Clarae** n. 26.

[9]) »Statim eam ad ecclesiam sancti Pauli sanctus Franciscus deduxit«, **Leg. S. Clarae** n. 8.; »et poi la menò alla chiesia de Sancto Paulo de Abbatissis«, **Processo di canonisatione** XII, 4. — O samostanu S. Pauli de Abbatissis vidi: **Cristofani,** Storia della Bastia Umbra, Assisi 1872; **P. Nic. Cavanna,** L' Umbria Francescana, Perugia 1910, str. 40—43.

stan benediktinkâ, zvan San Angelo de Panso[10]), 2 km istočno od Asiza. Tu se na 3. aprila 1212. pridružila Klari njezina rođena sestra Agneza.[11]) Koji dan iza toga Franjo je i nju lično primio na pokornički život.[12])

Koliko je vremena Klara ostala u samostanu S. Angelo de Panso, prije nego je prešla u San Damiano, izvori nam ne vele izričito. Sv. Klara u svojoj duhovnoj Oporuci veli o tome: »Nam steteramus in alio loco, licet parum«[13]), a Beatrice, sestra Klarina: »dove stata che fo pocho tempo, fo menata alla chiesia de Sancto Damiano.«[14]) Ovo: »parum« i »pocho tempo« ne mora se uzeti previše striktno. U medievalnom jeziku to može značiti i više mjeseci, dapače i koju godinu. Tako sv. Klara u svojoj Oporuci veli, da se ona obratila: »p a u l o post conversionem ipsius (S. Francisci)«[15], premda je to bilo punih 5 godina kasnije (1207. —1212.). Ono nekoliko mjeseci, što ih je Klara provela u S. Angelo de Panso, uistinu je bilo »parum« prema 42 godine, koje je Svetica proboravila u S. Damiano i o kojima ona govori u svojoj Oporuci.

Da je Klara dulje vremena ostala u S. Angelo de Panso, razabire se iz Oporuke[16]) Svetičine, koja uopće ni ne spominje samostan S. Pauli de Abbatissis, gdje je provela samo nekoliko dana. A osobito se to razabire iz **Leg. S. Clarae** n. 10., gdje se veli, da se duh Klarin nije mogao potpuno smiriti u samostanu S. Angelo de Panso, i da je napokon prešla u San Damiano.[17]) Uzrok toga duševnoga nezadovoljstva bio je u tome, što Klarinu duhu potpunoga odreknuća svijeta i idealnom siromaštvu nije

---

[10]) »Paucis interiectis diebus, ad ecclesiam S. Angeli de Panso, transivit«, **Leg. S. Clarae** n. 10; »Da poi sancto Francesco, frate Phylippo et frate Bernardo la menarono alla chiesia de Sancto Angelo de Panço«, **Processo di canonisatione** XII, 5. — O samostanu S. Angeli de Panso vidi: **P. N. Cavanna,** L' Umbria francescana str. 133—6.

[11]) **Leg. S. Clarae** n. 24. (citat u bilj. 7.).

[12]) **Leg. S. Clarae** n. 26. (citat u bilj. 8.).

[13]) **Testamentum S. Clarae** n. 9, Seraph. Legislationis Textus originales, Ad Claras Aquas 1897, str. 275.

[14]) **Processo di canonisatione** XII, 5, AFH XIII, 480.

[15]) **Testam. S. Clarae** n. 7, Textus originales, str. 275.

[16]) Textus originales, str. 275.

[17]) »ad ecclesiam S. Angeli de Panso, transivit: ubi cum non plene mens eius quiesceret, tandem ad ecclesiam S. Damiani, beati Francisci consilio, commigravit«, **Leg. S. Clarae** n. 10.

odgovarala bogata benediktinska opatija S. Angelo de Panso.[18]) Zato pak trebalo je stalno vrijeme, dok je Klara upoznala život benediktinakâ iz bližega i dok je uvidjela, da to nije mjesto gdje bi ona mogla dulje ostati. A i sv. Franjo morao se pobrinuti, da dobije crkvicu San Damiano od asiških kanonika, dotično biskupa, i da tu u starom, tada zapuštenom samostanu uredi, pa i ako siromaški, stan svojim novim učenicama.[19]) To je pak zahtijevalo priličito dugo vrijeme. Kad sve ovo dakle dobro uočimo, moramo priznati, da prema izvorima Klara nije mogla prijeći u San Damiano nego tek pod konac ljeta, u augustu ili septembru g. 1212. Sv. Franjo bio je tada još nazočan u Asizu i sve lično uredio za prelaz Klarin u San Damiano.[20]) Na 29. sept. 1212. dolazio je redoviti Kapitul sv. Mihovila[21]), kojemu je Svetac naravno lično prisustvovao. Iza ovoga u brzo, dakle u oktobru god. 1212., morao je Franjo nastupiti svoj put na Istok.

Niti nam Celano niti drugi izvori vele, iz koje se luke zaputio Franjo u Siriju, niti u koju je luku prispio na istočnoj obali Jadrana. Po svoj prilici da se Svetac ukrcao u Ankoni[22]), koja je tada bila jedna od tri velike luke na istočnoj obali Italije za plovidbu na Istok, a bila je najbliža Asizu, rodnom mjestu i središtu Franjina djelovanja.

Neko vrijeme poslije nego je lađa zaplovila, digao se silan vjetar i bacio ladu na slavensku obalu.[23]) Da su sv. Franju primili i počastili gostoprimstvom, pripisuju sebi slavu ova hrvatska

---

[18]) Gl. **Paul Sabatier**, Le privilège de la Pauvreté, Revue d'histoire franciscaine t. I, Paris 1924, str. 13 sl.; **P. L. Bracaloni**, Storia di San Damiano in Assisi, Assisi 1919, str. 65.

[19]) Gl. **A. Cristofani**, Storia della Chiesa e Chiostro di S. Damiano[3], Assisi 1882.; **P. L. Bracaloni**, n. dj. str. 1—67.

[20]) »Et sic de voluntate Domini et beatissimi Patris nostri Franciscī ivimus ad ecclesiam Sancti Damiani moraturae«, **Testam. S. Clarae** n. 9, Textus originales str. 275: gl. **Leg. S. Clarae** n. 10 (citat u bilj. 17.).

[21]) »Post praedictum autem locum Sanctae Mariae obtentum a praefato Abbate ordinavit beatus Franciscus, quod fieret capitulum bis in anno, scilicet in pentecostes, et in dedicatione s. Michaelis«, **3 Socii** n. 57: **Anonymus Perusinus** c. VII, n. 36.

[22]) **L. Waddingus**, Annales Minorum, t. I. ad an. 1212. misli da se Franjo ukrcao za Istok u luci Ascoli. To nije vjerojatno. Ascoli je mala luka i nije služila kao uporište za velike istočne vožnje.

[23]) »Ventis contrariis flantibus in partibus Sclavoniae cum caeteris navigantibus se invenit«, **1 Cel.** 55.

mjesta: Dubrovnik, Split, Zadar, Rijeka - Sušak, pa čak i daleki Zagreb. U Dubrovniku se nalazi u franjevačkom samostanu jedna stara slika, koja nam prikazuje dolazak Franjin u slavensku Atinu. U Splitu brižno čuvaju predaju, da je u taj grad došao sv. Franjo, osobito OO. franjevci konventualci.[24]) U Zagrebu pak pokazuju mjesto, gdje je prenoćavao sv. Franjo kada je posjetio njihov grad. To bi se mjesto nalazilo na Kaptolu, na lijevu stranu od ulaza u današnji franjevački samostan u Zagrebu. Najopćenitija je ipak predaja, da je vjetar sv. Franju bacio na zadarsku obalu. Između drugih tu tradiciju zastupaju: stari franjev. historičar Fr. Gonzaga[25]), pisac glasovitoga djela »Illyrici Sacri« Daniel Farlati[26]), Octavius Spader[27]), P. D. Fabianich[28]), O. Benvenut Rode[29]).

Teško je reći, tko ima pravo, i gdje se sačuvala prava tradicija o boravku sv. Franje u hrvatskim krajevima. Iz navoda Celanova »in partibus Sclavoniae« ne da se ništa stalno izvesti. U starija vremena »Sclavonia« se nazivala sva zemlja, u kojoj su Hrvati i Srbi stanovali, za razliku od uskoga pojasa primorske Dalmacije, u kojemu je stanovalo romansko pučanstvo.[30]) Ali s vremenom, kada su Slaveni prodrli i u primorske gradove, izgubila se ta razlika, pa se stala nazivati »Slavonijom« cijela istočna obala Jadrana od Istre do albanskih gora.[31]) U ovom se zadnjem smislu upotrebljavala riječ »Sclavonia«, kada su pisani glavni izvori o životu sv. Franje Asiškoga.[32])

---

[24]) Gl. **Album FF. Minorum S. Francisci Conventualium**, Spalati 1900, str. 33; **Fr. Joseph Milošević**, De provincia Sclavoniae, Arch. Fr. Hist. I, p. 235 sl.

[25]) **De origine Seraph. Religionis**, Venetiis 1603, str. 500.

[26]) **Illyrici Sacri** t. V. str. 72.

[27]) **Archivium Portiunculae**, ed. Fr. M. Giusto, O. F. M., S. Maria Angelorum 1916, str. 45.

[28]) **Storia dei Frati Minori in Dalmatzia e Bosnia**, t. I. c. 1.

[29]) **De antiquitate provinciae Sclavoniae O. F. M.**, Arch. Fr. Hist., t. I. str. 507.

[30]) Gl. **Dr. Fr. Rački**, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, Zagrabiae 1877, str. 533, i tu navedena mjesta.

[31]) Gl. **T. Smičiklas**, Codex diplomaticus regni Chroatiae, Dalmatiae et Slavoniae, t. III.—X., passim.

[32]) Gl. **O. Benv. Rode**, De antiquitate pr. Sclavoniae, op. c., str. 505.—14.

Ipak, mislim, da se ne ćemo prevariti, ako kažemo, da Franjo nigda nije vidio glavnoga hrvatskoga grada Zagreba. Nikako nije vjerojatno, da se Franjo, koji je gledao zgodu da nastavi istočni put, tako daleko udaljivao od morske obale. A i led i snijeg preko gora do dalekoga Zagreba morao je Franju odvraćati od puta na sjever u oktobru i novembru, u kojima je samo boravio u ovim krajevima.

I Zadar treba isključiti. Braniteljima zadarskoga boravka sv. Franje ostala je nepoznata jedna odlučna potankost, koju nam navađa **Vita S. Francisci versificata** n. 104. Tu se veli, da je Franjo na povratku u Ankonu bio mirno već prevalio oko 200 »leuca«, kada je nastala žestoka oluja, koja je lađu više dana tjerala po moru daleko od kopna: »Iamque **videbantur leucas peragrasse ducentas**, Cum totus subito tenebris obducitur aer. Incipit undarum fieri collisio ... restat via longa ... Naufragium prope, **terra procul**, mors undique certa.« Ako sada pogledamo na geografsku kartu, vidjet ćemo, da između Zadra i Ankone nema ni 150 »leuca«[33]), i da je sv. Franjo iz Zadra zaplovio za Ankonu, on bi bio daleko prije oluje prispio u ankonsku luku. Mora dakle da je polazna tačka, iz koje se Franjo otisnuo natrag, bila udaljenija od Ankone, nego što je Zadar.

A sada, koliko je vremena Franjo ostao u hrvatskim krajevima? **1 Celani 55** veli: »facto modico temporis intervallo, nautas quosdam Anconam tendentes, ut eum secum ducerent exoravit.« To, čini se, ne bi značilo da se Svetac dugo zadržavao na istočnoj obali Jadrana. Ali ipak iz činjenice, da se upoznao sa stalnim krugom pučanstva u Dalmaciji i da je među njima dobio simpatija[34]), možemo izvesti, da se Franjo ipak neko vrijeme zadržao u hrvatskim krajevima, da se po svom običaju bavio propovijedanjem pokore i da je pučanstvo upoznao s franjevačkim idealom sirmoaštva.[35]) **Sv. Bonaventura** izričito veli, da se Franjo nije

[33]) »Leuca ... mensura itineraria Gallica, 1500 passuum ...« Ima i drugih »leuca«: engleska, »leuca usualis (3000 koraka), i t. d. **Ducange-Carpenterius,** Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis, t. V, Niort 1885, str. 73.

[34]) »Tunc quidam ... secum necessaria victus ferens, qui quemdam Deum timentem de navi ad se vocavit et ait ad eum: Tolle tecum haec omnia, et pauperibus hiis in navi latentibus necessitatis tempore fideliter exhibebis«, **1 Cel.** 55.

[35]) »pauperibus hiis« etc. **1 Cel.** 55 (u prednjoj bilješci).

odmah povratio nakon prispjeća na slavensku obalu, nego da se tu neko vrijeme zadržao.[36]) A to je i naravno. Svetac nije odmah napuštao svoj naum da otputuje u Siriju. On je čekao da njegova lađa, ili koja druga, pođe na Istok, i tek nakon što se uvjerio, da te godine ne će nikakva lađa iz Dalmacije u Siriju, odlučio se na povratak u Italiju.[37]

Ovo je pak sigurno, da se Svetac ukrcao za povratak iste godine, koje je na slavensku obalu prispio. To nam autentični izvori jasno i nedvojbeno vele.[38]) A moglo je to biti tek koncem novembra ili početkom decembra g. 1212. U to doba uistinu i bijesne žestoke oluje na Jadranu, kao što nam pričaju stari izvori, da se dogodilo na povratku sv. Franje u Italiju.[39])

[36]) »Cum moram **aliquandiu** contraxisset ibidem«, **Leg. major** c. IX. n. 5.

[37]) »Audiens autem a nautis eo anno navem illam in Siriam transire non posse ... in aliam, que Anconam tendebat ... intravit«; **J. de Spira** c. 7 n. 34; »nec invenire posset navem tunc temporis transfretantem«, **S. Bonav.,** L. major c. IX. n. 5. Gl. **Vita S. Francisci versificata** n. 102, A. Christofani str 172.

[38]) »quoniam **eo in anno** vix ulla navis potuit ad partes Syriae transmeare«, **1 Cel.** 55. Gl. i navode u bilj. 37.

[39]) »cum tempestate nimia exorta, per multos dies laborantes in remigando«, **1 Cel.** 55; »diebus plurimis in navi propter tempestatem continuam contrahentibus moram«, **S. Bonav.,** L. major c. IX. n. 5. Gl. **Vita S. Fr. versificata** n. 104, A. Christofani str. 176—180.

Prof. univ. Dr. Stj. Zimmermann — Zagreb:

POGLED NA FRANJEVAČKU FILOZOFIJU.

Résumé. — **Une brève excursion dans la philosophie franciscaine.** — La philosophie franciscaine — quant à l'essence est identique à la notion de philosophie chrétienne — se différencie de la philosophie d'autres penseurs chrétiens par son orientation historique et critique. Le but des philosophes chrétiens était d'harmoniser les doctrines religieuses avec le raisonnement philosophique. D'ici découle la nécessité d'une collaboration étroite entre la philosophie et la théologie. C'est ce qui caractérise déjà la période patristique, et c'est à cette période (à Augustin surtout) qu'il faut remonter si on veut comprendre la philosophie franciscaine. Le corps et l'âme sont, d'après Aug., deux substances. L'activité de l'âme et la connaissance par l'intuition des idées éternelles, sont bien accentuées chez le grand évêque d'Hypone.

Les franciscains viennent à Paris vers 1220. Leurs docteurs: H. de Faversham, B. Anglicus, A. de Hales, S. Bonav., J. de la Rochellé ... enseignent à l'université. Ils forment l'»ancienne« école francis. qui aux éléments augustiniens joint aussi des éléments aristoteliciens. En dehors de la connaissance par l'intellectus, l'homme est doné d'une illumination divine. L'âme est une substance per se, qui étant créée, est composée de forme et de matière. Entre les facultés de l'âme et l'âme elle-même il y a distinction réélle. Dans un même être il y a plusieurs formes substantielles. Nous connaissons Dieu non seulement a posteriori, mais aussi par une certaine intuition a priori. L'existence éternelle de l'univers est impossible. A l'université d'Oxford les franciscains ont affirmé leur présence par des personnalités d'une grande valeur: Adam de Marisco, Barth. Anglicus, le célèbre Rog. Bacon ...

Le docteur subtil J. D. Scot (Oxford - Paris), fondateur de la »jeune« école franciscaine, marque la culmination d'une opposition critique contre l'aristotelisme de Thomas d'Aquin. Il est d'accord avec le Docteur angélique pour rejeter la connaissance par illumination, mais sur la question de la connaissance de l'âme et de l'individu il renouvelle la tradition augustinienne de ses devanciers. Il introduit la distinction formalis. Son réalisme est cependant bien éloigné d'un individualisme extrême. D. Scot retrecit le pouvoir de la raison dans le champ de théodicée et de psychologie plus que S. Thomas. Sa théorie de volonté rappelle s. Augustin, mais le rapprochement de Scot et de Kant au point de vue du voluntarisme n'est nullement fondé. La différence entre S. Thomas et D. Scot consiste en ce que le premir accentue plus la speculation et la contemplation, le dernier la foi pratique. Thomas est un systematiseur dans l'ordre théorique, D. Scot est un dialecticien et un critique.

La philosophie métaphysique des thomistes et la philosophie franciscaine avec son orientation scientifique-experimentale et critériologique ont abordé le sommet des recherches philosophiques. Les modernes n'ont pas droit de s'appropier exclusivement ce domaine. Plusieurs franciscains croates ont contribué à l'édifice philosophique. Sur ce point il y a beaucoup de recherches à faire encore.

L'école franciscaine avec sa nuance platonicienne et augustinienne représente un système un et commun avec la scolastique en général. L'ordre, séraphique donne aujourd'hui — comme il a donne pendant les siècles — ses meilleures énérgies à la vie pratique-spirituelle de l'Eglise et à son développement culturel. C'est ici sa raison d'être dans l'Eglise, dans la civilisation, dans la philosophie.

LITERATURA:

Osim Ueberweg-Baumgartnera (Grundr. d. Gesch. d. Phil. d. patrist. u. schol. Zeit. 1915[10]), Baeumkera (Die patristische Philos. u. Die christl. Philos. d. Mittelalters, u Hinnebergovoj »Die Kult. d. Gegenwart« I, 5[3] 1923), Endresa (Gesch. d. mittelalt. Philos. 1908), Grabmanna (Gesch. d. schol. Methode, I, 1909 i II. 1911: i Philos. d. Mittelalters 1921), Wernera (Die schol. d. spät. Mittelalters, I—III, 1881—1884), Willmanna (Gesch. d. Idealismus, II. 1908[2]), de Wulfa (Hist. de la phil. médiévale 1912[4], njem. od Eislera) isp. Baeumker, Der Platonismus im Mittelalter (München 1916, Akad. d. Wiss.); Ehrle, Der Augustinismus u. Aristotelismus geg. Ende d. 13. Jahrh. (Arch. f. Lit. u. Kirchengesch., V. 1889); Grabmann, Die Erklehre d. M. ab Aquasparta Wien 1906); Werner, Die Psych. u. Erklehre d. J. Bonaventura (Wien 1876); R. Seeberg, Die Theologie d. D. Scotus (u. »Studien z. Gesch. d. Theol. u. Kirche« od Bonwetsch i Seeberga, sv. V., 1900); Pluzanski, Essai sur la Philos. de D. Scot (Paris 1888): Rivista di Filos. Neoscol (Firenze 1914; fasc. 6. an 6.): O. Keicher. Raymundus Lullus (Münster 1908); Heidegger, Die Kathegorien- u. Bedeutungslehre d. Dr. Scotus (Tübingen 1916); Minges, Ist D. Sc. Indeterminist? i Der angebliche excess. Real. des D. Sc. (u Beaumkerovim Beiträge, V, 4 i VIII, 1): Felder, Die Ideale d. hl. Franziskus v. Ass. (Paderborn 1923) i Gesch. d. wissensch. Studien im Franziskanerorden (Frbg. 1904); Erste Lektorenkonferenz d. deutschen Franziskaner (Münster 1922) i Zweite L. (1924): godišta »Franziskanische Studien« (Münster) i Etudes Franciscaines; Prosp. da Martigné O. M. C. (u talij. prevodu), La scolastica e le tradizioni francescane I. (Assisi 1889), II. (Foligno 1890): Et. Gilson, La philos. de Moyen Age, i La phil. de S. Bonav. (Paris, Payot): Ephr. Longpré, La phil. du D. Scot (Quaracchi): id. u »La France franciscaine« t. VI. 1923. p. 108—134; Bertoni, Le B. Duns Scot, sa vie, sa doctrine, ses disciples (Levanto 1917): Van de Woestyne, Cursus philosophicus (Mechliniae).

Osnovna ili bitno konstitutivna karakteristika franjevačke filozofije istovjetna je sa samim pojmom kršćanske filozofije. To će reći: prema onom cilju, koji si je — već u prvim vijekovima kršćanstva — postavilo filozofiranje kršćanskih mislilaca, kao i prema historijski-idejnoj njihovoj orijentaciji, obilježena je i glavna smjernica filozofiranja unutar franjevačkog reda. A zasebna historijsko-kritička orijentacija upravo diferencira franjevačku filozofiju od ostalog područja kršćanske filozofije. U koliko dakle našem razmatranju nije namijenjeno detaljno istraživanje ponekih pitanja unutar franjevačke filozofije ili kojeg njena predstavnika, za izvid historijski cjelovitog pojava franjevačke filozofije od potrebe je, da ponajprije u njenoj osnovici ogledamo razvitak same kršćanske filozofije.

Po svome cilju kršćanska filozofija traži sintezu između kršćanski-vjerskog nauka i filozofskog umovanja. Ali već sama koncepcija ovog zadatka uključuje kompleks raznih pitanja. Po-

najprije analitičku interpretaciju vjerskog nauka. Božanskim auktoritetom zaštićena istinitost ovog nauka dopušta naime i štoviše iziskuje sustavno raspoređivanje i objašnjavanje pojedinih vjerskih ili objavljenih stavaka. A takav je pothvat neizvediv bez metodički i terminološki filozofijskog aparata; pa se već u tom pravcu kršćanskoj teologiji — naučnom ispitivanju kršćanstva — nametnula potreba filozofske obradbe. Pogotovo je teologija morala u svoju sferu povući fil. umovanje i zato, što su pojedini vjerski stavci čisto spoznajno dostiživi; tako primjerice nauk o Bogu, o duši i t. d. A sve to trebalo je od prvog početka da se odbrani od protivnikâ kršć. religije, te je po tom i sam način odbrane upućivao na stanovito filozofiranje. Očito dakle, da su teološki motivi iziskivali fil. orijentaciju, i to dakako — gledamo li na historičko-genetički razvitak kršć. filozofije — orijentaciju u okviru antikne filozofije.

Otpočela je, kako je znano, kršć. filozofija patrističkim razdobljem. I baš kad se o tome radi, da se franj. filozofiju po idejnom njezinom kontinuitetu svede na historijski prve zametke, nemoguće je mimoići dobu crkvenih otaca. Već ovdje dolazimo u dodir sa Platonom i donekle s Aristotelom. Poglaviti logički pojmovi i neki psihološki Aristotelovi nazori usvajaju se uz sinkretistički platonizam, usto i Filonovu religijsku filozofiju. Tek Augustinom ulazi u kršć. filozofiju novoplatonizam svojim naziranjem o Bogu i o duši, te noetičkim i ontološkim učenjem. A ovdje će nadovezati i kasnija franj. filozofija.

Apologete ili branitelji kršćanstva u 2. st. (osobito Justinus Martyr, oko 150.) nijesu još pravo ni razlikovali vjerski nauk od filozofije, smatrajući da se već u platonskoj, stoičkoj i pitagorovskoj filozofiji nalaze neke objavljene sjemenke, naročito iz poznavanja starozavjetnih spisa. Ne samo ovi apologete, nego ni antignostici 3. stoljeća (Tertulijan, Tacijan, Hipolit i osobito Irenej) ne znače još konstruktivnu fazu kršć. filozofije, jer su ju zapravo potiskivali suprotstavljajući se gnostičkom pokretu, koji je sinkretistički konfundirao razne religijske i fil. nazore. U drugoj polovici 3. stoljeća otpočima zapravo kristijanizacija antikne filozofije, i to u aleksandrijskoj školi, gdje su stoički konvertit Pantänus, te njegovi učenici Klement Aleksandrinski i Origen nastojali (u duhu Filonovom, god. 50.), da pomoću filozofije primaknu vjersko-objavljeni nauk »spoznaji« t. j. spekulativnoj obradbi. I tako je Origen zaista (dakako s nekim zabludama) metodički proveo (svojim djelom περὶ ἀρχῶν) vezu dogmatskog učenja s filozofiranjem.

Interesantno je kako su u povojima teološke filozofije izbile neke pojave, koje će biti karakteristične ne samo gledom na franj. filozofiju, nego su i u današnjem duševnom gibanju od osobitog značenja. Tako je Grgur, biskup Nisenski — povodeći se u raznim svojim nazorima za tradicijom Origena i Filona — u polemici s aristotelovcem Eunomijem isticao pokraj diskurzivne spoznaje Boga još i savršeniju, intuitivnu, koja je omogućena sličnošću čovjekove duše s Bogom. Već ovdje dakle izbija opreka između intelektualizma i intuicionizma, koja se pod novoplatonskim utjecajem razvila u Augustinovoj filozofiji.

Ne ulazeći u njezino sistematsko izlaganje, filozofiju s v. Augustina treba ipak da uočimo kao osnovnu komponentu franj. fil. škole. Samostalnim stavom prema Akademijinoj skepsi Augustin je izvor filozofiranja, zapravo noetičkog istraživanja, sveo na nedvojbenu činjenicu jastvenog bivstvovanja i sigurnost načela protivurječnosti. Spoznaja istine fundirana je u svijesnom doživljavanju (kako je u novovječnoj filozofiji stao učiti i Descartes); a posljednji, adekvatni izvor i jamstvo istinitosti stavlja Augustin u božji um. To ga je i navelo na platoniziranje o intuiciji božjih ideja, prauzoraka svega bitka. Novoplatonistička je s tim u savezu i A-teorija iluminacije ili iradijacije, t. j. istinskog saznanja božjim osvjetljenjem. Zrenjem idejnih bîti in rationibus aeternis stičemo pravo znanje, dočim je apstraktni način empiričkog shvaćanja po istinskoj vrijednosti neznatan. Ovo od Aristotelovog sasvim suprotno naučanje oslanja se kod A. (kao i kod Platona) na metafizičku pretpostavku o vezi duše s tijelom. Budući da su to dvije zasebne supstancije, a duši pripada samosebna aktivnost, već i opažajno shvaćanje nije drugo nego dušin osvrt na sjetilno podražavanje; opažaji ne konstituiraju spoznajne predmete, kako Aristotel uči, nego su samo povod za čisto duševnu djelatnost. Na ovoj se upravo točki odvaja A. (s Platonom) od Aristotela — i tu će u prvom redu nadovezati kasnija franj. filozofija.

Sasvim je u novoplatonskoj struji i A. metafizičko naziranje o svijetu. Promjenljivost, kojom se stvorovi razlikuju od božjeg bitka, pretpostavlja kod svih (i spiritualnih) stvorova pasivni princip ili »materiju«. Samo što ona, kako je Plotin krivo držao,

ne emanira iz božjeg bitka, nego je stvorena kao i one rationes seminales, iz kojih su se razvila stvorena bića.

Napokon je za pozniji utjecaj A. filozofije — sve do današnje fenomenologije — osobito znatan i psihološki njegov nazor o temeljnim duševnim moćima (memoria, intellectus, voluntas), od kojih pripada prednost emocionalnom činiocu.

Od daljnjeg raširivanja kristijaniziranog novoplatonizma još nam je ovdje istaknuti sevilskog nadbiskupa Izidora († 636.) sa augustinskim Sentencama, i pod imenom Dionizija Areopagite sastavljene spise oko 500. god., valjda u Siriji. — Ali se već uzato razvijao i aristotelizam, navlastito Boetijevim prevodima i komentarima Aristotela (De interpretatione, De categoriis) i Porfirijeve (Plotinova učenika, 233.—304.) Isagoge ili uvoda u kategorijsku nauku, otkuda je i Boetije preuzeo mišljenje, da se Platon i Aristotel u temeljima ne razlikuju. Iz Sirije (gdje je bilo sijelo Aristotelizma) i preko arapskih (Alfârâbi, Avicenna i Averroës) te jevrejskih (Avencebrol) filozofa, a ponajpače i još prije po Ivanu Damašćanskom († 749.), Aristotelizam je prodirao sve do — s k o l a s t i k e.

*

Iz antikne filozofije preuzela je i skolastika u glavnom svoju problematiku; pa ako je skolastička filozofija i promicala teološke ciljeve, ne bi valjalo predmnijevati ni da je bila u naučanjima jednolična, ni u spekulaciji sterilna, jer su njezini — iako najvećma metafizički problemi — ostali predmet filozofiranja i do danas. U teoretskom su pogledu bila mjerodavna u glavnom dva smjera: aristotelizam i platonizam, a potonji osobito preko Augustina. Osim navedenih bilo je sredinom 12. vijeka i dosta drugih izvora, koji su na veoma opsežnoj problematskoj osnovici omogućili, da se otkraj 13. vijeka razmahao filozofski duh do vrhunca skolastike. I tu sad ulazi franj. filozofija.

Na prelazu u 13. vijek osnovana i najslavnija universitas magistrorum et scholarium bila je u Parizu, središtu skolastičkih studija, sa živom tradicijom Magistra sententiarum, Petra Lombardskog (umro kao pariški biskup iza g. 1160.). Oko g. 1220. dođoše u Paris prvi franjevci, i već iza par godina nalazimo na pariškom sveučilištu njihove magistre: Haimo de Faversham i (kasniji rektor magdeburškog samostana) Bartolomej Anglicus (obojica oko 1225.). Glasoviti teolog ove universe A l e k s a n d a r H a l e š k i († 1245.) stupio je 1231. u franj. red, te je po njemu

i znamenitom njegovu učeniku i nasljedniku u akademskom položaju B o n a v e n t u r i (Ivan Fidanza, 1221.—1274.) postavljen temelj skol. augustinizma. Nije ova »starija« franj. škola ostala i bez aristotelovskog utjecaja (preko Boetija i u novoplatonskoj formi preko arapskih filozofa), pa se u osnovnim noetičkim doktrinama nalazi neka kombinacija obojeg smjera. Uz apstraktivni razum ima čovjek i duhovnu sposobnost zrenja. Našu inteligenciju osvjetljuje božji um, uči Aleksandar Haleški priznavajući duševnu razliku između tvornog i trpnog razuma. Jednako nasljednik Aleksandrov na pariškoj katedri (već 1238. univ. magister), odlični psiholog I v a n d e R u p e l l a (de la Rochelle), a i Bonaventura. S tim je u savezu i psihološka teorija o odnosu duše i tijela. Duša je zasebna supstancija (a ne kako Aristotel uči, jedna sa tijelom); a budući stvorena, sastavljena je od forme i materije (prema učenju Avencebrola). Samo se Ivan de Rupella od ovog shvaćanja odvaja. Umjereno je proveden i Augustinov nazor o realnoj razlici duše i njezinih sposobnosti kao i ovih međusobno; te se sposobnosti bitno razlikuju od duše, ali ne opet supstancijalno, t. j. ne znače za dušinu supstanciju akcidentalan bitak (kako Aristotel uči). — Još je i u metafizičkom pogledu interesantna specijalnost franjev. filozofije kod Bonaventure, u koliko uči mnoštvo supstancijalnih formi, zajedno sastavljenih u jednoj stvari, tako da najopćenitija forma (kod tjelesnih stvari svjetlo) uvjetuje specijaliziranje ostalih. I u pitanju materije odvajaju se augustinski franjevci od Aristotela. Materija sama po sebi jest homogena i neograničena (indefinita) za prihvatljivost raznih formi; ali tjelesna materija nije nešto sasvim potencijalno, nego je u tjelesnim dimenzijama aktualizirana originalibus rationibus sive potentiis. — Napokon u pitanju naravne spoznaje Boga zastupa franj. škola (prema noetičkoj svojoj nauci) osim aposteriorne spoznatljivosti i mogućnost apriornog zrenja (po Anzelmu). S Platonom uče stariji franjevci, da je svijet u vremenu stvoren, a ne odvijeka.

Sve ove nazore, kod kojih zapažamo koncilijantnu tendenciju između Augustina i Aristotela, sadržaje već Aleksandrova »Summa universae theologiae« (sastavljena, po Lombardovom uzoru, u četiri dijela: o Bogu, o stvorovima, o otkupljenju i o sakramentima). Svako je stvoreno biće sastavljeno od bîti i bivstvovanja, od materije i forme; i ovaj hilemorfički sastav kontingentnih bića kao i mnoštvo supstancijalnih formi postaje od

Al. Haleškog metafizičkim obilježjem franj. škole. Za evoluciju ovog razdoblja bila je znatna i Aleksandrova nauka o Bogu, a s njom u savezu i (augustinsko-aristotelovska) nauka o izvoru spoznaje. A napokon i u psihologiji zapaža se utjecaj Augustinov izmjenično s Aristotelovim: duša je esencijalna forma tijela, ali je zasebna supstancija, sastavljena od materije (numerički različne) i forme. Duša je slična Bogu — eksemplarnom uzroku svih stvari — i to naročito po »iluminaciji«. Na ovaj Augustinov specijalitet nadovezuje Bonaventurin »Itinerarium mentis ad Deum«, gdje se izrijekom uči (posebni Augustinov ontologizam!), da je Bog prvotni spoznajni objekat. Duša je u neposrednom kontaktu »cum rationibus aeternis«, i samo u toliko je »slika božja«. Iluminacija upotpunjuje apstraktne spoznajne forme (»eksemplarizam«).

Bonaventurini učenici: Matej ab Aquasparta (1235.-1302.), J. Peckham (1240.—1292.) i Vilim de la Mare († 1298.) predstavljaju začetak filozofske borbe između franj. reda i dominikansko-tomističkog aristotelizma. Kao pariški magister, a kasnije redovnički general i kardinal, istaknuti noetičar (»Quaestiones disputatae«) Matej ab Aquasparta, polazeći stopama učiteljevim u smjeru augustinsko-aristotelovskom, iznosi proti Tomi Akvinskom naročiti prigovor, što se ne povodi za Augustinom u pitanju intuicije vječnih istina u božjim idejama. Proti Tomi je ustao i engleski franjevac - prirodonaučnjak J. Peckham, učitelj u Parizu i Oxfordu (i lector S. Palatii u Rimu), te nasljednik Kilwardbya, nadbiskupa Canterburyskog, obnovivši (1284.) crkvenu osudu svog predšasnika nad Tominim teorijama. Osobito se rasplamsao literarni sukob kritičkim spisom (oxfordskog franjevca Vilima de la Mare) »Correctorium fratris Thomae«, gdje se osporava 117 stavaka iz Tominih djela. (Tomisti su odvratili sa nekoliko Correctoria »Corruptorii« fratris Thomae.) Uopće je oxfordskom učilištu (kamo franjevci stigoše g. 1224.) već od svoga osnutka dao franj. red odličnih predstavnika; prvi bijaše matematički magister Adam de Marisco (stupivši u red 1227.). Iz Oxforda je i odlični prirodonaučenjak Bartolomej Anglicus. A učenik je ove škole također znameniti empiričar »doctor mirabilis« Roger Bacon († 1294.), prethodnik Bacona Verulamskog. On je u Oxfordu započete nauke nastavio u Parizu i povratio se iza 1250. Ne samo filološki talenat svoga velikog učitelja (biskupa Lincolnskog Roberta Grosseteste † 1253.), Bacon je od njega kao naslijedio samostalni kritički duh i smisao za empirijsko istraživanje — ne izgubivši pri tom vezu sa augustinskom starijom školom. I kao matematičar (u optici) istakao se Bacon, a naročito kao sintetičar (»Opus maius«) natkrilio je Gundissalinovu, Vinc. Beauvais-šku i Kilwardby-evu enciklopediju. U noetici nalazio je dodirnice platonskog učenja o iluminaciji sa shvatanjem Alfârâbia i Avicenne (o iluminaciji čovječjeg »mogućeg« razuma po iznadduševnom »tvornom razumu«). Povodeći se za Rogerom Baconskim identificirao je intellectus agens sa božanstvom i engleski franjevac Roger Marston (učitelj oxfordski u 2. pol. XIII. vij.). — U pariškoj školi Bonaventure i Aleksandra Haleškog svršio je i veoma originalni mislilac, protivnik Tomin, francuski franjevac i prvak Spiritualâ Petar Olivi († 1298.). Obnovio je tradicionalnu teoriju o mnoštvu realnih formi u materijalnom supstratu. I duša je čovječja takova supstancija, koja sastoji od spiritualne materije sa imanentnim joj konsupstancijalnim formama (vegetativnom, senzitivnom i intelektivnom). Sa ovim formalnim stepenima, koji konstituiraju jednu savršenu formu, realno su identične (a samo pojmovno različne) duševne potencije. Tjelesnoj su materiji inherentne samo vegetativna i senzitivna forma, dočim je intelektivni dio duše supstancijalna forma tijela, ali ne sáma po sebi niti neposredno. Dakako da se po ovom shvaćanju ne može razumska duša smatrati bitnom formom tijela, pa zato su franjevci Olivi-ev nauk zabacili, a njihov je nazor o odnosu duše i tijela usvojen na vienskom koncilu (1311.). I u riješavanju problema o postanku misaone spoznaje bio je Olivi posve samostalan. On usvaja Aristotelov empirijsko-genetički princip, ali otklanja njegovu (i Tominu) eksplikaciju o tvornom razumu. Misaona spoznaja nastaje na osnovu one povezanosti (»colligantia«), koja omogućuje pojedinim duševnim moćima međusobno utjecanje u djelatnosti. Ovu je psihološku teoriju uvažavao i kasniji veliki metafizičar Suarez. — Na putu Duns Scotu samo da još spomenemo jednoga od cenzora Olivijeve nauke, koji je iz Oxforda prenesao u Paris empirijske studije: Riharda Middletown-skog († oko 1300.).

*

Oxfordski učenik i učitelj (»Opus Oxonsiense«), docirajući zatim u Parizu (»Reportata Parisiensia«) i Kölnu (1308., gdje je još iste godine i veoma zarana umro), bio je svojom suptilnošću

upravo izuzetna pojava Ivan Duns Scotus, proslavljeni osnivač skolastičke (»mlađe« franjev.) škole. Uz Aquaspartu i osobito Vilima de la Mare i Vil. de Ware, Scot znači kulminaciju kritičke opozicije proti aristotelizmu Tome Akvinskog. Od starije franjev. škole na Scotovu filozofiju čini prelaz sekularni Tomin protivnik, glasoviti zastupnik augustinizma na pariškoj školi, Henricus Gandavensis († 1293.). On je nijekao realnu distinkciju između biti i bivstvovanja, prvotnu materiju shvatio je kao neku eksistentnu trpnu moć, princip individuacije stavio je u negaciju (a ne u materiju), zabacio »species intelligibiles«, zastupao primat volje, a jedinstvo forme priznao samo u anorganskim, te vegetativno- i animalno-organskim stvorovima, dočim je čovjeku pripisivao osim dušine forme još jednu tjelesnu. U najznatnijim se dakle pitanjima proti Akvincu razvila znanstvena raspra.

U pitanju razumske iluminacije zastupao je Scotus mišljenje franj. umjerenih Augustinaca (Rih. de Mediavilla ili Middletown, Vil. de Ware i Olivia), priklanjajući se zapravo tomizmu u toliko, što ne priznaje »nestvoreno« svjetlo razuma, nego samo ono spoznajno svjetlo, koje je čovjeku po njegovoj prirodi dano. Ali u pitanju dušinog samospoznanja i u pitanju spoznaje individualnosti Scot je na strani augustinsko-franjevačke tradicije. Napose je važno njegovo gledište u problemu univerzalijâ. Sa Tomom ističe, da štogod realno eksistira, nije univerzalno. Ali princip individuacije nije — prema perip.-tomističkom nazoru — materija, jer je ona (kako Avencebrol uči) nešto najopćenitije i bezrazlično. Ona je neodređeni aktualni supstrat svih stvorenih bića. Scot priznaje i mnoštvo formi, samo što u tom pitanju modificira Olivijevu teoriju, i to pomoću t. zv. formalne distinkcije a parte rei. Ona ima da znači ispredmisaonu različnost bitnih određenja (»gradus entitatis«) kod svake pojedinke. Scotov realizam nipošto dakle ne prelazi u ekstremni individualizam. Pojedinačna određenost (»haecceitas«) isključuje samo svaku dalnju metafizičku i logičku sastavbu kod svake stvari, te ju jedinstveno diferencira kao što specifičko određenje podaje specifički jednu narav. Uza sav svoj realizam Scot steže granice našeg saznanja (više od Tome Akvinskog) time, da na području teodiceje i psihologije (koliko se tiče božje i dušine naravi) ne priznaje demonstrativne spoznaje (stringentno dokazivanje iz evidentnih principa), a i time, da u teologiji uopće restringira fil. umovanje (što opet još ne znači nominalističku rastavu teologije i filozofije). — Augustinski se utjecaj zapaža u Scotovom voluntarizmu, kojim voljni život dobiva prednost ispred čisto spoznajnog. I blaženstvo čovjekovo sastoji u voljnim, a ne spoznajnim činima. Primat volje ima se dakle interpretirati kod D. S. samo sa gledišta vrednosnog prosuđivanja, a ne psihološki. Ne samo da je veoma nategnuto konstruirana paralela između Dunsa i Kanta (s obzirom na »praktički um«), nego je kritički neosnovana i tobožnja opreka između skotizma i tomizma u psihološkom shvatanju slobodne volje. Augustinsko učenje, da je volja glavni duševni pokretač i spoznajnog života, nalazimo također kod Tome. A kao što Toma, uči i Scot, da volja naravnim usiljem inklinira na dobrotu (blagotu); samo što Scot ovu prirodnu tendenciju volje ne pripisuje htijenju u koliko označuje slobodnu djelatnost. A svakog su uporišta lišeni poneki nazori, koji drže, da po Scotovom učenju ne bi mogla razumska rasudba motivirati volju ili da volja neposredno utječe na razum i t. d. Nedvojbena je dakako činjenica, da Scot većma nego Toma pripisuje volji slobodu u toliko, što u nju (a ne u razum) stavlja i sam razlog slobode. Diferenca je između oba mislioca zapravo u tome, što je Toma u vidu duhovnog života snažnije akcentuirao spekulaciju i kontemplaciju, a Scot praktično vjerovanje. Uopće je Toma spekulativni (a ne »dogmatski«) sistematičar, dok je Scot empiričar i dialektički kritičar. Neki nalaze paralelnu relaciju između Leibniza i Kanta (isp. Willmann u Gesch. d. Ideal., II. 516, i Baumann u Ueberwegovoj Grundriss d. Gesch. d. Phil.[10], II. 577).

Iz Scotove su škole proizašli I. de Bassolis, A. Andreas (»doctor dulcifluus« † oko 1320.), Fr. de Mayronis (»magister abstractionum« i »doctor illuminatus« † 1325.), W. Burlaeus (»doctor planus et perspicuus«, protivnik Occamov, † oko 1337.), Th. Bradwardinus i dr.

*

Osim njegove škole valja još napomenuti i nominalistički smjer. Kritički i originalni duh Duns Scota resi i (vjerojatno njegova učenika u Parizu) Petra Aureoli (»doctor abundans« ili »doctor fecundus« † 1322.). Baveći se osobito noetičkim problemima A. ispituje Scotov nazor o odnosu između individualne forme i univerzalne. Spoznaja znači pod impresijom zbiljskog predmeta nastalu intencijonalnu reprezentaciju (»conceptus«), kojoj pripada momenat univerzalnosti samo kao jedna

misaona (razumska) vlastitost. Aureolus dakle zastupa konceptualističku nauku, da genera i species ne egzistiraju realno. Pravim se nominalističkim »obnoviteljem« smatra Vilim Occamski (»venerabilis inceptor« † 1349.). On ne priznaje uopće spoznajnu vrijednost teodiceji (naravnom bogoslovlju), smatrajući i egzistenciju božju samo vjerskim člankom. U polemici sa realizmom negira realnu egzistenciju univerzalnih bîti, i dopušta »universale« samo kao misaonu tvorinu (conceptus mentis significans univoce plura singularia). Ali i ona ne nastaje apstraktivnom djelatnošću (razumskom činidbom), nego se na opažanje i predočavanje — ako se zajedno nađu dva ili više jednakih sadržaja — samo od sebe nadovezuje kao objektivna reprezentacija ili supozicija za (opažljive i predočljive) realne pojedinke. Isti pojam samo označuje ili zastupa pojedinačne stvari. A budući da — po Petru Hispanusu — izričaj (vox) i značenje (significatio) sačinjavaju upravo »termine« (ὅροι), zato se konceptualisti ili nominalisti zovu i terministi. Kad neki (M. de Wulf) misle, da se Occamov terminizam ne bi trebalo identificirati sa Roscelinovim i Abälardovim nominalizmom, može se takovo mišljenje usvojiti samo u toliko, da se Occamu pripiše »umjereni« nominalizam; ali i on (kao što »strogi« nominalizam) ne priznaje, da bi u realnim pojedinkama egzistirao universale. — Da se ovaj nominalistički smjer genetički razumije, valja uočiti (sa Siebeckom) empirički engleski duh, koji osim opažajnog znanja (empirije), priznaje — kako je dobro Hobbes rekao — samo računanje s pojmovima. Osim ovog noetičkog subjektivizma engleskog, značajan je (već kod Scota napomenuti) duh franjev. škole, da se za vjersko znanje u teologiji ne iziskuje dokazno umovanje: jer je crkvenoj nauci postavljen praktični cilj. Ove su tendencije psihološki dovele do nominalističkog ekstrema, koji u noetici znači odnemarivanje intelektualne aktivnosti. Ali samo apstraktivno-intelektualne; jer i O. priznaje intelektualnu intuiciju jastvenih stanja, a priznaje (dakako nedosljedno svom stajalištu) uz silogističko umovanje i općenitu vrijednost induktivnih načela. Na empiriju nastavlja se — vjera. [Slične antimetafizičke tendencije izrodile su i prve početke engleskog (Balfour) i francesko-kantovskog modernizma.] Iza Occama stadoše se razlikovati Antiqui ili Reales i Moderni ili Nominales. Prvima se pribrajaju učitelj Petar Tartaretus, i Skotovi komentatori Mauritius a Portu i Fr. Lychetus.

Ne samo ovi, nego bi se za cjeloviti prikaz imali na izmaku sredovječne skolastike spomenuti još mnogi umnici, koji svojim spisima osvjetljuju bujni filozofski život onog vremena. Zahvaljujući osnutku franjevačkog i dominikanskog reda mi imamo upravo 13. i 14. vijeku da zapišemo u zaslugu ne samo što se klasična grčka filozofija razvila na zapadu, nego još većma što se održao kontinuitet filozofskog duha u onim problemima, koji su prelazom u novovječnu filozofiju ispunjali njezinu historiju do danas. I tek nepoznavalac fil. historije ne bi uvidio, da je skolastika ne samo na kulminaciji tomizma sa metafizičkim svojim problemima, nego i prirodonaučnim tespoznajnokritičkim duhom navlastito franj. filozofije, izdržala visinu istraživalačkog nastojanja, koje se opravdano i ako kadikad ekskluzivno pripisuje novovječnoj filozofiji. Ovu tvrdnju zasvjedočuje već sama ta činjenica, da je skolastika u svom razvitku kritičkim duhom obuhvatila osnovne opreke između aristotelizma i platonizma, i u širim oprekama — pogotovo nastupom nominalizma — da je dohvatila onaj razlaz fil. smjerova, koji tipički obilježuju cjelokupno fil. stvaranje u njegovim osnovima i u naporima današnjeg doba. To je opreka između nominalizma i realizma. Ne možda Kant, nego su već Platon i Aristotel prvi uzeli za cilj filozofiranja »općenitost« kao predmet znanstvenog spoznanja, oko koga se zaplela sva sudbina fil. sistemâ. Problem osvijesnom shvaćanju (poimanju) onoga što je općenito, stvorio je od Sokrata ovamo orijentacionu osnovicu za fil. smjerove. Najopćenitije razlike onih pojmovnih određenja (Bestimmungen), koja o predmetima (govorno) izričemo, nazvao je Aristotel kategorije (na pr. supstancija, kolikoća, odnos ....). A praedicabilia znače one načine, kojima predmete pojmovno određujemo, kad ih naime shvaćamo kao rod, vrstu, vlastitost (genus, species, differentia, proprium i accidens). Već je Porfir u svom Uvodu postavio pitanje o egzistenciji predikabilija. A Boetije (koji je Porfirija latinizirao i Aristotela komentirao) iznosi pitanje: jesu li kategorije nešto realno ili su samo pojmovna označivanja (voces, sermones)? U potonjem smislu spadaju u logiku, a s gledišta objektivne realnosti u ontologiju. Ivan Salisburyski nazvao je »nominales« one, koji genera i species smatrahu riječima, a one s protivnim nazorom »reales«, — i oko ove opreke kretala se uglavnom sredovječna logika. Do god. 1128. zvala se logica vetus (Aristotelovi spisi o kategorijama i de in-

terpretatione, Porfirijev Uvod s komentarima i spisima Boetijevim), a logica nova nastala je daljnjim upoznanjem Aristotelova Organona (oba Analitika, Topika i Elenchi sophistici). A u 13. vijeku nastala je (arapskim utjecajem) logica modernorum (s traktatom de proprietatibus terminorum). Daleko bi od poznavanja činjenicâ bila predmnijeva, da su logička ova obrađivanja bila sterilna; savremenik Tomin Raymundus Lullus (1235.-1315.) — da samo jedno spomenemo — sa svojom ars magna (idejnom kombinatorikom kao osnovicom svih znanosti) utjecao je sve do Leibniza. Ili na pr. Nicolaus d' Autrecour (iz Occamove modernističke ili nominalističke škole u Parizu) zastupa — proti franjevcima Bernardu i Egidiju — takove nazore o kauzalnom principu, koji se obnavljaju kod Humea i Kanta. A i u prirodonaučnom pogledu 14. je vijek (na pr. Nic. d' Oresme † 1382. kao biskup u Lisieux) prethodio Galileju, Koperniku i Descartesu. Očito da je u tome i takovom strujanju skolastička filozofija sadržavala sve one elemente, koji provejavahu kasnije humanističko razdoblje i noviju filozofiju. U potvrdu toga da još napomenemo samo humanistički platonizam, napose u njegovu središtu, medicejskoj Akademiji, gdje među prvim filozofima nalazimo i bosanskog franjevca Jurja Dragišića (Georgius Benignus de Salviatis).

Već samo ovo proslavljeno ime potiče nas na rešerširanje franjev. filozofije od prvih njenih početaka i u hrvatskim krajevima; ali specijalni taj i do sad neizvedeni studij historičkog materijala nije u vidu ovog razmatranja, koje niti može da obuhvati cjeloviti hist. razvitak franj. filozofije, a osobito ne može da se zadržaje kod prikaza školske filozofije uopće i posebice hrvatske. Namjera nam je zapravo da jednim sintetičkim aperçuom osvijetlimo područje filozofije u koliko je franj. red idejnom svojom aktivnošću zahvatio u njenu hist. orijentaciju. Gajeći platonsko-augustinsku tradiciju franjevačka je filozofija kao sastavni dio skolastike ispunjala stvaralačkom svojom snagom ne samo cvat skolastike — kad su za Scotovu nauku postojale katedre u Rimu, Parisu, Oxfordu, Coimbri, Salamanki, Kölnu, Mainzu i Louvainu sa preko 2000 Scotovaca — nego i ona razdoblja, koja se u historiji skolastike smatraju obično neproduktivnima. Mnogi skolastički historici (na pr. Gonzales, Elie Blanc, M. de Wulf ...) i ne spominju da je skotistička škola 16.—18. vijeka imala više zastupnika, nego sve ostale škole zajedno.

[O značenju Waddinga i ostalih Iraca, te o osnutku kolegija sv. Izidora u Rimu (1626.), o Skotistima u pojedinim zemljama ovog razdoblja detaljni pregled donosi Fr. Dominique de Caylus (u Etudes Franc. 1910. i 11.; isp. i Hurterov Nomenclator).]

Ali ne samo historijsko značenje, i pitanje s a d a š n j e g njenog produktiviteta znatno je za prosuđivanje franj. filozofije. Pa ako je prošli vijek ponešto zaostao — gledeći samo na literarnu produkciju —, u zadnja dva decenija franj. filozofi plodonosno sarađuju na procvatu skolastike. Priređuju se nove edicije Skotove (osobito u Quaracchi [P. Marianus Fernandez Garcia]) i raznih Skotovaca (na pr. učenika Scotova, Petra de Aquila, nazvana Scotellus, čiji je komentar za 4 Sentenc. novotiskom prema venecijanskom izdanju Skotovca kardinala Sarnano [1584.] izdao Fr. Cypr. Paolini 1907.—1909.). Skotovom naukom bave se i protestanti (berl. prof. Reinhold Seeberg, 1900.), dakako sa svojim zabludama, od kojih je već osnovna ona, koja Skota izjednačuje s Kantom (španski dominikanac, kardinal Zephyrin Gonzales nazvao je Skota Kantom 13. stoljeća, a nekako se tome priklanjaju i domin. Claverie i Gardeil, pa i de Wulf; ali je nesklapnost ove poredbe ispravno ocijenio u »Et. Francisc.« [1909.] kapucin Fr. Raymond). Smatralo se (u Revue Thomiste 1912.), da je skotizam (svojim voluntarizmom) nemoćan prema modernizmu; ali je i nemoćnost takovog mišljenja pokazao Raymond (u Et. Franc. 1913.) upozorivši, da je napokon (u 4. izd. svoje Povijesti sredovječne filozofije) i M. de Wulf (zahvaljujući Mingesovim studijama) priznao skotizmu jednakost sa idejnim osnovima tomizma. — Uz ovu i ostalu najnoviju skolastičku literaturu istaknuti nam je i monografske radove: o indukciji (Raymond u Etud.), o univerzalijama (Minges u Bäumkerovim Beiträge i Symphorien u Et. Fr.), o kategorijama (Heidegger, Tübingen 1916.), o formalnoj distinkciji (Minges u Tüb. Theol. Quartal-Jahrb.), o Skotovoj ontologiji proti panteizmu (Raymond u Et., kao odgovor Rousselotovom umišljanju, da se D. Scotus približuje Spinozi [uostalom i dominikanac, frib. prof. del Prado zaboravio se u svom djelu De veritate fundamentali phil. christ. 1911, smatrajući Skota i Suareza panteističkim hereticima]), zatim o univokaciji izraza biće (Minges u Phil. Jahrb.) i o volji (Hil. de Barenton i Ser. Belmond u Etud.; Minges u Beiträge, i Gemelli). Napose Skotov nauk o Bogu prikazuju Minges (u

Theol. Quart. i Theol. Stud. d. Leoges.), Klein (Paderborn 1913.), Belmond (Paris 1913.) i dr.

Uzmemo li skotizam po njegovim diferencijalnim momentima prema tomizmu, niti možemo da ga u tom smislu smatramo posebnim fil. sistemom, niti je čitava franjev. filozofija sa zasebnim svojim obilježjem ono, čime je određen njezin položaj u općenom razvoju filozofije. Franjevačka filozofija predstavlja cjeloviti sistem zajedno sa čitavom skolastikom, kako je ispravno istaknuo na intern. filoz. kongresu u Napulju 1924. franj. rektor milanskog sveučilišta Gemelli. Mi smo na ovom mjestu tek upozorili, koliko je franjevački red doprinesao usponu skolastike klasičnog njenog doba, kao i današnjoj njenoj obnovi. Jubilarni nam je spomen redovničkog Utemeljitelja sv. Franje Asiškog pružio prigodu, da i sa filozofskog gledišta osvijetlismo onu ideju-vodilju, koja je Franjin red oživotvorila i koja mu podaje kulturno-historijsko značenje. Kaošto je naime idejni i duhovno-praktički život Crkve kroz svu njezinu historiju najsnažnije bio podržavan upravo redovničkim nastojanjem, tako je i franjevački red dao i danas daje Crkvi ponajbolje sile. Po tome i dobiva franjevački red svoj raison u kulturnom znamenovanju kat. Crkve: pa kako općenito za idejnu kulturu, ovo je rečeno i za filozofiju.

Dr. ISIDOR KRŠNJAVI — ZAGREB.

SV. FRANJO I UMJETNOST.

Résumé. — **S. François et les arts.** — Entre S. François, qui méprise toute sensibilité mondaine, et les arts, qui ne se conçoivent pas sans les sens, il paraît y avoir une grande opposition. Et cependant le Saint d' Ombrie a sans contredit influencé tant de chefs-d' oeuvre artistiques du moyen-âge. Comment celà?

Dieu est source de toute science et de toute beauté. C' est en cosidérant le monde visible et puis par voie d' abstraction que l' âme s' élève à Dieu. Elle y est conduite par amour aussi. Et ce sont juste ces voies par lesquelles marchait S. François. Son amour séraphique a agit fortement non sur la forme exterieure mais plutôt sur l' esprit de l' art médiéval.

Les Byzantins représentaient le Christ en forme de roi puissant et majésteux et les apôtres comme ses ministres. Les peuples barbares aimaient et imitaient ce genre de figures. S. François, au contraire, ne considère pas en Christ un prince élevé et puissant mais il regarde plutôt le Crucifié, le Jésus-homme, humilié, mort sur la croix comme un scélérat par amour des hommes. — Le Christ-homme de S. François, souffrant pour les hommes, a produit la peinture du moyen-âge. Cimabue et Giotto sont les pères de l' art inspiré par le Patriarche d' Assise.

*

Je li Sv. Franjo imao ikakva upliva na umjetnost? Je li ga je po svojemu nazoru o životu mogao imati?

Ta on je ljubio siromaštvo, i nije mario za ikakav ukras života; a umjetnost obogaćuje život i ukrašuje ga.

Sveti je Franjo smatrao ćutilni život svojim neprijateljem, kojega treba pobijati; a umjetnost živi u ćutilnosti i ćutilno se izražava.

Sveti je Franjo prezirao sve, što je samo prividno; a umjetnost je prividnost, lijepa prividnost, ali prividnost.

A ipak — da nije bilo Svetoga Franje, ne bi bilo najintimnijih djela kršćanske umjetnosti.

Valja da je tomu protuslovlju kriva pogrješna definicija ljepote i umjetnosti.

Da vidimo.

*

Sv. Bonaventura kaže:

— Sve znanje ovoga svijeta sadržano je u dvjema knjigama. Jedna sadrži sveukupne nevidljive Božje ideje, koje su prije bile nego li je ikoje biće bilo a prigledi su za sve što jest; druga je knjiga: Svijet, u kojoj su knjizi Božje ideje napisane vidljivo, nesavršeno i prolazno. U prvoj knjizi čita anđeo, u drugoj životinja. Za savršenost svemira nužno je, da ima stvor, koji znade čitati u obim knjigama, tako da može protumačiti jednu knjigu drugom. To je zadaća čovjeka. Filozofija samo u toliko vrijedi, u koliko vodi preko svih stepena stvaranja do Boga. Do toga pako dospjeva na tri načina. Čovjek naime shvaća vanjske stvari apercepcijom, ostaje kod njih, jer mu se mile, a spoznaje ih sudeći. Prema tomu mi ponajprije vidimo sliku stvari; ove slike sjećaju na Božju riječ, na sliku Boga Oca. To je prvo.

Drugo je, da nam se mili, što je lijepo a ljepota leži u razmjerju broja — broj pako se nalazi u svemu, u svakom kretu, te je glavno obilježje uma. Prema tomu mora čovječji um, u brojčanim razmjerjima svemira razabirati um Božji.

Treći stepen, što vodi do Boga, naše je svojstvo, po kojemu možemo apstrahirati od svih prolaznih pojava, od svih uslova vremena, prostora i svih promjena, da tako upoznamo što je trajno, nepromjenljivo, apsolutno.

Budući je pako jedino Bog apsolutan i nepromjenljiv, to iz toga slijedi, da samo u njemu bitiše zakon našega znanja, princip našega bivstvovanja, i da je Božansko umijeće ono, što stvara svaku ljepotu, te nas usposobljuje da ju možemo cijeniti.

Tim što svaki stvor smatramo izražajem jedne Božanske ideje, opravdano je djelovanje naše fantazije, koja oponaša Božje djelovanje, te mîsli izražava u oblicima. Tu je izvor simbolike.

Iza koprene prirode krije se vječna ljepota; do nje se ne dopire samo umom, nego i ljubavlju. Ljubav je izvor one mudrosti, koja svu volju skreće k Bogu. Sveti mističar Bonaventuru kaže: »Umrimo sami sebi, smirimo naše brige, naše požude, slike naših ćutila, pa slijedimo propetoga Isusa iz ovoga svijeta k našemu Ocu.«

*

To je put, kojim je išao Sv. Franjo. Ako čovjek misli samo na vanjske strane umjetnosti, onda je istina da je veliko protuslovlje između temeljnoga načela Svetoga Božjega Sirotana i sjajnih crkvi što su njemu u počast građena; ali se ne radi o tomu: da li je Sv. Franjo i njegov život utjecao na vanjske oblike umjetnosti; radi se o tomu, što je bitnije: da je naime utjecao na duh umjetnosti, na njezin substancijalni oblik.

Život Sv. Franje, i sam serafijskom ljubavi prožeti svetac, bio je predmetom mnogih slika i kipova. Njegov Red je po cijelom svijetu sagradio mnoštvo malih i velikih, pače veličanstvenih crkvî; ali to nije franjevačka umjetnost: sve bi te zgrade mogle stajati i bez Svetoga Franje onako lijepe i veličanstvene — ali najintimnijih djela sredovječne umjetnosti i pjesništva ne bi bilo, da nije bilo Sv. Franje.

Valja mi rastumačiti izraz intimna umjetnost. Namiće mi se u tu svrhu zgodna poredba.

Električna struja u svjetiljkama svijetli; u tračnicama i kolima tramwaya vozi terete; može i grijati i upaliti pače i ubiti.

Električnoj snazi, koja svijetli a ne grije, naliči um; snazi elektrike, koja terete vozi, naliči volja; ona elektrika, koja

grije i upali a može i ubiti, slika je čuvstva, i to ponajglavnijega i prvoga — ljubavi.

Ima ljudî, u kojima prevladava um, u drugima volja, a u drugima opet čuvstvo.

Temelji ljepote i umjetnosti leže u čuvstvu, i to u čuvstvu ljubavi u najširem znamenovanju riječi. Čuvstvo je funkcija duše kao um i volja.

Ljudi uma naliče jedan drugomu; isto tako ljudi volje u bitnim obilježjima značaja, makar se diferencuju prema raznolikom zvanju; najjače se diferencuju ljudi čuvstva: pjesnici, književnici i umjetnici svake vrsti.

Švedski pisac Ola Hanson upozorava na to: kako su ti ljudi fino raznolikovani, kako jedva primjetljivi utjecaji, kakova malenkost: miris, dašak, časovita prikaza fantazije — pola na javi, pola u snu, kakovo neodređeno osjećanje, neki instinktivni poriv živaca može odlučiti sudbinom cijeloga njihova života. Može takova čovjeka sklonuti na čine, za koje ne bi slutio niti on niti tko drugi da će ih taj čovjek učiniti.

Umjetnost je intimna kad umije izraziti sve ove fine različite osjećaje. Ako umjetnost stvara svoja djela poglavito pod utjecajem uma i volje, onda ona može biti akademski korektna, može tražiti i naći dekorativne efekte, ali ne će i ne može taknuti žice fino diferentovanih čuvstava.

Sv. je Franjo bio umjetnik u glazbi a bio je rodjen pjesnik: to ga čini umjetnikom. Kako su glazba i pjesništvo najviša, jer čisto duševna umjetnost, to je utjecaj te umjetnosti na duševni život ljudstva najjači.

Graditeljstvo su neki duhovito nazvali: okamenjenom muzikom. U svojim je skladnim oblicima uistinu srodno glazbi; no tim, što se oblici moraju prilagoditi i svrsi gradjevine i materijalu, od kojega je sazdana, arhitektura stojeći na zemlji uzdiže njezine oblike u visine ljepote.

Slikarstvo i kiparstvo vezano je, isto kao i graditeljstvo, na materijal, ali je jedna i druga umjetnost uzvišenija stoga, jer ljudska osjećanja i ideje mogu prikazivati tako, da ih prenose na druge duše. Dakako da dojam nije tako jak kao dojam, što ga uzrokuje glazba i poezija. Kad slikarstvo, kiparstvo i graditeljstvo hoće da izrade najvišu ideju Stvoritelja svemira, koji ga svojom snagom uzdržaje, to se slikarstvo i kiparstvo moraju služiti simbolima,

dok glazba i poezija, neposredno izrazuju najvišu ideju Boga i najuzvišenije čuvstvo ljubavi Boga.

Ljudska se duša može osjećati sjedinjena s Bogom, a vode ju do toga sjedinjenja: glazba i poezija. Da se je Sv. Franjo rodio koncem dvanaestoga stoljeća, gdje je nastao bio veliki zastoj u znanosti i umjetnosti, to je povisilo njegov uspjeh; no da se je Sv. Franjo kadgod rodio, on bi upalio bio luč, koja evo još poslije sedam stoljeća progrijava duše.

*

Ta luč njegove umjetničke duše djelovala je naravno najjače za vrijeme njegova života.

Najuzvišenije čuvstvo, što ga ljudska duša osjetiti može, jest vjersko čuvstvo. Vjersko je čuvstvo do Sv. Franje, našlo je najoštriji izraz u zapovijedi: Boj se Boga, a veliko je djelo Franjino, da je tu staru opravdanu zapovjed, zastro zahtjevom: Ljubi Boga! Ljubi ga svom dušom, ljubi ga strastveno, ljubi ga jače, nego išta na svijetu.

Bizantska umjetnost na vrhuncu svoga savršenstva prikazuje Isusa kao cara nad carevima. Veliki Justinian leži pred njim klanjajući se prema bizantskom ceremonijalu, čineći poklonstvo prokineze, kako su se najviši dostojanstvenici pred njim klanjali.

Barbarskim narodima, koji su se nastanili u rimskomu carstvu i primili kršćanstvo, prikazao se je Isus u onom obliku, kako ga je bizantska umjetnost ustanovila. Njima je Isus gospodar, kralj, car, a apoštoli su njegovi velikaši. Njima bi se činilo nemoguće, da je Isus oko sebe skupio siromašne ribare i nje smatrao svojim prvim doglavnicima.

Već su se prije Sv. Franje pojavili znameniti ljudi, koji su isticali evanđeosko shvaćanje Isusove osobe, ali je Sv. Franjo prvi, koji je potpuno osjećao: kolika je to božanska ljubav i kolika je žrtva, da se je sam Bog ponizio te primio ljudsko tijelo i ljudsku narav, da ljude spase od posljedica istočnoga grijeha.

Te su posljedice bile nedogledne, jer se je prvi neposluh nastavljao i svuda je zavladala bila beskrajna sebičnost, nasilje i podjarmljivanje, tako te je većina ljudstva živjela u ropstvu.

Sveti je Franjo znao omjeriti veličanstvo Božje ljubavi.

Njemu je bila ta žrtva prevelike ljubavi Božje mjerilom za neizmjernu razliku izmedju sebe i Boga čovjeka. On sebe ne

može da dosta ponizi kad pomisli: koliko je Isus na križu patio za njega i ljudstvo.

Njemu nije trebalo mjerila ljudskoga carskoga dostojanstva; on je u Bogu-Čovjeku gledao čovjeka, koji iz ljubavi pati najveće muke. On je naglašivao, da je samo prah i pepeo prema Isusu; ali je Isusa ne samo kao Boga nego i kao čovjeka ljubio, gorko plakao radi njegove teške muke i smrti, i nasljedovao je u siromaštvu Isusov idealni čovječji život.

Svojom velikom ljubavi Isusa Boga-čovjeka on je njega skinuo sa bizantskoga prijestolja pa je priveo umjetnosti Krista-čovjeka, koji je sve ljudske grijehe na sebe uzeo i za njih podnio sve moguće uvrjede, muke i napokon gorku smrt na sramotnom križu, križu koji je svojom smrću posvetio i učinio znakom pobjede.

Umjetnost slikarstva i kiparstva tim je oživjela i pošla novom stazom velike sredovječne umjetnosti.

Savremeni umjetnici u Sieni i malo mladji u Firenci, imenice Cimabue, usudjuju se slijediti Franjina shvaćanja te počinju prikazivati Isusa kao čovjeka. Kako su se ovi prvi, još vrlo čedni pokusi, da se život uvede u slikanje Isusa i Bogorodice, dojmili savremenikâ, pokazuje oduševljenje, kojim su Fiorentinci primili Cimabuinu sliku Bogorodice s Isusom. Ta je slika u velikoj procesiji prenešena u Crkvu S. Maria Novella, uz klicanje i povladjivanje općinstva.

Danteov savremnik Giotto (1267.—1337) glavni je predstavnik sredovječnoga slikarstva.

On prikazuje život Isusov i život Sv. Franje na slikama u Arezzu, Asizu, Firenci i Padovi te stvara tako uzorne radnje novoga stila, da njegov franjevački način slikanja sto godina vlada.

Thode veli, da je Sveti Franjo početnik renesanse u Italiji. To nije ispravno.

Na temelju čuvstvenoga Franjina shvaćanja Isusova života nova se je sredovječna umjetnost rodila a nije se preporodila. Istom kad su u XV. stoljeću, potaknuti humanizmom i našašćem mnogih umjetnina, imenice kipova, iz klasične grčke i rimske umjetnosti, obnovili oblike klasične prošlosti, nadjenuli su tomu pokretu ime: Preporod, prem je to bio samo preporod vanjskih oblika.

Što je u najvećih umjetnika Renesanse najbolje a to je intimni izražaj čuvstva to je tekovina s r e d o v j e č n e franjevačke u m j e t n o s t i.

Kad Burkhardt kaže, da je Giotto sa svojom školom stvorio podlogu, bez koje ni Rafael ni Michelangelo ne bi mogli bili stvoriti svoja najveća djela, onda to podpisujemo i naglašujemo: da č u v s t v o S v e t o g a F r a n j e, p r o g r i j a v a s v u u m j e t n o s t.

DR. FRAN BINIČKI — LIČKI OSIK.

FRANJEVAČKI NAUČITELJI.

R é s u m é. — **Les docteurs de l'Ordre franciscain.** — Après avoir expliqué les sens différents du terme docteur-magister et le titre honorifique qu'on apposait au moyen-âge aux docteurs (Doctor Irrefragabilis, D. Subtilis, D. Eximius...), on signale les quatre principaux docteurs de l'Ordre des Frères Mineurs: Al. de Hales, S. Bonaventure, Roger Bacon, J. D. Scot. Autour de ceux-ci se rangent les autres docteurs et théologiens célèbres et puis les pionniers des différentes sciences profanes. L'Ordre de S. Francois, dans son histoire sept fois séculaire, en même temps que les oeuvres apostoliques, a cultivé et propagé toutes les branches de la science sacrée et profane. Si l'Eglise n'avait aucun autre savant en dehors des savants franciscains, elle pourrait avec fierté s'approprier le titre de mère et protectrice des sciences.

1. Uvod. — Što sve znači izričaj naučitelj.

Hrvatski izričaj n a u č i t e l j odgovara latinskome d o c t o r. Istina, te riječi nema u Vuka. Ali nije dobro sve, što je u Vukovu rječniku i spisima. A opet nije Vuk ni pribrao svega, što je prikladno i što se može upotrebljavati. A Hrvati su već u starini upotrebljavali riječ naučitelj. U novije se doba tačnije razlikuju učitelj od naučitelja, premda im je isti koren. No ni sam naučitelj-doctor nije tako ukočen cjepidlačar, da bi ostao vazda jednak, nepromjenljiv. U St. Z. se spominju doctores — tumači zakona, nomikoi, sephorim (Deut. 29, 10, 31, 28. II. Paralip. 15, 3.). U N. Z. spominje sv. Luka, da Josip i Marija nađoše Isusa među naučiteljima — inter doctores (2, 46.), a poslije spominje doctores — naučitelje zakona (5, 17). Sv. Pavao ističe, da

je Bog postavio apostole, proroke, naučitelje (1 Kor. 12, 28.), a sam sebe zove d o c t o r g e n t i u m (I. Tim. 2,7.). U liturgiji ga Crkva časti tim naslovom. U staroj se Crkvi učitelji katehetskih škola zovu d o c t o r e s a u d i e n t i u m (Cip. ep. 29. Euseb. H. E. 7,24.). Kasnije se razlikuju doctores Ecclesiae i doctores academici. Zna se, da Crkva naziv d o c t o r-naučitelj daje iznimno onim učiteljima, koje resi: doctrina orthodoxa, sanctitas vitae, eminens eruditio. No vazda je potrebna: expressa Ecclesiae declaratio. Od 16 zapadnih naučitelja crkvenih bijaše jedan franjevac (sv. Bonaventura), jedan dominikanac, jedan redemptorist, pet benediktovaca. — Kad se počeše razvijati sveučilišta, javiše se i akademski naučitelji-doctores. Isprvice se zvao m a g i s t e r ili d o m i n u s onaj učenjak, koji bi oko sebe znao okupiti brojne slušače. U prvoj se poli XII. stoljeća uzeše nazivati d o c t o r e s najbolji, najugledniji učitelji. Znana su četiri naučitelja, koji naslijediše u Bolonji Irnerija, četiri odlična pravnika: Martin, Bulgar, Hugo i Jakov. Kad naučitelji satvoriše kolegij, odrediše uvjete, pod kojima mogu učitelji postati članovi naučne zajednice. I tako doktorat postade akademskim stupnjem i postupice plemstvom, s kojim biše skopčane goleme povlastice. Najprije se razviše doctores legum, zatim doctores decretorum, a u XIII. vijeku doctores medicinae, grammaticae, logicae, philosophiae. U XV. se vijeku daje u Oxfordu i u Cambridgeu i doktorat glazbe. Učitelji se teologije dulje nazivahu magistri, a kasnije izmjenice magistri i doctores s. paginae ili theologiae.

Mlada se sveučilišta uzeše među se natjecati i jagmiti za vrsnijim silama. Pojedini se mlađi i stariji redovi počeše takmiti i među se i sa svjetovnjacima. A ta utakmica pomože mnogo napretku znanosti, napose filozofije i teologije. Da se bolje istaknu najvrsnije sile, dadoše slušači ili drugovi pojedincima počasne nadimke, koji imadoše označiti njihovu najbolju, najvrsniju stranu. I u tom se natjecahu pojedini redovi. Možda se gdjegod i prevršivalo. Možda je zanos pridodao koji lakat ili oku odviše. Pogotovu kod onih učenjaka, koji su nam danas manje poznati. No u jednu se mjera prevršuje kod svake utakmice; u drugu se nije radilo o praznoj reklami s proračunatom varkom već o napretku znanosti s opravdanom željom, da se učenjaku priznadu zasluge i, ako je još živ, da se potakne na žilaviji rad.

Današnji patuljci kuju u zvijezde što kakve šeprtlje, sebične podlace i ulizice. Srednjovječni su »mračnjaci« slavili velikane i zaslužne pregaoce.

Kad je Glasnik Velikoga Kralja okupio Manju braću, da popravljaju Crkvu Božju, bila se raspupala sv. znanost, a počela se razvijati i znanost svjetovna. Već su bila na glasu sveučilišta u Bolonji, u Kembridžu, u Parizu i u Oksfordu. A naskoro će klijati nova po svoj Evropi. Franjevački će učenjaci gojiti znanost i u sveučilištima i u svojim samostanima i takmiti se uspješno na svim poljima s ostalim učenjacima. Već se u XIII. i u XIV. vijeku javljaju veleumi, koji su stvorili zamjerna djela. Uz njih se i poslije njih dižu i drugi, manji od njih, ali opet zaslužni za pojedine ogranke osobito svete znanosti.

Bio bi zahvalan ali i težak posao prikazati u tančine život i djela sviju franjevačkih učenjaka. Ovdje je dosta reći koju o najznamenitijim franjevačkim naučiteljima, što ih vršnjaci ili potomci odlikovaše počasnim naslovima, a uz njih nuzgredice spomenuti i druge zaslužnije učenjake.

2. Glavni stupi franjevačke teologije.

Već 1222. (ili po drugima 1231.) stupi u red sv. Frane arhidjakon, kancelar pariške crkve, naučitelj filozofije i teologije. Aleksandar haleski, rođen u grofiji Gloucester, uzgojen u haleskom samostanu. Nauke svrši u Oksfordu i u Parizu. Na poziv pape Inocenta IV. napisa Summa universae theologiae. Aleksandrovi prethodnici sententiarii napisaše neke ruke sume. No Aleksandrovo je djelo najopsežnije. Učenjak je upotrebio Aristotelova djela fizička, metafizička, etička i logička, arapske komentatore, napose Ibn Sinu, pa gotovo sve oce latinske i najglavnije grčke. Usto je prvi sustavno razdijelio i obradio gradivo. Sv. Toma Akvinac napisa zaokruženije i tačnije djelo. No posve pravo tvrde Hurter, Scheeben, Stöckl, Turner, da se Toma može zvati učenikom Aleksandrovim, jer je proučio i ugledao se u Aleksandrovu sumu, sve ako i nije slušao Aleksandra. Smrt preteče Aleksandra (15. VIII. 1245.), te ne mogaše posve dovršiti svoga golemog djela. Ipak napisa prvi tip prave franjevačke teologije. Vršnjaci ga prozvaše: »fons vitae, doctor doctorum, theologorum monarcha, theologus scholasticus famigeratissimus et fere

nulli secundus, doctor irrefragabilis«. Na grobnom ga spomeniku zovu: »gloria doctorum, decus et flos philosophorum, — fons veri, lux aliorum«. Sve je te časne naslove zaslužio učenjak. No najviše se spominje epitheton ornans doctor irrefragabilis.

Vilim melitonski († 1260.) upotpuni donekle nedovršeno djelo Aleksandrovo, a napisa i komentare u sentencije P. Lombardskoga i u neke knjige sv. pismu.

Asiskoga Patrijara sv. Franu prozvaše neki doctor seraphicus ne radi velikih naučnih djela već radi serafskoga duha. No općeno se doctor seraphicus zove sv. Bonaventura († 1274.). Pisac lionskoga sabora piše o njemu: »Fuit homo eminentis scientiae et eloquentiae, vir quidem sanctitate praecipuus, vita, commiseratione ac moribus excellentissimus decoratus, benignus, affabilis, pius et misericors, virtutibus plenus, Deo et hominibus dilectus.« A Trithemius kratko i zbijeno crta njegova djela: »Profundus est, non verbosus; subtilis, non curiosus; disertus, non vanus; flammantia, non inflantia verba proferens«. Desni prijatelj anđeoskome naučitelju sv. Tomi Akvincu, takmi se s Tomom i upotpunjuje ga. Toma je bolje zaoblio svoj sustav, Bonaventura nije imao kad. Njemu se treba diviti, kako je mogao onoliko napisati, preopterećen poslovima. Toma je analitik, Bonaventura sintetik; Toma — kršćanski Aristotel, Bonaventura vjerni učenik sv. Augustina. Toma, učitelj škole, rasvjetljuje dušu; Bonaventura, učitelj praktičnog života, rasplamćuje srce. Toma nadmašuje u skolastici, Bonaventura u mistici. Bonaventura je velik dogmatik, mistik, ekseget i propovjednik. Golemo djelo, preko 4000 str. in folio, Commentarius in 4 ll. sententiarum napisa na zapovijed starješina, kad mu bješe 27 godina. U trećoj je knjizi još mladi Bonaventura nadmašio sve ostale komentatore. Breviloquium i Itinerarium ad Deum naziva Scheeben kovčežićem dragulja, kvintesencom ondašnje teologije. U prvom djelu serafski naučitelj sve izvodi od Boga, u drugom svodi sve u Boga. Najkraće je i najpotpunije mističko djelo De triplici via, jezgra mističke teologije. Poznata su i krasna djela De sex alis Seraphim, Lignum vitae, Soliloquium i dr.

Ne treba natanko raspredati, što je za franjevačku teologiju i uopće za nauku bio doctor subtilis Ivan Duns Skot († 1308.). Dosta je napomenuti njegova epitheta ornantia: lima veritatis, cos ingeniorum, philosophorum phoenix, subtilitatis miraculum, arcanorum Apollo, doctor maximus. Sulpicijevac P. Vallet naglašuje: »Jaki, laki, okretni duh, kritik divne gipkoće i oštrine, koja sve proniče, a u drugu duboko izvorni veleum, koji dokazuje potrebu da utvrdi općene nazore novim dokazima, koji uživa, da krči sebi nove staze, čija se smjelost češće primiče presmjelosti.« (Hist. de phil. 241.) Osnivač skotizma u svom kratkom vijeku napisa silu ogromnih djela. Glavno je Scriptum oxoniense, pa Opus parisiense, zatim Grammatica speculativa, In universam logicam, In lib. Physicor. Aristot., Quaestiones quodlibetales i dr.

Duns Skota hoće da prikažu pretečom današnjega zloglasnog kriticizma, pa i protivnikom crkvene nauke. No Crkva nije nikad osudila nijedne njegove zasade. Zna se dapače, da je baš on pravi »doctor marianus«, jer je branio nauku o bezgrješnom Začeću, dok još nije bila proglašena dogmom.

Uz tri veleuma, Aleksandra, Bonaventuru i Duns Skota stoji i pravo naučno čudovište Roger Bacon († 1294.). Niko ne može zamjeriti, što ga prozvaše doctor admirabilis ili mirabilis. Bio je prava živa enciklopedija znanja. Arapski, grčki, židovski jezik, astronomija, filosofija, geografija, kemija, kronologija, matematika, medicina, optika, teologija — sve je to bilo gradivo one žive enciklopedije. Opus majus, O. minus, O. tertium, Compendium stud. philosophiae, Compend. stud. theologiae, Speculum astronomiae, Grammatica graeca, Gr. hebraica i druga djela potekoše iz njegova pera. Ne zna se, s česa se dočepao zatvora. Možda zbog nekih zabluda, možda i radi žestine. Dok blagi doctor subtilis raščinja Aristotela i sv. Tomu, pobijajući, što drži neispravnim, a da protivnika i ne spominje, doctor admirabilis Alberta Velikoga i Tomu zove dječarcima, a spise bi Aristotelove bacio i u peć. Svakako je bio samonikli mislilac, pravi početnik induktivnoga metoda i eksperimentacije, učenjak i obretnik, koji je prije 600 godina znao ili slutio obrete XX. vijeka.

3. Ostali slavljeni naučitelji.

Najugledniji učenik Aleksandra haleskoga, prvi franjevački bakalaur i magister u pariskom sveučilištu bijaše Ivan de la Rochelle (de Rupella † 1245.). Glasovit propovjednik, neporočna života, zajedno sa svojim učiteljem pomože oboriti Iliju kortonskoga. »Scientia et discretione clarissimus, maximus in theologia et philosophia magister« napisa djela raznih struka. Najznamenitija mu je Summa de anima, u kojoj upotrebljava Aristotela i Ibn Sinu, rješava psihologijska pitanja, što će ih i kasnije rješavati skolastici. Osim propovijedi napisa Summa theologica, De decem praeceptis, komentar u neke knjige N. Z., a možda i u 4 ll. sententiarum.

Doctor (magister) abstractionum, acutus, illuminatus Frane Mayron (ili Mayronis 1280. † 1327.) bijaše jedan od najvrsnijih učenika Duns Skota. Pripovijeda se, da je prvi izvršio actum sorbonicum: da je od 5 prije podne do 7 naveče raspravljao neprestance i branio teze protiv 60 protivnika, bez jela i pila, ne mičući se s mjesta. Dugo je bio u Parizu bakalaur, a postao je magistrom na pobudu sicilskoga kralja Roberta i na predlog pape Ivana XXII. Napisao je silu bogoslovskih djela. Najglavnija su: Comment. super IV ll. sententiarum, Conflatile, Quodlibeta, De divinorum nominum explanatione, Commentaria in ll. Aristotelis, De conceptione Virginis, Flores s. Augustini i mnogo drugih.

Admirabilis philosophus Rikard cornubiensis (Cornwall † oko 1260.) poučavao je u Oksfordu i u Parizu. Znameniti franjevački povjesničar Toma Eccleston (oko 1260.) u djelu De adventu Minorum in Angliam hvali Rikarda: »legit cursorie sententias Parisiis, ubi magnus et admirabilis philosophus iudicatus est.« Ali neumolni Roger Bacon siječe ovako: »Famosissimus apud stultam multitudinem, sed apud sapientes fuit insanus et reprobatus.« Bit će, da Roger pregoni odviše.

Bezgrješno je Začeće branio smjelo i sorbonski doctor amoenus Robert Conton (Cotton ili Cowthon oko 1340.). I on napisa dvostruk komentar in ll. sententiarum. Inače se o njem zna malo.

Inter aristotelicos aristotelissimus bijaše Hajmo iz Fevershama u Engleskoj († 1244.). Zbog kreposna ga

života prozvaše speculum honestatis. Kao papinski nuncij pođe k caru i patrijaru grčkome zajedno s još 3 redovnika 1234. i uspješno raspravljaše bogoslovska pitanja. Kasnije postade generalom reda. Grgur mu IX. povjeri popravak Časoslova. Usto napisa Hajmo o magistru sentencija, De caeremoniis te Familiaris clericorum.

Arca Testamenti sv. Ante padovski ugleda Božje svijetlo u Portugalskoj u Lisabonu 1195., preminu u Verčelima 1231. A već ga 30. V. 1232. Grgur IX. uvrsti u svece. U buli kanonizacije ističe papa, da je Sveca glavom poznavao. A zna se, da je Grgur slušao u Rimu propovijed sv. Ante i zadivljen izjavio, da je Ante kovčeg zavjetni. Ko čita Expositio in psalmos, Sermones de Sanctis, Sermones de tempore, uvjerit će se, da je Grgur IX. imao pravo. Svetac čudotvorac napisa i prvu realnu konkordanciju u bibliju — Concord. morales V II.

Doctor magnae auctoritatis, solidus, copiosissimus, fundatissimus, profundus Rikard midletaunski (de Media Villa, Middletown † 1307./8.), uzgojitelj napuljskih kraljevića sv. Ludovika i Roberta, bijaše jedan od najslavnijih franjevačkih učenjaka. Naš Stojković na kosničkom saboru ističe, da je »doctor profundus et magnae auctoritatis«. A sv. Antonin pripovijeda: »scripsit egregie super quatuor libros Sententiarum et in quarto Sententiarum ostendit, se fuisse valde peritum in jure canonico.« (Chron. III, 772.) No Rikard je proučavao i fenomene hipnotizma autosugestije i telepatije, te rezultate iznio u Quodlibeta. Usto napisa Super sententias Petri Lombardi, Quaestiones quodlibetales, Quaest. disputatae, tumač Pavlovih poslanica, Super evangelia i dr.

Doctor collectivus, Napuljac Landulf Caracciolo, bijaše vrsni učenik Skotov, doktor i lektor pariski, napokon amalfijski nadbiskup († 1351.).

Doctor dulcifluus Aragonac Antun Andreas († 1320.) proniknu posve u spise i u duh učitelja Skota, za koga držaše, da je napokon jedini našao istinu. Skota je slijedio tako, te se jedva može razaznati, što je Skotovo, što njegovo. Ali je najtamnija Skotova mjesta lijepo raspreo i razjasnio. Zato ga i prozvaše dulcifluus. Napisao je In 4 ll. sententiarum. Quaestiones in

SV. FRANJO ASISKI
OD CELESTINA MEDOVIĆA

S. FRANÇOIS D'ASSISE
PAR LE PEINTRE CROATE CÉLESTIN MEDOVITCH

12 ll. metaphysicorum Aristotelis, In ll. 8 physicorum, Tria principia rerum naturalium i dr.

Doctor elegans et facundus Petar Aureoli († 1322.), rodom valjda iz Tuluze, bijaše u Parizu profesorom, 1319. redodržavnikom, a 1321. ga Ivan XXII. imenova nadbiskupom eskim (Aix). Glavno mu je djelo Commentaria in IV ll. sententiarum u dva golema sveska, te Quodlibeta. U Tuluzi je Aureoli branio bezgrješno Začeće te je napisao i djelo De conceptione Mariae Virginis, a kasnije protiv protivnika Reperenssorium. Veoma je znamenito i njegovo djelo Breviarium bibliorum, neke ruke uvod u sveto pismo i kratki komentar u sve knjige sv. pisma. Aureoli je skotovac, ali se gdjegdje i odaljuje od Skota. Sv. Antonin ističe, da je dizao ruku protiv sviju, pa i svi protiv njega. (Chron. 24, 8. § 2.)

Facundus Apollo Radulf Rodimpton, doktor oksfordskoga sveučilišta (oko 1350.), prozvan tako radi elegantna govora, napisa Quaestiones ordinariae, komentar u više knjiga S. P. i dr.

Doctor famosus Bertrand de Turre (de la Tour † 1334.) akvitanski redodržavnik, kasnije stožernik i biskup ostijski, bijaše na glasu s učenosti. Od djela su mu glasoviti Sermones epistolares, te Conciones et sermones.

Doctor fundatus Vilim varski (de Warre, Varron), učenik Aleksandra haleskoga, a učitelj Duns Skota, »praeceptor Scoti«, bijaše profesor pariski, a glasovit poznavalac kršćanske i Aristotelove filosofije i dubok mislilac. Napisao je Commentarius in Aristotelem, Comment. in Sententias, Quodlibeticae quaestiones, Quaest. ordinariae, Quaest. disput. de immaculata Conceptione B. M. V.

Doctor illuminatissimus, franjevački trećoredac bl. Rajmund Lullus († 1315.), osnivač luljovske škole, svojim Ars generalis major et minor et Ars gen. ultima tegnu primijeniti i popraviti Platonovu nauku o idejama i Aristotelovu o universalijama prema načelima sv. Tome i sv. Bonaventure. Dok se neki ne mogahu nadiviti njegovu umijeću, drugi ga ne broje ni u ozbiljne teologe. No oni ne shvatiše pravo njegovih misli.

Doctor illustratus, succinctus Frane askolski ili de Marchia (oko 1344.), bijaše Skotov učenik, profesor pariski na glasu. Kad ono Vilim Occam pobježe pod okrilje Ludovika

Bavarca, pođe s njim i Frane askolski, ali se poslije povrati. Napisao je Comment. in ll. sentent., in ll. Metaphysicor., Quaest. super Matthaeum, Matris praeconia i dr.

Doctor illustris Adam de Marisco († 1258.) ude u franjevački red 1237. i naslijedi slavnoga Roberta Grosseteste u Oksfordu. Dopisivao se s najuglednijim ličnostima. Vidi se iz njegovih pisama, koliki je ugled franjevaca bio već onda u Engleskoj. Neumitni Roger Bacon tvrdi, da su Adam i Grosseteste »majores clerici de mundo et perfecti in sapientia divina et humana«. Veli se, da je napisao Comment. in IV. ll. Sentent., Lectura in Genesim, in Cant. Cantic., izvadak iz Augustinova De Trinitate.

Doctor ingeniosissimus Andrija a Novocastro (Neuchatel ili Newcastle oko 1300.) napisa Comment. in 1 l. Sent. Za drugo se ne zna.

Doctor insignis Mate de Aquasparta, lector s. Palatii, kasnije general reda, stožernik i portski biskup († 1302.), ostavi mnogo spisa. Znamenita mu je prepirka s Grcima De aeterna Spiritus S. processione. Usto napisa Comment. super Sentent., Job, Psalt., Daniel., ep. Rom. Apocal. i dr.

Doctor invincibilis, učenik Skotov, Petar Thomae bijaše oko 1320. profesor u Barceloni. Znamenit mu je Tract. pro immac. Conceptione B. M. V. Druga mu djela ostaše u rukopisu. — I Robert Alifas, profesor u Oksfordu i u Parizu (oko 1340.), bijaše doctor invincibilis.

Doctor moralis Gerard Eudo ili Odonis, pariski profesor, pa general reda, posjeti i Bosnu i obrati mnogo krivovjeraca († 1348.). Osim komentara u ll. Sentent. i Quodlibeta napisa Comment. in 10 ll. Ethic., Philosophia naturalis, gdje odlučno brani atomizam, Quaestiones in logicam, De figuris Bibliorum, postile u neke knjige sv. Pisma i Sermones. Inače se prigovara Gerardu, da je bio preširokih rukava, da je odviše ljubio sjaj i raskošje, te više nasljedovao brata Iliju nego brata Franu.

Doctor notabilis Petar ab Insula (de l' Ile) bit će možda istovjetan s Petrom Russelom (Ryssel), kojemu je aragonski kralj Martin 1399. dopustio, da po svemu njegovu kraljevstvu čita, uči i dogmatizuje Ars generalis i druga djela bl.

Rajmunda Lulla. Napisao je komentare u ll. sentent., u psalterij i u poslanice sv. Petra.

Doctor ordinatissimus ili ornatissimus Ivan de Bassolis, Skotov učenik, kasnije lektor u Mehlinu († oko 1347.), bijaše Skotu najdraži. Kad su jednom slušači zakasnili na predavanje, a došao sam Ivan, priča se, da je Skot poviknuo: »En auditorium est.« Napisao je Comment. in IV ll. sententiarum.

Doctor ornatissimus, sufficiens bijaše Petar akvilski, kapelan sicilske kraljice Ivane, a kasnije biskup triventski († oko 1370.). Lijepo i umno skrati Skotovo djelo. U Špajeru mu izadoše Quaestiones in ill. IV sententiarum 1480. Najprije prozvaše to djelo a onda i pisca Scotellus.

Doctor pacificus et proficuus Nikola Bonet, Skotov učenik, bijaše isprvice profesor u Parizu. Poslije ga Benedikt XII. posla k tatarskome kanu te doprije sa tri druga do Pekinga (1338.). Papa ga iza povratka imenova milevskim biskupom. († 1360.) Glavna su mu književna djela Formalitates in via Scoti, Super praedicamenta l. I, In ll. 8 Physicor., In ll. 9 Metaphysicorum, Tractatus de conceptione B. M. V.

Doctor planus et perspicuus Gvalter Burleigh, uzgojitelj Eduarda III., bješe Skotov učenik a protivnik skotovaca. Dok je učio u Oksfordu, divili su mu se štovatelji, a protivnici su ga nazivali »potentissimus sui temporis sophista«. Napisao je komentar In ll. sentent., De intentione et remissione formarum, De materia et forma, Super 9 ll. Physicorum, Summa totius logicae, Metaphys. quaestiones i dr.

Doctor planus et utilis Nikola Iirski († 1340.), pariski profesor, provincijal burgundski, nastojaše osobito, ne bi li obratio židove. Priča se, da je za aragonskoga kralja Alfonsa XI. obratio 6000. Slavno mu je djelo Postilla, literalni tumač svega sv. pisma. Znane su one »Si Lyra non lyrasset, Lutherus non saltasset«; »Si L. non l., totus mundus delyrasset«; »Hätte Lyra nicht über die Bibel geschrieben, wäre mancher Doktor ein Esel geblieben«.

Doctor scholasticus Hugo njukastleski (de Castro novo, oko 1310.) napisa Comment. i reportata in IV ll. sententiarum, De victoria Christi contra antichristum.

In scholastica philosophia nulli secundus Nikola de Orbellis (oko 1465.), profesor poatjerski, napisa

Super sent. compendium singulare, De scientia mathematica, physica, de coelo et mundo etc.

Žalostan glas steče venerabilis inceptor et singularis doctor, invincibilis, princeps et caput nominalium Vilim Occam († 1359.). Njegova je borba protiv papinstva poznata. Ipak mu je na čast, što se na koncu pokorio. Od mnogih mu je djela vrijedno spomenuti Super mag. sentent., Centiloquium theologicum, Quodlibeta VII, De sacramento altaris.

Vitae arbor Ivan velski (Gualiensis) bijaše na glasu u Oksfordu i u Parizu, osobito vješt sv. pismu. Wadding ističe promptum ingenium, solidum indicium, lingua diserta, eloquium clarum (Script. Jo. Gu.). Umro je negdje 1303. Od djela su mu najznamenitija Commentarius in 4 ll. sentent., Postilla in ev. s. Jo., Communiloquium za propovjednike, Compendiloquium de viris illustrium philosophorum, Breviloquium de sapientia sanctorum, De origine, progressu et fine Mahumetis i t. d.

Uz te se doktore spominju doctor bonus Valter Brinkley († 1310.), doctor eximius Ivan Tisserius (oko 1564.), doctor fertilis Frane kandijski (u XV. v.), doctor illibatus Aleksandar Allemanius (u XV. v.), doctor venerandus Valfrid ili Gotfrid de Fontibus (Fontaine 1240.).

Dakle svih slavljenih doktora četrdeset, nemalo polovica od sviju naučitelja, što su ih zahvalni slušači nakitili zvučnim nadimcima. Stalno je, da ni mirski kler ni jedan red nije dao crkvenoj znanosti u XIII. i XIV. vijeku slavnih imena, koliko dadoše manja braća sv. Frane.

4. Drugi učenjaci.

No ti iskićeni prednjaci nigdje si ne iscrpiše niza franjevačkih učenjaka. Uz njih se vrstaju i drugi, koji učiniše mnogo, ako i ne stekoše velikih naslova. Toma Dokingam iz Norfolka (oko 1270.), profesor oksfordski, napisa komentare i u Lombardanino djelo i u razne knjige St. i N. Z. — Prisni prijatelj Rogera Bacona, Bungejus, deseti franjevački profesor u Oksfordu, napisa također Super Magistrum sentent., Quaestiones theologicae, te De magia naturali. Fizičkim pokusima dođe na glas, a bi i ozloglašen kao i Roger. — Bonaventurin učenik Vilim marski (de la Mara) oštro pobijaše sv. Tomu (Reprehensorium sen Cor-

rectorium fr. Thomae), a usto napisa komentar in 4 ll. sentent., Lecturae scholasticae, Quodlibeta sophistica i dr. — Slavljeni i ruženi Petar Jo. Olivi († 1298.) napisa više znamenitih djela, kao Quodlibeta, postile u St. i N. Z., De dignitute et excellentia S. Scriptoriae i dr. Komentare u Sentencije napisaše Aragonac Vilim de Rubione (oko 1333.), konventualac Ivan kolinski, Rikard Connington († 1330.), Valter Catton († 1343.), papinski pokorničar u Avinjonu i znameniti matematik, i više drugih. Dobro je poznat Alvaro Pelajo († 1352.), papinski pokorničar, kasnije biskup, žestok protivnik cesaropapizma, a zagovornik papocarizma. Uz komentar in ll. sent. napisa De planctu Ecclesiae, te Collyrium adversus haereses.

Dubok mislilac i glasovit učenjak Vilim Vorilongus († 1464.) napisa Super IV ll. sententiarum i Vademecum, zbirku nazora, kojih nema u Skota. Znamenita je Summa astesana u 8 knjiga, što je na poticaj stožernika Teodora Gaetana napisa fra Astesanus (1317.), o kom se inače ne zna ništa, van da je bio i vrstan pravnik. Summa pacifica napisa slavni propovjednik bl. Pacifik novarski ili ceredunski († 1482.). Baptista Trovamala de Salis napisa Summa baptistiana (1484.). Glasovitu Summa Angelica (casuum) sastavi bl. Anđeo Carleti di Chiavasso, kojega su Siksto IV. i Inocenat VIII. slali da skuplja potporu protiv Turaka i Valdovaca. († 1493.)

Među bibličarima se ističe Ivan Pecham, učenik sv. Bonaventure, oksfordski profesor i napokon kenterberijski nadbiskup († 1292.). Osim Comment in ll. sentent., Quodlibeta, Collectorium divinorum sententiarum Bibliae napisa Expositio Threnorum, postile u neke knjige sv. P. i dr. — Ivan Marchesinus, nazvan Mammotrepton (oko 1312.) napisa pod naslovom Mammotrepton rječnik biblijskih riječi s izgovorom i s naglasom od knjige Postanka do Otkrivenja. — Učitelj kraljevića Sanča, Ivan Egidij Zamorski († 1301.) uz ostalo napisa Summa de correctione Bibliae, te Armarium omnium Scripturarum. — Ivan Vitalis a Furno poslije stožernik i biskup albanski († 1327.) pribra Speculum morale totius s. Scripturae, Postilla in Apocalypsim, in IV Evangelia i dr. Uz njih se do konca Luterova prevrata niže još desetak drugih, nekih četrdesetak povjesničara a toliko asketskih pisaca. Treba naglasiti, da su gotovo svi znamenitiji učenjaci obrađivali razne grane teologije. Slavni naučitelji

prvoga doba prokrčiše put. U njih se ugledahu sinovi asiskoga Patrijara poznijih vijekova, pa se sve do dana današnjega natjecahu u svim granama svete znanosti s ostalim katoličkim učenjacima.

5. Svjetovne znanosti.

Ali Franini sinovi ne prezreše ni svjetovnih znanosti, van ih njegovahu prema prilikama i po svojoj snazi. Zna se, da je sv. Frane osobito ljubio prirodu kao odraz Božje dobrote i ljubavi. Spomenuto je, kako je Robert Bacon cijenio i gajio fizičke ogranke. Uza nj se prislanja vršnjak mu Bungejus. Fizikom se bavio i Vilim varski i Ivan Bassolis. Lijep glas ostaviše Rikard midletaunski i Vilim Occam. Ti doktori utrše put Koperniku i Galileju. Glasovit je orleanski franjevac Ivan roktajadski (de Rupescissa, Roquetaillade), koji je po sve puta preminuo u zatvoru 1365. Uz bogoslovske spise i Visiones seu revelationes (koje se nisu ispunile) napisa De consideratione quintae essentiae i Libellus de conficiendo vero lapide philosophico. Ivan je pokusima pronašao destilaciju spirita, koji zove aqua ardens, spiritus vini ili anima vini, aqua vitae, quinta essentia.

Slavan matematik bijaše Frane Eximenez, kasnije patrijar jerusolimski († 1409.). Napisao je katalonskim narječjem više bogoslovskih djela, kao Vita Christi, Crestia, Pastorale i dr.

Luka Pacioli, profesor matematike u Perudi, u Rimu, u Napulju i u Mlecima († oko 1512.), svojim matematičkim spisima udari osnovicu matematičarima XVI. vijeka. U djelu Summa de arithmetica, geometria, proportione et proportionalitate algebru primjenjuje na geometriju i daje naputak za dvostruko knjigovodstvo. Divina proportione mu je donekle pomogao izraditi slavni Lionardo da Vinci. Raspreda o poliedronu i o uporabi slova za numeričke količine.

Još oko 1360. napisa engleski franjevac Bartolomej de Glamvilla enciklopediju De Geminis rerum coelestium, terrestrium et infernorum proprietatibus ll., u 20. raspreda de accidentibus, numeris, mensuris, ponderibus, a u 21 de proprietatibus apum.

Stopama slavnih pređa pođoše i kasniji mislioci i istraživači. Elekto Zwinger († 1690.) opisa polovicom XVII. vijeka floru sv. Zemlje. Američki Linné Marijan Velloso († 1811.) istraži floru Brasilije. Slavni geograf Luj Feuillet († 1732.), vješt u matematici i u astronomiji istraži kao kraljevski matematik obale južne Amerike i u dva navrata donese obilate botaničke zbirke. U Parizu izdade Journal des observations physiques, mathématiques et botaniques (1714.) te Suite du Journal (1725.)

Franjevački misionari upoznaše kršćansku Evropu s dalekim Istokom i s Amerikom. Ivan de Piano Carpino († 1252.) opisa svoj put na dvor Kujuk-kana u Karakorumu. Suputnik mu Benedikt Poljak napisa de itinere fr. minor. ad Tartaros. Putopis je Vilima Rubrucka († iza 1256.) dragocjen ne samo zbog kratkoće i jasnoće van i zbog obilne sadržine. Fra Vilim je živo opisao folkloristiku Kitaja. Upozorio je, da je Kaspijsko jezero zatvoreno kopnom. Prikazao je vjerske običaje Mongola, a upozorio je i na srodnost Mađara, Blaškira i Huna. Bl. Odorik pordenonski († 1331.) proputova Armeniju, otoke Javu, Borneo, Silon, doprije u Peking, pa preko kitajskoga zida u Mongolsku, onda u Tibet i kroz Himalaju u sjevernu Indiju te preko Persije u Evropu. Noviji su istraživači dokazali, da je fra Vilim Solagna, kojemu je bl. Odorik pripovijedao svoje doživljaje, napisao zgoljnu istinu. Franjevci oploviše Afriku već 1291., kasnije se pridružiše Vasku da Gama. Na Filipine dođoše 1577., u Japan 1592., u Australiju 1680. Juan Perez, savjetnik kraljice Isabele, pođe s Kolumbom na drugo putovanje 1493. Odonda će sinovi sv. Frane širiti slavu Križa po novom svijetu, a Evropu upoznavati s geografijom, historijom, florom, faunom i s narodima novoga svijeta. Napose stekoše goleme zasluge za lingvistiku i etnografiju. Dosta je samo letimice spomenuti pobožnoga Josipa le Carona († 1632.), koji prvi istraži okoliš Huronskoga jezera. Ivana Coronela († 1651.), koji nakon svršenih nauka pođe u Jukatan, nauči maja-jezik, napisa gramatiku i više rasprava. Učenik mu Diego Lopez de Cogolludo, provincijal, napisa Historia de Yucatan (1688.). Jerolim Mendieta († 1604.) nauči jezik, a napisa Historia ecclesiastica indiana, u kojoj nemilice šiba nasilja španjolskih vlastodržaca ne štedeći ni kralja. Toribij Motolinila, Marko od Nizze, Andrija Olmos, Frane Pareja i drugi napisaše gramatike i nabožna djela u indijanskim jezicima. No bit će najznamenitiji Bernardin Sahagun († 1590.), koji je napisao gramatiku i rječnik astečkoga jezika, a usto i povijest astečkoga naroda i civilizacije u astečkom jeziku. To je djelo preveo na španjolski: Historia general de las cosas de Nueva Espaňa 6.

Držim, da ne treba nabrajati ostalih pregalaca. Bit će prilike i zato. Asiškoga je Sveca pozvao Bog, da obnovi Njegovu Crkvu. Svetac je iza duga razmišljanja osnovao apostolski red. No kao što su apostoli naustice i napismice širili evanđelje i podizali Crkvu Božju, tako su imali i sinovi sv. Frane i jezikom i perom sijati sjeme Božje i obnavljati Crkvu. Gorušično je zrno niknulo, razgranalo se po svem svijetu i mamilo u svoju hladovinu ptice pjevice i druge stvorove. Franini su sinovi uz ostale poslove od prvoga časa do današnjega dana gojili i njegovali i sveta i svjetovne znanosti. Slaveći 700. godišnjicu svete smrti svoga Osnivača s ponosom gledaju sinovi sv. Frane na svoju prošlost, napose na svoj naučni rad. Da u ovih 700 godina nije bilo nijednoga učenjaka osim franjevaca, mogla bi katolička Crkva ponosno dovikivati svijetu, da je vazda bila prava majka i zaštitnica znanosti.

LITERATURA: Wadding, Scriptores Ord. Min. Romae, 1906. **Joannes a S. Antonio:** Bibliotheca Franciscana, Madrid, 1732—33.

Sbaralea, Supplementum et castigatio ad Script. Ord. S. Francisci. Romae, 1908.—1909.

Felder, Gesch. der wissensch. Studien im Franziskanerorden bis um Mitte d. 13. Jahrhunderts. Freiburg 1904.

Hurter, Nomenclator literarius. Oeniponte 1906., sq. t. II. sq.

Da Civezza, Storia universale delle missioni franciscane 11 vol. Roma, Prato, Firenze 1857.—95.

Da Civezza, Saggio di bibliografia.

De Rouen, Hist. universelle des Missions franciscaines Paris, 1908.

Magliano, St. Francis and the Franciscans. New-York 1867.

Shea, The Catholic Church in Colonial Days. New-York, 1886.

O. PETAR VLAŠIĆ — BEOGRAD.

DUH SV. FRANJE U BIBLIJSKOM RADU.

Résumé. — **L'esprit de S. François dans les travaux bibliques de ses fils.** — La note caractéristique de S. François c'est la simplicité et une pieuse onction. Bien que son Ordre ait eu au passé et ait aujourd'hui encore des hautes écoles bibliques et des grands savants en science de Ste Ecriture comme R. Bacon, card. Ximenes, Nicolas Liranus..., tout de même les travaux franciscains sur la Bible depuis S. Bonaventure jusqu'à nos jours, ont une tendance pratique: ils visent la piété du peuple, des écrivains et des predicateurs. C'est ce même esprit qui inspire les écrits bibliques des franciscains croates depuis P. Andrée Kačić Miošić jusqu' aux contemporains, parmi lesquels il faut ranger les nombreux travaux du Père P. Vlašić, auteur de cet article. La Rédaction de la »N. R.«

1. Dvije oznake duha sv. Franja.

Duh sv. Franja veliki je, jaki duh. To povijest priznaje. To priznaju i oni, koji su daleko od njegovoga duha. Utjecaj sv. Franja nije se zaustavio na granicama jedne pokrajine ili jedne države; nije se ograničio na jedan decenij ili na jedan vijek: razne strane svijeta kroz punih sedam vijekova stoje pod utjecajem snažnoga duha »asiškog siromaška«.

Pa ipak kad dublje promotrimo taj veliki Franjin duh, nalazimo tu dvije oznake, koje — čini se — da su u protuslovlju s onom eruptivnom snagom Svečevom, kojom je toliko utjecao na savremenike a i na poznije naraštaje. Ali nisu u protuslovlju nego su kao izvor veličine i jakosti Svečeva duha. Te dvije oznake jesu: naravna priprostost i pobožna unkcija. U svim riječima i u svim djelima Svečevim, u cijelom njegovom životu povlače se te dvije oznake njegova duha kao dvije zlatne niti, koje davaju posebnu dražest tim riječima i djelima, tom životu Svečevu. Davaju neku svježinu, neku milinu, neku privlačivost. Koga ne zanašaju divni »I Fioretti di San Francesco?«[1]) Kolikom nasladom čitaju to djelce

[1]) Među mnogobrojnim izdanjima ovog djela osobitog je spomena vrijedno ovogodišnje jubilarno izdanje ilustrirano od izdavača Vallecchi u Firenzi, a priređeno od franjevca Franc. Sarri na temelju jednog kodeksa kraljevske biblioteke u Torinu. (»I Fioretti di S. Francesco d'Assisi — da un codice della Biblioteca reale di Torino — a cura del P. Francesco Sarri dei Minori — Firence 1926.) — Svakome preporučljiva lektira napose ove jubilarne godine.

i najučeniji, pa i najrazvratniji ljudi! Po mnijenju sviju, u tim »Fiorettima« najvjernije nam je prikazan duh sv. Franja: a eto — to će priznati svatko, tko pročita »Fiorette« — dvije su glavne oznake ovog krasnog djelca: naravna priprostost i pobožna unkcija.

Duh sv. Utemeljitelja prelio se na njegove duhovne sinove. U duhu njegovu oni rade i žive. Ako koji radi protivno tome duhu, ako po njemu ne živi, on se ne može ni smatrati pravim Franjinim sinom. Duh Franjevački duh je sv. Franja. Na svim poljima mnogostruke djelatnosti Franjevaca kroz svih sedam stoljeća opaža se duh njihovog sv. Oca, a pri tom se ističu i one dvije oznake duha sv. Franja: priprostost i pobožna unkcija. Tako i u biblijskom radu Franjevaca.

2. Biblijski rad Franjevaca uopće.

Proučavanje Svetoga Pisma bilo je omiljelim predmetom mnogih Franjinih sinova. Starešinstvo Reda u svako doba je to proučavanje promicalo. Generalni Kapitul od god. 1559 odredi, da se na našem generalnom učilištu[2]) u Parizu moraju držati svakoga dana dvije prelekcije o Svetom Pismu, kako je to do onda bilo u običaju. Pored toga postojale su nekada i posebne franj. biblijske škole, u kojima se intenzivnije proučavalo Sveto Pismo i učili istočni jezici, u prvom redu židovski. Među tima se velikom pohvalom spominje u povijesti našega Reda biblijska škola u Antverpenu, zvana »Museum philologico-sacrum«. Bila je podignuta g. 1767. U kolikoj je cijeni bilo ovo učilište i koliko ga je starešinstvo Reda voljelo, razabiremo odatle, što je ono bilo pod neposrednom jurisdikcijom Generalovom u Rimu[3]).

Poslije epohalne okružnice Lava XIII. »Providentissimus Deus« o promicanju biblijskih nauka, opaža se i u franjevačkom redu utjecaj papine riječi. P. David Fleming, izabran g. 1901.

[2]) Franj. škole dijelile su se nekada, a dijele se još i sada, na generalne i provincijalne. Prve su one, koje pohađaju mladići raznih provincija, a druge su one, koje služe samo za jednu provinciju ili za mali broj provincija. Danas je generalno učilište u Rimu; a nekada su bila glasovita gen. učilišta u Oxfordu, Parizu i Bologni. Isp. Holzapfel—Haselbeck: Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum. Friburgi 1909, str. 243—245.

[3]) Holzapfel—Haselbeck, naznač. dj. str. 503.

Generalnim Vikarom, u prvoj okružnici upravljenoj na sve sebi podložne redovnike, naglasuje potrebu i korist proučavanja Svetog Pisma. Njegova je želja i preporuka, da se redovnici već od novicijata priuče čitanju Biblije i da na svakom našem bogoslovnom učilištu bude posebna katedra za proučavanje Svetoga Pisma, kojemu se ima dati prednost među svim bogoslovskim predmetima[4]). Malo poslije te okružnice (g. 1902) podiže se u Jerusalemu u našem samostanu »SS. Salvatoris« biblijsko učilište za sav red. U službenom glasilu franj. Reda[5]) na dugo se govori o važnosti i shodnosti te škole, koju će moći pohađati franjevačka mladež iz sviju provincija, da tu — na licu mjesta — upotpuni svoje biblijsko znanje. S tom biblijskom školom spominje se i bogata biblioteka u Jerusalemu, koja broji preko 12.000 svezaka, većim dijelom biblijskog sadržaja.

Mnogo toga mogao bih iznijeti iz opće povijesti Reda kao i iz posebne povijesti pojedinih provincija, što nam svjedoči kako se u našem Redu u velike gojilo biblijsko znanje. Mogao bih također iznijeti veliki broj marnih trudbenika na biblijskom polju kroz ovih sedam stoljeća. No to nije svrha ove kratke studije. Ovdje hoću da istaknem samo to, kako se i u ovom biblijskom radu Franjevaca ističu one dvije značajne crte duha našeg sv. O. Franja: naravna priprostost i pobožna unkcija.

I uistinu! Kraj tolikog nastojanja starešinstva Reda za promicanje biblijskih nauka; kraj tolikog broja velikih umova, koji su se odgajali u našim biblijskim školama; kraj tolikih učenih Franjevaca, koji su se specijalno bavili proučavanjem Biblije: čovjek bi punim pravom očekivao veliki broj strogo znanstvenih djela na području biblijske struke. A ipak takove možemo na prste izbrojiti.[6]) Puno je veći broj franjevačkih biblicista, koji

[4]) »Acta Ordinis Fratrum Minorum«, XX (1901), str. 151.

[5]) »Acta Ordinis Fr. M.«, XXI (1902), str. 136.

[6]) U ovom pogledu možemo napose ovu trojicu spomenuti: već iz XIII. vijeka glasovitog i originalnog Fra Rog. Bacona; genijalnog kardinala Ximenesa, koga bismo mogli u neku ruku nazvati franjevačkim Origenom, zbog zamašnog, udivljenja vrijednog njegovog rada oko izdavanja Biblije u izvorniku i u prijevodima; te čuvenog Nikolu Liranskog, čigove »Postillae« važe još i danas kao eminentno stručno tumačenje pojedinih knjiga Svetoga Pisma. — O kard. Ximenesu i njegovom biblijskom radu v. Dr. Hefele: Der Kardinal Ximenes und die

su se intenzivno bavili biblijskim studijama samo s praktičnog gledišta. Oni su proučavali Sveto Pismo ne da napišu visoke učenjačke rasprave o prijepornim pitanjima, ne da uspoređuju varijante raznih kodeksa prijevoda i tekstova ne da ga tumače s filološkog gledišta; nego da u njemu crpe božanske nauke na pobudu duhovnog života sebi i drugima. Sv. Antun Padovanski bio je vrsni poznavaoc Svetoga Pisma; prema svjedočanstvima savremenika znao ga je svega na pamet, toliko da ga je papa Grgur IX. proglasio »Korabljom Starog Zavjeta i riznicom Svetoga Pisma«.[7]) On je bio prvi lektor (profesor) franjevačkog Reda, imenovan od samog serafskog Oca. Pa ipak sve je njegovo biblijsko znanje bilo sasvim praktično. Sastavio je »Concordantiam realem Sacrae Scripturae«, koja može veoma dobro poslužiti propovijednicima, a sam je u svojim propovijedima — kako ih se i danas može čitati u talijanskom časopisu »Voce di S. Antonio« — tumačio Sveto Pismo sasvim priprosto, na dohvat najprostijem narodu, a sve zaobljeno onom pobožnom unkcijom, onim žarom ljubavi, kojim je gorjela velika duša ovog svetog Božjeg ugodnika. Tu i treba tražiti izvor onog silnog utjecaja, koji su činile Svečeve propovijedi.

Da ne nabrajam druge, dosta je istaknuti diku franjevačkog Reda, velikog umnika, Serafskog Naučitelja. On je prvak franjevačkih biblicista, pače i franj. teologa uopće, a eto u njegovim djelima gotovo na svakoj stranici ističu se one dvije gori navedene oznake duha sv. Franja, koje su oznake franjevačkoga duha.

Egzegetski rad sv. Bonaventure († 1274.) štampan je u VI. i VII. svesku monumentalnog izdanja djelâ sv. Naučitelja u Quaracchi (kod Firenze).[8]) Tu su slijedeća djela:

kirchlichen Zustände Spaniens am Ende des 15. und Anfang des 16. Jahrhunderts. [2] Tübingen 1851. — Također: P. Dominique u »Etudes Franciscaines«, tom. XIX. (Nr. 113—115), Paris 1908. — O Nikoli Lisarskom v. studiju H. Labrossea u »Etudes Franciscaines«, t. XVII (Nr. 101 i 102, te 109 i 110), Paris 1907 i 1908.

[7]) Tako čitamo u »Fiorettima«, gore naznač. izd. str. 163.

[8]) Doctoris Seraphici S. Bonaventurae S. R. E. Episcopi Cardinalis — Opera Omnia — jussu et auctoritate Rmi. P. Aloysii a Parma edita-studio et cura PP. Collegii a S. Bonaventura. Quaracchi (presso Firenze) 1893—1902. — U tom izdanju štampana su samo ona djela sv. Naučitelja, koja su kritično dokazana autentična; odbačena su dakle ne-

1. Commentarius in librum Ecclesiastae.
2. Commentarius in librum Sapientiae.
3. Commentarius in Evangelium Joannis.
4. Collationes in Evangelium Joannis.
5. Commentarius in Evangelium S. Lucae.

K egzegetskim djelima sv. Naučitelja imaju se pribrojiti i njegovi mnogobrojni govori (Sermones),[9]) koji nijesu drugo do tumačenje raznih mjesta Biblije već prema zgodi, u kojoj je Svetac držao govor.

Tri su osebujnosti egzegeze Serafskog Naučitelja. Prva je: on redovno gleda praktičnu stranu egzegeze, a malo se osvrće na znanstvenu. Zato čini mnoge praktične razdiobe misli pojedinih redaka, a moralno-mistični smisao pretpostavlja literalnom. Kod sv. Bonaventure uzalud ćemo tražiti uspoređivanje Vulgatinog prijevoda sa izvornikom (kao što to čini n. pr. sv. Jeronim i drugi); židovski tekst nije uopće ni poznavao, a čini se, da nije bio puno vješt ni grčkomu. Također rijetko gdje nalazimo u njegovoj egzegezi bilješke, koje bi osvijetljivale tekst sa povijesnog, hronološkog ili topografskog gledišta. Naprotiv on traži i nalazi u nadahnutom tekstu obilje moralnih pouka, snažnih poticala na savršeni kreposni život; nalazi aluzija na viši duhovni (mistični) život, pa to sv. Naučitelj osobitom naslađom ističe.

Druga je osebujnost egzegeze sv. Bonaventure, što on u potvrdu svoga tumačenja navodi neprestano druga mjesta Svetoga Pisma. Nije mi poznat nijedan egzeget ni starijeg ni novijeg doba, koji bi tako često navodio Sveto Pismo kao naš Svetac; na mjestima više je citiranja nego li tumačenja. Kad čitamo nekoje Lekcije III. Noct., što su u Brevijaru stavljene u neke dane, pa tu nađemo onako česte navode Sv. Pisma, odmah možemo zaključiti, sve kad to i ne bi bilo u Brevijaru naznačeno, da je to »Homilia S. Bonaventurae Ep.«. Ti česti navodi otkrivaju nam udivljenja vrijedno poznavanje Svetog Pisma i puno pomažu

koja, koja su se pronosila pod imenom Svečevim ali možda od njega ne potječu. Među tim odbačenim djelima ima i nekoliko egzegetskih kao: Principium S. Scripturre, Expositio in Psalterium, Expos. in Ps. 118, Exp. in Cant., Comment. in Apac.

[9]) Ti su govori štampani u IX. svesku spomenutog Quaracchijevog izdanja.

dubljem poznavanju dotičnog teksta[10]), a opet pokazuju nam onu priprostost, koja je resila veliki um ovog sv. Naučitelja.

Treća je osebujnost, što sv. Bonaventura tumači Sveto Pismo osobitom pobožnom unkcijom. U tom mu nema premca u biblijskoj književnosti, izuzmemo li sv. Ivana Zlatoustog. Ta pobožna unkcija osebujnost je i svega književnog rada sv. Bonaventure, koji je zato i prozvan »Serafski Naučitelj«. Toga radi u njegovim djelima nema suhoparnog natezanja, koje višeputa umara; čitanje njegovih egzegetskih radnja dok rasvijetljuje um, dotle uporedo vanrednom milinom opaja srca. Tu se dakle vidi pravi franjevački duh, duh sv. Franja, koji je htio da prostotom srca zagrije sve duše ljubavlju Božjom. A takav duh — ako i ne u takovoj mjeri, kako kod sv. Bonaventure — nalazimo i u djelima mnogih drugih franjevačkih biblicista, koje zbog kratkoće prostora ne mogu prikazati.

3. Biblijski rad hrvatskih Franjevaca.

I kod nas Hrvata nalazimo nekoje marne Franjevce, koji su uspješno radili na biblijskom polju. I nema sumnje, da je među njima bilo odličnih umova, koji su mogli podati strogo stručna znanstvena djela. Ali i kod njih je prevladao praktični franjevački duh: dati nešto, što ne će ostati poznato dvojici trojici, kojima i onako toga ne treba; nego dati nešto što će biti od koristi onom sitnom puku iz kojega su nikli, među kojim su živjeli, s kime su dijelili sreću i nesreću.

Na prvom mjestu među takove pučke radenike spomena je vrijedan svakome već poznati časni naš »Starac Milovan«, t. j. fra Andrija Kačić Miošić. Njegova »Korabljica Pisma Svetoga« pravo je franjevačko biblijsko djelo. Iz nje odiše naravna priprostost duha sina sv. Franja, koji se nije gubio u kritičnom raspitivanju ni u spekulativnom mudrovanju, nego je događaje promatrao u duhu duboke vjere, pobožnom dušom, te ih tako srdačno i pobožno prikazivao, kako će milom njegovom »slovinskom narodu« biti na pouku i utjehu. Tko ne opaža sličnost stila među »Fioretti di S. Francesco« i među fra Andrijinom »Korabljicom Pisma Svetoga«? Ista naravna priprostost u pripovijedanju, isti žar pobožne unkcije u prikazivanju.

[10]) Među drugim hermeneutičkim pravilima jest i ovo, da se jedan nejasni biblijski tekst ima razjasniti sa drugim bibl. tekstom.

Na drugom mjestu ističem prireditelje hrvatskih »Evanđelistara«, t. j. Epistolâ i Evanđeljâ preko cijele crkvene godine. To je rad na oko sitan, ali u stvari vanredno težak i gorak. Ali su ga naši franjevački bibliciste poduzimali s velikom ljubavlju za svoj mili narod, kome su željeli da dadu pučki prevedenu svetu Isusovu nauku. Oni su bili tvrdo uvjereni, da će mu tom knjigom, onako pučki prevedenom, većma duševno koristiti nego da su izdali ne znam koliko debelih svezaka, snabdjevenih stručnim znanstvenim aparatom, a koji bi stajali zaprašeni u zaprašenim bibliotekama. A ovako njihovi pučki radovi bili su u rukama svećenika i prostog naroda, te su često puta bili ponovno izdavani.

Sedam je franjevaca — u koliko je meni poznato — radilo na prevođenju i na izdavanju Evanđelistara. Najstariji je fra Brnardin Splićanin, čiji je Evanđelistar štampan prvi put u Mlecima g. 1495., a četvrti put u Zagrebu 1885. pod naslovom »Lekcionarij Bernardina Spljećanina« (izdanje »Jugosl. akademije znanosti i umjetnosti«). Ovaj Evanđelistar važna je pojava u hrvatskoj književnosti, jer je to najstarija štampana neglagolska hrvatska knjiga, kako to ističe T. Maretić, prireditelj izdanja Jugoslavenske Akademije.

Drugi je stari hrvatski Evanđelistar priredio fra Ivan Bandulović pod naslovom: »Novo istomačenje Pistolaah i Evanđeliih priko svega godišta sa svimi, koja dosad u slovinski jezik istomačena manjkahu, po fra Ivanu Banduloviću Skokljaninu R. M. B.«. Prvi put je ovaj Evanđelistar tiskan u Mlecima g. 1613., a iza toga je deset puta preštampan, svaki put u Mlecima.

Treći je hrv. Evanđelistar priredio franjevac bosanske provincije a rodom iz Budima, fra Nikola Kesić. Njegov je Evanđelistar tiskan godinu dana iza njegove smrti, u Budimu g. 1740., pod naslovom: »Epistole i Evangelia priko sviju nediljah«.

God. 1764. izdao je IV. Evanđelistar odlični radnik na biblijskom polju, pisac i nekih drugih biblijskih djela[11]), profesor bogoslovlja u Budimu, franjevac kapistranske provincije O. Emerik Pavić. Naslov je: »Epistole i Evanđelja priko sviju

[11]) Tako: »Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga, t. j. Sveto Pismo iliti jezgra sviuh događajah Starog i Novog Zakona. Iz francuskog od Rayaumonta u ilirički složen.« U Budimu 1759.

godišnjih Nediljah i svetkovinah, s dvima mukama, po Mateu i Ivanu«. Taj je Evanđelistar bio drugi put štampan u Budimu g. 1808.

Najpoznatiji i najrašireniji je od svih starijih Evanđelistara onaj priređen od franjevca dalmatinske provincije Presv. Otkupitelja fra Petra Kneževića. Prvi put je tiskan u Mlecima g. 1773., a cjelovit je naslov: »Pištole i Evanđelja priko svega godišta na novi način istomačena po razlogu Misala dvora rimskoga; od svih pomanjkanja, koliko je moguće bilo očišćena i sasvim ih, koja dosad nebijahu, s velikom pomnjom u Slovinski jezik istomačena i virno prinesena; s priloškom razliki blagoslova, Načina krštenja male dice iz Rituala Rimskoga, i Kalendara Pape Grgura XIII. s brojnicam blagdana pomični i s razbrajanjem danâ, u kojima se čini mina miseca«. Sve doklegod nije izišao moj novi Evanđelistar[12]), upotrebljavao se u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, kao i po drugim našim krajevima ovaj Kneževićev Evanđelistar u crkvama prigodom službe Božje.

Šesti hrv. Evanđelistar dao je tiskati fra Rafo Barišić, bosanski franjevac i biskup, god. 1840., a god. 1851. tiskan je u Zagrebu VII. hrv. franj. Evanđelistar priređen od fra Kaja Ađića.

Bilo bi veoma zanimivo stati malko vremena te promatrati ove pojedine Evanđelistare, poređivati ih s izvornikom i među sobom, te o njima kritični sud izreći. No ja toga ovdje ne činim, jer ne bi odgovaralo svrsi ove kratke radnje. Radije ističem, što već istaknuh, da i ovaj rad prireditelja spomenutih Evanđelistara jest pravi franjevački rad, u duhu sv. O. Franja, čigov jubilej slavimo, a koji je bio ljubitelj Evanđelja i nasljedovatelj istog, te i u Reguli svojoj ostavio svojim sinovima kao prvo pravilo, da žive u duhu sv. Evanđelja. A duh sv. Evanđelja duh je priprostosti i pobožnosti; duh, kojim se naš sv. Otac odlikovao, pak je zato njegovim sinovima milo tom svetom se knjigom baviti, nju prevoditi na duševnu pouku i utjehu svoju i pobožnog naroda.

[12]) Evanđelistar, to jest Epistole i Evanđelja preko sve godine, po novom Rimskom Misalu, dozvolom Pape Pija X. priredio sudjelovanjem nekoliko svećenika O. Petar Vlašić, franjevac. Dubrovnik 1921.

DR. FRA JURAJ BOŽITKOVIĆ. — MAKARSKA.

EVANĐEOSKO SIROMAŠTVO U ŽIVOTU SV. FRANE.

Résumé. — **La pauvreté évangélique dans la vie de S. François.** — S. François veut en tout se tenir à la lettre de l'Evangile. Dans le choix de ses disciples il suit l'exemple du Christ. La première Règle franciscaine, écrite mais perdue, n'a dû être autre qu' un reflet de cette tendance évangélique. — Les franciscains naissent et se développent sous protection du Siège Apostolique. La sainte pauvreté est la vraie fiancée de François. Par amour d'elle il soutient un noble et constant combat contre l'argent et toute espèce de propriété. Il veut que ses disciples pour leurs besoins corporels recourent à l'aumône. C'est dans la pauvreté que se trouve la grande valeur sociale de la justice et de l'amour vers les pauvres. — François en Ste Claire et ses disciples trouve celles qui encore dans le monde feminin réaliseront les idéals de la vie religieuse, et surtout l'idéal de la pauvreté franciscaine. C'est par ce même esprit qu'il a voulu régénérer, au moyen du tiers-ordre, tous les hommes vivants dans le siècle, en tant que leur état le permet. — Contenu de la Règle actuelle franciscaine. — La force reformatrice de l'oeuvre de S. François.

1. Umbrijski pokret.

Od početka Franjina obraćenja (1207) do 24. veljače 1209. nije isti znao, što Bog kani preko njega u svojoj crkvi i društvu izvesti. U svojoj oporuci piše: »Sam previšnji mi je objavio, da ja moram živjeti po obliku sv. evanđelja [Opuscula s. P. Francisci. Ad Claras quas 1904, 79]«. Ovo se dogodi, kada je slušao na sv. misi evanđelje u Porcijunkuli na dan sv. Matije. 24. veljače 1209. Istina je, u obrascu sv. mise u rimskom misalu dandanas se ne čita evanđelje: Mt. 10, 5b — 15, ali onda se je nalazilo. To nam svjedoče Tri druga svečeva [Legenda trium sociorum. Romac 1880, 21], Toma Celanski [Vita II. Roma 1880, 14] i sv. Bonaventura [Legenda maior. I. VIII, 510]. Odtada, nastavlja potonji, Frano »izuje obuću s nogâ, ostavi štap, torbu, prezri novac, za pojas uze uže, ulažući svu skrb srca, kako bi izvršio ono, što je čuo i upriličio se u svemu apostolskom pravilu pravičnosti«. Hrist je dao naputke apostolima [Mt. 10, 5b—15] samo za prvo poslanstvo u Galileji, Frano ih je uzeo po Božjem nadahnuću kao pravilo i način života ne samo za sebe, nego također i svoje sljedbenike. Ovim evanđeoskim duhom prožet počeo je propovijedati

pokoru i naviještati mir: »Gospodin vam dao mir [Bonav., Leg. maior. T. VIII, 10; Tres socii, 21]!« Franjino propovijedanje bijaše kratko, oduševljeno, puno duha Božjega; prodiraše u svačije srce i uzbuđivaše veliko udivljenje. Njegova pojava bila je skroz pokornička, duh prost i rascijepljen od zemaljskih stvari letio je slobodno k Bogu sa prirodnom, viteškom heroičnošću. Svojim priprostitim, ali uzvišenim govorom, ponajviše evanđeoskim primjerom života ljude je poticao na pokoru i obraćenje. U svoje društvo najprije je primamio i osvojio Petra Kvintavalskoga, odličnoga asiskog građanina, zatim Petra Katanskoga, Egidija, Sabatina, Morika i Ivana iz Kapele, [A Cel., Vita II. i 28—30; Tres socii, 22—29; Bonav., Leg. maior. T. VIII. 510—511]. Njima se pridruže Filip Dugi i Silvestar. Kako je Hrist najprije oko sebe okupio: Andriju, Šimuna — Petra, Natanaela, Ivana i Jakova Starijega, te s njima započeo navještati evanđelje i pokoru u Galileji, tako i »pobožni otac k sebi dozva sve svoje sinove i mnogo stvari njima kazujući o Božjem carstvu, preziru svijeta, o odricanju vlastite volje i pedipsavanju tijela, otkri svoj naum, da ih treba poslati na četiri strane svijeta [Bonav., Leg. maior. T. VIII, 511]. Život ove braće bijaše veoma siromašan, priprostit i evanđeoski. Da izbjegnu besposlicu, svaki dan rukama radijahu i molijahu. Ustajahu na ponoć i najpobožnije moljahu sa mnogo suza i uzdaha. Bijahu prava braća, koja su se izvanredno ljubila i jedan drugomu služila kao majka jedincu sinu. Temelj njihovog zajedničkog života bijaše poniznost i ljubav. Jedan drugoga su častili kao oca i gospodara. Tko je od njih bio stariji i časniji, taj se je činio poniznijim i prostijim. Svi su jedan drugoga rado slušali. Što se je god zapovjedilo, smatrali su, da je to volja Božja. Čuvali su se od tjelesnih pohotâ. Sami su sebe strogo sudili. Gledali su, da ne uvrijede jedan drugoga. Ako bi se dogodilo, da bi jedan drugome rekao kakvu riječ, koja bi smutila svojega brata, toliko bi ga savjest grizla, da se nije dotični brat mogao umiriti, dok ne bi ispovijedio svoj grijeh i ležeći ponizno na zemlji ne bi mu uvrijeđeni brat postavio svoju nogu vrh usta. Ništa vlastitoga nijesu imali, nego su se knjigama i svim stvarima, koje su pribavili zajednički, služili po evanđeoskom primjeru. Premda su bili vrlo siromašni, ipak su se pokazivali darežljivi, da udijele drugim siromasima, kada bi im ovi u ime Božje pitali. Izvanredno su ljubili siromaštvo, a prezirali blago i novac. Koliko su više bili odci-

jepljeni od svijeta, toliko su više bili spojeni s Bogom, živeći i stupajući križnim putem pravednosti i samozataje u pravoj pokori i evanđeoskom opsluženju. Ovako opisuju Tri druga [str. 30—32] evanđeoski život prvih Franjinih drugova na temelju Hristova naputka apostolima kod Mt. 10, 5b — 15.

2. Prvo franjevačko pravilo.

Među učenike Franjine još pristupiše: Ivan iz sv. Kostancija, Barbar, Bernard Vigilantis iz Vide i Anđeo Tankredi iz Rieti [Bonav., Leg. T. VIII. 511]. Videći Frano da je njegovo evanđeosko društvo poraslo na dvanaest članova poput dvanaest apostola »napisa za se i za svoju braću prostim riječima pravilo života, u kojem je postavljeno opsluživanje sv. evanđelja kao nerazrješivi temelj, pored toga malo je nekih drugih stvari umetnuo, što mu se je činilo, da je potrebito za jednolični način življenja [Bonav. Leg. maior. T. VIII, 511]«. Nažalost ovo se je prvo pravilo izgubilo. Müller K. [Die Aufänge des Minoritenordens. Freiburg i. Br. 1885, 185—188] i o. Mandić [De legislatione antiqua O. F. M. Mostar 1924, 122—123.] pokušali su rekonstrukciju teksta pronaći, ali prvi temelj i glavni oslon, mislim, da nijesu pogodili. Ugaoni kamen, prvi temelj i glavni oslon prvog Franjina pravila morao bi biti Mt. 10, 5b — 15, jer »po Previšnjega objavi«, kako sam reče u svojoj oporuci [Opuscula s. P. Franc. Ad Claras quas 1904, 79], kada je čuo riječi Hristove [Opuscula s. P. Franc. 79], kod Mt. 10, 5b — 15 na sv. misi u Porcijunkuli 24. veljače 1209, uskliknu: »Ovo je, što želim sa svim srcem ispuniti [Tres socii, 21; Bonav. Leg. maior; Leg. minor. T. VIII, 510; 567]«. Prema ovom Hristovom naputku apostolima Frano je promijenio svoj život i dotada još neopredijeljeno zvanje. Ovaj Hristov naputak postao je temeljni osnov njegovoga evanđeoskog načina življenja. Na njegovom temelju on je okupio prve svoje učenike i njihov život uredio. Ovaj Hristov naputak ugaoni je kamen i glavni oslon pravila, koje je Frano odnio na potvrdu Inocentu III. u Rim 1210. Ovaj naputak spominje i o. Mandić (n. dj. III. str. 122 i 123), ali na sporednom mjestu, dočim imalo mu se je dati prvo mjesto. Müller [n. dj., str. 185—188] ga je u svojem pokušaju rekonstrukcije najstarijeg pravila od 1209 jednostavno ispustio, premda nahrcuje na nj [str. 28 i 29]. Ovaj Hri-

stov naputak poglavito je uplivao na najstrožiji i najviši duh evanđeoskog Franjina siromaštva. On je bio »causa movens« njegove kraljevske zaručnice u pustinji, koja je porodila najljepše sinove evanđeoskog siromaštva, koje je Giotto ovjekovječio svojim divnim kistom u donjoj crkvi sv. Frane u Asizu. Ob ovoj kraljskoj zaručnici Frano je najzanosnijim riječima govorio pred gospodinom papom: »Ja sam, gospodine, ona siromašna žena, koju Gospod ljubeći uresio je po svojemu milosrđu, i od nje omiljelo mu je poroditi si zakonite sinove. Pa mi reče Kralj nad kraljima, da će hranit sve sinove, koje će od mene rodit, jer ako hrani tuđe, mora dobro hraniti zakonite. Ako li Bog dariva grešnicima vremenita dobra ljubavi radi, zbog koje hrani sinove, mnogo više će udijelit evanđeoskim muževima, kojima se ovo duguje iz zasluge«.

3. Utjecaj papina viđenja.

Kad je ovo čuo papa veoma se je zadivio, najviše, nastavljaju Tri druga [str. 35; sr. Cel., Vita II, 32; Bonav., Leg. maior. T. VIII, 512], jer u vidjenju bijaše vidio prije dolaska blaženoga Frane, da se je crkva sv. Ivana Lateranskoga stala rušiti, a neki religiozan muž, malen i prezren uzdržaše je podupravši je vlastitim leđima«. Taj muž bijaše Frano. Ob ovom Božjem čovjeku isti papa stade u sebi govoriti: »Zaista je ovo onaj religiozni i sveti muž po kojemu će se uzdignuti i uzdržati crkva Božja. I tako je njega zagrlio, i pravilo, koje bijaše napisao, odobri [Tres socii, 35]«. Kada je Frano primio odobreno pravilo na riječ od gospodina pape Inocenta, stavi se revno na propovijedanje Božjeg carstva sa svojim drugovima poput apostola u Galileji. Išao je u gradove i sela. Propovijedao je ne dokazima ljudske mudrosti, nego tumačio evanđelje, potvrđujući njegovu istinitost jednostavnim riječima i krepošću Duha Svetoga. Svak se je divio snazi i istini njegovih govorâ. Prosti i učeni, pismeni i nepismeni, poznati nepoznati, klerici i svjetovnjaci hrlili su, da vide i čuju Franu kao čovjeka iz drugoga svijeta. Božanskim nadahnućem napunjeni, za njegovim su stopama išli, odrekavši se svjetovnjih gizdâ i briga [Tres socii, 36—37]. Ovaj umbrijski pokret htio je potpuno oponašati onaj galilejski. Pače u ljudskoj povijesti ne nalaze se tako slična dva pokreta. Hrist je izabrao za središte svojega pokreta Kafarnaum, a Frano Porcijunkulu. Stoga zapaža Toma Celanski [Vita II, 34]: »A nije bez predznanja božanskog proroštva od starih vremena nazvano mjesto Porcijunkula, koja je morala one zapasti, koji ništa na svijetu nijesu željeli imati«. U Kafarnaumu Hrist je dao evanđeoski naputak apostolima za prvo njihovo poslanstvo u Galileji [Mt. 10, 5b — 15], u Porcijunkuli Frano je primio Božju objavu, da isti naputak bude temeljem i glavnim oslonom njegovoga zvanja i preuskrijesenja prvotnog evanđeoskog života na zemlji. Na temelju ovog naputka Frano je udario osnove svojemu redu na 16. travnja 1209 (1208?) [Felder, Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi. Paderborn 1923, 8; Robinson P. P., Quo anno ordo Fratrum Min. inceperit. Archivum Franc. hist. II. Ad Claras Aquas 1909. Fasc. II. 185].

4. Franjina zaručnica.

Hristov naputak apostolima kod Mt. 10, 5b — 15. poglavito je uplivao na razvoj Franjina najstrožega i najvišega, evanđeoskog siromaštva. On ga je uveo u najdublje razmatranje i nasljedovanje Hristova siromaštva u betlehemskoj štalici, kada je zorno u Greciju 1223. na Božić utemeljio pobožnost jaslica betlehemske noći [Bonar., Leg. maior. T. VIII. 535]. Pred ovim jaslicama on stajaše pun pobožnosti, orošen suzama i razdragan od veselja. On ga je uveo u Hristov siromašni, svojevoljni život, koji kao dvanaestogodišnji dječak u Jerusalemu [Lk. 2,42] uzdržavao se je ona tri dana milostinjom. U Nazaretu veoma je siromašno živio. U javnom životu nije imao, gdje bi glavu naslonio [Mt. 8,20]. Radi nas je siromahom postao [2 Kor. 8, 9. 10]. Nema odakle platiti poreza za hram [Mt. 17, 26]. Umire na križu, kao najviši siromah. Nema ni svojega groba, nego u tuđi bi sahranjen. Ovo siromaštvo tako je na Franu uplivalo, da on pod nebom nije htio ništa imati niti zasebno niti u zajednici. Tko se svega ne odreče, što ima, nije mogao postati njegovim učenikom [Lk. 14, 33]. Siromašnijega od sebe nije mogao podnijeti, ni vidjeti. »Doista, piše o njemu Toma Celanski [Vita II, 128], ako bi vidio od sebe siromašnijega, odmah je zavidio i bojao se boreći se natjecajućim siromaštvom, da ga je pobijedio«. Sa Hristovim siromaštvom on se je bio zaručio [Soiron Th., Das Armuts-ideal des hl. Franz v. Assisi und die Lehre Jesu über die Armut. Franziskanische Studien IV. (1917), str. 1 — 17]. Hristovo siromaštvo nazivaše majkom, zaručnicom i gospođom [Bonav., Leg. maior. T. VIII, 524]. Svojim sinovima govoraše, da je Hristovo siroma-

ništvo »put savršenosti, zalog vječitog bogatstva i amanet [Cel. Vita II, 90]«. Nitko nije toliko hlepio za zlatom, koliko on za siromaštvom. Nitko nije tako brižno čuvao to našasto blago, kako on ovaj evanđeoski biser. Što bi mu god zapelo za oko u kući ili izvana na braći, da se protivi Hristovom siromaštvu, nije mogao podnijeti, dok ne bi to isporavio. Zaista on od početka redovništva pa do smrti nije drugo imao izvan same tunike, pasca i podgaća. Njegov siromašan habit naznačivaše, na čemu on skuplja blago. Veselio se je, što je zamijenio blago, koje će propasti sa stostrukim na ovom svijetu i životom vječnim na drugomu [Mt. 19, 29]. Često je braći govorio Hristove riječi u evanđelju [Mt. 8, 20: »Lisice imaju jame, a ptice nebeske gnijezda, Sin pak Božji nije imao, gdje bi glavu zaklonio«. Stoga je učio braću, neka siromašne prave stanove. Kućarke neka grade prosto od drva, a ne od kamena. U njegovoj odsutnosti kada je narod počeo kuću podizati kod Porcijunkule za braću, da se mogu u nju smjestiti, kada dođu na opći zbor, videći na svojem povratku, da ne odgovara duhu evanđeoskog siromaštva, stade je rušiti. I svu bi bio s temelja srušio, da ga vojnici nijesu spriječili [Cel., Vita II, 90—92]. Kada je čuo, da je u Bolonji podignut novi samostan, nije htio tamo ići, nego je naredio, da ga moraju sva braća, pa i bolesna bila, ostaviti. I nijesu se mogla u nj povratiti, dok nije Hugolin, ostijski biskup izjavio, da je to njegova svojina. Kada su nazvali njegovim imenom jednu sobicu, u njoj nije htio stanovati. Frano nije samo ljubio siromaštvo stanova i kućâ, nego također pokućstva. Na svemu je htio, da odsijeva Hristovo siromaštvo. Stolovi, suđe i čitavo pokućstvo nije smjelo ništa svjetovnoga odavati. Sve je moralo pjevati i podsjećati braću na progonstvo i putništvo na ovoj zemlji. Kada su braća pripravila u Greciju malo ljepši objed na Uskrs, Frano dođe iz svoje sobice. Videći iskićen stol rastuži se. Kriješom i malo po malo izvuče se vani. Uzevši si šešir nekog siromaha, koji se je tu nalazio, natuče ga sebi na glavu, pa pograbivši štap iziđe na dvor. Izvana čekao je pred vratima, dok su braća započela blagovati. Na jednom povika pravi Hristov siromah pram vratima: »Za ljubav Božju, reče, — dajte milostinju ovom siromašnom i bolesnom putniku«. Odgovore braća: »Stupi amo, čovječe, za ljubav onoga, kojega si zazvao«. Kada naglo stupi, veliko začudjenje probudi u braći. Dadoše mu tanjurić, a on leže na tlo, pliticu stavi u prašinu: »Sada sjedim, — reče, — kao m a n j i brat«. A braći

će: »Većma nas primjeri siromaštva Sina Božjega moraju siliti negoli ostale redovnike. Vidio sam pripravljen i nakićen stol, a da nijesam poznao siromahâ, koji idu od vrata do vrata [Cel. Vita II, 98].« Stoga nije htio dozvoliti nekomu redodržavniku, da drži fino uvezanih knjigâ, nego samo evanđelje, na koje se obvezaše m a n j a braća. Kreveti morali su odavati, evanđeosko siromaštvo. Jednoć dođe Hugolin stožernik sa mnoštvo vojnikâ i klerikâ u Porcijunkulu, da pohodi braću. Kada je opazio, da braća leže na zemlji, a njihove postelje naliče na loge zvijerî, udari u plač pred svima, te reče: »Evo ovdje spavaju braća!« Pa nadoda: »A od nas kukavnih što će biti, koji toliko svačim obilujemo?« Svi prisutni ganuti do suzâ odoše udivljeni. [Cel. Vita II, 100]. Dok se je pravi Hristov siromah nalazio u Greciju, zaboliše ga više nego obično oči. Da malo otpočine, dadoše mu pernato uzglavlje. Nažalost nije mogao čitave noći usnuti. U zoru dozva si druga i reče mu: »Nijesam mogao, brate, ove noći spavati, niti ustati da molim; dršće glava, padaju koljena, a sve mi je tijelo satrveno, kao da sam jeo hljeba od kukolja. Mislim — reče —, da se vrag nalazi u ovom uzglavlju, što ga pod glavom držim. Digni ga, jer vraga više neću pod glavom držati [Cel. Vita II, 100]«. Frano bolestan nije sebi od Hristova siromaštva nimalo popuštao.

5. Borba protiv novca.

Novac je najviše oduravao. Nekoć kada je neki svjetovnjak u Porcijunkuli molio, položi kod raspela malo novaca kao milostinju. Poslije nego je on pošao, dođe jedan brat i baci novac na prozor. Doču zato Hristov pravi siromah, pa će brata žestoko prekoriti, što je učinio. Zapovijedi mu najposlije, neka vlastitim usnama sa prozora digne novac i stavi ga na magareći đubar izvan samostana. Kada to izvrši ovaj brat, sve obuze strah, koji su za to čuli [Cel., Vita II, 104]. Petar Katanej, zamjenik pravog Hristovog siromaha, videći, da mnogo braće dolazi u Porcijunkulu, bez da ih je mogao dovoljno pogostiti, zapita Franu, neka mu dozvoli, da bi štogod zadržao od onoga, što su sa sobom donijeli novaci. Odgovori mu svetac: »Daleko neka bude ova ljubav, predragi brate, da si za ikakvog čovjeka štogod učinio, što je proti pravilu«. Na to će Petar: »Što dakle da učinim?« Odgovori mu Frano: »Djevičin oplijeni žrtvenik, te digni suvišni nakit, kada drukčije ne možeš pomoći braći, koja su po-

trebna. Vjeruj mi, bolje je evanđelje Sina njezinog opsluživati i žrtvenik oplijeniti, nego držati zaodjeven žrtvenik i prezrenog Sina [Cel., Vita II., 106 Bonav., Leg. maior. T. VIII., 534]«. Iz ovoga se jasno vidi, kako se je Frano visoko i tvrdo držao idealnog Hristovog naputka apostolima o evanđeskom siromaštvu kod Mt. 10, 5b — 15. preko čitavoga svojega života. Prolazeći nekoć sa drugom preko Pulje kod Barija namjeri se na putu na veliku kesu novaca. Drug mu savjetova, neka se pridigne novac i udijeli siromasima. Hristov idealni siromah to zabrani, jer da je to tuđa stvar, s kojom im nije dopušteno raspolagati. Ali ovijem još se brat nije mogao uvjeriti. Onda Frano zovne nekog mladića, koji je sjedio na zdencu do puta, da mu bude svjedokom čina, koji će se sada zbiti. Kroz to se udalji malo, da se pomoli. Povrativši se natrag zapovjedi bratu, neka pridigne kesu. Kad tamo u kesi bijaše zmija. Prepadne se brat, kada opazi zmiju, koja sada ispuzne iz kese. Na to mu svetac reče, otkrivši mu prije đavolsku varku: »Novac Božjim slugama, brate, nije drugo nego vrag i otrovnica zmija [Cel., Vita II., 108; Bonav. Leg. maior. T. VIII., 524]«.

U jakinskoj Marki dođe neki mladić k Hristovom siromahu Frani, te zaželi stupiti u njegov red. Njemu će Frano: »Ako li se hoćeš Hristovim siromasima pridružiti, razdijeli svoje svjetovnjim siromasima«. Kada je čuo za taj Franjin evanđeoski nalog, pođe pa sve ostavi svojima, koje je ljubio, a ništa siromasima. Na to će mu Frano oštro reći, kada se je k njemu povratio: »Hodi za svojim putem, brate muho, jer nijesi još izašao iz doma i roda svojega [Gen. 12, 1]. Tvoje si dao svojim rođacima, a siromahe pronevjerio, nijesi dostojan svetih siromaha [Bonav., Leg. maior. T. VIII, 523]«. Frano ni za dlaku nije htio popustiti od savršenosti sv. evanđelja [Cel., Vita II, 124; Lemmens P. L., Documenta antiqua franciscana. Ad Claras quas 1901, 83 s.]

6. Dostojanstvo prošnje.

Hristov siromah i u nošnji bijaše vrlo strog. Nije dopuštao, da braća na sebi nose više od dvije tunike, koje mogu u potrebi iskrpati. Odijelo je moralo biti prosto i oštro, odavati najviše siromaštvo. Sam je pri koži nosio prostu tuniku, a povrh nje sak. Na smrti pitao je, da mu pogrebnu tuniku pokriju prostim sakom [Cel., Vita II, 110]. Često je braći govorio preporučujući evanđeosko siromaštvo: »Koliko se god braća budu udaljivala

od siromaštva, toliko će se svijet od njih udaljiti, i tražit će, reče, i ne će naći. No ako li prigrle gospođu moju siromaštvo, svijet će ih hraniti, jer su svijetu dani za spas [Cel., Vita II, 112].« Braća se ne smiju stidjeti prositi, jer time ispovijedaju Hristovo siromaštvo, koje ih čini »baštinicima i kraljima nebeskog kraljevstva [Opuscula S. P. Francisci. Ad Claras Aquas 1904, 69; Cel., Vita II, 114]«. Sam Frano je prosio. Hugolin jednoć ga pozove na objed, a on ponese sa sobom komadiće smeđeg hljeba, koji bijaše isprosio, te ih stade veselim licem uzvanicima dijeliti. Neki su ih iz pobožnosti primili, a neki radi časti spremili. Kada je svršio objed, ustade Hugolin, povede Franu na stranu, zagrli ga i reče mu: »Brate moj, zašto si me zastidio u kući, koja je tvoja i tvoje braće, da si pošao prositi?« Na to će mu svetac: »Rađe ja sam vas počastio, dok sam većeg gospodina počastio; uistinu drago je Bogu siromaštvo, a najviše svojevoljno prosjačenje. Kraljsko mi je dostojanstvo i velika čast slijediti onog Gospodina, koji je za nas siromahom postao, budući bio bogat«. Hugolin ovijem izgledom bijaše veoma dirnut, pa će mu reći: »Sinko, što je dobro u očima tvojim, čini, jer je Gospodin s tobom [Cel., Vita II, 116]«. Kada su se neka braća stidila prositi, reče im Frano: »Predraga braćo, Sin Božji je bio od nas plemenitiji, i on se je učinio za nas siromahom na ovom svijetu. Iz ljubavi prema njemu izabrali smo put siromaštva. Ne smijemo se stidjeti prositi. Ne dolikuje se nikako baštinicima kraljevstva, da se stide zaloga nebeskog baštinstva [Cel., Vita II, 118]«. Jednom je protjerao iz zajednice jednog brata, koji je htio jesti, a ne prositi: »Pođi, brate muho, za svojim putem, jer hoćeš da jedeš trud braće svoje, a lijen da budeš u Božjem djelu [Cel., Vita II. 118)«. Kada se je veseo vraćao neki brat iz prošnje u Porcijunkulu, poleti mu Frano ususret, poljubi ga u rame i postavi si vrećicu, koju je on nosio, na svoja leđa, pa mu reče: »Blagoslovljen bio, brate moj, što rado ideš, ponizno tražiš, veseo se povraćaš [Cel., Vita II, 120]«. Prolazeći vojnici kroz siromašno selo Satriano ne mogoše ništa za novac od seljana kupiti. Gladni obratiše se Frani, neka im udijeli štogod od onoga, što je on isprosio. Na to će im Hristov siromah: »Zato ne nalazite, jer se uzdajete više u svoje muhe, nego u Boga; a muhe je nazvao novce [Cel., Vita II. 120]«. Povratiše se i stadoše prositi i siromašni im seljani udijeliše izobila hrane. Ponestalo je ondje glada, gdje je prevladalo bogato siromaštvo.

7. Socijalna vrijednost siromaštva.

Frano je bio idealni i pravi Hristov siromah prema evanđelju. On je htio na dlaku evanđeosko siromaštvo izvršiti. On se je tako u njemu vježbao, da mu nema premca u crkovnoj povijesti. [Felder, Die Ideale des hl. Franz. Padeborn 1923, Das Armutsideal des hl. Franz. str. 115—148]. On je heroj, on je div evanđeoskog siromaštva. On je ideal, kojemu se ima svak diviti. On je najviši, životni umjetnik Hristova siromaštva, što ga desnica Božja podigla na zemlji. On je najidealnije oslikao na sebi siromašni, nebeski lik ubogog Nazarenca. Sav polet Dante-ov u jedanaestom poglavlju Raja [F. T(ice). Divna Gluma. Kotor 1910, 434—439], velebna tajinstvenost kista Giottova, jaki izražaj pogleda i crta Lorenzetti-jevih, blagost Robbije, zanos C. Medovića, pobožnost G. Jurkića ne iscrpljuju nam ni izdaleka na slikama ili kipovima asiskog ubožara ovo najviše Hristovo siromaštvo. Franjin idealni, evanđeoski život najtočniji i najukusniji je portret svakomu, koji ga motri i proučaje.

Idealni Hristov siromašak ljubio je sve siromahe. U dušu je poznavao njihovu bijedu i nevolju, te nastojao im pomoći i utješiti ih. Jednom reče nekomu bratu: »Kada vidiš siromaha, brate, gledaš Gospodina i siromašnu majku njegovu [Cel., Vita II, 130]«. Kod Celana dogodi se, da je neka starica zatražila milostinju u Frane. On joj daruje svoj plašt govoreći: »Hodi i načini si haljinu, jer si veoma siromašna«. Nasmije se starica iznenađena velikim darom. Budući da joj nije moglo doteći, da si skroji haljinu, obrati se nanovo Hristovom siromahu, koji joj dade sa svojim drugom, što je zatražila, a oni ostaše blizu goli [Cel. Vita II, 132]. Vraćajući se iz Siene udijeli siromašnijemu od sebe plašt [Cel., Vita, II, 134]. Tako isto nekom udovcu blizu Kortone [Cel., Vita II, 132]. Trećemu dariva plašt, da ne mrzi gospodara [Cel., Vita II, 136]. Nekoj siromašici, koja je imala dva brata, daje Novi Zavjet, neka proda i pomogne se time [Cel., Vita II, 138]. Opet nekoj ubožnoj ženi daje plašt za dozvolom starješine [Cel., Vita II, 140]. Kada je Frano išao iz Rizzi u Sienu na polju kod Kampilja susrete liječnika prijatelja i tri siromašice, slične u stasu, dobi i licu. Ove pozdraviše sveca novim pozdravom: »Dobro došla, — kažu —, gospođo siromaštvo!« Frano se na taj neobični pozdrav veoma obveseli, pa poleti k liječniku, neka mu udijeli malo novaca, da dade ovim siromašicama. Kroz to pojava iščeznu [Cel., Vita II. 142]. Sv. Bonaventura [Leg. maior. T. VIII, 524] tumači ovu prikazu, da je značila tri evanđeoska savjeta: posluh, čistoću i siromaštvo; nadasve siromaštvo, koje je svetac najsavršenije ljubio i najherojičnije vršio.

8. Siromašne gospođe — klarise.

Najviši ideal Franjin bijaše »život prema evanđelju«. Da mogu i ženske opsluživati evanđeosko Hristovo siromaštvo, osnuje drugi red 1212. »**siromašnih** gospođâ [Oliger L., De origine Regularum ordinis s. Clarae. Archivum Franciscanum Historicum. A. V. (1912) 181—209 s.]«. Šteta je velika, što se ovo pravilo nije sačuvalo u prvotnom svojemu obliku, nego je doživjelo pet raznih preinakâ za Hugolina g. 1218-19 (= P^1), Inocenta IV. g. 1247. (= P^2), sv. Klare g. 1252. (= P^3), bl. Isabele g. 1263. (= P I) i Urbana IV. g. 1263. (= P^4). U kritičnom izdanju djela sv. Frane (Quaracchi 1904., str. 75 i 76) ovo se donosi kao izvorni sastav asiskog ubožara: »Jer ste učinili po božanskom nadahnuću vi, kćeri i službenice, previšnjega kralja, nebeskog Oca i zaručile se Duhu Svetome odabravši da živete po savršenosti sv. evanđelja, hoću i obećajem za sebe i svoju braću, da ćemo imati vazda o vama kao o sebi istima marljivu brigu i osobitu skrb.« Potom zadnju svoju volju Frano očitova sv. Klari ovim riječima, koje su dragocjeni biser i neprevarljivo svjedočanstvo Hristova najvišeg i najidealnijeg siromaštva ne samo za Franu, nego i za Klaru: »Ja brat Frano malen hoću slijediti život i siromaštvo previšnjega Gospodina našega Isusa Hrista i njegove presvete majke, te ustrajati u njemu sve do konca. Pa molim vas, gospođe moje, i savjet vam dajem, da u istom presvetom životu i siromaštvu vazda živite. I mnogo se čuvajte, da ne biste podnipošto čijom naukom ili savjetom od istoga na vijek odstupile«.

9. Pokorna braća trećoreci.

Frano je htio privesti čitav svijet na opsluženje evanđelja i evanđeoskog siromaštva, stoga ustanovi treći red osobâ, koje žive na svijetu [Van den Wyngaert A., De Tertio Ordine s. Francisci. Archivum Franciscanum Hist. XIII (1920), 3-77; Sabatier P., Regula antiqua Fratrum et Sororum de Poenitentia u Tertii Ordinis S. Francisci. Paris 1901, 17-30]. Red pokore nije bio srčika, iz koje su postepeno nastali prvi i drugi red sv. Frane, nego Frano je utemeljio sva tri reda i svakomu opredijelio način življenja. Stožernik Hugolin g. 1221. kao poslanik nalazeći neku

pokornu braću sastavi im pravilo prema praktičnim uputama i načinu života, koga im je opredijelio Frano. Ovo se je pravilo sačuvalo u Kapistranskomu u pogl. I-VI., br. 2. Braći i sestrama naređuje se duh Hristova siromaštva u pokorničkoj, prostoj nošnji; u uklanjanju uresa, izbjegavanju nepristojnih gozbâ, kazališta i plesova. [P. Sabatier, n. dj., str. 17-20.]

10. Svečevo drugo pravilo.

Drugo pravilo sv. Frane (Opuscula s. P. Francisci. Ad Claras quas 1904, 63-76] ostvaruje misao i život Hristova siromaha. Onima, koji dolaze u red, naređuje, neka podu i prodadu sve svoje i razdijele siromasima. [Mt. 19, 21.] Novaci nose siromašno odijelo od sukna: unutrašnju i izvanjsku haljinu sa kapučom, kukuljicom, pojasom i kaparonom do pojasa. Ne dopušta im se primati, držati, ni nositi novaca. Kuće im moraju odavati evanđeosko siromaštvo. Braća ne smiju si ništa prisvojiti, nego živjeti kao putnici i pridošlice na ovom svijetu od milostinje, koje se nemaju stidjeti pitati, jer se je Gospodin Isus Hrist za nas učinio na svijetu siromahom. »Ovo je — veli on [n. mj. str. 68] — ona uzvišenost najvišeg siromaštva, koje je vas, predraga braćo moja, postavilo baštinicima i kraljima nebeskoga kraljevstva, učinilo siromašnim stvarima, krepostima uzvisilo. Ovo je dio vaš, koji vodi u zemlju živućih [Ps. 141, 7]. Uz ovo, preljubezna braćo, posvema prijanjajući ništa drugo na vijeke pod kapom nebeskom nemojte željeti imati za ime Gospodina našega Isusa Hrista!«

*

Ovu najuzvišeniju i najidealniju vrst Hristova siromaštva Frano je po Božjoj objavi [Opuscula s. P. Francisci. Ad Claras quas 1904, 79] uzeo da izvršuje i slijedi. Po njemu on je sveo ljude u srednjemu vijeku — vijeku gospodstva i feudalizma na opsluženje evanđelja. On je učinio jedan veliki društveni preokret u srednjoj Evropi, koji naliči onome za doba Hristovo u Galileji. S njime on je poučio ljude, da ne smiju neuredno prijanjati za zemaljska dobra i blago, nego njima se služiti, kao dobrim sredstvima, da koriste sebi i bližnjemu, te poluče vječno blaženstvo. S njime on je popravio Hristovu crkvu, koja se je rušila i izvršio nalog samoga Hrista u crkvici sv. Damjana, koga na početku svojeg obraćenja bijaše čuo [Tres socii, 13; Bonav., Leg. maior. T. VIII, 508]: »Frano, pođi i popravi kuću moju, koja, kako vidiš, sva se ruši«.

Dr. FRA BONE M. RADONIĆ — SINJ.

DUNS SKOT I SVETKOVINA KRISTA KRALJA.

Résumé. — **La fête Christ-Roi et l'école franciscaine (D. Scot).** — Pie XI. pour opposer une digue au torrent du laïcisme, a institué la fête de la royauté du Christ. Cette fête a une relation très étroite avec la doctrine de D. Scot sur la prédestination absolue du Christ.

1. La note prédominante de S. François c'est son amour vers le Christ-homme. Ce caractère il l'a imprimé à son Ordre et il se manifeste merveilleusement dans la christologie de J. D. Scot.

2. L'abbé Rupert avait mal posé la question: Le Christ serait-il venu, si Adam n'avait pas péché? Dans ce sens la question reste dans l'ordre des pures possibilités. D. Scot en la formulant ainsi: Quel est, dans l'ordre actuel, le motif principal de l'Incarnation? la remet dans l'ordre positif. Il en apporte trois arguments principaux.

3. L'Etre infini agit pour la fin la plus parfaite et il cherche le moyen qui s'en approche le plus. Ce moyen c'est Dieu-homme...

4. Dieu a prédestiné à la gloire céleste tout d'abord les élus et entre ceux-ci le Christ est le premier. Ensuite il a ordonné les moyens qui en sont nécessaires. Après tout celà il a prévu la chute d'Adam et conséquemment la mort du Christ. L'Incarnation n'est donc pas dépendante du péché du premier homme.

5. Dieu tout parfait ne peut pas subordonner un bien plus grand à un bien moindre. La gloire et l'amour du Christ vers Dieu sont un bien beaucoup plus élevé que la persévérance d'Adam dans l'innocence...

6. La thèse de D. Scot a un fondement positif dans l'Ecriture Sainte et dans la tradition. La théologie de S. Paul (Col., Eph., Cor., Rom.) est la théologie de la préordination absolue.

7. De la thèse de D. Scot découlent plusieurs conséquences pratiques: Le Christ est la fin et le centre de toute la création; il est l'auteur de la grâce; le culte du Sacré-Coeur; l'Immaculée Conception; Marie Médiatrice...

Sve je vaše; vi ste Kristovi; Krist je pak Božji.

Sv. Pavao, I. Kor. 3, 22—23.

Prošle godine 11. prosinca okružnicom »Quas Primas« Pio XI. ustanovio je svetkovinu Krista, Kralja cijeloga roda ljudskoga. Okružnica ima vanrednu vrijednost za procvat vjere, kršćanskoga ćudoređa i društvenoga mira. Njegov predšasnik blage uspomene Pijo X. glasovitom okružnicom »Pascendi« osudio je modernizam, skup svih spekulativnih zabluda, a on spomenutim pismom namjerava da iskorijeni lajicizam, skup današnjih praktičnih zabluda na polju vjere, ćudo-

reda i javnoga društvenog života. Lajicizam je potpuno raskršćanio javni život i vraća nas u doba poganstva. On hoće da ubije u zametku sve plodonosne klice Evanđelja. To je prava kuga, rak-rana našega doba, potpuna apostazija od Božanstva. On hoće da iz društva istisne ne samo Krista nego i sve što bi sjećalo na Nj i na Njegov sveti zakon.

Ovoj društvenoj kugi Pijo XI. suprostavlja kat. nauk o kraljevstvu Kristovu. On želi da Krist zavlada svim ustanovama ne samo privatnoga nego i javnoga života. Da se ova spasonosna nauka što lakše raširi i što brojnije plodove donese, on ustanovljuje posebnu svetkovinu Krista Kralja.

Vjerske istine, koje se rijetko promatraju, naliče na oblakom zastrto sunce, te nijesu kadre da u našemu srcu rasplamte oganj bož. ljubavi. Da neka istina u narodu uhvati duboki korijen i donese obilni plod, najzgodnije je sredstvo ustanovljenje primjerene svetkovine, koja nas svojim vanjskim obredima uvada u nutrinu otajstva.

Čovjek je osjetno biće, preko osjetila prodire do biti stvari. Pogotovu vrhunaravne istine nadilaze snagu našega neposrednoga promatranja. Stoga su nam duboka otajstva obučena u lijepo ruho kat. liturgije, eda preko njih slatko i ugodno dođemo do same jezgre istine.

Dogmatsko učenje mogu da shvate samo učene glave, dok prosti svijet ostaje u neznanju. Nauk crkvenoga učiteljstva rijetko dopire do ušiju svih vjernika, dok godišnje povraćanje svetkovina živa je škola za stado Kristovo.

Ovi su pogledi bili uzrokom da su mnoge svetkovine u Crkvi ustanovljene.

Kad je kršćanima trebalo izdržati teške borbe u progonstvima, Crkva je podizala na žrtvenike sv. mučenike, ove izvanredne borce za slobodu i prava njezina. Kad je počeo da propada kršćanski život da se širi nećudoređe, Crkva je stavljala pred oči vjernicima sv. ispovjednike, djevice i udovice. Njihovi živi primjeri, junačka djela, oživjeli bi u srcima kršćana ljubav i nastojanje oko svetosti i savršena života. Slični su ciljevi vodili i živućeg Sv. O. Papu. U sveopćem metežu on nam stavlja pred oči blagi lik Kristov, eda sjaj s Njegova lica rasvijetli zamračene umove, otopli ohladnjela srca, umiri uzburkane strasti. Kad Krist kao pravi naš kralj prodre u svaki kutić privatnoga i javnoga života i zavlada s njime, onda će se ispuniti želja sv. Oca i

svih plemenitih duša: zavladat će mir Kristov u kraljevstvu Kristovu.

Svetkovina Krista Kralja izražava čistu nauku cijele kat. Crkve. Ona je svojina svih vjernika, želja svih dobrih i plemenitih srdaca. To je živa i nepobitna istina. Ipak moramo priznati da ova pobožnost, kao i mnoge druge stoje, u nekoj bližoj, naravnijoj svezi s određenim teološkim sustavom.

Nauka o kraljevstvu Kristovu nigdje nema tako duboka korijena ni čvrsta temelja kao u teološkom sustavu Duns Skota Njegova teza o bezuvjetnom preodređenju Kristovu, prikazuje kraljevstvo Kristovo u pravom svijetlu i u cijelom njegovu opsegu. Stoga ću ukratko, praktičnim načinom, prikazati nauku Skotovu o preodređenju Kristovu i dovesti je u vez s naukom izraženoj u okružnici »Quas Primas«. Ovo tim rađe činim, što se ove godine slavi sedma stogodišnjica smrti sv. Franje Asiskoga.

1. Sv. Franjo nadahnitelj franjevačke skotističke škole.

Sv. Franjo mnogo je uplivao na obnovu na svim poljima ljudskoga zanimanja. I znanost i umjetnost dobila je od njega novi život. Mnogi poznavaoci novije povijesti toga su mišljenja, da od doba sv. Franje pa unaprijed ništa znamenitije nije učinjeno na slavu Boga i sv. Crkve, a da nije duboko prožeto njegovim duhom.

O. Orlando, D. I. kaže: »Sve što je kroz sedam stotina godina niklo u Crkvi, dolazi od sv. Franje ili barem nosi njegov pečat.«[1]).

Vedri duh sv. Franje jako je djelovao na noviju kršćansku umjetnost, koja mu duguje mnoge svoje lijepe strane.[2])

Sv. Franjo na osobiti je način upečatio svoj duh u srca svojih duh. sinova. Sve što franjevački Red posjeduje lijepa i uzvišena, rascvali je pupoljak njegove seraf. duše. Pa i sama formacija franjevačke filozofijske a pogotovu teološke škole sa osobitim svojim značajem naravan je izlijev Franjina srca.

Evanđelje je jedno, jedna svetost, koja je odraz Božje svetosti. Ali, kakogod sunce razno odrazuje svoje svijetlo o razli-

[1]) P. Ubald D' Alençon. O. M. C., L' âme franciscaine, éd. 3., Paris, 1926., str. 47.

[2]) L' ame franciscaine. l. c. str. 47—48. Vidi Etudes Francisc., t. 38 (1926), str. 175—81.

čite predmete, tako isto Božja svetost različito se očituje u dušama.

Koja je značajna crta u duhu sv. Franje? — Razna su mišljenja. Jedni vele, da značajka sv. Franje stoji u siromaštvu; drugi u poniznosti; treći u mrtvenju i pokori; četvrti napokon u skupu, stanovitih kreposti.[3])

Bolje upućeni u duh seraf. Oca, razlikuju bitno od nuzgrednoga, učinak od uzroka, pa tvrde, da osobitost duha sv. Franje stoji u upravo strastvenoj ljubavi prema Isusu i sv. Crkvi.[4])

Ovo posljednje mišljenje, po mome sudu, izražava bit Franjina duha. Isus je bio središte sve njegove duševne djelatnosti. O. Exupère ovako označuje franjevačku dušu: »Isus Krist, proučavanje u Evanđelju Isusa Krista, ljubav u srcu prema Isusu Kristu, nasljedovanje Isusa Krista u životu, eto značajke franjevačkoga razdoblja.«[5])

Isti pisac stavlja ovu razliku između duha sv. Benedikta, sv. Ignacija i sv. Franje. Sv. Benedikt imao je vazda pred očima prisutnost Stvoritelja. On je osobito štovao Boga Oca. Sv. Ignacije, čovjek vatren i razborit, osobito je štovao Duha Svetoga. Sv. Franjo živi je gorući ugalj, koji izgara pred Sinom — Upućenoj Riječi.[6])

Za sv. Franju Krist je bio sve. On je kroza Nj. kao kroz zrcalo, sve motrio. To je bila otvorena knjiga najuzvišenije teološke sinteze, glavni predmet Franjine teologije.

Svetac je ljubio Isusa u raznim otajstvima. Betlehemski Djetić, Euharistično Srce, Presv. Ime Isusovo, Propeti Spasitelj i bl. Djevica bile su osobite pobožnosti našega Sveca. Dakle Krist središte svega.[7])

Siromaštvo, poniznost, duh pokore i mrtvenja samo su vanjski izražaj Franjine ljubavi prema Kristu, ali to nije bit njegova duha.

Lijepo o tome piše O. Césaire: »Ljubav i to pregoruća ljubav prema Raspetomu Isusu bitna je i temeljna krepost sv. Franje . . .

[3]) L'ame franciscaine, l. c. str. 30.

[4]) L'ame franciscaine, l. c. str. 30.

[5]) L'ame francisc., l. c. str. 36; Revue sacerdotale du T.-O., première année, 1911, str. 57; Etud. francisc., t. 29 (1913), str. 658.

[6]) L'ame francisc., l. c. str. 36.

[7]) L'ame francisc., l. c. str. 88-92; Testam. s. P. N. Francisci; Etud. francisc., t. 18 (1907), str. 418; Speculum perfectionis, éd. Sabatier, Paris, 1898., str. 9.

siromaštvo je samo vanjski njezin izražaj, a ona je karakteristički i prevladavajući potez njegove osobe. Ona ga je učinila »Poverello« sa srcem veoma gorućim.«[8])

Isti Renan veli o Svecu ovako: »Može se reći, da je poslije Isusa jedini sv. Franjo bio pravi kršćanin . . . On je bio uistinu drugi Krist ili, bolje rekući, savršeno zrcalo Krista.«[9])

Franjin duh dao je posebni pečat franjev. školi.

2. Vječno preodređenje Kristovo. — O čemu se radi?

Katolički naučitelji od davnine se pitaju, je li upućenje druge osobe presv. Trojstva od uvijeka bezuvjetno određeno ili je ono posljedica Adamova pada.

Pitanje je temeljno i za kat. nauku i za kat. život. Nije to jedno prosto spekulativno cjepidlačenje ili Sizifov uzaludni posao, kako neki misle.[10])

Razlog omalovažavanju teze nalazi se u tome, što mnogi nijesu na čistu, o čemu se radi. Zato prije svega treba da se odredi, o čemu je pitanje.

Mnogi bogoslovci ovako bi postavljali pitanje: Da li bi se Krist uputio, da Adam nije sagriješio.[11]). Na ovako pitanje nije moguće odgovoriti: ni razumnom ni sv. Pismom ni crkvenom predajom. Tu smo u redu puke mogućnosti, o kome ništa ne znamo.

Ova je neodređenost pomela i sv. Tomu i sv. Bonaventuru. Stavila ih u škripac, iz koga se nijesu znali izvući. Dogodilo se je isto, što i u pitanju o Neoskvrnjenom Začeću.

Oba su i po srcu i po načelima bili za lijepu odliku Majke Božje. Ali je nijesu mogli da dovedu u sklad sa sveopćom otkupiteljnom milosti Kristovom.[12]).

[8]) Etud. francisc., t. 27 (1912.), str. 48, bilj. I. Vidi Tanquerey, Précis de Théologie Ascétique et Mystique, Paris, 1924., éd. 4, str. XXXI. i XXXVI.

[9]) L'ame francisc., l. c. str. 55. — Vidi Cristofani, Storia d'Assisi, 1885., t. 1, str. 70.

[10]) Vidi P. Chrysostome, O. F. M., Le Motif de l'Incarnation, Paris, 1924., str. 10.

[11]) Albert Veliki, S. III. disp. 20. a. 4. — Vidi P. Déodat de Basly, O. F. M., Pourquoi Jésus-Christ, Rome—Paris, 1903., 4. éd., str. 88—91; P. Chrysostome, l. c. str. 10—11; Dr. I. Vujanović, Kristologija i Soteriologija, Osijek, 1922., str. 10.

[12]) Sv. Toma, S. III. qu. 27. a. 2; sv. Bonav., S. 3. d. 3. p. 1. a. 1. qu. 2.

Došao je Skot i riješio pitanje na čast Sina i Majke.[13])

I sv. Toma i sv. Bonaventura po srcu su i svome sustavu za bezuvjetno preodređenje Kristovo. Ali je to carstvo puke mogućnosti, o kome nam ništa ne kaže sv. Pismo; pače tu se brani protivno mišljenje.[14]).

Skot sretno rješava i ovo pitanje. Ostavlja red mogućnosti i postavlja pitanje za današnji aktualni red. On ovako formulira tezu: Da li je od vjekova preodređeno, da Krist postane Sin Božji.[15]). Tim je Skot pitanje opet priveo na put predaje sv. Otaca, odakle ga je odveo Opat Rupert u 12 vijeku, i time poznije teologe zaveo u bludnju.[16]).

Ne radi se dakle o kakvoj mogućnosti, nego se bezuvjetno pita, koji je poglaviti uzrok upućenja Sina Božjega. Da li je upućenje podređeno padu Adamovu ili ne. Ako je grijeh Adamov povod dolaska Kristova, onda bez njega ne bi bilo upućenja; ako nije, onda bi Krist u svakome slučaju došao.

Teza u ovome svijetlu prikazana mora da ima dokaze, ili za se ili proti sebi, u sv. Pismu i crkvenoj predaji. Tà to je središnje pitanje cijele objave, o kome njezini izvori ne mogu da šute.

Moramo da budemo zahvalni Skotu, što je pitanje izveo iz neodređenosti, postavio ga na pravu bazu, i tim već napola riješio.

Za svoju tezu Skot donosi tri poglavita teološka razloga, koja ćemo ukratko prikazati.[17])

3. Skotov nauk o svrsi u svijetlu ljubavi.

Svakomu razumnom biću svrha je pokretač cijeloga djelovanja. Bez ovoga poticala ono bi bilo mrtvo.

Bog kao razumno biće mora da ima svrhu svome djelovanju, i to dostojnu svoga veličanstva. Dostojno Boga je to da radi sve na svoju slavu. Agere sequitur esse. Bog je u opstojanju neza-

[13]) S. 3. d. 3. qu. 1.

[14]) Sv. Bonav., S. 3. d. 1. a. 2. qu. 2; Sv. Toma, S. 3. d. 1. a. 3; S. Th. III. qu. 1. a. 3. — Vidi P. Chrysostome, l. c. Appendice, str. 417—443.

[15]) S. 3. d. 7. qu. 3; Rep. ib. qu. 4. — Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 10—11.

[16]) Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 110—111 i 114—115.

[17]) S. 3. d. 7. qu. 3; Rep. ib. qu. 4.

visan od svega stvorenoga, stoga mora da tako bude i u svome djelovanju.[18])

Lijepo to obrazlaže Skot: »Prvi Tvorac svega zadnja je svrha. To se ovako dokazuje: Svako razumno djelujuće biće radi zbog svrhe. Biće na višemu stepenu bivovanja djeluje zbog uzvišenijega cilja. Dakle: Prvo Biće radi za najuzvišeniji cilj. Nu zbog ničega drugoga poglavito i u zadnju ne radi, jer ništa drugo izvan Njega ne može da bude Njegova svrha. Dakle on je zadnja svrha svoga djelovanja. Stoga je Stvorac svega i svoja zadnja svrha«.[19]).

Bog je causa finalis svega stvorenja, jer je On njegova causa efficiens.

Ovu nauku svađa Skot na još dublje metafizičko-teološke temelje i lijepo je osvjetljiva.

Zadnji temelj Božjega djelovanja, unutarnjega i vanjskoga, naime cijeloga bož. života, je bit Božja. Ona je prvi objektivni pokretač svega u Bogu.[20])

Božja bit obuhvaćena ljubavlju neizmjerne volje jedina je sila, što pokreće Boga, da se saopći stvorovima. Bog je svrha svih bića, ali toliko koliko ih sve ljubi radi sebe, i ta ih djelotvorna ljubav stvara.[21]). Bog—Stvoritelj prema dubokoj Skotovoj kršćanskoj metafizici možemo prevesti u Bog — Stvarajuća Ljubav. Skot ne pripisuje stvaranje svemogućstvu Božjemu kao prvotnome uzroku, nego ljubavi, a svemogućstvo je samo izvršujuća moć.

Ovo je čisto jezik bogoslovca ljubavi sv. Ivana, koji veli: Bog je ljubav.[22]). A veliki sv. Augustin kaže: Mi jesmo, jer je Bog dobar ili jer nas ljubi.

Glasoviti obraćenik V. Faber bio je skroz prožet Skotovom naukom o ljubavi kao uzroku cijeloga stvorenja. U opsežnoj knjizi »Stvoritelj i stvorenje« duboko raspravlja, kako je stvaranje temeljno i izvorno vanjsko djelo Božje; kao neki uvod, iz

[18]) Prov. 16, 4.

[19]) S. 1. d. 2. qu. 2. n. 18; d. 1. qu. 5. n. 6; d. 8. qu. 5. n. 6.

[20]) Capitalia Opera B. J. D. Scoti a P. Déodato M. a Baliaco, O. F. M., collecta, Ad Portum Gratiae, 1911., v. 2. str. 186 ss., 386, 636. — Vidi Scot., S. 3. d. 32. tertium.

[21]) S. 1. d. 1. qu. 5. n. 6; d. 8. qu. 5. n. 6; 2. d. 25. n. 11; 4. d. 49. qu. 8. n. 7.

[22]) Sv. Iv., I. Ep. 4, 8. — A Skot isto veli: Deus est formaliter caritas. Rep. 2. d. 27. qu. 1. n. 3; S. 1. d. 17. qu. 3. n. 31.

koga prirodno teku sva ostala djela Božja. A to je zato, jer je stvaranju ljubav temelj, ljubav koja nema granica.

U svijetlu izloženih načela počinje Skot i rješava pitanje o preodređenju Kristovu.

Pad Adamov nije glavni povod utjelovljenja Kristova. Da nije sagriješio ni anđeo ni čovjek, Krist bi isto bio došao prema jur zasnovanoj odredbi Božjoj. Pače da nije ni s t v o r e n ni anđeo ni čovjek, Krist bi isto došao, eda tako bude jedno srce, koje će Boga čistom ljubavi vazda slaviti.[23])

Bog je slobodan u svojim djelima. Mogao je stvoriti svijet ili ne; očitovati veću ili manju slavu. Ali, kad je jur stvorio razna bića za očitovanje svoje vanjske slave, morao je kao premudar da postavi red u biranju istih, niti je mogao da podredi više nižemu.

Bog premudri najprije ljubi sebe i svoju slavu, kao svrhu onda ljubi i odabire prikladna sredstva za postignuće iste. Od stvorenih bića najviše ljubi ona, koja najviše doprinose Njegovoj ljubavi i očituju Njegovu slavu.

Krist najsavršenije participira dobrotu Božju i najbolje je očituje izvana. Stoga je premudri Bog, prije svake zasluge ili grijeha sa strane stvorova, od vjekova ljubio Krista i odredio Mu dati život.[24]). Prema tome Krist je prvi u odredbama Božjim niti je zavisan od ustrajnosti ili pada naših praroditelja.

4. Skotov nauk o preodređenju blaženih uopće.

Drugi temelj Skotove teze je nauk o preodređenju blaženih uopće.

Duboko otajstvo preodređenja jedno je od najzamršenijih i najtežih u cijeloj teologiji. U postavljanju uzroka preodređenju bogoslovci se poglavito dijele u dva tabora.

Jedni su mišljenja, da je Bog od vjekova odredio odabranike za nebo, bez ikakova obzira na njihove zasluge. Drugi tvrde, da se preodabranje temelji na predviđenim zaslugama preodabranih.[25])

[23]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 4; S. ib. qu. 3; d. 19. n. 6.

[24]) Rep., 3. d. 7. qu. 4. n. 4; S. ib. qu. 3; d. 19. n. 6; d. 32. n. 6, 11.

[25]) Minges, Compendium Theolog. Dogm. Specialis, v. 2. ed. 2. Ratisbonae, 1922., str. 39—41.

Kojemu se sustavu priključuje Skot, ovdje ne ću da raspravljam. Svakako u našemu pitanju slijedi prvo mišljenje, a to nas jedino zasada zanima.

Najprije je Bog odredio blaženima slavu. Dotada još ništa nije odlučeno o odbačenima. Sv. Anselmo uči, da je Bog odabrao blažene, da popuni stolice palih anđela. Prema tome blaženi bi se morali radovati padu anđela, koji je bio uzrok njihove sreće. Skot to sasvim zabacuje. Nikome tuđi pad ne može da bude prigoda preodabranja.[26]).

Ako nijednome odabraniku tuđi pad nije uzrok preodabranja, pogotovu to vrijedi za Krista. On je prvi odabranik i uzrok preodabranja drugima.[27]).

I ovdje je ljubav temelj. Bog najprije ljubi sebe kao svrhu svega. Zatim hoće da Ga i drugi ljube. I to je preodređenje.[28]). A ove vječne ljubavi prvo stvoreno biće je Krist.

5. Utjelovljenje Kristovo ne može da bude određeno padu Adamovu.

Najizvrsnije djelo Božje je upućenje druge osobe presv. Trojstva. Krist više daje slave presv. Trojstvu nego sva stvorenja ukupno. Da se sva ljubav, što se izvija iz srdaca anđela, blaženih i ljudi, prelije u jedno srce, ne bi bila ni sjenka prekomjerne ljubavi, što je Srce Isusovo ima prema Bogu.

Stoga bi bilo nezgodno, kad bi Bog propustio tako veliko dobro zato, što bi Adam sačuvao nevinost. Nevinost Adama i cijeloga roda ljudskoga ne može se ni izdaleka da usporedi sa veličinom svetosti Kristove. Dakle premudri Bog nije mogao da podredi tako veliko dobro sudbini naših praroditelja.[29]).

Kad je ustanovio temelje teze, zacrtava red, koga se je Bog od vjekova držao u svojim odlukama obzirom na stvaranje bića.

Bog l j u b i s e b e. Zatim l j u b i s e b e n a k o r i s t s t v o r o v a, to jest odlučio je iz ljubavi, da i druge učini dionicima svoje sreće. I to je čista ljubav bez ikakova koristoljublja. Treće hoće da bude j e d n o b i ć e i z v a n p r e s v. Trojstva, koje će Boga, koliko je moguće, u najvećoj mjeri ljubiti. Napo-

[26]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 4; S. 1. d. 41. n. 14; 3. d. 7. qu. 3.

[27]) S. 3. d. 7. qu. 3.

[28]) Rep. 3. d. 32. qu. 1. n. 10.

[29]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 4; S. ib. qu. 3; d. 19. n. 6.

kon je predvidio i odredio, da se sjedini i čovječanska narav Kristova s drugom osobom presv. Trojstva, i to bez ikakova obzira na grijeh Adamov.[30])

U »Opus Oxoniense« popunja red Božjih odluka. Peto predviđa Bog, da će Adam sagriješiti. Stoga određuje, da se mukom i smrću Isusovom popravi nanesena Bogu uvreda.[31]).

Ljubav je pokretač svega, kako to lijepo veli veliki sin sv. Franje Dante: »L' amor che muove il sole e l' altre stelle«.[32])

Ljubav je vrelo, iz koga je izvrelo utjelovljenje Kristovo i potekla rijeka ljubavi po svemu stvorenju iz probodenoga Srca na Kalvariji. Ovo je vrhunac prave i snažne mistike.

6. Prividne poteškoće Skotove teze.

Protivnici Skotovi obaraju se na tezu najviše stoga, što ona tobože nema potvrde ni u sv. Pismu ni u crkvenoj predaji. To je živa istina s njihova stanovišta. Oni su, kako smo već upozorili, na krivu bazu postavili pitanje, s kojim sv. Pismo nema nikakova posla. Skot je pitanju odredio pravo značenje, stoga on za se ima potvrdu u izvorima objave.

Sv. Pismo uči, da je Krist Sin Božji. A to je najistaknutija nauka i crkvene predaje. Kad ne bi imali nikakove druge potvrde, to bi nam bilo dostatno da zaključimo, da je Krist prvenac među stvorovima. Ta sama istina sadržava bezuvjetno upućenje Kristovo.

Isti je slučaj bio za Neoskvrnjeno Začeće. O njemu nema izravnog dokaza u sv. Pismu. Ali se tu veli, da je Marija »Mater-Dei«, »gratia plena«, a u tome je uključena lijepa Gospina povlastica.[33]). To vrijedi i za našu tezu.

Ima međuto i izričnih tekstova, koje možemo navesti u prilog Skotova nauka.

---

[30]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 5; S. ib. qu. 3; d. 19. n. 6.

[31]) S. 3. d. 19. n. 6.

[32]) Paradiso, 33. — Vidi Mercier, Métaphysique générale ou Ontologie, éd. 7, Louvain, 1923., str. 614—20. Tu raspravlja o finalitetu u prirodi po Aristotelu i sv. Tomu. Nauka razložena logično vodi do Skotove teze.

[33]) Vidi Fr. F. Marin Sola, O. P., L' evolution homogène du Dogme Catholique, 2. éd., t. 2., Fribourg-Suisse, 1924., str. 32 ss.

Teologija sv. Pavla sigurno je za ovu tezu; sv. je apostol najizrazitiji kristolog. On kaže: »Koji (Krist) je slika nevidljivoga Boga, prvenac svega stvorenja.«[34]) Ovo vrijedi za Krista kao čovjeka, a ne kao Boga. Kao Bog nije prvenac stvorenja: prvenac je iste naravi s onima, kojima stoji na čelu, a On je neizmjerno nad stvorovima.

Dalje veli, da On »u svemu prvenstvo ima«.[35]) Što ne bi bila istina, kad Krist ne bi bio prvi u odredbama Božjim.

Efešanima piše: »Blagosloven Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, koji . . . . nas je izabrao u Njemu prije stvorenja svijeta . . . Koji nas je preodredio, da budemo posinci po Kristu na Njegovu slavu«.[36])

Krist je uzrok našega preodređenja; dakle je On preodređen prije nas niti Njegova opstojnost može da bude uvjetovana padom Adamovim.

Isti Krist veli o sebi: »Ja sam alfa i omega, prvi i posljednji, početak i svrha«.[37]) On je prvo slovo u knjizi stvorova, ali On je i posljednje.

Vječna Mudrost veli o sebi: »Gospodin me je posjedovao na početku putova svojih«.[38]). Krist je Mudrost Očeva, On je početak svih djela Božjih.

Ima još sila tekstova u prilog Skotovoj tezi, ali zasada o tome dosta.[39]).

A kako stojimo s crkvenom predajom? — Navedene riječi sv. Pisma, a i mnoge druge, sv. Oci općenito tumače u prilog Skotu. Postojano uče, da je Krist prvenac svih stvorova.[40])

---

[34]) Col. I. 15. — Sv. Oci ovaj tekst tumače u prilog Skotu. Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 78—83.

[35]) Col. I. 18. — Vidi tumačenje sv. Otaca kod P. Chrysostome, l. c. str. 78—83.

[36]) Ephes. 1, 3-5. — Vidi P. Ephrem Longpré, O. F. M., La Philosophie Du B. Duns Scot, Paris, 1924., str. 4., bilj. 2.

[37]) Apoc., 22, 13.

[38]) Prov., 8, 22. — Sv. Oci tumače tekst u prilog Skotu. Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 59—78; Déodat, Le Sacré-Coeur, str. 184—85.

[39]) Vidi: Ps. 38, 8; Eccli. 24, 5, 14; Sv. Iv., 1, 11; Apoc., 12, 1 ss.; I. Cor. 3, 22—23; 8, 25; 15, 27 ss.; Rom. 8, 29; Hebr. 1, 10, 13; 13, 8. — Vidi druge kod Le Tiers-Ordre franciscain d' après ses traditiones, par un Père Franciscain, Ligugé (Vienne), 1897., str. 13—25.

[40]) Vidi krasnu analizu otačkih navoda kod P. Chrysostome, l. c. str. 59-83. — Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 106-115 i 160-180. — Le Tiers-Ordre, l. c. str. 20-22.

Ovdje treba nešto pripomenuti. Sv. Oci nijesu ex professo raspravljali pitanje kao Skolastici niti pod istim vidom. Oni su samo učili, da je Krist prvenac svih stvorova, njihova svrha, prvi preodabranik. On je glava svega stvorenja, od koga dobivaju milost i anđeli i ljudi, i to u svakome stanju. On je uzor, prema kome je Bog Adama ukrasio; stožina, oko koje se sve vrti; ugaoni kamen, na kome zgrada svemira počiva.[41])

Ove i slične izjave potpuno su u skladu sa tezom našega naučitelja i pretpostavljaju bezuvjetno Kristovo preodređenje.

Oko četrdeset Otaca uče, da je Bog stvorio čovjeka na sliku Kristovu.[42]). Sv. o. Franjo opominje: »Čovječe, sjeti se, da te je Bog stvorio u tvome tijelu na sliku svoga preljubljenoga Sina, a u duši na svoju«.[43]).

Više od četrdeset i sedam Otaca i crkv. pisaca tvrdi, da je stablo života bilo simbol Krista.[44]).

Preko trideset Otaca uči, da je Adam, probudivši se iz zanešenja, prorekao upućenju Kristovo.[45]).

Iz svega ovoga očito je, da je teza Skotova u otačkim djelima razvijena, utvrđena i u pravome svijetlu prikazana.

Opat Rupert, kako smo već pripomenuli, udaljio se je od izvora objave sv. Otaca i sv. Pisma, te je krivo postavio pitanje o upućenju Kristovu i time uveo u bludnju poznije pisce.[46]). Skot je uvidio taj pogibeljni put i svratio pitanje na pravu stazu objave.[47]). I ovo nas pitanje uvjerava, da je Skot puno štovao crkvenu predaju.[48])

Istina, da neki od navedenih Otaca uče, da Krist ne bi bio došao, da Adam nije sagriješio. Ali to se ima tako razumjeti, da ne bi došao u trpećemu nego u netrpećemu tijelu. Bez ovakovoga tumačenja bili bi u očitome protivurječju sa samima sobom.[49])

---

[41]) Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 81-85, 168-206, 341. — Le Tiers-Ordre, l. c. str. 24-25. — Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 106-113.

[42]) Le Tiers-Ordre, l. c. str. 14-17. — Chrysostome, l. c. str. 83.

[43]) P. Chrysostome, l. c. str. 83.

[44]) Le Tiers-Ordre, l. c. str. 15-17.

[45]) Le Tiers-Ordre, l. c. str. 17-19.

[46]) Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 110-111 i 114-115.

[47]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 5. — Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 24-32.

[48]) Vidi P. Longpré, l. c. str. 228-56.

[49]) P. Chrysostome, l. c. str. 20-32. — Déodat, Le Sacré-Coeur, str. 114-15.

Dakle i sv. Pismo i crkvena predaja u suglasju su sa Skotovom tezom. Sv. Pismo i suviše nam očituje, da je Bog učinio sve za stvorove poglavito iz ljubavi, a pad Adamov bio je tek prigoda, da se ljubav ukaže u što većem žaru.[50]).

Očitovanje ljubavi presv. Srca prema rodu ljudskome, učinjeno sv. Margariti Mariji, utvrđuje nas u uvjerenju, da otkupljenje čovjeka nije bio poglaviti uzrok dolaska Kristova.[51])

7. Praktične posljedice.

Teza Skotova baca krasno svijetlo na sva djela Božja, daje im neki osobiti čar, a vanredno je podobna da ražeže ljudska srca u ljubavi Božjoj. Upozorit ću ukratko na neke glavnije posljedice, što naravno iz nje izviru.

a) Krist je svrha i središte svega. Dostojanstvo Kristovo ukazuje se u potpunome sjaju. Krist je prvi u vječnoj odluci Božjoj. Njemu je sve ostalo podređeno; On je temelj, na kome počiva čitava zgrada stvorenja. Zbog Njega je preodredio Bog presv. Djevicu, punu milosti, svu čistu i svetu. Radi Njega preodredio je blažene, čije će srce preko Krista doći Bogu. Radi blaženih odlučio je stvoriti sva niža bića. Tako je Skot od raznih stepenica napravio divne ljestve. Na vrhuncu je Bog, a onda: Krist, Gospa, odabranici — anđeli i ljudi — vidljivi svijet.[52]).

Ovo je sušta nauka sv. Pavla: »Sve je vaše; vi ste Kristovi; Krist je pak Božji«.[53]).

Pohle kaže o Skotovoj tezi: »Skotistička se teorija preporučuje, bilo zbog veličanstvenoga nacrta, bilo zbog središnjega položaja, koga određuje za Boga—Čovjeka u osnovi svemira. Svuda postavlja Krista na prvo mjesto, pače u središte svega zanimanja. On je i ostaje živo i na sve djelujuće središte, oko koga se vrstaju anđeli i ljudi. — On je najuzvišenija i zadnja objava, On je početak i svrha svega.«[54]).

---

[50]) Jer. 31, 3.

[51]) O. J. Celinšnjak, D. I., Devet služba presv. Srcu Isusovu, 4. izd., Sarajevo, 1913., str. 40-70. — Vidi sv. Iv., 13, 1.

[52]) S. 3. d. 32. n. 6.

[53]) I. Cor. 3, v. 22-23.

[54]) J. Pohle, Lehrbuch der Dogmatik, 2. Bd., 7. Aufl., Paderborn, 1921, str. 153.

b) Krist posrednik anđela i ljudi. — Iz Skotove teze samo po sebi slijedi, da je Krist izvor sve milosti anđela i ljudi, prije i poslije pada.

Sva su stvorenja razvrstana u divnu hijerarhiju, na čelu koje stoji Krist kao glava. Iz ove otajstvene glave razlijeva se milost po otajstvenim udima Crkve, koja se sastoji od anđela i ljudi.

On je trs, iz koga se izlijeva život u mladice — anđele i ljude. Sva pravednost, nevinost i čistoća, kojom su bili ureseni anđeli i naši praroditelji, dolazi od Krista.[55]). On izrijekom uči da duša Kristova milošću, kojom je napunjena, djeluje na anđele i na ljude.[56]).

Pita Oštroumni Naučitelj, zašto je Bog stvorio najvišu milost, a nije najsavršeniju narav. Na to lijepo odgovara. Da je Bog i stvorio najsavršeniju narav, ne bi djelovala na unutarnji život nižih bića. Dok biće nareseno najvišom milošću preko nje djeluje na niža bića. Trebala je dakle najveća milost, da bude jedan izvor cijeloga vrhunaravnoga života.[57])

c) Štovanje presv. Srca Isusova. Štovanje presv. Srca osobito se je raširilo u posljednja vremena. Uvijek je ono u bitnosti postojalo. Počelo je na Kalvariji, teče kroz svu povijest vjernih duša, i nastavlja se u nebu.

Ova lijepa pobožnost od početka je cvala u franjev. Redu. Sv. Franjo žarko je ljubio ranjeno i euharistično Srce Isusovo, što je kao amanet predao u najdražu baštinu svojim sinovima.[58])

Skot je postavio temelj pobožnosti u svome teološkom sustavu i pokazao joj pravi izvor.

Predmet u štovanju presv. Srca je živo Srce Isusovo kao simbol ljubavi Kristove prema Bogu i ljudima.[59]). Mislim, da ta ljubav u nijednom drugom sustavu nije toliko istaknuta koliko u Skotovu. Razlog opstojnosti Kristove nije drugi, nego da se

[55]) S. Prolog, qu. 3, ex latere 2, n. 16; ib. 3, d. 9. n. 9. — Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 34-54, 86-89, 293, 296-319.

[56]) Rep. 3. d. 14. qu. 2. n. 25.

[57]) S. 3. d. 13. qu. 4. n. 17.

[58]) F. P. Adolphus a Denderwindeke, O. M. C., Comp. Theol. ascet., t. 1., Hong-Kong, 1921., str. 380. — Minges, l. c. t. 1, str. 302.

[59]) Litt. Encycl. L. XIII. annum Sacrum, 25./V. 1899. — F. P. Adolphus, l. c. str. 380-82. — Minges, l. c. t. 1, str. 313. — Terrien, S. J., La Dévotion au Sacré-Coeur de Jesus, Paris, 1893., str. 1-51.

nađe srce, koje će Boga najvećom ljubavlju ljubiti.[60]).

Ako je ljubav, kojom će gorjeti presv. Srce prema Bogu i ljudima, uzrok opstojnosti Krista i ostalih stvorova, onda je doista ovo presv. Srce dostojno svake hvale i štovanja.

Da je Bog htio, mogao je odrediti da koji anđeo ili čovjek, naresen izvanrednom milošću Božjom, otkupi rod ljudski. Stoga nije trebalo da Krist umre za otkup čovječanstva.[61]) Ako je ipak Krist trpio i umr'o, uzrok je prevelika ljubav Njegova presv. Srca.[62]).

Nauka Skotova o volji, milosti, praktičnosti teologije otkriva njegovo stanovište prema presv. Srcu.[63]).

Volja ima prvenstvo nad svim duševnim moćima, ona je kraljica u kraljevstvu duše, ona je pokretač cijeloga duševnoga života.[64]).

Milost, koja je u duši Kristovoj, uzrok je milostima, što ih primaju anđeli i ostale duše.[65]). Ali sjedište milosti nije u biti duše, kako to uči sv. Toma, nego u volji.[66]).

Sjedište uhvanja, ljubavi, stožernih kreposti, darova Duha Svetoga nalazi se u volji.[67]). Milost i ljubav istovetne su, dakle cijelo blago vrhunaravnoga života je u volji.[68]). Prema tome i Kristova je volja uresena najvišom milosti i ona je izvor posvećenja anđela i ljudi.

Bog nam je objavio svoja otajstva, da nas dovede do savršene ljubavi. Najuzvišenije tajne o presv. Trojstvu nijesu čisto spekulativne nego praktične, jer ih nije Bog objavio za puko promatranje, nego da se po njima vladamo. Stoga je za Skota teologija znanost praktična.[69]). S ovim je Skot ispravio poganski duh Aristotelov upogled spekulativne teologije i oplemenio ga kršćanskim shvaćanjem.

[60]) Rep. 3. d. 7. qu. 4. n. 5.

[61]) S. 3. d. 20: 4. d. 14. qu. 1; d. 16. qu. 1; Rep. ib.

[62]) S. 3. d. 20. n. 7; 4. d. 2. qu. 1. n. 7, 10. — Terrien, l. c. str. 275-293.

[63]) Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 25-43.

[64]) S. 2. d. 42. qu. 4. n. 1-2; 4. d. 49. qu. lat.; ib. qu. 4. n. 4.

[65]) Rep. 3. d. 14. qu. 2. n. 25.

[66]) S. 2. d. 26; Rep. ib.

[67]) S. 3. d. 33-35; Rep. ib.

[68]) S. 2. d. 27; Rep. ib.

[69]) S. 1. Prolog. qu. 4. — Vidi Longpré, l. c. str. 144-47.

Iz navedenih načela vidimo, da je poglavito duševni život usredotočen u volji. A to je veoma važno za naše pitanje.

Predmet štovanja presv. Srca je isto Srce, ukoliko je simbol ljubavi. Aristotel je učio, da je organ sensitivnoga života srce. Moderna fiziologija i psihologija naprotiv kaže, da je središte osjetljivoga života, strasti i čuvstava u mozgovnim središtima. U srcu se samo očituje strastveni (emotivni) život.[70]).

Srce Isusovo iste je naravi kao i naše. Ono nije počelo, koje rađa duševna čuvstva, nego ih samo očituje. Pogotovu ne može da bude sijelo bogoslovskih i čudorednih kreposti.

Izvor cijeloga duševnoga života, izvan poznanja, nalazi se u volji. U njoj je ljubav kraljica svih kreposti i udioništvo Božje svetosti. Budući ljubav, pokretač svih djela Božjih, njihova zadnja svrha, nalazi se u volji, a volja je suviše središte svega duševnoga života, po sebi slijedi, da ljubav, što poglavito štujemo u presv. Srcu, nije u nijednome sustavu tako istaknuta kao u Skotovu. Stoga je štovanje presv. Srca na osobiti način franjev. pobožnost.

Zašto se baš po Providnosti Božjoj štuje Srce Isusovo kao simbol ljubavi, a ne koje drugo udo, temeljito je obrađeno u Skotovu filozofijsko-teološkom sustavu.

Naravni vez između duše i tijela, duševnih i tjelesnih moći Skot je lijepo i temeljito obradio. Viši duševni život naravnom nuždom djeluje na niži, što se sve opet odrazuje u čovječjoj vanjštini kao u zrcalu. Val nižega života širi se i uspinje do duševnih visina i čini preinaku u samoj duši. Tu vlada neka moralna plima i oseka.[71]).

Naravni vez između više i niže strane u čovjeku duboko je Skot razvio i za stanje istočne pravednosti i za blaženo viđenje u nebu.[72]).

Posebno ističe očitovanje unutarnjega života u srcu. Duša puna ljubavi i veselja raširuje srce; naprotiv utopljena u bolî stiska ga.[73]). Srce je dakle oruđe, koje nas uvađa u život duše.

[70]) Mercier, Psychologie, t. 1. éd. 11., Louvain, 1923., str. 336-42. — J. Pohle, l. c. Bd. 2, str. 128-36. — P. F. Zacharias Van De Woestyne, O. F. M., Cursus philosophicus, t. 2., Mechlinae, 1925., str. 446-47. — Terrien, l. c. str. 51-158.

[71]) Rep. 2. d. 29. qu. 2; d. 39. qu. 2; 3. d. 15; d. 16. qu. 2; d. 18. qu. 1; s. ll. cc.

[72]) S. 2. d. 19; d. 29; d. 32; 3. d. 12; 4. d. 49; Rep. ll. cc.

[73]) Rep. 3. d. 15. n. 12.

Stoga štovanje presv. Srca ima svoje temelje u čovječjoj fiziologiji i psihologiji.

Da se baš Srce Isusovo posebno štuje, ima u Skotovu sustavu još mnogo dublji metafizičko-teološki razlog.

Polazna točka svih Božjih djela je ljubav, ona je izvor svega.[74]). Ova početna izvorna ljubav traži također, da u srcima stvorova proklju̇ča što obilatija ljubav prema Bogu. Zato je Bog sve uredio tako, kako bi izazvao u srcima što veću ljubav. K tome smjera upućenje, muka i smrt našega Gospodina.[75]). U istu svrhu ustanovljena je Crkva, sv. sakramenti, a osobito presv. Euharistija.

Srce je veoma prikladno da u nama pobudi ljubav. Sv. Pismo, kat. teologija, osobito asketička, jezici svih naroda pripisuju srcu ljubav i ljubavne osjećaje.[76]). Pa i svojom vanjštinom srce je veoma zgodno da nam prestavi i usplamti ljubav.

Sve ovo ima zgodno mjesto u Skotovu sustavu i iz njega naravno teče.

Iz svega ovoga jasno biva, da je sv. Franjo ono gorušično zrnce ljubavi prema ranjenome Srcu, posijano na Kalvariji, ali od ljudi zatureno, opet privinuo svome toplom srcu, gojio, toplio i razvijao preko svojih sinova, dok Ga Bog nije potpuno očitovao. Stoga je Bog sv. Margariti Mariji, vijesnici presv. Srca, dao sv. Franju za zaštitnika i vođu u borbama, što ih je morala da izdrži u širenju pobožnosti prema presv. Srcu.[77]).

d) Marija u svijetlu Skotove teze. Pobjedom u borbi za Neoskvrnjeno Začeće Skot je ovjenčao svoju uspomenu lovor-vijencem, kojemu je teško naći para u povijesti dogmata. Pohle tvrdi, da bi Skot i Skotiste samom ovom pobjedom zadobili neumrlu slavu u povijesti i nacrtu Providnosti Božje, pa da drugo ništa nijesu uradili na polju vjere.[78]).

Ipak ova sjajna odlika Marijina nije nego naravna posljedica Skotove nauke o preodređenju Kristovu.

Marija je preodređena sa Sinom, istom odlukom prije anđela i ljudi. Ona je sva sveta i čista radi Krista. Adam nije moralna

[74]) Rep. 3. d. 32. n. 10; S. ib.

[75]) S. 3. d. 20; Rep. ib.

[76]) Déodat, Sacré-Coeur, l. c. str. 3-24; Terrien, l. c. str. 129-49.

[77]) Gospa Sinjska, g. 5. (1926.), str. 83.

[78]) Pohle, l. c. Bd., str. 241.

glava Marijina, niti bi Ona primila od njega istočnu pravednost, da je ustrajao, niti je na Nju mogao da ima upliva njegov pad.

Da je Bog htio bez otkupa ostaviti rod ljudski u stanju istočne krivnje, jednako bi Isus došao, i Marija bi bila radi Njega Neokaljana.[79]) Dakle Marija se nije morala začeti u istočnoj ljagi u nikakovu slučaju.

Bogoslovci razlikuju debitum remotum et proximum contrahendi peccatum originale.[80]). Po Skotovu sustavu Marija je prosta i od jednoga i od drugoga.[81]).

Pitaju bogoslovci, da li je Marija imala, bar u kući, fomes peccati. Sv. Toma uči, da je njetilo grijeha u svojoj biti postojalo u Mariji sve do začeća Kristova, ali je bilo sputano. U začeću Kristovu sasvim je uništeno.[82]).

Po Skotu fomes peccati nije nikada u Mariji opstojao. Ona je sva čista i lijepa, bez sjenke ljage.[83]).

Krist je prvotna glava otajstvenoga tijela, iz koga struji vrhunaravni život najprije u Mariju, a onda preko Marije kao drugotne glave u ostala uda.[84])

Sv. Bernardin, veliki skotist, tvrdi, da je ovaj zakon vladao u razdiobi nebeskih darova: Sve milosti teku iz Boga u presv. dušu Kristovu, da se iz Nje preko Marije razliju u anđele i ljude.[85]).

Bogoslovci obično nazivlju Mariju vratom otajstvenoga tijela Kristova, preko koje teče sva milost u uda Kristova.[86]). Drugi Je vole zvati srcem, u kojemu se naravno očituje vas život glave Krista, a odatle se saopćuje udima.[87]).

---

[79]) Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 362-373. — Charbonnel, O. F. M., Le grand drame de la création, Paris, 1909., str. 221-28. — Del Prado, O. P., Divus Thomas et Bulla Dogmatica »Ineffabilis Deus«, Friburgi-Helvetiorum. 1919., str. 137-161. Ovaj pisac izvodi krive zaključke.

[80]) Pohle, l. c. Bd. 2., str. 232.

[81]) P. Chrysostome, l. c. str. 365-73.

[82]) S. Th., 3. d. 27. a. 3.

[83]) Pohle, l. c. Bd. 2., str. 248.

[84]) Charbonnel, O. F. M., l. c. str. 221-28. — P. D' Argentan, Conférences sur les Grandeurs de la Vierge Marie, t. 1. Conf. 5. a. 1.

[85]) Sermo 6. in festo B. M. V. de Annunt. a. 1. c. 2. — Vidi P. Chrysostome, l. c. str. 376-79. — Minges, l. c. V. 1., str. 352-53.

[86]) Pohle, l. c. Bd. 2., str. 223-24.

[87]) Scheeben, Dogmatik, III., Freiburg, 1882., str. 512.

Danas postaje sve općenitije mišljenje bogoslovaca, da sve milosti primamo po Mariji.[88]).

Sva ova nauka o razdiobi milosti logički je zaključak iz Skotove teze o preodređenju Krista i Marije.[89]).

Marija je drugotna svrha svih stvorova. Stoga je Ona puna milosti od prvoga začetka. Milost se je umnažala kroz cijeli život, pa i za vrijeme sna Marijina duša bila je budna.[90])

Po Skotovu sustavu ljubav i pobožnost prema Mariji mora da bude na veoma velikome stepenu. Lakše se također razumije, zašto će se samo onaj, spasiti, koji je pobožan prema Mariji, a zašto izgubiti, koji nema sinovsko srce prema ovoj dobroj Majci. Razumljivija također biva i ona nježna pobožnost kršćana prema Majci Božjoj.

Iz polazne točke Skotova sustava cijela marijologija dade se prikazati u krasnom i divnom svijetlu.

Teza baca veliko svijetlo i na sv. Josipa. Bog najviše ljubi Isusa, onda Mariju, pa sv. Josipa, jer je on u najtješnjoj vezi s Isusom i Marijom. Stoga sv. Josip mora da je najsvetiji među odabranicima.

Sv. Bernardin gorljivi branitelj Skotove nauke, divno je uzveličao slavu sv. Josipa, da se može nazvati Doctor s. Josephi.[91]).

8. Praktični odnošaj između bezuvjetnoga preodređenoga Kristova i svetkovine Krista Kralja.

Iz istaknutih momenata može se lako razabrati kako je nauka o bezuvjetnom preodređenju Kristovu veoma plodonosna za kršćansku znanost i život. Još ćemo upozoriti na neke praktične strane i staviti ih u paralelu s naukom sv. Oca o kraljevstvu Kristovu.

Kristu se ima da zahvali stvorenje svijeta, ljudi, anđela i uzvišenje u vrhunaravni red. Vrhovno je načelo Skotovo, da je jedino upućenje Kristovo čisti dar milosti Božje, bez ikakovih prethodnih zasluga. Sve drugo — naravni i vrhunaravni red — izvire iz upućenja.[92]).

---

[88]) Minges, l. c. v. 1., str. 352.

[89]) P. Chrysostome, l. c. str. 373-82.

[90]) P. Chrysostome, l. c. str. 396-404.

[91]) L. Garriguet, Mois de Saint Joseph, Paris, 1917., str. 20, 112-114. — Scot., Rep. 4. d. d. 30. qu. 2; S. ib.

[92]) S. 4. d. 2. qu. 1. n. 11; ib. n. 7; Rep. 3. d. 19. qu. 1. n. 15.

Ovo je potpuno u skladu s naukom sv. Pavla, koji kaže, da nas je Bog od vjekova preodabrao iz ljubavi prema Kristu i radi Njegove slave.[93]). Skot obavija otkupljenje po Kristu osobitom aureolom ljubavi.

Sv. Pavao veli, da je Krist mogao odabrati uživanje ili muku. On je izabrao trpljenje iz ljubavi prema Ocu i palome čovječanstvu.[94]).

Ljubav Kristova izumjela je onaj teški način otkupljenja: Raščlanimo cijeli život Kristov od prvoga začeća u utrobi bl. Djevice pa sve do grozne drame na Kalvariji, pa će nam se otvoriti divne stranice povijesti ljubavi Kristove. Sunce se pomalo uzdiže i na podne žari s najviše točke, tako i ljubav Kristova rađa se i postepeno diže, dok nam se na Kalvariji ne ukaže u potpunome svijetlu.

Sv. Pavao veli, da je muka i smrt Isusova bila Židovima sablazan, a poganima ludost. To su govorili, jer nijesu poznavali ljubavi, koja ne zna za dostojanstvo niti ima granica.[95])

Učeni Faber veli, da bi isto među nama bio Euharistični Isus, sve da je Adam i sačuvao istočnu pravednost. Bož. bi krv vrela u Njegovu Srcu i bila bi život naše duše.[96]).

Ovo je potpuno u svijetu Skotovih načela.

Ako promatramo vrijeme, način i druge okolnosti ustanovljenja presv. Euharistije, moramo reći, da ona nije plod nužde ili zadovoljenja pravdi, nego čiste ljubavi prema Bogu i ljudima.[97]). Ljubav je provrela u vječnoj odluci preodređenja Kristova, popela se velikom brzinom na Kalvariju, ustavila se u Euharističnom Srcu kao u naravnom svom vrhuncu. Tu se je ljubav iscrpla, kako nam svjedoči učenik ljubavi, sv. Ivan.[98]).

Okružnica »Quas Primas« hoće da ljudima prizove u pamet, da je Krist kralj pojedinaca, obitelji i cijeloga društva. Kad Krist uistinu bude priznat za kralja, povratit će se mir u zavađena i porušena srca. To je jezgra Papine okružnice.

---

[93]) Ad Rom. 8, 29; Hebr. 1, 10; 12, 2.
[94]) Ad Hebr. 12, 2.
[95]) S. 3. d. 20. n. 7.
[96]) F. G. Faber, Il Prezioso Sangue, ed. VI., Torino, 1895, str. 89.
[97]) Sv. Luka, 22, 15, 19; I. Cor. 11, 24-26.
[98]) Sv. Iv. 13, 1.

Pismo Sv. Oca prikazuje nam se kao naravan korolarij Skotova sustava, koji tako duboko i divno ističe prava Krista Kralja ljubavi na cijelo stvorenje.

Kraljevstvo Kristovo po Skotu je kraljevstvo ljubavi, kraljevstvo presv. Srca.[99]). Izrijekom veli, da je Bog pri stvaranju htio da ima i drugih bića, koji će Ga ljubiti i vazda izgarati plamenom bož. ljubavi.[100]). Kraljevstvo je ljubavi najjače, najopsežnije. Ono sve obuhvata, izgara, ništa ne ostavlja. Ljubav traži ljubav; i što je jača u svom izvoru, to veću za uzvrat traži od ljubljene osobe. Stoga bez straha možemo da ustvrdimo, da kraljevstvo Kristovo u nijednom sustavu ne počiva na tako dubokim i jakim temeljima kao u Skotovu.

9. Misli nekih bogoslovaca o Skotovoj tezi.

Ova je teza jako privlačljiva za ljudsko srce i kršćansku pobožnost; ona je i razumu pristupačnija negoli protivno mišljenje. Baš zato iz dana u dan sve više raste broj njezinih pobornika.[101]).

Mnogobrojna škola Skotova, s malom iznimkom, stoji na braniku teze o bezuvjetnom preodređenju Kristovu.[102]).

Među OO. Isusovcima veliki je broj, sa Suarezom na čelu, koji brane Skotovu tezu.[103]). Od novijih bogoslovaca i učitelja duh. života najviše Francuza brani Skotovo mišljenje.[104]).

Sv. Franjo Saleski u krasnom djelu o ljubavi Božjoj lijepo prikazuje i slijedi Skotovu nauku.

Veli Svetac: »Tako je sve zbog Boga—Čovjeka, koji je stoga nazvat prvorođenac svega stvorenja. (Col. 1. 15.). . . . . Vinograd se sadi poglavito radi ploda. Prema tome plod je prvi u želji i namisli, premda u stvari prije se pojavi lišće i cvijeće. Tako je veliki Spasitelj bio prvi u namisli Božjoj i vječnom na-

---

[99]) P. Chrysostome, l. c. str. 93.
[100]) S. 3. d. 19. n. 6. — Vidi sv. Alfonzo Liguori, Novene e meditazioni, P. II., str. 409, Opere Ascetiche, v. 2. ed. stereotipa, Torino.
[101]) Minges, l. c. v. 1., str. 256. — Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 106-115. Navodi trideset novijih pisaca.
[102]) Le Tiers-Ordre, l. c. str. 11. Pisac nabraja preko stotinu bogoslovaca.
[103]) F. G. Faber, Il Santo Sacramento, Torino, 1875, str. 366.
[104]) Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 106-115.

crtu, koga je bož. Providnost zacrtala upogled stvaranja bića. I zbog ovoga željenog ploda zasađen je vinograd svemira.[105]).

Mgr. Bonomelli piše: »Ovo mišljenje osvaja svetovište zemljišta, i doći će možda dan, kad će škola skotistička, koja je iznijela pobjedu nad školom tomističkom upogled Neoskvrnjenoga Začeća Marijina, također pobijediti i u ovom pitanju, koje je jako privlačljivo.«[106])

Hettinger kaže, da je upućenje Sina Božjega tako divna pojava i djelo dostojno Boga, da se teško i zamisliti dade, da je dolasku Kristovu poglaviti uzrok pad Adamov.[107]).

P. Corne, poslije negoli je razložio Skotovu tezu, veli: »To je mišljenje mnogih bogoslovaca od srednjega vijeka pa unaprijed, poglavitih mističnih pisaca našega doba, mišljenje, u kome razum ne nalazi nerešljivih poteškoća, nego otkriva divnih suglasja, koja srce više pritežu, da blagosivlje i ljubi.

S radošću prihvaćamo ovu divnu nauku i držimo, da ... je Krist početak i svrha svih stvari u stvaranju«.[108])

Učeni bogoslovac Faber ovako se izražava o Skotovoj nauci: »Istina, teza skotistička na prvi mah i po sebi pruža nam više poteškoća negoli tomistička. Ali posljedice tomističke nauke zapliću nas u mnoge bogoslovske neugodnosti, od kojih je prosta nauka skotistička. K tome pridolazi još i to, što je dogma o Neoskvrnjenom Začeću jedan dokaz suviše u prilog skotističke teze. Jer ono lijepo otajstvo bilo je kao integralni dio ili barem naravna posljedica franjevačke teologije; dok naprotiv tomistički sustav mora da se napregne, da nađe mjesta Neoskvrnjenomu Začeću. I ovo su morali učiniti mnogi dominikovski bogoslovci, koji su bili odlični borci ovoga otajstva, koje je najveća odlika Marijina. Ova pripomena vrijedi i onda, kada bi sam sv. Toma bio za Neoskvrnjeno Začeće«.[109]).

---

[105]) S. François De Sales, Oeuvres complètes, nouvel. éd., t. 4., Traite de l'amour de Dieu, Paris, 1898, gl. 5, str. 73-74. Vidi i gl. 4.

[106]) Déodat, Le Sacré-Coeur, l. c. str. 114-15.

[107]) Hettinger, Apologia del Cristianesimo, t. 2. P. II. ed. 2., Firenze, 1880, str. 300-301.

[108]) P. J. Corne, Le Mystère de N.-S. Jésus-Christ, I. Le Verbe de Dieu, Paris, 1891., str. 274-75.

[109]) Faber, Il Santo Sacramento, str. 564-65. — Il Prezioso Sangue, str. 88. Prevoditelj u bilješci veli: »Ova nauka nije članak vjere, nego teološko mišljenje, o kojemu nam se čini, da više promiče slavu Božju negoli protivno mišljenje.«

Mgr. Bougaud navodi neke branitelje Skotove teze te nastavlja: »Počujmo sv. Franju Saleskoga. Ova lijepa nauka bila je upravo u suglasju s njegovim nježnim i plemenitim srcem, da joj nađe mjesta u svojoj divnoj raspravi o »Ljubavi Božjoj«. Zatim navodi razlaganje Svečevo i nastavlja: »U ovim divnim riječima razabira se nauka svih velikih svetaca, koje sam gore spomenuo. Ovo je jedna od najljepših nauka, što su ikada bile naučavane, i njezina je ljepota jedno veoma veliko jamstvo za njezinu istinitost.«[110])

A. Michel tvrdi, da Skotova teza ima sebi u prilog ugled glasovitih bogoslovaca, teološke razloge i da više zadovoljava razum negoli protivna nauka sv. Tome.[111]).

Završetak.

Želim da završim lijepim riječima O. Ephrema: »Skot .... je bio za šest vjekova veliki pobornik Neoskvrnjenoga Začeća, a i danas, shvativši svu dubinu teologije sv. Pavla, neumrli je branitelj one teze, koja postavlja Srce Kristovo kao početak cijelomu stvorenju i tako daje zadnju ruku kristološkoj metafizici«[112])

Isti pisac osvrtom na djelo P. Chrysostome-a O. F. M., Le Motif de l' Incarnation izražava želju: »Da bi Bog dao, da ova knjiga — kao i ona P. O. Ivana Krst. O. M. C. — u franjevačkom Redu kao i izvan njega u mnogobrojnim mjestima, kamo je teza Skotova prodrla, pobudi isti zanos i istu teološku djelatnost, koju je pobudila živa riječ Marijina Naučitelja u Parizu i Oksfordu, kad je on branio dogmu Neoskvrnjenoga Začeća. Ako franjevačka škola bude znala sve dublje mozgati teologiju sv. Pavla, posmatranja sv. Ćirila Aleksandrijskoga, duboke poglede sv. Franje Saleskoga i sv. Bernardina Sijenskoga, njezin je uspjeh posve osiguran«[113]).

---

[110]) Mgr. E. Bougaud, Il Cristianesimo ed i tempi presenti, versione italiana dell' arciprete Ferdinando Cristi, I dogmi del Credo, ed. stereotipa, Torino—Roma, 1921, str. 241-43.

[111]) A. Michel, Dictionnaire de Théol. Cath. t. 7, Paris, 1923, Incarnation, col. 1, 506.

[112]) Longpré, l. c. str. 4.

[113]) Longpré, l. c. str. 4., bilj. 2.

DR. FRA OTON KNEZOVIĆ — ŠIROKI BRIJEG.

SV. FRANJO ORGANIZATOR MISIJA.

Résumé: — **St. François, organisateur des missions.** — Par le travail des apôtres et des hommes apostoliques l'Eglise du Christ s'était propagée dans toute l'Europe. Mais peu à peu l'esprit apostolique s'était refroidi. Les moines vivaient de la vie contemplative et du travail manuel, et il leur était même défendu de prêcher.

Avec St. François commence une vie nouvelle. Il aimait le Christ d'un amour séraphique, et, poussé par cet amour, voulait-il pratiquer l'évangile à la perfection. Il s'associe des disciples et les envoie à prêcher de village en village, comme le faisait le Christ avec les apôtres. Tousjours fils obéissant de la St. Eglise, il demande et obtient du Pape la permission de prêcher. La permission une fois obtenue, il veut amener au Christ tous les hommes. Le temps héroique dans lequel il vivait l'excitait à cela. Cet esprit héroïque s'était développé spécialement dans les luttes des chretiens contre les musulmans. St. François était le héros et le missionaire de la paix: au lieu du glaive il portait l'évangile aux Sarazins. Ne les ayant pu convertir par soi-même, il laisse en héritage à ses fils spirituels d'aller prêcher la paix du Christ à eux et aux autres infidèles: ce que ses fils ont tousjours fait et tachent de le faire aujomd'hui.

St. François est le Père des missions contemporaines. Il est prêt à mourir pour les âmes. Son Ordre est resté fidéle à ces idéals. La quantité de Frères Mineurs martyrisés dans les missions et les célèbres prédicateurs franciscains en constituent la preuve. Parmi les missionaires catholiques actuels, les fils de St. François sont les plus nombreux.

1. Napuštanje apostolskoga djelovanja.

»Franjo je jedini pravilo Redova, koje je osnovao, izjednačio s Evanđeljem, a vjerski život svojih s apostolskim. Zato je s pravom na čelu regule napisao: »Pravilo i život Manje braće je to, da obdržavaju sv. Evanđelje Isusa Krista, Gospodina Našega«. To su riječi iz enciklike sv. oca pape Pija XI. t. g. o 700-godišnjici smrti serafinskoga patrijarha.

Iz ovih riječi izlazi, kao da je nekadanje apostolsko djelovanje prvih kršćanskih stoljeća tijekom vjekova sve većma slabilo i do Franjina vremena bilo gotovo posve zamrlo. To je donekle i razumljivo. Tek što se crkva stabilizirala u Evropi nakon teških borba s poganstvom imala je da vodi orijaške bojeve sa krivovjerjima i carevima za čistoću svoje nauke i slobodu svoga djelovanja. Kad je provedena crkvena organizacija i kad

se stišala burna seoba naroda, čini se, da je u srednjem vijeku sav pastoralni rad ostao na biskupima i župnicima. Crkva je imala pred očima, da učvrsti svoj položaj kod kršćenskih naroda evropskih i da kršćanski zapad učini jednom velikom obitelji, kojoj bi papa bio nesamo vjerska glava nego u neku ruku i politička veza kršćanskih vladara. Nakon provale Arapa i Turaka to je bilo i nužno, da se zajedničkim silama obrani kršćanski posjed i da se oslobodi Sveta Zemlja.

U propovijedanju križarskih vojna i suzbijanju krivovjerskih sekta nalazimo apostolsko djelovanje, ali za misionarski rad u dalekim poganskim zemljama nema crkva stalna programa sve do sv. Franje.

Stari redovnici živjeli su za lično posvećenje daleko od svijeta. Njihov je život sličan apostolskom samo u obdržavanju evanđeoskih savjeta, ali za apostolsko djelovanje u svijetu nijesu oni znali. Dapače nijesu se bavili propovijedanjem Evanđelja ni kod kuće. Tek opat Kulumbo i neki njegovi učenici počeli su se baviti propovjedništvom, ali to je sve bilo iz privatne inicijative.

I regula sv. Benedikta strogo je zabranjivala redovnicima misionarski rad u svijetu. Njihov se život kretao u molitvi i tjelesnom radu. U 11. i 12 st., kad se povećao broj svećenika u benediktinskim samostanima, počeli su pojedinci, da propovijedaju u samostanskoj crkvi.

Dapače i staro kanonsko pravo zabranjivalo je redovnicima propovijedanje prema onoj: »Monachus non doctoris habet, sed plangentis officium«. Aleksandar II. (1061.—1073.) određuje: »Monachis quamvis religiosis, ad normam sancti Benedicti intra claustrum morari praecipimus, vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, et a populorum praedicatione omnino cessare censuimus«[1]). Još u polovici 13. st. glasoviti propovjednik franjevac Bertold Regenburški piše, da cisterciti i ostali kaluđeri podupiru crkvu samo molitvom, dočim franjevci i dominikanci podupiru je još i svojim propovijedanjem. Augustinci ili regularni kanonici često su svojatali pravo, da oni jedini od redovnika mogu propovijedati. Doista oni su to i činili; ali samo u svojim župama i beneficijima. Kad je sv. Dominik, dosadašnji augustinac, preuzeo službu propovjedničku, za nj su kazali, da je od kanonika postao apostolski čovjek.

[1]) Decretum Gratiani II. can. 11. p. 663. (kod Feldera 363).

2. Sv. Franjo organizira nutarnje misije.

Franjo je bio oruđe u rukama Providnosti, koja mudro ravna i upravlja svijetom. On je bio rasvijetljen milošću Božjom i jasno je uvidio, da mu valja živjeti po nauku sv. Evanđelja i Kristu služiti. Želeći svjetovno viteštvo zamijeniti sa duhovnim stavio si je za ideal života: biti sličan Kristu, koliko je god to moguće čovjeku uz milost Božju. Krist je svijet nadvladao sa križem i tako ušao u vječnu slavu: »Nije li trebalo, da Krist to pretrpi i tako uđe u slavu svoju?«[1]) Tim će oružjem vojevati i Franjo, da svijet predobije opet za Krista i sv. Evanđelje, i da postane sličan Kristu baš po križu. I »čitavo nastojanje čovjeka Božjega, i javno i privatno, kretaše se oko križa Gospodinova; i od prvog časa, kad je za križ počeo vojevati, proplamsaše oko njega razne tajanstvenosti križa«, veli Toma Celanski.[2])

Htio je biti Kristov vitez i izgarao je od želje, da nebeskome kralju služi svim bićem svojim. Pravi vitez nije stanovao u gorama nego je išao naokolo da izvodi junačka djela i viteške pustolovine. Na početku svoga obraćenja posvetio se je i Franjo viteškom djelu: da služi gubavcima, u kojima je gledao samoga Krista. To je bila prva pobjeda nada sobom i početak njegove viteške službe. Ali to mu se činilo premalo. On još nije bio na čistu, šta to namjerava s njime Bog. On je samo osjećao u duši silan nagon, da ide širom svijeta i da propovijeda veličinu i dobrotu svoga Gospodara. Tako je prolazio šumom i poljem te je s najvećim zanosom pjevao viteške pjesme na francuskom jeziku. Za njegovo shvaćanje toga vremena karakteristična je ova epizoda: Kad je tako jednom u šumi naišao na četu razbojnika pjevajući viteške pjesme, zapitaše ga oni: »Tko si ti?« On im odgovori: »Ja sam glasnik velikoga Kralja, šta vas briga?«[3]) Tako je Franjo još neko vrijeme shvaćao vitešku svoju službu, jer mu još nije bio jasan program njegova apostolskoga života.

Kad je jednoga dana prolazio pokraj razorene crkvice sv. Damjana, obasja ga milost Božja i on čuje glas Kristov s križa: »Franjo, zar ne vidiš, da se kuća moja ruši? Idi i popravi je.« Franjo je bio malo zbunjen, ali se sabrao i zavikao: »Rado ću to učiniti, Gospode.« Franjo je riječi Kristove shvatio doslovno,

[1]) Luka 24, 26.
[2]) Rasprava o čudesima 2.
[3]) Dr. Ferder: Die Ideale des heil. Franziskus von Assisi, 365.

pak je mislio, da se one odnose na porušenu crkvicu sv. Damjana, i stao ju je odmah popravljati svojim rukama.

Franjo još nije shvatio svoj poziv, da je on naime pozvan, da svojim apostolatom obnovi crkvu Kristovu na čitavom svijetu. Ali Gospodin mu je digao svaku mrenu s očiju, kad je Franjo bio kod mise 24. II. 1209. u Porcijunkuli. Bilo je Evanđelje, kako Krist šalje svoje učenike u apostolsku službu. Svećenik mu je protumačio tu perikopu. Kad je čuo, da pravi apostoli i njihovi sljedbenici ne nose sa sobom ni srebra ni zlata ni torbe ni štapa, dapače ni cipela ni dvojih haljina, nego da, lišeni svega zemaljskoga, **propovijedaju kraljevstvo Božje i pokoru**, tada je uskliknuo: »To je ono, što ja hoću, što ja tražim i što želim činiti iz svega srca!«[1])

Nebeska svjetlost obasjala je Franji najedamput sav njegov budući život. »Kad je postao sljedbenikom evanđeoskoga siromaštva, morao je da postane i propovjednikom Evanđelja«, veli Jordan a Jano. Morao se je odreći svijeta i kao apostol opet djelovati u svijetu i za svijet. Oboje, i apostolsko siromaštvo i propovijedanje, apostolsko odricanje svijeta i djelovanje u svijetu, apostolski život i apostolski rad bio je **jednako bitan u Franjinu pozivu.**

Čim je Franjo čuo pročitano Evanđelje, odmah je bacio i cipele i štap i siromašni kaput i »pun vatre i duševnog veselja počeo da propovijeda pokoru jednostavnim riječima, ali raspaljenim srcem silno djelujući na slušatelje. Njegova riječ bila je slična gorućoj vatri prodirući u nutarnjost srca i udivljenjem napunjaše duše svih.«[2])

Novi je apostol bio pravo čudo za svoje doba. Njegove su jednostavne propovijedi silno potresale dušama ljudskim, jer su bile pune srdačnoga žara i duha Božjega. Toma Celanski piše, da su se obraćale nesamo mase svijeta, nego da su pojedini ugledni i vrli muževi odlučili ostaviti svijet i pridružiti se Franji. Franjo nije odsada ništa činio ni poduzimao, što se ne bi prije pitao savjet u Evanđelju. Zato bi i te ljude poveo u crkvu, pročitao im Evanđelje, da vidi, jesu li rođeni za tu službu. Tri je puta knjigu otvorio i sva tri se puta namjerio na mjesto, koje govori o slanju učenika u misije. Tada im reče Franjo: »Braćo,

[1]) Thom. Cel. I. n. 22.
[2]) Thom. Cel. I. n. 23.

to je naš život i naša regula kao i svih onih, koji hoće da stupe u naše društvo. Idite dakle i ispunite sve, što ste čuli.«[1]) Oni su otišli kućama, rasprodali imanja, siromasima razdijelili i vratili se k Franji u misije.

Franjo je u svemu nasljedovao Bož. Učitelja i njegove apostole. Tako je i ovdje slao u misije sve po dvojicu. Broj novih apostola rastao je iz dana u dan. Pridružiše im se odmah još četvorica. Franjo im reče, da razmisle o svome pozivu, da ih je Bog po svome milosrđu pozvao nesamo za njihov spas, nego također i za spas drugih. Neka idu po svijetu, neka propovijedaju riječju i životom pokoru za grijehe i posluživanje zapovijedi Gospodnjih. Neka se ne boje, što će ljudima izgledati maleni, prezreni i neuki, nego neka se uzdaju u Boga, koji je svijet pobijedio, jer će duh Božji kroz njih govoriti. Naći će ljudi, koji će vjerovati i slušati ih, ali će ih naći još više nevjernih, koji će ih progoniti. No neka to sve dragovoljno i strpljivo snose, jer će zato dobiti kraljevstvo nebesko.

Braća su klekla, a sv. Franjo ih je izljubio, blagoslovio i ohrabrio, da svu brigu prepuste Gospodinu. Tada im je načinio plan misija: napravio na zemlji križ, koji se potezao na sve četiri strane svijeta. Jedni su pošli u Španiju, a ostali u druge krajeve. Kada bi prolazili ispred koje crkve, tada bi pali na koljena, srdačno Krista pozdravili, kako ih je Franjo naučio: »Klanjamo ti se, presveti Gospodine Isuse Kriste, jer si po svom svetom križu svijet otkupio.«

Poslije nekog vremena opet bi se povratili u Porcijunkulu k sv. Ocu, gdje bi u molitvi i razmatranju pripovijedali svoje doživljaje i opet se ojačali za dalji rad u vinogradu Božjem.

Prve dakle franjevačke misije posve su slične apostolskim misijama, kakve nalazimo u Evanđelju. Odriču se svih zemaljskih veza, idu po svim stranama svijeta, propovijedaju pokoru, opet se sastaju kod učitelja — dakle sve kao i u Evanđelju, samo im fali moć čudesa.

3. Papinsko potvrđenje franjev. misija.

Nama danas izgleda čudno, kako se je Franjo sa svojim drugovima dao na misionarski posao, kad su svi oni bili još svjetovnjaci bez teološke spreme. Ali to je bio vijek Katara,

[1]) Tres Soc. n. 28. i Tom. Cel. I. n. 24.

Albigenza, Paterena, koji su harali po kršćanskim zemljama. Nije tada bilo dovoljno svećenika ni redovnika, a ovi se ni onako nijesu bavili propovijedanjem riječi Božje. Tada je papa na preporuku biskupâ davao dobrim svjetovnjacima vlast da pobijaju krivovjerce i da zovu ljude na obraćenje. Takvo je misionarstvo bilo i Franjino iz početka.

Ali kad je broj braće narastao na broj apostola (12), tada ih je Franjo pozvao, da idu u Rim, da im papa odobri način života i da im dadne formalno pravo za apostolsko djelovanje. I braća su pošla. U Rimu su našli velikoga zaštitnika u kardinalu Ivanu Koloni. U siromašnim Asižanima gledao je kardinal buduće vojskovođe stvari Božje, i najavio ih je papi s riječima: »Našao sam posve savršena čovjeka, koji hoće da živi po propisu sv. Evanđelja i da obdržava evanđeosku savršenost; vjerujem, da Bog hoće po njem da obnovi svoju crkvu na čitavom svijetu.«[1])

Tada je sjedio na papinskoj stolici veliki papa Inocent III. On je uviđao duboki pad svoga vremena. On je uviđao, da su stvari tako daleko otišle, da su crkvu Kristovu u temeljima potresali. Opća nesigurnost pravna i socijalna, opća materijalizacija duhova vukla je društvo u ponor moralne propasti, tako da su reakcije izbijale na sve strane. No te su obično svršavale u žalosnim krivovjerjima. Razmišljao je često o sudbini lađe Petrove, koja mu je povjerena. Valovi je zapljuskuju sa svih strana, i on je jednom u snu vidio, kako se lateranska crkva nakrivila, i kako ju je svojim leđima podupro jedan čovjek. Kad se dakle Franjo pokazao pred njim, tada je papa uskliknuo: »Zaista to je onaj čovjek, koji će djelom i naukom crkvu Kristovu podupriјeti.«[2]) Kad je vidio nepokolebivost Franjinu i njegovih drugova, tada im je regulu i apostolat usmeno potvrdio s riječima: »Idite, braćo, s Gospodom, propovijedajte svima pokoru, kako vas Gospodin bude nadahnjivao. Kad vas Gospodin pak umnoži brojem i milosti, javite nam, i mi ćemo vam još više dopustiti i sigurnije ćemo vam povjeriti više stvari.«[3]) Papa im je izrično kazao, da Franjini učenici mogu biti misionari po čitavom svijetu, samo moradu imati dopust za propovijedanje od sv. utemeljitelja. Tada im je papa podijelio tonzuru i tako ih uveo u kler, kome jedinom pripada pravo propovijedanja sv. Evanđelja.

[1]) Tres Soc. n. 48.
[2]) Thom. Cel. II. n. 17; Tres. Soc. n. 51.
[3]) Thom. Cel. II. n. 17; Tres. Soc. n. 49.

U tome baš i jest veliko značenje papina poslanja. Dosada su Asižani pripovijedali ljudima pokoru i poboljšanje života kao lajici bez crkvenog opunomoćenja u kratkim govorima. »Ali odsada propovijedao je Franjo bolje i više, jer je sad bio propovjednik s apostolskim auktoritetom«, vele Tri druga.

Toma Celanski vrlo nam plastično prikazuje Franjino pripovijedanje i kolosalan uspjeh. Franjo je postao pravi apostol; obilazio je sela i gradove, propovijedao kraljevstvo Božje ne riječima ljudske mudrosti i frazerske kićenosti, nego naukom i silom Duha Svetoga. Nije išao za tim, da udovolji znatiželjnosti i časovitom raspoloženju nekih slušatelja, nego ih je dapače odlučno korio; nije poljepšavao život grješnika nego je duboko potresao dušama njihovim propovijedajući spasenje i pokoru za oproštenje grijeha. Budući da je on sam proživio u duši sve ono, što je drugima htio da kaže, iznosio je istinu sa svom srčanošću i uvjerljivošću tako, da su se najučeniji i najugledniji ljudi divili njegovim propovijedima, i već od njegova nastupa obuzimao bi ih sveti strah. Ljudi svake dobi i spola, svjetovnjaci i svećenici tiskali su se oko njega da vide i čuju čovjeka Božjega, jer im se pričinjao kao da je došao s onoga svijeta. Tko ga je god vidio ili čuo, svakome se činio kao svijetlo nebesko, koje je došlo da raspriši tamu zemaljsku. Bio je kao jaki meteor, koji je silno raspalio srca ljudska i čitavoj okolici dao posve novo lice i novi život. Od ovog momenta Franjo je pripravljao carstvu Božjem trijumf za trijumfom u dušama ljudskim. Svećenika i lajika, bogatih i siromašnih, učenih i neukih, plemića i seljaka — sva je sila pošla za Franjom odričući se svijeta i služeći vječnome Bogu. »Ali također i svim ostalim dao je on pravi smjer života i pokazao svakome spolu i staležu put k spasenju.«[1])

Posve prirodno, da je franjevački pokret zahvatio najprije Umbriju i srednju Italiju. Ali on se naglo širio od Lombardije do Apulije i Sicilije ostavljajući svukud obilna blagoslova. Kad broj franjevaca-apostola naraste, on će bez sumnje zahvatiti i ostale krajeve. Franjo nije ni za čas zaboravio, da je sav svijet polje rada njemu i njegovoj braći. On je nastojao, da se nutarnji život bratstva što bolje učvrsti opsluživanjem regule i Evanđelja, da se taj duševni život što snažnije razvije, jer je znao, da će iz bogatoga nutarnjeg života vreti velika snaga apostolskoga rada.

[1]) Thom. Cel. I. n. 36—37.

Nas doista zapanjuju dvije stvari Franjina pokreta: silna propaganda franjevačkih ideala, koja je za kratko vrijeme stekla mnoštvo radnika, i zamjerna hrabrost, s kojom su ti radnici ulazili u apostolsko djelovanje. S potpunim pravom piše protestantski teolog Harnack:

»Kad je u ideal siromaštva i asketskog odricanja uzet novi momenat a p o s t o l s k o g života, dobio je taj ideal imanentnu silnu snagu propagande, kakvu redovništvo nije nikada prije imalo, i kakva također — ni prije ni sada — ne pripada pravoj biti njegovoj.«[1])

Franjo vjeran svom idealu: da sav svijet Kristu obrati, počeo je na sastancima (kapitulima) razvijati široki misionarski plan. Na kongresu od 1217. zaključila su braća, da složnim silama idu osvajati sjever. Franjo je pošao na čelu misije u Francusku. Kad je stigao u Fiorencu, sklonuo ga je kardinal Hugolin, da u interesu reda mora apsolutno ostati u Italiji. Franjo je ostao, a na njegovo mjesto došao je brat Mirko (Pacifik), »kralj stihova«. Ostali su krenuli u Njemačku i kašnje u Englesku.

Poslije raznih neprilika i poteškoća misionarske su ekspedicije konačno uspjele, te su franjevačke provincije osnovane na čitavome zapadu. Iz početka ih nijesu ljudi razumjeli, jer su mislili, da su to albigenski krivovjerci. Ali duh Božji, revnost za spasom duša i želja za »mučeničkom krunom« sve je nadvladala.

Kardinal Ivan od sv. Pavla najavljujući papi Inocentu III. dolazak Franjin, kazao je, da će Bog po Franji obnoviti crkvu na čitavom svijetu. To se proročanstvo eto još za života Franjina sjajno ispunilo. Toma Celanski ovako karakteriše franjevačke misije:

»Kada je evanđeoska nauka općenito i svagdje u životu bila zanemarena, tada je Bog poslao Franju, da u čitavome svijetu svjedoči za istinu po primjeru apostola. Tako se dogodi, da je on sa svojom naukom svu mudrost svijeta javno nazvao ludošću i jednostavnošću svojih propovijedi, pod Kristovim vodstvom da je ljude vodio k pravoj mudrosti. On je pak kao novi evanđelist u najnovije vrijeme kao rajska rijeka cijelu zemlju vodom Evanđelja natopio i put Sina Božjega i pravu nauku djelom propovi-

[1]) Lehrbuch der Dogmengeschichte, III., 3. Aufl., Leipzig 1897, 383.

jedao. U njemu je i po njem sav krug zemaljski nenadno dobio veseloga glasnika i novoga liječnika; usahlu mladicu stare vjere on je probudio na nov i nenaslućen život. Svježi duh tekao je u srca izabranika i ulje spasenja izlijevalo se u sredini njihovoj, kada bi sluga i svetac Kristov među njima zasjao kao nebeska zvijezda ... Još dok je živio među nama grješnicima, polazio je i propovijedao čitavim okolišem zemaljskim.«[1])

4. Sv. Franjo organizator vanjskih misija.

Dosadanji Franjin apostolski rad obuhvatao je samo zapadne kršćanske zemlje. Ali on nije s time mogao biti zadovoljan. Već prije on je uzeo u program svojih misija poganske narode. Njegova najvruća želja bila je da živi i umre za raširenje vjere. Širenje Evanđelja među poganima i mučenička smrt bili su mu ideal. Na to ga je poticala njegova viteška ćud i silno oduševljenje sredovječnog viteštva za vjeru Kristovu.

Već pred nekoliko stoljeća sukobila su se dva protivna elementa, koji se bore na smrt za gospodstvo nad svijetom. Kršćanstvo i islam, zapadni kršćani i istočni Saraceni i Arapi vode krvavu borbu kroz nekoliko vjekova. Ta borba stvorila je viteška djela i legendarne junake na obje strane. Kada su kašnje Seldžuci ugrozili sveta mjesta Palestine i kada su zaprijetili da zatru kršćansko ime u kolijevci kršćanstva, nastalo je pravo vrenje u kršćanskom svijetu. Borba proti islamu, borba do istrage bila je odsada cilj kršćanskih vitezova. To je vijek križarskih vojna. Vjerski zanos kršć. vitezova, koji je izazvao te orijaške ratove, može se mjeriti s vjerskim fanatizmom Saracena. Sa znakom križa — koji je simbol zajedničkih težnja — i na poziv »Bog to hoće!« ostavljali su križari obitelj i domovinu, polazili na daleki istok uz najužasnija oskudijevanja i žrtve kao na svadbu. Njihovo oduševljenje išlo je za tim, da pogane obrati ili uništi. Raširenje vjere i osvajanje cijeloga svijeta za Krista i crkvu bilo je geslo i bojni poklik pravoga kršćanskoga viteza. Svaki se držao sretnim, ako je za te ideale mogao steći mučeničku krunu. Za shvaćanje i raspoloženje kršćanskoga viteštva karakteristični su stihovi Rolandove pjesme, u kojoj pop Konrad pjeva o Paladinima Karla Velikoga:

[1]) Thom. Cel. I. n. 89. 120.

»Njihovo čisto srce bijaše nevino i sveto,
Rado su vodili svoj život na prodaju,
Da se Gospod Bog duši smiluje.
Radi toga upravo su čeznuli
Da za Boga umru kao mučenici
I da nebo steku«.

Ili na drugom mjestu:

»Nijesu se bojali vatre ni mača,
Bog im je dobro davao,
Što su za se uvijek željeli,
Dok su ovdje na zemlji živjeli:
Oni su umrli kao mučenici,
Oni su nebo stekli«[1])

Sveti je Franjo poznavao Rolandovu pjesmu i vitešku literaturu. Ta romantična literatura, puna fantastičnih priča i pustolovina u stanju je da zanese mlada čovjeka, da mu razbukti maštu i raspali želju za sličnim djelima. Franjo je živio u doba viteštva — koje se doduše bilo silno izrodilo — i on je živo želio i čeznuo za viteškim pothvatima i pustolovinama. Ali kad je postao Kristovim vitezom, on će to viteštvo shvatiti u duhu Evanđelja. Obraćenje nevjernika, osobito Saracena, i za to živjeti i umrijeti, bila gotovo jedina želja njegove duše.

Franački kraljevi misionirali su s mačem u ruci i poganske narode htjeli su silom prevesti na kršćanstvo. I kršćanski vitezovi bili su a p o s t o l i m a č a. Ali ni franački kraljevi ni križarske vojne nijesu donijeli crkvi plodova, koji bi odgovarali silnim žrtvama. Sveti je Franjo pošao drugim putem. On je oduhovio ideju krstaških ratova. Gledajući na blagoga Krista i njegove apostole, on baca materijalno oružje i oružjem duha hoće da raspriši tamu poganstva; on polazi među Saracene kao propovjednik Evanđelja, mira, pokore, istine i milosti.

Već treće godine nakon osnutka reda (dakle 1212.-1213.) on polazi u Siriju u misije. Toma Celanski piše: »Goreći od božanske ljubavi i želje za mučeništvom zaplovio je blaženi otac Franjo u Siriju, da propovijeda kršćansku vjeru i pokoru Saracenima i drugim nevjernicima.«[2]) Ali mjesto u Siriju Franju su valovi morski izbacili na jadransku obalu.

[1]) Dr. Felder s. c. 378.
[2]) Thom. Cel. I. n. 55.

Kad nije bilo nade da bi mogao doći u Siriju, zaputio se onda (1213.-1215.) Lombardijom i južnom Francuskom, da ide u Maroko i da sultanu Miramolinu Evanđelje propovijeda. Ali je Bog drukčije odredio, da udovolji vrućoj njegovoj želji za mučeništvom. Kad je došao do Španije, spopala ga je teška bolest, i morao se je vratiti u Italiju.

Ali on se nije dao ni tim slomiti. Kad je 1219. poslao braću u daleke krajeve zapada, iskrca se i on s fra Petrom Katanijem u Damijeti i Egiptu. Tada je baš bio najžešći boj između križara i sultana Malek-al-Khamila. To je bilo smiono poduzeće, jer je sultan bio raspisao veliku ucjenu za svaku kršćansku glavu. Ali Franjo nije vidio nikakve pogibli. Njega je naprijed gonio vjerski žar, ljubav za Krista i siromašne poganske duše. Sultan je izgledao ljut kao tigar, ali kad je vidio Franju onako blaga i nježna, a u isto doba i sa silnim vjerskim osvjedočenjem i svetom prostodušnošću, odmah se je i on ublažio, Franju rado saslušao i dopustio mu da propovijeda Evanđelje. No kad je sultan čuo, kako braća na trgovima žestoko pobijaju islam kao najveću zabludu, zabranio je daljna propovijedanja Evanđelja, a Franju je s vojničkom počasti otpratio u kršćanski tabor. Tako se Franji nije ispunila ni sada želja za mučeništvom.

Tek što je stigao u Italiju, preuredio je prvu regulu i za misije među poganima ovo odredio: »Sva ona braća, koja po božanskom nadahnuću budu htjeli ići među Saracene i druge nevjernike, neka pitaju dopust od svojih provincijala. Ali ministri neka nikome ne daju dopusta, osim onima, za koje vide, da su sposobni za slanje«.

Time su misije među poganima proglašene kao bitni dio franjevačkog ideala i djelovanja.

Ne samo to. Franjo je smatrao poganske misije za najplemenitiju zadaću svoga reda. On izrično veli svojoj braći: »Najuzvišenija poslušnost, u kojoj tijelo i krv nemadu dijela, jest ona, kojom se po božanskom nadahnuću ide među nevjernike bilo radi spasa bližnjega, bilo radi želje za mučeništvom. Pitati ovu obedijenciju držaše, da će biti Bogu vrlo ugodno«.[1])

Franjo je htio da zasad misije budu u glavnom među Saracenima, jer su muslimani u to doba bili najveći protivnici kršćanstva, i koji su ozbiljno ugrožavali kršćanski zapad s istoka, juga i zapada.

[1]) Thom. Cel. II. n. 152.

God. 1220. franjevačke misije okrunjene su lovor-vijencem. Te je naime godine pet franjevaca pretrpjelo mučeničku smrt u Maroku, gdje ih je sultan Miramolin nakon neopisivih muka svojom rukom sasjekao. Kad je dopro glas o njihovoj mučeničkoj slavi u Italiju, to je bilo najveće veselje za braću. Franjo je bio izvan sebe; tome se je toliko radovao, kao da je ta čast i sreća zapala njega samoga. Na tu vijest uskliknuo je: Sad znam, da imam petoricu prave manje braće! Tada se okrenuo prema Portugalu i blagosovio samostan, iz koga su pošli sveti mučenici. Ova vijest o marokanskim mučenicima sklonula je i plemenitoga Portugižana Don Fernanda, da stupi u franjevački red i da ide u marokanske misije. To je bio današnji sv. Anto Paduanski. Imena tih prvih franjevačkih heroja bila su: Berardo, Petar, Oton Adjuto i Akursije.

Međutim uspjeh ovih i bezbrojnih drugih žrtava bio je vrlo slab. Po svjedočanstvu biskupa Jakova Vitrijskoga Saraceni su se divili poniznosti i savršenstvu Manje braće, rado su ih primali i uzdržavali. Rado su slušali dapače evanđeosku nauku, dok ne bi počeli pobijati Muhameda. Tada bi protjerali misionare iz svojih gradova na najokrutniji način. Taj neuspjeh među muslimanima zajednička je baština svih katoličkih misija sve do danas; muslimani se obraćaju na kršćanstvo vrlo teško i vrlo rijetko. Razlog je tome vjerski fanatizam i fatalizam, koji ne dopušta nikakvu sumnju, raspravu ili dublje proučavanje Muhamedove nauke. Osim toga teško se je odreći i tjelesnih užitaka, što ih islam daje svojim vjernicima.

Čete franjevačkih misionara kušaju sada sreću u istočnim zemljama, bilo šizmatičkim, bilo poganskim. Već u prvoj polovici 13. stoljeća prodiru oni u srce mongolskoga carstva u Indiju i Kinu. Tečajem 13. vijeka nalaze se franjevački misionari u svim zemljama tada poznatoga svijeta. Po svjedočanstvu pape Klementa V. nalaze se oni: »In terris Saracenorum, Poganorum, Graecorum, Bulgarorum, Cumanorum, Ibreorum, Alanorum, Gazarorum, Gothorum, Sichorum, Rutenorum, Iacobinorum, Nubianorum, Nestorianorum, Georgianorum, Armenorum, Indorum, Meclitorum aliarumque non credentium nationum Orientis et Aquilonis«.[1])

[1]) Wadding, Annales Minorum VI, 97.

Dominik de Gubernatis počinje povijest franjevačkih misija ovim značajnim riječima:

»Polazim na veliko more, na opis slavnih kao i bezbrojnih radova, patnja i mučeništva, što ih Manja braća podnesoše za obranu i raširenje katoličke vjere na čitavome krugu zemaljskome iz ljubavi prema Kristu i njegovoj crkvi.«[1])

Zaista mi se divimo krvavim žrtvama, što su ih sinovi sv. Franje s neopisivim veseljem prinosili na oltar Kristove vjere; mi se divimo onoj silnoj njihovoj energiji, kojom kroz stoljeća djeluju na svim područjima katoličkih misija. Nepresušivi izvor toga veselja i te snage jest u tome, što je franjevački red po svojoj biti pozvan za misije. Franjo je prvi od svih utemeljitelja redova uzeo u program misije među poganima. On je uopće prvi zapadnjak, koji je vjeru nosio neevropskim narodima. On je otac novovjekih misija, koje s njim počinju i koje se tako bujno razvijaju sve do današnjega dana. Učeni Felder tvrdi, da se bez ikakva pretjerivanja može kazati, da je Franjo bio prvi glasnik vjere od apostolskih vremena, koji je obraćenje čitavoga svijeta napisao na svoju zastavu razumijevajući doslovno Kristov poziv u misije: »Idite po svemu svijetu i pripovijedajte Evanđelje svim stvorovima«.[2])

Taj opsežni program nutarnjih i vanjskih misija mogao je Franjo da nametne za zadaću svome redu — koji mora živjeti povučen od svijeta — samo zato, što je on obećao obdržavati Evanđelje po primjeru apostola, što je čuo poziv Kristov da ide u misije, kako je poslao i dvanaestoricu apostola, i što je Kristov testamenat apostolima bio, da idu u misije bez granica prostora i vremena. Volja Kristova njemu je bila posve jasna i ta volja bila je njemu kao Kristovu vitezu vrhovni zakon. Na koncu ta sami je naš Spasitelj živio i umro za spas duša. Franjo je pak htio da Božanskog Učitelja slijedi stopu za stopom. Revnost za spas duša po primjeru Kristovu postala je zvijezdom franjevačkog apostolata.[3])

Zato je Franjo braći uvijek govorio, kaže Toma Celanski, da se rad oko spasavanja duša ne smije nipošto napuštati, jer se je Krist Gospodin udostojao za njih na križu umrijeti. Ta

[1]) Dominicus de Gubernatis a Sospitello, Orbis seraphicus t. VI. (da missionibus t. primus), Romae 1689. (kod Feldera 385).

[2]) Mk. 16, 15.

[3]) Felder o. c. 386.

kako bismo mogli Krista ljubiti, ako ne bismo ljubili i one duše, koje je Krist tako ljubio!? To je glavni razlog onog silnog poštovanja, s kojim je Franjo susretao propovijednike riječi Božje, jer je u njima gledao pomoćnike Kristove, koji zajedno sa Kristom vrše jednu te istu zadaću oko spasenja ljudskih duša.

Poslije definitivne odluke, da njegov red ne može biti čisto kontemplativni nego apostolski, pošao je Franjo s neopisivim žarom na apostolsko djelovanje. Kroz osamnaest godina preostalog života, kaže Toma Celanski nije mirovao, nego je putovao po raznim i dalekim krajevima sijući sjeme riječi Božje, a duh je njegov bio uvijek pripravan, pun žara i pobožnosti. Napunjao je svu zemlju Evanđeljem Kristovim tako, da je dnevno obilazio po četiri ili pet gradova ili varoši propovijedajući svakome kraljevstvo Božje i sagrađujući slušatelje ne manje primjerom nego riječju, jer je cijelo tijelo učinio jezikom.

Kada zadnje dvije godine nije mogao pješke ići radi presvetih rana, tada bi uzjahao magarca i putovao naokolo da propovijeda. Ostao je vitez do zadnjega časa života i do zadnjega kucaja srca. Kada je u bolesti slušao uspjehe svoje braće, zapao bi u veliko veselje i uvijek se je nadao novim triumfima nad neprijateljem, »jer spavanje ili mirovanje nema mjesta tamo, gdje poticaj ljubav uvijek sili na viša djela«.

Apostolat toliko je bio važan program u Franjinu životu, da je nazvan »apostolskim čovjekom«. Njegov žar za spasenjem duša po primjeru Kristovu morao je da prijeđe kao dragocjena baština i na njegove sinove »Franjo je htio, da mu sinovi budu potpuno slični u revnosti za spas duša, kako je i njega potpuno ispunjala«, piše Toma Celanski. I u istinu taj je žar prešao u duh franjevačkoga reda i davao je velike franjevačke apostole u svim stoljećima. Dosta je napomenuti sv. Antu Padovanskoga, Bertolda Regensburškoga, Bernardina Sijenskoga, Petra Alkantorskoga, Lovru Brindizijskoga, Leonarda Portumauricijkoga, etc.

Bertold Regensburški bio je pravo čudo svoga vremena. Rodio se je u Regensburgu oko 1220. a propovijedao je od 1250.-1272. Propovijedao bi pod otvorenim nebom, i slušalo bi ga redovito po 40.000, 60.000, 100.000, a katkada i po 200 hiljada ljudi. Njegove propovijedi najsavršenije su djelo njemačke govorničke vještine iz srednjega vijeka; »one pripadaju neosporno među

najodličnije, što njemačko govorništvo starijega i novijega vremena ima da pokaže«[1]).

Taj duh prožimlje i danas naš red, i on je razlogom, da se i danas većina katoličkih misija nalazi u franjevačkim rukama. Dao Bog, da se franjevčki mučenici i apostoli budu množili iz dana u dan, da taj duh dublje zahvati i naše strane i da nas povuče u daleki svijet!!

[1]) J. Jungmann S. T.: Theorie der geistlichen Beredsamkeit, Freiburg 1883. I. 88.

FRA KRSTO KRŽANIĆ, stud. phil. et lett. — MILAN.

FRANJO ASIŠKI I - TALIJANSKA LITERATURA.

Résumé. — **St. François et la littérature italienne.** — La sainteté extraordinaire du Poverello est une source intarissable de poésie et d'art. Sa vie admirable a ravi les artistes. La poésie, la sculpture, la musique — tous les arts se sont proposés de glorifier le grand Saint-Poète.

Les poètes avant St. François ont exalté les aventures des héros et la beauté féminine. Poverello, au contraire, veut par la beauté des créatures et l'amour sensible s'élever à la beauté invisible et à l'amour suprasensible. Guinizetti, Cavalcanti, Dante, Cimabue et Giotto nous ont donné dans des formes artistiques cette vérité prêchée par le Saint.

Même les trois ordres, fondés par François, sont oeuvre d'un Saint-Poète. Par ces Ordres il crée un nouveau genre de vie, qui est une source abondante de poésie et d'art.

La critique littéraire a établi comme authentiques cinq pièces poétiques de St. François. Parmi ceux-ci le Canticum Creaturarum a une valeur capitale. Les historiens modernes de la littérature italienne sont unanimes à proclamer S. François premier poète italien. Son esprit et son action ont imprimé une nouvelle direction à l'art et à la poésie.

Poverello-književnik! Mnogi će se nasmijati, valjda i zlobno. A ipak Franjo je nesamo — veliki Svetac, već je Franjo i veliki Svetac - Pjesnik. Nema jednog ozbiljnog povjesnika tal. literature, koji biranim riječima ne govori o Franji kao pjesniku i kao ideologu jedne od najuspjelijih književnih struja u prvoj tal. literaturi. Prigodom 700-godišnjice slave slavne smrti Sveca—Pjesnika, cijenim, da je nužno istaknuti i ovu stranu Franjine personalnosti, koja je u svim svojim linijama uvijek — svježa, lijepa, privlačiva.

Ime našeg Serafina odjekuje s usana svih smrtnika kao neki zvuk izgubljene pjesme prvog Paradiza. Njegovo je ime slatko u svim jezicima i poslije slatkih imena Isusa i Marije, ime je, puno svijetla i topline za sve slijepce duha u tamnoj noći vijekova. Prof. Pennacchi[1]) veli: »Ime sv. Franje, poslije onog Isusa i Marije, s najvećim pouzdanjem se sazivlje u dojednom jeziku«. Kad promatraš njegov život ostaješ zapanjen i mislim, da ga je najsnažnije karakterizirao Alessio di Giovanni[2]) ovim stihovima:

»E' un Serafino esiliato
»Che sente la nostalgia del cielo...«

Ali je životno djelo Asiskog Sveca mnogovrsno: on je bio apostol socijalnog mira, prorok bratske ljubavi, propagator socijalne pravde, divni zakonodavac, organizator grandiozne vojske — usto dražesni umjetnik i pjesnik. U ovom članku ograničujem se na pjesnički prinos sv. Oca njegovoj nacionalnoj literaturi, koja će kroz vjekove držati primat u pjesmi i umjetnosti, jer nad njezinim izvorima poput dobrog anđela bdije serafsko oko Poverella.

Svetost Sveca — izvor pjesmi i inspiracija umjetnosti.

Ljepota odgaja, oplemenjuje. Istočnim grijehom čovjek je izgubio nevinost osjećaja, koji poprima svoju prvotnu ljepotu, čar i toplinu samo u žaru Milosti. Čovjek je lijep, kad iz njegova oka sjaje milost. Tu je nepojmljivi čar Svetaca. Grijeh nije lijep. Pogled je ružan, kad je oko prekrito velom mana, koje pokvarujući srce, izgrđuju bijednog roba strasti.

Ova istina, očita na prvi pogled, ima i svoju metafizičku pozadinu. Skolastici, slijedeći Aristotela, rekoše: Pulchrum, splendor veritatis. Razlog bi bio ovaj. Naše su moći, koje zamjećuju ljepotu, razumne: um i volja. Živine ne uživaju ljepotu, jer su — nerazumne. I ako čovjek ljubi ljepotu, jest zato, jer okom uma kadar je vidjeti istinu, koja sja u ljepoti vanjske forme da lakše djeluje na volju. Verum-Pulchrum convertuntur.

[1]) Frate Francesco, god. III. n. 1. p. 65.
[2]) Ib. str. 55.

Iz rečenog slijedi, da je ljepota jedna i jedina — Bog, koji je vječna Istina. On, manifestirajući ad extra svoju moć u stvorenju svemira: — u njemu vidljivom odrazuje Sebe, nevidljivu, Apsolutnu Ljepotu. Stvorovi, upravo jer su čin Svemoći Boga, jesu lijepi, jer djela vječnog Arhitekta ne mogu ne biti lijepa. Ustvrditi protivno, bilo bi izvaliti jedan smiješni metafizički apsurd. Ljepota Boga Stvoritelja sja u ljepoti njegovih stvorenja.

Ako promatramo svemir poslije njegovog stvorenja u vlastitoj funkciji, vidimo, zapažamo savršenu harmoniju, jer mrtva materija slijepo vrši svoj kret, dat joj od Prvog Pokretača. Harmonija i posluh u svemiru — lijepi su, jer stvaraju divni red: red se zapaža, uživa i zato skolastici rekoše: »Pulchra sunt, quae visa placent.«

Čovjek, ukoliko je slika, odraz Ideje u umu Boga, lijep je. Lijep u čistom oku djeteta, prelijep u Neoskvrnjenoj, koja je najdivniji odraz vječne Ljepote, koju zapazi kroz mikroskop Franjinih ideja njegov najgenijalniji sin — bl. Duns Skot.

Ali ljepota čovjeka traje, dok on hoće. Harmonija je u svemiru trajna, ali u čovjeku ovisi o slobodi volje. I nikad čovjek nije ružniji nego kad htijući grli zlo pakosno deformirajući djevičansku ljepotu svojeg oka. S voljom htjeti grijeh, čovjek dobiva moć, da postane sve drugo nego lijep. On se približuje ljepoti samo posluhom Dobroti da postane jedna harmonična jedinica: moralno dobra i estetski lijepa.

Sveci — svi sveci bijahu lijepi. Ali lijep, izvanredno lijep moraše biti alvernijski Serafin, koji osvoji gvozdenom voljom posljednju mogućnost moralne dobrote postajući: »copia vivente di Gesù, quasi alter Christus« reče Pijo XI.[1]) Prof. Casolini[2]) o njemu veli: »più bella creatura dell' umanità«. A zašto? U njemu, kaže V. Piccoli[3]): »bellezza e bontà sono una stessa cosa«. Naravno. Kad je Bog kao Biće o sebi i kao Stvoritelj počelo i izvor ljepote, logično je da oni, koji mu više sliče, ljepši su od drugih. Krist kao čovjek najljepši je sin zemlje. Marija — mati Čovjeka-Boga najljepši je cvijet kćeri zemlje. Franjo, koji u stigmatizaciji dobi božansku potvrdu svoje moralne superiornosti, ljepotom čiste Ljubavi nadvisuje sve sinove Crkve Pobjedonosne. I upravo

[1]) Frate Francesco. n. I. str. 8.
[2]) Ib. 34.
[3]) »Festa«, n. 9. (1924.), p. 19.

jer je ljepotu čiste ljubavi otkrio svojemu Dantu, zato je njegov prinos tal. literaturi nenatkriljiv, jer je otkrio, genijalnom intuicijom, nove horizonte pjesmi i umjetnosti, koje je Dante naučio iz mističnih djela velikoga filozofa ljubavi — sv. Bonaventure. Zato i tvrdi prof. Jallonghi[1]): »Il Poverello offrì al Poeta dell' Eternità il divino amore, che fa del suo Paradiso un poema schiettamente francescano.« Evo prvog, golemog priloga Sveca Pjesnika njegovoj nacionalnoj literaturi: ljepota u svetosti.

Da li je Franjo bio pjesnik?

U pravom smislu riječi pjesnik je onaj, koji stvara. Pravi je pjesnik-genij, koji otkriva nove svjetove, nove horizonte našavši nove obrise prave ljepote u harmoniji universa. Oko slabo i rastreseno ne vidi ono, što otkriva oko genija, koje razdire vel tajnâ nad lijepim. Samo koji u ovom smislu otkriva nove poteze na licu vječno svježe božice ljepote — pravi je pjesnik, iako predstavi novu ljepotu i bez muzikalnosti raskošnih forma. Nije pravi pjesnik, pravi umjetnik, onaj koji je samo vješti, spretni kovač stihova. Sv. Franjo nije poznavao sva pravila pjesničke metrike ... ali zato vizijom i intuicijom genijalnog pjesnika otkrio je nove horizonte divne, vječne ljepote, koje će tek stih Dantea — Poeta Altissimo — njegova duhovnog sina saliti u nenatkriljive tercine. Ali i jedan i drugi su pjesnici-geniji.

Franjo je uvijek pjevao: poezija i muzika dva su krila njegova serafskog duha. I sve stihove, koje u mladosti pjevaše ispod prozora bdijućih Asišanka ... on ih je i poslije svoje radikalne konversije i opet pjevao; ali sad je Madame njegova srca — Siromaštvo; i onaj viteški klik trubadura: »Tanto è il bene ch' io m' aspetto — che ogni pena m' è diletto« — klik trubadura da osvoji djevojačko srce, Franjo uze kao motto jedne propovijedi davši ljubavnoj frazi duhovni značaj. Za nj je značio: — preko trnja siromašnog života postići, osvojiti nebo. Franjo je pjesnik.

O Canticum creaturarum govorit ću posebno. Nego sv. Franjo i u ostalim svojim pjesničkim proizvodima pravi je pjesnik. Kao u »Laudes Dei«, imitira biblijsku metriku. U psalmima i ostalim biblijskim pjesničkim stranicama, ritam, veli Bracaloni[2]), resul-

[1]) Frate Francesco, n. I. p. 47.
[2]) Il Cantico di Frate Sole, Todi 1925, str. 9.

tira iz neke simetrije ideja, iz koje teče simetrija riječi. Svetac je dobro imitirao i sa tehničke strane biblijsku metriku. On je pjesnik.

Nego, ako Franjo kao pjesnik s tehničke strane nije savršen, a ono s idejne strane upotpunja ovu sitnu manjkavost, jer čitav literarni pokret Dolce stil nuovo od Guinizellija preko Cavalcantija do Dantea Franji duguje svoj temeljni kanon, koji u jeziku Sveca Pjesnika možemo ovako formulirati: **preko vidljive ljepote i preko osjetljive ljubavi zaljubiti se u Ljepotu nevidljivu, u Ljubav nadosjetljivu.** Ovo je Franjo otkrio, ovo je njegova genijalna pjesnička ideja, koju prihvatiše auktori Dolce stil nuovo ostavivši prazni, suhi i površni predmet dotadašnjih provansalskih pjesnika: slijepu ljubav za ženom i opis zveketa viteškog oružja. Ako je tal. literatura u Danteu nenatkriljiva, ako je tal. umjetnost u Giottu i Cimabui divna — zahvaliti je ovoj grandioznoj pjesničkoj intuiciji Franje Asiskoga.

Ovo svoje otkriće Franjo povjerava svojim sinovima, koje zove Pjevači Gospodnji — t. j. pjesnici vječne ljepote, zaljubljenici velike Ljubavi. Život je Franjin jedna divna, uzvišena pjesma. Reče Dante:

»..... La cui mirabil vita
meglio in gloria del ciel si canterebbe.« Par. XI.

Franjevački pokret nije već kolo duhovnih pjevača, kojima je cilj, da **slikom Križa, pjesmom Ljubavi, glazbom Siromaštva** pokrivaju, zasladuju nevolje života i odgajaju čovječanstvo za vječni Dan Ljepote i Ljubavi. Zato se nijesam čudio, kad je prof. G. Salvadori, na kat. Universi u Milanu, u proluziji svojeg tečaja uskliknuo: »Tal. literatura je vječna, jer je Čuvar na njezinim izvorima Svetac-Pjesnik iz Asiza. Canticum creaturarum — reče u emfazi ovaj najbolji živući tal. kat. pjesnik — jest poslije Magnificat najdivnija pjesma, koja se prosu sa usana umrlog čovjeka.«

Pa sama narav Franjina bila je — pjesnička. Bio je živa i delikatna osjećaja. Lako se oduševljavao za svaku lijepu stvar. Velikodušan i iskren. Pomaman za glazbom i pjesmom. Usto bogat bujnom fantazijom, koju zapažamo u svakom njegovu kretu, riječi i govoru. Njegove fraze i aforizmi kratki su, ali umjetnički lijepi i idejno bogati. Njegov je život poslije obraćenja, veli Bra-

caloni[1]): »un poema di arte divina«, pjesma puna živih boja i divnih kontrasta, puna delikatnih idiličnih djela uzvišenih liričkih zanosa. S pravom reče o njemu Celano, da je bio živi izražaj umjetnosti, jer je čitavo njegovo tijelo govorilo i čitav njegov život žrtve i pokore — pjevao. Zato i reče kard. Alimonda[2]), da je Franjo bio: »protagonista del suo poema, personal poesia, gran poeta vivente del secolo XIII.«

Franjevački Rod — plod Sveca-Pjesnika.

Franjin život bio je — pjesnički, kako se dolikovalo Pjevaču Božjemu: »Giullare di Dio«, koji se okruži svojim mističnim vitezovima oko Okruglog Stola božanskog Ljubimca. Franjina duhovna revolucija ostade epohalna u povijesti kršćanstva. Sam Renan joj nalazi sličnu u onoj galilejskog Proroka. Ali što je Franjo našao nova, vječna u Evanđelju? U djelu Sina Marijina Svetac-Serafin okom priprostitog, iskrenog djeteta otkri svu uzvišenu golotinju, lijepu bijedu Siromaštva, koja pokrivaše tijelo Boga-Čovjeka. Ideja veličanstvena, vječna. Nju — Siromaštvo — Franjo zagrli strašću zaljubljenika, zanosom pjesnika, jer ona je kraljevskog roda, i kako je privukla poganstvo kršćanstvu, tako će privući kršćanstvo u franjevački perivoj, u tu školu najkršćanskijeg ostvarenja evanđelja.

Sin Božji nam je pokazao jedini put života — **po Siromaštvu k Istini, jer se je Istina svijetu objavila u Siromaštvu.** I ovo je novo genijalno otkriće Franjino koliko pjesnički lijepo, toliko filozofski istinito. Nova životna filozofija, koja će markirati svojom originalnošću budući napredak crkvene povijesti. Ova nova filozofija puna je uzvišene pjesničke ljepote, kojom Svetac-Pjesnik obogati Crkvu Božju u sretnom porodu svojih triju Redova — **vječna pjesma života, u tri vrutka kao što su tri carstva Divne Glume njegova Dantea.** Ako trostruki Danteov pjesnički proizvod naznačuje posljednju granicu pjesničkog stvaranja; — pjesma franjevačkog života, stvorena od Sveca-Pjesnika — plod je duhovni, kao što su i stihovi duhovni ravenatskog Prognanika, jer do ekstrema spiritualiziran preko savršenog evanđeoskog siromaštva. Ovim činom tal. genij preko Franje Asiškoga očitovao

[1]) Il Cantico del Frate Sole, Todi 1915. p. 11.
[2]) Ib. str. 12.

je svoju stvaralačku moć darovavši universalnoj Crkvi kao Divnu Glumu triju Danteovih carstva tako Divni Život triju Franjinih Redova — Život Divni, jer je više anđeoski nego ljudski; i zato **je Franjo i njegov Rod novi svježi Izvor Pjesmi i Umjetnosti, koji ne će presušiti do vijeka.**

Za potvrdu dosad navedenih misli navodim i mišljenje, divne franjevačke duše, slavnog konvertita Ivana Papinija[1]). On veli: »Ogni santo è poeta, anche se non compone versi, e più che poeta perchè crea, col miracolo, poesia realizzata.« I nastavlja: »Ma nel rozzo ritmo del divino assisiate c' è anche poesia grande, perchè mai come in esso, la riconoscenza panteista dell' nomo verso il mondo s' è innalzata cosi perfettamente a ringraziare il Creatore unico.« Iz ovog slijedi, da je Franjo pjesnik — svojim životom i pjesnik — svojim proizvodima. Uprav zato jer je Dante u Franji sve ovo vidio, što Papini zapaža, posvetio mu je u svojem Raju (XI. pogl.) najljepše stihove, stavivši ga do Marije i davši mu vječno lijepi, vječno pjesnički nadjev: »Tutto serafico in ardore.« Dante je bio svijestan sve svoje goleme zahvalnosti Svecu-Pjesniku, u čiji III. Red stupi, da nesamo bude pjesnik stihova, već i pjesnik života. Zaista Dante ne bi bio nikad Dante, da ne bude bio duhovni sin Poverella, da ne bude od njega prihvatio predmet svoje Pjesme — **vječnu Ljubav u velikoj Ljepoti.** I ovo je novi, golemi prilog Sveca-Pjesnika njegovoj nacionalnoj literaturi. Svaki pokušaj da Dantea liše franjevačkog duha, jest djetinjska igra površnih kritika. O tom koji put u posebnom članku. **Raj Divne Glume nije već rima franj. životne filozofije, nije već rimovana filozofija Franjine poezije.**

Pjesnički proizvod Franje Asiškoga.

Intimni život Poverella bio je mirisni perivoj nevidljive ljepote: svi zvuci svih kreposti odzvanjahu u njegovoj serafskoj duši, koja je proizvela najveličanstveniju duhovnu simfoniju pod plodnim utjecajem Milosti. I kako poezija izrazuje osjećaj i misao pod suptilnim velom vizija, simbola i alegorija, naravski je, da je silno djelovala na nježnu narav svetog Pjesnika, koji gestom pjesnika-proroka rastvori inspiraciji pjesnika i umjetnika nove krajeve bezgranične ljepote, kako je bez granica neizmjerna Ljepota Boga, u kojeg se — pjesnički zaljubi. I kao što brzojav bez žica sabire zvukove raspršane po svemiru: tako njegov preosjetljivi duh neisporedivo sabra sve zrake Ljepoga u grandioznoj pojavi universa.

[1]) Antologia della poesia religiosa. Milano 1925., str. 5.

Tko bar malo poznaje Franjin život, ne sumnja da je Franjo morao da bude pjesnik. Kardinal Alimonda[1]) tvrdi da je Franjo bio: »un vero e grande obietto di poesia«. I veli: »Homer je opjevao junaštvo Grka pod zidinama Troje, ali nije bio jedan od njih, nije bio ni Agamemnon, ni Ulikses ni Ahil. Vergilije je opjevao bjegunca Eneju, ali nije imao ništa zajedničko s herojem. Tasso je opjevao oslobođenje Svetog Groba, ali nije bio jedan od križara, koji ga oslobodiše. Milton je opjevao izgubljeni raj, ali ostade odveć daleko od cvjetnih poljana Edena, prije tako lijepa, a poslije oblita suzama umrlog čovjeka. Klopstock opjevavši Mesiju, nije se identificirao s Mesijom. Franjo naprotiv: »oltre che cantabile, solleva egli stesso il suo canto. E' protagonista del suo poema.«

On je pjesnik Božji, pjesnik prirode, pjesnik crkve, pjesnik domovine. U prirodi vidi ljepotu, koja slavi Boga. Reče Dante: »La gloria di Colui che tutto muove«, Raj, I. 1. Zato ispjeva Canticum creaturarum. Pjesnik je Crkve reformiravši je Siromaštvom Boga-Čovjeka, koje je on idealizirao u dražesnim, liričnim formama. Pjesnik je i svoje domovine, koju riječju i primjerom privede na vrutke Mira i Bratstva. Ovim svojim pjesničkim vrlinama postade neiscrpljivo vrelo jedne nove ere za pjesmu, glazbu i umjetnost. Svi literarni povjesnici složni su u lealnom priznanju velikanskog Franjinog priloga idejnom sadržaju — literature i umjetnosti uopće. To sjajno dokazuje Georges Lafenestre[2]) u svojem djelu: »S. François artiste«.

Rekoh: Franjo iz vidljivog svemira sabiraše sve što je lijepo i čisto i skladno. Gledao je svijetlu stranu svih stvari, čitav život utopivši u sjaj franjevačkog veselja. Tako objavi svijetu jednu novu koncepciju koliko filozofski duboku, toliko duhovno nužnu — mistično-pjesničku koncepciju svega svemira, koja se sintetizira u dvije riječi: franjevački osjećaj kršćanskog optimizma.

Franjo je htio da u ovom optimističkom osjećaju odgoji svoj duhovni rod. Svojim bistrim okom zamijeti ljepotu — priprosti-

[1]) Facchinetti: »San Francesco d' Assisi«, str. 422-3.
[2]) S. François d' Assise et Savanorole, inspirateurs de l' art italien.

tosti, i kao što je uze kao drugu narav svojeg života, tako je darovao novoj pjesmi kao moćno krilo za duhovne uzlete. »Fioretti« pisani najvećom priprostitošću, divno odrazuju priprostitost života Sveca-Pjesnika i zato jesu poslije Evanđelja valjda najdivnija pisana stranica. Ona mala knjižica, prevedena u sve jezike svijeta od prve do posljednje slovke — jedna je veličanstvena pjesma. Odgaja nesamo mladi franjevački rod, već je zabavna knjiga u rukama svih smrtnika, koji iz onih pjesničkih epizoda osjećaju u dubinama srca svu slast mučne nostalgije izgubljenog raja. I zato se nije čuditi, ako franjevački duh i franjevački rod, pod velom ove divne Franjine pjesničke ljepote kod svih naroda, kako lijepo zapaža münchenski prof. F. Schnürer: »ist ausserordentlich beliebt« = izvanredno je omilio. To je naravno jer je Franjo htio, **da svi njegovi sinovi u priprostitosti budu pjesnici života te postanu izvori inspiracije za sve one, koji ih budu susreli po putevima životnih patnja.**

Glazbu, vokalnu i instrumentalnu, najsuptilniju ekspresiju duha, tu »zlatnu pliticu na kojoj ljudski genij pruža božanstvu svoje najdragocjenije darove«, Franjo ljubi. Ona na nj silno djeluje. On pjeva i hoće da pjevaju i njegovi fraticelli, pjesnički ih zovući: »giullari di Dio«. Njegovu živu želju, u času najgroznijih muka, poslije alvernijske stigmatizacije, za tjelesnim i duševnim pokojom dobri Bog usliša poslavši mu svojeg anđela, koji na anđeoskoj harfi prosu zemaljskom Serafinu nekoliko rajskih melodija. Ovaj divni prizor naslikan od Murilla[3]), Ribalte[4]), Trevisana[5]), pun je neobične ganutljivosti u sjajnoj umjetničkoj ljepoti.

I Franjo, pun pjesme — propjeva ovaj božanski slavulj. Nepristrana je kritika dokazala da pjesme: »In fuoco l' amor mi mise« i »l' amor di caritade« nijesu Franjine, premda to s velikom erudicijom dokazuju F. Paoli i Sorrento. O. Facchinetti 1921. u Milanu je izdao kritično djelo: »Gli scritti di San Francesco d' Assisi«, u kojemu, osim redovničkih pravila, pisama i Svečevih opomena, utvrđuje autentičnost za pet ostalih svečevih proizvoda. Iz svih pet proizvoda izlijeva se miris nove liričke pobožnosti, plod Franjine pjesničke, umjetničke duše.

[3]) Facchinetti, Iconografia francescana, Milano 1924., p. 90.
[4]) Ib. p. 90.
[5]) Ib. str. 98.

1. Na prvom mjestu dolaze LAUDES DOMINI, parafraza Očenaša, parafraza u priprostitoj formi, ali je neiskazane vrijednosti da upoznamo duh, osjećaj Sveca-Pjesnika. Iza ove parafraze dolazi psalam sastavljen iz izreka Apokalipse, Danijela i Tedeuma.

Celano spominje u svečevoj biografiji ove Laudes. U asiškoj gradskoj biblioteci nalazi se pod br. 338 rukopis, koji ih donosi doslovce. Sveti Otac ih je recitirao svaki dan i svaku noć. Donose ih i mnogi drugi kodeksi. O kako su krasne lijepe ove Laudes Domini!

2. U »Salutatio virtutum« osjeća se sav miris i divni pjesnički polet Sveca već iz prve štrofe:

Ave regina sapientia, Dominus te salvet
Cum tua sorore sancta pura simplicitate.
Domina sancta paupertas, Dominus te salvet
Cum tua sorore sancta humilitate ...

... Kad i ne bismo bili stalni, da je pjesma djelo Franjino, već simbolika, kolorit i miris stihova odaju serafsku dušu Zaručnika Siromaštva.

Celano u Franjinu životopisu donosi ovu pjesmu. Wadding ju je ispisao iz asiškog rukopisa 338. Nema nikakvog razloga sumnjati u autentičnost ove Franjine pjesme, koja je u ritmu puna vedrog, bujnog, franjevačkog osjećaja.

3. »Laudes Dei« jest pjesnički Franjin dokumenat, koji je u posljednje vrijeme pobudio duge diskusije. Za sreću paleografi su dokazali, da je original autentičan u Sacro Convento u Asizu. Celano nam priča genezu »Laudes Dei«. Frate Leone, dok je s njim stao na Alverniji zaželi imati jedan spis Svečev, napisan njegovom rukom, koji bi sadržavao riječ Gospodnju. Jednog dana sv. Otac ga zovnu k sebi i reče mu: »Donesi mi hartije i crnila, jer hoću da napišem riječi Gospodnje i pohvale Njemu, koje sam razmatrao u mojem srcu.« I napisa vlastitom rukom Laudes Dei, a sa protivne strane napisa blagoslov za brata Leona. Uz ime Leona nacrta slovo Tau nad lubanjom u profilu Golgote, htijući naznačiti pobjedu Krista nad smrću. Brat Leon s protivne strane napisa svoje svjedočanstvo. I nije se našao nitko tko bi bio zanijekao autentičnost ovog dragocjenog dokumenta, koji sam toliko puta imao sreću vidjeti i promatrati. Ali pri svrsi prošlog vijeka prof. Krauss, inače katolik, zanijeka autentičnost dokumenta

bazirajući se na jednom manjkavom fac-simile. Na obranu dokumenta usta protestanat P. Sabatier, poslavši autentičnu fotografiju originalne pergamene redakciji »Theol. Litteraturzeitung« (1895.), da je predadu na proučavanje trojici najuvaženijih svjetskih paleografa: Meyeru, Driatzku i Wattenbachu, koji 23. X. 1895. izjaviše jednoglasno, da je dokumenat autentičan. Jednako mnijenje izdade Societé Nationale des Antiquaires u Francuskoj i lipsijski prof. Seelinger.

Ali kako je dokumenat od vjekova bio zatvoren u teki, Krauss kao posljednju nadu za ispravnost svoje hipoteze navede Celana, prema kojemu s protivne strane moraju biti riječi napisane od brata Leona. Bilo je lako kontrolirati. Pergamenu izvadiše iz relikvijara, i s protivne strane se mogle čitati riječi napisane od Leona. I tako je zauvijek utvrđena autentičnost i ovog Franjinog pjesničkog proizvoda.

4. U himni: »Salutatio beatae Virginis« Franjo nam je ostavio jednu, rekao bih, mikroskopičnu pjesmu, koja je ganutljiva svjedodžba njegove serafske odanosti Mariji Presvetoj, u koje slavu, on je htio, da njegovi samostani svake subote čitaju sv. misu. Marija nije ostala dužna svojemu Vitezu i svoju Ljepotu Neoskvrnjenu otkri oku genija, njegova duhovnog sina. Duns Skot, pjevajući poput Oca-Pjesnika, otkri nove horizonte religioznim umjetnicima kista i pera, koji s neumrlim Danteom i Manzonijem opjevat će novim stihom najviše pojmove, koji sjaju u Prečistoj Ljepoti Imakulate — vječnog triumfa franjevačke teološke pjesme.

Ovo su autentična djela, pjesnički dokumenti Sveca-Pjesnika. Prije nego prijeđem na njegovo glavno djelo Pjesma bratu Suncu, cijenim shodnim istaknuti, što o ovoj pjesničkoj produkciji cijeniše veliki umnici. Za Ozanama[6]) Franjo je: »Orfej srednjeg vijeka«. Za Giobertija[7]): »Najpjesničkiji među svecima«. Za Prudenzana[8]): »Pjesnik, pjesnik najčišće ljubavi, pjesnik srca božanskoga«. Leon[9]) XIII. veli: »Vagì dolcemente sul suo labbro la nascente italica favella, cosicchè carità e poesia spirano pontentemente in quei cantici popolari, che la dotta posterità trovò non indegni di ammirazione.« — Još nam ostaje vidjeti Canticum Creaturarum.

[6]) Le poétes franciscaines en Italie, Paris 1872., str. 80.
[7]) Facchinetti, op. cit. str. 428.
[8]) Ib. 428. [9]) Enciklika Auspicato.

Franjo pjeva Bratu Suncu.

Alvernija. Brdo sveto. Franjevačka Kalvarija. Dok na Golgoti nazad 1926 godina: zloba, pakost, grijeh čovjeka proli krv Boga-čovjeka — — — dotle 1224. na Alverniji, brdu svetome, ljubav Boga iskrvavi čovjeka na kamenitom vrhuncu Svete Verne. Dante pjeva:

»Nel crudo sasso intra Tevere ed Arno,
Da Cristo prese l'ultimo sigillo
Che le sue membra due anni portarno.« Raj XI.

U krvi Sveca-Pjesnika i sa strane čovjeka zapečaćen je Pakt Ljubavi između Boga i čovjeka. U Alvernijskom Mučeniku čovječanstvo je dalo što je moglo — n a j v i š e g a božanstvu. Alverniju ne će natkriliti nijedan duh, jer ljubav čovjeka potpuno se je utopila u Ljubavi Boga ... Divna pjesma! ...

... Ali Franjo skršen, fizički satrven, iznemogao, obolio u jesen 1224., ostavlja sa suzom u oku, s pjesmom na usnama dragu braću, svoje golubove, janjce i grlice, svoje ševe i lastavice — — svima, svima i onim šumskim gorostasima i onim jezovitim pećinama i onim groznim ponorima daje poljubac mira i pozdrava. Plaču braća, plaču sestre ptice, koje ne pjevaju, plače golo kamenje ... i Franjo ide praćen jatom svojih ševa svojemu Asizu ...

... Silazi u svoju Porcijunkulu. Marija ga pozdravlja posmjehom majke. Ali Svetac trpi: braća nesložna, u njegovoj odsutnosti počeše se cijepati. On trpi: trpi moralno, trpi fizički. Svoj pogled baca k sv. Damjanu. Gore su njegove sestre, vjerne učenice, divne zaručnice siromaštva. Polagano, u proljeće 1225. penje se kroz asiske maslinike k **onom Tabernakulu Čistoće i Ljubavi.** Njegova velika učenica Klara, valjda najvelebnija pojava žene u povijesti Crkve, čeka s pjesmom Oca-Pjesnika. Pripravila mu je posebnu sobicu, urešenu zelenjem i cvijećem, odakle se stere divni pogled na spoletsku ravnicu. I Franjo gleda, žive ljepotu prirode, osjeća njezin čar, divi se plavilu neba, žarkom zapadu sunca, cvijeću i mirisu: — — i on, Svetac-Pjesnik: »poesia realizzata«, kako reče Papini — propjeva diveći se Bratu Suncu, na njegovu istoku iza Subasia.

Ovo novo i najslavnije Franjino pjesničko djelo: »è in volgare italiano«, tvrdi Scherillo[1]). Proizvod je Franje, koji je za

[1]) Le origini e lo svolgimento della letter. italiana, I., str. 12.

ovog najmodernijeg tal. literarnog povjesnika: »una delle più nobili e sensitive anime di poeta, che mai siano state«. Pjesma Bratu Suncu tim je ljepša, ukoliko je bez ukrasa; tim je značajnija, ukoliko je priprostitija; tim osjećajno toplija, ukoliko bez suvišne ornamentike.

Canticum nije niti u prozi niti u formi psalama. Svetac pokuša — i njegov je pokušaj p r v i u povijesti tal. literature — da zapjeva u stihovima na talijanskom. S tehničke strane njegova rima nije savršena, ali je — rima. Što manjka s tehničke strane, nadomješta s idejne.

Nego da li je Canticum autentičan? Della Giovanna[2]) niječe da ga je sastavio sv. Franjo. On je bazirao svoju smiješnu tezu na krivoj supoziciji, jer da prvi biografi o pjesmi ništa ne zbore i da se Speculum perfectionis ne može slijediti kao sigurni povijesni izvor. Ali povjesnik tal. literature Bertoni[3]) veli, da su ove tvrdnje za ozbiljnu kritiku — neosnovane. Da je Franjo sastavio Canticum, imamo svjedočanstvo Speculum perfectionis u 100. poglavlju. Toma Celanski u svojoj Legenda Secunda svjedoči isto tako pri 161. poglavlju. Kodeks asiski, koji nam dolazi pod brojem 338, Canticum donosi s ovim naslovom: »Incipiuntur Laudes creaturarum, quas fecit beatus Franciscus, ad laudem et honorem Dei, cum esset infirmus apud sanctum Damianum.« Bartolomej Pizanski u svojem djelu: »De conformitate beati Francisci«, odobrenu od generalnog Kapitula 1299., donosi doslovni tekst pjesme i pripisuje je sv. o. Franji. »Franceschina« u novije doba otkrita legenda o prvim počecima Reda, isto tako donosi Canticum. Dakle nije samo Speculum Perfectionis, koji svjedoči za autentičnost Pjesme bratu Suncu kao pjesničkog djela oca Franje, već svi prvoklasni povijesni dokumenti koje sam naveo i mnogi drugi koje bih mogao navesti da mi prostor dopušta.

Naslov pjesme, neki dokumenti spominju: Laudes creaturarum; neki: Laudes fratris solis, dok Speculum veli: Canticum fratris solis et aliarum creaturarum Domini.

Svetac-Pjesnik u uvodu pjesme slavi Previsokoga a kao svoju tezu pjeva: »Laudato sie, mi' Signore cum tucte le tue creature.«

[2]) »S. Francesco d' Assisi e le laudes Creaturarum«, Giornale storico della letteratura italiana, XXV n. IX. Torino 1895., p. 1-92.

[3]) Storia letteraria d' Italia, Milano 1910., str. 128.

Evo novog, neiscrpljivog predmeta pjesničkim proizvodima: Prirodu, svemir Franjo rivalorizira. Canticum pjeva stvorenja vidljiva: počinje sa suncem, kraljem svemira, i prelazi na elemente: zrak, vodu, vatru, zemlju, plodove, cvijeće, travu, mjesec, zvijezde, vjetar, oblak. Zatim prelazi na razumna bića, osobito one, koji opraštaju, trpe bijedu i bol, podnose križe i patnje u savršenu miru, i s mirom u duši čekaju: »sora nostra morte corporale«. Potaknuvši na promatranje Posljednjih čovječjih, moli pjesničkim poletom sve stvorenje da slavi, hvali i služi Gospoda. Umjetničku dušu, pjesničku narav Franjinu vidimo iz živahnosti, ljupkosti njegovih ukrasa, koje daje svemu stvorenome. Za nj je sunce svijetlo, lijepo — slika Boga. Zvijezde su bistre i dragocjene. Voda korisna, bistra i čista. Vatra vesela, snažna i jaka. Kako se vidi, njegov je stih bujan — i zato i s literarne strane vrijedan udivljenja.

Ali promatrajmo još malo[4]) s literarnog gledišta Canticum. Gospod je za nj: Previsoki, svemožni i dobri. Previsoki po božanskom veličanstvu, svemožni po vlastitoj svemoći, dobri po milosti kojom ljubi svoje stvorenje. Ova tri pridjeva prate tri pohvale: Previsokome: hvala; svemožnome: slava, dobrom: čast i poklon. Bracaloni[5]) sjajno zapaža: u pjesmi Svetac nikad ne veli: Bog. Već kod Židova Jahve — značilo je neizrecivo ime Boga. Radi počasti Franjo nikad ne upotrebljava riječ Dio, već Signore sa zamjenicom, mi' Signore. Veća ljubav, pouzdanje, intimnost.

Zatim nastavlja hvaliti Gospoda: »cum tucte le tue creature«; i broji: sunce, mjesec i zvijezde sa ukrasnim pridjevima. Sunce nazivlje: messor i frate, jer je stvoren kao i oni od istog Stvoritelja. Sva stvorenja su braća u Ocu stvoritelju: evo nove ideje Canticuma, vječno kao što je vječno ime Franje Asiškoga. Za Franju je sve: brat i sestra u očinstvu njegova Gospoda. Dok u ovoj ideji vidimo: metafizičku dubinu i pjesničku nenatkriljivu ljepotu; dotle moramo znati, da važnost ove divne ideje povijesno silno otskače, jer Franjo s pobratimljenjem cijele prirode presjekao je glupu tezu Valdeza i Albigeza, koji su stvorenja smatrali — zlom i njihove dopuštene užitke — grijehom.

[4]) Il Cantico di Frate Sole, Todi 1925., str. 40.

[5]) Ib. str. 41.

Za pjesničku imaginaciju Svečevu: Mjesec i zvijezde su jasne jer svijetle, dragocjene kao biseri posuti na plaštu noći i lijepe u svojoj živahnoj dražesti. Elemente nabraja: vatru, zrak, vodu, zemlju prema tadašnjim fizičkim znanostima. Za nj je voda: ponizna, uvijek je u nizini, dragocijena, jer bez nje se ne može živjeti. Čista je i čisti sve. Može li se ljepše ukrasiti vodu? Petrarca veli o vodama: »Chiare, fresche e dolci.« Ma očevidno Franjo je ekspresivniji.

Vatra za Sveca ima posebno značenje: lijepa je po svojem svijetlom koloritu, vesela po svojoj živahnoj mobilnosti, snažna i jaka jer sve pretvara u prah. Svetac—Pjesnik osobito je ljubio vatru i vodu i zato ih ukrasuje, iznad drugih stvorenja sa 4 ukrasna pridjeva. On nije dopuštao zabrljati vodu ni ugasiti svjetiljku.

Kad govori o zemlji nazivlje je sestrom i majkom. Divna kontradikcija! Sestra — jer je stvorena kao i mi, a majka, jer smo od nje sačinjeni i u nju ćemo se povratiti preko mosta drage sestre smrti tjelesne.

U drugom dijelu pjesme Svetac prelazi s reda fizičkoga na moralni. Hvali Gospoda radi onih, koji opraštaju. **Oprost radi ljubavi — pjesnička je ideja Franjina. Oprost po ljubavi vodi k Miru — filozofska je nauka Franjina.** Ova je nauka našla svoju socijalnu vrijednost i povjesnu slavu u pomirenju asiškog biskupa i načelnika.

Još jedna nova, vječna ideja Franjina genija. Čitavo čovječanstvo uvijek se je bojalo smrti. Franjo prekida vjekovnu tradiciju i pjeva:

»Laudato si', mi' Signore,
Per sora nostra morte corporale ...«

Smrt je kazna radi grijeha. Smrt je bol, nasilje, rastava duše od tijela. Ali kazna, koja dolazi od pravednog Boga, ali kazna, koja vodi k dobrome Gospodu. I Franjo pjeva u lirskom zanosu Sveca-Pjesnika: Bene veniat soror mea mors! Lijepa, duboka, vječno-pjesnička ideja. Isti Carducci[6]) ostao je zapanjen pred ovom grandioznom pjesničkom idejom i pjeva:

»Ti veggo io dritto con le faccia tese
Cantando a Dio — Laudato sia, Signore,
Per nostra corporal sorella morte! —«

[6]) Bracaloni, op. cit., p. 44.

Pošto Franjo zapjeva hvale Gospodu radi svih stvorenja: nerazumnih i razumnih, sad poziva sve stvoreno — dostojni finale one pjesničke serafske duše — da hvali, slavi i služi Gospoda. Koliko bogatstvo novih ideja, kolika ljepota divnih pjesničkih ukrasa .... Canticum je pjesma puna božanske lirike, djelo velike literarne važnosti jer poput čarobne zore naviješta veliki dan Divne Glume.

Poznato je, kako u početku tal. literature imamo posebnu granu religiozne pjesme — Laude. Canticum sv. Franje možemo nazvati prvom tal. svetom Laudom, koja nije drugo već pučka religiozna pjesma. Pa tko je i mogao da započne religioznom pučkom pjesmom, ako ne Franjo Asiški? On, koji je bio realizirana religiozna pjesma. On, koji je svoj pokret bazirao na vjeri malog puka, postavši paladinom kršćanske demokracije kroz vjekove. Doći će iza njega Jakopone, kojeg u religioznoj pjesmi ne će nadvisiti nitko osim Dantea, veli Papini — i on će usavršiti vjerske pjesme Laude i u formi i u sadržaju.

Canticum Creaturarum s religiozne, sa socijalne — s literarne strane je neprocjenjiv. **Ljubav u universalnom bratstvu, bratstvo velikih i malih u Ljubavi** — ovo je silna, veličanstvena religiozno-socijalna nota Franjine pjesme. Ove ideje Svetac-Pjesnik salio je u stihove, u stihove novog jezika — talijanskog: i zato su oni literarno biserje u sjajnom odijelu Dolce stil nuovo. Zato Gino Capponi veli: »Fra noi la poesia nasceva cristiana; l' ode al Sole di san Francesco fu la prima voce ondulata, che emettesse la lingua nostra e fu preludio al divino Poema«. Görres u svojem djelu: »Der heilige Franziscus«, daje posebno, prvo mjesto Pjesmi bratu Suncu između svih djela tal. genija. Renan u svojem djelu: »Nouvelles études d' histoire religieuse« ovako veli o Pjesmi bratu Suncu: »jest najljepši izražaj modernog religioznog osjećaja«.

Nego Franjino universalno bratstvo: ljubav bratstva prema svemu stvorenome: brat sunce, sestre zvijezde, majka zemlji ... nije panteistička maglovitost Spinozina materijalističkog panteizma ni ekstravagantnost idealističkog monizma: Franjo ljubi prirodu, jer je djelo Boga, Franjo se veseli u ljepoti svemira, jer u njegovu zrcalu vidi Stvoritelja, Franjo grli sve stvorove i daruje ih bratskim poljubcem, jer su plod Oca — Ljubavi. Kolika duboka, zdrava filozofija! Filozofija u slatkoj rimi Dolce stil

nuovo- S pravom reče moj prof. metafizike i skolastike Amato Masnovo da su pjesnik i filozof, filozof i pjesnik duševno — najsrodniji, jer što jedan vidi poslije duge i znojne refleksije, drugi uživa u svijetloj viziji svoje inspiracije Franjin Canticum creaturarum jest filozofija u pjesničkoj inspiraciji, jest rima u filozofskoj refleksiji. Ozanam[7]) piše: »Le poéme de saint François est bien court, et cependant on y trouve toute son âme... Ce n' est qu' un cri; mais c' est le premier cri d' une poésie naissante, qui grandirà et qui saura se faire entendre de toute la terre«. Misciatelli[8]) veli: pjesma bratu suncu: »jest prvi plod umbrijskog perivoja, veličanstvena pjesma, koja pozdravlja zoru pučkog pjesništva«. Bracaloni[9]) pak veli: »E' il primo fiore della lirica religiosa italiana, è il capolavoro della poesia religiosa popolare«.

Sud literarne povijesti.

Najbolji moderni talijanski literarni povjesnik, V. Rossi[1]) tvrdi, da je Franjo Asiški dao religioznoj poeziji, posebno lirici, n a j j a č u inspiraciju svojim novim, svježim, bujnim načinom pobožnosti . . . .

. . . . Franjo rođen 1182 prođe prvu mladost u veselju, igrama i zabavama. U 20-oj godini osjeti glas nutarnji. Čas je njegove providencijalne konversije . . . . i on velikodušno posluša Milost, zaljubivši se u — samoću i kontemplaciju. Izvanrednom intuicijom zaroni u ljepote Evanđelja, i u toj riznici objavljenih istina nađe za se Zaručnicu Najljepšu — Siromaštvo Krista u triumfu žrtve na Križu. Kao opojen mirisom ljepote letio je za bolesnim, bijednim i ubogim — tim živim slikama Isusa »čovjeka boli« . . . i prezrevši buku, dražest, slasti i zabave pomamnog svijeta traži mir, vedrinu i slast nutarnju u savršenom sjedinjenju misli i osjećaja, uma i srca u Bogu. I započe tešku, krvavu, nemilu borbu sa svojim — roditeljima, sa samim sobom i sa društvom, koje ga je do jučer obožavalo kao najsimpatičnijeg mladića Asiza: Ali pobijedi Milost i Franjo otkri nova vrela ljepote religioznoj pjesmi ostvarivši novi, kako veli Rossi »način pobožnosti« u potpunom siromaštvu sa pjesmom na usnama, u divnoj priprostitosti odijela i jela, u ljubavi prema svemu stvorenome ostvarivši ideal universalnog bratstva — u miru, skladu, vedrini duha i toplini osjećaja.

[7]) Les poétes franciscaines en Italie on XIII. siecle, Paris 1872, str. 85-86.
[8]) »La fiorita francescana«, Milano »Vita e Pensiero« 1921., str. 242.
[9]) »Il cantico di Frate Sole«, Todi 1925., str. 2.
[1]) Storia della letteratura italiana, Milano, Vollardi 1921., str. 63.

Zato poput vatrenih misionara vječnih ideja . . . on prvi misionar crkvenog universalizma propovjeda Mir — krštenima, Istinu poganima, Ljubav — svima jer »Bog je ljubav«. Ovaj žarki, duboki vedri idealizam plod je Franjine svetačke vjere i djetinjske želje, da prelije sav svoj serafski duh, pjesničko srce u ljubav prema Isusu . . . .

I bljesnu kao munja u tami, koja raskida mrkli i mutni zastor tadašnjeg crkvenog života. Ljudska je savijest kategorično tražila svoju radikalnu obnovu. I u Franji je našla svojeg — kirurga. S jedne strane sve nevolje u nutarnjem životu klera i tadašnjih redova; s druge strane herezije u svim mogućim oblicima: — sve je razaralo hram Crkve. Nemir duša, borbe stranaka, krvne raspre i dugi, neprekinuti gradjanski i vjerski ratovi: — carstvo tmina slavilo je svoje paklene orgije . . .

Ali duše, kako veli Augustin, rođene su za Boga. I glas Poverella jeknu kao grom: na blijesak njegova čistog života sakriše se tmine nečisti, a oko zastave Siromaštva okupi se bezbroj novih, vedrih, smionih, čistih duša. Ideal evanđeoski uvijek privlači . . . i duše vjernih, odanih sinova Božjih slijediše Novog Božjeg Viteza na putevima bujnog, svetog, Čistog Nutarnjeg Života. Crkva je procvala: njezino proljeće — franjevački pokret dalo je nove, duboke, neiscrpive izvore pjesmi i umjetnosti: zvuku, stihu i kistu, jer ljepota religije nikad ne zasja u divnijem životu poslije rajske Pojave Boga — Čovjeka!

U samoći Franjo žive pjevajući: Životu i smrti. Gleda, motri, divi se ljepoti stvorenja. Veli drugi moderni tal. literarni povjesnik, M. Scherillo, da je Franjo: »una delle più nobili e sensitive anime di poeta che mai siano state«. Sve je lijepo, kliče Svetac—Pjesnik. Sve je lijepo, jer sve je čin Boga—Ljepote. Kamen, cvijet, ptica, čovjek, zemlja, zvijezda, vjetar, vatra, voda, grom . . . sve pjeva ljepotu Njega, koji je Vječna, Apsolutna Ljepota. I pun ovih divnih osjećaja izlijeva ih u rimovane stihove, koji neobičnom formom izrazuju neobičnu dubinu i ljepotu

velikih ideja. Sintetički možemo determinirati veliku važnost Sveca—Pjesnika za tal. literaturu ovako:

1. Franjin pjesnički život, pjesnički život njegovih Redova bili su vrelo pjesmi i umjetnosti. Od 13. vijeka do danas nema nijednog smrtnika i nijednog religioznog pokreta, s kojima se pjesma i umjetnost: Dante—Manzoni, Giotto—Cimabue više zabavi nego Franjom davši nam prvoklasna književna i umjetnička djela. Ovo je prvi Franjin prinos njegovoj nacionalnoj literaturi.

2. Znamo, da su dva najstarija i najuglednija pjesnika prve tal. književnosti: Guinizelli i Cavalcanti. Ali prije njihovih inspiriranih soneta Franjo je ispjevao svoj Canticum — i to na narodnom tal. jeziku. Najstariji spomenik prve talijanske književnosti jest Franjina pjesma . . . i zato ga svi ozbiljni tal. literarni povjesničari zovu ocem njihove literature.

3. U tal. religioznoj literaturi imamo veliki broj Lauda, religioznih pučkih popjevaka. Jacopone je dao tal. literaturi najsavršenije Laude. Danteova pjesan ima svoj uzor. Franjin Canticum jest prva talijanski spjevana Lauda — otud njezina silna važnost za talij. literaturu.

4. Ali najveći Franjin prinos talijanskoj, i katoličkoj uopće, literaturi jest u novom predmetu pjesme, koji njegov genij otkri. Prije Franje pjesnici opjevahu ili ženu ili zveket viteškog oružja. Franjo otkriva nove horizonte: Apsolutnu Ljepotu u sjaju svemira, u blistavilu prirode, te Vječnu Ljubav u universalnom bratstvu, koje vodi Miru i Slobodi. Ove grandiozne ideje Franjin genij je otkrio: a pjesnici ih Dolce stil nuovo prihvatiše, i preko Guinizellija, Cavalcantia, Jacopona i Dantea dali su nam najsavršenije literarne proizvode, koji su ponos tal. literature. Tommaseo poprimivši ovu filozofsko-pjesničku koncepciju Franje Asiškoga dao nam je najdublje stihove o prirodi, nadmašujući istoga Viktora Hugoa. I Franjo je uspio. Uspio jer, lijepo veli P. Misciatelli:[2]) »non si rifiutò d' onorare ogni nobile manifestazione della bellezza, e divenendo gran santo, rimase grande poeta«.

[2]) »La fiorita francescana«, Milano »Vita e Pensiero« 1921., str. 243.

DR. FRA JULIJAN JELENIĆ, prof. univerziteta — ZAGREB.

PROBLEM DOLASKA FRANJEVACA U BOSNU I OSNUTKA BOSANSKE VIKARIJE.

Franciscani Bosnae cursu temporis insignia praestabant bona et Ecclesiae et nationi hodieque praestant. Ipsi non erant tantum pastores animarum sibi comissarum sed etiam duces in rebus politicis, promotores socialium actionum, scientiarum, artium, scholarum, magistri, medici etc. Has ob causas multum de iis scribebatur, multisque encomiis obruebantur, non solum a populo sed etiam a viris doctrina eminentibus, in diversis dignitatibus constitutis, a principibus tam saecularibus quam ecclesiasticis et in specie a SummisPontificibus. Ast de tempore, quando prima vice in Bosnam venerant, quandoque ibi vicariam, anno 1517. in provinciam transformatam, fundarunt, docti usque ad novissima tempora non conveniebant. Tamen omnes, qui his de problematibus scripserant, commode possunt dividi tres in classes. Juxta scriptores primae classis (scriptor »Chronicae XXIV generalium«, scriptor gyöngyönsiensis »Chronicae«, p. M. Lisbonensis, p. F. Gonzaga, Vitezović etc.) franciscani primum saltem stabiliter, in Bosnam venerunt et ibi vicariam fundarunt a. 1339.—1342., quo tempore illic morabatur etiam eorum minister generalis p. G. Odonis. Econtra scriptores secundae classis (Waddingus, Ančić, Hueber etc.) loquuntur de bosnensi vicaria jam sub a 1260., putantque franciscanos in Bosnam multo maturius advenisse, immo sub exordio ipsius Seraphicae Religionis; dum tertia classis (Čevapović) studet duas priores componere, asserendo in Bosna jam a. 1235. extitisse custodiam, quae a. 1260. transformata est in vicariam, sed ista trasformatio non est realisata nisi a. 1340. Ast ego post maturum et rigorosum examen omnium his de problematibus tractantium documentorum, prius notorum et quantum potui novissime repertorum, ad conclusionem perveni, franciscanos revera in Bosna stabiliter operari jam ab a. 1291. bosnensemque vicariam non esse fundatam nisi a. 1340.

I.

VAŽNOST PROBLEMA.

Ima tome nekoliko stoljeća, da franjevci u Bosni djeluju, a djeluju tako, da im rad obujima i prožima čitav narodni život. U crkvama pitaju narod nebeskom pićom, u školama ga upućuju u knjigu i u ljubav prema Bogu i bližnjemu, u kućama mu vidaju rane, na sudištima ga brane, vesele se s onima, što su veseli, plaču s onima, što plaču, a na političkome polju preuzimaju i

igraju najodličnije i najteže uloge. Uza sve to nalaze i vremena i sila pa istupaju, ne samo na naučnome, nego i na umjetničkome polju. I tu se ne ograničavaju samo na sastavljanje i prerađivanje propovijedi i udžbenika, na pisanje molitvenika i katehizama, na sabiranje narodnih pjesama, pripovijedaka, zagonetaka, poslovica i lijekova, nego idu dalje. Marešević, Nikolić, Lagarić i Sučić dolaze i po svojoj spremi i po svome radu u red diplomovanih liječnika; Laštrić, Jukić, Knežević i Batinić svojim povijestima potpuno zadovoljavaju svoje savremenike, a Šunjića, čuveni Mezzofanti, poradi njegove i klasične i savremene naobrazbe, naziva »**calamus quintus Augustini**«. Martić je Jagiću bio Homerov našljednik; Korajcu »u hrvatskoj knjizi pjesnik prvoga reda«, a kritiku dubrovačkoga »**Slovinca**«, 1878., »prvi naš epik u XIX. vijeku«. Osim toga su se posvećivale najbolje sile arhitekturi, činili se pokusi u slikarstvu i skulpturi, zanosilo se za glazbu, pravili se nacrti za osnutke književnih društava, djelovalo se na podignuću štamparija i t. d. Pa što je sve to ostalo više manje pri pokusima, pri primitivnosti ili možda samo u nacrtima, nijesu tome bili krivi bosanski »ujaci«, nego nesređene političke i socijalne prilike.[1])

I u najnovije doba bosanski franjevci djeluju na raznim i socijalnim i kulturnim poljanama. Poimence proviđaju 60 župa i tri ekspoziture, uzdržavaju 9 samostana i jednu rezidenciju, veliku gimnaziju sa sjemeništem u Visokome te bogosloviju u Sarajevu, u kojoj se nalazi i sijelo redodržavništva Bosne Srebreničke.

Ali kaošto su početci povijesti uopće redovito zastrti gustom koprenom, tako je i bosanskih franjevaca. »Imena i dominikanaca i franjevaca sviet je — veli učevni vatikanski arhivar Balan — većim dijelom zaboravio; bili su to siromašni fratri, koji su donosili mir i naobrazbu s vjerom i ljubavlju; sviet, koji podiže spomenike i statue silnikom, osvojiteljem, koji su tolike zemlje krvlju nakvasili, pomućenim umovom, koji razdvojiše duhove i posijaše mržnju, koja potraja kroz vjekove, da u žalosti zavija narode, taj sviet ne sjeća se onih, koji su zemljom prolazili dobro tvoreći i mir davajući, donoseći Boga i naobrazbu, gdje nije to još poznato bilo, ili gdje je o tom malo ne uspomena iz-

[1]) Dr. Jelenić, Kultura i bos. franjevci, I. - II. (Sarajevo 1912. - 1915.)

ginula bila.«[2]) No s tim su se većom znatiželjnošću toj gustoj kopreni primicali kasniji povjesnici franjevačkoga reda uopće, a bosanskih franjevaca napose, pa je kušali odstraniti te tako prikazati u pravome svijetlu i same početke franjevačke prošlosti u Bosni. Posebi se razumije, da su se ovi u prvome redu trudili, da pronađu, kada su se prvi franjevci doselili u Bosnu, maticu gotovo svih redodržava tamo od Jadranskoga Mora, pa do Karpata, i od sjeverne Albanije pa do jugozapadnih alpskih obronaka, s kojim je pitanjem opet usko skopčano drugo, u koje je naime vrijeme osnovana nekadanja vikarija, a današnja redodržava bosanskih franjevaca? Suprot toga smatram, da ta pitanja još nijesu svestrano i temeljito osvijetljena pa sam ih dalje i poslije svojih svezaka: »**Kultura i bos. franjevci**« proučavao te sam danas slobodan s rezultatima svoga istraživanja istupiti pred javnost.

II.

TROSTRUKA TVRDNJA.

Svi povjesnici, što su dosada pisali o dolasku franjevaca u Bosnu, mogu se zgodno svrstati u tri kategorije.

1. Prva tvrdnja.

Prema ovoj bi franjevci u Bosnu, barem stalno, došli i tu svoju vikariju zasnovali istom za generalstva fra **Gerarda Odona** (Odonis, Eudes) 1329.—1342., ali se u precizovanju godine razilaze između god. 1339.—1342. Glavna su baza ove tvrdnje: »**Chronica XXIV. generalium ordinis Minorum**«, što je objelodanjena u III. svesku »**Analecta Franciscana**«, u Kvarakiju (ad Claras Aquas, Quaracchi) 1897.; »**Chronica seu origo fratrum minorum de observantia Bozne et Hungarie**«, što se nalazi u Đenđešu (Gyöngyös u Mađarskoj), u franjevačkome samostanu i u Münchenu, u Kr. Knjižnici, pod br. 9071. latinskih kodeksa, **fra Marko Lisabonski, fra Franjo Gonzaga** i hrvatski ljetopisac **Pavao Vitezović.**

Prema **Hronici 24 generala** fra Gerardo (Geraldus) je najprije održao u Asizu 1340. opću skupštinu franjevačkoga reda,

[2]) Balan—Štadler, Katolička Crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini (Zagreb 1881.), str. 103.—104.

a tada se preko Slovinske (per Sclavoniam) zaputio u ugarsku redodržavu. Prolazeći kroz Bosnu i uvidjevši, kako je sva poplavljena krivovjerjem, ganut vjerskom revnošću, uvrati se bosanskome banu te ga obrati na katoličku vjeru i sjedini s Crkvom. Izatoga posla u Bosnu iz raznih krajeva mnogu braću, koja obrate mnoge krivovjernike, podignu mnoge crkve i osnuju vikariju. »Anno Domini MCCCXL fuit Assisi generale capitulum celebratum. Et post idem Generalis, dum pergeret per Sclavoniam ad Provinciam Hungariae, transivit per Bosnam, patriam quasi totam haereticis populatam. Qui zelo fidei succensus ad banum, eiusdem patriae principem, accessit et ipsum convertit ad fidem et reduxit ad Ecclesiae unitatem. Deinde multos fratres illuc ad praedicandum haereticis de diversis partibus Ordinis destinavit, qui ibidem multos ad Christi fidem converterunt et multas ecclesias erexerunt. Et diversis captis locis, facta est Vicaria, quae hodie Bosnensis appellatur.«[1])

Od ove se **Hronike** malo razilazi **Cronica Bozne et Hungarie**, kada o tome piše: »Anno igitur 1339. fuit Assisi capitulum generale celebratum, et post idem capitulum, dum idem generalis (Gerardus) ad provinciam Hungarie pergeret per Sclavoniam, transivit per Boznam, quam videns quasi totam hereticis populatam, zelo fidei succensus ad dominum banum ejusdem Bozne principem accessit et ipsum ad fidem convertit et ad ecclesie romane unitatem reduxit; deinde multos fratres illuc ad predicandum hereticis de diversis partibus ordinis destinavit, qui ibidem multos converterunt et ecclesias erexerunt; et diversis captis ibi locis facta est una et prima familia minorum vicaria, que hodie Boznensium appellatur ... ergo frater Gerardus predictus minister generalis ... transeundo ad Hungariam primam vicariam observancie minorum in regno Bosne instituit et socium sui itineris fratrem Peregrinum primum vicarium prefecit.«[2])

A fra **Marko Lisabonski**, kada riše u svome **Ljetopisu** život i rad čuvenoga sorbonskoga doktora fra Gerarda Odona, narodnošću Francuza i tamo od 1329. franjevačkoga generala, između ostaloga veli: »Celebrossi in Assisi medesimo Ministro Generale (Gerardo) Quadragesimosecondo Capitolo Generale l' anno 1340.

[1]) Analecta Franciscana, III., str. 528.—529.

[2]) Fermendžin, Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae (Starine Jugoslav. Akademije, XXII., str. 6.—8.).

dopo il quale andando il Ministro in Schiauonia, nella Prouincia d' Vngaria, passò per la Bosna, dou' erano de gli heretici. Questo buon Padre, ch' era acceso divino zelo della fede, alla presenza del Principe, e popolo di quella Terra predicando i Misterij della fede Cattolica, lo conuerti, riducendolo all' obbidienza della Chiesa Santa. Dipoi mandò de' Frati di diuerse Prouincie à predicare parola di Dio à quegli heretici, che non erano conuertiti, e fecero gran frutto, edificando molte Chiese, e Monasterij: Iui si fece ona Vicaria, chiamata Bosnense, ch' aueua sotto di sè sette Custode.«[3])

Kao četvrti prvak ove kategorije ima se smatrati **fra Franjo Gonzaga** († 1620.). Gonzaga je u svome djelu: »**De origine seraphicae religionis franciscanae**« dvaput pisao o dolasku franjevaca u Bosnu i o osnutku franjevačke bosanske vikarije: prviput, kada je prikazivao postanak bosansko-hrvatske redodržave (provincia Bosnae-Croatiae), a drugiput, kada je opisivao postanak redodržave Bosne Srebreničke (provincia Bosnae Argentinae). U svome prvome opisu Gonzaga doslovno veli: »Haec Bosnae Croatiae Prouincia, sub Clemente VI. Pont. max., ac sub R. P. F. Gerardo Odonis Ministro, Banno vero Stepahno Vngariae Rege, atq'; circa annum à partu Virgineo 1339. exordium sumpsit. Cum enim R. is P. Jaderam, Dalmatiae ciuitatem applicuisset, didicissetq'; inibi vniuersam Bosnae regionem a Manichaeis, siuae Patarenis haereticis adeò occupari, opprimiq'; vt vix ullum catholicae fidei vestigium appareret: maximo diuini honoris saluandarumq'; animarum zelo ductus, quibusdam doctissimis, sanctissimisq'; patribus sibi ascitis, Bosnam intrepido animo ingressus est: Vbi sacris suis concionibus, priuatisq'; adhortationibus tantum effecit; vt majorem illius patriae nobilitatis partem, intra breuissimum temporis spatium, à pestifero illo errore ad orthodoxae fidei veritatem revocaverit. Inde verò ad alias partes vt iniuncto sibi Generalatus officio satisfaceret, soluturus, aliquot conventus erexit, illosq'; zelantissimis patribus ac fratribus, ex Italiae partibus adductis, instruxit: ac tandem in Vicariam redactos, quemdam V. P. F. Peregrinum in Praelatum sibi praefecit. Quorum deniq'; patrũ opera, plura alia monasteria aedificata fuere: Minoriticaq'; Religio per vniuersam

[3]) P. Marco da Lisbona, Chroniche degli ordini, II. parte, libro 8. (Neapoli 1680.), cap. 44.

Bosnam, Bulgariam, Rasciam, Bazaratham, Valachiam, Seruiam, Dalmatiam, atq'; Illyricum longè lateq'; diffusa; vsque ad Vngaros penetrauit: Nam Prouincia haec Bosnae 7 olim Custodias, nempe sanctae Catharinae virginis apud Apulos, Vngariae, Cettini, Tersathi, atq'; Corbaviae, aliasq'; duas complexa est.«[4]) — Međutim u drugome opisu sam sebi protuslovi, kada veli: »Postquam R. P. F. Gerardus totius Menoritici Ordinis Generalis Minister (vt in proemio Prouinciae Bosnae Croatiae leui stylo tegimus) iacto prius Iaderae eiusdem Ordinis fundamento, plurimisq'; Dalmatis ad fidem a Patarenorum erroribus reuocatos, Italiam, circa annum Domini 1342. repetijt, aliquot patres, tum eiusdem fidei, tum quoq'; suae Religionis propagandae ducti, Bosnam se contulerunt; indeq'; per Rasciam, Basaseuntes, ad ultimos vsq'; Vngariae fines penetrarunt... His igitur auspicijs haec Bosnae Argentinae Prouincia in tantû eo tempore, creuit, ut septem custodias: scilicet Croatiae, quae in Prouinciam euasit, Alphatiae, Basileae, Bauariae, Laci, Sueuiae, atq'; Reni: et 60. loca: insuper et plures Religiosorum centurias complexata sit: atq'; ab Adriatico mari vsqè; ad portam Bulgariae ferream suos terminos produxerit.«[5])

Amo napokon spada i naš hrvatski ljetopisac **Pavao Vitezović**, koji u XVII. vijeku u svojoj »**Kronici**« doslovno piše: »1339. Dossliszu szada najpervi put vu Bosnyu, y ondesze nasztanili Bratja Sz. Ferencza, kojim Ban Stefan zezidal je Kloster vu Milessevom, vu kojemsze y zakopati vuchinil je.«[6])

Gornje prvake više manje slijede, dă, i brane brojni kasniji pisci. Poimence se **Đenđeškoga Ljetopisa** držao **fra Urban Fridrich**, kada je u XVIII. vijeku pisao svoje djelo: »**Historia seu compendiosa descriptio provinciae Hungariae ordinis Minorum s. p. Francisci... Sanctissimi Salvatoris**« (Cassoviae 1759.). — Lisabonskoga je branio u »**Germania Franciscana**« (Oeniponte 1777.) fra **Vigilije Greiderer**. Isto se tako na Lisabonskoga i na Gonzagu oslanja fra **Stjepan Zlatović**, kada piše svoje djelo: »**Franovci države presv. Odkupitelja i hrvatski puk**« (Zagreb 1888.). Ali obzirom na godinu i Greiderer i Zlatović radije pri-

[4]) Gonzaga, De origine seraphicae religionis (Romae 1587.), parte II., str. 443.

[5]) Ondje, parte II., str. 511.

[6]) Vitezovich, Kronika aliti Szpomenek vszega szveta vekov (Zagreb 1744.), str. 102.

staju uz đenđeškoga ljetopisca i uz Gonzagu, kada opisuje postanak redodržave Bosne Hrvatske. Usto se na Gonzagu oslanjaju fra **Franjo Glavinić** u »**Origine della provincia Bosna Croatia**« (Vdine 1648); fra **Franjo Sudić** (»a Varadino«) u »**Libellvs hoc nomine Pastor Bonvs**« (Venetiis 1679), te pisac (po svoj prilici fra Ivan Kopijarević) djela: »**Paraphrastica et topographica expositio totius almae provinciae Bosnae Argentinae**«, što se još i danas čuva u rukopisu u Đenđešu i u Sl. Brodu i kojim se u svoje vrijeme i previše služio fra **Emerik Pavić**, kada je pisao »**Ramus viridantis olivae**« (Budae 1766.)[7]; dok se fra **Nikola Lašvanin** vjerno držao Vitezovića.[8]) Uz ove treba još prisloniti fra **Bernardina Nagnanovića**, koji je u svom **Ljetopisu** doslovno zabilježio: »Primus Superior, nostrae Seraphicae Religionis qui Bosniam est ingressus cum intentione fundandi ibi Provintiam ad salutem illorum populorum fuit Pater Geraldus Odonis Aquitanus, tum Minister Generalis ordinis anno 1339. Et licet alii ante ipsum iuerint in Bosniam gratia verbum Dei seminandi, ibi tamen non manebant, sed ad suas Provintias revertebantur; Iste loco sui in Bosnia reliquit Patrem Peregrinum ab Asculo, cum titulo Vicarij Bosnae...«[9]), te temperamentnoga **Plinija Neretvljaka** (Plinius Narentinus = fra Luka Vladimirović), koji opet u svome djelcu: »**De urbe Narentina**« s velikim patosom piše: »Verum ad tollendas quascumque controversias, ac lites quae occurrere possunt in variis ideis ingeniorum morbidorum, qui ideo multoties loquuntur, ut excitent rixas, jurgia, et contentiones, non ut vera loquantur, cum nec loqui possint, quibus propterea satius baculo, quam verbis esset respondendum, ad tollendam, inquam, quibuscumque objectionibus viam, dicemus quod forsan ab anterelato Anno 1235. Fratres veniebant ab Italia, ut Missionarii Apostolici in Regnum Bosnae, qui stabant ad decem annos, plus, minusve, deinde redibant, aliique veniebant, atque hoc modo continuati sunt usque ad Annum 1339. ad quem annum

[7]) Pobliže sravni dra. Jelenića, Ljetopis franjevačkoga samostana u Kreševu, Sarajevo 1918. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini 1917.), str. 8.—9.

[8]) Dr. Jelenić, Ljetopis fra Nikole Lašvanina, Sarajevo 1916. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja 1914.—1915.), str. 37.

[9]) Dr. Jelenić, Dva ljetopisa Bosne Srebrene, Sarajevo 1919. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja 1918.), str. 9.

concordant omnium Classicorum Scriptorum opiniones, eorumque omnium quorum adhuc extant memoriae manuscriptae ...«[10])

A Zlatović je ovima još dodao, ne samo **Bandićeve** i **Jerkovićeve** rukopise u Zaostrogu te **Lekušićeve** i **Radnićeve** radnje u »**Liber Archivialis**« u Makarskoj, nego i **Vinjalićev** rukopis u Visovcu[11]), ali pogrješno, jer **Vinjalić** doslovno piše: »Fra Gerardo Odone Francese Superior Generale dei Frati Minori per il zelo che aveva accichè i suoi suditi osservassero fedelmente la Regola di San Francesco, e i Statuti di San Bonaventura, andava visitando le Provinzie, capitò in Ungheria l' anno 1340. Carlo Roberto Re d' Ungheria li rappresento il bisogno che aveva la Vicaria di Bosna d' esser accresciuta di Frati per il gran bene che faccevano convertento quei Popoli, parte involti nel scisma Greco, e parte nell' eresia dei Patareni. Il buon Generale risolse di portarsi in persona in quel Paese, e scrisse una circolare a tutte Provinzie d' Europa, invitando i Frati zelanti la salute del Prosimo a venir in Bosna. Il Re scrisse a Stefano Bano di Bosna che veniva cola il Superior Generale dei Frati Minori, onde lo raccomandova al suo amore. Il Bano sentendo adire Generale credeva che fosse qualche Personagio che cominasse con gran pompa come facevano i suoi Prelati del rito Greco, perciò li ando in contra, vedendo poi un uomo vestito di bigio, cinto con un pezzo di corda mezzo scalzo con aliquanti compagni vestiti nell' istessa maniera, restò attonito, e si innamorò della sua umiltà sentendolo poi a parlare rinunziò al scisma Greco, e abbracciò il rito Latino, fece fabbricar un Convento col titolo di San Nicolò nella Terra di Millesevo dove lui abitava per avere appresso di se sempre dei Frati con somma satisfazion di sua moglie che si era sempre mantenuta nel rito Latino appreso dai suoi genitori in Polonia. Da diverse parti del mondo concorsero diversi zelanti Religiosi, e si aumento la Vicaria di Bosna, il Generale fece superiore di quella Provinzia il Beato Pellegrino di Sassonia che fu poi Vescovo ... Il Padre Marco da Lisbona nella sua cronica dice che il General Fra Gerardo diede principio alla Vicaria di Bosna, ma falla, perchè ebbe i suoi principj nel secolo superiore ... bensè fu aumentata da Fra Gerardo.«[12]) Prema Vinjaliću je dakle bosanska vikarija postojala i prije Gerardova dolaska u Bosnu, a Gerardo ju je samo pojačao. Uslijed toga Vinjalić ne spada u prvu, nego u drugu kategoriju.

[10]) Plinius Narentinus, De urbe Narentina, str. 11.

[11]) Zlatović, Franovci, str. 10.—11.

[12]) Vinjalić, Compendio istorico e cronologico, pod god. 1340. (u Visovcu).

2. Druga tvrdnja.

Prema ovoj tvrdnji franjevci bi u Bosnu došli mnogo prije te bi već god. 1260. imali i svoju vikariju podijeljenu na 7 ili 8 kustodija. Ocevi su ove tvrdnje čuveni irski franjevac fra **Luka Wadding** († 1657.), fra **Ivan Ančić** († 1685.) i fra **Fortunat Hueber** († 1706.). Wadding je s tom tvrdnjom istupio pred javnost u svojim glasovitim i opširnim »**Annales Minorum**«. Govoreći naime Wadding u ovome svome djelu o franjevačkoj općoj skupštini, što ju je sazvao sv. Bonaventura na Duhove 1260., pripovijeda, kako se na istoj skupštini radilo i o broju te granicama pojedinih redodržava. Nove su bile utemeljene samo dvije, a starim se revidisale granice i pripojile novoosnovane kustodije. A da se zna, koje su to bile redodržave, Wadding ih je u tome svome djelu sve prikazao. Pa kada je prikazao redodržave, tada je dodao: »Hucsque enumeratae sunt Provinciae, deinde subjungebantur Vicariae, quae propter paucitatem Fratrum, vel Monasteriorum, ad Provinciarum dignitatem non ascendebant. Prima Vicaria erat Bosnae, habebat custodias itidem octo.

Primam Dulmae.	Quintam Machiovae.
Secundam Grebensem.	Sextam Bulgariae.
Tertiam Bosnae.	Septimam Covini.
Quartam Ussorae.	Octavam Russiae.[1])

Ančić je opet tvrdio, da su franjevci u Bosni djelovali već god. 1235., na temelju bule pape Gregorija IX., kojom Sveti Otac bijaše zabranio bosanskome biskupu, te dominikovačkome i franjevačkome poglavaru u Ostrogonu proglasivati bez svoje privole cenzure, što ih bijaše njegov poslanik izrekao protiv ugarskoga kralja Andrije: »In Bosna inveni, quod erant Fratres, et Episc. ex diplom. Greg. IX. an. D. 1235. Relig. an. 28. Pont. 9. cum Venerabilis Frater N. Episc. etc. ad Episcop. Bosnae, et Praefectos Strigonienses ord. Praedicatorum, et Minorum, in quo in-

[1]) Waddingus, Annales Minorum, tom. II. (Lugduni 1628.), str. 197.—204.; ed. 2., tom. IV. (Romae 1731.), str. 127.—134. U 2. izd. pogrješno: »Quartam Ussojae«.

Episcopo in Andream Regem Vungariae.«[2]) — Još je dalje pošao Hueber. Hueber je doduše u svojoj »**Dreyfache Cronikh des Ordens des hl. Franciskus**«, što ju je objelodanio u Münchenu god. 1686., tvrdio, da su franjevci došli u Bosnu i tu osnovali sebi vikariju istom god. 1339. Ali već u svome **Menologiju**[3]) bosansku vikariju stavlja pod god. 1260. i dijeli je na sedam kustodija. Usto u svakoj kustodiji označuje pojedine stanove, kako se to najbolje vidi iz njegove slijedeće tablice.

Hueberova bos. vikarija iz god. 1260.

KUSTODIJE	STANOVI
Duvanjska	Stagnum (Ston), Neocastrum (Herceg-Novi), Imota (Imotski), Cetina (Cetinje), Glamatzum (Glamoč).
Krbavska ili Grebenska	Corbavia (Krbava), Grupa (Krupa), Greba (Greben), Glasa (Glaž), Othochium (Otok), Podnovium (Podnovi), S. Catharinae (Sv. Katarine).
Bosanska	Curiae banum (Kr. Sutjeska), S. Nicolaus (Sv. Nikola), Lasciovia (Lašva), Plumbum (Olovo).
Usovska	Diacum (Đakovo), S. Elias (Sv. Ilija, Modriča), Verbica (Vrbica), Schacova, seu Scatona (Skakava), Indua (Indva), Buchotica, seu Miconica (Bukovica).
Mačvanska	Alsanum (Alšan), Biblina (Bijeljina), Laba (Ljubovija) Mazna (Mačva), Campus s. Mariae (Polje sv. Marije), Coscicum, seu Tosachium (Točak), Verbo crupum (Vrhokrupa), Trebrenica (Srebrenica).
Bugarska	S. Severinus (Severin), Orsciana (Oršava), Sebesa (Karanšebeš), Scrimus (Čerović), Chevesdum seu Genesdum (Kövesd).
Kovinjska	Aremenia (Armems), Covinum, seu Chonium (Kovinj), Chranum, seu Tranum (Hran), [4])

[2]) F. Joannes Anicius, Thesaurus perpetuus indulgentiarum, Index part. I. U novije je vrijeme i dr. fra Ivan Marković, u riječima Bele IV. od 1244.: »Attendentes in Bosna haereticorum perfidiam admodum invaluisse seu pullulasse ita, quod pauci invenirentur in partibus illis verae fidei zelatores uel cultores« (Theiner, Vet. Monumenta Slavorum Meridionalium I., Romae 1863, str. 297.), nazrijevao aluziju na tadanje u Bosni franjevce (Dr. Marković, Le parochie francescane in Dalmazia, Zara 1885., str. 7.).

[3]) Menologium je objelodanjen u Münchenu god. 1698. Ali prije toga je u manjem obliku štampan također u Münchenu god. 1693., u njemačkom jeziku, pod naslovom: »Stammenbuch... aller Hl., Seligen... ausdenen dreyen Ordenständen, welche der Gross-Vatter Franciskus gestiftet hat.«

[4]) Hueber, Menologium, str. 142.

Prema Laštriću amo bi spadao i fra **Franjo Harold.**[5]). Ali da se zna, u kome bi to smislu Harold mogao biti, treba naglasiti, kako se Harold bio, na Waddingov nagovor, odvažio nastaviti »**Annales Minorum**« te kako je prije toga bio sve te Waddingove sveske skratio u dva sveska. Ali prije negoli je i jedan svezak nastavka mogao objelodaniti, umro je god. 1685.

Kaošto su prvaci prve, tako su isto i druge kategorije povukli za sobom lijep broj povjesnika. Naročito su ih s oduševljenjem slijedili fra **Filip Laštrić** u svome »**Epitome vetustatum bosnensis provinciae**« (Venetiis 1765.; ed. 1. Anconae 1776.) i fra **Mijo V. Batinić** u I. svesku svoga »**Djelovanja Franjevaca**« (Zagreb 1881.), pa fra **Josip Pavišević** u »**Saecula Seraphica**« (Essechii 1777.), fra **Donat Fabijanić** u I. svesku svoje »**Storia dei Frati Minori**« (Zara 1863.) i fra **Bono Benić** u »**Ljetopisu franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci**«.[6]) Isto tako i učevni **Farlati**, možda donekle i pod uplivom svoga saradnika Laštrića, iako dobro pozna tvrdnju fra Marka Lisabonskoga, ipak odlučno pristaje uz Waddinga te oko god. 1750. tvrdi, kako franjevci u Bosni neustrašivo i neumorivo djeluju preko pet stotina godina, tamo od početka svoga reda: »Hi siquidem (franjevci) sub ipsa sanctissimi hujus Ordinis primordia hanc Christi vineam (Bosnu), nullis libertatis vitaeque periculis deterriti multo labore ac sudore annos amplius quingentos ad hanc usque aetatem impigre constanterque excoluerunt.«[7]) — Amo spada i fra **Jeronim Lipovčić**, kada piše »**Compendium sacrarum caeremoniarum pro alma et antiquissima provincia Bosnae Argentinae**«, što je objelodanjeno u Mletcima god. 1751. »jussu et authoritate admodum reverendi patris Josephi Jankovich, actualis ministri provincialis, et diffinitoris generalis«, pa također tvrdi: »Quae (provincia bosnensis) vivente adhuc Seraphico Patre Sancto Francisco, suum ortum in Regno Bosnae Argentinae Anno Religionis Seraphicae 28. habuit, uti refert Waddingus ad Annum 1235. et Author Ancsich dictus«[8]); dok nam **Čevapović** i **Batinić** pripo-

[5]) Ab Ochievja (Laštrić), Epitome, str. 3.; 2. izd., str. 1.

[6]) Benićev Protocol(l)um Suttiscae, u Kr. Sutjesci. Ja ga tamo od 1923. objelodanjujem u Glasniku Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini, ali s nekim izuzetcima, među koje spada i govor o dolasku franjevaca u Bosnu i t. d.

[7]) Farlati, Illyrici Sacri tom. IV., str. 41.

[8]) Compendium, str. 86.

vijedaju i o nekakvoj bosanskoj kustodiji iz god. 1235., o čemu radije niže. A najsmjeliji su se pokazali naši stari nekrologiste, kada su nam u svojim nekrologijima opisivali i samoga drugoga vikara bosanske vikarije. Tako se poimence u **Nekrologiju Bosne Srebreničke**, u Kr. Sutjesci, čita: »Die quinta Januarii 1260. Budae in Hungaria (obiit) P. Joannes 2dus Vicarius Vicariae Bosnae, multis virtutibus clarus, qui P. Petrum Ministrum Hungariae a gravissima infirmitate liberavit.«[9])

3. Treća tvrdnja

spaja prve dvije. I prema ovoj tvrdnji prvi su franjevci došli u Bosnu već u početku svoga reda. Štoviše, oni su imali u Bosni već 1235. i posebnu **kustodiju**, koja je bila na skupštini, održanoj u Narboni god. 1260., pod predsjedanjem sv. Bonaventure, proglašena **vikarijom**. Ali ovo se proglašenje ostvarilo istom g. 1340. Ovu je tvrdnju stvorio učevni fra **Gregorije Čevapović**, kada je pisao: »Perantiquae Fratrum Minorum de Regulari observantia primitus quidem ab anno 1235. Custodiae, dehinc ab anno 1260. Vicariae nominatae, et anno 1340. formatae, tandem ab anno 1520. Provinciae Bosnae Argentinae, hodiae vero ab anno 1757. sub titulo S. Joannis a Capistrano vocitatae, originem celeberrimus Ordinis Historiographus Lucas Waddingus (Annal. Ord. ad ann. 1228. n. 86. et 1235. n. 30.), cum non temnendo Chronologo (?) Ancsich (Apud Joseph. Iankovich, Diff. Ord. Cerem. Prov. pag. 86.), ad felicia viventis adhuc Inclyti Fundatoris S. Francisci tempora haud incongrue retulit: namque in Generalibus Ordinis Comitiis, Narbonae tempore Generalatus D. Bonaventurae an. 1260. celebratis, Vicaria Bosnensis (praeter Hungariae, observantibus quoque refertam, Provinciam) numerarat septem Custodias, referente dissertissimo Ordinis Chronologo Huebero.«[1]) Za Čevapovićem se, radije negoli za Waddingom, poveo i naš fra **Mijo V. Batinić**[2]), ali samo obzirom na dolazak franjevaca u Bosnu i na opstanak bosanske kustodije god. 1235. Odatle je hibet, ne ferrent sententias, iam ordinatas a praedicto Card.

[9]) Dr. Jelenić, Necrologium Bosnae Argentinae, po kodeksu franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci, Sarajevo 1917. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini 1916.), str. 12. Sravni još Necrologium franjevačkoga samostana u Vukovaru.

[1]) Cevapovich, Synoptica-memorialis Catalogus, str. 7.—8. i 28.

[2]) Batinić, Djelovanje Franjevaca, I., str. 29.

shvatljivo, zašto Batinić svoje »**Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest viekova njihova boravka**« završuje s godinom 1835.

III.

KRITIKA TROSTRUKE TVRDNJE.

Gornjim sam potezima prikazao uglavnom sve, što se dosada pisalo o tamnom i zamršenom pitanju, kada su u Bosnu došli prvi franjevci i kada su oni tu osnovali sebi vikariju. A sve sam to prikazao, barem većim dijelom, riječima samih pisaca, koji su o tom pisali i raspravljali, dijelom da budem u tome što temeljitiji, a dijelom da možda ugodim i znatiželjnosti čitalaca, koji bi rado zavirili i u izvornike, ali im za to manjka vrijeme i prigoda. No kako sve tri te tvrdnje ne mogu biti istinite, što više mogu biti sve tri neistinite, u cijelosti ili djelomično, to se sada po sebi nameće pitanje, šta da držimo do tih pojedinih tvrdnja? Ja ću na to pitanje odgovoriti obrnutim redom. Nema sumnje, da je

1. Treća tvrdnja

najnevjerojatnija. Lijepa je zadaća pomirivati zavađene i spajati rastavljene, ali ovaj spoj, naročito u povijesti, mora da bazuje na čvrstim podlogama. Povijest računa samo s činjenicama. No, eto, to je baš, što u našega Čevapovića fali. Njegov je zlatni most između otaca prve i druge tvrdnje sagrađen oštrim oruđem suptilnih sholastika bez baze, on visi u zraku i o zraku. Doduše i Čevapović i Batinić pozivaju se pri tome na Waddingove brojeve: 86. pod god. 1228. i 30. pod god. 1235. Ali tko te ulomke pročita, odmah će se uvjeriti, da ti tekstovi nemaju ništa s njihovim tvrdnjama, da se u njima ne govori ama baš ništa ni o bosanskoj kustodiji ni o bosanskoj vikariji. Istina je, da Wadding spominje pod god. 1228. i to pod brojem 87., a ne 86., samostan »**in civitate Argentinensi ... a quo universa provincia Argentinensis nomen accepit**«. I to je po svoj prilici djelovalo na našega Lipovčića, asketu, a nikako povjesnika, da je u svome »Compendium sacrarum caeremoniarum« napisao, kako su franjevci došli u Bosnu već u početku svoga reda. Pa budući da je i Ančić, također bogoslovac, a ne povjesnik, tvrdio na temelju bule pape Gregorija IX., da su franjevci u Bosni postojali već god. 1235., to je za svoju tvrdnju pozvao uz Waddinga i njega u

pomoć. I tako je Čevapoviću trebalo još samo pronaći formu, pod kojom su se konstituisali. Naravno, na redodržavu ili provinciju u strogome smislu nije mogao ni pomišljati, jer je ova datovala istom od god. 1517.[1]) ili, kako je on mislio, od god. 1520.[2]) Isto mu je tako bilo poznato, da je bosanska vikarija imenovana istom god. 1260. na općoj skupštini u Narboni. A bez zakonite forme nijesu mogli postojati. Prema tome su morali sačinjavati kustodiju.

Ali iz čitavoga gore spomenutoga Waddingova konteksta vidi se, da se tu nikako ne radi o bosanskoj **Argentini** (Argentina = Srebrenica), po kojoj se bosanska vikarija istom god. 1514. prozvala »**Srebreničkom**«, nego o alsas-lorenskom (Alsace-Lorraine, Elsass-Lothringen) **Strasbourgu** ili **Strassburgu**, koji se latinski također naziva **Argentina** ili **Argentoratum**. O našoj se Srebrenici ne može reći, da je imala više biskupa; da joj je prvi biskup bio neki Bertold i da joj je samostan »saeva haereticorum rabie per Germaniam grassante« pretvoren u prah i pepeo, kaošto se to tu o Argentini pripovijeda. A nije ništa opravdaniji ni zaključak stvoren na temelju bule pape Gregorija IX. Gregorije je ovu bulu izdao u Peruđi (Perugia) 31. kolovoza 1235. i u njoj se ne sadrži ništa, do naputak, kako da se bosanski biskup **Ivan Teutonik** te poglavari ostrogonskih dominikovaca i franjevaca ponesu obzirom na kazne, što ih je bio papin poslanik diktovao protiv ugarskoga kralja Andrije; da tih kazna protiv Andrije ne proglasuju bez posebnoga naloga Sv. Stolice. Ova bula doslovno glasi: »Gregorius Episcopus etc. Venerabili fratri ... Eppo Bosnensi etc ... ordinis predicatorum et .. fratrum Minorum prioribus Strigoniensibus, salutem etc. Cum Venerabilis frater noster ... Prenestinus episcopus, tunc apostolicae sedis legatus, discretioni vestre commiserit denuntiationem sententiarum suarum, quas in Carissimum in Christo filium nostrum A. Illustrem Regem Ungarie duxerit promulgandas, presentium vobis auctoritate mandamus, quatenus sine speciali mandato nostro super hoc nullatenus procedatis.«[3]) Da je u ovoj buli govor o ugarskim

[1]) Greiderer, Germania Franciscana, tom. I., lib. II., str. 72.; Fermendžin, Acta Bosnae, str. 307.; dr. Jelenić, Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke, I. (Zagreb 1925.), str. X., bilj. 4.

[2]) Csevapovich, Synoptico-memorialis Catalogus, str. 8.

[3]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 136.

franjevcima redodržave, kasnije prozvane sv. Marije, a ne o bosanskim, to se vidi i iz druge bule pape Gregorija IX., izdane u Spoletu 16. kolovoza 1234., u kojoj se nalaže bosanskome biskupu, prioru ostrogonskih dominikovaca i »**ministro ordinis Minorum in Hungaria**«, da ugarskoga kralja Andriju smatraju izopćenim, kuriju mu pak udarenom interdiktom sve dotle, dok se ne popravi, a kada se popravi, da ga tada odriješe.[4]) S padom treće potresla se i:

2. Druga tvrdnja,

prema kojoj bi, kaošto sam to već istakao, prvi franjevci došli u Bosnu također u početku svoga reda te god. 1260. imali tu i svoju vikariju. Ali nešto poradi velikoga ugleda njezinih otaca, naročito Waddinga i Huebera, a nešto poradi drugih okolnosti, nije mi se bilo lako s njom oprostiti. Da se bolje shvati težina Waddingove i Hueberove nauke, baciti nam je malo pogled na njihovu prošlost i na postanak njihovih djela, u kojima su oni o tim gore spomenutim spornim pitanjima pisali.

Fra **Luka Wadding** rodio se u Irskoj, u Warterfordu 16. listopada 1588., a umro je u Rimu 18. studenoga 1657., gdje je bio tamo od god. 1618. članom gotovo svih kongregacija i gdje se za Urbana VIII. (1623.—1644.) mnogo trudio na popravljanju svećeničkoga Brevijarija. God. 1633. objelodani u dvanaest svezaka **djela** suptilnoga dra. **Ivana Duns Škota**. Osim toga je izdao više biografija, poimence sv. **Franje Asiškoga** i sv. **Antuna Padovanskoga**. No najglavnije mu je djelo: »**Annales Minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum**«. Pokretač je ovih monumentalnih ljetopisa bio zapravo fra **Benigno Đenovežanin**, general franjevačkoga reda. Benigno je posebnom okružnicom i pod prijetnjom izopćenja pozvao već god. 1619. sve poglavare raznih franjevačkih pokrajina, da otvore arhive i u njima proberu po najsposobnijim muževima sve važnije spomenike te mu ih pošalju u Rim. Ogromni materijal, što se na taj način u Vječnome Gradu nagomilao, bude povjeren na izradbu ljetopisa fra Luci Waddingu, kome je uz to bio otvoren i vatikanski arhiv. Za pomoćnike mu budu dodijeljeni fra **Antun Hiquey**, koji je svoj red branio i u »**Nitela franciscanae religionis**« protiv Abrahama Bzovija; fra **Bartolomej Cimarelli**, koji je povijesnu građu

[4]) Ondje, I., str. 127.

sabirao po srednjoj i gornjoj Italiji, i fra **Jakov Polius**, koji je opet proučio arhive njemačkih samostana.[1]) Uz saradnju ovih učevnih muževa i na temelju već spomenute građe Wadding objelodani god. 1625.—1654. osam svezaka svojih »**Annales Minorum**«.

Iako je Wadding tokom vremena nailazio s ovim svojim ljetopisima i na protivnike, ipak je vazda uživao među najuglednijim i najučevnijim muževima neobično veliko štovanje i povjerenje. Prelazeći preko raznih hvalospjeva, što su mu kroz dugi niz godina pjevani, upozorujem samo na jedan najnoviji sud, što potječe ispod pera dra. fra **Heriberta Holzapfela**. »Wadding je bez sumnje — veli dr. Holzapfel — najteži pisac prošlosti Manje Braće, kome i ostali redovi imaju malo jednakih povjesnika. On naime piše istinu, suvišne pohvale izostavlja, ne prišućuje, što se ima prikoriti, a svagdje nastoji pronaći najbolje izvore. Što u toj stvari nije bio vazda srećan pa sve izvore spoznao, koji su tek kasnije otkriveni, to se ne može njemu u grijeh upisati. Radije mu se može predbaciti, što češće izvora točno ne označuje i što u stalne spomenike previše vjeruje, osobito životopisima pojedinih osoba. No on je u tome radio prema duhu svoga vremena. Nepravedno čini, tko Waddinga uopće osuđuje, jer je iskusio, da na stalnim mjestima ne zaslužuje vjerovanja. Samo onaj, koji se ovim ljetopisima služio sto i tisuću puta, uvelike će Waddinga cijeniti.«[2])

Hueber se doduše ne može uspoređivati s Waddingom, ali i on je polučio velik ugled, ne samo svojom živom riječju, svojim propovijedima, nego i svojim perom. On se rodio u Neustadtu na Dunavu 5. studenga 1654., a umro je u Münchenu 12. veljače 1706. God. 1670. objelodanio je **Život sv. Petra Alkantarskoga i sv. Antuna Padovanskoga**; 1686. već spomenutu **Dreyfache Cronikh**; 1693. također već spomenuti **Stammenbuch**, a 1698. isto djelo, prošireno, u latinskom jeziku, pod naslovom »**Menologium**« i t. d.[3])

---

[1]) Dr. Holzapfel—Haselbeck, Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum (Friburgi Brisgoviae 1909.), str. 522.—523.; Herders Konversations-Lexikon, pod Wadding.

[2]) Dr. Holzapfel—Haselbeck, Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum, str. 523.—524.

[3]) Herders Konversations-Lexikon, pod Hueber.

Stoga nije nikakvo čudo, da su ovolika dva muža, oko kojih su se godine i godine okupljali najuvaženije ličnosti, zadržala svojim ugledom i mene kroz više vremena u neodlučnosti, kao obzirom na dolazak prvih franjevaca u Bosnu, tako opet obzirom na osnutak bosanske vikarije.[4]) Ali danas, kada sam, kako mislim, čitave te probleme svestrano i temeljito proučio, mirne se duše opraštam i s drugom tvrdnjom. Razloga, osim što sam ih već naveo protiv Ančića, Lipovčića i Čevapovića, ima više i protiv takoga ranoga dolaska franjevaca u Bosnu i protiv tako ranoga osnutka bosanske vikarije.

Amo spada u prvome redu šutnja savremenika. »Da od stotine godina prvo bude u Bosni vikarija obstojala, je li moguće — pravom pita učevni Zlatović — da se nebi gdje ikakva uspomena našla kod naših samostana, ili po arkivih okolnih država, jali u Rimu kod papinih ili gjeneralovih arkiva, koja bi spomenula koga redovnika, vikara, samostan ili državu i to u vrieme onake borbe, koja je morala nastati medju katoličkim svećenstvom i jerezi okuženim pučanstvom.«[5]) Ako je u Bosni bilo franjevaca tako rano, zašto je onda papa **Inocencije IV.** povjerovavao god. 1248. istragu protiv bosanskoga bana Ninoslava s njskome biskupu i poglavaru spljetskih franjevaca[6]); zašto te dužnosti nije povjerio kome bosanskome franjevcu? Pa opet, ako se u Bosni nalazilo franjevaca tako rano, organizovanih u posebnu vikariju, zašto su onda pape, **Nikola IV.** 1291. i **Bonifacije VIII.** 1298., povjerovavali u Bosni inkviziciju protiv krivovjernika dalmatinskim franjevcima[7]); zašto to nijesu povjerovavali bosanskim? Kada se god. 1274. raspustio II. lionski opći crkveni sabor, tada je papa Gregorije X. pozvao posebnom bulom sve biskupe i sve upravitelje reda sv. Dominika i sv. Franje Asiškoga, da propovijedaju križarsku vojnu protiv Saracena. U ovoj se buli spominje, uz ostale, i slovinska ili dalmatinska redodržava, a o bosanskoj vikariji nema ni riječi. Batinić to doduše ispričava onodobnim okolnostima[8]), ali mene to ispričavanje

---

[4]) Sravni o tome moje radove: De patarenis Bosnae (Sarajevii 1908.), str. 93., i Kultura i bos. franjevci, I. (Sarajevo 1912.), str. 25.—32.

[5]) Zlatović, Franovci, str. 11.

[6]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 205.

[7]) Ondje, I., str. 381.

[8]) Batinić, Djelovanje Franjevaca, I., str. 30.

nikako ne zadovoljava. Usto danas nam je poznat i katalog pape **Urbana IV.**, u kome se nabrajaju sve franjevačke pokrajine. Ovaj katalog potječe iz god. 1263., a služio je papskim pisarima kao direktorij pri razašiljanju pisama.[9]) Pa kaošto se bosanska vikarija ne nalazi u buli pape **Gregorija X.**, tako se isto ne nalazi ni u tome katalogu. God. 1319. papa **Ivan XXII.** moli hrvatskoga i bosanskoga bana **Mladena**, da se digne protiv bosanskih krivovjernika i gorko cvili, kako su tu crkve opustošene, svećenički red posve iskorjenjen, Hristove se svetinje s kužnom porugom gaze, križ se ne štuje, presveta se Pričest ne prima, a za krštenje se u mnogim krajevima i ne zna.[10]) Gdje su tu dakle bili samostani, gdje li svećenici, opet pravom kliče naš Zlatović.[11]) Osim toga i Wadding i Hueber stavljaju najstariji prikaz bosanske vikarije pod god. 1260., pa se ipak među sobom bitno razlikuju; Wadding broji osam, a Hueber sedam kustodija. Tu razliku čini ruska kustodija, koju Wadding u svome prikazu navodi, a Hueber preko nje prelazi. Što više, Rusija se u Huebera nalazi među vikarijama. Stoga je i Greiderer umovao, da Rusija nije mogla biti god. 1260. kustodijom bosanske vikarije, kada je u to vrijeme i sama bila vikarija.[12]) Ali Batinić, koji nastoji Waddinga u cijelosti opravdati, brani ga, poslije Čevapovića[13]), i tu pomoću tiskarskih pogrješaka. »Kad nebi — veli Batinić — protivnici znali što krupniega na sriedu iznieti, tu bi se mogli mirno podpisati Waddingu, jerbo se je sigurno tu podkrala tiskarska pogrieška, te metnuto **Russiae** mjesto **Rassiae**.«[14]) Ali ta je isprika vrlo slaba, jer kaošto nemamo nikakvih povijesnih dokaza, koji bi utvrdili, da je Rusija nekoć doista sačinjavala kustodiju bosanske vikarije, tako isto manjkaju podatci, koji bi vojevali za nekadanji opstanak raške kustodije. A dvojbene stvari osvijetljivati dvojbama, isto je, što i mračnu dvoranu rasvijetljivati pomoću mraka.

---

[9]) Archivum Franciscanum, god. I., sv. I., str. 17.

[10]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 464.

[11]) Zlatović, Franovci, str. 11.

[12]) Greiderer, Germania Franciscana, tom. I., lib. II., str. 28.—29.

[13]) Csevapovich, Synoptico-memorialis Catalogus, str. 17.

[14]) Batinić, Djelovanje Franjevaca, I., str. 30.

Obzirom na ostalih sedam kustodija, Hueber se s Waddingom u bitnosti potpuno slaže, razilazi se samo u tome, što navađa u svakoj kustodiji i stanove, dok je to Wadding mudro prešutio. No ja baš iz povijesti tih samostana vadim dokaze protiv druge tvrdnje. Hueber je naime među svoje stanove pribrojio i samostane u **Stonu** (Stagnum), **Đakovu** (Diacum) i u **Herceg-Novome** (Neocastrum), dok je danas općenito poznato, da su bosanski franjevci istom god. 1347. dobili od pape Klementa VI. dozvolu, da se mogu u **Stonu** i u **Đakovu** nastaniti i tu sebi podići samostane[15]), a **Herceg-Novi** nije uopće bio ni sagrađen prije god. 1379.[16])

Napokon je dvojbeno, da li su prije god. 1288. vikarije uopće postojale. U prva naime vremena reda sv. Franjo je slao svoje sinove u misije, dodijelivši im za to dosta neopredjelene pokrajine, koje su se obično nazivale latinski »**provincia**« ili »**administratio**«. Budući da su ove provincije bile prevelike, redovito su se dijelile na kustodije. Prvi poslije sv. Franje general fra Ilija nastojaše, da provincije pomnoži na broj Hristovih učenika, na 72, jer su dominikovci bili svoje pomnožali na broj Hristovih apostola, na 12. Budući pak da je ova dioba red previše slabila, stoga se poslije fra Ilijine smrti broj redodržava ili provincija smanji na 32. Kasnije je Sv. Stolica ponovo dozvolila, da se osnivaju nove redodržave, ali samo izvan Italije. God. 1247. Sv. Stolica, na molbu franjevaca, dokine tu dozvolu. Još strožije zabrani osnivanje novih redodržava papa **Nikola IV.** god. 1288., pa su se po svoj prilici počele istom sada podizati, mjesto provincija, vikarije.[17])

Iz svega se toga vidi, da je Waddingov najstariji prikaz bosanske vikarije čedo kasnije dobi, dok Hueberov i ne razlikujem od onoga, što ga je oko god. 1390. sastavio fra **Bartolomej Pisanus** i kakav se nalazi u prva dva izdanja njegova djela: »**Liber de conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu Redemptoris nostri**«.

---

[15]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 736.; Fermendžin, Acta Bosnae, str. 28.

[16]) Klaić, Poviest Bosne (Zagreb 1882.), str. 159.—160.

[17]) Dr. Holzapfel—Haselbeck, Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum, str. 522.

3. Prva tvrdnja.

Međutim nijesu ni oci prve tvrdnje bez opravdanih prigovora. Poimence se general fra **Franjo Gonzaga** previše oslanjao na svoje pomoćnike a previše se, kako se čini, i žurio. Stoga mu je »**De origine seraphicae religionis**« neobično iznakaženo, naročito geografijskim i hronološkim pogrješkama. To je zapazio i dr. **Holzapfel**, a ja opet navađam za to kao klasičan primjer, ako se to može klasičnim nazvati, baš opis bosanske vikarije, u kome se njezin opseg proteže upravo do smiješnosti, čak na Švapsku, Bavarsku, Bazileju i t. d.[1]) Mnogo je veći ugled među franjevačkim povjesnicima uživao fra **Marko Lisabonski**, čemu se nije ni čuditi. Kao Wadding, tako je i Lisabonski svoje djelo osnovao i izveo na temelju građe, što su je na izričitu zapovijed generala fra **Pavla Pisotta** (1529.—1533.) po svojim arhivima probrali i u Rim poslali razni pokrajinski poglavari i što ju je i sam, na poticaj generala fra **Andrije Alvareza** (1547.—1553.), sabrao po Italiji, Francuskoj i Španiji.[2]) No ni njegova tvrdnja, što ju je on po svoj prilici osnovao na **Ljetopisu** fra **Marijana Florentinca**, da je fra Gerardo najprije održao u Asizu god. 1340. kapitul a tada se zaputio u naše krajeve, ne može podnijeti kritike. Poznato je naime pismo pape Benedikta XII., što ga je Sv. Otac poslao, kao odgovor, iz Avinjona (Avignon) 28. veljače 1340. fra Gerardu, još boravećem u našim krajevima, u kome se Papa veseli i Gerardu čestita na već polučenim uspjesima u Bosni.[3]) Pa ako se uzme pred oči datum ovoga pisma, onda bi slijedilo, da je fra Gerardo za dva mjeseca i opći kapitul u Asizu održao i Ugarsku s Bosnom pohodio i o svemu tome Papu u Avinjonu obavijestio, a to je za ono doba nevjerojatno. Stoga su neki (poimence Wadding) bili i upali u dvojbu, da li je fra Gerardo uopće održao kapitul u Asizu koncem četvrtoga decenija XIV. vijeka[4]); dok su drugi umovali, da je fra Gerardo mogao ponajprije pohoditi god. 1339. Ugarsku i Bosnu, zatim održati u Asizu

[1]) Gonzaga, De origine seraphicae religionis, parte II., str. 443.-511.

[2]) Dr. Holzapfel—Haselbeck, Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum, str. 521.

[3]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 633.; Fermendžin, Acta Bosnae, str. 24.

[4]) Fermendžin, Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae, str. 6.—7.

god. 1340. opći kapitul te istom poslije kapitula slati braću u Bosnu.[5]) **Fermendžin** je opet mislio, da sve te poteškoće rješava đenđeška »**Crońica**«, koja, kaošto sam to jednom već istakao, tvrdi, da je fra Gerardo održao opći kapitul u Asizu već g. 1339. i da se istom poslije kapitula zaputio u Ugarsku i Bosnu; u Bosni obratio bana Stjepana Kotromanića, s raznih strana dozvao braću i tu osnovao vikariju. »Mnogi pišu — veli Fermendžin — da je taj kapitulum prije Gerardovog polaska u Bosnu bio držan god. 1340. Marianus Florentin. (Chronic. antiqu. cap. 11.) Marcus Ulyssiponen. (Chronic. P. II. libr. 8. cap. 44. p. 482.) Dominic. de Gubernatis (Orbis Seraph. tom. III. p. 47.); ob istom kapitulu te godine govore sliedeći priepisi kronike 24. gjenerala, i to: Asiški del sagro convento, Asiški samostana degli Angeli (sada se nalazi u rimskoj knjižnici zvanoj Angelica) i Fiorentinske knjižnice Lorenziane. Iz toga se vidi, da se je naš ljetopisac služio sasma drugim i to korektnijim priepisom 24 gjenerala; jer da pomenuti kapitulum nije mogao godine 1340. držan biti, već je Wadding opazio razmatrajuć odviš kratko vrieme, za koje bi o. Gerardo morao na kapitulumu biti, Ugarsku i Bosnu pohoditi, papu u Avignonu pismeno izviestiti i odgovor primiti, a to sve za dva mjeseca. S toga je Wadding dvojio, da li je u obće medju godinom 1337. i 1340. u Asizu kapitulum držan bio. (Annal. Minor. III. p. 465. Edit. I.) Sve pako poteškoće izčezavaju, ako uzmeš god. 1339. našim ljetopiscem navedenu.«[6]) Ali je baš u tome pogriješio, kao đenđeški ljetopisac, tako inače učevni Fermendžin. U novije je naime vrijeme, poslije **F. Ehrlea**, i fra **Ferdinando M. Delorme** svratio pozornost učenjaka na dosada nepoznati kodeks, što se nalazi u Avinjonu, u **Javnoj Knjižnici**, pod br. 719. Ovaj kodeks broji 45 listi (folia) a potječe iz XIV. vijeka. Pisan je na pergameni, a pisale su ga razne ruke. U njemu se nalaze i odluke asiškoga kapitula, za koje se sve do najnovijega vremena držalo, da su propale. Prije odluka stoji naslov, iz koga se jasno saznaje, ne samo godina, nego i dan, kada je taj opći kapitul u Asizu održan, a glasi: »**In nomine Domini, amen. Hec sunt acta generalis capituli Asissi (sic!) celebrati anno Domini M°III°XL in Pentecoste.**«[7]) Prema tome je

[5]) Analecta Franciscana, tom. II. (Quaracchi 1887.), str. 178.

[6]) Fermendžin, Chronicon, str. 6., bilj. 1.

[7]) Archivum Franciscanum, god. V., sv. III., str. 520.—524.; god. VI., sv. II., str. 251.—258.

neosporivo, da je taj kapitul održan baš god. 1340. na Duhove. Vitezovićevu opet netemeljitost najbolje osvijetljuje sama:

IV.

KONAČNA OSUDA.

Franjevačko je djelovanje u Bosni doista dosta rano, mnogo ranije negoli je u Bosnu došao fra Gerardo. Već 27. ožujka 1248. papa **Inocencije IV.** obustavi postupak koločkoga nadbiskupa protiv bosanskoga bana **Ninoslava**, navađajući tome razlog, da ban »**tanquam catholicus vivat**«. Ali kao da ni sam Papa nije bio o tome potpuno uvjeren pa stoga u isto vrijeme povjerava senjskome biskupu Filipu i poglavaru spljetskih franjevaca, da ispitaju i točno ga obavijeste »**o životu, glasu i ponašanju plemenitoga muža Ninoslava, bosanskoga bana**«.[1]) God. 1291. papa **Nikola IV.**, na molbu srpskoga kralja **Dragutina**, koji je vladao i jednom dijelom Bosne, naloži redodržavniku dalmatinskih franjevaca, da probere, s pomoću svojih savjetnika, dva franjevca, koji su »**u životu i općenju prokušani, književnim znanjem snabdjeveni**« **i koji su vješti jeziku, kojim se u Bosni govori**, te da ih pošalje u Bosnu, da tu povedu istragu protiv krivovjernika.[2]) Isti nalog obnovi 29. travnja 1298. i papa **Bonifacije VIII.**, proširivši tom prigodom djelokrug franjevačkih inkvizitora s Bosne i na susjedne pokrajine, na Hrvatsku, Dalmaciju, Rašu, Istru, Srbiju i Slavoniju.[3]) Značajno je, da i Nikola IV. i Bonifacije VIII. zahtijevaju, da dva dalmatinska franjevca vode tu inkviziciju stalno i da se prema tome, kada se koji od njih opozove ili umre, zamijeni drugim, koji će imati iste povlastice kao i predšasnik mu. God. 1325. papa **Ivan XXII.** preporučuje inkvizitora fra **Fabijana** ugarskome kralju Karlu Robertu, bosanskome banu Stjepanu Kotromaniću i majci mu Elizabeti.[4]) Vodeći fra Fabijan u Bosni inkviziciju, dođe u sukob sa sinovima sv. Dominika, koji su u Bosni i otprije djelovali te tu dužnost smatrali svojom. Na koncu

[1]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 205.—206.

[2]) Ondje, I., str. 378.—379.

[3]) Ondje, I., str. 381.

[4]) Nedić, Monumenta Privilegiorum (Vukovarini 1886.), str. 31.—33.; Fermendžin, Acta Bosnae, str. 21.

konca čitav spor bude riješen u prilog franjevaca, koji su tu zadaću otada nesmetano vršili.[5])

Ali ti franjevci niti su sačinjavali posebne vikarije ni posebne kustodije; oni su ovisili o »slovinskoj« redodržavi, koja se prostirala po obalama i po otocima Jadranskoga Mora i koja je tu postojala tamo od početka franjevačkoga reda. Na sjeveru Bosne protezala se u početku reda također savremena ugarska redodržava, kasnije prozvana redodržavom sv. Marije. Nije isključeno, da je u Bosni tkogod i iz ove redodržave djelovao, ali za to nema nikakvih povijesnih podataka.

No svi franjevci, koji su u Bosni djelovali prije Gerardova dolaska, bili su »**maleno stado**«, »**gorušično zrno**«, tek posijano; »**kvas**«, koji je imao da jednom uzvišći i napuni sve pokrajine tamo od južnozapadnoga područja Alpa pa sve do Epira i tamo od Karpata pa sve do Jadranskoga mora — dà, do Napulja.

Koncem god. 1339. ili početkom 1340., no svakako prije asiškoga kapitula, u Bosnu je prviput došao i franjevački general — fra **Gerardo Odonis**. Arhivar redodržave presv. Otkupitelja u Dalmaciji piše, kao i Vinjalić, kako je bosanski ban Stjepan Kotromanić dočekao Gerarda velikim poštovanjem, poveo ga s pratnjom u svoje dvore i tu dostojanstveno gostio. Ban je, veli arhivar, »znao za dolazak Gerarda i da je ovaj pod zaštitom kralja i pape, ter cienio, da će taj velikan unići u Bosnu sjajom i pratnjom veličanstva, u bogatstvu blaga i zlata, ter i on izadje mu na susret u svetčanom odielu i pratnji svojih dvorana. Kad ugleda pobožnu četu golih glava i bosih nogu, gdje prekriženim rukama ponizno stupa, predstavljahu mu se kao tajstveni duhovi, pred kojimi se razbudi u njegovoj duši i svega družtva pobožna iskra vjere i ljubavi božje. Ban zagrli Gerarda i povede ga u svoje dvore sa svim družtvom, gdje ih je pristojno gostio i štovao.«[6]) Nema sumnje, da će u tim recima biti dosta mašte daleko kasnijega arhivara. Ali u bitnosti su ti reci posve istiniti, jer se i iz pisma pape **Benedikta XII.**, pisana fra Gerardu iz Avinjona 28. veljače 1340., saznaje, da je Stjepan ban Gerardu doista izišao u susret, da ga je časno primio i da mu se iskazao vrlo sklon katoličkoj vjeri. Štoviše, on bi krivovjernike i progonio, kada bi se mogao

[5]) Pobliže u dra. Jelenića, Kultura i bos. franjevci, I., str. 77.—78.

[6]) Zlatović, Franovci, str. 9.

pouzdati u papinu pomoć i u pomoć ugarskoga kralja, u slučaju, da bi proganjani krivovjernici pozvali sebi u pomoć susjedne raskolnike. A Papi su bile mile ove vijesti. Stoga je u isto vrijeme pisao i bosanskome banu i ugarskome kralju Karlu I., kada i Gerardu. Pa dok je s jedne strane bana preporučivao ugarskome kralju, s druge ga je opet strane bodrio, da se odvaži i digne protiv krivovjernika.[7]) Istom dakle onda, kada su general fra Gerardo, ugarski kralj Karlo i bosanski ban Stjepan ta pisma primili i kada je Gerardo na općoj skupštini u Asizu izmijenio misli sa svojim vijećnicima i s raznim redodržavnicima, na malenome su se stadu u Bosni mogli početi pojavljivati oni isti učinci, što ih je Duh Sveti proizveo, kada se pedeseti dan poslije Hristova uskrsnuća spustio nad apostole.

Da završimo! Franjevci u Bosni stalno djeluju već tamo od god. 1291. God. 1340. u Bosni se osniva i franjevačka vikarija, kojoj na čelo bude prvi postavljen fra **Peregrin Saksonac**. U isto se vrijeme franjevci u Bosni počinju rapidno širiti. Ali vikarija im se ipak pretvara u redodržavu istom god. 1517. U tome smislu treba tumačiti i papu **Eugenija IV.**, kada god. 1444. o bosanskim franjevcima u svojoj buli piše: »Cum itaque jam **per centum et ultra annos** ejusdem ordinis (s. Francisci) Fratres de Observantia nuncupati, adeo omnipotenti Deo in partibus Bosnae, Hungariae, Croatiae, Dalmatiae, Bulgariae et Rasciae, caeterisque finibus orientalibus... suum exhibuerunt famulatum.«[8])

---

[7]) Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 632.—633.

[8]) Greiderer, Germania Franciscana, tom. I., lib. II., str. 47.

FRA L. BAJIĆ — VISOVAC.

DUHOVNA NAUKA SV. FRANJE ASISKOGA.

Résumé: — **La doctrine spirituelle de St. François.** — St. François doit être considéré comme fondateur d'une école spirituelle. L'ascetique et la mystique font partie de la théologie générale. Le Séraphin d'Assise ne s'est pas occupé de théologie spéculative. Dans ce sens il n'a pas d'école à lui. Mais si on considère la spiritualité dans la vie et en pratique, St. François est, après Jésus, un des plus ingénieux maîtres de la spiritualité. — 2. La différence des écoles de spiritualité procède de la diveristé des points de vue dont on considère les vérités surnaturelles, de la diversité des dons de grâce, des tempéraments et des qualités des individus. C'est dans se sens qu'on parle de l'école spirituelle des Dominicains, des Jésuites, du Carmel etc. Dans ce sens nous affirmons que S. François a fondé l'école franciscaine. — 3. Cette école a trois notes distinctives: l'»évangélisme«, le »Christocentrisme« et la pauvreté. »Retournons à l'Evangile«, c'est le cri de François. L'Evangile est le code de vie pour lui et pour ses Frères. Les membres de son Ordre s'appellent Frères Mineurs (Math. 25,40 sqq.) et les Supérieurs: Serviteurs Ministres des autres frères. Et l'Evangile St. François l'entend d'une manière simple et naturelle. — 4. La méthode de son école est Christocentrique. St. François est le plus grand adorateur du Verbe incarné: il adore Dieu en homme, né à Bethléem, crucifié à Golgotha, caché dans l'Eucharistie. — 5. La pauvreté est la moelle de l'Evangile. Son Ordre est fondé sur une totale pauvreté. C'est de cette pauvreté que jaillit l'esprit apostolique et les autres vertus.

1. Sv. Franjo — osnivač duhovne škole.

Duhovnom naukom nazivljem onu posebnu granu kršćanskoga znanja i umijeća, koja nas uči i vodi k duhovnom, nadnaravnom savršenstvu putem kršćanske samozataje i pristajanja uz volju Božju. Duhovna nas dakle nauka uči duhovnom životu, koji je najsavršenija forma čovječjega žića na zemlji. Svaki život ima svoj početak, razvoj i savršenstvo. I duhovni život, koji je navrtak vrhunaravnoga, Božjega života, na naš naravni život, ima svoj početak, razvoj i relativno savršenstvo. U duhovnoj nauci doznajemo načela, metode i sredstva ovoga vrhunaravnog života, te stepene njegova razvoja. Iz toga imamo **duhovnu znanost**, koju noviji bogoslovi nazivlju **asketično-mističnom zna-**

nošću i smatraju je posebnom granom općega bogoslovlja.[1]) Asketično bogoslovlje otkriva nam onaj period kršćanskoga savršenstva, do kojega dopire čovječje nastojanje uz pomoć milosti Božje: u njemu je duša aktivnija, a milost pasivnija. Mistično bogoslovlje otkriva nam drugi period kršćanskoga savršenstva, u kojemu su milost i darovi Duha Svetoga aktivniji, a duša pasivnija.[2])

Sv. Franjo nije bio spekulativan bogoslov niti dosljedno teoretik duhovnoga znanja.[3]) Šta više, on se uklanjao znanosti kao umnoj spekulaciji, ne radi nje same — tâ prava je znanost odsjev Božjega znanja — već se bojao njezinih negativnih, štetnih uticaja na duh poniznosti i evanđeoske jednostavnosti, osobito da mu ne bi natruhnula evanđeosko siromaštvo, zato je volio biti idiota i podložan svakomu.[4]) Stoga ne možemo govoriti o duhovnoj nauci sv. Franje, ako nju razumijemo u njezinom modernom značenju, u koliko ona raspravlja o teoretskim načelima i metodama kršćanskoga savršenstva. Ali ako pustimo s vida

[1]) Vidi: **Ad. Tanquerey: Précis de Théologie Ascétique et Mystique,** Paris 1925., V. izd., str. 2—33.

[2]) Općenita je nauka franjevačke, dominikanske i karmelićanske škole, da redovito nema duhovnoga savršenstva bez prolaza kroz mistični period duhovnog života. Csf. **P. Longpré: Archiv. Francis. histor.** an. XIV., str. 36—108, i **P. Garrigou—Lagrange: Perfection chrétienne et Contemplation,** Saint-Maximin 1923., 2 vol.

[3]) Učeni **P. Felder,** O. M. Cap. u svojoj: **Geschichte der wissenschaftlichen Studien im Franciscanerorden** (Herder 1904, str. 59) veli, da je sv. Franjo posjedovao bogato bogoslovsko znanje; ali mislim, da ono ne bijaše **školovano,** već **mistično** znanje, koje je plod triju prvih darova Duha Svetoga. Priznaje ovo i sv. Bonaventura: ...ut, **quamvis non habuerit sacrarum litterarum peritiam per doctrinam, aeternae tamen lucis irradiatus fulgoribus, Scripturarum profunda miro intellectus scrutaretur acumine. Penetrabat enim ab omni labe purum ingenium mysteriorum abscoudita, ut ubi magistralis scientia foris stat, affectus introibat amantis.** (**Legenda s. Francisci,** XI. 1.) **Opera omnia** t. VIII, str. 535. Vidi također: **E. Gilson: La philosophie de S. Bonaventure,** Paris 1924, str. 46—50.

[4]) U **Oporuci** veli: »**Et eramus idiotae et subditi omnibus.**« **Opus. S. P. Francisci,** Quaracchi 1904, str. 79. U pismu: **Općem kapitulu** kaže Franjo o sebi: **ignorans sum et idiota.** L. c. str. 79. Sv. Bonaventura svjedoči o sebi »coram Deo«, da ga je u Red sv. Franje najviše privukla ta okolnost, što u početku Reda braća bijahu »**simplices**«, to jest »illiterati«. **Opera Omnia,** sv. VIII., str. 336.

znanstveno bogoslovski pogled na kršćansko duhovno savršenstvo, te ovo gledamo s njegove psihološke strane, to jest svrnemo li pažnju na duhovnu nauku, u koliko je možemo opravdano nazvati **duševnim životom** i nekom nadnaravnom psihologijom, koja nam kaziva putove stjecanja i usavršivanja ljubavi spram Bogu i bližnjemu — tada je sv. Franjo nesamo odličan duhovni učitelj i vođ kršćanskoga života, već on je posve izvanredan duhovno-mistični bogoslov, te ga uprav radi njegove duhovne nauke možemo ubrojiti među najveće i najgenijalnije duhovne pokretače iza Isusa Krista.

Ova tvrdnja činit će se komu presmionom, ali imajmo pred očima, da mnogi katolički povjesnici smatraju asiskoga Sveca najjačom pojavom u kršćanstvu iza Isusa Krista.[5]) P. Rousselot, D. I., i P. Huby D. I. opravdano pitaju: koja nam ličnost kršćanske starine življe predočuje Isusa kako propovijeda na Gori, do li sv. Franjo? On je svojom jednostavnošću postao **novo stvorenje**... i rek' bi da je on bio prvi čovjek.[6]) Također svi su Sveci kat. Crkve praktični učitelji najsuptilnijih pitanja duhovnoga savršenstva. Suviše sv. Franjo utemeljitelj je triju crkvenih redova. Opravdano dakle u njemu gledamo osnovatelja i organizatora posebne duhovne nauke.

2. Šta su i odakle su različite duhovne škole?

Asketična i mistična nauka temelje se na istinama katoličke dogmatike i moralke. Dogmatika nas uči, šta imamo vjerovati, a asketika i mistika rukovode nas u kršćanskom djelovanju. Moralka nam tumači Božje i crkvene zapovjedi, dok nam asketika i mistika kazuju stepene njihova kreposnoga opsluženja.[7])

Kad dakle gledamo kršćansku duhovnu nauku u svijetlu dogmatike i moralke, ona je jedna ista u svim različitim školama duhovnosti. Jedan Bog, jedna objavljena vjera, dosljedno: jedno duhovno kršćansko i evanđeosko savršenstvo.

Ali glavni i jedini činioci duhovnog savršenstva jesu milost Božja i čovječja volja. K tome kršćansko savršenstvo radije je praksa negoli teorija, prije je umijeće negoli znanost. Također mnogostruko nadnaravno bogatstvo ne odsijeva samo u kato-

[5]) Vidi: **P. Rousselot et P. J. Hyby: Christus - La Religion Chrétienne,** Paris 1919., str. 178. — [6]) L. c. str. 179.

[7]) **Tanquerey,** l. c. str. 5—6.

ličkim dogmama, već cijeli duhovni život, posebno njegv mistični period, prešarolik i prebujan je u svojim nepreglednim nijansama kod pojedinih duša, a opet savršeno je harmoničan gledom na Boga.

Jedna je katolička istina duhovnog savršenstva, ali ona je apsolutna kao i njezin izvor — Bog. Ne može onda ničiji ljudski razum, neka je obasjan svijetlom vjere, shvatiti i primiti svu ovu Istinu, nego ona uticajem milosti Božje našem ograničenom razumu ukazuje i odaje različite strane svoje punine. Zato nadnaravne duhovne istine svojim svijetlom raznolično obasiplju pojedini čovječji razum i volju. Tako na pr. sv. Ignacija Lojolu začarala je **konačna svrha** kršćanskoga života, a ta je: slava Božja i čovjekovo blaženstvo. On svu svoju duhovnu nauku prožimlje tim istinama kršć. savršenstva. Reformatore karmelićanskog Reda: sv. Tereziju i sv. Ivana od Križa najjače je zanijela katolička istina o molitvi. Francusku duhovnu školu 17. vijeka najvećma zanima dogma Utjelovljenja.[8]) Ni svih evanđelistâ nije jedna ista asketična nauka. Sv. Pavao razlikuje se od njih četvorice. Sinoptici osnivju svoju duhovnu nauku na **kraljevstvu Božjemu**, sv. Ivan na **unutrašnjem životu** utjelovljene Riječi, dok osnovna duhovna misao sv. Pavla jest Božja nakana da posveti sve ljude po svome Sinu, koji je glava svega čovječanstva.[9])

Nesamo različiti utjecaj milosti, nesamo različiti čovječji pogledi na objavljene istine, već i čovječja individualnost bitno upliva na izgradnju pojedinih duhovnih škola. Milost ne krši narav, ne vrijeđa njezinu osebujnost, šta više ona se njoj upriličuje, oplemenjuje ju i usavršuje. Milost pomalo kroti zle čovječje sklonosti, u koliko one klijaju iz istočnoga grijeha, ali naša narav ima i lijepih prirodnih odlika, kojima se milost veoma rado služi u vrhunaravnoj izgradnji kršćanske ličnosti. Milost vodi poseban račun sa različitim individualnim karakterima, rado se oslanja na ćut, bogato joj služe prirodne nadarenosti, te je sv. Terezija opazila, da samo od prirode bogate duše

[8]) Osnivač je ove duhovne škole kardinal **dé Bèrulle**, trećoredac sv. Franje. Slijede je ne samo Oratorijanci već i sv. Eudes, bl. Grignion de Montfort, Sulpicijanci sa svojim utemeljiteljem J. J. Olier. Ova bogata duhovna nauka samo je ogranak franjevačke duhovne škole. **Ad. Tanquerey** odlučni je pristalica ove duhovne nauke u svojoj navedenoj knjigi: **Prècis de Théol. Ascent. et Mystique.**

[9]) Vidi: **Ad. Tanquerey**, l. c. str. 1001 (1*) i naprijed.

redovno su sposobne za više darove milosti. Tako vidimo, da različiti temperamenti prigrle i različite duhovne nauke. Neki filozof napisao je u »**Echo de Paris**« (9./4. 1910.), da Crkva otvara kartuzianske manastire eksaltiranim i kontemplativnim dušama. Energičnim, ali plašljivim osobama pruža čvrsti zapt Družbe Isusove ... Čuvstvenije i smionije ćuti skuplja pod barjak najosobnijega i najpodložnijega među svim svecima: pod barjak sv. Franje asiskoga.[10]) Lakše sad razumijemo karakteristične crte dominikovske[11]) duhovne škole, koja daje prednost razumu te je spekulativnija, dok franjevačka duhovnost radije traži volju i čuvstvo, a isusovačka se više osvrće na praktične pojedinosti.

I vrijeme ima svoj utjecaj u razvoju duhovnih nauka. Sve duhovne škole prije 13. vijeka u glavnom njeguju kontemplativnu stranu duh. života. Sv. je Franjo asiski prvi, koji spaja molitveni život s vanjskim radom oko spasenja bližnjega: **non sibi soli vivere, sed et aliis proficere.**

Dakle pojedine duhovne nauke temelje se na različitim pogledima vrhunaravnih istina, na različitim darovima milosti, na razlikosti pojedinih ćuti i naravnih odlika. One iznalaze različite metode duhovnog života. One su poseban stil vrhunaravnoga iskanja Boga. One su individualna fizionomija nadnaravne religioznosti.

Sv. Franjo asiski, genij u prirodnim darovima, drugi Krist[12]) po milosti, imao je sve sposobnosti, da organizira posebnu metodu duhovnog života. Ova Franjina duhovna nauka jest n a j v a ž n i j e Svečevo djelo. Što je on mnogo utjecao na umjetnost, na književnost, na socijalna pitanja; što je on začetnik skroz kršćanskoga, skroz katoličkoga vjerskog pokreta u srednjem vijeku: svemu je tome izvor posebna svetost sv. Franje. Stoga svega velikoga Franju asiskoga tumači jedino s v e t i Franjo asiski.

Nije mi moguće da ovdje istaknem sve karakteristične crte Franjine duhovne nauke. Osvrnut ću se samo na nekoje glavnije. Potražit ću u njima, što je m a t e r i a Franjine duhovne škole, a što njezina f o r m a.

[10]) Kod **U. D' Alençon: L' Ame franciscaine**, 3. izd., Paris 1926., str. 8.

[11]) Vidi: **La Spiritualité dominicaine** par **P. Bernadot.** St.-Maximin.

[12]) Vidi Encikliku Pija XI.: **Rite expiatis** prigodom 700-godišnjice smrti sv. Franje.

3. Evangelizam Franjine duhovnosti.

Duhovna nauka sv. Franje asiskoga u svoj svojoj bitnosti protkana je duhom i slovom Kristova učenja. Sve karakteristike evanđeoske duhovnosti, osobito njezina jednostavnost, velikodušnost i veselje odsijevaju u sv. Franji. On otvara svoju duhovnu školu sa pozivom: natrag k Evanđelju! Ona uči svoje sljedbenike da svoj život udešavaju u svemu prema životu Krista, apostolâ i prvih kršćana. Njegova škola traži, da čisto i jednostavno tumačimo Evanđelje i takova u život provađamo. U ovom je evanđelizmu osnovna providencijalna misija sv. Franje.

Povjesnici jednoglasno tvrde, da je Franjo prvu i temeljnu duhovnu orijentaciju primio iz misnoga Evanđelja po Mateju, X. 7—14. Iz ovoga ulomka on usvaja tri duhovne nauke: evanđeosko siromaštvo, kakovoga čovjek može slijediti u najvećem njegovom idealu; poziv na apostolat, na kojega dosada nije ni mislio; puca mu pred očima glavna zadaća njegova apostolata, a ta je, da mir Kristov unosi u ljudska srca, u obitelji i u kršćansko društvo.[13]) Oko dva mjeseca kasnije — 16./IV. 1209.[14]) — pridružiše se Franji dva prva učenika i druga: Bernardo iz Quintavalle i Petar dei Cattani. Ovo je druga odlučna prigoda, koja traži od Franje da sebi i njima nađe nov način zajedničkoga života. Opet se utiče Evanđelju, da mu ono kaže nov put. Sva trojica idu u crkvu sv. Nikole u Asizu, te Franjo u misnoj knjizi traži »forme«, po kojima će prva braća udesiti svoj duhovni život. Franjo ispred svojih drugova otvara triput Evanđelje. Prvi put namjeri se na Mateja, pogl. XIX. 21: **Ako hoćeš da budeš savršen, idi, prodaj što imaš, i daj siromasima, te ćeš imati blago na nebu.** Otvara drugi put i čita u Luci IX. 3: **Ništa ne uzimajte na put: ni štapa ni torbe, ni kruha ni novaca, niti imajte dvije haljine.** Treći put namjeri se na Mateja XVI. 24: **Ako tko hoće da ide za mnom, neka se odreče sebe i neka uzme svoj Križ i ide za mnom.** Sad se Svetac okrene prvoj braći i reče im: »Braćo, ovo je naš život i pravilo našega života, nesamo našega, nego i

[13]) Vidi: **Opuscula**, str. 80; **Celano** I. 23. Naš Toma, **splitski arhidjakon**, slušao je u Bolonji propovijed sv. Franje, o kojoj veli: »Vas sadržaj njegovih riječi smjerao je da ugasi neprijateljstva i ponovi ugovore mira.« Kod **P. Felder: L'Ideal de S. François**, Paris 1924., str. 102.

[14]) Hronologiju Franjina života vidi u: **De legislatione Antiqua** O. F. M. **P. D. Mandić**, Mostar 1024.

svih onih, što žele zajedno s nama živjeti.«[15]) **Tres socii** nadodaju: »I oni s njime živješe po formi sv. Evanđelja.«[16]) Dok Franjo nije dao napisati prvo Pravilo, braća su smatrala tekst Evanđelja pravilom svoga života.

Nego i napisana Pravila, što ih je odobrila sv. Stolica, jasno nam dokazuju, da Franjo i braća mu držali su Evanđelje kodeksom svoga duhovnoga života. Celano svjedoči, da cijelo prvo Pravilo, tako zvana Protoregula, poglavito je sastavljeno iz doslovnih riječi sv. Evanđelja. Ovo njegovo svjedočanstvo potvrđuju i najnoviji povjesnici, koji sa uspjehom kušaju da iznađu izvornik prvoga Pravila.[17]).

Drugo Pravilo, tako zvana Regula bullata, ima samo devet navoda sv. Evanđelja. Razlog je tome, što definitivno Pravilo, radi svoje pravne obveze, moralo je biti točno izmjereno u svakoj riječi, radi toga i kratko sa najpotrebnijim napomenama iz Evanđelja. Ali i ono jasno svjedoči, da je Franjo ostao posve dosljedan svojim »pravilima i formama« Evanđelja. Prvo poglavlje počinje: »Pravilo i život Male Braće ovo je, naime da vrše sv. Evanđelje....« Završetak zadnjega (12.) poglavlja glasi: ».... da uvijek pokorni i podložni nogama svete Crkve, tvrdi u vjeri katoličkoj vršimo siromaštvo i poniznost i sveto Evanđelje našega Gospodina Isusa Krista, kojega smo čvrsto obećali«[18]). Kad je davao zadnju ruku Protoreguli, zvao je u pomoć učenoga fra Cezarija, da ga nadzire i ispravlja u navodima sv. Pisma. Slično mu je pomagao fra Leon kod sastava Regula bullata. Svečeva Oporuka kaže nam, da je on i umr'o s mišlju, da njegova braća imaju živjeti »po pravilu sv. Evanđelja«.[19]).

Franjo je uzeo ime svojoj braći iz Matejeva Evanđelja XXV. 40—45. Po duhu sv. Evanđelja nema u njegovu Redu »priora«, nego svi časnici Reda zovu se »ministri«[20]). Evangelizam sv. Franje najvećma je utjecao na Inoncencija III., da je privolio i odobrio prvo Franjino Pravilo.[21]). U razgovorima i opomenama braći Franjo se rado pozivao na Evanđelje. Jednoga »ministra«

[15]) **Tres Socii**, 27—29. — [16]) L. c.

[17]) Vidi: **P. D. Mandić**, l. c. str. 122—123.

[18]) **Opuscula S. P. Francisci**, ad Claras Agnas 1904., str. 63 i 74.

[19]) L. c. str. 79.

[20]) Vidi: **Matejevo** Evanđelje pogl. XX., 26—27.

[21]) **Tres Socii**, 48.

prikori: »Ja ne ću, da radi tvojih knjiga budem neposlušan Evanđelju, po kojemu sam obećao živjeti.[22])

Drugi duhovni učitelji uzimlju ovu ili onu nauku Evanđelja pa je dalje razvijaju i nižu odnosne duhovne zaključke prema posebnim vidicima. Sv. Franjo uzima cijelo Evanđelje, ne unosi u nj nikakva osobnoga tumačenja, već kako ono čisto i jednostavno glasi, tako ga on čisto i jednostavno stavlja za uzor duhovnog savršenstva sebi i braći. Zato Franju nitko nije nadmašio u dozvoljenom literalnom tumačenju Evanđelja, niti je Evanđelje itko čitao i slijedio s tolikim djetinjim pouzdanjem i s nekom svetom naivnošću kao asiski Siromah. Znam, da se našlo i nekih katolika, koji su zamjerili Svecu njegov tobožnji literalizam u nasljedovanju Evanđelja. Ali upravo i jest u tome izvornost Franjine duhovne nauke, što njegov evanđeoski literalizam jest onakovo nasljedovanje Kristove nauke, kako su je razumijevali apostoli i prvi gorljivi kršćani. Doista moramo priznati, da je evanđeoski literalizam doveo sv. Franju do nekih na oko suprotnih naredaba između prvoga i drugoga Pravila, poimence u propisima o odjeći i opskrbi za misijsko propovijedanje. Na pr. u oporuci spominje, da su braća u početku bila zadovoljna »tunica una«, dok u zadnjem Pravilu dozvoljava dvije tunike. Iz Mateja X. 9. u prvom Pravilu zabranjuje nositi torbu i štap na putovanju. U početku su braća išla »precise nudis pedibus« (vidi: Felder: L'Ideal I. str. 210), dok u definitivnom Pravilu dozvoljava sandalije, štaviše i cipele u nuždi. — Dakle nedosljednost evanđeoskog literalizma?! Uprav evanđeoska nedosljednost! Ali i u njoj Franjo hoće da slijedi Krista i Evanđelje. I Krist je mijenjao upute i savjete, što ih je davao apostolima, kad ih je slao na propoviedanje. Te praktične izmjene tražile su prilike osobâ i vremena, niti onda ima ikakve nedosljednosti, gdje praksu života navrćemo na zdravi idealizam[23]).

Uprav radi svoga duhovnoga literalizma u tumačenju Riječi Božje Franjo je postao oživljeli Krist, asiski Poverello, najveći Božji demagog, jedini savršeni demokrat svijeta, brat svakoga

[22]) **Celano** II. 32.

[23]) Vidi: **P. Lagrange: Evangile selon s. Matthieu,** Paris 1923., str. 198. i **P. Durand** S. J.: **Verbum Salutis** I. **Evangile s. S. Matthieu,** Paris 1924., str. 164—166.

stvorenja, ljubimac svih bijednika, novi čovjek u shvaćanju prirode, uvijek novi i moderni Svetac.[24]). Evanđelje ga učinilo najsipatičnijim Svecem i izvan međa katoličanstva, te njegova duhovna nauka, zbog svoga evangelizma, prelazi preko granica kat. Crkve.[25])

4. Kristocentrizam Franjine duhovne nauke.

Duhovnim životom mi ljudi bivamo dionici Božjega života. Isus Krist nam je zaslužio i pribavio ovaj duhovni život. Krist je dakle izvor našega duhovnog završenstva. On je i put, uzor našega sjedinjenja s Bogom.

Povijest duhovnog života jednoglasno priznaje, da je sv. Franjo najjači sredovječni pokretač štovanja i pobožnosti Utjelovljenoj Riječi. Njemu je Evanđelje otkrilo Krista, a on je svojom neobičnom čuvstvenošću potican milošću Božjom, stao otkrivati kršćanskim dušama Čovjeka—Boga u Betlehemu, na Kalvariji i u Euharistiji. Franjo je svojom pobožnošću ka Kristovu Čovječanstvu približio Isusa čovječjemu srcu i pokazao je svakom kršćaninu, da je Kristovo čovječanstvo najbliži put, kojim ćemo upoznati i zaljubiti se u Kristovo Božanstvo, a kroza Nj ćemo doći k našemu Ocu nebeskom.

Celano pripovijeda, da je posebnom privlačivošću Sveca osvajala poniznost Utjelovljenja i ljubav, koju nam je Krist na Križu očitovao, da je jedva mogao na išta drugo i misliti.[26]) Franji je Božić svetkovina nad svim svetkovinama, jer na taj dan Bog je postao malo dijete i hranio se majčinim mlijekom[27]). On bi se vas duhovno topio od milinja, kad bi si predočio sliku Isusova rođenja, te umišljajući pred sobom malo djetešce kao najnježnija majka govorkao bi kakve slađahne riječice.[28])

Prije sv. Franje u nekim rimskim bazilikama nalazimo božićne Jaslice. Donesene su od Istoka sa istočnjačkim osobinama ukočenosti i patosa. Pred njima su posjetioci učili, kakve bi

[24]) Slične izraze o sv. Franji često susretamo kod poznatoga engleskog obraćenika **G. K. Chesterton** u njegovoj originalnoj knjizi: **S. François D' Assise** (francuski prijevod), Paris 1925.

[25]) Vidi konferenciju protestanta **P. Sabatiera** u »**Frate Francesco**«, Assisi 1925., broj 4.

[26]) **Celano** I. 84.

[27]) **Celano** II. 199—200. — [28]) Ibi.

imale biti betlehemske Jaslice. Zadovoljavale su samo umnu znatiželjnost. Franjo prvi oživljuje mrtve Jaslice rimskih bazilika, te u Greccio iznosi na pozornicu živu sliku Kristova rođenja. U ovoj drami, pred očima na tisuće pobožnih duša Svetac želi »da predoči uspomenu onoga djetića, što se rodio u Betlehemu i htjede da za nas pretrpi sve nepogodnosti rođenja: želim, reče, da mojim tjelesnim očima vidim, kako je on ležao u koljevci i počivao na slamici među volom i tovarčićem«.[29])

Još više nego Betlehem Franjo je približio kršćanskim dušama Križ i Kalvariju. Bogoslovi su u starom i srednjem vijeku napisali divne spekulativne rasprave o Muci i Smrti Isusovoj, koje su obilno hranile kršćansku pamet. Te spekulacije uma Franjo je svojim primjerom i svojim apostolskim radom pretopio u ljubav srca, i to najvećma kod vjerskih masa. Od vremena sv. Franje otajstvima Križa ne hrane se samo manastirci i pojedini kršćani, već i ostali kršćanski puk, ne bave se njima samo razum i vjera, već i čuvstva i mistika. Pojedini prizori kalvarijskog otajstva oživjeli su u Franjinoj duhovnoj školi, te od njegova doba najčuvstvenijom retorikom privlače bogoljubna srca da prigrle primjer Križa. Od sv. Franje dakle na zapadu datiraju različite pobožnosti Muci Isusovoj, koje su mahom odjeknule i u kršćanskoj umjetnosti srednjega vijeka.[30])

Franjo je glasno i na javi oplakivao Muku Kristovu. Izgledalo je, da mu je uvijek pred očima.[31]) Putovi bi odjekivali od njegova glasnoga naricanja.[32]) Sebi i braći odabrao je formu odijela, koja mu predočivaše otajstvo Križa[33]). Slovom T. (Tau) kao znakom Križa pečatio je svoja pisma. Njime bi bilježio i zidove ćelija svoje braće[34]). Isti Celano svjedoči da bi Franjino pjevanje i guslarenje po putovima u čast Stvoritelju svršavalo u suzama i u kontemplacijama o Muci Kristovoj[35]). Svaka crkva

[29]) Celano I. 84—86.

[30]) **E. Mâle,** priznati stručnjak povijesti vjerske umjetnosti, dokazuje odlučni utjecaj franjevačkoga duhovnoga kristocentrizma na preporod kršć. umjetnosti na Zapadu. Na Franjinoj duhovnosti i glasovitim »**Meditacijama o životu Kristovu**«, koje je napisao neki franjevac, kršćanstvo 14. vijeka dobilo je »**dar suza**«. Isporedi: **Revue Apologetique** (Paris) 15 avril 1923, str. 109—114.

[31]) Celano II. 10—11. — [32]) Ibi.

[33]) **Tractatus de miraculis,** 2. — [34]) Idem, 3.

[35]) Celano II. 127.

sjećala ga na Križ.[36]) Iz ljubavi spram Propetome složio je i molio oficij Muke Gospodinove.[37]) Ova Franjina pobožnost Propetome urodila je time, da povijest priznaje Franji prvo poznato čudo tajanstvenih Kristovih rana na Svečevu tijelu.

Franjini sinovi slijede Očevu duhovnu nauku o Križu i šire je u kršćanski puk klasičnim priručnikom sredovječne pobožnosti: Razmatranja o Muci Kristovoj.[38]) Put Križa počinje zamjenjivati hodočašća na sv. Grob. Pobožni Toma iz Kempena napisat će najznamenitiju duhovnu knjigu: N a s l j e d u j K r i s t a, ali — lijepo je netko opazio[39]) — mogao ju je napisati jedino iza sv. Franje i sv. Bonaventure.[40])

Franjo je ne samo Svetac Djetića Isusa[41]) i živa slika Propetoga, nego je on i Svetac Euharistije. Duhovna logika dovela je Franju kroz Betlehem i Kalvariju u Cenakulum. Nego zašto se Franjina pobožnost ističe i prema sv. Sakramentu? Jer — veli — na ovom svijetu ne vidim ništa t j e l e s n o g a od previsokoga Sina Božjega doli presveto Tijelo i Krv njegovu[42]). Dakle Franjo u Bogu—Čovjeku uvijek gleda i Čovjeka—Boga. Stepenicama Kristova čovječanstva ide on k Njegovu božanstvu.[43]) Euharistija je velikom Asižaninu prezamjerno otajstvo

[36]) Oporuka sv. Franje.

[37]) **Opuscula,** str. 127.

[38]) **Meditationes vitae Christi.** Iz ove **per eminentiam** franjevačke knjige crpali su svoja razmatranja sv. Geltruda, sv. Brigita i dominikovski pisci mistike: Tauler i bl. Suzo.

[39]) **P. Exupère: Mèlanges ascetiques,** str. 28. O uplivu franjevačke duhovne škole na Kempenčev: **Nasljeduj Krista** pisao je **P. Symphorien** u »**Etudes franciscaines**«, 1921., t. 33—35.

[40]) **Admonitio** VI. sv. Franje ima naslov: **De imitatione Domini.** (**Opuscula,** str. 9), a sv. Bonaventura napisao je: **Epistola de imitatione Christi.** (**Opera omnia,** t. III.)

[41]) I moderna simpatična sveta Terezija od Djetića Isusa ima dakle franjevačkoga duha! **P. A. Brou** proučavajući u »**Revue de Philosophie**« (Paris 1913., str. 458) duh sv. Ignacija pita: Da li i »**Duhovne Vježbe**« sv. Ignacija nemaju duha sv. Franje? Pravo je onda ustvrdio isusovac **P. Orlando,** da je svetoga Franje sve, što je Crkva dala ima sedam vjekova, ili barem nadahnuto je njegovim duhom. Cnf. **P. U. D' Alençon: L' Ame franciscaine,** III. izd., Paris 1926., str. 47—48.

[42]) **Opuscula,** str. 78.

[43]) Sv. Terezija u svojim klasičnim djelima o mistici odlučno brani ovu franjevačku metodu, koja je veoma plodna u sticanju milosti kontemplacije. Cnf.: **Vie de s. Thérése écrite par elle-même,** Paris 1922., str. 222—231, i njezin: **Le Chateau intériere,** Paris 1910., str. 230—239.

uvijek živoga Čovjeka—Boga, u kojemu Krist neprekidno nastavlja otajstva Betlehema i Kalvarije. Zato iz ljubavi spram Tijela Božjega šalje braću po svijetu s lijepim ciborijima, da s njim zamjenjuju nedolične u crkvama. Slično je dijelio i sprave za pečenje hostija te ih je i sâm pekao kao što je i crkve mео i čistio ih. Radi Euharistije posebno je štovanje gojio napram svećenicima pa i nedostojnima. U svećenicima — običavao bi reći — neću gledati grijeha... Kad bi me oni i progonili, opet bi se njima uticao..., jer u njima gledam Sina Božjega, i oni su moji gospodari.[44])

U malim pismenim sastavcima, što ih Svetac napisao, prva Opomena govori o Tijelu Kristovu[45]). U njima imamo i eksortu: O štovanju Tijela Gospodnjega i o čistoći oltara[46]). XX. poglavlje I. Pravila govori o primanju Tijela i Krvi Kristove.[47]) Najdužu Poslanicu »brat Franjo, sluga i podložnik« upravlja »svim kršćanima, redovnicima, klericima i laicima, muškim i ženskima i svima, koji prebivaju na svijetu«, u kojoj im govori o Tijelu Sina Božjega[48]). Slično pismo šalje na opći sastanak braće, u kojemu im govori o sv. misi, o svećenicima i o Euharistiji[49]). Četvrtu Poslanicu piše upraviteljima naroda, u kojoj ih pozivlje, da pobožno primaju sv. Tijelo[50]). O Euharistiji govori i u V. Poslanici na sve redovničke kustode.[51]).

Dakle Krist je središte Franjine duhovne nauke. On je naš put, istina i život.[52]) Štovanjem i pobožnošću Kristova čovječanstva najbolje poznajemo i ljubimo Njegovo božanstvo. Per visibilia ad invisibilia. Ova ljubav Krista, Čovjeka—Boga nosi nas u krilo Ocu nebeskomu, koji nam daje svoga Duha Svetoga.

Ovo je kristocentrična metoda Franjine duhovnosti.[53])

---

[44]) **Opuscula,** str. 78. — [45]) Idem, str. 3. — [46]) Idem, str. 22-33.

[47]) Idem, str. 49. — [48]) Idem, str. 87-98. — [49]) Idem, str. 99-110.

[50]) Idem, str. 111-112. — [51]) Idem, str. 113-115. O ovome vidi posebnu knjižicu dra. fr. Karla Eterovića: Franjo Asiski — Svetac Euharistije, Sarajevo 1911. — [52]) Iv. 14, 6.

[53]) Francuska duhovna škola 17. vijeka dalje je razvila ovu originalnu duhovnu metodu sv. Franje. **M. Beaufreton** u svojoj knjizi: **S. François d' Assise** (Paris 1925., 5 éd.) kaže, da u ovoj duhovnoj školi, bez ikakve natruhe, najdivnije je raspupao jedan od najljepših cvjetova, što ga usadio mali siromašni Franjo. (Str. 86).

5. Evanđeosko siromaštvo.

Sv. Katarina Sijenska, poznata povjesna osoba 14. vijeka, u svom Razgovoru sa Kristom veli, da joj je rekao o sv. Franji: Franji, mome malom Siromašku glavni je cilj potpuno siromaštvo, na koje je on žarkom ljubavlju privezao lađu svoga duhovnog života.[54])

I doista Franjin evangelizam i izvorne metode njegove serafske ljubavi spram Kristu jesu samo materia njegove duhovnosti. Evanđeosko je siromaštvo čisto lice i prava fizionomija njegove duhovne nauke. Ono je forma, stil i originalni genij Franjina duhovnog savršenstva.

Franjo je poistovjetovao Krista sa krepošću siromaštva. Slijediti Evanđelje njemu je isto što i slijediti evanđeosko siromaštvo. Bossuet je rekao, da je Kristov Govor na gori srčika sve kršćanske nauke, a da su osam Blaženstva izažetak sve nauke na gori.[55]) Za Franju je prvo Blaženstvo o siromasima duhom srčika i izažetak ostalih sedam Blaženstva. Bourdaloue je nadodao, da je govor Kristov o osam Blaženstva odzvonio u svijetu kao paradoks, ali Božji paradoks[56]). Tako odlučno ni prije ni poslije nitko nije riješio taj božanski paradoks kao sv. Franjo. On je bio idealista absolutnoga siromaštva. Dvadesetak godina života među ljudima donijelo mu je velikog iskustva u shvaćanju ljudi i prilikâ. U tome razdoblju napisao je Protoregulu i stavljao joj dometke; sastavio je i definitivno Pravilo. Ali njegov osobni duhovni pogled na krepost siromaštva ostao je uvijek posve nepromijenjen i potpuno dosljedan njegovoj ranijoj nadzemaljskoj idealnosti. Najbolji su ovome dokazi Poglavlje 4. 5. 6. zadnjega Pravila i Oporuka. Drugim osnivačima prosjačkih redova svojevoljno je siromaštvo pars integralis manastirskog života, a Franji je ono conditio essentialis franjevačkog duhovnog savršenstva. Siromaštvo je Franji duša svega Evanđelja. Ono je i duša evanđeoskih savjeta. Na siromaštvu je dakle Franjo sagradio svoj Red a nemamo nijednoga crkvenog Reda i Družbe, da su utemeljeni na bilo kojemu evanđeoskom savjetu.

---

[54]) **Dialogue, Traitè de l' obeissance,** pogl. 5.

[55]) **A. Durand** S. J.: **Evangile selon S. Matthieu,** Paris 1924., str. 60.

[56]) Idem, str. 60.

Duhovna nauka sv. Franje uči, da po kreposti siromaštva najvjernije slijedimo Krista i apostole. Netom je Franjo razumio, veli Toma Celano, da je ova prijateljica Sina Božjega (siromaštvo) otjerana od svega svijeta, stavi si u srce, da će je on srdačnom ljubavlju zaručiti[57]). Zato u oporuci sv. Klari piše: Ja mali brat Franjo hoću da slijedim život i siromaštvo našega previšnjega Gospodina Isusa Krista i njegove presvete Majke, i da u tome ustrajem do konca[58]). Braći svojoj često dozivlje u pamet riječi Isusove: Lisice imaju svoje loge i ptice nebeske svoja gnijezda, ali Sin čovječji nema gdje glavu zaklonuti[59]). Kad bi se sjetio Kristova siromaštva, gorko bi nad njim plakao[60]). U svakom siromahu gledao je Sina siromašne gospođe. Stoga ostaviti svijet i ići za Kristom svetom je Franji isto što i prigrliti evanđeosko siromaštvo[61]).

Nesamo da Franjo slijedi Krista stopama siromaštva, već njemu je siromaštvo temelj i duša svih kreposti. Sinci moji, reče jednom braći, znajte, da je siromaštvo poseban put spasenja; ono je izvor poniznosti i korijen savršenstva; ono je blago zakopano u evanđeoskoj njivi; da ga kupimo, valja nam prije sve prodati, što se ne može prodati, ne vrijedi ništa napram siromaštva[62]). Franji je siromaštvo kraljica svih kreposti, jer se ono posebno isticalo u Isusu i Mariji[63]). Sveto siromaštvo guši svaku požudu i lakomost i brigu za ovim svijetom.[64]).

Franjo istovjetuje vas duhovni život sa evanđeoskim siromaštvom. Ono mu je siguran put i najvećega duhovnog savršenstva. Ono mu je kraljica kontemplacije i najjači dokaz ljubavi — krune svih kreposti. Molitva, post i milostinja tri su klasična duhovna djela u Starom i Novom Zavjetu.. Frano je toliko duhovno prosvijetljen o izvanrednoj duhovnoj vrijednosti evanđeoskoga siromaštva, da mu u svojoj XIV. Opomeni: O siromaštvu duhom na neki način podređuje i molitvu i post i isto kreposno vršenje staleških dužnosti.[65]) U tu svrhu često je pelio svojim duhovnim sinovima: Siromaštvo je put

[57]) **Celano** II. 83.
[58]) **Opuscula**, str. 76.
[59]) Cnf. S. Bonavent. **Legenda**, pogl. 7., br. 2. — [60]) Legenda VII, 1.
[61]) **Opuscula**, 77.
[62]) Sv. Bonav. **Legenda**, pogl. 7., br. 1. — [63]) Idem.
[64]) **Opuscula**, str. 21. — [65]) Cnf. Opuscula, str. 13.

savršenstva, zalog i jamstvo vječnoga bogatstva[66]). Po siromaštvu i na zemlji općimo sa anđelima, po njemu letimo Kristu[67]). Zato u Regula bullata — na koju se Mala Braća zavjetuju — naređuje: Neka braća ne prisvoje ni kuće ni mjesta ni bilo koje stvari .... Ovo je ona uzvišenost previsokoga siromaštva, koje je vas, moju predragu braću, postavilo baštinicima i kraljima nebeskoga kraljevstva, učinilo vas je siromašnima, ali vas je uzvisilo u krepostima. Ono je naša baština, koja vodi u zemlju živućih. Uza nj, predraga braćo posve prionite[68]).

Franjo smatra evanđeosko siromaštvo i bitnim uvjetom franjevačkoga apostolata.

Među utemeljiteljima katoličkih Redova Franjo je prvi, koji uz kontemplativni život braće nalaže im i aktivno apostolsko sudjelovanje oko spasenja bližnjega. Sâm je običavao često govoriti: Moja su braća na svijetu, da spasavaju bližnjega[69]). Kontemplativnu stranu Reda zasadio je na previsokom siromaštvu. Dosljedan sistemu svoje duhovne nauke, on i apostolsko djelovanje Reda temelji na istom evanđeoskom i previsokom siromaštvu. Razlog je tome, što u osnovama svoga Utemeljitelja mala braća odgovaraju svojoj posebnoj duhovnoj svrsi, kad gaje kreposti siromaštva, zato i njihov izvanjski apostolski rad ima se temeljiti i razvijati na bazi toga istoga evanđeoskog savjeta. Također osobno duhovno savršenstvo bitni je uvjet ne samo ozbiljnoga apostolata, već — što je još važnije — i njegova uspjeha. A kako se može i zamisliti franjevački apostolat bez specifične franjevačke kreposti?

Zato Franjo često opominje braću, da najradije propovijedaju molitvom i primjerom evanđeoskoga siromaštva. Da im apostolski rad bude što plodniji, neka braća žive u potpunom siromaštvu i to ne samo kao pojedinci, već i zajednica braće neka ne prisvaja ni kuće ni mjesta ni ikakve stvari, da tako budu »došljaci i putnici« i kao leteći misionari po svemu svijetu navještajući mane i kreposti, kaznu i slavu[70]). Kad idu po svijetu da propovijedaju, neka ne nose ni torbe, ni kruha, ni novca,

[66]) Celano II. 82.
[67]) Actus B. Franc. XIII. 22. **Celano II. 216.**
[68]) **Opuscula**, str. 68—69.
[69]) **Celano** II. 224.
[70]) **Regula bullata.**

ni štapa[71]). Crkve i stanovi kojima se braća služe, imaju biti siromašni, jer — veli Franjo — poniznost je veća, a primjer je spasonosniji, kad braća propovijedaju u tuđim crkvama. Dođu li kadkad prelati, svećenici, redovnici i svjetovnjaci u stanove (loca) braće, tad će ovima propovijedati siromašni stanovi, tijesne ćelijice i male crkve: na ovom će se oni više duhovno pobuditi negoli radi propovijedi[72]). Drugom prigodom reče braći: Koliko se braća udalje od siromaštva, toliko će i svijet njih ostaviti.... Prigrle li braća siromaštvo, svijet će ih hraniti, jer su oni poslani svijetu, da ga vode k vječnom spasenju.[73])

*

Toma Celano u II. Legendi zabilježio je ovo viđenje, što ga je imao sv. Franjo:

Jedne noći iza duge molitve Svetac zadrijema i zaspe. U snu mu se duša uzdigne pred Boga, te među ostalim stvarima vidi i jednu gospođu. Imala je glavu od zlata, unutrašnjost i ruke od srebra, utrobu od kristala, a sve ostalo od željeza. Gospođa bijaše visoka stasa, finoga izgleda, krasno i bogato nakićena. Ali ova krasna dâma imala je prost i ružan ogrtač. Kad se sv. Otac ujutro probudio, ispriča viđenje svetome čovjeku, bratu Pacifiku, a da mu nije protumačio, šta ono znači.

Nije teško objasniti ovo Franjino viđenje. Krasna gospođa jest franjevačko duhovno savršenstvo s različitim evanđeoskim krepostima, kojih duhovni sjaj odrazuje se u veselosti, u velikodušnosti i u jednostavnosti. Sve ove kreposti pokrivene su i zaštićene plaštom siromaštva, koje je najvidnija karakteristična crta i glavni izvor duhovne nauke, koju je osnovao asiški P o v e r e l l o[74]).

6. Završetak.

Sv. Franju opravdano zovu modernim Svecem. Možemo ga zvati i universalnim Svecom, jer njega štuju katolici i nekatolici, kršćani i nekršćani, ljudi nadnaravno duhovni i ljudi laičkoga

[71]) **Opuscula**, str. 42.

[72]) **Speculum perfectionis**, 10.

[73]) **Celano** II. 70.

[74]) Vidi kod **P. Feldera** (l. c. str. 173-4, I. svezak) povjesne dokaze, koji dokazuju veliki Franjin uplív na siromaštvo dominikovskoga reda.

morala. Ali upravo ovo universalno štovanje Sveca lako može štetovati objektivnom liku b r a t a F r a n j e. Neću kazati, da velika ličnost Svečeva ne pruža ništa objektivna svim svojim štovateljima — nego sve protivno — ali moram ustvrditi, da je relativno zanemaren studij Franjine svetosti i njegove posebne duhovnosti, s koje neoprostive manjkavosti trpi objektivno psihološko upoznanje istinskoga sv. Franje. Što je još teže: radi nepoznavanja duhovnoga svetačkoga lika sv. Franje izmičemo se onom nadnaravnom uplivu, u kojemu i stoji sva socijalna vrijednost asiškoga Ubožara. Franjo je u Bogu sve ljubio, a Boga u svemu. U ovome je aksiomu ključ i njegove osobne i njegove socijalne veličine. Ovo moramo priznati barem mi katolici i iz toga imamo povući sve odnosne konsekvencije, kao što ih je on povukao sa svojim evangelizmom, kristocentrizmom i evanđeoskim siromaštvom. On je bio — kaže francuski akademik G. Goyau — kršćanin do iscrpljenja, nepopustljiv u praktičnim primjenama svoga kršćanstva, iz kojega je povukao sve socijalne posljedice. Franjino je ime čitav program... Svojom osobom dao je razumjeti, da katolička nepopustljivost ne gasi svijetlo i polet, da asketizam ne ostranjuje čar smiješka, a pokornički duh ne zatajuje veselje allelujâ[75]).

Sv. O. Papa, vrhovni vođa svjetske Katoličke Akcije, proglasio je sv. Franju njezinim nebeskim zaštitnikom na nebu i uzorom na zemlji. Oživljujući u samim nama Svečevu duhovnu nauku, time ćemo najbolje poraditi oko uspjeha Kat. Akcije u savremenom društvu.

[75]) **G. Goyau: Figurines franciscaines.** Paris 1921., str. 14—15.

DR. FRA A. CRNICA — MAKARSKA.

SV. FRANJO ASIŠKI - SOCIJALNI REFORMATOR.

Résumé:: — **S. François réformateur de l'ordre social.** — S. François d'Assise est un personnage historique non seulement au point de vue religieux, mais aussi au point de vue social. Ses idées, ou plutôt, ses faits sociaux ont changé l'aspect de l'humanité au 13me. siècle aussi bien que dans les siècles suivants.

I. La caractéristique de sa réforme sociale c'est qu' elle est eminemment religieuse à la différence des réformes socialistes, communistes et bolschévistes qui sont tout à fait irréligieuses. Le point de vue de S. François est uniquement juste, car la question sociale est autant morale et religieuse que économique. Sans la foi en Deu, sans la mortification des convoitises et la pratique des vertus la question sociale ne saurait nullement être resolue. Une autre manière de solution à l'époque de S. François, aurait été même impossible car dans ce temps de foi profonde tout était fondé sur la religion.

II. Au temps de S. François, l'inimitié et la discorde regnaient partout. St. François et ses fils prêchèrent la paix et voulurent reconcilier les ennemis, Ils y réussissaient presque toujours. Mais par cela les guerres entre les Guelfes et les Gibelins et puis entre les petites républiques et villes ne cessèrent pas. »Treuga Dei« ou la paix de Dieu, introduite par l'autorité ecclésiastique, a fait un bien immense au genre humain, en défendant la guerre en certain temps ou à certains jours. Néanmoins les guerres civiles persévéraient, du moins aux jours non défendus. Un remède radical y fut apporté par S. François par la défense qu' il fit aux Frères du Tiers-Ordre de porter les armes et de prêter le serment de fidélité. Ces mesures délivrèrent le peuple inférieur du jong des seigneurs féodaux. S. François procura en outre aux plébéiens leurs droits civiques. Le nom de minores, par lequel était designé le peuple d'Assise, il le donna à ses Frères et à son Ordre, en manifestant ainsi sa simpathie pour les inférieurs. Dans sa règle se trouve la consécration et presque les premiers commencêments de la démocratie italienne, comme l'a bien remarqué G. Capponi.

III. S. François a fait à l'humanité un grand bénéfice, en proposant à ses Frères comme idéal la pauvreté évangélique. Des socialistes et communistes le lui reprochent, comme si par cela il empêcherait le progrés social. Ce reproche est injuste car, outre les biens materiels, il y a des biens spirituels dont s'occupent ses Frères et qui sont autant et encore plus nécessaires au genre humain que les biens matériels. Un autre reproche, à savoir que S. François, en imposant à ses Frères la mendicité, en eût fait une institution ecclésiastique, n'est pas moins injuste. La mendicité est une institution d'ordre naturel pour tous ceux qui n'ont pas de moyens suffisants pour vivre. S. François l'a ordonnée seulement au cas où le travail personnel ne serait pas suffisant pour vivre. En outre cette prescription apporte une force morale à tous les pauvres qui ont honte de demander l'aumone.

S koga god stanovišta promatramo sv. Franju Asiškoga, uvijek nam se ukazuje kao gigant, dostojan udivljenja i poštovanja. Na razmeđu dvaju doba više idejom nego vremenom, Franjo je prokrčio put novim idejama, koje su imale da obnove i uljude čovječanstvo; inaugurirao je nova vremena, koja će ljudstvu donijeti sreću i blagostanje.

Ako je zbog ičesa velik sv. O. Franjo, te zaslužuje udivljenje i poštovanje, to je velik sa svojih socijalnih pothvata. Sv. Franjo bio je jedna od najvećih povijesnih ličnosti, jedna izvanredna svjetska pojava. Povijesne ličnosti obično su nosioci ideala, oruđe, po kome su nam ideali pristupačni. Sv. Franjo jest per excellentiam »Svetac ideala«. Po njemu su nam vječni Božji ideali u mnogome postali pristupačnima. Među ovim vječnim idealima nalaze se i socijalni ideali, koje je on donio svijetu i po kojima je htio — više neupravno nego li upravno — obnoviti i preporoditi čovječanstvo.

Ovdje ćemo u kratko vidjeti, koji su i kakovi su njegovi socijalni ideali, s drugim riječima: što je sv. Franjo učinio, da socijalno preporodi čovječanstvo.

I. Karakter Franjine socijalne reforme.

1. Karakter socijalističke, komunističke i boljševičke socijalne reforme svih triju internacionala, jest eminentno ateistički. Za njih je Bog jedna buržujska tvorevina za zaglupljivanje ili zarobljivanje masa. Stoga sve tri internacionale u provađanju socijalne reforme u prvom redu udaraju na Boga, najprije hoće da poruše religiju.

Karakter socijalne reforme sv. Franje nije bio takav. On mu je pače diametralno protivan, jer je bio pokret eminentno religiozan. — Sve su svjetske ličnosti u temelju svomu religiozne. Ima pak svjetskih ličnosti, kod kojih je ne samo temelj, nego i čitav duševni život, pače i disanje duše religiozno. Franjo je bio svjetska ličnost. On je bio religiozan ne samo u

temelju, nego i u svoj svojoj duši, u svemu svome životu. Ništa kod njega ne možemo zamisliti, od dana kad je počeo svoj nabožni život, a da nije strogo religiozno, u najužem vezu s Bogom, iz koga je sve izvodio i komu je opet sve dovodio. Logična dosljednost dostojna samo svjetskih velikana! Zato i nije moglo biti drukčije, a da i njegova socijalna reforma ne poprimi religiozni karakter.

Socijalistički, komunistički i boljševički pokušaji, da se provede socijalna reforma bez Boga, pokazuju nam, da su besplodni, jer je čovjek po svojoj prirodi religiozan; jer je čovjek od Boga stvoren, a nije on stvorio Boga; jer napokon u onoj pretpostavci postaje homo homini lupus, te ne može biti prave i trajne socijalne reforme. Da se dođe do pravednoga uređenja klasnih odnošaja, treba da ljudi budu prožeti mišlju, da su braća, djeca istoga Oca nebeskoga i da se kao takovi međusobno ljube i potpomažu.

S takovim je idejama išao sv. Franjo. On, koji je ptice, ribe i druge životinje nazivao svojom braćom i sestrama, proglasio je opće pobratimstvo među ljudima. Njegova braća i sljedbenici morali su svakoga ljubiti, svakoga častiti, nikoga nijesu smjeli krivo suditi ili osuđivati. Svakomu naprotiv imali su dobro činiti. To je on preporučivao i svima drugim vjernicima. Ganutljivo je, kako je blažio razliku između bogatih i siromašnih. Siromašne je odvraćao, da ne mrze bogatih. »Bogati su, govorio bi, naša braća, jer nas je sve Bog stvorio. Oni su naši gospodari, jer nam pomažu činiti pokoru, budući da nam daju što nam je potrebno za život.« Bogate je opominjao, da pomažu siromašne, jer im Bog nije dao stanje, da ga sami uživaju, nego da s njim dobro tvore. Siromašni se također imaju ugledati u primjer siromašnoga Isusa, Sina Božjega, koji se za nas učinio čovjekom i siromahom. Oni su mnogo sretniji od bogataša, jer je Isus njihova slika i, ako ustrpljivo podnose svoju sudbinu, njihovo je — po riječima Isusovim — kraljevstvo nebesko. — Ove riječi združene s vlastitim primjerom svojevoljnog Franjina siromaštva, djelovale su kao melem patničkoj duši nižega puka, a bogataši nijesu ga od sebe odbijali, pače su ga štovali i pomagali, da može što više priteći u pomoć siromasima i bijednicima. Mnogi su od njih, kao Bernardo Kvintavalski i drugi, razdijelili sav svoj imutak siromasima i stupili u njegov Red. Karakteristično je i vrijedno, da se ovdje spomene, da je Franjo od svih, koji su stupali u

njegov Red, tražio, da sve svoje imanje, s kojim raspolažu, razdijele siromasima i potrebnima. To i sada rade svi imućniji ljudi, koji dolaze u Franjevački Red. Rade li tako vođe socijalista i komunista, koji toliko govore o jednakosti i ravnopravnosti ljudi, o komunizmu svih dobara?

2. Religiozna podloga, na kojoj je Franjo podigao svoju socijalnu reformu, ukazuje nam se i s druge strane j e d i n o i s p r a v n a i jedino p o d e s n a.

Koliko god mi od toga zatvarali oči, socijalno pitanje nije samo ekonomsko, nego i m o r a l n o, v j e r s k o p i t a n j e. Mnogi su mislili i još misle, da će se ovo pitanje potpuno riješiti, ako ustanove takve zakone, koji će zapriječiti poskupljivanje živeža, koji će skratiti vrijeme rada, povisiti plaću radnicima, te nastojati o blagostanju u gradu i selu. Bez sumnje, takvi su zakoni potrebni; ali nisu dovoljni. Ako je živež i jeftiniji, vrijeme rada kraće, a plaća bolja, ništa sve to ne koristi, ako se čovjek ne boji Boga i ne svladava svojih zlih običaja, ako ne će da predobiva svoje neuredne sklonosti. Da čovjeku bude dobro, potrebno mu je, da bude ne samo materijalno, nego i moralno dobro situiran; treba da bude razborit, štedljiv, skroman i ustrpljiv. Iskustvo nas uči, da mnogi radnici, uza sav skraćeni rad i veće plaće, ipak žive u bijednim i tjeskobnim prilikama. Vidio sam radnika, koji su ljetnoga dana radili do 6 sati popodne a zatim bi pošli u krčmu. Tako su činili svakoga dana i kroz jednu pola sata gotovo sve zapili što bi preko dana zaslužili. Drugi to čine u nedjelju. Treći hoće da imadu sve velegradske zabave i uživaju pogodnosti visokopoloženih osoba, a žena i djeca nemaju kod kuće ni kore kruha. Ima ih i takovih, koji — da se oslobode vječnog prekora da su zapustili ženu i djecu — odriču se djece, ne će da ih imadu, sa ženom provode slobodnu ljubav, a u slučaju nesuglasja raskidaju ženidbeni vez.

Tako se poremećuje čitav moralni red i mnoga se zla dovode u ljudsko društvo radi neobuzdanosti pojedinaca, koji ne će da upriliče svoj život vječnim načelima morala, nego se puštaju voditi nižim nagonima na štetu i svoju i zajednice, kojoj pripadaju. Stoga je dobro radio sv. Franjo, kad je one, što su bili u bijedi i potrebi, svjetovao, da uzdignu pamet i srce Bogu; da nastoje religiozno živjeti, da budu skromni, štedljivi, razboriti i ustrpljivi; da traže — po savjetu Isusovu — najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, a sve drugo što se odnosi

na hranu i odijelo, da će nam se nadodati. Edifikantno je djelovalo, kad bi spominjao, što je Isus govorio, kako naime ptice nebeske niti siju niti žanju niti u žitnice skupljaju, a ipak ih Otac nebeski hrani; kako ljiljani poljski niti tkaju niti predu, a ipak ni Salamon u svoj svojoj slavi nije bio tako obučen kao jedan od njih. Pa bi s istim Isusovim riječima pripomenuo: ako dakle Otac nebeski uzdrži jednu travku, koja danas jest a sutra se baca na bunište, koliko će više vas? — Ove su riječi spasonosno djelovale na Franjine slušatelje. Ah, koliko bi bilo bolje, kad bi ih se ljudi i danas držali! Ali danas ljudi više misle na sve drugo, nego na Boga. Zato trpe bijedu i u moralnom i u materijalnom pogledu.

3. Religiozno stanovište, na koje se stavio sv. Franjo da provede socijalnu reformu, ne samo da je bilo jedino ispravno, nego drugo uopće nije bilo ni moguće. Franjino je doba sve promatralo i shvaćalo pod religioznim vidom. I ondašnji bogataši i siromasi znali su za Kristove riječi i usporedbe, kojima on zabacuje bogatstvo, a hvali siromaštvo i postavlja ga kao ideal i put do savršenstva.

Sv. Franjo niti je mogao niti je htio oteti se ovim idejama. On ih je pače i riječju i primjerom u narod unosio. Ali se nipošto ne smije reći, da je on jedini s ovim idejama u svijet dolazio. Sjetimo se samo onih koji su prije sv. Dominika išli da obraćaju Albigeze i Valdeze. A i sami su Albigezi pa i Valdezi s njima, barem prividno, operirali. Arnold Brešijski htio je na temelju ovih ideja, da, s pomoću puka, provede prevrat i Papinu kuriju »prisili na kršćansku savršenost«. Opat Joahim Floris, u svojim mnogo čitanim knjigama, već je proricao o novom kraljevstvu, o kraljevstvu duha, gdje će gospodovati oni, koji prigrle svojevoljno siromaštvo.

Ne smijemo reći ni to — kako neki misle — da je sv. Franjo svoje socijalne ideje baštinio od ovih krivovjernika. Njegov preokret na religiozan život, kao i život prije i poslije preokreta pokazuje, da on s krivovjernicima nije bio u nikakvoj vezi. Ako ćemo vjerovati njegovim riječima, treba da priznamo, da je sve upravno ili neupravno doznao od samoga Isusa u ekstazama, molitvama i čitanju sv. Evanđelja. Jedna je ipak stvar, u kojoj se Franjo razlikuje od ondašnjih kao i današnjih socijalnih reformatora: on ne ide za tim, da spriječi tek događaja, nego da ga svede u pravu kolotečinu, da ga stavi na pravi put; on ide

za tim, da promijeni ljude, da se ne dadu tokom događaja voditi u zlo.

Ovaj čin sv. Franje jest religiozna i socijalna reakcija proti nadolazećem novom doba sa svima njegovim socijalnim prevratima.

II. Sv. Franjo i socijalno-političke prilike njegovoga doba.

Socijalno-političke prilike u doba sv. Franje bile su upravo žalosne. Nemir, neprijateljstvo i svađa vladali su u svim krugovima. Neprijateljstvo između civilne i crkvene vlasti: odakle dvije poznate stranke — Gvelfi i Gibelini; prvi za Papu, drugi za rimsko-njemačkoga cara. Neprijateljstvo između pojedinih državica, pojedinih gradova, obitelji i velikaša. Ova neprijateljstva vodila su do međusobnih borba, klanja, do građanskih ratova. Feudalna gospoda i vlastelini imali su kmetove, koji su morali položiti zakletvu vjernosti, nositi oružje te poći u vatru i u vodu za gospodara. Svaki je velikaš prolazio ulicom okružen s naoružanim slugama i kmetovima. Kad bi se na putu susreo sa svojim protivnikom, koji je izlazio s istim aparatom, to je između njih dolazilo do formalne borbe, do pravog krvoprolića i ubijstva. Sluge i kmetovi morali su krv prolijevati, da zadovolje hirove svojih gospodara.

1. Glavna zadaća sv. Franje u ovim teškim prilikama bila je, da propovijeda mir i izmirenje. Kao anđeo mira prolazio je naokolo, mirio zavađene, tvrdokorne neprijatelje pozivao na sud Boga, suca živih i mrtvih. Svoju je braću učio, kad uđu u koju kuću da reknu: mir ovoj kući. A i u svojoj oporuci kaže, da mu je Gospod objavio ovaj pozdrav, da reknemo: Gospodin ti dao mir. Kad je slao braću u misije, opraštao se s njima riječima: »Ajte, ljubezna braćo, dva po dva u sve krajeve zemlje i navješćujte ljudima mir i pokoru, da zadobiju oproštenje grijeha.«

Mirotvorno propovijedanje Franjino gotovo je uvijek imalo uspjeha. Plemstvo u Bolonji bilo je tako međusobno zavađeno, te je izgledalo, da se više ne će pomiriti. God. 1222. na svetkovinu Uznešenja Bl. Dj. Marije stupi Franjo pred narod skupljen pred gradskom vijećnicom i poče govoriti o temi: »Anđeli, ljudi, đavli.« U stvari on je govorio o svladanju neprijateljstva i o međusobnom izmirenju. Govorio je s takovim zanosom i osvje-

dočenjem, da se je ne samo sav narod oduševio, nego su se i najzavađenije feudalne obitelji međusobno izmirili.

Ganutljiv je način, kojim je izmirio asiškoga načelnika s biskupom Gvidom. Nalazio se je na smrtnoj postelji, kad dozna, da su se načelnik i biskup asiški ljuto zavadili. Već se je bilo došlo dotle, da je biskup načelnika izopćio iz Crkve, a načelnik zabranio građanima, da išta biskupu prodadu i s njim sklope bilo kakav ugovor. Franjo je bio radi toga silno potišten, pa reče: »Sramota je za nas sluge Božje, da se načelnik i biskup tako mrze, a nitko ne nastoji, da ih izmiri«. Odmah ispjeva jednu kitu o miru, koju doda već prije isjevanoj pjesmi »Bratu Suncu«. Kitica je glasila: »Hvaljen budi, Gospode moj, i za one, koji opraštaju iz ljubavi prama Tebi i podnose slaboću i muku. Blago onima, koji trpe u miru, jer ćeš ih Ti, o Svevišnji, jednom okruniti«.

Sad posla jednoga brata k načelniku i zamoli ga, da s gradskim vijećnicima i ostalim pukom pođe do biskupove palače. Dvojici druge braće naredi: »Ajte k biskupu i načelniku i ostalima, što su s njima sakupljeni, i pjevajte im pjesmu Bratu Suncu. Uzdam se u Boga, da će on umekšati njihova srca i da će se obratiti k prijašnjoj ljubavi i prijateljstvu«. Tako se i dogodi. Kad su braća u ime sv. Franje započela pjevati, biskup i načelnik i sve mnoštvo, koje se našlo na Piazza del Vescovado, slušahu sklopljenih ruku kao da se u crkvi pjeva Evanđelje, te napokon briznuše u plač. Jedva su završili zadnji glasovi, kad načelnik stupi naprijed i reče pred cijelim zborom: »U istinu vam kažem, da ja opraštam ne samo biskupu, koga hoću i moram držati svojim gospodarom, nego bih oprostio i onomu, koji bi bio ubio moga brata ili sina«. Tada pade na koljena pred biskupa i izjavi: »Iz ljubavi prama našem Gospodu Isusu Kristu i njegovu slugi Franji pripravan sam, da Vam dadem zadovoljštinu kakvu god zaželite«. Biskup se nagne, podiže svoga neprijatelja, zagrli ga i reče: Meni bi se, po mojoj službi, pristojalo, da budem ponizan; ali, jer sam po naravi sklon na srdžbu, treba da sa mnom budeš ustrpljiv«. Svi su zahvaljivali Bogu, što je po svom slugi Franji opet uspostavio mir i slogu.

Slično se događalo i u drugim prigodama, kad je pokušavao da izmiri zavađene.

2. Sveti je Franjo neprocjenjivog dobra iskazao čovječanstvu, izmirujući zavađene i pomirujući neprijatelje. Ali ipak ratova i krvavih borba, osobito između državica te Gvelfa i Gibelina, nije mogao na taj način spriječiti. Ovdje je mnogo pomogao auktoritet Crkve sa t. zv. »Mirom Božjim« — treuga Dei. Zavađenim neprijateljima bilo je zabranjeno u stanovito doba godine, o nekim svetkovinama, te u stalne dane u sedmici nositi oružje i ratovati. U te dane svi su morali mirovati. Nešto slično bilo je i za vrijeme svjetskog rata o Božiću g. 1917. nastojanjem Pape Benedikta XV. Zaista ova mjera, koju može protumačiti samo živa vjera srednjega vijeka, bila je uprav genijalna i donijela neizmjernog dobra čovječanstvu.

No ipak ni ona nije mogla radikalno spriječiti krvoproliće i ratove, barem u dane, kad nije vladao »Mir Božji«. Genij sv. Franje našao je i tomu lijeka. On je vidio, da će ratova i međusobnog klanja biti sve dotle, dok kmetovi budu polagali zakletvu vjernosti feudalnoj gospodi. Uslijed zakletve moraju nositi oružje i boriti se za svoje gospodare. Zakletvu će polagati i nositi oružje dokle god budu ovisni od gospodara. Što dakle treba učiniti? — Treba kmetove učiniti neovisnim od gospodara, treba im zabraniti nositi oružje i polagati zakletvu vjernosti. To smisli i tako učini. Ustanovi svoj Treći Red, t. j. onih, koji su živjeli pokornički kao redovnici, ali ne u samostanima, nego po svojim kućama, sa svojom obitelju. Braći Trećega Reda, pored ostaloga, stavi u dužnost slijedeće: 1. Neka braća ne nose bojnoga oružja, osim za obranu Crkve, vjere Isusove i svoje domovine, ili dozvolom starešina; 2. Neka se braća svečano ne zaklinju, osim ako ih sili kakova nužda, ali i tada samo u granicama i slučajevima, koje i Sveta Stolica drži za iznimku; 3. Svaki će brat davati po jedan novčić blagajniku, koji će primati taj novac, te ga po uviđavnosti predstojnika dijeliti braći i sestrama, kojima treba.

Ove tri točke u srce pogodiše feudalni sistem i proizvedoše dobrotvorni i spasonosni preokret, kakav se u povijesti svih vjekova nije opazio. One su na korist nižih i potištenih mijenjale tadanji društveni red. Razumljivo, da su ih oni, kojima su bile u prilog, objeručke prihvatili, a oni kojima su bile mrske, da su im se živo oprli. To se najprije dogodilo u Faenci g. 1221. odmah nakon ustanovljenja Trećega Reda. Strašno je, što su sve poduzela feudalna gospoda protiv Trećoredaca. Međutim onaj koji je Trećoredcima stavio u dužnost tri gornje točke, predvidio je,

da će se feudalna gospoda radi njih pobuniti. Stoga gornjim točkama doda i slijedeću: »Ako bi se dogodilo, da bi feudalna gospoda i vlastelini pokušali nepravedno povrijediti prava i povlastice braće, mjesni će se predstojnik obratiti na biskupa i druge duhovne poglavare«. Tako i bi. Faenčani se uteku rimskom biskupu, a ovaj Papi Honoriju III., koji već 16. prosinca iste godine otpisa, da su vlastelini i feudalna gospoda neprijatelji svake krjeposti, dok silom gone u vojničku službu ljude, koji, odrekavši se svake slave svijeta, provode kršćanski život i tvore pokornička djela. Zatim nalaže biskupu, da izvidi cijelu stvar, da se zauzme za Trećorece i brani njihova prava, a proti njihovim protivnicima da upotrebi svu vlast Sv. Stolice, pače, ako bi bila potreba, i samo izopćenje bez priziva.

Lako je shvatiti, kakav je učinak imao ovaj odgovor Sv. Stolice. Narod, koji je već oslabio uslijed neprestanih borba i ratovâ, i doznavši, da je dosta biti u Trećem Redu, ako se hoće izbjeći vojničkoj službi — gotovo sav pohrli u Treći Red, jer mu je ovaj obećavao mirnije dane. U kratko vrijeme nastadoše mnogobrojne trećoredske zadruge na jugu i sjeveru Italije. Feudalna gospoda i vlastelini, navlastito car Fridrik II. upotrebiše još oštrije mjere, da Trećorece skuče, na drugi način, pod svoju vlast. Predaleko bi nas odvelo, kad bismo naveli što su sve u tu svrhu učinili. No sve im je bilo uzalud. Snažna ruka Pape Grgura IX, tijesnog prijatelja sv. Franje, uzela je Trećorece u zaštitu i spasila pred nečovječnim gospodarima prava potlačenog čovječanstva. Stvar sv. Franje pomoću Sv. Stolice došla je do pobjede. Kmetovi se oslobodiše teškog jarma, po komu su morali ginuti za svoje gospodare i stekoše neovisnost, koja je dovela do poznije talijanske demokracije. Zgodno ovdje kaže markiz Gino Capponi, da je u pravilima sv. Franje bilo posvećenje i na neki način prvi početak talijanske demokracije.

3. U pravilima Trećega Reda još se nalaze neke ustanove, koje idu za poboljšanjem socijalnih prilika koliko ondašnjega toliko svih poznijih vremena. Sva se braća i sestre moraju međusobno ljubiti pravom i djelotvornom kršćanskom ljubavlju. Svi moraju međusobno živjeti u miru i, ako doznadu da je netko u neprijateljstvu, nastojat će ga izmiriti. Svi se imadu susretati kao braća i biti prožeti istim mišljenjem: pomoći bijednima.

Trećoreci su takovi zaista i bili. Salon je postao samostanskom ćelijom, a palača samostanom. I kralj je pod grimizom nosio pokorničko odijelo te pružao ruku prosjaku kao i vlastelin svomu kmetu. Svi su nastojali, da se priskoči u pomoć bijednima i ublaže opreke među staležima. — Ona gore spomenuta treća točka, koja je išla za poboljšanjem feudalnog sistema, imala je svrhu, da oslobađa kmetove i dužnike, da zbog duga ne dođu u tamnicu ili, ako su došli, da je se oslobode, kao i to da se pomogne svakomu, koji je u materijalnoj potrebi. Znamenit je uspjeh, koji je u tom pogledu postigao sv. Ante Padovanski, glasoviti učenik sv. Franje. Po ondašnjem zakonu, vjerovnik je mogao svom insolventnom dužniku prodati sve imanje i još njega držati u tamnici sve dotle, dok dug ne isplati, s drugim riječima — do smrti. Sv. Ante 4½ godine iza smrti sv. Franje, 17. III. 1231, predloži padovanskom poglavarstvu zakon, po komu je vjerovnik mogao doduše uzeti dužniku sve, što je posjedovao, ali je time bio dug namiren i nitko nije više jamčio sa svojom slobodom. Tako Antu ide zasluga, da je novim stečajnim zakonom odvalio veliku težinu glavnice u prilog sirotinje.

I drugi su veliki učenici i sljedbenici sv. Franje u sva tri njegova Reda stvorili zamjerna djela kršćanske ljubavi na socijalnom polju. Spomenimo samo sv. Elizabetu, ugarsku kraljevnu, toga anđela milosrđa i ljubavi; sv. Ljudevita, kralja francuskoga; sv. Ferdinanda kralja kastiljskoga, bl. Bernardina Feltrijskoga i bezbrojne druge, koji su slijedeći primjer i naputke svoga sv. Oca Franje stekli neumrlih zasluga upravo na socijalnom polju. — Dà, Treći Red je u vrijeme sv. Franje i u svim poznijim vjekovima pokazao, da je jedno od najuspješnih sredstava za socijalni preporod čovječanstva.

4. Sveti je Franjo nastojao, da bijednicima i potrebnima bude dobro ne samo u materijalnom i moralnom pogledu, nego da dođu i do svojih građanskih prava.

Poznato je, da su u Asizu u njegovo doba bile dvije klase ljudi: maiores i minores — velikaši i prosti puk. Franjo, premda po svojim težnjama pripadaše prvima, jer je pod svaku cijenu htio da postane vitezom, ipak je po naravi imao srce milostivo i odano stradajućima. Mi ga već g. 1198 — dakle više godina prije nabožnoga života — nalazimo, da podupire stvar nižega puka. Od sada je s napetošću promatrao sve više rastući pokret nižega puka. Gdje su bile njegove simpatije navlastito od

dana njegova obraćenja, najbolje nam pokazuje okolnost, da je svoj prvi Red nazvao imenom, koji je tada nosio niži puk — Minores, naime svoju braću prvoga Reda nazvao je Fratres Minores. To je gesta, kakve se ne viđa u povijesti čovječanstva. Ne samo da njegova braća budu skromna i ponizna kao što je niži puk, nego također da bude onih, koji će se starati za potrebe nižega puka i kod kojih će niži puk naći utočišće — on čitavom Redu daje ime nižega puka! To je — budi mimogred rečeno — i jedan od razloga, zašto niži puk toliko ljubi i voli Franjevački Red.

Franjo i njegova braća sada su mnogo nastojali, da izmire zavađene asiške građane, da podređeni dođu do svojih prava. Dan i noć on i njegova braća nagovarahu jedne i druge, da se pomire. Neprestano je odzvanjala katedrala njegova rodnoga grada s njegovim propovijedima o izmirenju. I napokon 9. studenoga 1210. dođe do nagodbe između predstavnika obiju stranaka, koja je nagodba Charta magna asiške demokracije; niži puk dolazi do svojih prava, do ravnopravnosti, s velikašima. Glavna zasluga u ovoj konačnoj pobjedi demokracije ide bez sumnje sv. Franju.

III. Dva neumjesna prigovora.

Od neprocjenive je vrijednosti za socijalno dobro čovječanstva, to što je sv. Franjo svojoj braći stavio za ideal evanđeosko siromaštvo.

1. Istina je, da mu neki socijalisti i komunisti radi toga prigovaraju, jer da je tim postavio načelo koje ruši socijalni napredak. Taj bi napredak po njima, sastojao u sve većoj težnji za materijalnim boljitkom.

Prigovor je potpuno neosnovan i deplasiran. On pretpostavlja, da uopće nema na svijetu nikakovih drugih dobara, nego samo materijalna. Treba imati na pameti, da ima i drugih — duhovnih dobara, koja su čovječanstvu jednako tako, a možda i više potrebna i korisna, nego li materijalna. Bavit se promicanjem duhovnih dobara ne može dovoljno ni uspješno onaj, koji je zaokupljen skrbi oko materijalnih stvari. Stoga je i priroda već mudro razredila, obdarivši jednoga jednim, drugoga drugim sposobnostima, da može nastojati oko promicanja jednih ili drugih dobara. Odatle u čovječanstvu razne službe, različita zvanja.

Porušio bi prirodni zakon i neizmjernu štetu nanio čovječanstvu onaj, koji bi tražio, da svi ljudi imadu isto zvanje, da svi obnašaju istu službu. Sv. Franjo namijenio je svojoj braći, koja imadu sposobnosti i zvanja, da nastoje oko duhovnih dobara svoga puka. Stoga je neumjesno tražiti, da se oni sada bave s materijalnim stvarima.

S druge strane, osim duhovnih vremenitih, ima i duhovnih vječnih vrednota. Onaj koji je zaokupljen brigama oko materijalnih stvari može se promicanjem ovih dobara baviti još manje, nego promicanjem duhovnih vremenitih dobara; a ta su dobra neprocjenivo vrijednija od jednih i drugih. Bavljenje s vječnim dobrima toliko je važnije, koliko je važnija duša od tijela, vječnost od vremena. Samo nijekanje ili ignoriranje Boga i duše može nekoga dovesti da u to posumnja.

Što dakle može biti dostojnije čovjeka, nego da izabere sredstva — in casu evanđeosko siromaštvo — kojima će lakše i jače osigurati postignuće onih tako važnih, vječnih dobara? Evanđeosko siromaštvo sv. Franje i njegove braće nije dakle na štetu, nego na korist čovječanstva, jer ono promiče duhovno, vječno dobro ne samo pojedinaca, nego, preko njih, i čitavoga čovječanstva.

Nadalje ovo siromaštvo ne spriječuje ni napredak prama materijalnom blagostanju.

Uzevši u obzir različite sposobnosti ljudi, razne prilike mjesta i pokrajina i sve ono, čim se ljudi međusobno na sve moguće načine diferenciraju, više je nego sigurno, da će uvijek biti viših i nižih, bogatih i siromašnih, gladnih i bjednih i svih onih koji će proti svojoj volji stradati. Svima ovima, koji sve to nerado snose, potrebito je staviti pred oči primjer ljudi, koji preziru bogatstvo, koji su se svih uživanja i ugodnosti svjetskih dobrovoljno odrekli. Iz njihova primjera upoznat će, da sudbina što ih tišti nije tako strašna, pa se ne će buniti proti onima, koji su bolje položeni od njih; nego će, ustrpljivo podnoseći svoju sudbinu, nastojati, da djelom ruku svojih zasluže kruh svoj. Tim je već s puta maknuta jedna velika zapreka (pobuna nižih proti višima) i k materijalnom napretku čovječanstva, koja bi se inače dala teško odstraniti. Zato bi države imale svim silama širiti uprav ove Redove, koji svojim primjerom umiruju nezadovoljne, kakovih je bezbroj u svakoj državi. Mi naprotiv vidimo, da one u prvom redu progone uprav ovakove Redove ili im onemogu-

ćuju opstanak. Posljedica toga jest ne samo moralni, nego i materijalni nazadak dotične države.

2. Socijalisti i komunisti prigovaraju sv. Franji i to, da je, naređujući braći da prose, prosjačenje učinio crkvenom institucijom.

Ništa manje istinito od toga. Sv. Franjo nije naredio svojoj braći da prose, nego da rade, da vlastitim trudom zasluže hranu; tek onda, kad im rad ne bi bio dovoljan, da se obrate dobrim ljudima i zaprose milostinju. Uostalom, što je sramotno u prošnji milostinje? Ako netko nema ništa svoga i ne može da vlastitim radom zasluži kruh, što mu ostaje drugo, nego da zamoli dobre ljude, neka mu oni pomognu? Ako bi to bilo zlo, onda bismo osudili sve one milijone prosjaka i činili, da svi pocrkaju od gladi ili poginu od nevremena?

Uz to i ova uredba sv. Franje od ne male je vrijednosti za socijalni život. Nije mala stvar dati nekomu razumjeti, da nemamo ništa svoga i da smo ovisni od tuđe milosti, da preživimo. Mnogi se ljudi stide prositi milostinju; trpe glad i nevolju, samo da ne očituju drugima, da su u bijedi i potrebi. Jedino samostani (ponajviše samostani siromašnih Fratara) znadu, koliko je takovih stidljivih prosjaka, koji inače vanka idu kao najuglađenija gospoda. Siromašni redovnici svojim primjerom kažu ovim ljudima, da ipak nije takova sramota prositi milostinju, ili pak s njima dijele koru kruha, koju su za se uprosili. Niko ne zna, koliko dobra redovnici na taj način iskazuju čovječanstvu. A eto vidimo, da im se i dobročinstva upisuju u grijeh!

Nije dakle prosjačenje crkvena institucija. Ono je institucija same prirode, koja je jedne obdarila, a druge lišila vremenitih dobara, a sv. Franjo ga je djelomično prigrlio na korist i svoje braće i — trpećeg — čovječanstva.

Zaključak.

Promotrimo li, što je sv. Franjo bilo osobno bilo preko svojih sinova — što inače ovdje ispuštamo — učinio na socijalnom polju za obnovu čovječanstva, morat ćemo ga ubrojiti među najveće reformatore ljudskoga društva.

Prelazimo preko svega onoga, čim je on više indirektno doprinio poboljšanju socijalnih prilika, kao svojom čežnjom za viteštvom Kristovim, svojim pregnućem oko vječnih ideala, svojom veselom ćudi i tumačenjem u čemu sastoji pravo veselje, svojim odnošajima prema prirodi i t. d. Kad bismo sve to prosuđivali, onda uopće ne bismo došli kraju niti bismo bili u stanju, da izmjerimo njegove zasluge na socijalnoj obnovi čovječanstva. Ali da pravo shvatimo ove zasluge, treba da i to uzmemo u obzir, navlastito, ako hoćemo da procijenimo važnost socijalnih reformatora, koji su iza njega došli. Kad vidimo što je učinio Franjo i poredimo ono, čim su došli pozniji reformatori, moramo reći, da je istinito rekao talijanski državnik Bonghi, da su svi drugi više manje od njega svoje socijalne ideje posuđivali. Još je jače to izrazio slavni Chesterton, kad je rekao: »Moćni genijalni ljudi koji su stvarali kršćansku civilizaciju, koje mi poznajemo, izgledaju nam u povijesti gotovo kao njegovi sluge i oponašatelji«. S tim se slažu i E. Liromski: »Franjo je u početku svih obnova, koje su preporodile ljudsku dušu«.

Da, Franjo je bio, veli Gajetan Sanvoisin, civilizator, socijalni odgojitelj, nosioc vrhovne ljepote, žetelac duša«. On je to bio u svoje doba, to je bio i kroz prošle vjekove. On to treba da bude i danas. I ako su u njegovo vrijeme socijalne prilike bile nešto drukčije nego danas, on je ipak stavio zasade, koje vrijede za sva vremena. Lijepo kaže slavno vladajući Papa Pijo XI. u svojoj enciklici »Rite expiatis«, da je Franjo dat ne samo za svoj vijek, nego i za sve buduće vjekove. A još je prije to isto rekao slavni Papa Leon XIII. o njegovu Trećem Redu: »Moja socijalna reforma jest Treći Red sv. Franje«.

Prihvatimo se i mi načela i ideala sv. Franje, pa će i nama jednom osvanuti zora sretnije moralne i materijalne budućnosti.

*

Pomagala: Wilk dr. K., Moderni Svetac, Zagreb 1918.; Le Monnier—Brković, Povijest Sv. Franje Asiškoga, II. izd., Zagreb 1919.; Felder dr. P. H., Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi, 2. Aufl., Paderborn 1924; Imle dr. I., Der Geist des hl. Franziskus und seiner Stiftung, Mergentheim 1921; Chesterton—Rivière, Saint François d'Assise, Paris 1925.; Cuthbert—Brousse—Curzon, Vie de S. François d'Assise, Paris 1925.; Beaufreton M., Saint François d'Assise, Paris 1925.; Meda F., La riforma francescana, u »La Scuola Cattolica«, g. 54, str. 6, sv. 8. (15. VIII. 1926.); Der Ordensdirektor, Jubiläums-Festnummer, Sept.—Okt. 1926; Schlund dr. P. E., Idee und Ideal im hl. Franziskus, Mergentheim 1925.

DR. FRA A. GUBERINA — MAKARSKA.

FRANCISCUS CATHOLICUS ET TOTUS APOSTOLICUS.

Résumé. — S. François, à l'exemple du Christ, attirait les coeurs de tous et soulageait les blessures des malheureux. L'attraction, que le Saint exercait de son vivant, agit après sa mort, elle agit aujourd'hui encore. Le secret de cette action bienfaisante consiste dans son radicalisme catholique. Ce profond sentiment catholique n'a posé aucune entrave au plein développement de ses qualités individuelles — tout au contraire, il les a noblement favorisé.

1. L'indépendance de François et la foi catholique. François avant sa conversion avait une âme généreuse. Les idéals de l'époque avaient saisi le coeur du jeune homme: il désirait devenir chevalier et troubadour, chanter sa fiancée et vivre pour elle. La richesse pour François n'etait qu'un simple moyen. La lumière céleste illumina cependant son âme et transporta ses idéals dans un autre ordre, ordre surnaturel: il devint héros de Dieu et pour fiancée choisit la dame pauvreté. Il chante maintenant les oeuvres de Dieu répresentées dans la création. Dès le commencement il soumet de son propre gré et son oeuvre et soi-même au Siège Apostolique.

2. L'individulité de François et le catholicisme. François n'a pas voulu prendre pour règle de sa fraternité les règles des anciens ordres. En celà il est original. Il ne veut d'autre règle que la règle de l'Evangile. Les contemporains doivent retourner à l'esprit évangélique des premiers chretiens. Contrairement aux Vaudois et autres hérétiques il n'a pas agit en celà arbitrairement. François a tout de suite soummis sa petite Règle tirée de l'Evangile, à l'approbation du Souverain Pontife. Il a humblement reçu ce que le Pape a retranché ou ajouté aux paroles de la règle franciscaine. Il était tout à fait catholique.

3. S. François et les dogmes. Fr. n'a pas méprisé les dogmes comme les faux mystiques et les rationalistes. Il était tout épris du mystère de la création — toutes les créatures il les appelait ses frères et ses soeurs. Le dogme de l'Incarnation constitue le centre de sa vie. Le Christ crucifié etait l'objet le plus cher à son âme de sorte que vers la fin de sa vie il a mérité de recevoir dans son corps les Stigmates de Jésus — François fut en effet dans le sens le plus pur et le plus élevé un homme tout et en tout catholique et apostolique.

Nazad sedam vjekova prošao je zemljom čovjek, koji je srca mnogih za sobom zanio. Milina njegove riječi i nježnost srca djelovala je na ljude, blažila rane, trla suze, umekšavala srca.

Mnogo srce umoreno od svjetskih briga našlo je počinka samo pogledavši ovog božjeg čovjeka.

Upliv ovoga čovjeka nije svršio s njegovom smrti; njegovu moć čutjelo je ljudstvo od prvoga časa njegova obraćenja pa do danas. Kadgod je materija htjela čovječji duh da uduši, ovaj je našao svoga pomoćnika u Frani Asiskom. Od revolucije Luterove, koja je materiju proglasila dogmom života, pa do danas na osobiti način opire se naš duh upregnuću pod jaram tvari. Najodlučniji, a moguće i najzadnji, vodio se boj na početku XIX. v. Prirodne nauke pozitivističnom filozofijom u sustav stavljene proglasile su već bile Boga mrtvim, a dušu plodom fantazije. U ovoj silnoj borbi pozvao je čovječji duh opet Franu u pomoć, te slobodno možemo reći, da je on dao, osobito nekatolicima i racionalistima, najtvrđi oklop. Mi danas vidimo, da otmeniji svijet sve više zabacuje materijalizam, a penje se duhovnome, religiji. Vođe današnjeg religioznog pokreta osobito su ljubitelji Asiškog Poverella. Harnack, Sabatier, Jondi Le Roy predstavnici su savremene religije čuvstva — a ujedno su vođe savremenog, makar izobličenog — franjevačkog pokreta. Nije nikakovo čudo, da se proučaje i voli Frano, jer »učene glave u tome nalaze potpuno zadovoljstvo; te i ako to umara um, ali istodobno ublažuje srce. Isti osjećaj, koji goni mase u III. red, potiče učene na proučavanje Asiskog Prosjaka«[1]), a to je baš ono, što nam pruža religija. Jednako kao Cesare misli Sabatier, Little, Harnack i dr.

Dok ovo stoji nepobitno, to je također neoboriva jedna druga crta fizionomije Bernardonova sina. On je privlačio svačije srce — od papinske tijare do pastirske kolibe — a i njegov je jedan ideal privlačio — ideal Crkve. Izgleda, da bi on zbilja bio prošao preko ovoga svijeta kao advena et peregrinus, da nije bilo ovoga ideala. Prošlo je već ono doba, kad su nekatolički franciskolozi tvrdili, da je Asiski Svetac uzor-borac za slobodu savjesti protiv presizanja hierarhije. Više se ne tvrdi: da je Bernardonov sin bio preteča Lutera i njegove protucrkvene reformacije. Onaj isti, koji je nazad 30 godina najvruće zagovarao takove nazore, danas ih već otvoreno zabacuje i ispovijeda, da se rimski brevijar nije ogriješio o povijest, kad je Franu nazvao: vir catholicus et totus apostolicus. »Ova antifona«, kaže Sabatier, »koja resumira nau-

---

[1]) R. de Cesare, Litteratura francescana, u L'Oriente Serafico, an. VIII. n. XI. p. 323.

kovnu stranu njegova života, jest odraz stroge povijesne istine«, jer »Frane je bio neusporedivi katolik, najveći katolik među svim svecima.«[2])

Sabatier je također ustvrdio, da je Frano bio velika ličnost, valjda iza Hrista prva u povjesnici, da je pokrenuo pokret s kojim se može takmiti samo kršćanski pokret, i da je njegova velika ličnost dala svoj pečat cijeloj jednoj povijesnoj periodi.[3]) Ovo je on rekao, što nikad nije porekao. I nije imao razloga, da to poreče. Što se svestranije Frano proučaje, to nam se sve jasnije otkriva njegov silni individualizam, koji ni »zakon grijeha«, o kojemu govori apostol, nije mogao potpuno da ograniči. Svaki onaj, koji ljubi vedrinu života i jaku ličnost, približit će se Asiskom Siromahu.

Tko je u Frani izgradio tu silnu osobnost? Svi se slažu veleći, njegov jaki religiozni osjećaj, njegovi veliki vjerski ideali. Mi katolici suviše dodajemo: samo zato Frano je razvio svoju personalnost do takova vrhunca, jer se je dao voditi, istina od religioznog osjećaja, ali od onog religioznog osjećaja, kakav ispovijeda kat. Crkva. To nam nekatolici jednoglasno poriču, pače nerijetko se čuje, da bi Frano kud i kamo jači individuum bio, da se »za svoju nesreću« nije rodio i živio u katoličkom i klerikalnom miljeu. Tko ima pravo? da vidimo!

1. Franina samostalnost i katolicizam.

Jednom je Frano u zapuštenoj crkvici sv. Damjana po prilici ovako molio: »Veliki i Veličanstveni Bože, moj Gospodine Isuse Hriste! Molim Te prosvijetli i raspršti tamu iz moje duše! Daj mi pravu vjeru, čvrsto uhvanje i savršenu ljubav. Daj mi, Gospodine, da Te tako dobro upoznam, da u svemu radim po Tvome svijetlu i u skladu sa Tvojom svetom voljom.« (Wadding I, p. 31.) Na ovu molitvu Hrist je Frani odgovorio: »Frano, ajde i popravi kuću moju, koja se ruši.« (Sv. Bon. c. II.) Istina, u početku je Frano to razumio materijalno o popravku zapuštene crkvice, no kasnije mu nova viđenja očitovaše, da se tu radi o nekoj drugoj kući Božjoj, o hramu ljudskih duša, koji je sve ne-

[2]) Leçon d'ouverture d'un cours sur la vie de Saint François d'Assise donnée à l'Université de Strasbourg le 12 decembre 1924. Tis. u Frate Francesco g. II. (1925.), br. IV., str. 232 ss.

[3]) Vie de Saint François d'Assise, passim.

sposobniji bivao, da u sebe primi i uzdrži veličanstvo i moć Previšnjega.

Frano je u početku dvojio hoće li eremitskom ili propovjedalačkom metodom da radi oko popravka hrama Božjega.[1]) Konačno se odluči na ovo zadnje. Frano je zašao među razrovane mase i svojom ih je pojavom silio, da poprave zapuštene hramove svojih duša. Kud bi Frano prošao, ostavljao bi neizbrisivi trag svoje osobnosti.

Prvi njegov reformatorski afront na svoje društvo bio je katolički. To je bilo onda, kada je skupio prvu svoju braću i poslao ih, da propovijedaju. Frano je za taj čin tražio placet rimskoga biskupa. Pošao je 1209. (ili 1210.) sa svojim drugovima u Rim, da od Inocenta III. dobiju potvrdu svoga pravila. Inocent je oklijevao, bi li ga potvrdio. Valjda se je Inocentu pričinilo, da pred sobom ima nekog novoga Petra Valdeza, koji je ostavio crnu uspomenu svoga tobožnjeg siromaštva. Papa nije ni slutio, da je ovaj Asižanin tako daleko od onog Lionca, kao što je daleko onaj, koji podupire Crkvu od onoga, koji je ruši. O tomu se Inocent uvjeri, kada u snu ugleda, gdje se lateranska crkva, matica svih crkava, nagnula da se sruši, a neki nepoznati prosjak ramenima je svojim podupire, da ne padne. Taj prosjak bio je Frano i crkvena vlast potvrdi njegovu namisao. (Tres socii, 12.) »Ajte u miru Božjemu, braćo, i propovijedajte svima obraćenje, onako kako vas Gospodin nadahne. A kada Svemogući umnoži vaš broj, tada se mirno vratite k meni i biti ću pripravan, da vam još više podijelim i veću misiju dadem.« (I. Cel. I., 13.) Rim je dakle potvrdio i odobrio ne samo Franinu nakanu, već i nacrt rada, koji bi bio pomoću apoštolskoga siromaštva »od pomoći svećenicim i klericim rimske Crkve« u njihovom radu. (Speculum Perfectionis, ed Sab. c. X.)

* * *

Pred Inocentom III. god. 1209. (1210.) Frano je već imao svoju izgrađenu osobnost i ideologiju svoga rada. Kada je papa oklijevao, da mu potvrdi namisao, Frano mu je iz dubine duše u jednoj prispodobi otkrio sve svoje tajne i veličine svoga duha. »Sveti Oče! evo što mi je Bog u molitvi objavio. U pustinji boravila jedna prekrasna, ali siromašna djevojka. Neki ju kralj vidje, te začaran njezinom ljepotom, oženi se s njome i za neko-

[1]) Cf. Joergensen, Vita di San Francesco d'Assisi, p. 258 ss.

liko godina izrodi prekrasnu djecu. Majka ih s najvećom pomnjom hranila, a kad odrastoše, reče im: Draga djeco! ne stidite se, što ste siromašni, vi ste kraljevi sinovi; otiđite k vašem ocu, i dat će vam sve, što vam treba ... Taj kralj jest kralj svih kraljeva, **a ja sam siromašna zaručnica u pustinji.**« (Tres socii, c. XII.) Siromaštvo za sv. Franu nije bilo samo stanje, njemu je ono Ideal, Ljubav života. Frano se zaručuje sa gospođom Siromaštinom. Frano je 1209. (1210.): idealni zaručnik personificirane siromaštine.

Nedvojbeno, je da je 1209.(10.) Frano bio savršeni katolik. Te se je on godine pojavio također povjesnici kao potpuno osebujni tip. Je li ga njegv katolicizam stvorio drugim čovjekom, uništio mu stare, naravne i plemenite sklonosti i nametnuo mu druge crkvene, nesocijalne i klerikalne ili mu je 1209.(10.) godina samo promijenila objekt njegovih prirodnih težnja, koji je objekt Franinu ličnost učinio onim što jest?

Frani je u prvim godinam života, t. j. kako se kaže: prije obraćenja, bio ideal viteštvo. On je hlepio, da se kao vitez istakne u boju i tako proditi svoje ime. Zato se on dobrovoljno vrsta među asiske vojnike, koji su pošli za obranu domovine u boj protiv Pernote. U boju je Frano bio zarobljen, a i u ropstvu pokazivao je svoje viteško srce. Među rastuženim drugovima Frano je uvijek bio vedar i veseo, nije ni jednoga časa sumnjao u svoju sjajnu budućnost. Kad bi mu drugovi primjetili, kako može da bude tako raspoložen, odvratio bi: »Prijatelji, što vi mislite o meni? Ja vam velim: doći će vrijeme, kada će me cijeli svijet štovati.« (Tres socii, c. II.) Frano oslobodio se ropstva (1203.), povrati se u Asiz, gdje je sa drugovima vesele dane provodio, htijući uvijek da ih nadjača u kavalirstvu i veličanstvu.

Za Franinih mladih dana došla su četiri glasovita francuska trubadura u Italiju, za kojima su mase svijeta hrlile. I Frano je htio da ih nasljeduje; imao je ambiciju, da i on postane trubadur ljepote i viteštva u svome malenom Asizu. On je volio veselo društvo, a i ovo njega. Okupio je oko sebe drugove, s kojima je provodio dane u opjevanju koje asiške ljepotice.[1]) God. 1204. pruži mu se prigoda, da ispuni svoj davni san: postane glasoviti vojnik. Gvaltier Brienski pošao je s vojskom u Apuliju na njemačkoga cara. Gvaltieru se nasmijala vojna sreća i njegovo s-

[1]) Cf. Monnier-Brković, Povijest sv. Frane Asiškoga, str. 11.

ime pročulo cijelom Italijom. I Frano je zaželio vojevati u društvu tako glasovitog vojskovođe. Upiše se u Gvaltierovu vojsku. Sam u zanosu, raskošno odjeven ide Frano, a onomu koji ga upita kuda ide, samosvijesno odgovara: »Znam, da ću postati veliki vojvoda.« (Tres socii, c. II.) Frano je vitez ne samo na javi, već i u snu. Na san mu ne dolazi ništa drugo već bojna slava i kavalirski gestovi. Jedne noći ugleda u snu veliku palaču, okićenu raznim trofejima i štitovima križem obilježenim, a u jednoj veličanstvenoj dvorani prekrasnu djevojku kao mlada nevjesta odjevenu. »To je sve tvoje i tvojih vojaka«, ču Frano u snu. (Tres socii, c. II.) Tko veseliji od njega? I neko mu proriče veliku slavu i krasnu ljepoticu. Nu Franin se san nije ispunio kako je on mislio, jer se je, opomenut drugim snom, iz Spoleta morao vratiti u Asiz. Od toga dana počinje Franino obraćenje. On sada ide drugim putem, onim, koji će ga dovesti k Asiškom Poverellu.

Prije obraćenja Frano je htio biti vitez — to mu je ideal — a nakon obraćenja Frano jest vitez — postigao je svoj ideal. Prije sna u Spoletu Frano je vidio divnu gospođu, koja je za nj bila određena, a malo vremena poslije nego se vratio iz Spoleta i počeo novim životom da živi, na porugljivo primjećivanje bivšeg druga: ili se zar misli ženiti, Frano odvrati: »Ja ću se oženiti jednom tako lijepom, tako plemenitom i bogatom, da je na svijetu nema take.« (Tres socii, c. III.) Ljepoticu, koju je kao asiški trubadur tražio, poslije Spoleta našao ju je u izvanrednoj ljepotici gospođe Siromaštine. (Tres socii, c. III.) Prije Spoleta vladao se je viteški prema ženskima, a poslije Spoleta njegovo je bilo načelo, da se prema ženama i te kako viteški mora vladati, »jer tko se ne bi bojao i pogledati zaručnicu Isusa Hrista.«

Pred polazak u Pulju nadao se je, da će postati sjajni vojvoda u vojsci Gvaltiera Brienskoga. Misao, da postane glasoviti vojnik, ni nakon Spoleta nije ga ostavila. Više se ne bije u vojsci Gvaltierovoj, on se upisuje među vojake Propetoga. Skuplja nove vojnike za novi boj. Kada ga je na očevu tužbu građanska vlast pozvala da dade račun svoga rada svome ocu, Frano odvrati: »Milošću Božjom postao sam slobodni građanin i nijesam dužan, da se predstavim konzulim, **jer ja sam jedino sluga (vojnik) Božji.**« (Joergensen, op. c. p. 182.) Jednom je pošao da obađe svoga prijatelja. Poput Božjega viteza pjevao je hvale Bogu. Prolazeći kroz šumu napane na razbojnike, koji ga upitaše: »Tko si ti?« Frano viteški odvrati: »Ja sam vjesnik velikog kralja.«

(Spec. Perf.) Prije Spoleta Frano je bio viteški borac za slobodu domovine i veseo je u boj hrlio; poslije Spoleta on vojuje za slobodu kraljevstva Božjega. »Propovijedati kraljevstvo Božje neprestano se radujući u Božjemu Duhu«, bilo je njegovo geslo. (I, Cel. I. c. 9.) Prije Spoleta Frano kao trubadur Ljubavi pjevao je svojim idealima, a poslije Spoleta sa svojim pjevačima hoda Italijom i pjeva svome novome Idealu — Bogu. »Ovu ili sličnu pobudu sva moja braća kada im se svidi među kojima mu drago ljudima s blagoslovom Božjim navijestiti mogu: bojte se i veličajte, hvalite i blagoslivjajte, zahvaljujte i klanjajte se Gospodinu Bogu Svemogućemu u Trojstvu i jedinstvu, Ocu, Sinu i Duhu Svetome, Tvorcu svega.« (Opuscula, col. Quar. p. 51.)

Dakle: Katolicizam, koji je sv. Frano 1209.(10.) svečano ispovjedio pravilom svoga života, stvorio je Umbrijskog Ubožara, ali nije uništio plemenitu narav i jaku osobnost Bernardonovog sina, već je spiritualizirao, oplemenio, pobožanstvenio.

2. Franin individualizam i Katolicizam.

Frano Asiski nije bio zadovoljan društvom svoga vremena. On je htio nešto novoga, svoje, da dade čovječanstvu. Pripovijeda nam prisni Franin prijatelj, brat Leon, da je Frano jednom rekao: »Red i život male braće jest malo stado, koje je Sin Božji u ovaj nazposljednji čas zatražio u svoga Oca veleći: „Gospodine Oče! htio bih, da učiniš i dadeš mi neki n o v i i ponizni narod u ovo skrajno doba, koji bi se u poniznosti i siromaštvu lučio od svih predašnjih i koji bi bio zadovoljan, što ima mene jedinoga."« (Scripta Fratris Leonis, ed. Quar. p. 84.) Ovom molitvom Sina Božjega svome Ocu Frano je prikazao samoga sebe. On je od nebeskoga Oca tražio novi rod i nebeski se Otac nije ustručavao s njime neposredno općiti učeći ga, kako će začeti, roditi i odgojiti taj novi porod.

U svojoj oporuci Frano je izjavio: »I poslije nego mi Gospodin povjeri braću, nitko mi nije kazao, što bih imao učiniti, nego sam Svevišnji mi objavi, da moram živjeti po pravilima sv. evanđelja.« (Opuscula, p. 79.) Frano dakle izjavljuje, da je on svoje djelo neposredno od Boga primio. Asiski je svetac u istinu bio u neposrednom doticaju sa Višim Bićem i prema Višim uputama stvarao je novi rod. Najveća djela Frano je izveo nagovoren neposrednim glasom odozgor, n. pr. obratio se opomenut u viđenju, da je volja Božja, da promijeni život; zaručio se s gospođom Siromaštinom po nalogu dobivenom u molitvi; zabiv se u samoću sv. Damjana, čuo glas, da popravi kuću Božju; u Porciunkuli preko sv. mise čuo riječi evanđelja u kojima Hrist šalje svoje apostole, da propovijedaju kraljevstvo Božje, ništa sobom ni svoga ne imajući. Ove su riječi dale pravac Franinom apostolatu i siromaštvu.

U svojoj oporuci Frano veli, da mu je »Svevišnji objavio, da moram živjeti po pravilima sv. Evanđelja«. Vjerni učenici Franini pričaju nam, da je Frano pravilo svoga reda »po Hristovim uputama dao napisati«. Kad su za to čula ona braća, kojima se Franina ideologija činila previše teškom, pođoše k njemu i dadoše mu razumjeti, da oni ne vole tako stroge regule. »Tada se Frano okrene k nebu i govoraše Hristu ovako: „Gospodine, zar Ti ne rekoh, da mi ne će vjerovati?!" Tada se čuo glas u zraku, koji odgovori: „Frano ništa tvoga nema u pravilu, već sve, što je tu, moje je. I hoće da se pravilo tako vrši, t. j. doslovno, doslovno, bez umetanja, bez umetanja, bez umetanja."« (Scr. Fr. Leonis, p. 102.) Porciunkulski oprost uzdrmao je cijelu crkvenu disciplinu o oprostima, a njega je Frano dobio neposredno od Hrista.

U čemu je osebina Franina djela? U d o s l o v n o m održavanju sv. evanđelja. Svi pravi kršćani nastoje da žive po sv. evanđelju, ali Frano je želio da njegov novi rod tako evanđeoski postane, da na sebi nema nikakovih drugih, ne samo dopuštenih, nego često puta ni potrebitih primjesa.

U svim svojim pravilima na početku meće, da je svrha Male Braće obdržavati sv. evanđelje. Regula, koju je 1209.(10.) potvrdio Inocent III., i nije drugo nego skup nekih markantnijih evanđeoskih izraza.[1]) »Svevišnji mi objavi, da moram živjeti po pravilima sv. evanđelja. Ja sam ta pravila dao kratkim i jednostavnim riječima napisati, gospodin papa mi ih potvrdi. I oni, koji dođoše da prigrle ovaj život, razdijeliše sav svoj imetak među siromahe. I bijasmo zadovoljni s jednom haljinom izvana i iznutra zakrpanom, pojasom i hlačama i ne htjedosmo više imati.« (Oporuka.) Evo ovo je srčika Franinog shvaćanja evanđelja: siromaštvo cjelovito, koje u sebi uključuje priprostitost srca i slobodu duha. Franino siromaštvo čovjeka je moralo lišiti

[1]) Cf. Mandić, De legislatione antiqua ordinis Fratrum Minorum, p. 122.

svega onoga, što samo i za čas njegov duh uz materiju veže. Zato Frano i ne voli znanost kod svojih, jer ona čini da braća »kadikad budu u n u t r a hladni i prazni«. Franin siromah mora da bude poslušan, ali on ne smatra nadzornike starješinam, već slugam braće, jer evanđelje veli, tko je među vami prvi, neka bude zadnji. Frano ne će da ga zovu učiteljem, jer evanđelje veli: jedan je vaš učitelj, Hrist. Frano ne će da se ikoga zove dobrim, jer evanđelje uči: samo je Bog dobar.

Propovijeda nam ovčica Božja, brat Leon, da su neka braća izbacila iz pravilnika onaj stavak sv. evanđelja: ništa ne nosite na putu »misleći, da tako ne će biti obvezani, da obdržavaju savršenstvo sv. evanđelja. Stoga blaženi Frano doznavši za to po D u h u S v e t o m u reče pred nekom braćom: „Ili misle braća ministri, da će Gospodina i mene prevariti?" Nego da upoznadu sva braća, da su dužni da **obdržavaju savršenost sv. evanđelja**, hoću da na početku i koncu pravila bude napisano, da sva braća moraju obdržavati sv. evanđelje G. N. I. K.« Na ovo primjećuje brat Leon: »Zato je on **d o s l o v n o** opsluživao sv. evanđelje od časa, kako je braću počeo imati pa do dana svoje smrti.« (Scripta p. 88.)

Ovak osebujni tip nije ni najmanje ćutio na sebi pritisak kat. hierarhije. Naprotiv znademo, da je smatrao svojom dužnosti, da svoje doživljaje s Previšnjim prikaže i podvrgne crkovnoj vlasti. Gospodin mu je objavio, da živi evanđeoski, ali to je potvrdio gospodin papa. Da objavi viđenje o porciunkulskom oprostu, pitao je dozvolu od pape Honorija.

S viđenjem u Spoletu počelo je njegovo obraćenje. U Frani djeluje sila odozgor na dva načina: neposredno i posredno po kat. hierarhiji. Što je učinjeno neposredno, postaje realnost tek onda, kad i hierarhija učini svoje djelo. U sv. Damjanu ču nalog, da popravi Hristovu kuću. Frano se daje na posao, ali on je uvijek u neposrednom kontaktu sa svećenikom sv. Damjana. God. 1208., da proba na sebi što znači biti prosjak, pođe u Rim. Tu samoga sebe svlada i pred crkvom sv. Petra zajedno sa ostalim prosjacima moli je milostinju od prolaznika. Kada se vratio u Asiz, nasta borba u njegovoj duši, bi li nastavio tim osebujnim životom. Dade se na molitvu, a istodobno pođe i prikaže stvar asiškom biskupu, spreman da se u svemu pokori njegovom sudu. Ovaj odobri njegov korak i potakne ga da ustraje započetom stazom. Biografi nam suviše pričaju, da Frano ništa nije radio

bez savjeta rečenog biskupa. Pred svoju smrt Frano je rekao jednom svome prijatelju: »Od početka moga obraćenja Gospodin je postavio u usta asiškog biskupa svoju riječ, **da me svjetuje i hrabri u službi Božjoj.**« (Specul. perf. c. 10, ed. Sab.) Da nije bilo crkvene hierarhije, bi li Bernardonov sin ikad bio postao asiškim Poverellom?

Franin je ideal bio obdržavanje sv. evanđelja. Kako se ima živjeti evanđeoski, kazao je braći u svojim regulama. Najstarija franjevačka predaja hoće da je Frano barem bît ovih pravila neposredno od Boga primio, a on sam u oporuci veli, da će braća samo onda izvršivati sv. evanđelje, ako pravilo »kao što je **Gospodin meni dao**, da čisto i jednostavno govorim i napišem pravilo i ove riječi, tako ga i vi čisto i jednostavno bez umetanja razumijete i svetim djelovanjem obdržavajte do svršetka.«

Frano i oni njegovi učenici, koji su ostali najvjerniji franjevačkoj jednostavnosti u »regula bullata«[1]), ne samo da ništa nefranjevačkog nijesu vidjeli, nego su baš oni proglasili, da ga je Hrist Frani neposredno diktirao. A ipak nam povijest veli, da je ovo pravilo, kao i ono iz 1221. g., Frano sastavljao prema uputama crkvene hierarhije. Jakov vitreški priča, da bi se braća jednom godišnje sastajala, da se porazgovore o svome radu »i po **savjetu dobrih ljudi** učine svojim i objave svete ustanove, koje **je Gospodin papa već potvrdio.**[2]) Isti nam pisac veli, da je na ovim sastancima Frano imao odlučujući glas, gdje je on korio, opominjao i naređivao. Frano je dakle za sve dodatke primitivnoj reguli od 1209.(10.) g. sam odgovoran, jer ih je on potvrđivao i rimskoj kuriji prikazivao. Jedan od takovih dodataka jest i 19. pogl. regule od 1221., u komu se veli: »Neka sva braća budu katolici, žive i govore katolički. Ako bi tko otpao od vjere ili života kat. Crkve bilo riječi ili djelom, a ne bi se popravio, neka se sasvim potjera iz naše zajednice.« (Opus. p. 49.)

Iz t. zv. regule bulate ispalo je mnogo toga, što je Frano želio da uđe. Asiški svetac nije bio kakav osobiti organizatorni

---

[1]) T. j. ona, koju danas ima franjevački red. Zove se »regula bullata« jer ju je papa Honorije III. bulom »solet annuere« g. 1223. potvrdio. Ova se regula zove i »druga regula« za razliku od regule iz 1221. g., o kojoj nam govori u članku spomenuti Jakov Vitreški. Regula primitiva ili protoregula bila bi ona, koju je Inocent III. Frani 1209. ili 1210. bio potvrdio. V. Mandić, op. c.

[2]) Ap. Mandić, op. c. p. 53.

duh, pa nije uvijek ni uviđao, da njegovo djelo ne će donijeti žuđenog roda, kad ne bi imalo u sebi više stege, discipline, juridizma, da tako rečem. Savjetnici Franini, a osobito kardinal Hugolin, pred oči su mu mećali sve one posljedice, koje bi za Crkvu i društvo imao jedan red bez jasno zacrtanih i određenih pravila. Ove savjete Frano je prisvojio i tako se rodila regula iz 1223. g. (regula bullata), koja je najsjajniji dokaz, da crkvena hierarhija nema ništa protiv zdravog religioznog individualizma. Ovo nam pravilo također dokazuje, da je Frano bio svijestan, da se samo pod kontrolom Crkve nešto uspješno na religioznom polju može postići. Frano nije htio da bude ni u čemu uspoređen sa Valdezom i njegovim djelom. Da tomu izbjegne, on je svoje djelo stavio pod zaštitu Crkve. U zadnjem pravilu (od 1223.) naređeno je braći, da moraju uzeti jednoga kardinala za pokrovitelja reda, a u svojoj oporuci veli, da je ostijski biskup »gospodar, pokrovitelj i popravitelj ove bratovštine«. Kako je Frani na srcu stalo, da njegovo djelo ne bi prešlo crkvenu kolotečinu, očitovao nam je u svojoj oporuci, gdje naređuje, da se strogo nadzire, da ne bi koji brat bio nekatolik. Oporuka nije drugo pravilo »nego moja uspomena, svjetovanje, opomena i moja oporuka, koju ja Frano, neznatni brat i sluga vaš, vama, braći svojoj blagoslovljenoj, činim zato, da **pravilo**, koje Gospodinu obećamo, što **bolje katolički obdržavamo**.«

3. Katoličke dogme i umbrijski Prosjak.

Moderni racionaliste zabacuju kat. dogme ne samo sa umnog nego i s praktičnog gledišta kao suvišne, jer da one ništa na život pojedinca ne djeluju. Koliko je ovo mišljenje neispravno, pokazuje nam svetac o kome govorimo. Mentalitet kat. dogmi — a osobito misteriji, na koje se kao na nepraktične najviše i napada upravljao je ne samo umom, nego i životom i radom Asiškog Frane. Čemu se kod Frane najviše divimo? Bez sumnje njegovoj izvanrednoj ljubavi, njegovom dubokom misticizmu, za koji kaže Sabatier: »Što vrijedi najduhovnija knjiga uz one usklike, koje je Frano kadikad po cijele noći ponavljao: Bože moj i sve moje! ili: Gospodine, ja bih Te želio ljubiti.«[1])

Albigezi Franina doba učili su, da je zao duh stvorio materiju. Kat. dogmatika osudila je taj dualizam, i učila je, da je dobri Bog stvorio sve što bitiše. Zbog toga Frano je silno ljubio i ne-

[1]) U izdanju Speculum Perfectionis, p. 162 n. 1.

razumnu prirodu, jer je vjerovao, da »isto imaju počelo kao i mi, te im upravo kao i kod nas dolazi život iz misli i ljubavi Stvoriteljeve«. Misao, da je Bog Tvorac svega, pobratimila i posestrimila ga je sa cijelom prirodom, činila ga je nježnim i osjetljivim na sudbinu kojega mu drago bića. »Ništa čudno«, kaže jedan biograf, »da su mu se oganj i druga stvorenja nerijetko pokoravala i častila ga, jer mi, koji smo s njime bili, vrlo često smo opazili, da je on prema njima bio tako nježan, s njima se zabavljao i prema njima u svojemu srcu tako osjetljiv, da nikako nije mogao trpjeti, da se s njima ružno postupa, dok bi se on pun vanjskog i nutarnjeg veselja s njima razgovarao kao da su razumna i tom bi se prigodom često u Bogu zanio.« (Spec. perf. ed. Sab. c. 12.) »Blaženi Frano sav zanešen ljubavi Božjom, gledao je ne samo u svojoj duši, koja je bila urešena svima krepostima, nego i svakome stvoru dobrotu Božju, radi toga iskrenom i osobitom ljubavi ljubio je stvorove, a osobito one, koji su predstavljali nešto, što se odnosi na Boga ili vjeru.« (Ibid. c. XII. p. 223.) Bi li Frano ikada bio postao ovako simpatičan, da je samo i za čas posumnjao o kat. dogmi stvorenja?

Sv. je Pavao najavio čovječanstvu »veliku tajnu«, koja je »poganima ludost, židovima sablazan, a onima koji vjeruju, moć i snaga«. Ta je tajna dogmatični i historični Hrist. Ova je tajna stvorila Asiškog Sveca. Franu je zanio »siromašni Hrist«. Radi Njega on ostavlja svoje blago i oblači na se prosjačke haljine, da može slijediti »poniznost i siromaštvo G. N. I. Krista«. (Opus. p. 36 ss.) Poznato je, kako je Frano volio siromahe, a to jedino zato, kaže njegov biograf, jer »štogod bi vidio da fali ili čim oskudijeva siromah, odmah bi se duhom prenio na Hrista«. (II. Cel. c. 28.) Braća se ne smiju stidjeti prositi, »jer se je Gospodin za nas učinio siromahom na ovome svijetu«. (Reg. c. VI.) Frano je ljubio bolesne i gubavce, jer je u njima gledao poniženoga Hrista. On je osobito volio janjce, jer nam oni predstavljaju »žrtvu našega Gospodina«; nerado bi ugasnuo svijetlo, jer Hrist o sebi veli: »Ja sam svijetlo svijeta.« Ne bi htio zgaziti crva, jer je o Hristu rečeno: »Ja sam crv, a ne čovjek.« (Monnier, op. c. II. 183.) Oni, koji nam nepravdu nanose, naši su prijatelji, jer »i Gospodin naš Isus Hrist, čije stope moramo slijediti, nazvao je svoga izdajicu prijateljem«. (Opusc. p. 52.)

Jedan biograf izrazuje se o Frani, da ga je više iznutra grijao božanski oganj, nego li izvana tjelesno odijelo. (Spec. perf. p. 32.)

Frano je bio izvanredno čuvstven, a istodobno i uravnotežen. »Blaženi oni«, govorio bi Frano, »koji iz ljubavi prema G. N. I. Kristu čuvaju mir u duši i tijelu.« (Opus.) Koliko li poezije i čuvstvenosti ne nalazimo u božićnoj noći 1223. godine u Greču! Njegovo srce osobito je ganjivao golgotski misterij. Pripovijedaju njegovi drugovi, da od časa, kada mu se Hrist u Porciunkuli prikaza, »tako je bilo ranjeno i umekšano njegovo srce **na spomen Gospodnje muke**, da uvijek dokle je živio, rane je **G. Isusa u svome srcu nosio.**« (Tres socii c. V.) Propeti Hrist uvijek mu je lebdio pred očima i u znaku Križa ljubio bi i blagoslivao svoju braću. Pripovijeda životopisac, da su ga jednom našli gdje plače u Porciunkuli. Zapitaše zašto plače, a on odgovori: »Oplakujem muku moga G. I. Krista.« (Tres socii, c. V.) Frano je imao svoj Betlehem, ali je imao i svoju kalvariju. Alvernsko je čudo kruna svega onoga, što je Franu sačinjavalo. Penjući se uz Alvernu pred jednim seljakom otkrio je svu svoju bezazlenost poljubivši mu noge zato, što ga je upozorio da ne bude licumjerac. (Fioretti, considerazione I.) Na brdu anđeo mu je svirao frulu, da ga sjeti, kakove će milozvučne glasove slušati na nebesima. Kažu Fioretti, da se je na taj glas Frano tako razdragao, da mu se pričinilo kao da ga više ne pritište teret grešnoga tijela. (II. considerazione.) Za njegovog boravka na brdu, ptice su nebeske k njemu pridolazile, na njegovim bi rukama, ramenima i plećama počivale i hranu primale. Frano vas razdragan ovim, reče braći: »Mislim, predraga braćo, da je G. N. I. Kristu ugodno, da mi stanujemo na ovome samotnome mjestu, budući toliko veselje zbog našeg dolaska pokazuju naše sestre ptice.« (II. cons.) Na Alverni je također Frano pokazao svoju poeziju ne samo prema nerazumnim bićima, već i ljudima. Frano se povuče u samotno mjesto i naredi ovčici Božjoj, bratu Leonu, da ga samo dva puta dnevno pohađa. Prije nego li pređe mejaš, Leon mora reći: Gospode, otvori usne moje, i samo onda, ako Frano odvrati: I usta moja navijestit će hvalu Tvoju, neka k njemu pristupi. Jednom prigodom Frano ništa nije odgovorio, a brat Leon ipak pređe mejaš. Frano ga opazi, ništa ga ne ukori, već samo zapita, je li čuo što je molio. Ovčica Božja reče, da je, i zamoli ga da mu protumači riječi, koje je čuo, naime: »Moj preslatki Gospodine i Bože, tko si Ti, a tko ja, prezreni crv i beskorisni sluga Tvoj?« Frano ih protumači ovako: »Znaj, brate, ovčico Isusa Hrista, znaj, da kada sam ja govorio te riječi, u mo-

joj su se duši pokazala dva svijetla: jedno u komu sam upoznao Stvoritelja, a drugo u komu prepoznah samoga sebe.« (III. cons.)

Ovo je bio predzadnji čin alvernske drame. Frano je razmatrajući kat. dogme svukao sa sebe sve, što bilo Boga bilo bezgrešnu prirodu od čovjeka goni. Nerazumna, ali nevina i bezgrešna priroda sada se je na osobito način poklonila njegovoj jakoj ličnosti i izvanrednoj nevinosti; ljudi u osobi ovčice Božje na vanjski način pokazaše mu najveću čast i poštovanje, još je samo trebalo da i Božanstvo ne samo u njegovoj nutarnjosti, već i vanjštini ostavi svoj pečat i to pečat Ljubavi. Bernardovog sina u Asiškog Franu pretvorila je tajna Križa i zato mu je ova kao potvrdu toga i ostavila svoj pečat. Kao preludij zaglavku alvernske drame bila je Franina molitva, da bi mu Gospod podijelio milost, è potpuno shvati tajnu križa. »O, Gospode moj, Isuse Hriste, molim Te udijeli mi dvije milosti prije nego umrem. Prva je, da za moga života ćutim u duši i tijelu, koliko je moguće onu bol, koju si Ti, slatki Gospodine, u času svoje gorke muke ćutio. Druga je, da osjetim u mome srcu, koliko je moguće onu preveliku ljubav, kojom si Ti, Sine Božji, bio uspaljen, i koja Te je nagnala da dragovoljno podneseš onoliku muku za nas grešnike.« (Fioretti, III. cons.) Poslije ove molitve Frani se ukaza Razapeti, koji »ostavi u srcu sv. Frane izvanredni žar i oganj Božje Ljubavi; a na njegovom tijelu ostavi čudnovatu sliku i trag Hristove muke«. (Fioretti, III. cons.)

I s ovim je svršila ova puna dražesti, poezije i krute realnosti drama g. 1224. na Alverni. A s njome je također bila zapečaćena izgradnja Franina lika, koji je s ovim primio svoju krunu. Frano je dakle razmišljajući tajnu Križa počeo da gradi dom svoje ličnosti; kroz punih 18 godina ovo ga je razmišljanje izgrađivalo, dok ga napokon na najuzvišeniji način nije i završilo, pokazavši svakome dobre volje, da samo velika kršćanska otajstva mogu da dadu velika, a čovječanstvu vidljiva i razumljiva djela. Frano se je sa Alverne vratio kao već potpuno izgrađeni tip dubokog religioznog osjećaja i samo takav tip mogao nam je dati poeziju ne stihova, već duše i života religioznosti, koju nam je povijest sačuvala pod imenom »Cantico del frate sole«. U ovome hvalospjevu stoji napisano: »Hvaljen budi, moj Gospodine, po našoj sestri tjelesnoj smrti.« I eto ono, što je ljudima dano kao kazna prokletstva, Frani postaje predmet vesele poezije, i to zato, jer je znao da bez smrti na Križu, čovjek ne bi

imao života. I zadnje časove života Frano je završio sa tajnom Križa. Svukavši svoje haljine na zemlju je sašao, da poput Hrista, koji je na tvrdom križu umrao, i on kao puki siromah na tvrdoj zemlji dušu svoju Raspetomu preda. Htio je ne samo s tajnom Križa umrijeti, nego je i želio, da mu ona pred samu smrt zvučnim valovima oko njegovih i drugova mu ušiju bruji. Zato je naredio, da mu čitaju muku Gospodnju iz evanđelja sv. Ivana.[1]) I tako veselo raspoložen, nadahnut tajnom Križa, ostavi ovaj svijet, koji, zahvaljujući milosnom uplivu kat. dogmi, za nj i nije bio suzna dolina, već rađe veseli osjetni preludij nadosjetne nebeske domovine.

I još će se reći, da su kat. dogme suhi racionalizam bez trunka upliva na život i mistiku!

[1]) Le Monnier—Brković, op. c., str. 253 ss.

FRA ROKO DR. ROGOŠIĆ — ZAOSTROG.

KNJIŽEVNI RAD HRVATSKIH FRANJEVACA DO XIX. VIJEKA.

Résumé: — **Oeuvre littéraire des franciscains croates jusqu' au commencement du XIXe s.** — L' esprit de S. François a imprimé une nouvelle orientation à la littérature, surtout à la littérature italienne. La production littéraire des franciscains croates ateint son maximum au XVIII.e siécle, après la libération d' une partie de nos terres de la domination turque. De ce temps date aussi l' érection des deux hautes écoles de théologie à Budim et à Šibenik. Nos écrivains franciscains leur langue nationale appellent indistinctement: langue illyrienne, slave (slovinski), croate et ils écrivent avec des lettres bisniaques (bosanska ćirilica) qui jusqu' à la fin du XVIIIe siècle forment leur écriture officielle. Les franciscains ont beaucoup contribuè à l' unité de la littérature. La poésie lyrique est cultivée par Divković, Babić, Knežević, Katančić etc. Grabovac et Kačić chantent nos héros nationaux. Le chansonnier de Kačić »Razgovor ugodni« est le premier livre croate universel. Il marque le commencement de l' unité littéraire serbo-croate. Les franciscains en Dalmatie et Slavonie essaient d' imiter et de compleier les chansons de Kačić. Dans le genre de la littérature pieuse et didactique Divković, Markovac, Babić ont laissé les ouvrages les plus populaires de l' ancienne littérature croate. Dans l' éloquence sacrée se sont distingués Divković, Laštrić, Banovac, Rapić et surtout J. Filipović. Nos moines franciscains ont composé des livres historiques comme Dolci, Vinjalić, Lastrić, Pavić etc. Au XVIII.e s. fleurit la philosophie scolastique aux couvents de Dalmatie. Vers cette même époque les fils de S. Fr. ont composé plusieurs grammaires et dictionnaires latino-croates et latino-italo-croates. Ils nous ont laissé aussi un grand nombre de traités sur les questions de morale, de droit canon, d' Ecriture Sainte. Dans les livres dogmatiques et dogmatico-historiques ils tiennent compte des points qui nons séparent de l' Eglise grecque et écrivent d' un ton pacifique.

KRATAK PREGLED.

Začetnik franjevačkog Reda, veliki socijalni reformator, dao je novi pravac i u umjetnosti, posebno u književnosti. U teologiji i filozofiji sinovi sv. Franje Asiškoga imadu svoj posebni pravac — školu franjevačku, kojoj je glavni predstavnik fra Ivan Duns Skot. Franjevci su internacionalno organizirani, ali su od početka do dana današnjega skroz nacionalni pučki red. S njima počinje, poslije internacionalne latinske književnosti, narodna književnost. To pak posebno vrijedi za Italiju, gdje se narodna književnost rađa zajedno s franjevcima.[1]) I kod nas su franjevci tvorci narodne i pravo pučke književnosti.

Franjevci već za života sv. Franje dolaze u naše krajeve. God. 1274. spominje se posebna franjevačka organizacija u našim krajevima — Provincia Sclavoniae.[2]) Za naš narodni život veće je važnosti kasnije zasnovana Vicaria Bosnae. U njoj su bili organizirani franjevci od Jadrana do Karpata i od Triglava do Carigrada.[3]) S padom bosanskog kraljevstva poče se i jedinstvena organizacija franjevaca u našim krajevima kidati. Silom političkih prilika postade god. 1514. od Vicaria Bosnae Provincia Bosnae Argentinae i Provincia Bosnae-Croatiae; prva pod turskom vlasti, a druga u Hrvatskoj. Provincia Bosnae Argentinae širi se sa širenjem turske vlasti na štetu svoje sestre.

S padom turske vlasti Provincia Bosnae Argentinae opet se raspada. Poslije nego su Dalmacija, Slavonija i Ugarska stresle sa sebe turski jaram, postade jedinstvo Provinciae Bosnae Argentinae veoma teško. Od samostana, koji su pripali Mletačkoj, nastaje god. 1735. Provincia s. Cai, od god. 1741. prozvana Pro-

[1]) Holzapfel-Haselbeck, Manuale Historiae O. F. N. 1909, 263; Prudenzano, Francesco d' Assisi e il suo secolo? Napoli 1904, 336.

[2]) Holzabfel-Hasebbek, n. m. 142.

[3]) Jelenić, Kultura i bosanski franjevci. I, 36 ss.

vincia ss. Redemptoris — Presv. Otkupitelja. God. 1757. samostani u Ugarskoj i Slavoniji dobivaju zasebnu organizaciju — Provincia s. Joannis Capistrani. Provincia Bosnae Argentinae suzi se na pokrajinske granice turske Bosne.

Do XVI. vijeka franjevci ne razvijaju jače književne djelatnosti, možda stoga jer su ispočetka k nama dolazili stranci, a domaćih sinova bilo je malo. Ima samo nešto književnosti na latinskome jeziku. U XVII. vijeku dosta se književno radi u Bosni, dok su se franjevci u Dalmaciji za Kandijskog rata (1645.-1669.) i u Slavoniji za Bečkoga rata (1683.) borili zajedno s narodom za oslobođenje od turskog jarma. U XVIII. vijeku u oslobođenoj Dalmaciji i Slavoniji književni je rad po franjevačkim samostanima u najboljem cvatu. U Šibeniku i u Budimu otvara se Studium Generale primae classis. Takove visoke franjevačke škole onda su se izjednačivale sa sveučilištima.[4]) Ovakovim je školama ravnao neposredno sam General franjevačkog Reda. K tome u više samostana otvaraju se bogoslovske i filozofske škole — studia particularia, kojima je ravnao sam Provincijal.

Jezik franjevačkih pisaca.

U primorskim dalmatinskim samostanima piše se više latinski i talijanski. Inače franjevci pišu znanstvena filozofska i teološka djela latinski. Ostali pišu hrvatski latinicom ili bosančicom. U XVIII. vijeku prilike ih sile da pišu više latinicom, pa se neprestano tuže na poteškoće, koje nalaze u pravopisu.[5]) Franjevci svoje službene i privatne spise na hrv. jeziku sve do u XIX. vijek pišu »našim vlastitim slovima t. j. bosanskim ili srpskim«.[6]) Pišu »slavnim jezikom ilirčkim ili slovinskim za korist slavnog naroda ilirčkoga ili slovinskoga«[7]). Svoj jezik zovu i »slavno-bosanskim« (Laštrić) i »bosanskim« (Markovac), iako je Bosna samo jedna od država ilirskih.[8]) Jezik naime ilirski

[4]) Holzapfel-Haselbeck, n. m. 243; Eterović, Fra A. Kačić Miošić, 20.

[5]) V. uvod Babića Cvita, Bračuljevića Uzla i t. d.

[6]) Slavonac fra Lovre Bračuljević, Uzao šerafinske naški goruće ljubavi triput svezan, Opomena štiocu.

[7]) Slavonac fra Ante Bačić, Bosanci Markovac, Dobretić, Laštrić, Dalmatinci Kačić, Zoričić, Babić, Gjuričić.

[8]) Vladmirović, Pripisanje početka kraljevstva bosanskoga, Mleci 1775; Prohaska, Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und Hercegovina, Zagreb 1911, 128. ss.

ili slovinski ili slavonski u njihovu shvaćanju obuzimlje sve slavenske zemlje.[9])

Ali je jezik ilirski ili slovinski franjevcim isto što i hrvatski. Fra Filip Grabovac piše »Cvit razgovora naroda i jezika ilirčkoga aliti rvackoga«. I fra Toma je Babić, koji piše gramatiku za ilirsku mladež, za »bosansku dicu«, »naroda slavnog i jezika hrvatskoga«[10]). Fra Josip Banovac piše svoje pripovijedi »u dični hrvatski jezik«[11]). Dubrovčanin fra Bernardin Pavlović piše »hrvatskim jezikom za korist naroda hrvatskoga«.[12]) Gjurinić izdaje slovinsku ili ilirsku gramatiku, ali je ilirski isto i hrvatski[13]). Zoričić fra Mate tiska aritmetiku u slavni jezik ilirski ili slovinski, a »Osminu dilovanja duhovnoga« piše hrvatski hrvatskom narodu.

Franjevci zovu svoj jezik i bosanskim, jer su smatrali bosansko narječje najčišćim među hrvatskim ili slovinskim narječjima[14]). Zato oni pišu čistim štokavskim narječjem, većinom govorom ikavskim[15]). Kod nekih kao kod Divkovića preteže više ijekavština. Pišući narječjem bosanskim ostavljaju slobodu »školjarima« t. j. čakavcima, da čitaju po svoju (Babić). Tako franjevci prodiru put hrvatskom jedinstvenom književnom jeziku[16]).

Lirika.

Teško je svrstati franjevačke pisce po književnim vrstama. Pojedine knjige sadrže više vrsta, pa ne znaš gdje bi svrstao pisca. Lirskih i epskih pjesama ima dosta. Dramatskih je djela veoma malo. Nešto se može naći kod slavonskih franjevaca u XVIII. vijeku.

[9]) V. Babić, Cvit i Gramatica, štiocu; Giurini, Gramatica, štiocu; Dolci: De illyricae linguae vetustate et amplitudine dissertatio historico-hronologico-critica, Mleci 1754, str. 7.

[10]) Cvit, štiocu. Cf. Eterović, Nova Revija, V. (1926), 1, 21—25.

[11]) Pripovidanje korizmeno, Mleci 1747.

[12]) Pokripljenje umirućih.

[13]) Grammatica, str. 1.

[14]) Katančić, Sveto Pismo St. 3. Budim 1831; n. Prohaska, n. u. 10.

[15]) Maretić, Jezik slavonskijeh pisaca, Rad J. A. 180 (1910), 146—233; Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka. Rad J. A. [209 (1915) 173—240; 211 (1916) 1—92].

[16]) Prohaska n. m. 9 ss; Vodnik, Povijest hrv. književnosti, I. 219. 223.

Franjevci se zanimaju i za teoretsku uputu u poetici. Fra Petar Regalat Katančić (1750.-1825.), u svoje vrijeme svjetski učenjak[17]), piše još netiskanu uputu u pjesništvo: De poesi Illyrica libellus ad leges aesteticae exactus cum Rosalaide Kanixlichii emendata. U našu književnu historiju ide i rukopisna radnja »Prolusio in litteraturam aevi medii[18]). I dubrovčanin fra Ante Agić piše »Dissertatio de poesi«[19]).

Prvi pisac u Bosni fra Mate Divković (1569.-1631.) miješa u svom malom Nauku kršćanskom (Mleci 1609.) s prozom stihove različitog nabožno-poučnog sadržaja. I kod ostalih franjevačkih starijih pisaca nađe se uz prozu pjesama. Fra Vice Vicić iz Fojnice (1734.-1796.) pjeva god. 1785. »Pisme razlike na poštenje Božje, B. D. Marije i svih Svetih«. (Split 1844.)

Fra Frano Gučetić svojim pjesmama promiče pobožnost u Dubrovniku[20]). Fra Toma Babić (1680.-1750.) piše »Cvit razlika mirisa duhovnoga«. (Mleci 1726.) Drugi i treći dio same su pjesme lirskog i poučnog sadržaja, većim dijelom u osmercu spjevane. Fra Petar Knežević iz Knina izdaje više zbirka pjesama: Duhovna Pivka (Mleci 1759.), Pisme duhovne razlike 1765. On piše prozom pobožna razmišljanja za svećenike, ali poslije svakog odsjeka daje odaha svojoj pjesničkoj duši. Koga ne ganjiva, kad čuje dramatski spjevanu Muku Gosp. Naš. Is. ili božićnu popievku »Veseli se Majko Božja puna milosti«? Kneževiću je osmerac najdraži stih, ali kod njeg ima dosta i safinih, alkejskih, asklepiadskih i drugih strofa. Fra Jere Filipović, član Provincije presv. Otkupitelja, znameniti pripovjedaoc, tiskao je u Mlecima 1759. »Skup pisnih bogoljubnih«.

Slavonac fra Josip Mihić izdaje u Budimu god. 1735. svoje crkvene pjesme[21]), a fra Bone Mihaljević u Osijeku god. 1788. »Kripost posli smrti živi«. Fra Aleksandar Tomiković (1745.-1825.) leoninskim stihom slaže pjesmu »Josip od braće pripoznan« (Osijek 1791.)[22]) Fra Petar R. Katančić pjeva latinski i

[17]) Maixner, »Pastirski razgovori« u Katančićevih »Fructus autumnales«, Rad J. A. 65/1893, 91.

[18]) Vodnik, n. m. 354.

[19]) Fabianić, Storia dei Frati Minori II. 208.

[20]) Fabianić, n. m. 197.

[21]) Jakošić, Scriptores Interamniae, Građa za povijest hrv. književnosti, 2 (1899.), 120.

[22]) Ib. 142.

hrvatski. Zbirka latinskih i hrvatskih pjesama, većinom svjetovnog sadržaja su »Fructus autumnales« (Zagreb 1797.). U Osijeku god. 1788. tiska »Poskočnicu Pana i Thalije na Crnom Brdu«. U »Satir od kola sudi« kritizira književni rad Matije Antuna Reljkovića. Katančić pjeva u klasičnim metrima, distihom ili samim heksametrima. Imitira Ovidija, Virgilija, a posebno Grka Teokrita.[23]) Ali on imitira i narodnu pjesmu, pa kod njeg dolaze i »popivke narodne«. Latinski pjevaju i dalmatinci fra Anselmo Đurković[24]) i fra Luka Vladimirović.

Epske pjesme.

Poslije oslobođenja od turskog jarma razvija se u Dalmaciji i Slavoniji po franjevačkim samostanima epsko pjesništvo. Prvi poče pjevati o junačkim događajima mučenik za narodnost hrvatsku fra Filip Grabovac (1697.-1749.). On piše »Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga« (Mleci 1747.) u prozi i stihovima, u narodnim desetercima i osmercima. Auktor bi utamničen, a djelo zaplijenjeno i spaljeno.[25]) Tako Grabovčev Cvit ne imade nikakvog neposrednog upliva u narodu. Ali ga je imao preko fra Andrije Kačića Miošića, na koga je Grabovac sigurno svojim primjerom djelovao.

Fra Andrija Kačić Miošić izdaje 9 godina kasnije od Grabovčeva Cvita svoj »Razgovor ugodni«. Malo je koji pjesnik tako ugodio jednome narodu kao što je Starac Milovan čitavome narodu hrvatskom i srpskome. Malo je knjiga u starijim i novijim književnostima sviju naroda, s čijim je udesom spojena povijest i život jednoga naroda. Rijetke su takove knjige, ali obično ima svaki narod po koju. I naš narod ima takovu knjigu — Kačićevu »Pismaricu«.[26])

Silni je upliv imao Kačić na svoje savremenike i na kasnija pokolenja. Savremeni franjevci ga imitiraju, prevađaju i nadopunjuju. Spomenuti dubrovčanin Đurković, o kojem veli Kukuljica da se može »usporediti s najboljijem našijem latinskijem pjesnicima« XVIII. vijeka, da su njegove pjesme »sve naj-

[23]) Maixner, n. m. 77—91.

[24]) Fabianić, n. m. 220; Kasandrić, Glasnik Matice Dalmatinske III. (1903), 2. 111.

[25]) Eterović, Nova Revija, 1925 i 1926.

[26]) Kasandrić, Kačićev »Razgovor Ugodni« u drugoj polovici XVIII. vijeka u Glasniku Matice Dalmatinske III. (1903), 2, 105 s.

izvrsnijeg ukusa«[27]), prepisiva i preinačiva Kačićeve pjesme[28]) Jednako duh Kačićev živi dalje u franjevcima Makarskoga Primorja.[29])

Posebni je pak upliv našao Kačićev Razgovor kod slavonskih franjevaca. Fra Emerik Pavić hoće da upozna i strani svijet s Kačićevom »Pismaricom« napisanom za čobane i težake, pa je 5 godina poslije Kačićeva II. izdanja[30]) u skraćenom obliku prevađa na latinski: Descriptio soluta et rhytmica Regum, Banorum ceterorumque heroum Slavinorum sen Illyricorum, Budae 1764[31]) Pavić hoće da ide Kačićevom stazom pa ga imitira i proširuje. God. 1768. izdaje u Pešti »Nadodanje glavni događaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga, ne odavna na svitlost danomu«. Pavić više pjeva o religioznim događajima, posebice o djelovanju franjevaca u Slavoniji.[32]) I veoma učeni fra Josip Pavišević (1734.-1803.) slijedi stope Kačićeve te izdaje u prozi i stihovima knjigu »Kratkopis poglavitih događaja sadašnje vojske medu Marijom Terezijom i Friderikom IV.« (Pešta 1762.), pa opet oveću pjesmu u desetercima »Polazenje na vojsku prusku-bavarsku« (Osijek 1779.). Jednako fra Blaž Bošnjak izdade »za razgovor narodu iliričkom« u stihovima knjigu »Ispisivanje rata turskoga pod Josipom I.« (Osijek 1792.). Fra Mraijan Lanosović (1742.-1814.) u duhu Kačićevu izdaje svoje pjesme u Osijeku 1778., a fra Josip Stojanović, brođanin, uz ostale pjesme izdaje »Osvojenje Berbira« (Budim 1789.).

Nabožno-poučna proza.

Mnogo su franjevci napisali za duhovnu pouku hrvatskog naroda. Pisali su čistim hrvatskim govorom, a u skroz popular-

[27]) Ib. 111.

[28]) Ib. cf. Banović, O utjecaju A. Kačića-Miošića. Vijenac 1926, u tri broja 11-12; 13; 14-15.

[29]) Duhovne i šaljive pjesme iz Makarske, priopćio Ivan Milčetić, Građa za povijest književnosti hrvatske 5 (1907) 148—267; Urlić, Zbirčica pjesama u zantroškom monastiru, ib. 7 (1912) 140—156 i Nastavni Vjesnik XIII. 427 ss.

[30]) Urlić, Kačićev »Razgovor ugodni« od g. 1756, Zagreb 1906, 1 ss; Eterović, Fra Andrija Kačić-Miošić, Dubrovnik 1923, 37 s.

[31]) M. Ogrizović. Kako je E. Pavić preveo Kačićev Razgovor ugodno. Nast. Vjesnik, XII. 457.581.

[32]) Bosanac, Pavićevo »Nadodanje« Kačićevu »Razgovoru Ugodnomu«. Spomen-Cvieće, Zagreb. 1900, 596—605.

nom stilu. Pučki franjevački red kod nas Hrvata dao je klasičnih, pučkih djela dosada nenatkriljivih. Kačićeva »Pismarica«, Babićeva »Babuša« (Cvit), Markovićeva »Stjepanuša« i »Biskupovača« (Katekizam biskupa fra Ambroza Miletića) dopali su se hrvatskome puku kao nikakva druga knjiga, pa je tim knjigama i dao svoja imena. S pravom veli Prohaska, da se neke franjevačke knjige imadu smatrati klasičnim knjigama starije srpskohrvatske književnosti.[33])

Prohaska smatra klasikom Bosanca fra Matu Divkovića. Ovaj izdade »Nauk kršćanski za narod slovinski« (1609.), pa »Nauk kršćanski s mnogijem stvari duhovnijem« (1616.). Prevađa Heroltovo djelo »Sto čudesa ali zlamenja blažene i slavne Bogorodice Marije« (1611.). Divković sva svoja djela tiska bosančicom. Fra Pavao Posilović, biskup skradinski, piše zbornik štiva za kršćanski život »Naslađenje duhovno« (Mleci 1639.)[34]) te »Cviet od koristi duhovni i tilesnie«. Prohaska veli, da će Posilovićev Cviet jednoć bit više cijenjen od mnogih dubrovačkih epopeja. Fra Pavao Papić sa prevedenim djelom »Sedam trublja« (1649.) hoće da probudi grješnika na pokoru. Humanist fra Ivan Ančić iz Duvna tumači nauk kršćanksi u knjigama »Vrata nebeska i život vječni« (1678.), »Svitlost kršćanska i naslađenje duhovno« (1679.). U knjizi »Ogledalo misničko« (1681.) lijepim hrvatskim jezikom govori o dužnostima katol. svećenika. Fra Stjepan Markovac († 1714.) vadi iz latinskih knjiga i slaže u jezik bosanski ili ilirički »Ispovid krstjanska — nauk znati se ispoviditi« (Mleci 1704.). Narodu se knjiga dopade, pa je prozva »Stipanušom«.[35])

Dalmatinac fra Toma Babić piše za neuke svoj »Cvit razlika mirisa duhovnoga« (Mleci 1726.). Kao što je Kačićeva »Pismarica«, tako je i Babićeva »Babuša« doživjela bezbroj izdanja, pa je i danas našemu narodu mila. Fra Marijan Lekušić izdaje u Mlecima god. 1730. »Bogoljubna razmišljanja od otajstva otkupljenja čoviečanskoga sv. Bonaventure«. Fra Stjepan Badrić iz Drniša piše »Pravi način za dovesti duše vjernih na život vičnji«

[33]) Prohaska n. m. 146.

[34]) Kolendić, Fra Pavao Posilović i njegovo »Nasladanje«, Rad J. A. 206 (1915), 168—217.

[35]) Hamdija Kreševljaković, »Stjepanuša«. Nastavni Vjesnik, 1917. 1, 39 s.

(Mleci 1746.). Fra Petar Knežević poput Ančića piše za misnike »Nauk mladoga misnika« (Mleci 1768.) i »Osminu redovničku, zabave duhovne (1766.). I fra Mate Zoričić piše duhovne vježbe za svećenike »Osmina dilovanja duhovnoga« (Mleci 1765.) te »Zrcalo različitih događaja«, 2 sveska (Mleci 1780.). Fra Frano Matić iz Drniša tiska u Mlecima 1762. »Jezgru istomačenja stvari potribitih za sahraniti se«. Fra Bernardin Pavlović iz Stona izdaje »Pripravljanje dostojno za sv. misu« u Mlecima 1747. te ispravlja hrvatski jezik i izdaje »Pokripljenje umirućih« od don Luke Terzića (Mleci 1747.). Fra Luka Vladmirović napisa više malih knjižica nabožnog sadržaja: »Razmišljanja kršćanska« (1775.). »Nauk pravi kako kršćani imadu Boga moliti« (1763)., »Cvit mirisni nauka kršćanskoga« (1771.) i t. d.

Crkveno govorništvo.

I u crkvenom govorništvu prvi po redu dolazi fra Mate Divković sa svojim »Razlikim besidam« tiskanim u Mlecima 1616. U Bosni je našao više nastavljača. Fra Stjepan Markovac piše bosančicom panegirike o svecima »Fala od sveti« (1705.). Homilije za cijelu godinu ostale su mu u rukopisu.[36]) Uplivniji i produktivniji bio je fra Filip Laštrić (1700.-1783.). Govore o svecima sadrži njegov »Svetnjak«, a o nedjeljama »Nediljnik dvostruk« — za svaku nedjelju po dva govora. Opširnije mu je djelo »Testimonium bilabium«, pripovijedi u latinskom i hrvatskom jeziku. Zgodnije i zato raširenije je bilo Laštrićevo djelce »Od' uzame« — vademecum, u kojem je bilo ukratko sve, što je za svećenika potrebito: kratki napuci za kapelane (župnike), nauk kršćanski, kratki govori za nedjelje i svetkovine.

Gledom na sadržaj i na hrvatski jezik kudikamo važniji je fra Jere Filipović (1687.-1765.), član Provincije prisv. Otkupitelja u Dalmaciji, generalni lektor u Šibeniku. U tri velika sveska rastumači u propovijedima čitav nauk kat. Crkve. O njemu piše Ljubić: »... nauči od Aristotela duh kritike, od teologije pobožnost i nauku. Te vrline on razvi u duhovnim govorima ... Tu opsežno poznavanje sv. Pisma, Otaca, sve teologije; citatima vrti sa svom okretnošću, i sa svom lakoćom ih ukratko komentira. U tri voluma obujimlje vas sistem katoličke religiozne

[36]) Prohaska, n. m. 131.

pouke; razvija najteže nauke sa prostoćom, koja je malim dana«[37]) Djelo ima trajnu vrijednost. Ponovno ga je izdao Štadler u Sarajevu g. 1886. Štadler je htio izdati i Filipovićeve propovijedi, što su ostale u rukopisu u franjevačkome samostanu u Sinju.[38])

Kraći je u svojim pripovijedima fra Jozo Banovac iz Ciste kraj Skradina. Poznato je, da su franjevci bili u tijesnim odnošajima s hrvatskim glagoljašima.[39]) Hrvatski su franjevci u XVII. vijeku sve uložili e da glagoljaši dobiju bogoštovne glagolske knjige. Fra Frano Glavinić počinje a fra Rafael Levaković sretno dovršuje taj posao.[40]) I Banovčev sav rad namijenjen je »slovinjanima« — popim glagoljašima, koji nisu znali drugog jezika osim hrvatskoga. Banovčeve su predike kratke i prostim jezikom pisane. U Mlecima je god. 1747. izdao propovijedi korizmene, god. 1759. za advenat i ostale nedjelje do korizme. Još kraće predike o adventu, korizmi i t. d. sabrao je u »Razgovori duhovni pastira s oltara« (Mleci 1763.). S ovim propovijedima služili su se i pravoslavni svećenici, osobito po sjevernoj Dalmaciji.

Slavonac već spomenuti fra Josip Pavišević u Osijeku god. 1776. izdaje panegirike o sv. Josipu. Propovijedi pišu i fra Blaž Bošnjak, fra Jozo Stojanović i fra Aleksandar Tomiković.[41]) Fra Juraj Rapić, protivnik Reljkovićeva Satira, izdaje god. 1762. u Pešti propovijedi za sve nedjelje u godini, god. 1764. za sve svetkovine preko godine. Fra Ante Papušlić iz Lipika slavi u 7 govora bl. Djevicu Mariju (Budim 1751.).

Povijest.

U XVIII. vijeku nastalo je posebno zanimanje za povijest, i to za domaću povijest. Oslobođenje od turskog jarma probudilo je u srcima hrvatskih franjevaca historički patriotizam. Historički patriotizam najjasnije se vidi u Grabovčevu »Cvitu« i Kačićevoj »Pismarici«.

U Dubrovniku se bavi povjesnicom svestrano naobraženi fra Sebastian Dolci. Piše latinski, jer su mu djela znanstvena.

[37]) Dizionario biografico, 132.

[38]) Jelenić, Bio-biografija bosanskih franjevaca, Filipović.

[39]) Šurmin, Iz zajedničke književne prošlosti Bosne i Slavonije, Spomen-Cvieće 541 ss.

[40]) Jagić u Vodnik, Povijest hrv. književnosti I. 45 s; Fermendžin, Starine, 24 (1891), 1—41.

[41]) Jakošić, l. c. 128. 143. 138. 142.

Na hrvatskom i na talijanskom ima propovijedi. Povijest dubrovačke književnosti napisao je u »Fasti litterario - Ragusini« (Mleci 1767.). Vječnoj slobodi dubrovačke republike posvećuje djelo »Dissertatio historico-chronologica de perpetua Rei p. Ragusinae libertate«, izdaje »Spomenike svoje Provincije« (Napulj 1746.), piše opširan život sv. Jeronima (Ancona 1750.). Posebni je upliv na franjevačke pisce u Dalmaciji imalo njegovo djelo »De Illyricae linguae vetustate et amplitudine dissertatio historico - chronologica - critica« (Mleci 1754.). Naravno da je Dolci pod uplivom Mavra Orbinija. Slično djelo piše i Slavonac Katančić: »In veterem Croatorum patriam indagatio philologica« (Zagreb 1790.). Povjesna djela pišu još fra Oktavije Spader Zadranin († 1715.), fra Benedikt Orsinić i latinski pjesnik fra Ante Agić.[42])

Fra Luka Vladmirović manje je vrijednosti. Vas mu povjesni rad ide za uzveličavanjem svoga plemena. Nešto vrijednosti možda će imati njegova djela: »Pripisanje početka kraljevstva bosanskoga« (Mleci 1771.), »Slavodobiće kršćansko« (Mleci 1765.), »De Regno Bosniae eiusque interitu narratio historica« (Mleci 1781.), »Chronicon Archiviale conventus Zaostrogiensis«. Veoma je znatan povjesni rad fra Gaspara Vinjalića iz Zadra (1707.-1781.). On piše» Compendio istorico e cronologico delle cose più memoriabili occorse agli Illiri e Slavi in Dalmazia, Croazia e Bosna«. Rukopis se čuva u Visovcu. Vinjalić predade djelo mlečaninu fra Ivanu Antunu Bommanu. da ga tiska. Bomman koješta popravi, osobito talijanski jezik, pa izdade djelo pod svojim imenom: »Storia civile ed ecclesiastica della Dalmazia, Croazia e Bosna« I—II, Mleci 1775.[43])

U Bosni se na povjesnom polju ističe fra Filip Laštrić. Bavi se poviješću Provinciae Bosnae Argentinae, e da obrani njezina prava prama odijeljenim sestrama. God. 1765. izdaje u Mlecima »Epitome vetustatum Provinciae Bosnensis«, koje djelo znatno prošireno ponovno izdaje u Anconi 1776.[44])

Kako je Laštrić branio svoje bosanske franjevce, tako je Emerik Pavić slavonske. On piše »Ramus viridantis olivae in

[42]) Fabianić, n. m. II, 35, 196. 206 ss.
[43]) Urlić, O. Gašpar Vinjalić, Rad J. A. 189, str. 277—286.
[44]) Prohaska l. c. 138 ss.

arcam Militantis Ecclesiae relatus seu paraphrastica et topographica descriptio Provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero s. Joannis a Capistrano nuncupatae« (Budae 1766.). Fra Josip Pavišević piše povjesno djelo o čitavom franjevačkom redu »Saecula Seraphica« (Osijek 1777.) te jedno djelce o svojoj provinciji kao i Pavić[45]) Fra Frano Sudić iz Varadina tiska u Mlecima 1679. svoje djelo »Pastor Bonus«. I drugi slavonski pisci bave se poviješću, kao fra Grgo Čevapović (1786.-1829.), fra Aleksandar Tomiković i fra Blaž Bošnjak.[46])

Spomenuti reformator glagoljskih knjiga fra Frano Glavinić (1586.-1644.) zanima se za povijest svoje provincije pa piše »Origine della Provincia Bosna Croazia e come fù divisa dalla Provincia di Bosna Argentina, col numero di monasteri si antichi, come moderni ecc« (Udine 1648.). Opširnija »Chronica Provinciae« ostala mu je rukopisu kao i »Historia Tersattana«.

On se bavi i hagiografijom pa piše »Cvit svetih to jest život svetih, od kih rimska crkva čini spomenak« (Mleci 1628.), a posvećuje ga Vuku Krstu Frankopanu. Djelo »Četiri posljednja čovika« (Mleci 1628.) posvetio je Nikoli i Petru Zrinskomu. Glavinić piše čakavski, ali ima dosta i kajkavskih osobina.[47]) Fra Nikola Ogramić iz Požege (1630.-1700.) piše finom latinštinom djelo »Vita et miracula s. Sebastiani ab Apparicio« (Rim 1696.). Fra Ante Bačić opisuje »Život Majke Božje« (1773.), fra Luka Vladmirović »Život sv. Šimuna Zadranina« (Mleci 1765.), fra Frano Radman s Muća (1722.-1789.) »Život sv. Jurja Mučenika« (Mleci 1762.), a fra Petar Knežević »Živote četiriju svetaca« (Mleci 1759.).

Osim ovih i drugih tiskanih povjesnih djela nalazi se po svim franjevačkim samostanima mnoštvo ljetopisa.[48]) Neke su objelodanili Zlatović, Fermendžin i u najnovije vrijeme marni istraživač povijesti bosanskih franjevaca dr. Julijan Jelenić.

[45]) Jakšić, l. c. 128.
[46]) Ib. 147 ss.
[47]) Maretić. Istorija hrv. pravopisa latinskijem slovima, Zagreb 1888, 75—80.
[48]) Jelenić, Ljetopis franjevačkog samostana u Kreševu, Sarajevo 1918, 1—11.

Filozofija.

U XVII. vijeku nastao je novi život u franjevačkim školama. Irac fra Luka Wadding (1588.-1658.) poče svojski da proučaje franjevačku povijest i skotističku filozofiju i teologiju. Među raznim filozofsko-teološkim katoličkim školama, kaže cistercita Caramuel, Škotova je škola bila najmoćnija. Kad su se poslije oslobođenja u franjevačkim samostanima osnovale domaće škole, posebno više škole u Šibeniku i Budimu, probuđenje skotizma došlo je i do hrvatskih franjevaca. Mnoštvo je filozofskih djela u XVIII. vijeku napisano[49]), ali je veoma malo tiskano, a još manje proučeno.

Kačić je zasnovao izdati čitavi sistem skolastične filozofije, izdaje malu logiku »Elementa peripatethica juxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scoti«, Venetiis 1752[50]), obećaje izdati logiku veliku, obe fizike i metafiziku, ako se logika mala dopadne. Kačić objelodanjivanje filozofije ne proslijeđuje, jer nije bilo kod nas čitalačke publike za filozofsko-znanstvena djela. Uprav zato se nalazi mnoštvo netiskanih rukopisa po franjevačkim samostanima.

Fra Ante Tomašević iz Vukovara izdade u Zagrebu g. 1758. »Viridarium Philosophicum complectens breves Praefatiunculas, Argumenta ac dubia e celebrioribus universae Philosophiae controversiis proposita ad disputandum«[51])

Prije skotističkog pokreta u XVII. vijeku odlikovao se je u filozofiji i teologiji humanist fra Juraj Dragišić [† 1520.].[52]) Mnoštvo je djela napisao, ali jer je gotovo vas život proveo u Italiji, za hrvatsku franjevačku književnost nema velike važnosti, jer u njoj nema velika upliva.

Filologija.

Fra Lovre Šitović tuži se, da »mnogi narodi to jest Francezi, Spanjoli, Italiani, Nimci, Ungari lašnje nauče gramatiku nego mi Hrvati. Jer? Jerbo oni štampaju gramatike u svoje vlastite jezike

[49]) V. Dr. Božitković, Bogoslovska Smotra. XIII. (1925), 4.501; XIV. (1926) 2, 220 s; 3, 320 s; Ljetopis J. A. 39, 112—118.

[50]) V. Božitković, Bogosl. Smotra XIII. (1925.), 4, 502 s. — Cf. Eterović, Fra Andrija Kačić Miošić, Dubrovnik 1923., str. 39 i str. 22[1].

[51]) Jakošić, n. m. 124.

[52]) Dr. Zimmermann, Juraj Dragišić, kao filozof humanizma, Rad J. A. 227 (1923). 59—79.

istumačene«. Zato on piše latinsko-hrvatsku gramatiku za hrvatsku mladež, da joj olakoti učenje.[53]) Šitovićeva je gramatika doživjela više izdanja. Jednako je više izdanja doživjela gramatika, koju je napisao fra Toma Babić: »Prima grammaticae institutio pro tyronibus Illyricis accomodata« (Mleci 1712.). Da se uzmogne i talijanski što bolje naučiti u dalmatinskim samostanima, napisa fra Jozo Gjurinić iz Primoštena šibenskog »Grammaticam Illyricae juventuti Latino-Italoque sermone instruendae accomodatam« (Mleci 1793.).

Slavonac fra Blaž Tadijanović tiskao je u Magdenburgu god. 1762. neko gramatičko djelo[54]). Fra Marijan Lanosović napisao je »Uvod u latinsku sintaksu« (Osijek 1776.) te »Novi uvod u slavonski jezik« (ib. 1778.). Posljednje djelo doživjelo je više izdanja[55]). Rječniku, što ga je napisao fra Joakim Stulli, Lanosović je dodao njemačke riječi.

Rečeni fra Joakim Stulli iz Dubrovnika napisao je najbolji od naših starijih rječnika[56]): Rječosložje, I, hrvatsko-talijansko-latinski (1806.); II. talijansko-hrvatsko-latinski (1806.). I spomenuti učenjak fra Petar R. Katančić ostavio je u rukopisu veliki rječnik »Etymologicon Illyricum ad leges philologiae dialecto Bosnensi exactum«. Katančić je napisao više filološko-arheoloških rasprava.[57])

Teologija.

Kao što filozofija tako ni teologija hrv. franjevačkih pisaca nije proučena. Već smo vidjeli, govoreći o jeziku, kako su franjevci osjećali slavenski, bolje reći sveslavenski. Franjevci su bili panslaveni već prije XIX. vijeka. Nejedinstvo u vjeri tolikih Slavena njih se je duboko dojimalo. Oni ljube rastavljenu braću, a mrze grčku oholost. Vjerskoj pocijepanosti Slavena krivi su Grci. Uopće franjevcim je provejavao duh Kačićev: »Ne razumim ja moj blagodarni štioče rišćanine, zlo govoriti od rišćana, koji su od našega mnogočasnoga i slavnoga jezika i naroda, jer ne nahodim da su oni početak od nesklada, smutnje i razdiljenja bili nego mrzim na oholost grčku, koja bi uzrok od nesklada među braćom.« Kačić moli »Boga i Bogorodicu da se svi sjedi-

[53]) Grammatica Latino-Illyrica, Mleci 1713. — [54]) Jakošić, n. m. 126. — [55]) Ib. 136. — [56]) Bogdanović, Pregled književnosti hrv. i srpske I[2] 10.

[57]) Jakošić, n. m. 139.

nimo u jedinstvu duhovnomu pravovirstva i ljubavi našega Isukrsta, aliti po vaš način Rista. Amen«.[58])

Kačić je svoju »Pismaricu« odredio za katolike i za pravoslavne. Fra Luka Vladmirović piše »Nauk kršćanski«, e da uspali veću ljubav prema Bogu i kod katolika i kod rišćana.[59])

S istim je duhom Dalmatinac fra Stjepan Badrić iz Drniša izdao »Ukazanje istine među crkvom istočnom i zapadnom« (Mleci 1745.), koje je doživjelo mnogo izdanja[60]) Fra Josip Banovac piše »Iskazanje sabora grčki i latinski« (Jakin 1765.). I Slavonac fra Ante Bačić piše djelo »Istina katoličanska« (Budim 1732.) s osobitim obzirom na istočnu crkvu. On ne govori o zabluđenju Slavena, već o zabluđenju grčkoga odmetništva. Fra Stjepan Vilov († 1743.) napisa »Razgovor prijateljski među kršćaninom i rišćaninom« (Budim 1736.).

Osim dogmatskih i dogmatsko-povjesnih djela franjevci su pisali moralna, crkveno-pravna i biblična djela. Tako su franjevci mnogo puta izdali nedjeljne poslanice i evanđelja (Bosanac fra Ivan Bandulović [1613.], Slavonac fra Nikola Kesić [1740.], Dalmatinac fra Bernardin Splićanin i fra Petar Knežević). Fra Petar R. Katančić preveo je čitavo sv. Pismo. Pravna djela pišu fra Ivan Ančić, fra Josip Janković[61]), fra Jerolim Lipović, fra Marijan Lanosović i t. d. Pravno-moralna djela imamo od fra Stjepana Matijevića[62]), fra Mate Zoričića[63]) i t. d. Fra Marko Dobretić napisao je opsežno moralno-pravno djelo o sakramentima (Ancona 1782.).

* * *

Hrvatski su franjevci od XV.—XVIII. vijeka većinom živjeli pod turskim jarmom. Turci su ih proganjali, ubijali i na kolac nabijali, njihove samostane više puta plijenili, rušili i spaljivali. Oni su morali često preseljivati, jedan samostan napustiti, drugo zaklonište tražiti. Mirna dobrostojna života kod njih nije bilo. U takovim pak prilikama književni je rad nemoguć. Ipak su franjevci dali hrvatskoj književnosti djela neprolazne vrijednosti. Oni su ne samo branitelji i mučenici katoličke vjere i hrvatske svijesti kod našega mukotrpnoga naroda, nego su i pravo narodni književnici.

[58]) Razgovor ugodni od g. 1759., str. 164. — [59]) Prohaska n. m. 143. — [60]) Ib. 131. — [61]) Promptuarium Commissarii Visitatoris, Ravennae 1742.
[62]) Ispoviedanik, Rim 1630.
[63]) Uprava mnogo koristna ispovidnika, Mleci 1781.

DR. BRKAŠEV.

SAVREMENA FRANJEVAČKA IDEOLOGIJA.

Résumé: — **Comment les franciscains yougoslaves envisagent-ils les problèmes actuels de leur patrie?** — En Yougoslavie il y a plus de 85.000 individus appartenant aux trois Ordres de S. François. Ils ont en général les mêmes idées sur les problèmes ardents de notre Etat — Avec les athés et les libéraux c' est le zèle apostolique qui les lie. Pour sauvegarder les intérêts religieux et nationaux ils demandent dans la vie publique une action organisée sur la base des principes chrétiens — Par rapport aux frères séparés ils prêchent la charité, la connaissance mutuelle, la clarté dogmatique et la nécessité de la prière pour l' unité religieuse voulue par notre Seigneur. La question sociale est une question générale et pas une question exclusivement agraire. Cette question sociale il faut la resoudre en sauvegardant la propriété privée sous réserve de la charité fraternelle, du bien commun, et surtout du bien des classes souffrantss — Les franciscains en Yougoslavie exercent la vie pastorale dans les paroisses. Cet état d' un coté correspond aux besoins religieux et nationaux de nos fidèles, et d' autre coté n' est pas incompatible avec l' esprit religieux et franciscain.

1. Statistički podaci.*)

Franjevački Red nije uhvatio nigdje na svijetu — pa ni u samoj koljevci Italiji — tako duboka i čvrsta korjena kao u našim jugoslavenskim zemljama, posebno pak u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Slavoniji. Osim kapucina, konventualaca i redovnika trećoredaca, kojih je lijepi broj, u našoj državi ima franjevaca 1024, smještenih u 264 njihove kuće. Veliki je broj i trećoredaca u svijetu. Poznat mi je broj trećoredaca, čija je uprava u rukama franjevaca, a taj je vrlo velik. Ima ih 84.432. Uzme li se u obzir još i ta okolnost, da franjevci, osim pouke po nižim, građanskim i srednjim školama, u svojoj dušobrižnoj njegi imadu preko 600.000 katoličkog puka u našim krajevima, tada je doista od općeg interesa saznati, kojim duhom diše ova tako ugledna vjerska i nacionalna vojska.

*) Acta Ordinis F. M. an. XLV, F. V. (1. V. 1926).

2. Bezvjerci.

I kod nas je moderni duh urodio bezvjerjem, koje je zahvatilo dobar dio naše narodne inteligencije i počelo se prihvaćati širokih, osobito radničkih slojeva. Naše je, franjevačko stanovište prema ovim i ovakim ljudima načelno nepomirljivo. Za nas je vjera u Boga oslon svemu društvenom životu. Bez Boga se ne da ništa uspješna djelovati bilo na kome području ljudskog rada i zanimanja. Vjera, dakako, da svugdje ne dolazi do jednakog izražaja, jer druga je uloga vjere u Boga u bogoslovlju i u narodnoj odgoji, a druga u čisto znanstvenom području fizike i matematike; ali je za nas jedno sigurno, da se Božji utjecaj mora osjećati ili upravno ili neupravno u svakom ljudskom djelu.

Ko poriče vjeru u osobnoga Boga, stvoritelja neba i zemlje, taj je u načelnom najočitijem sukobu s nama i sa našim ocem sv. Franjom, jer je baš njemu kao rijetko kome svecu bilo u srcu i na jeziku geslo: Bog moj i sve moje! S ovim načelnim razilaženjem ne smije se pomišljati, kao da smo mi dužni s ovakovim ljudima sve društvene veze pokidati. Franjevački apostolat proteže se i na ove duševne siromahe. Čim je i ovaka duševna bolest veća, apostol u sebi osjeća veću dužnost, da ovakim bijednicima što uspješnije u pomoć priteče. Gdje je nevolja veća, tu i kršćanska ljubav treba da je susretljivija i djelotvornija!

3. Liberalci.

Liberalizam je za nas i naš narod pogibeljniji od ateizma. Pred bezboštvom bježi zdrava ljudska narav. Čisto joj se protivi. Liberalizam je lukaviji. On u očima svijeta hoće da zadrži i vjeru u Boga i vjeru u Crkvu; a da pri tome nikako ne misli u svom praktičnom životu išta zadržati od onoga što Bog i Crkva traže. Liberalno je načelo: vjera je privatna stvar. Po tom ona nema nikakve veze sa radom i životom čovjeka, u koliko je on društveno biće. Mi kažemo da vjera nije i ne može da bude privatna stvar. Mi smo Božji po duši i po tijelu. Njemu, kao našem Stvorcu, treba da sve služi; dakle i tijelo i duša. Ispod Njegove vlasti ne smije i ne može da bude ništa izuzeto. Osim prirodne težnje, da se vjernik po propisima svoje vjere i u javnom životu ponaša, mi i povijesno znamo, da je Hrist hotio neka se po apostolatu Njegova vjera javno propovijeda. Zato je tu bio i poglavica apostola sv. Petar i Apostoli i njihovi nasljednici. Pojam

crkvene vlasti nikako se ne da složiti sa pojmom vjere kao privatnog posla, jer takova vjera nevjera je.

4. Borba protiv političkog liberalizma.

Naš politički liberalizam danas je ponešto popustljiviji. Dopušta nam vjersku slobodu unutar granica vjerskoga života; ali nam je hoće da prikrati s obzirom na naš javni, politički život. Oni najsvetijim proglasuju svoje poznato načelo: Baška vjera, baška politika! Vjeri nema mjesta na političkim zborovima, u narodnoj skupštini, ni u ministarskom savjetu. Na prvi pogled njihovo stanovište ne čini se baš pokudno. I mi priznajemo diobu i razgraničavanje raznih ljudskih zanimanja. Sigurno je to, da politički zborovi nijesu za vjerske propovjedi, da narodna skupština nije bogoslovski seminar i da ministarski savjet nije za asketičnu meditaciju. No u tom grmu zec leži, što liberalci hoće da baš politikom nemilosrdno vjeru tuku; a u ovom slučaju vjernici ne mogu da ostanu hladni i da na noge ne skoče u obrani vjere i slobode savjesti.

Politika hoće da kršćanskim crkvama otme upliv i na vjerski odgoj mladosti, pak je sveta dužnost svakog kršćanina da ovaj nasrtaj što energičnije odbije. Ona hoće da vodi nadzor i nad vjerskim naučavanjem (Kanzel-paragraf) Bogom ovlaštenih lica (biskupa i svećenika), pak je nužno, da se ovom zarobljivanju apostolske slobode složnim silama suprotstavimo. Za nas kršćane brak je sveta stvar i njega je sam Hrist po sakramentu posvetio. Za nas je nasrtaj na vjeru, ako politika hoće da brak raskršćani — pa to bilo na koji mu drago način. Liberalci često puta hotimično varaju javnost, kada vele: Baška vjera, baška politika! kad oni sami politikom ulaze u područje vjere i hoće da je pokopaju u njezinoj vlastitoj kući.

U današnje doba vjerski se interesi nikako ne dadu obraniti, ako i vjera nema svojih osvjedočenih pobornika i u narodnim skupštinama. Narodni poslanici treba da budu vjerni zatočnici onih svetinja, koje narod ljubi. Nitko od narodnih poslanika ne traži, da oni u narodnoj skupštini mole krunicu, ali svaki pravi vjernik ima od njih da traži zaštitu svojih religioznih interesa, kada vidi da su oni ugroženi pa bilo s koje strane.

Stvaranje političkih stranaka sa svojim vjersko-kulturnim programom savremena je potreba. Pojedini zastupnici i pojedini

birači nijesu kadri da se uspješno odupru organizovanoj političkoj akciji liberalaca, pak je posve prirodno, da se i na političkom poprištu ujedinjuju da lakše navalama odole. Kod nas još nije došlo do jače kršćanske defenzive, jer kršćani još nijesu prozreli lukave prikrivene protuvjerske osnove svojih neprijatelja. Zaslugom okatijih vođa i u ovom pogledu počeo se narod i kod nas buditi.

Prema ovom kršćanskom-političkom pokretu jasna je uloga i današnjeg prosvjetljenog franjevca. Mi smo zato u našem Redu, da širimo kraljevstvo Božje među ljudima. U prvom redu treba da Evanđelje propovijedamo našim vlastitim životom i riječju. Ovo je staro i novo apostolsko pravilo. Treba prema duhu vremena da prilagođujemo i način našega rada. Danas se traži i naše sudjelovanje u političkom životu, jer se tu odlučuje o dobrostanju vjere i domovine. Bez ikakvih ličnih i egoističkih pogleda treba u građanskom životu da radimo za onu stranku i za one ljude, koji su dali dokaza da se zalažu i za naše vjerske svetinje. Da još konkretniji budem, hoću da naglasim i našu vjersku i kulturnu dužnost zauzimanja za pobjedu vjersko-kulturnih načela, koja zagovara Hrvatska Pučka Stranka. To se zasada može postignuti aktivno sudjelujući u njezinim redovima.

5. Naše rodoljublje.

Franjevačko je rodoljublje tradicionalno. O sv. se Franji veli da je: il più santo dei santi il più Italiano degli Italiani. On je prvi propjevao na talijanskom narodnom jeziku. U tome pogledu i jugoslavenski se franjevci na poseban način ističu. Imena Grabovca, Kačića, Martića sjajan su primjer franjevačke nacionalne svijesti u prošlosti. Ni danas nam općenito tu narodnu svijest ni protivnici ne poriču. Mi smo rodoljubi i radi našeg vjerskog uvjerenja. Bog je zapovijedio da se ljubimo. Ova se ljubav u prvom redu odnosi na našu braću po krvi, po jeziku, po prošlosti i po zajednički pretrpljenim mukama. Mi i radi Boga ljubimo naš rod, našu domovinu i našu državu.

Još ni naučno nije određen pojam naroda. Kod nas se govori o tri naroda: Hrvati, Srbi i Slovenci. Drugi vele, da to nijesu tri naroda nego tri plemena. Ni pojam plemena nije točno određen. Drugi kažu da ova tri historijska imena Slovenci, Srbi i Hrvati označuju samo jedan jedinstven narod od Jadrana do Vardara,

od Triglava do Belasice. Franjevci su velikom većinom ili Hrvati ili Slovenci. Vrlo je malen broj Srba i po radu i po uvjerenju. Da li su Hrvati i Srbi i Slovenci jedan, dva ili tri naroda, u tome ni kod franjevaca ne vlada jedno mišljenje. Jači duhovi u prošlosti i sadašnjosti, čini se, da su za nacionalni unitarizam. Draže je, simpatičnije je, uglednije je, ako je doista sve ovo jedan narod, koji se zove raznim imenima Srba, Hrvata i Slovenaca. Protivi se rodoljubnom čuvstvu svakoga franjevca, ako se radi uskog stranačkog ili plemenskog pogleda pod krinkom nacionalnog jedinstva progone braća drugoga imena a na korist samo jednoga od trojice. Ovaka metoda razjedinjuje. Ipak franjevci vjeruju u zdravu narodnu svijest, koja će preturiti ove današnje jade, i da će doći dan, kada ćemo se osjećati u našoj Domovini slobodni i jednaki, i to će tekar biti prvi stupanj k budućem pravom, narodnom jedinstvu.

6. Za vjersko jedinstvo.

Naš je narod vjerski pocijepan. Franjevci su kroz stotine godina živjeli u neposrednoj blizini sa pravoslavnima, bili su im komšije. Nema sumnje, da vjerska razlika upliva i na međusobne odnošaje dotičnih vjernika: na međusobnu ljubav, pouzdanje. Susjedski su odnošaji u prošlosti bili dosta dobri. Imali su zajedničkog dušmanina u Turčinu pa su bili upućeni jedan na drugoga. Ni sadašnjica nije bila neprijateljska. Sv. je Franjo pacifista. Ovim su duhom zadahnuti i franjevci. Treba ljubiti sve i svakoga u Bogu. Pogledom na pravoslavne: Brat je mio koje vjere bio! Ne, kao da bi katolička vjera za franjevce bila neznatna stvar — ta oni su spremni za nju i svoj život pregorjeti — nego u tom smislu: brat je mio koje vjere bio, u koliko razlika vjerskog mišljenja ne smije da stavlja granice bratskoj, djelotvornoj ljubavi i prijateljskom susjedskom življenju.

Mi smo za vjersko jedinstvo u običnom katoličkom smislu. Uvjereni smo o božanskoj misiji i instituciji Papina prvenstva u sv. Petru. Mi bi željeli, da i pravoslavni radi Hrista priznadu ovo prvenstvo. No zasad tome nema nikakva izgleda. Naše su duše u ovom pogledu tako daleko, da se ne vidi nikakva znaka u vjerskom približenju. Naša je dužnost za vjersko jedinstvo moliti i raditi. Rad sastoji se u uzajamnom upoznavanju, u djelotvornoj bratskoj ljubavi i u znanstvenom rasčišćavanju našega

raskola, koji je u naš narod s tuđinske strane unešen. Franjevci imadu i svog nedavnog preteču u proučavanju istočnog pitanja o. Ivana dr. Markovića. Kazalo se, da nije bio dobar psiholog i dobar taktičar. No ipak jedno je stalno. Ako mi hoćemo da dođemo do pravog pozitivnog vjerskog jedinstva, svakako je potrebno da znademo u čemu se slažemo, a u čemu razilazimo. Naša narodna poslovica može da se primijeni i na ovaj slučaj: Čist račun, duga ljubav!

7. Socijalno pitanje.

I kod nas je živo tako zvano socijalno pitanje. Liberalni je kapitalizam vrlo jak. Niži su slojevi naroda u mnogom pogledu izrabljivani. Ovamo se slobodno mogu da ubroje i nepregledni broj današnjeg činovništva pa i svećenstva bilo koje vjere. Kršćanstvo je naglasilo bratstvo u Bogu. I ono je imalo svojih blagotvornih posljedica u kulturnom razvoju čovječanstva. Poslije Lutera i poslije francuske revolucije čovječanstvo se odalečuje od kršćanstva i sve to više pada pod utjecaj poganskog stvarnog načela: Čovjek je čovjeku vuk. Mi smo za pravedno riješenje socijalnog pitanja prema svim potlačenima, ma gdje se oni nalazili. To je i naša prošlost bila. Ta franjevački pokret bio je korektiv sredovječnom feudalizmu. Naše su simpatije još ispočetka bile na strani siromašnih, bolesnih i progonjenih. Sami smo se nazvali manjom braćom. Dakle manjom od ikoga na svijetu! Ovu baštinu i danas posjedujemo, i to radi još jednog praktičnog razloga. Preko 90% nas franjevaca djeca su siromašnih, seljačkih i radničkih roditelja. Gotovo svi bez razlike živimo među njima. I ovo nas i ter kako raspolaže, da budemo pravedni pri ocjeni njihove bijede i njihova prezrenog življenja.

Danas je kod nas najaktuelnije riješenje tako zvanog agrarnog pitanja. Takovim su ga učinili naši politici. Premda ima kod nas još većih gorućih pitanja, koja su sa strane mogućnika pridušena. Potreba je agrarne reforme, ali bi bila još veća potreba reorganizacije i razvlaštenja svih vrsti veleposjeda, koje je u raznim bezimenim dioničarskim društvima spretno sakrio kapital pred očima neupućene mase.

Makar da franjevci ništa ne posjeduju, jer im to zavjet siromaštva zabranjuje, ipak oni dandanas općenito govoreći faktično imadu posjeda. Ovaj posjed, dakako da nije njihov, jer je on

vezan s takim i tolikim crkvenim i državnim zakonima, da je posve u rukama crkve i države. Socijalni pokreti u nekim krajevima misle i na otuđenje i razvlašćenje i ovakvih posjeda. U koliko se pak pita za mnijenje pri ovakim slučajevima i od nas franjevaca, ja držim, da bi mi, vjerni našim tradicijama, morali savjetovati svaku reformu, koja bi išla bez ikakvih spekulacija za popravkom socijalne bijede. Cijenim da smo mi zvani po duhu naših zavjeta unositi zdravu misao međusobne pripomoći bez obzira na svoju ličnu korist i lično udovoljenje. Nas je siromaštvo spasilo kroz vijekove a spasavati će nas i u buduće, jer se obećanje Hristovo trajno ispunja.

8. Franjevci i župničko zvanje.

Franjevački se Red u našim krajevima tekom vijekova razvijao u posebnim prilikama. Može se kazati, da franjevci i nijesu, uopće govoreći, strogi samostanci. Veliki dio njih proveo je i dandanas provodi svoj život među narodom, i to u najzapuštenijim krajevima naše domovine (Macedonija, Crnagora, Hercegovina, Bosna, Dalmacija) kao dušobrižnici. Ovo se franjevačko življenje svakojako promatra.

Čuje se, da za franjevce nijesu župe, nego da je njihovo pravo mjesto po samostanima. Osnovno je pravilo našega Reda: ne samim sebi živjeti, nego i drugim koristiti! U ona najcrnja i najteža vremena prošlosti naše, kad nikoga drugoga nije bilo osim franjevaca da s narodom muku muči, mislimo da je bila apostolska dužnost svakoga franjevca da sa narodom dijeli svoju nesretnu sudbinu. I to je čisto u stilu našeg sv. Osnovatelja, koji je slao svoju braću među pogane i sam im svojim primjerom pokazao, putujući na Istok, kako treba pregarati ugodnosti zajedničkog samostanskog života apostolskoj revnosti i neizvjesnosti.

Treba priznati, da život redovnika izvan samostanskih zidina, produljivan za više vremena, može imati i ima kojih i vidljivih nedostataka s redovničkog gledišta. No, treba ovaj život promotriti i s druge strane. Redovništvo je po svojoj naravi najsavršenije stanje u kršćanstvu. Bit su mu tri zavjeta: poslušnost, siromaštvo i čistoća. Redovnik, štogod obavljao pa i župnikom bio, ostaje redovnikom sa svim svojim obvezama. Zavjeti kao zavjeti mogu da mu budu najmoćnijim sredstvom u uzgoju povjerenog stada, vjernika.

Redovnik ostaje čovjekom. Može da se zvanju iznevjeri. I kao takav lako je pokretljiv. Nad redovnikom jači je nadzor. Osim biskupa nadziru ga i bližnja braća, gvardijan, provincijal. Postane li nepodnosljiv, mnogo ga je lakše sa župe ukloniti, drugim boljim zamijeniti i u samostan spremiti na duhovni popravak.

Uzajamna dušobrižna skrb jednog i drugog klera u našim krajevima ima i tu dobru stranu, što u zajedničkoj skrbi jedan od drugoga mnogočemu se uči. Natječu se u dobru. Lakše se oduševljavaju za nove pokrete, a međusobno se u izmjeničnom životu korigiraju i usavršuju.

Čini se, da je nezgodno što je župnik-redovnik zavisan i o svojim redovničkim starješinama i o biskupima, pak da nije potpuno u rukama ni jednoga ni drugoga. Ovdje je i životna praksa i crkveno pravo odredilo granice vlasti. Redovnik, dakako, da je on po svojim zavjetima u rukama svojih starješina. I on njima treba da odgovara za čitavo svoje ponašanje. Crkveni pak poglavari, biskupi, imadu pravo na sve ono što se odnosi na položaj redovnika kao župnika. I u ovom pravcu nema nikakve razlike između redovnika-župnika i svjetovnog svećenika. Možda je crkvenim poglavarima, biskupima, još i više olakšan posao uprave oko redovnika-župnika, jer pri eventualnoj korekciji imadu pripomoć redovničkih poglavara i njihov personal za zamjenu; što je sve skopčano s većim poteškoćama, kada se radi o svjetovnom, osobito stalnom dušobrižnom kleru.

Uostalom nadođu li baš takove prilike pa da budu interesi vjere i naroda tražili, da mi napustimo naš današnji javni položaj, nikakav pravi franjevac ne će od toga praviti pitanje, jer je naše zvanje da živimo za Boga i za narod, pak ćemo se moći da bavimo drugim poslima: apostolata, molitve, samozataje i znanosti, čim se svim promiču interesi i naroda i vjere za dobro cijelog čovječanstva pa i onkraj groba.

FRA KARLO ETEROVIĆ — SINJ.

JUGOSLAV. FRANJEVCI I DUH SV. FRANJE.

Résumé: **Les franciscains yougoslaves et l'esprit de S. François.** Différents auteurs de ce numéro jubilaire nous ont presenté l'esprit véritable de S. François. Il paraît intéressant de se demander maintenant si les Frères Mineurs de nos terres ont suivi les pas de leur saint fondateur — Constatons tout d'abord:

Un fait. Les fils de S. François (Frères Mineurs, Fr. Min. Conventuels. Fr. Min. Capucins, Père du Tiers-Ordre regulier) sont actuellement très répandus dans les contrées croates et slovènes de la Yougoslavie. Tous les autres Ordres ensemble ne constituent qu'une petite minorité par rapport aux franciscains. Il y a plus. La présence et l'action des Frères Mineurs dans notre patrie n'ont été, pendant sept siècles, jamais interrompues.

Les franciscains yougoslaves dans leur histoire sept fois séculaire et dans leur action présente — se distinguent par quatre qualités propres à l'esprit franciscain. Ces qualités sont: 1. un patriotisme s'ave prouvé dans le feu et le sang, mais patriotisme selon l'esprit de l'Evangile sans haine et sans injustice — patriotisme anobli par l'esprit de la fraternité universelle des peuples et des nations. — 2. un démocratisme, c'e-à-dire amour sincère des petits, des paysans, des oubliés. — 3. un attachement inébranlable à l'Eglise et à la Chaire de Pierre, prouvé dans les plus dures persécutions religieuses surtout au temps de la domination turque. — 4. esprit évangélique de simplicité et de pauvreté en tant que les conditions de leur vie et de leur action parmi les infidèles et autres acatholiques le permettaient.

U više rasprava ovog svečanog broja prikazan je lik sv. Franje Asiškoga, njegov evanđeoski duh i blagotvorni utjecaj što ga je imao na religioznom, socijalnom i kulturnome polju. — Sljedbenici sv. Franje davno su — još za života sv. Patriarke — doplovili u naše krajeve pa i danas u njima djeluju. Mnoge će zato zanimati ako se zapitamo, jesu li ovi franjevci u našim zemljama zaista išli stopama svog serafinskog utemeljitelja, jesu li svojim sedamstoljetnim djelovanjem njegov duh širili u našemu narodu.

Jedna značajna činjenica.

Onome koji je proputovao našu ujedinjenu domovinu i pazio na njezin religiozni karakter, teško da je izmakla jedna činjenica.

On je u njoj susreo sinove sv. Dominika, u našim centrumima i sinove sv. Ignacija, u nekim krajevima bit će vidio manastira slavnih crkovnih redova, kao što su cisterciti, trapisti, kartuzianci a i domova novijih kongregacija lazarista i salezijanaca, no na svome putovanju jamačno nije nikoga češće susretao što sinove sv. Franje. Franjevci su brojem članova i samostana jači negoli svi drugi redovi skupa. Franjevca vidaš posvuda: od Maribora do Skadarskoga jezera, od Sušaka (Trsat) do Beograda i južne Srbije, od Subotice do naše jugozapadne granice kvarnerskih i dalmatinskih ostrva. U Sloveniji je 11 franjevačkih samostana, da ne spominjem one koje je Italija sebi prisvojila (Gorica, Sv. Gora, Pazin); u Hrvatskoj, Slavoniji i Bačkoj ima ih 24[1]); u Bosni 12[2]) i jedan u Beogradu; u Hercegovini 4[3]); u Dalmaciji 29[4]). K tome dolazi 5 samostana franjevaca-konventualaca[5]); 10 franjevaca-kapucina[6]) i napokon 9 manastira samostanskih trećoredaca[7]). Franjevci proviđaju usto i velik broj župa naoseb u Bosni, Hercegovini, Dalmaciji i Srbiji. Ne znam ima li koja druga zemlja, u kojoj su razmjerno sinovi Asiskog Ubožara tako rašireni kao kod nas. Ovdje mi pada na pamet jedna nedavna zgoda. U veljači i ožujku g. 1919. nalazio sam se u Parizu s blagopokojnim splitskim biskupom Carićem, s monsignorom Bulićem i sa današnjim kanonikom preč. Vickom Fulgosijem. Došli smo bili u Pariz za konferencije mira kao

[1]) Zagreb, Varaždin, Požega, Ilok, Virovitica, Koprivnica, Bač, Našice, Osijek, Šarengrad, Trsat, Vukovar, Ivanić, Brod, Jaska, Samobor, Klanjec, Krapina, Karlovac, Čakovec, Cernik, Subotica, Zemun, Kostajnica.

[2]) Sarajevo, Visoko, Sutjeska, Fojnica, Kreševo, Livno, Jajce, Petrićevac, Gučagora, Tolisa, Plehan, Rama.

[3]) Mostar, Humac, Široki brijeg i Slano u Dalm.

[4]) Provincija sv. Jeronima: Kotor, Predvorje, Cavtat, Dubrovnik, Dubr. Rijeka, Ston, Kuna, Orebić, Otok kod Korčule, Hvar, Poljud, Drit, Krapanj, Pašman, Uljan, Rab, Košljun, Crkvenica.

Provencija Presv. Otkupitelja: Zaostrog, Živogošće, Makarska, Sumartin, Imotski, Omiš, Split (Dobri), Sinj, Knin, Šibenik (sv. Lovre), Visovac, Karin.

[5]) Ptuj, Zagreb (Sv. Duh), Šibenik, Split, Vis.

[6]) Celje, Krško, Studenci kod Maribora, Ptuj, Škofja Loka, Varaždin, Osijek, Karlobag, Split (Poišan), Dubrovnik-Lapad.

[7]) Zagreb (Sv. Ksaver), Krk, Glavotok, Malinska, Zaglava, Preko, Zadar (Sv. Mihovil), Prvić-Luka, Ercegnovi.

odaslanstvo dalmatinskog kat. svećenstva. Jednoga dana čujemo da je stigao u Pariz engleski kardinal Bourne sa svog putovanja po Palestini, a čitali smo, da se je na povratku bio svratio u Beograd, Zagreb i Ljubljanu. Odlučimo da u smislu naše misije pohodimo i ovog visokog dostojanstvenika, uvaženu ličnost u Foreign Office-u. Kardinal je bio odsjeo kod engleskih sestrica. U četvrtak 27. marta pođemo zaista k njemu. Četvorici nas Hrvata pridruži se i Slovenac prof. Kovačič iz Maribora (ili dr. Slavič — dobro se ne sjećam). Kardinal nas ljubazno primi i sasluša naše razlaganje. Videći mene u franjevačkome habitu reče: »Oče, Vaša me mantija ne iznenađuje. Na svome putovanju po Vašoj domovini posvuda sam sretao sinove sv. Franje, pače jedan me je mladi franjevac pozdravio ispred akademske omladine lijepim i vatrenim govorom.« Taj mladi franjevac bio je — ako sam dobro obaviješten — student zagrebačkog univerziteta fra Oto Knezović, danas profesor na Širokome brijegu. — Zaista ono što je već na prvi mah opazio westminsterski nadbiskup, mora da opazi svaki poznavalac naših krajeva: franjevci su kod nas obična i domaća čeljad.

Tko je proučio našu povijest, bit će međuto opazio još jednu okolnost. Franjevci nijesu samo danas najbrojniji i svukud rasijani, oni su još od svoga dolaska u jugoslavenske zemlje, za punih sedam vjekova, besprekidno živjeli u našemu narodu. Svakojake borbe i progonstva, tolike promjene vlada i država, brojne socijalne i kulturne struje prohujale su preko njihovih glava, ali ih iz naše domovine ne makoše niti ih mogoše rastaviti od našega naroda. Bilo je neko doba kad su, napose u Dalmaciji i Hrvatskoj, cvali brojni manastiri i drugih redova kao benediktinaca i pavlina, no i jedni i drugi davno iščezoše sa pozornice naše domaće povijesti. Mi s harnošću spominjemo njihove velike zasluge za kulturu našega naroda, ali ih danas više ne viđamo među nama. Kod franjevaca je, velim, drukčije. Njihova sveopća rasijanost po našim zemljama i njihov kontinuitet za sedamsto godina naše povijesti zaista je pojava, koja zaslužuje da je zabilježimo i istaknemo.

Ako ovo vjekovno djelovanje franjevaca motrimo vedrim okom, bez kakvih predrasuda, uvjerit ćemo se, da ono nosi na sebi neke bitne značajke Franjina duha. Držim da na temelju povijesti mogu istaknuti ove četiri odlike: evanđeoski duh pri-

prostitosti i uboštva, potpunu odanost Crkvi, iskreni demokratizam, pravo shvaćeni nacionalizam. Počet ću obrnutim redom.

Franjevački patriotizam.

Češće se čuje: franjevci su narodni ljudi. Ako se pod imenom narodnog čovjeka razumi skrajni nacionalni egoizam, reći ću otvoreno da franjevci nijesu nacionalisti, jer je takav nacionalizam prava međunarodna kuga, leglo nepravde i nemira, trajno nasilje prema manjemu i slabijemu, a to je sasvim protivno onome, što je propovijedao Asiški Svetac. Ali kako se je o Franji moglo reći da je il più italiano degli Italiani, tako i za naše franjevce povijest svjedoči, da u ljubavi k svome narodu nijesu za nikim zaostajali, da su pače uvijek bili ili prvi ili među prvima. Ljubav franjevaca k vlastitome narodu, k njegovoj slobodi i napretku, je i bila je, ljubav iskrena i djelotvorna, prokušana u krvi i vatri, ljubav neiscrpiva, ali ljubav bez mržnje, jer prosvijetljena vječnim načelima evanđelja i sveopćeg bratstva.

Prvi franjevci što su došli k nama, in partes Sclavoniae, bili su stranci, no ti stranci nijesu došli da nas zarobe i naše osebine unište, došli su i radili pod Franjinim geslom **Pax et bonum**, Mir i dobro. Već prvih decenija imali su svojih stanova, osobito u Dalmaciji, i odmah nastojali da u svoje bratstvo prime što više domaćih mladića i da ih zadoje serafinskim duhom[8]). Oni se sve više šire i napreduju. Drugom polovicom XIII. vijeka red ima svojih pokrajina među balkanskim Slavenima. Od ovih vremena franjevci sudjeluju na svim poljima narodnoga života: rade u pouci puka, u nastavi i u književnosti; sudjeluju u odbrani protiv nasilnika, u borbi za oslobođenje; podrže u narodu hrvatsku i slovinsku svijest, podrže je i bude pod raznim tuđinskim vladama: za

[8]) Pensando questi [franjevci u Bosni u XIII. vij.] non potersi meglio provedere alle sorti future di quei cattolici che colle istituzioni nazionali... quanti vi si trovavano di stabile o temporanea dimora, sia negli ospizi sia nelle parrocchie, tutti vi concorsero aiutati dai dalmati non meno che dai vicini croati a rialzare in più parti del regno regolati conventi, radunarvi gioventù inchinevole all'abito sotto la direzione di abili sacerdoti. P. Donato Fabianich, Storia dei Frati Minori... in Dalmazia e Bossina, Parte prima, Zara 1863. Tip. Fratelli Battara, na str. 50.

Turčina, za mletačkog, njemačkog, madžarskog gospodstva. Oni mijenjaju taktiku prema zgodama i nezgodama, upriličuju se vremenima, ali nè da klone duhom, nè da počine izdajstvo na svome narodu, nego da što sigurnije i uspješnije porade za njegovo dobro. Ova sućut s narodnom dušom u njima je nešto trajno i uvijek živo, iako se samo u zgodnim časovima na veliko očituje: za progonstva, za narodnih ustanaka, za raznih pokreta.

Zađemo li u prvo doba, doba narodnih knezova, kad su nutarnje razmirice bile česte i ubitačne, pojedini franjevci rade kod banâ, vladarâ i velikaša da razmirice poravnaju, mir i sklad uvedu[9]). Kad je poslije divske obrane Beograda — u kojoj je franjevac sv. Ivan Kapistran stekao neumrlih zasluga — kad je osmanlijska sila prijetila da poplavi Bosnu i ostale naše zemlje, sinovi sv. Franje oblijeću i po želji Pape nagovaraju ugarskog i bosanskoga kralja i srpskoga despota da sklope između sebe savez i tako se uspješno opru zajedničkome neprijatelju[10]). Kudgod su Turci prolazili, ostavljali su strah i trepet. Ispred njih je bježalo na sigurnija mjesta sve što je moglo, S narodom u mnogim krajevima ostaju sami franjevci, ostaju na braniku vjere i na utjehu jadne raje, ostaju u strahu i vječnoj opasnosti. Biskupi, koji su pred progonstvom i očitom smrti morali jednako bježati, predaju franjevcima svoje stado da mu oni budu pastiri i tješitelji. U više navrataka narod u zdvojnosti počinje se buniti, franjevci ga mire i umiruju, i tako ga spasavaju od pokolja i sigurne propasti.[11])

Kad bi se u nekom času pokazao tračak nade da se raja oslobodi od Osmanlija, i u franjevcima bukti žar za narodnom slobodom, oni ne stoje prekrštenih ruku, bodre narodne ustaše i napućuju a i sami se bore. Spominjem glasovite slavonske ustanke iz god. 1596—1610, za vrijeme velikog tursko-kršćanskoga rata, u kojima se između ostalih istakoše provincijal fra Grgo Masnović i fra Dominik Andrijaš. »Tajni šaptaoci ovim ustankom, bili su, veli Smičiklas, fratri, a krvavi izvoditelji kršćanski hajduci«[12]). U Dalmaciji svršetkom XVII. i početkom XVIII.

[9]) Fabianich, Storia dei Frati Minori I. 110 sqq.; Batinić, Djelovanje franjevaca I, pogl. V. i VI.

[10]) Batinić ibid. I. 115.

[11]) Fabianich I, 236 sqq.

[12]) Tade Smičiklas, Poviest Hrvatska II. Zagreb 1879, str. 248—249.

stoljeća u potjeri Turaka iz Petrova polja, iz Knina i Klisa, iz Kotara, Zadvarja i Imotskoga franjevci su savjetnici, bodrioci pače i vođe narodnih četa[13]).

U krvavoj borbi nije bilo zgode da se »ujaci« ozbiljno bave književnim radom. No netom nastala bolja vremena oni su se obilnije i pisanju posvećivali. Književni rad dalmatinskih, bosanskih i slavonskih franjevaca uopće je priznat, a o njemu je govor i u posebnoj raspravi ovoga broja. Kad za prošle vjekove ne bismo imali drugih nacionalnih buditelja nego Grabovca i Kačića, moglo bi se s pravom reći, da su franjevci svoju narodnu dužnost na književnome polju časno izvršili. A što da rečemo o zaslugama franjevaca-trećoredaca za očuvanje glagolice, što o njihovu i franjevaca-konventualaca narodnom radu po istarskim otocima?

U ilirskom preporodu, u nacionalnom i političkom osviješćenju sinovi sv. Franje u Bosni i Hercegovini, u Dalmaciji i Slavoniji ili sami vode pokret ili su svakako njegovi najzanosniji pomagači i širitelji. To nam svjedoče časna imena Nedića, Jukića, Bakule, Martića, Matasa, Milinovića i dr. Franjevci se u nutarnjoj upravi služe narodnim slovima, bosanskom ćirilicom sve do početka XIX. vijeka i kad se je, silom prilika, počela zanemarivati, starešinstvo je učećoj mladosti oštro naređuje veleći, da bi bila sramota kad mi Slovinci slovinskih slova ne bismo znali.

Činjenica, da su sinovi sv. Franje u tolikim nezgodama i krvavim progonstvima sami ili gotovo sami ostali sa svojim narodom i kao pastiri i kao učitelji, važna je. Pametan čovjek preko nje ne smije da prođe. Franjevci su se sljubili s dušom naroda i zato su se znali prilagoditi sreći i nesreći, i na braniku ustrajati u najtežem jadu i progonstvu. S ovim ne mislim reći da i drugi redovnici i katoličko svećenstvo nije bilo narodno i za narod radilo, no valja priznati da su za velik dio naše domovine franjevci i svojom rasijanošću i svojom izdržljivošću stekli posebnih zasluga.

S ovom karakteristikom franjevačke prošlosti i sadašnjosti, s njihovim naime dubokim patriotizmom, u vezi je i druga karakteristika: franjevačko demokratstvo. Ja bih se pače usudio reći, da je u ovom potonjem ključ prvome.

[13]) O. Stipan Zlatović, Franovci i hrvatski puk u Dalmaciji, Zagreb 1888, str. 157, 108, 147, 94 sqq.

Franjevački demokratizam.

Kad bi sv. Franji neki drugovi svjetovali da iz starih redova preuzme ovo ili ono samostansko pravilo, on bi to odlučno odbijao veleći, da je njegovo pravilo živjeti po sv. Evanđelju. I zaista Frano je u mnogočem odstupio od dotadašnjih kaluđerskih običaja. Kako je svoje bratstvo nazvao imenom maloga puka »Minores« = Mali, Mala Braća za razliku od »Majores« t. j. Veliki, Gospoda, tako je u ustav reda unio jaku mjeru demokratizma. Starješine u redu ne imadu se zvati »Priores« Predstojnici, »Superiores« Poglavari nego »Ministri« t. j. sluge, službenici, prema slovu sv. Evanđelja, gdje Naš Gospodin o sebi veli: nijesam došao da mi drugi služi nego da ja drugome služim. Franjevački ministri ne ostaju u službi do smrti, kao što je bivalo u mnogim dotadašnjim redovima, nego se svaku malo godina promjenjuju. I pojedini redovnici nijesu vezani na jedan manastir nego ih ministri slobodno premještaju iz jedne u drugu kuću, iz jednoga kraja u drugi udaljeniji. U redovima što ih je Asiski Patriarka osnovao nema ništa aristokratična. — I jugoslavenski franjevci u svojoj pojavi i djelovanju pokazivali su se iskreni demokrati, osobiti prijatelji maloga puka, čuvari njegovih prava, branioci njegovih sloboština. Sami bez velikaških palača i velikih posjeda znali su snažno podupirati pravedne zahtjeve potlačenih i izrabljenih[14]). I starac Milovan ostavio nam je u tome lijep primjer požrtvovnosti i plemenita srca[15]). Franjevci su imali manastira u gradovima, ali još više po malim mjestima i zapuštenim selima. Njihovi su stanovi otvoreni najprostijemu seljaku, danju i noću da tako rečem. K redovnicima lako dolazi, bez pripreme i okolišenja, težak i radnik, dolazi na savjet i pouku, na razgovor i utjehu u svakoj potrebi i nezgodi. Franjevci svoj pomladak ne dobivaju redovno iz visokih staleža nego iz potleušica i seoskih kolibica. Sami seljačka djeca, poznaju ćud i potrebe, dobre i slabe strane naših sela. Kad je mletačka vlada, već protucrkovnim mislima zadojena, god. 1768. u velike ograničila broj redovnika po samostanima, franjevci Presv. Otkupitelja prikazuju položaj

[14]) Cf. moju raspravu, Fra Filip Grabovac, N. Revija god. V. (1926) str. 12—21. osobito bilješka 145.

[15]) Cf. Eterović, Fra Andrija Kačić-Miošić, Dubrovnik 1923, str. 41—42, i str. 50.

svojih manastira i župa te mole da Vlada opozove odluku. Senat je zaista za provinciju Presv. Otkupitelja radi posebnih prilika ublažio svoje naredbe i dopustio da svake godine može primiti u red dovoljan broj mladića. Ovi mladići treba da su, veli određenje, mletački podanici »hrvatske narodnosti, a u prvom redu zagorska djeca, koja su vješta jeziku i običajima puka« (essendo risoluta e costante volontà publica che... vengano ammessi unicamente sudditi della Nazione illirica, ed in particolare la gioventu montana per la necessità della lingua e per la pratica delle constumanze nazionali. Terminazione de' Proveditori ed Aggiunto sopra monasteri, 23. III. 1778. Svezak štampan 1778, str. IV.—V.).

Franjevci su se i u svom književnome radu najviše obazirali na potrebe proste čeljadi. Nije samo Kačić sastavljao knjižice »za siromahe težake i čobane, koji latinski ne znadu« nego golem broj djela većih i manjih, što su ih objelodanili naši franjevci do druge polovice XIX. vijeka, ciljao je na religioznu i nacionalnu poduku puka. Malo je tu knjiga za same učene glave izuzevši ono nekoliko propovjednika i bogoslovskih rasprava za potrebe svećenika.

Naš je narod znao cijeniti ovu ljubav i požrtvovnost franjevaca, ovu iskrenost i toplotu srca prema svemu što je malašno i odveć često od gospode zanemareno i prezreno. Što su se sinovi sv. Franje više spuštali do prostoga puka i za nj se skrbili, to im je narod većom ljubavlju i privrženošću odvraćao. Ovo je dobro opazio u doba francuske okupacije glasoviti đeneral Marmont. Podkralj u Milanu bio mu zamjerio što se je primio da bude »protector« franjevaca u Dalmaciji. Marmont u predstavci na Napoleona opravdava svoj postupak. Tu između ostaga veli: »Ima dvije godine i pol, Veličanstvo, da sam u Dalmaciji i imadoh prilike da proučim običaje i značaj njezinih stanovnika. Nije mi trebalo puno vremena da upoznam velik utjecaj što ga vrše franjevci i da se uvjerim o njihovu auktoritetu i važnosti. Oni providaju polovicu župa u pokrajini, učeni su... Puk ih ljubi i časti, a oni su svojim vladanjem prema puku i zaslužili ta čuvstva«. ... Le peuple les aime, les estime, et ils méritent ces sentiments par leur conduite envers lui[16]).

[16]) Memorie di Marmont l. 10 i 11. Francuskog izvornika ovaj čas nemam pri ruci, i zato posljednje riječi citiram prema Schematismus Provinciae SS.mi Redemptoris, Sebenici 1898 str. 42.

Franjevci su svoj istinski demokratizam kroz vjekove djelom potvrdili, a i danas ga potvrđuju. Ako je koji seljak u prvašnja vremena znao čitati i pisati to je većinom naučio od svojih ujaka. Fra Didak Buntić svojim prosvjetnim, socialnim i nacionalnim radom u Hercegovini spada među prve dobročince maloga puka. U Bosni i Hercegovini franjevci su još za turskoga doba otvarali prve narodne škole i doveli časne sestre, da prosvjetljuju i uzgajaju prosti narod. Tko hoće da se ovom demokratizmu još bolje uvjeri, preporučio bih mu da čita Fabianića, Batinića, Zlatovića, Jelenića, Glavaša[17]). Njihova djela pisana su na temelju prvih izvora, pisana su i ljubavlju, ali ljubavlju koja izvire iz uvjerenja da čovjek piše istinu.

Odanost Crkvi.

Nije davno, čitao sam pismo jednog našeg političara upravljeno franjevcu starom znancu, u kojemu zamjera što su, — ovaj znanac i braća mu — tako odani Rimu i rimskome Papi. Vas su, veli, tome naučili N. N. (još zivući!!). Vi bi se morali povratiti tradicijama svojih časnih pređa. — Ne znam kako mu je odgovoreno, no ovakove su riječi neshvatljive u čovjeku, koji iole poznaje povijest i smisao religije, zato ne mogu reći da su drugo nego izlijev stranačke zaslijepljenosti. Od koga su franjevci naučili ljubav k Crkvi i k njezinoj vidljivoj glavi? od koga, ako li ne od svog serafinskog Oca, koji je bio totus catholicus; od koga ako li ne od svojih časnih pređa? Ta kroz čitavu njihovu poviljest, kroz čitav njihov sedamstogodišnji rad u našemu narodu postojano se zlati kao zlatna nit najtoplija ljubav k Crkvi svetoj, najiskrenija odanost k namjesniku Krstovu, k rimskome Papi. Baš u toj odanosti crpali su snage u divljim borbama, na njoj počivala sigurnost da neće zalutati, u njoj pouzdanje u konačni uspjeh. Našim se franjevcima događa isto što i njihovom svetom utemeljitelju. Bilo je doba kad su ljudi predrasudama zamračeni htjeli prikazati Franju Asiskoga pretečom Lutera, reformatorom u tajnoj i možda nesvjesnoj ali odlučnoj protivnosti s rimskom Crkvom. Bilo je to doba, ali je i prošlo. Dublje proučavanje Svečeva života dovelo ih je do

[17]) Dr. J. Jelenić, Kultura i bosanski franjevci, Sarajevo I, svezak 1912, II. sv. 1915; Radoslav Glavaš, Spomenica pedesetgodišnjice herceg. franjev. redodržave, Mostar 1897. Djela Fabianića, Batinića i Zlatovića već sam prije spomenuo.

priznanja, da je umbrijski reformator u čitavom svome biću od početka do posljednjega daha ostao katolik, iskren i svjestan sin Crkve, duboko uvjeren da se evanđeoska reforma ne da ni pojmiti nego po Crkvi i u potpunoj zavisnosti od crkvene hierarhije. Običnim ljudima nedostaje snage da prividne protivnosti spoje i u skladnu cjelinu ujedine. Duh nacionalan i čisto sveopće kršćanstvo, kako ga ispovijeda kat. Crkva, čine im se neudruživim; iskreno pristajanje uz katoličke dogme i duh otvoren prosvjeti i svakome napretku drže nemogućim. Nasuprot veliki duhovi — a njima su slični duhovi priprostiti a nepokvarena čuvstva — ovi, velim, duhovi snažnom sintezom, ili prirođenom intuicijom, obujimlju ove prividne opreke te ih u svome životu i radu ostvaruju u divnoj harmoniji. Ovo je znao da ostvari sv. Frano, ovo su i njegovi duhovni sinovi u našim zemljama u djelo proveli. U njihovoj duši sljubili su se živa hrvatska svijest te slavenska solidarnost sa čistom i dubokom katoličkom svješću. Nikakve borbe između jednog i drugog čuvstva, baš obratno jedno im je i drugo jednako naravno, jednako shvatljivo. Za one koji poznaju povijest, bilo bi suvišno da dokazujem odanost franjevaca Crkvi, jer svaki list ove povijesti to glasno potvrđuje. Da samo neke momente nahrcim.

Već pri svom ulasku u naše zemlje našli su franjevci u njima jaku i raširenu herezu bogubila[18]) i svom snagom kušaju da ove krivovjerce k istini privedu. Njihovo poduzeće bilo teško, jer gotovo sav posao pao na njihova leđa. Svjetovnih svećenika u zemlji odveć malo, a i ono malo svojim se vladanjem nije preporučivalo, tako da je Papa Eugen IV. (1431—1447) mogao pisati da su u kraljevstvu kralja Tomaša »sami franjevci bili pravi katolički svećenici, koji božanske tajne obavljaju i vjernicima ih dijele« quia in regno suo soli Fratres Minores erant veri catholici sacerdotes, qui divina sacramenta conficerent, eaque fidelibus ministrarent (kod Farlati IV, 257). Žar franjevaca za katoličkom vjerom i njihove uspjehe živo nam slika pismo što ga je vrhovni starješina reda g. 1366. upravio umbrijskome provincijalu naredbom da se 2. VIII., za velikog proštenja čita u Porciunkuli pred svom braćom[19]). K bogumil-

[18]) Batinić, Djelovanje franjevaca I. svezak pogl. I. i II. 13—45; Dr. J. Jelenić, De patharenis Bosnae.

[19]) Wadding ad an. 1336 n. 16 kod Fabianich l. c. I, 132—135.

skoj pošasti nadolaze nove kušnje Bosni i okolnim zemljama. Polumjesec prijeti da sve poplavi, da kršćane milom ili silom pod svoj zakon podjarmi. Sami sinovi sv. Franje ostaju u zemlji. Oni su pastiri, oci, učitelji. Osobitoj Božjoj zaštiti i ovim požrtvovnim apostolima ima se zahvaliti da se u ovo doba katoličkoj vjeri nije kod nas potpuno trag zametnuo[20]). Franjevci su za turskoga gospodstva neizrecivih jada pretrpili, mnogi su za svoju vjeru i krv prolili. Broj njihovih mučenika, velik je. Kaločki Savtovski ljetopis, između toliko drugih spomenika, sačuvao nam je nekoliko podataka. Za ilustraciju iznosim prema Batiniću ovaj ulomak:

»Nasrnuvši Turci na konjički samostan i razorivši ga, dočepaše se svećenika fra Jure iz Zaostroga, te udarci i noževi na mjestu ga usmrte. Odtale ga odvuku na gradski most, te iz mržnje prema odjeći, koju je nosio, objese ga tu o koplju ... Sličan je udes zadesio i samostan u Mostaru: četiri franjevca bila su uhvaćena, te svezav im kamenje o vrat, sunovraćena su sa mosta na Neretvi. Fra Martin Martinac sa slugom Lukom bijaše se ukrio u njeku pećinu u Podveležju; nu Turci to zapaze, na izlaze pećine navuku drvlja i slame, to sve upale i dimom ih uguše. Fra Filip Ljubušak sa pet novaka ... dade se u bijeg prama Dubrovniku: ali ga stiže potjera u Bielompolju te dočim su klečeći dizali ruke i molitve prama nebu ... bješe sasječeni. U Blatu budu najpre noževi grdno izranjeni, a zatim s neke kule sunovraćeni franjevci: Andrija, Josip i Mijo, bez da im se zna za prezime ili postojbinu. U Duvnu također mučeničkom smrću poginuše fra Stjepan iz Posušja i fra Ljudevit s Vinjana, poslije nego su ih krvopije konji rastrgali, svezavši im jednu nogu za rep jednoga konja, a drugu za rep drugoga konja. U ramskom samostanu napokon Turci spržiše petoricu braće, naime: Fra Luku Broćanca, Fra Leona iz Vrlike, Fra Luku Duvnjaka, Fra Marka iz Tijaljine i Fra Petra Ramljaka, zapalivši im krov nad glavom« ...[21])

Kad je u XVI. vijeku i za naše krajeve, osobito slovenske i slavonske, prijetila opasnost luteranstva sinovi sv. Franje znali su se i riječju i perom suprotstaviti bujici. Oni su mnogo zaslužni, da se je u puku učuvala čista vjera i prava pobožnost.

Od početka pa do danas jugoslavenski franjevci žive u blizini, a negdje i pomiješani s odijeljenom braćom istočne crkve. Uvjereni o potrebi jednog Krstova stada pod vidljivom glavom Petrova nasljednika, oni duboko žale raskol, koji je slavenske narode razdijelio, te rade i uvijek su radili za jedinstvo vjere, za sklad i mir kršćana. Radili su ne iz vremenitih i sebičnih

[20]) Batinić. Djelovanje franjevaca II, 4.

[21]) Batinić l. c. II, 14. Vidi tu i kritične bilješke o svjedočanstvu u Savtovskoj kronici.

ciljeva, ne silom, ne podžiganjem mržnje, nego svetim žarom vjere užgani, razborom vođeni, a nadasve ljubavlju, ljubavlju čistom i dubokom prema braći iste krvi i istoga jezika.

Franjevce i danas ista načela vode. Oni su svaki pokret, koji je išao da, po lozinci Pija X., s v e o b n o v i u K r i s t u, sa zanosom pozdravili i bili mu vjerni i ustrajni pomagači. Veliku bi im uvredu nanio, tko bi — bilo kojom svrhom i pod kojom izlikom — htio da ih odvoji od sv. Franje i od časnih predа. Kao i ti predi ponose se da su najodaniji sinovi Crkve, i s velikim Ambrozijem ispovijedaju **ubi Petrus ibi Ecclesia.** I baš u tome smislu radeći, tvrdo su uvjereni da rade u duhu Krstovu, da rade za dobro svoga naroda i snagu svoje domovine.

Duh evanđeoske priprostitosti i uboštva.

Otrag 35 godina, prvi petak što sam ga proveo u redu kao novak, čuo sam po prvi put Regulu sv. Franje, koja se je taj dan čitala kao što se i svakoga petka čita u svim franjevačkim samostanima po čitavome svijetu. Pazio sam, a nijesam mogao da ne pazim, na riječi Regule, koje su svojom divnom jednostavnošću i evanđeoskim duhom činile na me dubok i neizbrisiv dojam. Poslije bavljenja s poganskim klasicima u gimnaziji, riječi sv. Franje prikazale su mi se kao neka objava, u svojoj priprostitosti nešto snažno, više božansko nego zemaljsko. Držim da će i drugi, ako je pomnjivo čitaju, dobiti jednaki dojam.

Sv. Frano je zaista evanđeoski čovjek, drugi Krst, a l t e r C h r i s t u s, kako ga nazivlje Pijo XI. Ne znam ima li sveca, u kome sjaji onako duboka i naravna religioznost kao u umbrijskome Serafinu. On je u svemu htio naslijedovati Krsta, no to nasljedovanje ne čini ga spućenim, monotonim nego baš obratno živim, naravnim, samostalnim — najsamostalnijim među svecima. Frano je ljubio uboštvo jer ga je Krst ljubio, jer je On bio siromah dotlen da nije imao gdje da glave zakloni. Siromaštvo za Franju znači odcijepljenje od svega što nije Krst, uprav zato da može Krsta ljubiti nada sve. Ono je po njegovom dubokom shvaćanju majka i čuvarica svih kreposti. Bez ovog duha siromaštva nema pravog franjevca. Siromaštvo diže k ljubavi Božjoj, ljubav Božja bodri na siromaštvo.

Koliko su franjevci u našim zemljama upili ove evanđeoske jednostavnosti i ovog Franjinog uboštva?

Dobar dio jugoslavenskih franjevaca živio je za više stoljeća pod nenarodnim gospodarima, napose pod Turčinom zaklet im neprijateljem kršćanstva. U tim prilikama trebalo im je opreza i zmijine razboritosti, ali oni nijesu zato smetnuli s uma ni onu drugu: golubinju jednostavnost. Franjevci su i kod nas uopće ljudi otvoreni, iskreni, bez rafinirane lukavosti i trgovačke dvoličnosti. Nijesu bili bez nauka, pače u svoje doba odlikovali su se i odvajali naučnom spremom, a i danas — Bogu hvala — ne može se reći, da u tom pogledu zaostaju. No uza svu naučnost franjevac je u svome mišljenju, u svojoj pojavi i općenju prost bez nadmetanja i nadrimudrijaštva, njegovi osjećaji nijesu modnim skemama pritajani i izobličeni.

Vanjska pojava kao i samostani i kuće odaju više manje priprostitost i siromaštvo. Franjevac, gdje mu osobita služba župe ili bolest ne priječi, iđe redovno u sandalama bos ili gotovo bos. Njegova mantija, jednostavnoga kroja, nije ni od svile ni od skrleta nego od obične vunene čohe. Nije davno, dva odlična gospodina obašla su nekoliko naših zagorskih župa. Promatrahu i mučahu. Kasnije pripovijedali svoje udivljenje, kako se ti ljudi s malim zadovoljavaju, stoje u dosta siromašnim kućama sa samim slugom, bez lagodnosti i udobnosti koje se po drugim krajevima viđaju. Priznajem, da nije opsluženje franjevačkog uboštva bilo uvijek idealno, ali iznimke se ograničavale na neke krajeve i neka vremena. Usto duh serafinski sveđer bdije u starješinama i nastoji da pospane sinove na franjevački uzor sjeti i u brazdu dovede. Povijest nutarnjeg života naših provincija i nije drugo nego besprekidni rad i naprezanje da se realnost života što više približi duhovnom idealu. Ne smije se još zaboraviti da ono malo posjeda oko nekih samostana služi za odgoj redovničkog pomladka. Koliko se troši na pripravu nastavnika, na uzdržavanje zgrada i učila, za hranu tolikih đaka, to može da dokuči tek onaj, kome je na leđima velebrojna obitelj.

Gotovo sve franjevačke provincije u Jugoslaviji drže sjemeništa. U nje primaju djecu voljnu da se posveti Bogu i svome narodu. Tu se mladići za 13 i više godina podučavaju i uzgajaju a da r o d i t e l j i z a n j i h o v u h r a n u n e t r o š e i l i n i š t a i l i o d v e ć m a l o. Milostinju, koju su od dobročinioca dobili ili u nagradu svog duhovnoga rada primili, opet vraćaju narodu trošeći je na njegove sinove. Sami oskudno žive,

rado se lišavaju pogodnosti i užitaka, da djecu našega puka prosvjetom i kršćanskim odgojem narese. Ne znam koja se bogata obitelj, koji stalež može u tome poreditи s radom i žrtvama ovih sinova naroda i Franjinih učenika.

Ako danas kod nas ne odsijeva ono visoko uboštvo koje je odsijevalo kod Asiškog Ubožara i kod prvih njegovih drugova, opet se ne može zanijekati da i u našim franjevcima u njihovoj općenitosti, nema duha jednostavnosti, samozataje i uboštva. Uza sve oskudice i odricanja naš franjevac nije tmuran i odbojan — on je vedar, zadovoljan i veseo. Franjo, Božji pjevač, ljubio je uboštvo, ljubio pjesmu i veselje. To valja da čine i njegova djeca, pa će se Božja Providnost za njih skrbiti, kao što se je i dosada skrbila. Quaerite primum regnum Dei et haec omnia adjicentur vobis!

*

Tko je čitao ove moje retke bit će se možda zapitao: ako su franjevci zaista toliko radili i pretrpili za narod, otkuda to, da neki njihove zasluge ne priznaju, pače da ih i napadaju? — Ako su sinovi sv. Franje tako brojni i rasijani, te s vjernicima bili uvijek u uskome dodiru, nijesu li baš oni najviše odgovorni što se u našem narodu vjera nije još bolje učuvala i što danas katolička akcija tako sporo napreduje?

Jest, čuje se, a čulo se je i nedavno, zamjerki pa i javnih napadaja na franjevce. Priznajem, njihova povijest jest povijest ljudi, koji nijesu bez slaboća i nedostataka, ali, držim da napadaji ne potječu niti iz svestranog poznanja povijesti niti iz pravog uvjerenja. Te napadaje redovno nadahnjuju politički ciljevi i prosti stranački interesi. Uvjeren sam, da neumitna povijest drukčije sudi i da će i unaprijed drukčije suditi.

Jesu li, zatim, sinovi sv. Franje odgovorni što u nas nije bolje u religioznome pogledu? Da u ovome pravedan sud stvorimo, treba da su nam pred očima posebne prilike naših zemalja. Već na svom dolasku franjevci su našli u zemlji vjerski metež i pustoš. Za vjekova pod turskim pašalukom, u vjerskoj pocijepanosti, u vječnom progonstvu sami gotovo na braniku, u bijedi i zapuštenosti puka — a ipak ustrajati, a ipak sačuvati vjeru u narodu, to je veliko djelo, to su već goleme zasluge, preko kojih ne može da prođe ni najviši protivnik. Ne smijemo gledati samo na ono što imamo, mi treba da se pitamo, što bi bilo na religioznom i narodnom polju, da sinova sv. Franje nije bilo među nama?

BRATU FRANJI.

Franjo!
U žaru umbrijskog sunca
Miriše spoletska ravan,
Subazij svečan i slavan
Motri sa plavog vrhunca
Putnika čete, što Tvojemu dolaze Gradu
Noseći u srcu čežnju, u oku nadu...

Gledaj!
S različnih dolaze strana,
Različna riječ im i nošnja,
Al jedna svima nam prošnja,
I jedna peče nas rana:
Želimo mira, ljubavi želimo drage,
Čekamo lijeka, utjehe čekamo blage — — —

Brate!
Nek Tvoja svetačka ruka
Zavije ranu nam ljutu...
Nekoć na gubijskom putu
Mrka je gladila Vuka...
Vukovi viju i danas — žešće i jače —
Pomiluj Ovčicu Božju, što u nama plače...

Oče!
Zato su bezbrojene čete
K tihome došle Asizu
A za njima u dugom nizu
Tisuće srdaca lete:
Ovdje je Istok, i Ti si Sunčeva zraka,
Svijetli nam opet na putu iz tame i mraka!

Vođo!
Velika istina opet
Nek s Tvoje usne poteče,
Ona nek opet nam reče,
Da za sve Gospod je propet,
Jedna da sve nas je Ljubav stvorila sveta,
Jedan da Jaganjac Bijeli Otkup je svijeta!

Franjo! Gledaj, Brate i Oče i Vođo!
Tada će iz Tvog Asiza
Letjeti čete Anđela,
Mira će zastava bijela
Lepršat s daleka i bliza,
Morem i gorom i ravni, s dola, s vrhunca
Svi ćemo pjevati sretni — Hvalospjev Sunca!

U Asizu, 11. rujna 1926. F. S. Milovanov.

KULTURNI POGLEDI.

Poziv monsigr. Don Frane Dr. Bulića na proslavu sv. Frane Asiškoga. — (Appell de notre grand archéologue Mgr. François Bulić aux citoyens de Split (Spalato) à l'occasion des fêtes centenaires de S. François. Raisons spéciales pour les Spalatins de célébrer le jubilé franciscain. Thomas archidiacre de Split, contemporain de S. François, sur la prédication du Poverello à Bologne en 1223. S. François et la côte dalmate. Les fils de S. François dans l'histoire de la nation croate.) — Stara je istina u povijesti čovječanstva, da svaka historička epoha rađa one ljude i umove, kojih najviše potrebuje.

Kada u XIII. v. čitava Evropa napose Italija, uslijed političkih trzavica, bijaše na krvave stranke rastočena, moralnost duboko u svim slojevima pala, čežnja za vlasti, gramzenje za bogatstvom obuhvatilo sve slojeve pučanstva, poremećeni svi ljudski i društveni odnošaji, Božja providnost, koja se u svoje svrhe služi i najslabijim sredstvima, podiže prostoga čovjeka, da preporađa čovječanstvo. — Taj čovjek bijaše Frano iz grada Asiza u Umbriji, u Italiji.

Ove se godine navršuje sedam vijekova, što se preselio s ovoga života na vječni, ovaj najveći preporoditelj ljudskoga društva u XIII. v. i obnovitelj kršćanskih vrijednota. Providnost Božja bijaše odabrala ovoga jednostavnog i neškolovanog sina Umbrijskgg trgovca Petra Bernardona, da liječi moralne rane izrođenoga čovječanstva. I Sv. Frano Asižanin, prosvijetljen duhom, zadojen žarkom ljubavi prama iskrnjemu, izvede svoje veliko poslanstvo više primjerom nego li riječju. I narodi kulturne Evrope, koji su osjetili, i danas osjećaju, blagodati apoštolskog i reformatorskog djelovanja ovoga Asiškoga apostola, ovoga »Božjeg Viteza«, osjećaju dužnost, da ovom prigodom iskažu ne samo veliko poštovanje prama misiji Asiškog siromaha i prema njegovoj odabranoj osobi, nego i želju, da se djelo preporoda ponovno započne.

Narodi kulturne Evrope osjećaju da ovakovi muževi, kakvi bijaše Frano Asižanin ne pripadaju jednomu narodu, niti jednom kraju zemlje, gdje su slučajno ugledali svijetlo života, nego, kao posebni poslanici Providnosti, pripadaju cijelomu svijetu, kao što cijeli svijet sluša njihov glas, kao glas proroka i apoštola, vjesnika božjega, tako i njihovu osobu štuje i kruni posebnom aureolom poštovanja, ljubavi i odanosti.

Imade i posebni razlog, što su narodi kršćanske Evrope sa zanosom već prihvatili misao proslave sedamstogodišnjice Franove smrti. Svi ovi narodi osjećaju, kako danas živimo u sličnim prilikam, u kojima življaše Asiški Apoštol. Obuhvatila je naime naše poratno društvo ista atmosfera pokvarenosti, koju nam prikaza majstorskim kistom Dante Alighieri slaveći djelovanje Frana Asižanina.

»Ovaj pravom onaj aforizmim,
taj se činom sveštenim bavi,
netko vlada silom i sofizmom;
Jedan krao, drugi se potio
gradskim poslom, a sred putenoga
gliba mnogi ljenčareći gnjio«.

Raj XI. 4—9.

Nijedan pisac nebi jasnije i pregnantije prikazao mane tadašnjega društvenog života, nego su prikazane u gornjim stihovima velikoga pjesnika, s kojim stihovima on počinje panegerik Sv. Frane.

»Zapadna civilizacija u svom materializmu i kapitalizmu ide kraju« pisao je nedavno jedan istočni filozof.

Ako kršćanski narodi Evrope osjećaju dužnost i potrebu da na osobiti način proslave sedamstogodišnjicu smrti Sv. Frane, mi Hrvati, koji se dičimo posebnim naslovom »Antemurale Cristianitatis«, koji smo dali kršćanstvu ne samo jakih mišica nego i velikih umova na obranu zanemarenih ili prezrenih kršćanskih, moralnih načela od Tome Arcidjakona do Marka Marulića, moramo osjetiti dvostruku dužnost da posebno proslavimo Sv. Franu.

Ta nam se dužnost nameće što smo dio velike zapadne kršćanske obitelji, što smo članovi velike kulturne zajednice zapadne Evrope.

Osim toga mi kao Hrvati, Dalmatinci i Splićani imademo obveza harnosti prema Umbrijskom Apoštolu, jer spadamo medju prve, koji su osjetili blagodati njegova rada, koji rad nastavljen od njegovih sinova, protegnuo se je do naših dana na moralnu i materijalnu korist naroda.

Providnost je Božja htjela, da Sv. Frane u prvom podhvatu da predje u Istok i ondje steče mučenički vijenac, bude vjetrovima bačen na naše obale. Njegov boravak u ovim krajevima — ma koliko bio kratkotrajan, — nije ostao bez posljedica ni bez uticaja na naše društvene prilike. Izgradnja prvih franjevačkih samostana po Dalmaciji gubi se u doba Sv. Frane, pa nije čudo, da se ta izgradnja veže u predajama puka, baš na osobu i na njegov boravak ovdje, kad ga protivni vjetrovi prisiliše, da prekine zasnovano putovanje u Istok i da se iskrca na kopno »Sclavonia« i ovdje počeka zgodno vrijeme da se vrati u Italiju. I Split i Zadar i Dubrovnik, dapače i sam Zagreb hoće da je vidio u svojim zidinama velikoga Sveca i da je on začetnik i utemeljitelj franjevačkog samostanskog života u komu od tih gradova.

Ali Split, osim ovih tradicionalnih pričanja imade jedan drugi, za nas laskavi vez sa životom i ličnošću Sv. Frane. Ni Toma Celano, ni »Tri Druga« Sv. Frane, ni Sv. Bonaventura, koji su prvi napisali život Sv. Frane mogu se pohvaliti da je koji od njih bio osobni svjedok rada i djelovanja Asiškoga Apoštola, kako je to bio naš prvi i najslavniji historičar Toma Arcidjakon, Splićanin. On je godine 1923., boraveći na naucima u Bolonji, vidio Sv. Franu i slušao ga govoriti na javnom trgu pred velikim mnoštvom naroda (Thomas Archidiaconus, Historia Saloni-

tana pogl. XXVI. str. 98). On nam opisuje onaj prizor i iznosi predmet onoga govora, način kako je Sv. Frane pripovijedao i koji je plod imao od svoga pripovijedanja. Toma Arcidjakon, kao da je osjetio duševnu potrebu, da pri pripovijedanju splitskih dogadjaja XIII. vijeka prekine nit govora i da spomene događaj, koji je doživio u Bolonji, premda u svojoj povijesti nespominje nikakvi drugi događaj, koji nije usko vezan s predmetom njegova povjesničkog pripovijedanja.

Ta epizoda dokazuje direktan uticaj Umbrijskog Sveca na Splitskoga povjesničara, a indirektno i na splitsko građanstvo. Ako nije moguće dokazati da je Sv. Frane osobno djelovao u našemu gradu, — klauštar u Samostanu Franjevaca konventualaca na obali — u našemu narodu nema dvojbe, da je djelovao još za života preko svojih učenika, o kojima govore spomenici pisani same dvije godine poslije Franove smrti, dok dvadeset godina poslije nje franjevački provincijal Splićanin, vrši veoma delikatno poslanstvo u ime Sv. Stolice u našem gradu.

U veoma teško doba stranačkih i socijalnih borbi, koje se mogu jedva poredati sa današnjim, u prvoj polovici XIII. v. sinovi Sv. Frane vrše u Splitu veoma uspješnu akciju mira i ljubavi proti djelu raspirivanja mržnje i stranačkih političkih nemira od strane ondašnjih vlastodržaca.

Eto koliko osobito mi Splićani imamo osobitih interesa, da dademo primjer ostaloj Dalmaciji i svim katolicima Hrvatima, kako valja slaviti jednu veliku uspomenu, te iz nje crpsti nove snage za obnovu našega društva u duhu Sv. Frane, u duhu krotkosti, čednosti, umjerenosti, u duhu medjusobne ljubavi, u duhu kojim bijahu zadahnuti Krstovi učenici na udivljenje poganskog, materijalističkog rimskoga društva. Nije Sv. Frane samo asketa, pjesnik prirode, zaručnik siromaštva, ideal dostojan udivljenja, nego je uzor građanskih vrlina, koje treba baš u ovo doba oživjeti, a koje treba i slijediti.

Izmedju svih velikih odabranika Božje Providnosti za obnovu čovječanstva Sv. Frano je pojava najmarkantnija, koja je nadahnula velike književnike Dante-a do Ozanama, koja je nadahnula Fra Jakopona, Giotta i druge umjetnike renesanse; pa i kod nas uz ime Sv. Frane izvela su se i do danas sačuvala divna djela umjetnosti u raznim krajevima naše otačbine.

Pravo je i dostojno dakle Splićani, da se ovom rijetkom prilikom iznesu pred našu širu javnost ne samo divna djela Sv. Frane, nego i djela njegovih sinova, djela njegovih poklonika i štovatelja, koji su u Asiškomu ubogaru našli ideal da slijede, našli parca da štuju, komu da se uteku za svoje potrebe u ovim rastrovanim društvenim prilikama.

Kada dodje vrijeme, učestvujte, Splićani, ovoj proslavi vjerskoj i kulturnoj, da i u našemu gradu obnovimo duh požrtvovnosti, altruizma, međusobne ljubavi, kojim je u životu gorio Sv. Frane, da se povrate među nama one stare vrline naših otaca.

Slika sv. Frane Asiškoga u današnjem ogledalu. — (Une peinture moderne de St. François). — Vara se tko bi mislio, da se sredovječno kršćanstvo sastojalo samo u radu za društveno blagostanje ili da se ono završivalo samo u ljubavi prema Crkvi ili u neutrudivoj revnosti vjerovjesnika kao na pr. sv. Dominika i sv. Vinka fererskoga oko spasenja duša. Jednako bi od istine bio daleko i onaj, koji bi mislio, da je sredovječno kršćanstvo bilo samo u raspaljenoj ljubavi prema Kristu, Bogu—Čovjeku. Kršćanstvo je obuhvaćalo i jedno i drugo. Sve su se ove kršćanske vrline na vanredan način ujedinile u najvećem Svecu srednjega vijeka, kako ga mnogi nazivlju, pače u najotmenijem velikanu lika svetačkoga poslije Krista Gospodina, u sv. Frani Asiškome.

Kršćanstvo ne može da pokaže vjernije slike Božanskog Spasitelja negoli je Asiški Siromah i to ne onaj legendarni »Poverello« nego pravi i živi, povjesni sv. Frano. Ovaj je Svetac nešto novo i neobično po svojoj evanđeoskoj prostodušnosti. Istina je, da on nije bio onaki gospodar prirode kao što je to bio prvi nevini čovjek—Adam; ali ga je sv. Frano daleko pretekao u bezazlenoj ljubavi prema svim stvorovima, koja je mogla da poteče iz nevine duše, nikakvom ljagom neokaljane. On propovijeda pticama. Bogu zahvaljuje, što je svijet stvorio. Djetinjski se u svakoga pouzdaje. Otkupljuje janjčiće, koje je vlasnik vodio na zaklanje. Što sada da s janjcima čini, gdje da ih smjesti i tko će da se s njima briga? Posavjetovavši se s bratom, koji mu je bio u pratnji povrati ih opet vlasniku s preporukom da ih hrani, pazi i da im ništa zla ne učini. Braća mu se tuže, kako im lupeži kradu isprošenu milostinju. On im nalaže: »Pođite za braćom lupežima. Zovnite ih k sebi. Dajte im jesti što najbolje i najukusnije imate. Kad ste ih nahranili, tada ih zamolite, da budu dobri a da nikome zlo ne čine«. Po evanđeoskom nauku nikoga se nije smjelo zvati gospodinom ni dobrim. To se samo Bogu dolikuje. Njegovu liječniku bilo ime Bongiovanni (dobri Ivan) on ga prozva Bambegnato, samo da ne spomene pridjev dobri. On ne će, da se braća otimlju za mjesta i za samostane. Neka ih slobodno uzme tko hoće. Ne će on da se opire ni životinjama. Neka bude prosto i sestri vatri, da se i ona hrani.

Sv. je Frano pazio na duh a ne na slovo. Apostol veli: slovo ubija a duh oživljuje. U svojim evanđeoskim savjetima sv. je Frano pazio na duh a ne na slovo. U ovome se je mnogo razlikovao od sredovječnih krivovjernih reformatora. Oni nijesu mogli da podnose katoličku umjerenost i ravnovesje. Napadali su svaku vlast i činili je ovisnom o ćudorednim vrlinama ljudi.

Krivovjerci su neizrecivo mrzili Crkvu. Sv. ju je Frano neizrecivo ljubio. Katoličke je svećenike ma baš od srca ljubio i štovao: »Ja u njima gledam Sina Božjega i oni su moji gospodari... Makar me oni i progonili, ja ću se ipak uvijek k njima utjecati. Crkva je veliku potporu našla u prosjačkim Redovima. Frano je novu vrst posluha uveo u Crkvu. Franjevački je posluh mnogo usrdniji i širi nego li posluh starijih redovnika. Posluh starih redovnika vezao se uz slovo, uz redovničko pravilo. Franjevačko se ne veže na ništa. Njegova je granica samo ono, što je grijeh, očito zlo. To franjevac ne smije da čini. Inače posluh se proteže

na sve ono u čemu nije grijeha. Ovako shvaćanje i djelovanje najjača je potpora crkvenim vlastima, jer mogu po volji da raspolažu sa ovako svetim i odgojenim redovnicima.

Jednostrano bi se shvatilo sv. Franu, kada bi se držalo, da je on bio samo brat svih stvorova radi Boga. On je bio nešto više. Bio je on vitez Božji, vitez sv. Crkve i ponizni pomoćnik sv. Oca rimskog Pape. Njegovo je najveće dostojanstvo u tome, što je bio »Prijatelj Isusov«. Sv. Bonaventura veli: »Ovaj Krstov prijatelj trebalo je da na sebi osjeti ne samo mučeništvo tijela nego požar božanske ljubavi, koji ga je imao pretvoriti u najvjerniju sliku Propetoga Spasitelja. Duševna i tjelesna upriličenost propetome i izmučenom Gospodinu najveća je Franina odlika. Pa koja je i razlika između evanđeoskog kazivanja i događaja na Alverni! Franine dobivene rane slažu se s utisnutim pečatom duha Kristova u njegovoj duši. Zasluga je ovog propetog Asižanina, da su pobožne duše njegova vremena bile upućene na osjećaj: neizrecive ugodnosti združene sa žalosti u razmišljanju Muke i sv. Križa. Sva je šteta, što su se poznija vremena otuđila ovom prvom franjevačkom duhu te u Gospodnjoj Muci gledaju nešto tvrdo i ljudskom srcu žalosno: otuđeno. Sv. je Frano znao da složi i tugu i veselje pri promatranju Gospodnje Muke.

(Pierre Rousselot i Joseph Huby u djelu Christus.
Paris 1921, str. 1130—35.)

Zaruke sv. Franje Asiškoga. — (Les fiançailles de St. François d'Assise avec la dame Pauvreté). — Sv. Franjo pred svojim ocem i biskupom u Assisiu odrekao se svega, čak je svukao i haljine sa sebe i povratio ih ocu. To je Giotto (franjevački trećoredac) ovjekovječio svojom divnom slikom u crkvi s. Croce u Firenci i drugom u bazilici sv. Franje u Assisiu. I drugi su to kistom prikazali, ali ne mogu da se takme s Giottom. Ovaj je umjetnik i dalje pošao; on je upotrebio sve svoje znanje i vještinu u onoj slici u spomenutoj asiškoj bazilici, gdje sv. Franjo sklapa svoje zaruke sa siromaštvom, a pred Kristom i pred Ocem nebeskim i pred dvorom njegovim. Umjetnik (1266—1337) se rodio 40 godina iza Franjine smrti, ali je već tada postojala u franjevačkom svijetu ideja o mističnim zarukama našeg sveca s Madonnom Povertà. Giotto je prikazao siromaštvo jednostavno odjevenu ženu. Između te žene i sv. Franje stoji Krist, lijevom je rukom dohvatio desnicu te žene i desnicom opet Franjinu desnicu, da svetac položi prsten na ruku svoje zaručnice. Sva trojica stoje na povišenom zemljištu, a s jedne i druge strane mnogo anđela, koji su dopratili nebesku zaručnicu. Iznad Krista lebde dva anđela, koji nose Franjino svjetovno odijelo i prikazuju Ocu nebeskom. Sve je tako milo, tako rajskim dahom prožeto. To su mistične zaruke!

* * *

Kako je svetac shvatio te zaruke, najbolje kazuje stara molitva, koju je predaja njemu pripisala, ali novija kritika misli da ju je sastavio nepoznati pisac, koji je sastavio i »Sacrum Commercium beati Francisci cum Domina Paupertate« (u 14. vijeku?). Po prvoj predaji moli sv. Franjo: »Pokaži mi, Gospodine Isuse, puteve tvojeg preljubeznog siromaštva. Znam, da je Stari zavjet bio slika novog. Ti si obećao bio Izraelcima, da ćeš im podati svu zemlju, preko koje pređu nogama: gaziti nešto nogama znači nešto prezreti. Siromaštvo sve gazi, dakle je kraljica svega. Smiluj mi se, o moj slatki gospodine Isuse Kriste, smiluj se meni i siromaštvu, našoj gospođi. Ta ja hlepim za njom u ljubavi, nemam mira bez nje. A ti znadeš, o Gospodine, koji si me potakao na ljubav. No ona sjedi u tuzi, svak ju je zabacio. Ona je postala kao udovica, ona gospodarica naroda; omalovažena i pogrđena, kraljica kreposti: sjedi na smeću, tuži se kako su je njezini prijatelji prezreli i postali joj neprijatelji: nijesu joj više zaručnici, nego preljubnici. Spomeni se, Gospodine Isuse, da je Siromaštvo kraljica kreposti, u koliko si Ti, ostavivši anđeoska prijestolja, sišao amo dolje da se s njom spojiš vezom vječne ljubavi, te porodiš u njoj, od nje i za nju savršenu djecu. A ona ti je bila tako vjerna i nerazdruživa, da te je ona prva počastila, kada si se udostojao ući u majčinu utrobu i tu poprimiti sitno tijelo. A kada si izišao iz majčina krila, ona te je primila u svetim jaslicama i staji. Kada si ušao u svijet, učini ona te si postao tako siromašnim da nijesi imao kamo da položiš ni glavu svoju. Kod tebe je bila, kada si započeo borbu oko našeg otkupa. Za tužne ti je borbe je bila, kada si započeo borbu oko našeg otkupa. Za tužne ti je borbe vazda bila štitonošom. Od tebe se odalečiše tvoji učenici, zanijekaše tvoje ime, ali ona se nije odalečila od tebe i pratila te je svugdje skupa sa svojim krepostima. Dapače, gdje Majka tvoja (koja te je toliko ljubila i s tobom trpjela) nije mogla da te dotakne poradi velike visine križa, Siromaštvo, ta naša gospođa, skupa sa svim svojim oskudicama jače nego li ikada zagrli i svesrdno se s tobom spoji. Ona se nije pobrinula, da izgladi i uljepša što bolje križ, niti je pomislila, kako se drži, da, napravi dovoljno čavala, niti ih je naoštrila niti ugladila. Ona je pružila samo tri prosta i hrapava i nenaoštrena. A kada si umirao od žeđe, ona ti se kao brižna zaručnica približi i nije ti dozvolila ni srkalj vode, nego ti je zamiješala preko bezbožnih krvnika toli gorko piće, koje nijesi mogao da piješ, nego samo da okusiš. I tako si u uskom zagrljaju ove zaručnice predao duh. No vjerna zaručnica nije te zapustila u sprovodu, te u grobu nije ništa dozvolila ni masti ni drugih plahta do unajmljenih. I sveta zaručnica nije uzmanjkala ni kod uskrsnuća, jer si ti izlazeći iz groba s njom ondje ostavio sve što su ti bili dali na uporabu. Nju si poveo sobom u nebo i ostavio si ljudima svijeta sve stvari svijeta. A onda si siromašnoj našoj gospođi ostavio pečat kraljevstva nebeskog, da njime označi izabranike, koji hoće da stupaju putem savršenosti. Pa tko je onaj, koji ne mora ljubiti nada sve stvari našu gospođu siromaštvo? Prosim te, o presiromašni Isuse, da budem obilježen takovom povlasticom; zaklinjem te, da me obogatiš takovim blagom; vruće te molim, da ja i moji imamo kao svoje vlasništvo samo jednu stvar, t. j. da ne možemo posjedovati ništa pod nebom, i to iz lju-

bavi prema tebi, te da nas siromaški uzdržavaju, dokle živi ovo jadno tijelo. Amen.«[1])

Što je sv. Franjo prosio, to je i dobio, te je u siromaštvu kao i u drugim stvarima strogo se poveo za Kristom; zaručio se sa Siromaštvom i vazda ostao vjeran svojoj miloj zaručnici. U Asisu postoji i sada kapelica, gdje je nekoć bila staja, u kojoj se rodio naš svetac. Jednako u polju pod Asizom sagradio je sv. Pijo V. današnju velebnu baziliku nad ćelijom gdje je on u najvećem siromaštvu umr'o.[2]) Njegova zaručnica pratila ga kroz cijeli život, kako se to najbolje vidi po starinskom djelu »Speculum perfectionis«. R. Hammer O. Fr. M. izdao ga je u njemačkom izdanju kod Kösela (Regensburg) g. 1922., pod naslovom »Im Spigel der Vollendung«, te ondje možemo vidjeti, što je sv. Franjo govorio o siromaštvu i kako je i postupao prema toj nauci. O siromaštvu ima 26 tačaka. Da ogledamo barem glavnije.

Svetac je često znao kazati: »Lisice imaju svoja duplja, ptice nebeske svoja gnijezda, samo Sin čovječji nema kamo da nakloni glavu svoju‹. Mislio je na sveto siromaštvo. Jednom mu napravi jedan brat malu ćelijicu, da uzmogne u njoj mirnije moliti. Kad je svetac došao u taj samostan, odvede ga onaj brat u tu ćeliju, ali će sv. Franjo: »Ćelija je za me prelijepa. Ako želiš, da tu ostanem, neka bude iz pruća vrbova«. Niti je htio, da tko sobicu nazove njegovom (br. 9).

Jednom navali jaka zima, stoga dade sebi i drugu Rikardu prišiti na mantiju nekoliko krpa. No domala se vrati s molitve i reče drugu: »Moram biti braći primjerom i uzorom. I ako moje tijelo potrebuje toplije mantije, moram pomisliti da i moja druga braća isto trebaju, a možda nemaju ništa niti mogu šta da dobiju. Stoga moram i sam istu nevolju podnositi kao i oni. No ako oni ovo vide na meni, onda će to izdržati većom ustrpljivošću« (16). I drugovi svjedoče, da se znao odreći i najnužnijih stvari. Drugda je sv. Franjo znao kazati: »Kada je duh mlitav i lagano ohladio u milosti, onda nužno traži što prija puti i krvi. Što će se dogoditi s dušom, koja nema duhovnog veselja, nego da potraži put kao svoje? Životinjska hlepnja sve to prikaže kao nužno i putenost

[1]) A F. Ozanam opaža o toj molitvi: »Uzmite sve pjesnike srednjeg vijeka i nigdje ne ćete naći žarče pjesme i vatrenije riječi nego li je ova molitva asiškoga Pokornika‹. (Les poétes franciscains en Italie au treizième siècle, 64). Facchinetti veli, da je to remek-djelo religioznog pjesništva i biser franjevačke književnosti (San Francesco d'Assisi, 43).

U ovoj molitvi te i drugdje uzimam »Siromaštvo« kao da je ženskog spola, jer to odgovara talijanskom »Madonna Povertà« kao i latinskom »Domina Paupertas« te i smislu zaručnice.

[2]) G. Carducci pjeva:

Frate Francesco, quanto d'aere abbraccia
Questa cupola bella del Vignola,
Dove incrociando a l'agonia le braccia
Nudo giacesti su la terra sola.

(Brate Franjo, kako je velika ova kupola Vignolina, gdje si umirući prekrižio ruke i gô ležao na samoj zemlji).

stvori svoju savjest. Tko ne zna da ustrpljivo podnese oskudicu, to ne znači drugo nego povratiti se k egipatskim loncima« (15).

Sv. je Franjo tražio radikalno siromaštvo. On reče: »Braća ne smiju ništa imati osim odijela s pojasom, kako to stoji u pravilima, a oni mogu nositi cipele, kojima je to potrebno« (3). Isto je opetovao bratu, koji je želio imati brevir (4). Kad je svetac jednog dana sjedio uz vatru, opetova onaj novak svoju prošnju, da bi želio imati psaltir. No on reče tom novaku: »Netom dobiješ psaltir, imat ćeš vruću želju za brevirom. A kada dobiješ brevir, onda ćeš željeti da zasjedneš na tron kao veliki prelat i reći ćeš svom bratu: »Donesi mi brevir!« To reče sv. Franjo i uze šakom pepela i prospe po glavi novaku i reče: »Prah sam i pepeo!‹ (4). Jednako naređuje, da redovničke kuće budu iz drveta i ilovače (5 i 10).

Naš je svetac govorio braći: »Nikada nijesam više sabrao ili upotrebio milostinje nego li sam trebao. Vazda sam manje uzeo nego li sam mogao dobiti, da tako ne ukradem drugim siromasima njihov dio. Stoga nijesam lupež, inače bi bio počinio krađu« (12).

Jednom dođe neki siromah u Asis i pjevajući stigne do Porcijunkule. Svetac ga čuo i osjeti silno veselje u svom srcu. Odmah ustade i požuri se do tog siromaha, veselo ga poljubi u rame, na kome je nosio prosjački štap, te uze s njega vreću i stavi je na svoja leđa i zaprosi Božjeg pjevača neka se svrati k braći. Tu reče svetac krugu svoje braće: »Tako, braćo, hoću da i vi idete i vratite se s milostinjom: veseli i radosni i slaveći Boga kako to čini ovaj moj brat« (25).

Čita se u »Fioretti di s. Francesco« (Miomirisni cvjetići, br. 36), kako je brat Leon dvorio bolesnog sveca te je u molitvi ovo vidio: Neki su franjevci prelazili preko brze i široke rijeke, a nosili su na sebi neke svežnje. No nekoji jedva što su stupili u vodu, ova ih zahvati i zanese i u njoj poginuše; nekoji poginuše kada su došli do trećeg dijela rijeke; nekoji poginuše kod četvrtog dijela rijeke, a nekoji kod petog dijela; nekoji kod druge obale. Leon požali takovu nezgodu, ali im nije mogao da pomogne. U to ugleda druge franjevce, koji nijesu nosili svežnja, pa uđoše u rijeku i veselo i brzo pređoše na drugu obalu. Sv. Franjo to viđenje protumači bratu Leonu: »Svijet je ta velika rijeka. Braća sa svežnjima na leđima jesu redovnici, koji su se odrekli imanja i posjeda, ali ih ipak žele i traže, te ih i steku s velikim marom. Drugi bez svežnja jesu pravi redovnici. Ovi će se zadnji spasti.«

* * *

Indijski pjesnik Rabindranath Tagore ima dvije pjesme u »Berbi«. U jednoj pripovijeda, kako je učitelju Govindi došao novi učenik i donio mu dvije grivne za budući trud. Učitelj ogleda jednu i pusti da mu se iz ruke otkotrlja u rijeku. Učenik skoči za njom u vodu. Naveče se vrati učenik i upita Govindu, gdje je pala u rijeku ona grivna, ali učitelj baci onamo i drugu i reče: »Ondje!‹ U drugoj pjesmi moli prosjak Sanatana, neka mu udijeli milostinju. Ovaj mu kaza mjesto gdje će iskopati sahranjeni dragulj. U kasno doba evo tog prosjaka i reče: »Učitelju, podaj mi ma i najmanji dio bogatstva, koje prezire sve bogatstvo ovog svijeta.« To reče i baci dragulj u vodu. I sv. Jeronim (Contra Jovin 2) pripovijeda,

kako je filozof Krates bacio svoje zlato u more i kazao: Idite, zle želje; ja ću vas potopiti, da vi mene ne potopite (Abite, malae cupiditates; ego vos mergam, ne mergar a vobis). No kršćansko je siromaštvo više nego filozofska intuicija; ono se povodi za Kristom Bogom. »Madonna Povertà« je dakle od Boga došla u katoličku Crkvu; božanskog je podrijetla, pa nije čudo, što je za sobom povukla tako plemenitu dušu, kakova je bila Franjina. On je želio da bude savršen, a Krist je rekao onom mladiću: »Ako hoćeš da budeš savršen, idi: prodaj što imaš i podaj siromasima, pa ćeš imat blago na nebu.« (Mat. 19, 21.) Svetac je ljubio Krista nadasve, pa se je iz te ljubavi i zaručio sa Siromaštvom, kako gore vidjesmo.

Sv. Franjo ovim nastupom bio je savremenicima neshvatljiv. I. Jörgensen opisuje, kako su asiški građani vikom, pocikivanjem i smijehom dopratili našeg sveca kao obraćenika pred očinsku kuću, na što ga je otac Bernardone bacio u kućnu tamnicu. (Sv. Franjo Asiski, str. 41-3.) Bolje ga ne bi primili ni drugi gradovi ni pokrajine. On živi u doba, kada se u Italiji (kao posljedica križarskih vojna) pojavila živahna trgovina, i trgovina je izazvala bogatstvo. Ovo je zadnje redovito povod narodnoj oholosti, i ljudi se lako podadu materijalnim brigama kao ono pri Gospodinovu pozivu na gostbu. (Mat. 22.) Duh je Evrope u Franjino doba bio pao u materiju i time se otuđio nadnaravnom utjecaju i kršćanskom shvaćanju, jer »životinjski čovjek ne razumije, što je od duha Božjega«. (1 Kor. 2, 14.) Da je tako dalje išlo, brzo bi bilo uskrslo staro poganstvo i u svojoj nadutosti zabacilo Kristovu nauku i Evropa bi bila izgubila svoje prvenstvo u svijetu i kulturi. Franjino je siromaštvo bila zorna obuka, da postoje i viši ideali iznad materije; da »treba tražiti najprije kraljevstvo nebesko«. (Mat. 6, 33.)

Sveci su savremenici svih vjekova, jer vazda djeluju svojim primjerom više nego sva filozofija i ina kultura. Nema sumnje, da će Franjina proslava i našem vijeku donijeti pred oči: kako valja više cijeniti neprolazne i vječne vrednote nego li ma koje blago ove zemlje. I moderni filozofi priznaju, da je i danas duh Evrope opet upao u materiju; da se materijalizovao. (Cfr. Hochland, juni 1926.) Nije čudo. Taj se duh lajicizirao, odrekao nebeskog shvaćanja, našao svoje blago u materijalnoj kulturi. Eto tu se ispunja Kristova riječ »Gdje je blago tvoje, tu je i srce tvoje.« (Mat. 6, 21.) Tu nas samo sveci i oponašanje njihova uzora mogu da pridignu iz krute zemaljštine.

Sigurno je ovo imao pred sobom i Dante (1265.—1321.), kada je u svojoj pjesmi onako uspjelo opjevao sv. Franju. U XI. pjevanju Raja opisuje sv. Toma život sv. Franje, ali nadasve ističe njegove zaruke sa Siromaštvom. Tu se vidi, kako je njemu kao i Giottu bila poznata gore navedena svečeva molitva o siromaštvu. Čujmo te stihove:

On mlad srdžbu očevu ćuti
Radi neve, kojoj svi'et zatvara,
Ka' i smrti, srca svog sućuti.
Ispred svojih duhovnih glavara,
I pred ocem on se s njom sadruži,
Sve to već ju ljubeć od tadara.

Nakon prvog Vojna, ta prekuži
Zapuštena nad tisuć sto ljeta,
Sve dokle joj ruku on ne pruži.
Nit hasnilo, da nju bez trepeta
S Amiklatom, kad ga zivnu, nađe
Onaj, koji bio trepet svi'eta;
Nit da vi'erna i hrabra se snađe,
Pa, dok sta pod križem Marija,
Ona s Kristom do na križ uzađe.
No da ri'eč mi bude još jasnija,
Siromaštvo i Frano, to ci'elo
Jeste ime slavnih đuveglija.
Divna sloga, lice im veselo,
Žarka ljubav i mili pogledi
Postadoše svetih misli vrelo. (58-78, Uccellini.)

Dao Bog, da se i danas obistini ono što je svetac propovijedao svojim siromaštvom: da Kristov duh zavlada svijetom. Dao Bog, da uzmognemo i mi zahvalno kazati u čast velikom svecu s našim hrvatskim starinskim pjesnikom Ignatom Đorđićem:

Ropstvo i tuge njega čuju,
Njega čuju gluhe gore;
Ter ga slavniem razglasuju
Svi, koji ga časte i dvore. (Pjesan sv. Franu od Asisa.)

A. Alfirević D. I. (Zagreb).

F. Hettingera sud o sv. Frani. — (F. Hettinger sur St. François.) — Frano Hettinger, poznati njemački apologeta i teolog rodio se je 13. I. 1819. u Aschaffenburgu, a umrao u Würzburgu 26. I. 1890. Pohađao je srednje škole u svojem rodnom mjestu, dvije godine univerze u Würzburgu, a četiri »collegium Romanum«. Bi promaknut na čast doktora teologije 1845. Najprije je vršio službu kaplana u Alzenau, zatim je postao asistentom (g. 1847.), poduprayiteljem biskupskog sjemeništa u Würzburgu, 20. V. 1852.; te 1. VI. 1856. izvanrednim, a 16. V. 1857. redovitim profesorom na würzburškom teologičnom fakultetu bogoslovskih, uvodnih znanosti i patrologije, 1. I. 1867. apologetike i homiletike, 16. XII. 1884. dogmatike. Od 1868. do 1870. bijaše članom dogmatičnog povjerenstva za predradnje vatikanskog sabora (Dictionnaire de théol. catholique. Paris 1924. T. VI. P. II. 2324—2325).

F. H. napisao je mnogo teoloških djela, između kojih prva mjesta zauzimlju: Apologie des Christenthums, Freiburg i. Br. 1863—1867., i Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik, Freiburg i. Br. 1879. i 1888. U prvom dokazuje božanstvo kršćanstva i istinitost njegovih dogmi. Drugo je krasan i temeljno obrađen udžbenik. Rezultate svojih naučnih putovanja opisuje u svojoj knjizi: Aus Welt und Kirche[5]. Freiburg i. Br. 1902. Njegovi opisi puni su plastike. Tako živo svoje doživljaje opisuje, kao da ih s njime gledaš, slušaš i osjećaš. U opisima ti

putuješ s njim i učestvuješ svim događajima, koje on prikazuje iz religije, vjere, crkve, povijesti i života. U njima klasičnim stilom otkriva najtočniju sliku svojega duha: jasnoću, snagu opažanja, zdrav sud, duboku naobrazbu i apologetični ton, koji blago teče i ostavlja mir. U prvom svesku: Rim i Italija 2° opisuje svoje putovanje iz Rima u Asiz i Porcijunkulu (str. 163—244). Ukratko crta svoje utiske na putu (str. 163—170) do Asiza, zatim opisuje sv. Franu i njegov utjecaj na religiozni, crkveni život (str. 170—244). Pisac raspravlja na temelju prvih vrela. Iskorišćuje do svojih vremena svu poglavitiju književnost i radove, koji su tiskani. Opisuje jezgrovito mladost i obraćenje sv. Frane. Dokazuje, da je Frano bio ratilo božanske Promisli, koja je uprav njega izabrala, da izvede obnovu evanđelja u svojoj crkvi. Lyonski siromasi, Petar Waldus i njegovi pristaše, Albigezi i manikejske sljedbe digli su se, da svoj pokret mimo crkve i protiv crkve provedu, Frano nasuprot sa svim silama je nastojao, da evanđeosku obnovu učini u crkvi sa Hristovom crkvom. Prvi su zabranjivali svećenicima posjed, drugi je smatrao odreku posjeda samo evanđeoskim savjetom. Prvi su se iznevjerili crkvi, drugi su postali sveti borci za Hristovu crkvu i njezinu vjeru. Prvih je nestalo, drugi još cvjetaju i živu.

F. H. više cijeni veliku poniznost sv. Frane, negoli njegovo najveće, evanđeosko siromaštvo. Razlog navodi tome, jer su i cinici i stoici hvalili siromaštvo, ali pod filozofskim plaštom krila se je prezirajuća oholost ljudi i bogovâ. Lyonski siromasi bili su pravi ubožaci, no oholi do skrajnosti. U svojoj zaslijepljenoj preuzetnosti smatrali su sebe za proroke, koje sama Hristova crkva ima slušati. Nasuprot F. H. (I, 180) zapaža: »**Meni se nikada nije pokazao serafinski Frano toliko velik, niti u svojemu strogomu siromaštvu, niti u svojemu svetomu oduševljenju, niti u pravoj bratskoj ljubavi; nikada toliko velik nije se pokazao, kao onog dana, kada je ponizno moleći stao pred Inocentom III.**«

F. H. ostaje zadivljen, što vidi asiskog ubožara sa svojim siromašnim, prezrenim i izruganim drugovima, gdje ponizno mole papu za potvrdu pravila, jer to je prvi čin u crkvenoj povijesti. To je »monumentalna slika, svjetsko-povijesni pogled« (str. 183).

F. H. drugoj se velebnoj ideji sv. Frane divi, što je ustanovio treći red. Ova ustanova velike je važnosti za čovječanstvo, u koliko ona ljude vodi na odricanje i prezir svijeta, uzdiže u ljubavi k Bogu i bližnjemu, donosi pravi mir i slogu, goji blagost i milosrđe, uzdrži stalešku čistoću. Ovim putem Frano je htio pomiriti zavađeni, srednji vijek; učiniti jednu svjetsku, kršćansku monarhiju, u kojoj će bit opće pobratimstvo između vazala i gospodara lena, između podložnika i kralja, između najnižeg kršćanina i pape. Ovim načinom Frano je htio pretvoriti svijet u široki i vedri samostan, u kojem će se na dlaku izvršivati evanđelje.

Obzirom na današnje stanje Franjina reda veli: „Još je korijen vazda zdrav ostao i uvijek dalje plodove donosi, i ako ne više u takovoj punoći kao nekoć. Naše oko sa ljubavi se ustavlja na starodrevnom maslinovom stablu. Njezino deblo je razdvojeno; njezine grane oluje su djelomično polomile. Ali ona vazda još dalje nosi svoje slatke plodove i za sadašnjost, premda ne više u takoj punoći kao nekoć. I seljak zahvalno gleda na staro, vjerno stablo. Ova maslina je red sv. Frane«. (Str. 204.)

Frano je najviše bio otcijepljen od neuredne ljubavi prema stvorovima. On je umr'o svjetovnjim ispraznostima. Uređen nebeskom ljubavi, kao Adam prije pada, ljubio je sva stvorenja, u njima gledajući neki izljev Božje dobrote. Ševa mu je bila najdraža, jer mu je kazivala put k nebu sa milotužnom pjesmom. Sva priroda Frani je govorila. Ona mu je bila najljepša knjiga za razmatranje i motrenje Božje dobrote, ljepote i bića. „Jedan od najljepših potezâ u ljubljenoj slici svečevoj, opaža F. H. (str. 234), jest njegova ljubav prema stvorovima." Franjina pjesma bratu suncu najvjerniji su odraz njgove serafinske duše, kojom je sva stvorenja ljubio čistom, nadnaravnom ljubavi u Bogu. Ovom ljubavi, ovim veseljem bitno se razlikuje od crnog pesimizma Buddhina (str. 238), koji prezire čar prirode.

Malo istaknutijim tonom brani povjesnost i istinitost stigmatizacije sv. Frane na Alverni, koja se je zbila nadnaravnim putem, proti Hase-u i Voigt-u [str. 242]. Osobitu pažnju posvećuje ružama sv. Frane, čija povijest, po njegovu sudu [str. 243] »ima za temelj duboku istinitost«. Njemu često lebde pred očima listići tih ruža orošeni krvlju svečevom. Oni mu tumače pravi samozataje život. Njih motreći ispovijeda [str. 244], da je najveći dio svojega života prošao u bolnim iskustvima, a malo veselim doživljajima. Ipak oni mu neprestano pripovijedaju Asiz, Porcijunkulu i serafinsku ljubav sv. Frane.

Crkva sv. Frane i »sveti samostan«, koje je posvetio Inocent IV. 1243 na estetični duh F. H. silno su uplivali. O crkvi ovako se izrazuje: »Crkva svetog samostana [Sacro Convento] jest prva i najumjetnija, talijanska crkva u Gotskom stilu. Ova ogromna zgrada u svojim silnim odnošajima može se usporediti samo sa egipatskim piramidama. No obe su simbol svojega vremena, jednog čitavog, svjetskog i kulturnog razdoblja. One je podigla gvozdena volja i moć faraonâ, za svaki kamen slijepila se je krv narodâ, sa suzama su ih rosili; crkvu sv. Frane je saziđala zahvalna ljubav potomstva. Od vijekova tamo su dolazili milijoni i milijoni i odlazili, te ljubav i mir svečev u srcu ponijeli [str. 208]«. Za njega je »Sacro Convento« jedan od najuzvišenijih spomenikâ katoličke pobožnosti, talijanskog pouzetnog duha, jedna bogata riznica umjetnosti, središte kulture [str. 212]«. Pored toga ističe kao remekdjelo religiozne umjetnosti sliku F. Overbeck-a (1829) »il perdono d' Assisi = asiski oprost« naslikanu na pročelju male crkvice Porcijunkule [str. 231].

Ovo je Hettingerov sud o sv. Frani. Njegov prilog o Poverellu, kao i čitava knjiga Aus Welt und Kirche je s obzirom na bogatstvo misli i na književnu ljepotu — pravo klasično djelo. Ono nije zastarjelo. Preporučujem ga svim poznavaocima njemačkog jezika kao vrlo poučno i ugodno štivo. **Dr. fra Juraj Božitković.**

Sv. Franjo i protestanti. — (St. François et les Protestants) — Protestantsko tobožnje čisto unutarnje evanđeosko štovanje Boga prešlo je u lažni misticizam, dapače u pravi ateizam i praktični materijalizam. Dobar dio današnjih protestanata pravi su pogani, nemadu ništa kršćanskoga. Ne vjeruju u Krista, ne priznaju Crkve, ne primaju sakramenata, ne propovijedaju evanđelja. To i oni sami uviđaju i priznaju[1]). I baš stoga mnogi se vraćaju u krilo kat. Crkve. U tome prednjači inteligencija. Drugi opet traže načine, kako bi reformirali evanđeličku crkvu i oživjeli u njoj čisto kršćanstvo apostolskoga doba. Za obnovu pravoga i dubokoga kršćanskog življenja čini im se najprikladnije sredstvo populariziranje duha sv. Franje Asiskoga.

Pri koncu 19. v. započelo je neko vanredno gibanje u proučavanju života i duha sv. Franje i franjev. povijesti. I što je veoma zanimljivo: u prvim redovima stoje inovjerci a naoseb protestanti. Dojadilo im je ono duševno mrtvilo, hladnoća i praznina, pa traže života i kršćanske topline. Stvar je uprav čudnovata, da to traže baš u sv. Franji! Duh sv. Franje skroz je protivan duhu lažnih reformatora 16. vijeka. Srčika njegova duh. života bila žarka ljubav prema Kristu, Crkvi, sv. Ocu Papi, Euharistiji i Majci Božjoj. Kršćanstvo mu nije bilo samo unutarnje, suhoparno i nenaravno, nego je svoju dubinu i toplinu očitovalo u vanjskim vjerskim obredima kao naravnim izljevima duše. Kod protestanata je sve obratno: ono što je sv. Franjo smatrao kao najbitnije u svome duševnom životu, oni su odbacili kao smrtonosnu klicu. Sv. je Franjo najizrazitiji predstavnik duha kat. Crkve, kako to sami protestanti priznaju, pa ipak njega vole, a Crkvu iz duše mrze. Očita nedosljednost, koja proizlazi iz ukorijenjenih predrasuda i neznanja. Ipak će, uhvamo se, milosrđe Božje preko sv. Franje rastjerati maglu neznanja i otrov mržnje, te prevesti zalutale ovce u krilo dobre i blage majke sv. Crkve. Da milost Božja vidno radi, navest ću nekoliko činjenica.

1. — **Proslava sedamstote godišnjice dolaska franjevaca u Englesku.** (Le septième centenaire de l'arrivée des franciscains en Angleterre.) God. 1224. na 10. rujna pošalje sv. Franjo po prvi put bl. Agnella iz Pize sa još osmericom braće u Englesku. Franjevci su proslavili na najsvečaniji način ovu sedamstotu godišnjicu svoga dolaska u Britaniju. Proslavi su učestvovali ne samo katolici, nego i anglikanci. Osobito se je istakao dr. Walter Howard Frere, anglikanski biskup u Truro. Vadim jedan ulomak iz njegova prigodnoga govora, koga je izrekao u pohvalu sv. Franje i njegova Reda: »Mi smo navikli da držimo, da jen ova velika naklonost siromaštvu odveć laka u vrućim krajevima južne Evrope; da je ovo vanredno zanešenje bilo naravno žestokom temperamentu Talijanaca; da je vesela živahnost bilo nešto instinktivno u južnom podneblju suncem obasjanom. Mi smo za dugo vremena u duši bili osvjedočeni, da je to sve nemoguće u našoj zemlji; ali smo se prevarili.

[1]) P. Minges, O. F. M., Comped. Theol. Dogm. Gen., ed. 2., Ratisbonae 1923., n. 310—21.

Pokazalo se je, da je sve mrmljanje našega duha bez temelja; očitovalo se je, da je duh sv. Franje priljepljiv i ostao je priljepljiv. Moderni se je svijet dao svom dušom za novcem; svijet se je prepustio razbludnosti, koja je jedan od sedam poglavitih grijeha, ona je postala glavnim predmetom njegove požude. U društvo, kakvo je naše, potrebno je da što više prodre franjev. duh. On se ne razmeće prezirom bogatstva, nego se u njegovu životu krije velika ljubav prema siromaštvu, a ljubav je jača nego prezir.«[2])

Između ostalih govorio je i Pavao Sabatier, glasoviti protestantski profesor na sveučilištu u Strassburgu. Tema predavanja bila je: »Da li je misija sv. Franje postala nesavremena i nedjelotvorna?« — Jezgra cijeloga razlaganja može se sažeti u ove njegove znamenite riječi: »Glavna zadaća Franjine misije je duh siromaštva. U čemu bi se mogao da nađe spas čovječanstva u današnjim našim tragičnim prilikama, ako ne u povraćenju ovome duhu?[3])

2. — **Treći Red kod protestanata.** (Le Tiers-ordre chez les Protestants). — Leon XIII. rekao je, da spas i obnova ljudskoga društva stoji u Trećemu Redu sv. Franje. I protestanti uviđaju, da im je potrebita slična organizacija za obnovu unutarnjega vjerskog života. Wilfrid Monod, profes. na protestanskom teol. fakultetu u Parizu početkom školske godine 17. novembra 1923. crnim bojama ocrtao je vjerski život svoje subraće. Protestantizam je mrtav, jer zabacuje vanjski kult unutarnjega duh. života.[4]) Evo nekoliko izvadaka iz njegova govora, koji tumače govornikovu misao o djelotvornosti franjev. duha u obnovi kršćanstva.

»Izgleda, gospodo, da smo mi (protestanti) veoma daleko od sv. Franje: U stvari mi smo mu veoma blizu. Vrijeme je veoma ozbiljno, pa ću kazati čisto, što mislim. Zašto mi ne bi stvorili u našim crkvama jednu vojsku sličnu Trećemu Franjev. Redu, toj poniznoj, međunarodnoj četi, koja je opojena čistoćom, ljubavlju i svojevoljnim siromaštvom....[5]).

Temperamentnim riječima hrabri buduće apostole kršćan. preporoda. »Uza sve predviđene kritike, uza sva pozivanja na neku kršćan. slobodu, koja ovdje ne dolazi u pogibao, uza sva neizbježiva, ali protivurječna optuživanja sa strane protestanata i katolika, legalaca i mistika, treba da se upregnu, iako živeći u svijetu, eda se oslobode ludoga i jalovog svjetovnjaštva, koje uništava toliko umova, stiska toliko srdaca, čini otvrdnutim tolike savjesti. To je organizacija odvažnosti u vrijeme mira, organizacije nezavisnosti prema kojemudrago barbaru«[6]).

[2]) Documentation catholique, t. 13 (1925.), col. 564-65. — Frate Francesco, an. II. (1925.), Fasc. IV., str. 242-44.

[3]) Document. cath., l. c. col. 565.

[4]) Frate Francesco, l. c. str. 242.

[5]) Frate Francesco, str. 244.

[6]) Frate Francesco, str. 245.

Učeni protestant tvrdi, da kod njih jur postoji takova organizacija i da plodonosno djeluje. »Kao zaključak smatram se dužnim da izjavim, bez oklijevanja, ali u dubokom poklonu »Duhu, koji duše, gdje hoće«, i sa strahom i trepetom, da je Treći Red protestantski prestao biti sanja, te je postao zbilja. On postoji. Otajno, polako on je izgradio svoja načela, već u životu provodi svoja pravila; skupio je svoje prve i ponizne novake«[7]).

3. — **Pavao Sabatier o sv. Franji.** (Paul Sabatier et S. François d'Assise). — Pavao Sabatier veliki je ljubitelj sv. Franje i franjev. tradicija. On sa zanosom proučava život sv. Franje i franjev. povijest. O njemu drži predavanja, piše i na sve načine širi ljubav k ovom velikom svecu i reformatoru. Da bi Bog dao, odvjetovanjem sv. Franje da barem pod stare dane ovaj racionalist, Renanov učenik, uđe u krilo kat. Crkve! On je mišljenja, da će protestanti preko sv. Franje najlakše upoznati i uzljubiti kat. Crkvu upravo zato, što je on najizrazitiji katolik.

Evo njegovih riječi: »Proučavajući sv. Franju upoznat ćemo se s najvećim svecem, što ga je ikada kat. Crkva porodila. Moglo bi se reći, da na taj način stvar se prosuđuje po jednoj iznimci. To je istina. Pa kakovo je u tome zlo? Zar ne će svakidanje zbiljnosti ispraviti možebitne pogreške? Da upoznamo Crkvu, nije li nužno da je nastojimo rađe spoznati po onome, što je u njoj najbolje, negoli da tvrdokorno upiremo oči na njezine najslabije predstavnike?«[8])

Zaista lijepa, lekcija za naše liberalce, koji svraćaju pozornost na najgore katolike i prema njima prosuđuju kat. Crkvu, a prešućuju sve ono što je u Crkvi lijepo i plemenito.

4. — **Protestanski Franjevci i Franjevke.** (Moines franciscains et soeurs franciscaines chez les Protestants). — Čudno nam zvuči na ušima, da ima ne samo katoličkih nego i protestantskih franjevaca. Protestanti na sve načine nastoje da presade i duh sv. Franje — kako ga oni razume — i njegove ustanove na vlastito tlo. Veoma utješljiva pojava, koja nam jamči, da se približuju kat. Crkvi.

Anglikanski pastor Lewis Wattson, općenito poznat pod imenom P. Pauls Jamesa Francisa, utemeljio je jedinu malu družbu u Grazmoru u državi New-Yorku. On i njegovi drugovi uzeše za pravilo svoga življenja regulu sv. Franje. Zadaća im je bila da sjedine episkopalnu crkvu s katoličkom. U tu svrhu počeo je da izdaje mjesečnik »The Lamp«. A i inače je pisanjem širio misao ujedinjenja.

Malo dalje od samostana Paula Jamesa nalazio se je samostan protestanskih sestara, koje su pod vodstvom Jamesa ispovijedale prvobitnu regulu sv. Klare.

Posredovanjem Mgr. Falconija, O. F. M., kasnije kardinala, bio je odobren od sv. Stolice način njihova redovničkoga življenja. Obe za-

[7]) Frate Francesco, str. 245.
[8]) Frate Francesco, str. 233.

druge već otprije primile su kat. nauku i kat. obrede. Članovi obiju zadruga 31. oktobra 1909., primljeni su u kat. Crkvu. Malo zatim o. Robinson, O. F. M., primio ih je u Treći Red.[9])

Ovo nije jedini pokušaj u protestantskoj crkvi. Nešto je slično pokušao neki pastor u Birminghamu u Engleskoj. On je toliko nastojao da u djelu izvede franjev. ideal, da je izgledalo, kao da hoće da se takmi s kat. franjevcima obližnjega samostana u Oltonu.[10])

5. — **Slaveni i sv. Franjo.** (St. François et les Slaves) — Slaveni veoma vole sv. Franju i njegove Redove. To je i razumljivo. Oni su uopće blag, priprostit i pobožan narod. Tertulijan je rekao, da je ljudska duša po naravi kršćanska. To u većoj mjeri vrijedi o Slavenima, koji su po naravi skloni na religijozni mistični život, kao što to očito opažamo kod Rusa.

Prvih godina boljševističkoga terora jedan kat. svećenik pisao je iz Moskve episkopatu u Francusku moleći ga, da im pošalje svećenikâ. Osobito preporučuje, da to budu bosonogi franjevci, koji će svojim evanđeoskim životom najmoćnije djelovati na dušu ruskoga naroda, jer on voli i ljubi sv. Franju.

Sličnu pojavu viđamo kod braće Srba. Ove je godine u Beogradu utemeljen Treći Red sv. Franje. O. Vlašić propovijedao je o sv. Franji i Trećemu Redu. Na propovijedi su bila mnoga gospoda grkoistočne vjere. Kod primanja članova u Treći Red neke srpske gospođe zamole, da budu i one primljene. Naravno da se nije moglo udovoljiti njihovoj želji, jer nijesu katolikinje. Ipak su im dali škapular i pasac Trećega Reda, i one su ostale zadovoljne.[11])

Puno se govori i piše o ujedinjenju crkava. I međusobno upoznavanje i dogmatske rasprave moćno će uplivati na zbliženje razdvojene braće. Ipak mislim, da će i molitva i upoznavanje kat. Crkve preko njezinih svetaca najuspješnije dignuti zapreke ujedinjenju. Život sv. Franje, tako je zanimljiv, da je uprav nemoguće, da se čovjek otme njegovu blagotvornom uplivu. Ljubav prema sv. Franji lako će se protegnuti i na ljubav prema njegovoj majci — kat. Crkvi.

Toga su mišljenja i mnogi njihovi učenjaci. U tome pravcu govori i piše prof. Losky, jedan od najuvaženijih ruskih filozofa. On kaže: »Veoma se često veli da je misao o ujedinjenju crkava neostvarljiva, jer je »duh« kat. Crkve tuđ ortodoksnom Rusu«. — Na ovu tvrdnju umno odgovara učeni profesor. »Mjesto da nagađamo o skrivenomu »duhu« kat. Crkve, usredotočimo rađe našu pažnju na djelatnost njezinih velikih asketa kao sv. Franje Asiskoga, sv. Bernarda i drugih. Onda će nas prema njoj ljubav prožeti i ona će se pojaviti pred našim očima u svijetloj odjeći«.[12])

[9]) Etud. Francisc., t. 24. (1910) str. 440—41.
[10]) Etud. Francisc., l. c. str. 441.
[11]) Glasnik sv. Franje, 1926. Br. 7. str. 179—180.
[12]) Document, Cath., t. 12. (1924) col. 16.

6. — **Renan o sv. Franji.** (Renan et St. François d'Assise). — Renan, iako skeptik i bezvjerac, imao je osobitu simpatiju prema sv. Franji. Franjo je za nj jedini pravi kršćanin i drugi Krist.[13]) Na početku svoga književnog rada stavio je sebi za životnu zadaću da proučava sv. Franju i franjev. pokret.[14])

U suton svoga života, poslije predavanja g. 1884., pred sakupljenim učenicima izreče o sv. Franji ove znamenite riječi: »Sv. Franjo bio je uvijek privlačljiv za povjesnike. Njegovo početno djelo i njegov upliv na slijedeće vjekove nije bio nikada potpuno shvaćen. On je spasio Crkvu u 13. v., i njegov je duh otada ostao izvanredno djelotvoran. Mi ga trebamo. Ako ga budemo znali iskreno htjeti, on će se opet povratiti. Vi se sjećate, da su asiski redovnici do posljednjega vijeka govorili, da je on na nogama živ u svome grobu. Ova mila predaja nije nego simbol duboke povjesne istine: franjevački pokret, poslije svoga triumfa pod Incentom III., doživio je bezbroj pomrčenja, ali nijesu bila nikada potpuna, a pogotovu konačna. Kad su neki od njegovih predstavnika dopustili da padne zublja, odmah bi drugi ustali, koji su je pridigli i našli dovoljne snage, da ostanu vjerni idealu svoga duh. Oca«.[15]).

Ovo nekoliko iznesenih činjenica stvarno nam govori, da je istinita tvrdnja nekoga velikoga muža našega doba, da je Bog odredio spasiti moderni vijek po sv. Franji. Na sve plemenitije duše u kat. Crkvi i izvan nje sv. Franjo vanredno djeluje, Duše hoće idealizma, a život je sv. Franje sinteza svega što je lijepo i plemenito. Zato veliki obraćenici kao Jörgensen, Chesterton i drugi, nalaze u njegovu životu osobiti melem vlastitim ranama. Sv. je Ante svetac sviju, a sv. Franjo na osobiti je način svetac elite. On svojim idealnim životom priteže duše Bogu i vraća nas u doba apostolskoga kršćanstva. Pavao Sabatier veli, da je sv. Franjo savremeni čovjek. A sv. Otac Pijo XI. proglasio je sv. Franju pokroviteljem Kat. Akcije.

7. — **Sv. Franjo i umjetnost.** (St. François et les arts). — Prava umjetnost želi se što više približiti prirodnoj ljepoti. Bog je sama ljepota, On je umjetnik bez premca, Njegova djela izljev su. Njegove beskrajne ljepote. Pobuditi ljubav prema istinskim ljepotama prirode isto je što i uzdignuti nas do izvora tih ljepota — samoga Boga. Na taj se način izoštrava estetsko čuvstvo i goji prava umjetnost.

Sv. Franjo bio je pjesničke i umjetničke duše. On je nekom vanrednom intuicijom u prirodnim ljepotama gledao samoga Boga. Njegova je duša vanredno osjetljiva harfa, koja je ugodno titrala na svaki zvuk sa usana prirode. U Franji je sve harmonično, stoga je vas njegov život, stvarno prikazan, najljepši književni komad, što bi ga imala ikada

[13]) P. Ubald D'Alençon, L'Ame Franciscaine, ed. 3. Paris, 1926, str. 55.

[14]) Frate Francesco, l. c. str. 233.

[15]) Frate Francesco, l. c. str. 234—35.

da umašta i najbujnija mašta. Franjo je bio antiteza manikejskih sekta, koje su nastojale da presuše u ljudskoj duši svaki plemeniti osjećaj za lijepim. I tako je sv. Franjo spasio bezbrojne spomenike umjetnosti.

O. Roure veli: »Franjevački pokret nije bio jedino obnova svetosti; on je bio obnova na svim poljima lijepoga«.[16]) Poslije njega nicali su spomenici svakovrsne umjetnosti kao gljive poslije kiše.

Ovdje prinosim krasni ulomak G. Lafenestre-a: »Ako sv. Franjo sistom brzinom i uspjehom, skojom je pokrenuo duhove mase, pokreće maštu umjetnika, te se je dogodilo više nekim protivuudarom, uslijed refleksivnog djelovanja protežući učinak svoje riječi i misli. Ali je neodoljivi polet, koga je njegov zanos, ujedno mistični i naravni, idealni i stvarni, utiskavao u djelatnost pjesnika, musika, arhitekta, kipara, slikara, tim plodonosniji i trajniji, što ovaj zanos nije materijalni povrat na proučavanje i puko prepisivanje starih i stranih djela, nego topli i naravni ushit mašte uzbuđene i pomlađene novim razumijevanjem prirode i života, ushit jedino uistinu plodonosni i moćno stvarajući. Slobodnom čistoćom naivno herojske vjere, kojom on obnavlja i oživljava evanđeosku misao: ćutljivim i strastvenim udivljenjem, kojim on obasiplje sve krasote vidljivoga svijeta; samilosnom ljubavlju, koju on oko sebe, uzbuđuje za sve nevolje i patnje trpećega čovječanstva, svom privlačljivošću svoga naravnog i maštovitog govorništva, pjesničkoga i umjetničkog temperamenta, on jako uzbuđuje, a da na to i ne misli, bezbrojne težnje i žudnje, čudoredne, umne, književne, umjetničke, jur probuđene u svim talijanskim repuplikama u isto vrijeme, kad i djelatnost i politika padom barbara i mirom u Kostnici«.[17])

Po priznanju ovoga velikog čovjeka, a i mnogih drugih, sv. Franjo više je djelovao neupravce negoli upravce na preporod svih vrednota na polju istinitoga, dobroga i lijepoga. Povratio je čovječanstvo dvjema otvorenim knjigama — sv. Pismu i prirodi — koje je sama Mudrost Božja napisala. Na ovim prvotnim izvorima svake istine, dobrote i ljepote, crpalo je čovječanstvo nove snage, života i zanosa za stvaranje velikih djela neprolazne veličine. Sama osoba sv. Franje bila je divna sinteza naravne i vrhunravne ljepote. Njegova je duša harmonična, poletna i osjetljiva na svaku ljepotu naravnoga i vrhunaravnoga reda. Svojom magičnom pojavom uzbudio je iste osjećaje u srcima svojih suvremenika, koji su se poput blagoslovene rijeke prelijevali na potomstvo, i moćno obnavljali sve grane lijepih umjetnosti.[18])

Fr. Bono M. dr. Radonić.

[16]) La psychologie de s. François D'Assise, Etudes 20 jan. et 20 mars 1910.

[17]) L'Ami du Clergé, 1910. str. 1116.

[18]) Dr. Fran Imle, St. Franziskus ein heileger Lebenskünstler, vierte Doppel-Auflage, Padeborn, 1922, str. 269 in 8. Krasna knjiga, gdje se izvorno crta harmonična duša — sv. Franje.

Duhovna mudrost sv. Franje Asiškoga. (La sagesse spirituelle de S. François d'Assise). — Sv. je Franjo braći preporučivao: »Ako misliš sam sebe pravo ljubiti, mrzi na se; hočeš li da dobro živiš, umrtvuj sam sebe; tražiš li da budeš bogat, cio svijet od sebe baci. Misliš li bit čašćen, preziri samoga sebe i časti one, koji te grde i preziru Ako ti je do sreće i do dobra, uvijek spremno podnesi svako zlo. Do trajnog češ mira doći, ako se budeš radi dobra znojio i mučio i ako budeš čeznuo za poteškoćama i križem.« — Kod T. Pesch, S. J. Lebensphilosophie, 13 str. 534.

Sv. Franjo Asiški i Toma Arcidjakon iz Splita. — (S. François d'Assise et Thomas, l'archidiacre de Spalato-Split). — Toma Arcidjakon iz Splita, auktor historije salonitanske, igra vrlo važnu ulogu u franjevačkoj povijesti. On je jedan od prvih vrela, a i najautentičnijih, iz kojega crpimo podatke o Franjinom apostolskom djelovanju po gradovima Italije XIII. vijeka. No ima još nešto veoma važno, što doznajemo od Tome, a to je opis svečeve vanjštine. Prema tome franjevačka ikonografija ubraja ovog Splićanina kao jednog od prvih crtača vanjštine asiškog patrijarhe. Malo je koji svetac toliko zaslužan za umjetnost kao sv. Franjo. Njemu je umjetnost svih vremena iskazala najljepši tribut. Sv. Franjo je, možemo slobodno kazati, bitni dio renesansne umjetnosti. Tu apoteozu on je zaslužio, jer je prvi unio u umjetnost, u literaturu svoga vremena ljubav prama prirode.

Franjevačka ikonografija je bogata i prema tome svjedočanstvo Tomino je dragocjeno i od velike kulturne važnosti. Na temelju njegova opisa razvijala se u jednom pravcu franjevačka ikonografija. On je svojim očima vidio sveca, slušao njegovu propovjed, zabilježio dapače i sadržaj te propovjedi. Ima li dragocjenijeg dokaza do ovoga našeg zemljaka, tako pobožnog i oštroumnog? Ne ćete naći ni jedno veće djelo o sv. Franji niti jedne bolje i kritične ikonografske studije, gdje se ne spominje svjedočanstvo splitskog arcidjakona.

Mi možemo biti sretni i ponosni, što imamo jednog zemljaka, koji je vidio i slušao sv. Franju, koji je to opisao i ostavio za vječna vremena svim generacijama.

Toma Arcidjakon iza smrti nadbiskupa Bernarda ostavio je Split i otišao g. 1217. u Bolognu na više juridičke nauke. Tamo je studirao šest, sedam godina. Karakter ovog neobičnog Splićanina imao je u ono doba vremena i prigode, da se izbrusi, dotjera i usavrši. Živio je naime u vremenu velikih socijalnih, kulturnih i religioznih preokreta. U onim vremenima punim fermentacije, kad se predosjećaju velike historičke promjene, kad čovječanstvo zabrinuto čeka svoje proroke i spasitelje. To su ona velika vremena, kad Providnost iz rezervoara svojih milosti šalje bogodane ljude, da spase svoju braću od duševne propasti, da ih podignu i da im ulijevaju nadu u visoke ideale nadzemskoga carstva. To je epoha sv. Franje i sv. Dominika.

Tomino doba bilo je grozničavo i čudno. Epoha rušenja i stvaranja u velikom stilu. Vrijeme obračunavanja. Od dobe Grgura Velikoga pa do

g. 1200., upravo kad se Toma rodio, nagomilalo se sve ono, što je donio srednji vijek. Trinaesto stoljeće dalo je konačnu formu srednjemu vijeku. Dalo nam je sintezu umjetnosti u katedrali, sintezu filozofije u Tomi Akvinskome, sintezu literature u Dante-u. Sve se organiziralo pod protektoratom Crkve. U duhu toga vremena živio je Toma kao student u Bologni, koja je tada imala do 10.000 universitaraca, sakupljenih iz čitave Evrope. Oboružan znanjem i krepostima dolazi Toma u svoj zavičaj, zatvoren među četiri zida Dioklecijanove palače. Malo po malo i taj grad počeo se širiti i obnavljati novim mladim slavenskim življem. Dižu se varoši Lučac i Veli Varoš. Teritorij Splita brojio je tada 20.000 stanovnika. U gradu su bile ogorčene borbe između narodne (ugarsko-hrvatske) stranke i latinske. Toma se povratio u Split prije g. 1227., jer ga te godine nalazimo kao klerika u kaptolu i javnog bilježnika.

Toma je u Splitu širio franjevački duh i bio je veliki prijatelj Franjevaca. Nema sumnje, da je na njega mnogo djelovala propovjed sv. Franje. On nam to pripovjeda u svojem djelu »Historia Salonitana« (Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium Vol. XXVI. Zagrabiae 1894). U XXVI. poglavlju te historije, kojemu je naslov »De promotione Guncelli«, govori o splitskom nadbiskupu u Splitu i o tadašnjim prilikama u svom rodnom mjestu. Najednom piše o potresu na Božić g. 1223., koji je oštetio gradove u Liguriji, Emiliji i u mletačkim Markama. Kad je to dovršio u par redaka, eto bez ikakve veze sa onim pred i sa onim iza govori ovo: »Eodem tempore in die Assumptionis Dei Genitricis cum essem Bononiae in studio vidi S. Franciscum predicantem in platea ante palatium publicum, ubi tota pene civitas convenerat. Fuit autem exordium sermonis eius: angeli, homines, demones. De his enim tribus spiritibus rationalibus ita bene et discrete proposuit ut multis litteratis, qui aderant, fieret admirationi non modice sermo hominis ydiote, nec tamen ipse modum predicantis tenuit, sed quasi concionnatis.«

Na dan Velike Gospe g. 1223. slušao je Toma propovjed sv. Franje u Bologni na trgu pred Municipijem. Ovoj neobičnoj skupštini pod otvorenim nebom prisustvovalo je veliko mnoštvo, malne cijeli grad, a među njima naravski profesori i đaci universe. Svetac je govorio o anđelima, ljudima i demonima, o posljednjem sudu, o nagradi i kazni. Argumenat nije bio nov, ali način propovjedanja usjekao se duboko u srce prisutnih, osobito učenih, koji su ostali iznenađeni pojavom ovog siromašnog i prezrenog fratra. Toma je intuirao odmah sveca. Ne samo njegov duh u par redaka, već također i njegovu vanjštinu. Arcidjakon je bio dobar psiholog i slikar. Evo što kaže o vanjštini sv. Franje: »Sordidus erat habitus, persona contemptibilis et facies indecora.« Odijelo mu je bilo gnjusno, osoba neugledna, vanjština ne lijepa. To je portret sv. Franje, kako ga je ocrtao Toma. I tako uz Tomu da Celano, koji je u »Legenda Prima« opisao obličje i spodobu svečevu, uz Mateja Parisa, koji je nacrtao sveca i taj crtež poslao papi Inocentu III., spada i naš Arcidjakon kao izvor za Franjinu ikonografiju.

Toma Arcidjakon umro je u Splitu 8. maja 1269. Njegovo tijelo počiva u crkvi sv. Franje na Obali, koju je toliko ljubio i častio. »Hic me

vermis ledit, animamque qui sibi credit«, tako piše slovima sredovječne romanike na epitafiju.

Split. **Ivo Delalle.**

Sv. Frano psiholog, sociolog i organizator — (St. François psychologue, sociologue et organisateur). — »Sv. je Frano sa svojom ljubavi k siromaštvu iskazao najveću čast najbrojnijem ali zato i najprezrenijem staležu pučkih sirotana. On im je pokazao, da se i u siromaštvu znade da nađe sreća, mir i ljudsko dostojanstvo. Njegov je primjer blagotvorno djelovao na ozlojađene siromahe i utirao put miru sa bogatašima i mogućnicima, čiju sreću sv. Frano nije ni najmanje zavidao. Sv. je Frano unosio duh mira i ljubavi među slojeve vjekovima zavađene kao što su beskućnici i bogataši. Ovim nastojanjem učvršćivao je temelje kršćanskoj sredovječnoj državi. Svetac je bio i vanredan državnički talenat. Platon nije uspio da stvori svoju idealnu republiku niti od 50 obitelji, dok je sv. Frano za samih 15 godina oko sebe okupio preko 5000 muževa, koji su ga slijedili u duševnim borbama i u junačkom žrtvovanju. Još za njegova doba ispunilo se njegovo proročanstvo, da će postati velik vitez«. — (Ozanam).

Sv. Franjo Asiški u našoj umjetnosti. — U našim crkvama i samostanima nalazi se mnogo slika, koje prikazuju sv. Franju u raznim zgodama njegovog života. Većinom su to djela talijanskih majstora različitih škola, poznatih u historiji svjetske umjetnosti. Djela divna i majstorska kao poliptihon od Girolama di Santa Croce u crkvi na Poljudu, Stigmata sv. Franje u crkvi Male Braće u Hvaru, Madona i donatori u koru splitske katedrale. Osim Palme, Bassana, Carpaccia imamo još mnogo slika sv. Franje od naših domaćih, provincijalnih slikara od 1400 pa do konca XVIII. vijeka razasutih tamo amo po većim i manjim crkvama našega primorja. Sva ova djela spadaju većim dijelom u drugu i treću kategoriju umjetnosti, ali nam ona svjedoče o ljubavi i štovanju naših domaćih majstora i klesara naprama velikom Asižaninu. Interesantno je, da je već u prvim počecima došao kult sv. Franje u dalmatinsku umjetnost, i to preko Ankone, odakle je dolazila u XIII. vijeku sva kultura, sav civilizovani municipalni život u dalmatinske gradove. Iz ankonitanskih Maraka bili su rodom mnogi načelnici naših primorskih gradova, a iz Asiza, iz zavičaja sv. Franje, dolazili su k nama gradski notari ili bilježnici.

Kad se 60. godina prošloga vijeka počela u Dalmaciji širiti hrvatska narodna svijest, onda je tek započela i skromno naša narodna umjetnost. Prije tog vremena naši umjetnici većinom su poznati pod talijanskim imenima, jer su uglavnom i boravili u Italiji i u inostranstvu. Naš prvi nacionalni kipar bio je Ivan Rendić. On nije napravio kip sv. Franji, ali je svojim dljetom izradio dva spomenika sinu sv. Franje, našem pučkom pjesniku O. Andriji Kačiću-Miošiću. Franjevački habit resi hrvatsku kulturu javno na našim ulicama i trgovima. Uz Vlaha Bukovca bio je svakako jedan od jačih slikara Celestin Medović, rodom iz Kune na poluotoku Pelješcu. Odgojen u franjevačkom duhu zadržao je sve do svoje

smrti ljubav prama mističnim legendama asiškog siromaha. Hrvatsko moderno slikarstvo počimlje sa Medovićem, a Medović počimlje svoj umjetnički rad sa sv. Franjom. Izradio je više slika sv. Franje, od kojih se ističe jedna u crkvi Male Braće u Dubrovniku, a druga u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu. Medović je prikazivao sveca u stilu klasičnih škola, ali ga je originalno interpretirao na svoj način, pa je ta njegova omiljela slika došla u prva svjetska izdanja svečeve Ikonografije. Medovićev sv. Franjo je u mističnom zanosu i kontemplaciji sa sklopljenim rukama finih i elegantnih poteza.

Uopće u našoj mdoernoj umjetnosti opaža se velika ljubav za prirodu, za pejsaž, a to je donio franjevački duh. Od novijih slikara Ljuba Babić napravio je sliku »Sv. Franjo propovjeda pticama«. Jedan od velikih ljubitelja sv. Franje u Hrvatskoj je Iso Kršnjavi. On je ne samo perom, već i kistom uzveličao divnog Asižanina. Naslikao je za franjevačku crkvu u Zagrebu nekoliko kompozicija iz svečeva života, koje odišu ljubavlju i pobožnošću. Na lanjskoj jadranskoj izložbi u Splitu izložio je slikar Ante Katunarić jedan bakropis »Sv. Franjo«. Od starijih dalmatinskih slikara hoću da napomenem ovom prigodom i Franju Salghetti Drioli, koji je sa velikom zidnom slikom svoje obitelji ukrasio kor franjevačke crkve u Zadru, a izradio je jednu vrlo lijepu oltarnu palu »Sv. Franjo« u klasičnom stilu za župsku crkvu kod Obrovca. Današnji naš najveći živući kipar Ivan Meštrović izradio je prekrasni relijef, koji prikazuje sv. Franju zanesenog u molitvi. Djelo je izloženo na ovogodišnjoj internacionalnoj izložbi u Veneciji i pobuđuje veliki interes publike ne manje od Wildtovog sv. Franje. Neka duh sv. Franje obuhvati i preporodi našu modernu umjetnost. **I. D.**

Štovanje Krista Kralja u franjevačkome Redu. — (Le culte du Crist-Roi dans l'ordre de St. François). — Franjevci su samim dogmatskim učenjem o prvenstvu Kristovu pripravljali štovanje Krista Kralja, a dosljedno i utemeljenje istoimene svetkovine.[1]) Ali su mnogo djelovali i izravno u istu svrhu. Sv. Franjo sve je usredotočio u Kristu. Za nj je Krist bio početak, središte i svrha cijeloga stvorenja. I tim je udario temelje franjev. vjerskom životu i teološkom sustavu.[2]) U franjev. Redu nikle su i razvile se upravo one pobožnosti, koje upravce ili neupravce ističu vlast Kristovu nad unutarnjim djelovanjem duša i nad cijelim javnim društvenim životom.[3])

Do druge polovice 19. v. nije se čutjela potreba posebne svetkovine Krista Kralja. I sv. Pismo i usmena predaja uče, da je Krist kralj cije-

---

[1]) Vidi Antonianum-Periodicum Philosophico-theologicum trimestre, Roma 1926. Fasc. 3: P. Chrysostomus Urrutibeheti, O. F. M., Doctrina et cultus Christi Regis in Ordine Fratrum Minorum, str. 289-308.

[2]) Vidi moju raspravu u ovom svečanom broju N. Revije: Duns Skot i svetkovina Krista Kralja, str. 285—307. — P. Ubald d'Alençon, L'Ame Franciscaine, éd 3, Paris 1926., str. 87—100.

[3]) Vidi L'Ame Franciscaine, str. 96, bilj. 1.

loga svemira. Kao kralja i kršćani su Ga vazda priznavali i štovali. Ali to štovanje nijesu očitovali posebnom svetkovinom, nego pod raznim oblicima drugih pobožnosti.

Nadošla su teška i mučna vremena po Crkvu i ljudsko društvo. Francuski Prevrat nastojao je da poruši temelje ljudske zajednice. Potkopao je i Božji i ljudski auktoritet. Zanijekao Kristu i Crkvi pravo da vladaju svojim zakonima nad javnim životom. Prevratnici su proglasili takozvana »čovječja prava« protiv Božjih. I otada je išlo sve na gore. Zloglasni **lajicizam** zavladao je javnim životom. Čovječanstvu je zaprijetio neizbježivi slom. Istinski ljubitelji ljudskoga društva zapazili su ljutu pogibao i njezin izvor. Vidjeli su, da nema spasa nego jedino u povratku Kristu i Njegovoj Crkvi. Pod uplivom milosti Duha Svetoga nicale su razne pobožnosti i malo pomalo vodile ispaćenoga čovjeka pod blagi jaram presv. Srca Isusova.

Štovanje presv. Srca hvatalo je kod kršćana sve dublji korijen. I biskupi i vjernici tražili su, da se ovo Božansko Srce proglasi kraljem ljudskoga društva.[4]) U istu svrhu nastali su euharistični kongresi. Na njima se je na najočitiji način očitovala kraljevska Kristova moć. Narodi su letjeli k bož. Kralju ljubavi, klanjali Mu se, tražili kod Njega lijeka za pojedince i društvo. Pijo X. obnovio je lijepi običaj prvih kršćana, čestu sv. Pričest. Tim je umekotio tvrdo zemljište ljudskoga srca i pripravio ga, da primi ugodni jaram Krista Kralja. Sve ovo bila je samo priprava za utemeljenje posebne svetkovine Krista Kralja, ili ispravnije govoreći razni oblici istoga otajstva.

Franjevci su bili u prvim redovima, da izvojšte prava Krista Kralja. Preč. O. Bernardin iz Portogruara, geneal franjev. Reda, vazda je imao u srcu i na jeziku uzdah: »Oh, moj Bože, za čim vazda uzdišem, je: Neka dođe kraljevstvo tvoje, i boli me, što veoma malo činim, da se Isusu Kristu povrate Njegova prava.«[5]) Ljubav presv. Srca uzrok je opstojnosti cijeloga svemira. Stoga je Kristova ljubav kraljevska ljubav, čijemu slatkom jarmu treba da se pokloni svako srce. Ovaj sv. muž imao je osobitu ljubav prema presv. Srcu. G. 1874. posvetio je cijeli Red kraljevskoj ljubavi presv. Srca, sastavio posvetu, kojom se franjevci svake godine posvećuju Bož. Srcu na Njegovu svetkovinu.[6]) Ustanovio je razne pobožnosti, da se što više uvriježi ljubav prema Presv. Srcu u njegovu Redu. I to mu ne bi dosta. Još dva puta — g. 1875. i 1885. — i to baš **u svetištu presv. Srca: Paray-le Monial-u** na najsvečaniji način posveti i sebe i Red Presv. Srcu. God. 1882. stupi u družbu: **Udruženje katolika za uspostavljenje prava Isusa Krista,** koju je osnovao Renski kan. Leman.[7])

[4]) Document. cath., t. 10. (1923.), col. 855—58.

[5]) O. Ignacije Beschin, O. F. M., La regalità di Gesù Cristo e l' Ordine francescano, L' Osservatore Romano, an. 66, 9 genn. 1926, n. 6.

[6]) Rituale Romano-Seraphicum O. F. M., Ad Claras Aquas, 1910.

[7]) L' Osservatore Romano, l. c.

Do g. 1888. nije se Krist kao kralj izrijekom štovao. Drugom polovicom 19. v. štovalo se je **Euharistično kraljevstvo Kristovo i kraljevstvo Bož. Srca.** Spomenute godine franjevački gojenci u Bordeaux-u napraviše nacrt, kako bi posebnom svetkovinom proslavili Krista Kralja. God. 1890. na Navještenje Marijino prevedoše svoju namisao u djelo. Novu svetkovinu prihvatiše razne redovničke, franjevačke zadruge i obećaše Bogu, da će se izmjenično na sedmice pobožnim djelima žrtvovati za njezino proširenje po Francuskoj i cijelome svijetu. Tako n. pr. kćeri sv. Klare u Cambrai-u i Arras-u posvetiše se za deset godina širenju kraljevstva Kristova. Njihovom pobudom preko 20 tisuća redovnica iz raznih Redova odluči, da će sedmično posvetiti jedan dan širenju kraljevstva Kristova.

Sinovi sv. Franje nijesu bili zadovoljni, da ova pobožnost ostane samo u redovničkim zadrugama, nego su nastojali da je raznim sredstvima raširi i među vjernike, osobito trećorece. Tako su među mirskim svećenstvom, za vrijeme duh. vježba, dijelili razne knjige i knjižice, koje pišu o prvenstvu Kristovu. U istu svrhu sastavljali su i širili razne molitvice. Jedna ovako glasi: »Isuse Kriste, priznajem Te za kralja sviju. Sve što je stvoreno, zbog Tebe je učinjeno. Vrši nada mnom sva svoja prava. Obnavljam zavjet krštenja, odričem se sotone, njegovih taština i djela, i obećajem, da ću živjeti kao pravi kršćanin. A osobito se obvezujem, da ću prema mojim silama nastojati da slave pobjedu prava Božja i Tvoje Crkve. Bož. Srce Isusovo, prikazujem Ti sva moja siromašna djela u svrhu, da postignem, e da bi svako srce priznalo **Tvoje sveto Kraljevstvo** i da bi se tako kraljevstvo Tvoga mira utemeljilo na cijelome svijetu. Tako budi.«[8]) Molitva je bila raspačana u više milijuna primjeraka.

I u misijama su franjevci širili spomenutu pobožnost. O. Ivo M. Puliquen odluči sagraditi u Kini crkvu na čast Krista Kralja. Poslije njegove smrti dovrši djelo g. 1917. franjevac Adeodat Wittner, apostolski vikar u istočnomu Shantungu.

O. Gemelli, O. F. M., rektor sveučilišta presv. Srca u Milanu, upravio je molbu sv. Ocu sa lijepom raspravom, da ustanovi svetkovinu kraljevstva Presv. Srca.[9]) 25. ožujka t. g. nastojanjem franjevaca utemeljena je u Aurillac-u: **Družba Krista Kralja cijeloga svijeta.**[10])

Iznesene činjenice uvjeravaju nas, da su franjevci i svojim teološkim sustavom i tradicijom svoga Reda, a i novijim nastojanjima mnogo pridonijeli utemeljenju svetkovine Krista Kralja.

Fr. Bono M. dr. Radonić.

[8]) Vidi Antonianum, l. c. str. 306, bilj. 1. — Tko moli pobožno molitvu svaki dan uz obične uvjete, dobiva potpuno oproštenje, — S. C. Poenit, 21. febr. 1923.

[9]) Acta Ord. F. M., Fasc. V., 1926., str. 147—155.

[10]) Antonianum, l. c. str. 355.

Sv. Franjo u našoj literaturi. — Franjevačka duša, koja je spjevala prvu talijansku pjesmu »Il cantico del Sole« i tako otvorila put literaturi velikog Danteovog slova, kumovala je bez sumnje pri porodu i prve hrvatske umjetne pjesme. Ne ćemo ovdje nanizati onaj veliki broj sinova sv. Franje, koji su od utemeljenja franjevačkih samostana u našoj domovini pa do danas doprinijeli zlatne tribute našoj literaturi počamši od fra Bernardina Splićanina do jednog modernog književnika kakav je bio fra Ivan Despot, već ćemo se osvrnuti ako ne na glasove, a to barem na odjeke franjevačkog duha u našoj književnosti. Specijalnih tvorevina u tom smjeru nemamo osim latinske pjesme dubrovačkog humaniste Hrujila Petrovića, spjevane na temelju legende, da se sv. Franjo zadržao u Dubrovniku prigodom svog polaska za Istok, kamo ga je vukla velika čežnja za apoštolskim radom i krunom mučeništva.

Naš prvi pjesnik Marko Marulić Splićanin, koji je u »versih hrvatskih« složio epos »Juditu«, nije direktno pjevao o sv. Franji, ali je u svojim pjesničkim djelima hrvatskim i latinskim podražavao duh franjevačke poezije. Nije istina, kako su to htjeli neki moderni kritičari, da su »Fioretti« nešto slična »Vrtlićima«. Oni jamačno nisu pročitali »Fiorette«. Istina je, da naši starohrvatski pjesnici nisu dostigli vedrinu ni onu ljubav prama prirodi, kako to nalazimo u »Fiorettima«, ali su bez dvojbe stajali pod uplivom franjevačke pobožnosti i kontemplacije. Takav je primjer Marko Marulić.

Marulić je bio pobožan prama sv. Franji. Ako je znao katkada i šibati razne redovničke mane, uvijek je to činio iz uzvišenijih motiva kao gorljivi i revni katolik. Htio je, da bude pokopan u crkvi sv. Franje na Obali, gdje mu i danas kosti počivaju vječni san. Neki članovi njegove obitelji pokopani su u franjevačkoj crkvi na Poljudu. Ljubav prama sv. Franji gojio je i starohrvatski pjesnik Jerolim Kavanjin, auktor »Bogatstva i Uboštva«. I on počiva pod svodom crkve Konventualaca u Splitu.

Kazali smo prije, da jačih glasova franjevačke duše nema u našoj literaturi ni starijoj ni modernoj. Imamo po koji slabi odjek. Tu i tamo nalazimo kod naših modernih pjesnika mnoge izražaje iz »Fioretti-a« u toliko, u koliko je sva moderna poezija od Whitmanna do Chestertona, od Claudela do Jammesa, od Pascoli-a do Cardonella poprimila smisao prirode u franjevačkom duhu. Otkada je početkom našeg modernog vijeka sv. Franjo bio proglašen od učenjaka i historičara modernim svecem, otada je također postao savremen i u poeziji. Nema tog modernog pjesnika, koji nije barem pokušao da zaviri u poeziju ovog skromnog umbrijskog pjesnika. Tko je dublje zavirio, našao je izvor čiste poezije. Na tom izvoru je ostao, crpeći i dalje vodu života i svježine. Franjevačka poezija je onaj modri cvijetak, koji nalazimo i onda kad je svo drugo cvijeće usahlo od leda moderne skepse i tragične dosade od sjetilnih uživanja.

Pjesnici kao Vladimir Nazor i Dragutin Domjanić gledaju prirodu s očima franjevačkim. Bogatstvo je tašto, a siromaštvo je bogato, ako se ljubi i ako se ne traži drugo. Nazor pjeva vrapcu, travki, svakom i najneznatnijem stvorenju. U svojim pričama uzimlje metodu »Fioretti-a«. Dao Bog, da sa franjevačkim koloritom dođe u njegovu poeziju i pravi franjevački duh. U jednoj pjesmi, posvećenoj Tinu Ujeviću, koja je izašla u novom zagrebačkom »Vijencu«, aludira Nazor na siromaštvo i prezir sveca Asižanina, našeg brata Franje. Nešto jači i markantniji odjek nalazimo u Vojnovićevoj pjesmi »Vox clamans«, koju je spjevao prigodom smrti Lava Tolstoja. U toj prigodnoj pjesmi gleda Vojnović u viziji velikog ruskog filozofa, koji je dubokim istraživanjem došao do ideje evanđeoskog komunizma. Tolstoj se susreta sa sv. Franjom i Franjo mu kliče »Brate Lave«. Nešto slična opjevao je i talijanski pjesnik Giovanni Pascoli. Vojnovićeva pjesnička invencija može biti zgodna, ali svetac sa racionalističkim filozofom nema ništa zajedničkoga. Temelji franjevačkog komunizma jesu djela svetosti, a Tolstojevog revolucija, koja je Rusiju bacila u kaos, kako i sami vidimo.

Mlađi katolički pjesnici mogu se najljepše inspirirati na životu sv. Franje i dati našoj poeziji, koja se danas nalazi u dekadenci forme i sadržaja novog, živohranog poleta. **I. D.**

Zasluge hrvatskih Franjevaca-Trećoredaca za prosti puk i pučku kulturu. — (Ce que les Franciscains du Tiers-Ordre régulier ont fait pour la langue slave et le bien du petit peuple croate. Un document inédit.). — Sedamdesetih godina 18. vijeka mletačka je vlada bila izdala više naredaba, kojima se ograničuje broj redovnika i njihovih samostana. Za većinu redova bio je to smrtni udarac. Redovničke starješine utocima i spomenicama na Senat nastojali su, da udarac odbiju ili barem ublaže. Držali su, da će na vladu najviše djelovati, ako dokažu, da njihovi redovnici ne žive samo za se nego da rade i za dobro puka. U državnom arkivu u Veneciji (odsjek Aggiunto sopra i Monasteri, Busta 103) ima jedna spomenica dalmatinskih Franjevaca-Trećoredaca — bez nadnevka, ali bit će svakako pisana oko g. 1779. — u kojoj iznose pred mletačku vladu svoj kulturni i humanitarni rad za dobro hrvatskih seljaka i mornara. Trećoreci, veli spomenica, vrše tačno sve duhovne službe kao i drugi redovnici na mletačkome kopnu, t. j. propovijedaju, ispovijedaju, naučavaju, tješe bolesne, krijepe umiruće i obavljaju službu Božju u crkvi. Ali oni rade još nešto u čemu se od ostalih razlikuju. „Oni jedini ne samo u Dalmaciji nego na čitavom mletačkom zemljištu po svom starodrevnom obredniku vrše crkovne službe u pravom i čistom matičnom jeziku ilirskom, iliti slovima jeronimsko-slavenskim (nella vera purgata madre lingua Illirica, o sia literale Gerolimiana Slavonica), koji je vrlo potreban, općenit (omogenia) i kojega jedino razumije dalmatinski narod. I zato ovi redovnici služe u državnoj vojsci, u bolnicama, u tamnicama, po selima na pomoć dušobrižnika, osim što i sami proviđaju tri župe u šibenskoj biskupiji: u Perviću, u Šepurini i u Kaprijama. Sve ovo potvrđuju javni i privatni dokumenti."

Drugi bi bio razlog njima u prilog njihova požrtvovnost za vrijeme kuge. „Kad je prošlih vremena kužna bolest harala po gradovima i krajinama Dalmacije te se svjetovni svećenici i neki redov-

nici — da umaknu smrtnoj pogibelji — zakloniše na morska ostrva, sami fratri-trećoreci zamirnom požrtvovnošću i ljubavlju ostadoše da dvore jadne okuženike za sve vrijeme dok je trajala pošast, uz veliku opasnost života, o svome trošku bez ikakve koristi. I ovo potvrđuju javni spomenici."

Treći je dokaz primanje putnika. „Njihovih 15 manastira jest petnaest divnih gostinjaca za podanike bilo kojega staleža, ali naoseb za seljake kad dođu u gradove i za mornare kad pristanu u luke i u mjesta gdje se nalaze ovi redovnici, budući da nemadu drugog zakloništa do trećoredskih manastira. Ovi im odmah daju konačište, vatre i koliko je moguće pokrijepe ih hranom. Nema dana da da ih ne dođe velik broj. Svi su lijepo primljeni i zaklonjeni kršćanskom ljubavlju tako, da se svak čudi kako ovi redovnici, i sami siromašni, mogu snositi teret ove trajne i izdašne ljubavi, bez koje bi mnogi zagorci skapali od glada po ulicama. I ovo potvrđuju mnogi autentični dokumenti."

Spis napokon spominje prosvjetno djelovanje ovih fratara. „Trajno drže škole za hrvatske (illirizi) mladiće bilo koje dobi i staleža. Primaju svakoga tko je voljan da uđe [u školu], proviđajući svima besplatno stan, obuku, hranu pa i liječnika i lijekove. Svaki je potpuno slobodan da uđe i da ostavi školu kad hoće bez ikakve odštete za one koji odstupe. Mladićima koji prigrle samostanski život, red daje habit, prepušta ih u novaštvo, spravlja na zavjetovanje, dopušta da izaberu po svojoj volji samostan kome da se pridruže (filiatio) bez ikakve tražbine... Dokumenti, koji potkrijepljuju sve ove tvrdnje, već su prikazani Preuzviš. Magistratu«.

Ovaj memorandum držim važnim spomenikom. Pisac je nastojao da zasluge redovnika pred Vladom što jače odskoče. U tu je svrhu možda i gdjekoju stranu uljepšao, no kako su tvrdnje bile popraćene prilozima i svjedodžbama javnih i privatnih lica, to moramo držati, da sve navedene tačke u bitnosti odgovaraju istini. Ne znam je li ovaj spomenik bio dosada poznat i objelodanjen. U svakom slučaju on jasno govori o kulturnom, nacionalnom i humanitarnome radu ovih sinova sv. Franje, i to baš onda, kad je domaća inteligencija pod tuđinskim gospodstvom svoj jezik batalila i svoje se narodnosti stidjela.

Fr. K. Eterović.

Utisak s I. franj. hrvatskog poklonstva u Asiz. — (Impression d' un pèlerin, membre du I-er pèlerinage jubilaire croate à Assise. Combien notre nation est redavable aux fils de S. François.) — Vlč. g. I. Delalle, poznati naš književnik, pratio je prošlog augusta poklonike u Asiz i Rim. Već je dosada u više članaka objelodanio svoje dojmove s hodočašća. Iz njegova priloga »Na grobu sv. Frane. Assisi« (»N. Doba«, Split, 26. VIII. 1926., br. 196) prenosimo ovaj ulomak:

„U ovoj crkvi [San Francesco] obavljene su sa strane naših hodočasnika sve pobožnosti najljepše. Prvi dan služio je u srednjoj crkvi misu za hodočasnike splitski biskup dr. Kvirin Kl. Bonefačić na oltaru

povrh svečeva groba. Ljepota ovog crkvenog čina bila je vanredna. U mističnoj tami crkve vidjelo se svjetlucanje prekrasnih Giottovih afreska. Tako bogato, a opet sve jednostavno. Na oltaru šest prostih kandelabra od željeza sa križem. Narod je od ganuća plakao. Sutradan je splitski biskup prikazao žrtvu u dolnjoj crkvi upravo na grobu sv. Frane. Biskup je bio sve dane gost plemenite asiške obitelji Fioriti. Užival sam gledati ovaj naš narod iz svih krajeva naše domovine oko svoga biskupa, koji je vodio hodočašće. To je narod, koji sv. Franji zahvaljuje dobar dio svoje slobode i svoje kršćanske civilizacije. Narod, koji je obodren propovjedanjem Ivana Kapistranskoga oslobodio Beograd od Turaka i spasio zapadnu civilizaciju. Narod, koji je konačno oslobođen od polumjeseca zahvaljujući sinovima sv. Franje, najvećim prijateljima bijedne raje. U doba kolca i konopca duh sv. Franje bodrio je naš narod i on ga je spasio. Južni Slaveni duguju mnogo sv. Franji i oni su s ovim hodočašćem upravo mnogobrojnim i imponentnim pridonijeli tribut iskrene zahvalnosti u ime svoje vjere i svoje kulture velikom Asižaninu pred licem svijeta. Naš narod osim vjere naučio je i narodnu pjesmu od Fra Andrije Kačića do Fra Grge Martića. Oni su još i danas najpopularniji pjesnici kod naroda, jer su kao nitko shvatili dušu narodnu. Kad je bilo sve zamrlo, na ognjištu našega primorja i naše zagore čuo se je »Razgovor ugodni naroda slovinskoga«.

Dok je biskup govorio misu, činilo mi se da vidim oko groba sv. Frane sve one fratre-mučenike, sav onaj narod nabijen na kolce i obješen na vješala tanka iz svih krajeva naše ujedinjene domovine, pa i veliku dušu našeg prvog pjesnika Marka Marulića Splićanina, trećoreca u rajskoj slavi."...

Pismo sv. Ivana Kapistrana, franjevca, papi Kalikstu III. o slavodobiću nad Turcima u Beogradu dne 22. srpnja god. 1456. — Une lettre récemment découverte de S. Jean Capistran à Callixte III sur la victoire des chrétiens à Béograd le 22. juillet 1456.) — Narodni pjesnik fra Andrija Kačić-Miošić sa svojim »Razgovorom ugodnim...« ovjekovičio je međusobnu kršćansku i narodnu ljubav istokrvne braće Hrvata i Srba. Povijest nam bilježi i drugoga velikoga sina sv. Franje Asiskoga, koji je na ponukovanje rimskoga pape pošao da pomogne Srbima u njihovoj krvavoj obrani protiv Osmanlija. To je »Ivan Kapistrane« — kako ga nazivlje narodna pjesma. Povjesnici priznaju odlučni utjecaj ovoga svetoga franjevca kod obrane Beograda od Turaka g. 1456. Marni franj. povjesnik P. Michael Bihl O. F. M. otkrio je u Salzburgu, u benediktovskom manastiru sv. Petra dosad nepoznato pismo sv. Ivana Kapistrana, kojim obavješćuje Kalikst III. o tom historičnom beogradskom slavodobiću nad Turcima.

Pismo je prvi put objelodanjeno ove godine u »Archivum Franciscanum Historicum« [Januarius, an. XIX. (1926) Fasc. I. Quaracchi presso Firenze]. Iznosim ga u hrvatskom prijevodu radi njegove historičke vrijednosti i za našu domaću povijest. Ujedno želim, da braća Srbi vide u njemu nov dokaz kako se vjerski i

narodni interesi međusobno pokrivaju, i da je u potrebama katolički zapad redovito išao u pomoć kršćanskom Istoku.

Pismo je pisano u Slankamenu, nedaleko Beograda, a glasi:

Sveti Oče! Moj Vam poljubac nogu i sve do smrti srdačna i pokorna poslušnost. — Niti ljudska pamet može zamisliti niti jezik izreći onu hvalu i čast svemogućemu Bogu i Gospodinu našemu Isukrstu, na zaziv čijega Imena dao nam je da izvojštimo ovu njegovu slavnu pobjedu. O Presveti Oče! držim da ni Ti ne bi mogao odoljeti suzama, da je Tvoja Svetost vlastitim očima vidjela, iz kakovih i kolikih pogibli Svevišnji je izbavio kršćanski narod.

Nevjerni Turci razoriše zidine, utvrde i zgrade glavne naše obrambene tvrđe, da prvim nasrtajem zastraše ne samo moćno hungarsko kraljevstvo, već i cijelo kršćanstvo. Već se Turci bijahu popeli preko zidinâ, što ih porušiše topovima i lumbardama. Ne pretjerajem, ako ustvrdim, da probiše prve opkope možda na triestak mjesta, kroz koja pokušaše zasuti jarak i opkop, da se sad lakše popnu na porušene unutrašnje utvrde i bedeme. Bog im ovo dopusti, da ih što teže pedipsa: uđoše u grad misleći, da su tvrđu zauzeli uz pomoć svojih đavolskih lumbarada i spravâ, ali budući mi pod zaštitom ljubavi i milosrđa Gospoda našega Isukrsta, ne kažem, da nam nijesu ništa nahudili, već samo malo, dok njih izginulo više tisuća. U prvoj našoj navali prebrojio sam 44 neprijateljske galije: sve su porušene, a zapalio ih je sam nevjerni Kristov dušmanin. Poslije smo doznali, da je Turčin imao 64 galije, od kojih smo mi zarobili dvadeset. Deset smo ih svladali u prvoj navali uz pomoć Vaših križara, od kojih još su kod nas tri veće i dvije manje. A što da kažem o turskoj kopnenoj vojsci, koja po kazivanju njihovih pribjeglica iznosila je do 100 tisuća oružanih vojnika, dok nekoji tvrde, da ih je bilo 120 tisuća. Sveti Oče, velika li je snaga našega gospoda Isusa Krista, jer kad se nitko nije našao da zastupa Vašu Svetost, ja sâm glavom morao povesti vojsku, upravljati bitkom i izvesti je na polje suprot Turcima.

Prije bitke više sam puta opomenuo i podučio naše vojnike — poput Josue pred Jerihom — kad ja zazovem i zavičem presveto Ime, neka i oni iz svega grla viču: Isuse! I tako, presveti Oče, kad sam okupio nemalu vojsku i prvi ja stao zazivati Isusa, svi mi odgovoriše, premda zbog rijeke Save teško nam bijaše prijeći suprot ovim neprijateljima Isusa Krista, te smo prelazili s pomoću malo lađa. Kad su dušmani Kristovi čuli naše snažne glasove i odlijegajuću viku, ovi nevoljni nevjernici umah srnuše u bijeg, a da još nitko nije na nje navalio. Ustade Bog i Gospodin naš Isukrst, pa se raspršiše njegovi neprijatelji i kao dim se rasplinuše i kako se vosak topi uz vatru, tako pogiboše dušmani ispred lica Božjega.

Presveti Oče, da li je dosta vas kršćanski narod da prinese dostojnu hvalu i čast Gospodu našemu Isusu Kristu, koji se sâm borio za sebe i na našu obranu te je potukao i srušio vojsku silnoga Turčina na njegovu golemu sramotu i nedaću, i da do konca svijeta tolikoj Kristovoj pobjedi zahvaljuje cijelo kršćanstvo?

Ometaju me, sveti Oče, mnoge stvari i zabavljen sam teškim poslima, u koje me uprtila Vaša Svetost pa nemam Vam kad sve pričati. Ali evo pred Vaše noge šaljem odličnoga gospodina Jeronima Paduanca, koji će u dokaz tolike pobjede predati V. S. jednoga plemića dječaka iz Bosne, koji u majčinoj utrobi zarobljen i odveden u Tursku, bio je odgojen na kraljevskom dvoru, dobre je ćudi i oštrouman. On će izvijestiti Vašu Svetost o prilikama velikoga Turčina i o njegovoj sadanjoj nesreći, pa oba preporučam V. S. Iako sam ja nevrijedan crvić pod nogama V. S. te sam nedostojan i nevrijedan Vaše milosti i posla kojega ste mi povjerili, ipak dužnom poniznošću kao i Abraam usuđujem se govoriti i prositi, koliko dopušta V. S., a govorim samo ono, što se tiče spasenja duša i zaštite vjere kršćanske, na slavu i čast Kristova Imena, što je nad svakim imenom, koje nek za dugo vremena sretno podrži V. S. svetoj svojoj crkvi.

Iz Slankamena, 23 srpnja 1456., nakon bijega silnoga Turčina, proti kojemu jučer nas je Svevišnji obdario pobjedom, i to baš na dan sv. Marije Magdaline, poslije strahovitoga i užasnog boja. — Sigurno znam, da smo oteli Turcima 32 topa: u našim su rukama. Nakon moga odlaska sa bojnoga polja da pođemo na susret Vašem prečasnom legatu, pisao mi je odlični gospodin Ivan (Huniades), vojskovođa, da je sigurno poginulo polovicu vojske velikoga Turčina. — **Fra Leonard Bajić.**

Nevjerojatno širenje franjevačkog pokreta. (Propagation vraiment extraordinaire du mouvement franciscain. Grand nombre de Saints). — Jednoć je sv. Franjo u viđenju vidio oko sebe bezbrojno mnoštvo svojih vojnika. Viđenje se obistinilo. Pri njegovoj smrti njegova su duhovna djeca bila razasuta po cijeloj Evropi pače i preko njezinih granica. Još za Franjina života vidimo cvatne franjevačke provincije u Engleskoj, Njemačkoj, Španjolskoj, Francuskoj, Italiji pa i na samom balkanskom poluotoku i u dalekoj Siriji. Franjevce ljube nesamo priprosti ljudi i sirotani nego se za njihovo prijateljstvo otimlju i isti mogućnici. Umjetnici i učenjaci, svi žele ići stopama asiškog Patrijarhe. Među djecom sv. Franje vidimo papa, kardinala, biskupa, kralja i kraljica i svjetskih knezova. Ovaki ljudi nijesu se stidjeli uzeti na se prostu franjevačku mantiju i opasati se tvrdim franjevačkim pasom. Dokako, da je najveći franjevački ponos, veliki broj svetaca i svetica iz franjevačkoga Reda, što se ima zahvaliti misionskoj revnosti za spasenjem duša, u kojoj je sam sv. Utemeljitelj uzorno prednjačio. Pri širenju franjevačkog pokreta gledamo nanovo opetovano čudo širenja kršćanstva u njegovim prvim vjekovima. Jedino vanredna Božja Providnost može da protumači ova dva vrlo znamenita događaja. — E. d. B.

Franjevac — konvertit. — (Un célèbre converti, fils de S. François.) — Svi veliki konvertiti dali su nam u sjajnim psihološkim radovima proces njihove konversije. Tko se ne sjeća divnih, dubokih stranica Ruvilleove: Natrag sv. Crkvi; tko da zaboravi potresne stranice Rette-

ove: Od đavla k Bogu? Papini, kao spomenik svoje zahvalnosti Kristu na Milosti konversije, napisao je onaj divni roman »Storia di Cristo«, koji je zašao u sve kutove Europe u 100.000 istisaka... I ovi sretni duhovi, puni svijetla i topline, uprav su najsimpatičnije ličnosti novog čovječanstva, koje žive od Boga, Boga propovijedaju s novim, divnim uvjerenjem, žarkom, toplom riječju, osjećajem punim nadnaravnosti.

Danas imamo čitavu literaturu o konversijama, napisanu od istih konvertita. Pače imamo sjajnih radova, koji s psihološkog zrenika promatraju fenomen konversije. Upozorujem na lijepe radove Jolyja. I ova literatura o konversijama i ovi psihološki radovi o konvertitima svugdje su traženi: konvertiti su osovine, oko kojih se vrti sretna znatiželja kršćanskih i nekršćanskih krugova, jer su divna apologija Vječne Istine, koja u sjaju Milosti primljene od konvertita blista u proljeću Duhovne Ljepote...

Čudnovato! Dok svi konvertiti opisaše, po primjeru velikog Augustina, proces svojeg duhovnog preporoda, jedan od najodličnijih konvertita XX. vijeka — o. Gemelli, milanski franjevac — nije ništa napisao o svojoj konversiji. Od 20 godina svi bezbrojni njegovi stovatelji čekaju s najvećom zebnjom djelo iz pera obraćenog socijalista, druga Trevesa i Turattija — — — ali Gemelli šuti, šuti... I njegov je muk silno poučan, jer njegov rad, golemi rad bolje od ijedne pisane riječi svjedoči iskrenost, dubinu i vrijednost njegove konversije...

*

...Nazad 30 godina u Italiji se je snažno afirmirao socijalistički pokret. Po bezbrojnim tvornicama proletarijat se organizirao pod crvenim zastavama. U ime slobode rada nijekali su sve ljepote kulturnog, moralnog i religioznog života. Opijenost raspojasanog živinskog života bio je ideal tal. socijalizma — — i u porušenju oltara i prijestolja, u srušenju svrhunaravnog i državnog auktoriteta vidjeli su eldorado gladnog i žednog proletarijata. Gemelli u to vrijeme bio je na universi u Paviji. Živio je neobuzdano: s razvratnim drugovima klatario se po pavijskim ulicama i u mladenačkom žargonu zaprisegnu na crvenu zastavu. I bio je neumorni socijalistički propagandist. Kako je bio jake i gvozdene fizičke konstrukcije, letio je i po selima da širi »evanđelje« marksističkog materijalizma, koje je do grla proživljavao u pavijskom i milanskom socijalističkom društvu. Kako je bio umno superioran, imenovali su ga urednikom nekog socijalističkog revolverskog lista. Bili su to žalosni dani čovjeka, kojeg će Milost Srca Isusova taknuti, da postane jedan od najneumornijih misionara božanskih ideala u savremenom tal. katoličkom društvu...

Gemelli doktorira u medicini, i specijalizira se u kirurgiji u Paviji, gdje je imao za učitelja najpoznatijeg modernog tal. fiziologa Golgia. Vrati se u svoj rodni Milan, u krilo svojeg roditelja, koji poput njega nije ništa htio znati o vjeri. Ali netko je molio: netko nepoznat je molio za obraćenje mladog medicinera-kirurga, kojeg Crkva Božja mnogo, mnogo trebaše. On osjeti u sebi neku grižnju savjesti, neki duševni nemir, neku nutarnju bol, koja ga je silila — na razmatranje. Dao se na

konsultiranje svih apologetskih djela, koja dokazuju opstojnost Boga. Ali u nijednom nije našao zadovoljujući odgovor na svoje sumnje. Čitao je, tražio je, mučio se i grizao u sumnjama. No uzalud! pisano slovo nije mu razbilo sumnje u opstojnost osobnog Boga. Zdvojan, nemiran, mrk — nervozan mladi liječnik provodio je crne, očajne, čemerne dane. Oblaci su zastirali vedrinu njegova duha: tutanj grijeha izgrizao je njegov mir: — — i ljepota njegova Milana, i udivljenje drugova i drugarica, i čarni plesovi i nenatkriljive opere i operete milanske »Scala« nijesu bile kadre da uguše u njemu želju da vidi svijetlo, da nađe Mir, da živi za Dobro.

* * *

...Nenadano mu dođe pod ruku — jedino ovo se je prevario otkriti nam o. Gemelli u uvodu, koji je napisao Olgiatijevu »Carlo Marx« — jedna poslanica Leona XIII. Pročita je na dušak, pročita po drugi put i kao munja se rastrgaše oblaci u njegovoj duši: vidi ponor zla i ljepotu dobra: Milost ga obuhvati i pade na koljena kličući: Peccavi. I nenadano ovaj milanski socijalist, drug Gonzalesa, Trevesa i Turattija, obrati se: odluči ispovijediti se i živjeti život dostojan njegova uma. U isti mah sa konversijom dobi milost zvanja. Htio je da potpuno reparira zlo, koje je počinio, potpunim odvojenjem od svijeta...

...Roditelji, prijatelji, društvo opazilo je nenadanu promjenu. Prije prvi u igrama, zabavama i bučnim, revolucionarnim meetinzima. Sad veseo — šuti; radostan — udaljuje se od drugova, i miran — živi u samoći meditirajući o koraku, koji namjeravaše učiniti. I odluči se da u redovničkom životu reparira svoje mladenačke grijehe. Kad su neki doznali, da misli u Red, toliki su se našli kao posredujuće osobe, koji mu svjetovahu da uđe u isusovački red. A on je mislio i molio: — — i nekog dana vesela duha i odlučne volje pokuca na vrata milanskog franjevačkog provincijala izrazivši svoju neoborivu volju, da stupi u Serafinski perivoj. To je bilo nazad 21 godinu...

...Ali sad su nastali teški dani za mladog konvertita. Najtežu borbu morao je imati s najdražim svojim: sa svojim roditeljima. Njegov otac protrnu na pomisao, da njegov sin postaje od liječnika — bosonogi Franjevac! Veće sramote njegovo materijalističko srce nije moglo zamisliti! I metne svoj roditeljski »veto«, apsolutni veto, koji se, za sreću, razbi o gvozdenu odlučnost mladog konvertita. Uđe u nocijat i nakon godine dana bi ređen. Od svojeg starješine dobi dopust i pođe na inostrana sveučilišta: Berlin, München, Beč i t. d., gdje se specijalizira u biologiji, i u školi Külpea u eksperimentalnoj psihologiji. U svojem znanstvenom radu, u svojoj izvanrednoj pripremi — — Gemelli, svećenik Kristov u Redu Asiškog Serafina, u sreći da je ostvario ideal svojeg zvanja, osjećao je grozni trn posvemašnjeg odijeljenja od svojih roditelja. Njegov otac kroz 20 godina nije htio s njim da progovori. Ali došao je dan slave. Kad je nazad 5 godina Gemelli zapjevao u kapeli Kat. Sveučilišta »Veni Sancte Spiritus« kao Rector Magnificus, njegov otac, do jučer bez vjere, sada milošću prosvijetljen, pristupi k oltaru i iz ruku sina-konvertita primi Euharistiju. U tom času suzama se pozdraviše otac i sin: i Gemelli na vrhuncu svoje slave u isti čas osjeti u srcu potpunu Pobjedu svoje Vjere...

* * *

Premda imam in votis potanko prikazati našoj katoličkoj javnosti titanski organizatorni i znanstveni rad ovog danas najpoznatijeg franjevca... to ipak i za ovaj svečani broj Nove Revije samo ću ukratko spomenuti neka djela mojeg učitelja eksperimentalne psihologije.

Kako rekoh, Gemelli započe svoju znanstvenu karijeru na pavijskoj universi. Doktorira se 1902. Odmah se je posvetio biološkim istraživanjima, osobito u istologiji proučavajući fenomen ipofizije, o čem napisa duboke studije, mnogo uvažene u znanstvenim evropskim krugovima.

Poslije se je dao na apologetsko polje braneći s neobičnim zanosom vrijednost lurdskih čudesa. Čitava Europa bila je pod dojmom strastvenih diskusija u Milanu između konvertita o. Gemellia i bezbrojnih milanskih liječnika-pozitivista. Pred nepristranom javnošću o. Gemelli je izvojštio potpunu pobjedu.

Zatim se posveti spekulativnim strukama istražujući odnošaje između biologije i filozofije. Izdade svoje temeljno djelo: »L'enigma della vita« i postigne veniam docendi na torinskoj universi i profesorsko mjesto u milanskoj filozofsko-literarnoj akademiji.

U ovo vrijeme o. Gemelli zače svoje dalekosežne ideje o Neoskolastici u Italiji. Osnuje: »Rivista Neo-scolastica«. Okupi najsnažnije umove okolo ideje: medioevalizma, koji on u prvom broju ratoborne revije sjajno razvi. Osnuje neoskolastični pokret u društvu s ljudima kao što su Olgiati, Masnovo, Chiocchetti, Rotta, Zamboni, Cordovani, Padovani. Organizira nakladno društvo: Vita e Pensiero. Nove knjige, novi periodici poplaviše kat. Italiju. Tu je revija: »Vita e pensiero«, tu »Rivista del clero italiano«. Bezbrojne publikacije filozofsko-znanstvene. I mladi pokret pod gvozdenom rukom franjevca-konvertita učvrstio se i nametnuo javnosti svojom ozbiljnošću i zrelošću.

Davši dokaz izvanrednog organizatora i genijalnog koordinatora raspršenih energija o. Gemelli s mladenačkim zanosom posveti se eksperimentalnoj psihologiji. Bezbroj publikacija na talijanskom, njemačkom, francuskom i engleskom svjedoči izvanrednu spremu, zrelost dojučerašnjeg biologa.

Rat je prekinuo znanstveni rad ovog fenomenalnog čovjeka. Ali o. Gemelli ne miruje ni na fronti. Bio je dodijeljen Vrhovnoj vojničkoj upravi. I tu osnova sekciju za proučavanje psihologije vojnika. I izda izvanredno zanimljivo djelo: »Il nostro soldato«. Među njegove ostale psihološke radnje idu osobito istraživanja o misli te o anormalnim i kriminalnim slučajevima. U to vrijeme izda svoje sensacionalno djelo o Lombrosu: »Funerali di un uomo e di un'idea«. Kao fundamentalno djelo o eksperimentalnoj psihologiji izda: »Nuovi orizzonti di psicologia sperimentale«. Spomenuo sam samo glavnija njegova djela, jer ih on ima većih i manjih preko 120. Prevedeni su u svim zapadnim jezicima.

* * *

..... Svršio je rat, Gemelli se vraća u Milan, da nastavi svoju misiju. Poslije blatnih ratnih godina u vojničkoj divizi pokuca na vrata sv. Damjana u Assisi. Nakon 5 godina krvi i blata zatvori se u

Duhovne Vježbe. U »coretto« sv. Klare duboko je meditirao o svojem apostolatu naš konvertit. Sinu mu misao, da osnuje Kat. Universu. On to izvanredno sugestivno piše u januarskom broju »Vita e Pensiero«. I tako u onom izgriženom crnom — mističnom svetištu, u Tabernakulu najdivnijih franjevačkih tradicija, nikla je — u sv. Damjanu je nikla Universa Srca Isusova. Divnijeg začetka nije mogla imati!

Očišćen, okrijepljen i prosvijetljen vraća se bosonogi konvertit u grad Ambrozija. Svoju ideju o osnutku Universe otkrije svojim najvjernijim. Reorganiziravši sve što je rat porušio stavlja se na djelo. Vjeruje u Providnost — i pobjeđuje. Sve je pripravio poslije neopisivih muka, patnja i neprospavanih noći. Ali novca nema. Sa svojim najvjernijim salazi u kapelu i pred Sakramentom obeća Isusu, da će Njegovu Presvetom Srcu posvetiti novu Universu, ako mu nađe kroz najkraći rok darovatelja od milijun lira. Molitva bi uslišana. Na vrata njegove sobe pokuca grof Lombardo i predade mu ček od milijun lira. Zgrada bi kupljena. Sveta Stolica odobri sva pravila: profesorski zbor bi sabran i prva stotina sveučilištaraca se prijavi, da u Universi Srca Isusova sluša riječ Istine i Života....

* * *

Pet godina je prošlo. I Universa Srca Isusova pod gvozdenom direkcijom Rectora, bosonogog-Franjevca cvate i rezvija se. Čitava kat. Italija sudjeluje pri uzdržavanju ovog providencijalnog djela velikog konvertita. Milijuni lira sabrani svake godine od Alpa do Sicilije bjelodano dokazuju da nad Svojom Universom Srce Isusovo bdi. Sv. Otac pokazuje izvanrednu blagonaklonost prema ovoj »zjenici svoga oka«. U ovoj kovačnici vječne filozofije i istinske znanosti goji se novi rod, koji će Kat. Italiji dati vođe u svim granama, na svim područjima javnog života. Ime o. Agostina Gemellija kulturna povijest tal. kat. života zlatnim će slovima zapisati u svoje stranice. Još je on u naponu muževne snage: i što sve onaj vulkanski duh krije pokazat će bliža budućnost. Njegova je budućnost....

Gemelli je danas simbol. Mladost, ma koliko bio gvozden i neumoljiv u disciplini, sa zanosom ga slijedi. Talijanska kat. inteligencija u njemu poštuje svojeg Vođa. Tal. neoskolastici pod njegovim umnim vodstvom već izvojštiše pobjedu nad materijalističkim pozitivizmom, a sada ustrajno vojuju protiv monističkog idealizma. I oni će uspjeti jer ih vodi čovjek, koji u sebi sintetizira energiju vojskovođe sa intuicijom rođenih genija. Umr'o je Mercier.... ali Crkva uvijek je plodna. Na obzorju crkvene filozofije i znanosti tal. neoskolastika danas zahvaća prvo mjesto pod vodstvom nenatkriljivog organizatora, milanskog-konvertita. Ne manjka mu ništa: um i energija dva su krila njegove izvanredne ličnosti. U času kad slavimo 700-godišnjicu smrti Najdivnijega Sveca u Perivoju Crkve, kao tribut ljubavi i zahvalnosti prema velikom Učitelju, napisah ove kratke retke o o. Gemelliju, da dokažem i našoj kat. javnosti, kako je uvijek plodan Red, koji Crkvi dade Bonaventure i Duns Skote.

Fr. Krsto Kržanić — Milan.

Katoličko redovništvo u očima inovjeraca. — (La valeur des Religieux catholiques jugée par les protestants). — Katolički je kult sa životom ljudi od poroda do pokrova uže povezan negoli kod protestanata. Katolički Redovi i Kongregacije duboko su zašle u mozak katoličkih naroda. Crkva katolička u njima ima uzorne pomagače, spremne, da se svaki čas samoprijegorno založe za njezine interese. U tovom su pogledu Redovi svijetli primjer posluha, samozataje, požrtvovnosti, što neodoljivo djeluje na svjetovnjake. Naše doba sve više zahvaća struja bezvjere, neposluha, prezira svake vlasti i nezadovoljstva. U tovom vrtlogu, u dvoboju dobra i zla, Redovi prkose kao hrid, na kojoj mirno počiva prošlost i sadašnjost katoličke Crkve. Oni su uređena rimska vojska, kojoj nijesu nikako ravne naše protestanske crkve. U jednom riječ Redovi i Kongregacije još i danas mnogo vrijede na crkveno-bogoslovnom i na svjetsko-socijalnom području. Na ovim poljima oni su velika moć i svi su katolici osvjedočeni što im Redovi vrijede i oni će u dvoboju katoličtva i protestanstva uvijek ostati vrsnim borcima.« (Srv. Dr. H. Rost, Die katholische Kirche nach Zeugnissen von Nichtkatholiken, str. 144—5.)

Hrvatski franjevci za vjeru, narod i nevoljnike. — (Ce que les franciscains croates ont fait pour leur foi, leur nation et le soulagement des souffrants. Extraits du sermon de l'abbé Č. Banić à Split 1. X. 1926.) »... Iz malih ćelija mirnih franjevačkih samostana vidjet ćete gdje izlaze čete golih glava, bosih nogu, prekriženih ruku. Ostavljaju tišu samostana... iđu onamo gdje su ugroženi prvi redovi kraljevstva Kristova u stranama našim: iđu u Bosnu ponosnu. Tamo je posijano sjeme bogumilstva; pogubne sekte za vjerski i civilni poredak, i oni iđu među narod svoj, da čupaju ljulj, trijebe dračje, a siju sjeme prave nauke evanđeoske. U tužnim danima, kad čitava Bosna bi okaljana ljagom krivovjerstva, eno vam bl. O. Nikole Tavelića iz Šibenika i čitavih četa vjerne braće drugih franjevaca, gdje se ustrajno bore proti zlu, te umiljato i ponizno traže izgubljene ovce....

Borbe njihove s bogumilstvom još ne bijahu svršile, vinograd Gospodnji još ne bijaše očišćen od ljutog korova, kad evo novi tmurni oblaci nadviše se nad zemlje naše. — Tursko kopito već je pregazilo Srbiju na Kosovu 1389., gdje izgibe vojska kneza Lazara, pade i Bugarska četiri godine za tim, pade i Istočno rimsko carstvo, a poslijednji car Konstantin XI. časno i junački pogibe braneći Carigrad 1453. — Crni dani svanuše i tužnoj Bosni, Mehmed II. sa silnom vojskom provali u Bosnu i ona pade 1463. deset godina iza Carigrada. — Katoličke crkve bijahu porušene i popaljene, crkveno ruho i sveto posuđe razgrabljeno, a kršćani, bijedna raja, što se ne htjedoše odreći krsta časnog, sa svojim ujacima časnim sinovima svetoga Frane krili se po šumama i pećinama...

Bijedni fratri, da izbjegnu mukama, te da ih turci pripoznaju, svlače redovničku odoru i zamjenjuju seljačkom te storbom o ramenu iđu od sela do sela da puk tješe i u vjeri krijepe. U torbi im svete moći, kalež,

misal i sveta odjela, pa gdje se narod skupi, ondje mu pod vedrim nebom svetotajstva dijele i Kristov zakon tumače...

Na općem lateranskom saboru nadbiskup Splita Bernardo Zane živim riječima je opisao stradanje naroda. Pred kardinalima, nadbiskupima i biskupima on se tuži i veli: »Da ne nabrajam davnije žalosti, promislite oci, današnje nezgode kršćana na koje oni kruto navaljuju. Dječicu otimlju iz ruku roditelja i s majčinih ih prsiju trgaju; žene pred očima muževa oskvrnjuju, djevojke grabe s majčina zagrljaja, da ih skvrne i sramote. Stare roditelje i rodbinu, kao nekorisne sjeku na oči njihovih sinova; mladiće mjesto volova pod jaram hvataju i s njima oru zemlju. Pa što dalje da slijedim?... Mojim očima — nastavlja nadbiskup — ja sam vidio po predgrađima moga nadbiskupskog Splita, onog nesretnog grada — kako se zaliću da sve ruše vatrom i mačem... Čestokrat, tužna li mene i nevoljna, stojeć pri službi Božjoj, bio sam prisiljen, da svučem crkovnu odjeću, latim oružje i poletim na gradska vrata, da hrabrim ustravljeni svijet i tješim ožalošćene da se junački opru krutom krvopiji!« Slušaoci! Ako je nadbiskup stojeći za bedemom tvrdoga grada Splita, mogao da vidi i znade ovake strahote, ako je i sam morao da svlači misničko ruho, a paše oko sebe britku čordu, koje li strahote nijesu morali izdržati franjevci, koji nijesu stali iza zidova, nego bez zaklona i obrane, ostajali su sa bijednom i siromašnom rajom tješeći je i bodreći i pomažući joj u borbi proti nekrstu. Jest, kršćani, mukotrpnom narodu našemu u one burne dane, zaboravljenu od svakoga bijaše nebo visoko a zemlja tvrda, jedina mu utjeha bijedni oci franjevci...

Ni tvrđave, ni topovi nego grudi otaca naših suzbiše silu tursku i spasiše Evropi civilizaciju, učuvaše kršćanstvo, a oni koji su najviše pridonijeli da se zemlje naše okrste časnim nazivom: predziđem kršćanstva bijahu uprav franjevci naši, koji su u srcima otaca naših usadili, ukrijepili, učvrstili živu vjeru prema križu Isusovu i slobodi grudi naše.

Ne mogu, a da ne spomenem one crne dane za Split g. 1606. Poput crne aveti, strašna je kuga redala od kuće do kuće, poput zrelog klasja za vrijeme žetve padali su životi jedan za drugim. Pa u času, kad su djeca ostavljali svoje roditelje da se ne okuže, vidimo časne oce franjevce baš iz ovog evo ovdje samostana, gdje obilaze od kuće do kuće da dvore bolesnike i dijele sv. Sakramente. U ovoj svetoj službi jedan za drugim svi oci ovog samostana okuženi pogiboše, i samostan ostaje dvije godine prazan, ali prazne odaje i ćelije ovog svetog mjesta pričahu svima i kazivahu, kolika ljubav prama bližnjemu raspaljivaše srca onih dobrih sinova Sv. Frane...

(Iz govora veleč. don Ćirila Banića, držana u crkvi Sv. Franje u Splitu 1. X. 1926.)

Remete u starim franjevačkim manastirima. Zanimljiva okružnica o njihovu vladanju i nošnji. — (Les »Rémétes« [Romito, ermite] dans les anciens couvents franciscains de Dalma-

tie. Deux documents sur leur institution, leur vétement et conduite). U 18. i još u 19. vijeku bivalo je po samostanima franjevaca Presv. Otkupitelja po jedan i više »remeta«. Remete nijesu bili redovnici sa zavjetima niti su nosili redovničke mantije. To su redovno postariji ljudi svjetovnjaci, neoženjeni ili udovci, željni samostanske tišine, voljni da tu rade, ali da se ujedno posvete molitvi i djelima pobožnosti obilnije negoli bi to mogli činiti kod svoje kuće u svjetskoj buci i u svakidašnjoj skrbi za tjelesne potrebe. Između samostana i ovih remeta postojao je ugovor mučke prihvaćen ili pismeno utvrđen. Samostan bi mu jamčio uzdržanje do smrti: hranu, odijelo, liječničku njegu u bolesti. Po smrti bio bi ukopan u franjevačkom habitu u samostanskome grobu. Suviše za njegovu dušu obavili bi svi redovnici samostana molitve, sprovod, svete mise i ostalo kao što se je obavljalo i za svećenika, člana—samostana. Remete bi uživali dakle sve materijalne i duhovne povlastice kao i ostali redovnici, na uzvrat oni bi svojim rukama radili i pomagali samostan, dok bi im to sile i godine dopuštale. U spisima uz obično ime »Remete«, zovu se i commensales, ukućani. Razumije se, da franjevci nijesu svakoga primali u broj remeta. Takova je čeljad morala biti postarija, prokušana u dobru vladanju, sposobna za rad ili već otprija zaslužna za red i samostan. Držim da su gdjekoji imućniji učinili i kakvu darovštinu samostanu, premda u ugovorima, na koje se namjerih, o kakvim darovštinama nema spomena. Prebirući manastirske arkive nađoh više pismenih ugovora. Jedan drugome sliče, pak ću ovdje iznijeti za ilustraciju ugovor što je god. 1744. sklopljen između Mate Cvitanovića iz Podace i manastira Zaostroga. Izvornik je talijanski. Ja ću ga što vjernije prevesti na hrvatski. Izvornik nalazi se u arkivu Zaostroga.

»U Ime Gospodnje. Amen.

Budući je već šest godina da Mate Cvitanović iz Podace stanuje u ovom našem manastiru Zaostroga u svojstvu Remete i ukućana (Romito e commensale) s nakanom da završi svoje dneve u službi manastira; i sada vruće moli da se napravi kakvo pismo, kojim bi mu bio zajamčen ovaj doživotni boravak — mi potpisani, Gvardijan i Diskreti istoga manastira, dolazimo u susret pravednoj njegovoj želji i jamčimo ovim pismom ne samo doživotni boravak nego izjavljujemo da je manastir vezan da mu daje hranu i pristojno odijelo, a po smrti da ga ukopa u našem habitu (mantiji) i da obavi za ispokoj njegove duše sve ono i onako što se obavlja za redovnike, koji polaze u vječnost. A to je: reći će se mrtvački časoslov i pjevana misa; svi svećenici, koji pripadaju [samostanskoj] obitelji, onoga će dana namijeniti za nj sv. misu. Spomenuti pak Mate bit će dužan da vjerno i besprijekorno služi, kako manastir neće trpjeti štete s njegova izdajstva ili sramote s njegovih čina, jer u ovome slučaju nazočno pismo ne bi mu ništa vrijedilo, nego bi ga osudilo na izgon iz manastira. Sve se ovo mora savjesno vršiti s jedne i s druge strane. U vjeru čega i t. d.

Zaostrog 4. aprila 1744.

Ja fra Luka Raosavljević potvrđujem kako ozgora s. r.

Ja fra Jakov Visković potvrđujem kako ozgora s. r.
Ja fra Marijan Giljević potvrđujem kako ozgora s. r.
Ja fra Mijo Jekušić ex provincijal potvrđujem kako gore s. r.
Ja fra Mijo Vuičić, gvardijan potvrđujem kako ozgora s. r.
A ja fra Petar Karapandža provincijal potvrđujem s. r.

* * *

Remete, kako spomenuh, nijesu nosili redovničke mantije. No njihovo odijelo, i ako svjetovnjačko, moralo je biti pristojno i čedno, bez kićenja i pirlitanja, da bude u skladu s kućom poniznih sinova Sv. Franje. U arkivu Zaostroga namjerih se na izvornu okružnicu provincijala fra Karla Maroevića, kojom se u tančine određuje odijelo i vladanje samostanskih remeta i drugih sluga. Okružnica je pisana hrvatski a latinskim slovima. Zanimljiva je, jer se u njoj, uz ostalo, nabrajaju sve česti, odijela, kako se je onda nosilo, a što je na žalost već davno pobačeno. Okružnica glasi:

»Određenje

Imaduć ne samo redovnici u izvrsnosti podpunoj njihove dužnosti živit, dali i oni koji istiim služe, za dobru priliku ostalom sviitu bit imadu, i svoje spasenje u poniženstvu, kročini, čistoći, posluh i u ostalim kripostima dilovat jesu dužni. Daleko zato od službenika, oću reć od Remeta, Dice i Momaka svii (svih) manastirskii želeći da bude svaka holia i izpraznost, određujemo:

Prvo: da Remete i Momci manastirski, koji su sad i koji unapridak budu odbacivši svaku izpraznost od sebe nosit imadu odiću svu priprostu a čistu: to jest da ne imadu nosit svilena, skrletna, od različite boje, veluda ni ništa od druge odiće, koja sobom nosi il bogastvo il holost. Odića njihova zato nek je pršin svezan do glave i podvezan dovar[h] ramena, kapa morasta il crljena, dolama najviše da bi bila od koje raše il sorte modre; također i jačerma modra brez pucah od srebra, anteria, košulje od postava koga daje jim manastir. Gaće od postava istog, il zarad čistoće i od modra postava. Pâs od strukah opleten a netkan od svile il navezen. Britva a ne noži navlastito veliki, srebrom okovani i navezeni. Terluci na nogu, ne nasačmani i navezeni, nego siromaški i ubogi. Opanci, filare il i škarpe ma brez fiuba srebrni. Sva odića ne đerza [gerza] i đuvegie [giuveghie] nego službenika priprostog neka bude.

Drugo. Spomenuvši se da su došli dušu saranit i redovnikom služit imadu nosit i činit službu i posluh stariim kao starim, misnikom kao misnikom, a redovnikom mlađim kao redovnikom. Imadu ispovidat se i pričešćivat kad se štije ispovid i naređuje ista. Imadu barem dvakrat na misec poć u lektura moralnoga [Lector theologiae moralis] ili u drugog misnika, koga im starešina naredi, i ovi ima ispitat i naučit nauk i dila krstjanska.

Treće. Poštovani Gvardian, oci i diskreti, kad poznadu da jedan žive virno, pošteno i krstjanski a da želi bit Remeta, mogu s istim učinit ugovor i pismo da dok tako bude živit, da ne more bit istiran iz manastira već ako sam otio poć; da ima u iću [= jiću, jelu], piću,

bolesti i smrti bit držan kao i redovnik; da mu se daje vestiarje kao i fratru u jaspra, postava dvostruko, kapa i pas svake godine, a obuće tojest opanaka i filara koliko razdre (Na okružnici netko je — sudeći po rukopisu sam provincijal Maroević — precrtao riječi »kapa i pas svake godine, a obuće tojest« i riječ »i filara« a mjesto toga sa strane napisao: »za kapu, pas i dvoje filare svake godine, Libre 24«).

Četvrto. Ako bi koji Remeta otio se učinit laik, neima imat manje od 20 ni više od 30 godina; ima bit života dobra, viran, ponizan, bogoljuban i vridan za posle laičke. Po tah (=taj) način ako je, starešina i sva familia ima učinit viru od njegova života i vridnosti, i poslat je starešini od Provincie moleći ga da se dostoji primit ga u Red za laika.

Peto. I tko Remeta ovoga manastira otio bi biti, sva ova potpuno obslužit ima: drugojačije otijuć činit i živit, razumi se da nije Remeta i ima se poslat iz manastira.

Šesto. Ako Remeta veće godina virno bude služit i živit kako je naređeno, nek se prikaže ponizno starešini od Provincie i neka ga moli da ga učini s patentom Brata i dobročinca sve Provincie, neka dionik more bit svih dobara i dilovanja duhovnih, koja se u svoj Provinci čine. Tako naređujemo i svako dobro im želimo.

Dano u Zaostrogu na 7. septembra 1772.

Fra Carlo Maroevich
Mro provle.«

Iz ovih dvaju spomenika, osobito iz potonjega, razabiremo pravno stanje remeta, njihov naime odnos prema manastiru i Redu. U vezi s Redom i manastirom stoje ove vrsti licâ: svećenik, klerik, laik, novak, đak-učenik, remeta, sluga, dobročinioc, bratim. Remeta živi u manastiru kao i svećenik, klerik, laik, novak i đak, dočim dobročinioc i bratim (confrater) redovno ne žive u manastiru. Remeta ne nosi redovničkog odijela niti čini zavjeta kao što ga ne čini ni đak, ali ovaj potonji je po svojoj biti kandidat za Red, a remeta to nije, i ako je dionik duhovnih dobara poslije smrti, što se ne može reći o đaku dok je još prosti đak. U ovom je pogledu remeta opet manji od svećenika, laika i od prostoga novaka, pače i od bratimâ, — ako su ovi formalno za takove proglašeni posebnom diplomom — jer svi spomenuti postaju dionici molitava i duhovnih dobara čitave Provincije, dočim remetama padaju u dio samo duh. dobra onog manastira u kojemu oni žive. Remeta je više negoli prosti sluga, jer i ako radi materijalne poslove, nije plaćenik kao sluga, nego je domaće čeljade u uzdržanju do smrti izjednačen pravim članovima obitelji.

Ova vrsta manastirskih ukućana potezala se je po našim samostanima sve do polovice prošloga vijeka. Pok. fra Vicko Janović (umr'o u Sumartinu 8. IX. 1913. u 93. godini života) pripovijedao mi je o nekom remeti našeg bračkog manastira, koga je on u mladosti zapamtio, i o kome je — ako se ne varam — napisao nekoliko bilježaka u samostanskoj kronaci.

Godine 1792. u zaostroškom su manastiru živjela četiri remeta. U obračunu naime izdatoga vestiarija članovima samostana za 19½ mjeseci, t. j. od 15. nov. 1792. do juna 1794., dolazi najprije poimence 12 svećenika, pak 5 laika, za njima pod natpisom »Remete« ova četvorica: Mihovilu Jelaviću [dano] L. 195; Petru Šimunoviću L. 195; Ivanu Vuincu (Vuinaz) L. 195; Zuani za 19 mjeseci L. 190. Vidi se, da im je vestiarije bilo jednako kao svećenicima i laicima t. j. po Libara 10 na mjesec.

Ova mala bilješka zanimat će kog ljubitelja naše starine. Ona nam ujedno svjedoči kako su se naši pređi brinuli koliko za vremeno i vječno dobro iskrnjega toliko i za to, da duh serafinske priprostitosti i skladnosti odsijeva u našim manastirima. **Fr. K. Eterović.**

Jedan prilog biografiji o. fra Andrije Dorotića. — (P. André Dorotić O. F. M. et la »Proclamation à la Nation dalmate« en 1797. Un document inédit.) — Pišući 1914. moju inauguralnu disertaciju »Die Franziskanerprovinz Ss. Redemptoris und die französische Regierung in Dalmatien in den Jahren 1806—1813«, osjetio sam kako je teško prosudit ulogu o. Dorotića nakon pada Mletačke Republike g. 1797. Uprav zato sam i ostao ugodno iznenađen, kada se nedavno u franjev. samostanskom arhivu u Makarskoj namjerih na jedno pismo. Ono, po mom mišljenju, konačno riješava pitanje, tko je napisao »Proglašenje narodu dalmatinskomu«, a i inače osvijetljava ulogu o. Dorotića i uopće prilike onih burnih dana. Ja za danas donosim samo prvi dio pisma, koji se veže na Proglašenje i na potragu policije za njegovim auktorom.

„Amico Dolcissimo!

Ven.a La Vigna, 12 Xbre 1797.

Io mi sono trovato a sopramodo afflitto e angustiato per Voi. Un mese incirca dopo la vostra partenza di quà viene da me lo Stampatore Cordella a dirmi che è stato chiamato a esame sopra la vostra persona: e fù richiesto, s' egli avea stampato un Proclama in lingua Illirica; ed ha deposto, che un nostro Frate a lui ignoto fù da lui appunto per farlo stampare, ma che lo volea subito, e il Cordella non potè servirlo. Richiesto se conosceva questo Frate Dalmatino, o l' autore del Proclama, disse di non conoscere ne l' un ne l' altro. Richiesto se sapeva chi potesse dare indizio, il Cordella memore, che io feci stampare da lui per voi il libretto delle Tesi etc., depose, che non sapeva indicargli che il P. Gioacchino da Chiari, che sta alla Vigna. In seguito di questo io fui citato doppo altri Dalmatini Frati. Interrogato, se io avea saputo, che fosse fatto stampare un proclama come sopra, risposi di nò. Interrogato del tempo della vostra partenza e di altri della vostra Prov.a da Ven.a, non seppi dirlo con precisione, e mi riservai a indicarlo al giorno appresso, in cui coll' ajuto de Frati lo dissi. Interrogato se io era amico del P. Dorotich, dissi di sì. Interrogato, se io sapeva, ch' egli potesse essere autore d' un Proclama diretto alla Nazione Dalmata, risposi di nò. Mi fù prima mostrato il proclama in lingua italiana. In somma chi mi interrogava mo-

stravasi prevenuto contro di voi, ma ne da me, ne da altri potè rilevare niente di prova. Io chiamai i vostri Patriotti per istruirli, onde stessero in sermone; e fui oltre modo agitato per alcuni giorni. Quando intesi una voce che diceva, che il P. Dorotich erasi portato a Vienna, io la credetti vera e mi tranquillizzai. Scrissi una breve lettera nondimeno a Voi in Dalmazia, in cui vi diceva di non venire a Vena, fino a che io non vi avessi avvisato. . . . . Vivete felice pel bene della Religione Cattolica, della Patria vostra e della vostra Provinzia, e assicuratevi di aver in me uno che vi stima e vi ama. . . . . . Io desidero, che mi vogliate dar nuove di voi, lo desidero, e ho diritto a chiedervele, e questo diritto è fondato in quella vera stima e amicizia, che vi conserverò sempre. Pregate per me, amatemi e credetemi.

Vostro amico

Fra Giovacchino da Chiari."

La Vigna, gdje je datirano pismo, jest i danas postojeći franjevački samostan San Francesco della Vigna u Mlecima, a il libretto delle Tesi odnosi se na Dorotićevo djelašce Philosophicum specimen de homine. Auctore P. F. Andrea Dorotich O. M. Venetiis MDCCXCV. P. Giovacchino da Chiari, Dorotićev prijatelj i pisac ovoga pisma, jest talijanski franjevac, inače pobliže nepoznat. Makar on svom prijatelju Dorotiću kaže, kako je na saslušanju izjavio, da ne zna tko je sastavio »Proglašenje narodu dalmatinskomu«, iz same činjenice, da on ovo sve javlja uprav o. Dorotiću i da je upućivao Dalmatince, koji su se tada u Mlecima nalazili, kako će se vladati, ako ih se pozove na policiju, ja zaključujem, da je on pisca dobro poznavao, i taj pisac da je bio upravo Andrija Dorotić.

Dr. O. G. Cvitanović.

Franjevac — filozof. — (Un philosophe moderne en Italie — fils de S. François.) — Franjevački Red premda nema za bitnu i programnu točku — znanost, filozofiju, ipak od svojeg postanka do danas dao je svu silu umova, koji su na čast nauke i ponos kršć. filozofije. S pravom veli sorbonski prof. Gilson, da nijedan Red nije dao veći broj originalnih učenjaka od Reda Asiškog Serafina. Imena Aleksandra Aleskoga, sv. Bonaventure, Ivana de la Rochelle, Duns Skota, Ruđera Bacona, Matije od Akvasparte, Olivia i bezbroj drugih to bjelodano dokazuju. Od početka reda pa do naših dana nije prošao nijedan vijek, a da na pozornici crkvenog intelektualnog života nije zasjao i koji sin Franje Asiskoga.

Franjevački Red znao je da kod svih naroda uspješno afirmira svoju kulturnu zrelost. I kod nas Franjevci su bili kroz čitavu našu krvavu povijest duhovni vođi, tješitelji i savjetnici svojeg naroda i u isto vrijeme bili su njegovi najbolji prosvjetitelji. Imena Kačića, Martića, Fermedžina, Bakule, Jukića, Grabovca, Marklovića, to jasno potvrđuju. Isti fenomen zapažamo u Njemačkoj, Francuskoj, Španjolskoj... Svugdje su franjevci uz religiozno-moralni odgoj svojeg naroda razvijali i nacionalno-socialno-kulturni rad.

U Italiji već u 13. stoljeću Red se je silno razvio. Franjin Red dao je Italiji nesamo najveće figure svetosti i socijalne akcije nego i povijesti, znanosti, umjetnosti, religije, teologije i filozofije. Franjevci I. i III. Reda prinijeli su divnih i osobitih priloga. Tal. kulturna povijest, uz Franju Asiškoga, kao oca i prvog buditelja tal. literature ističe: Bonaventuru, Bernardina, Olivija. M. od Akvasparte, da ne spominjem druge, osobito franjevačke slavne trećorece: Dantea, Giotta i Colomba.

I danas u Italiji franjevci divno rapresentiraju slavne tradicije svoga Reda na religioznom, socijalnom i intelektualnom polju. Prigodom današnje slave zaustavit ću se pred pojavom čovjeka-filozofa, kojega tal. kat. kulturi daje Red sv. Franje.

Poznato je našoj kat. javnosti, da se u Italiji od nazad 20 godina razvija neoskolastični pokret. Započeo ga je genijalni franjevac-konventit o. Gemelli. Ali o njemu pišem u posebnom članku. Ovdje hoću da istaknem rad, čisto filozofski rad jednog drugog franjevca — o. Chiocchettia, koji u tal. neoskolastičnom pokretu zauzimlje prvo mjesto. Imena: Gemellija, Olgiatija, Masnova, Cordovanija, Padovanija, Rotte, Zambonija poznata su i našoj filozofskoj publici. To su tal. neoskolastici, koji su se pod imenom medioevalista suprostavili s izvanrednom energijom materijalističkom pozitivizmu i današnjem monističko-imanentističkom idealizmu. Između svih ovih vođa tal. neoskolastike najdublju je impresiju ostavio u katoličkom i idealističkom taboru o. Chiocchetti, tridentinski franjevac. Svoje studije, prvu filozofsko-teološku izobrazbu primio je u Rimu, u kolegiju sv. Antuna. Poslije toga pošao je na louvainsko sveučilište. Bio je nekoliko semestara i na bečkoj universi gdje je specijalno proučavao njemačku filozofiju. Poznaje i govori osim svojeg talijanskog također-latinski, grčki, njemački, francuski i engleski. Bio je naučio nešto i slovenski.

Poslije dugih studija, koji mu pribaviše zamjernu filozofsku kulturu, dao se na pisanje članaka po revijama osnovanim od o. Gemellija. Odmah je na sebe svrnuo znatiželjnu pozornost tal. filozofskih krugova sa novih promicavih i originalnih pogleda. Iz prvih radova otkrio je svoj genij, koji ne prima sve što rekoše skolastici: Toma, Bonaventura, Duns Skot kao posljednju, definitivnu riječ, već na metafizičnim aristotelično-skolastičnim principima) novom argumentacijom, okomio se je na predstavnike hegelijanske filozofije u Italiji: Gentilea i Crocea. Njegovi dubokoumni, originalni članci bili su sensacija za katolike i za idealistički tabor. Oko njegovih novih ideja nastale su žive diskusije. Kat. konservativni krugovi vidjeli su u Chiocchettievoj argumentaciji veliko približenje modernoj filozofiji i veliko odalečenje od skolastike. U stvari nije bilo tako: Chiocchetti nije se približio niti poprimio nijednu idealističnu ideju, već svojom neobičnom umnom snagom bolje nego ijedan drugi tal. kat. filozofski pisac zaronio je u duh, vidio i zahvatio bit, dušu idealistične filozofije i kao originalni filozof probio nove putove u navali na modernu, imanentistično-idealističnu filozofiju.

Kad je vidio toliki uspjeh svojih članaka, izdao je 2 velika sveska o Gentileovoj i Croceovoj filozofiji. I ovdje uspjeh bio izvanredan, ali

to ne dalo mira sitnim dušama, pa protiv Chiocchettia letjele u Rim denuncije iza denuncija. Ali on u svojoj filozofskoj vedrini ostao je miran radeći za svojim stolom i čekajući da mu vrijeme dade potpunu zadovoljštinu. Lealni idealisti javno priznaše umnu superiornost Chiocchettijevu. Sam Gentile reče da u Chiocchettiu vidi svojeg najopasnijeg protivnika; a Prezzolini u svojem kritičnom djelu «Uomini ed Idee« kaže, da 50 prvih stranica Chiocchettieva djela: La Filosofia di Benedetto Croce« jesu 50 najdubljih stranica napisanih od talijanske ruke u ovih posljednjih 50 godina.

Nego podmukli rad Chiocchettijevih protivnika časomično je uspio. Kad je nazad 5 godina o. Gemelli, napokon ostvario Kat. Universu Srca Isusova, taj stogodišnji san tal. katolika, nije mu uspjelo, da već prve godine prodre s imenovanjem Chiocchettija za profesora filozofskog fakulteta. Nego 1925., prema novoj reformi tal. visokih škola, svi koji željahu stupiti na sveučilišne katedre, morali su se podvrći državnim rigoroznim ispitima da postignu veniam docendi. I profesori privatne Kat. Universe, poslije njezinog službenog priznanja sa strane tal. države, morali su se podvrći novim teškim i opasnim ispitima pred rimskom komisijom. U travnju prošle godine o. Chiocchetti, zajedno sa Olgiatijem i Masnovom, prikaže se na ispite i poslije sjajnog uspjeha dobije: libera docenza. On je mogao, sada sa sigurnim uspjehom, da se natječe u bilo kojoj tal. državnoj Universi, ali nije htio. Sv. Stolica poslije njegovih ispita pristade na njegov ulazak u Kat. Universu, gdje od svibnja lanjske godine sa izvanrednim uspjehom predaje povijest moderne filozofije. Oko njegove katedre učenici se sabiru s osobitim zanosom. Poslije ovog imenovanja izdao je djelašce, veoma ukusno i precizno o filozofiji sv. Tome. U pripravi ima slavnog filozofa Vico i mnogo toga, što s najvećom znatiželjom od njega očekuje bezbrojni mu učenici i prijatelji. O. Chiocchetti danas je u Italiji n a j j a č a t a l. k a t. f i l o z o f s k a s i l a.

* * *

Ukratko ću prikazati dva njegova najvažnija djela, jer sam uvjeren da će tal. idealistički talas zaliti i naše obale poslije tijesnih kulturnih veza sa Italijom.

1. U prvom djelu — »La filosofia[1]) di Benedetto Croce« — o. Chiocchetti izlaže sistem Croceove filozofije, koji kulminira u estetizmu napolitanskog filozofa. Ujedno podvrgavši neumoljivoj kritici nazore filozofa-idealista izlaže svoje originalne ideje davši nam prve obrise jedne nove filozofske sinteze, koju od njega moderna kršć. filozofija očekuje.

Croce prihvaća princip imanencije duha, Hegelove dialetičke nazore, identitet realnog i racionalnog .... i ove osnovne točke takozvane filozofije d u h a vodi do skrajnih posljedica. Zato odbacuje metafizički, gnoseološki i ontološki dualizam — utapa se u idealističkom monizmu

[1]) »La filosofia di Benedetto Croce«, 3. ed. Milano »Vita e Pensiero« cijena L. 15, str. 335.

i zavraća tumačenje Hegela u smislu teističko-trascendentalnom. Za nj Hegelov dialektični proces nema svršetka. Jedini pravi pojam, koji možemo imati, jest konkretno-universalni, a ne konkretno-partikularni, koji daju znanosti. Duh je apriorna sinteza, koji se po artističkoj intuiciji diže do potpune realnosti: u tom času je predmet povijesti i filozofije. Prema Croceu od ove konkretne realnosti — duha, nijesu odijeljeni ni logika ni praktična filozofija: Sve je proizvod svemožnog duha.

To bi bile glavnije filozofske ideje Croceove. Chiocchetti dokazuje apsurdnost imanencije i apsolutnog procesa dialektike. Ali, kao lealni protivnik divi se Croceovoj sintezi i donekle pripušta njegov estetizam, dok je lišen idealističkih forma. Zavraća teoriju universalnog konkretnog, ali tvrdi da universalne ideje dobivamo u konkretnim tipovima, od kojih ih ne može odijeliti nijedna apstrakcija. Ovu svoju teoriju, koja je mnoge uznemirila, dokazuje neoborivim psihološkim razlozima, (str. 248). Spoznaja realnog, veli on, ne može da se zaustavi na — o p ć e n i t o m. Zar svaka naša apstrakcija, umno zapaža Croceov kritik, nije praćena od jedne slike?

Također Chiocchetti tvrdi — i dokazuje jakim dokazima — da je bludnja, pogreška uvijek prouzročena od — volje, a ne od uma. Um je — nepogrešiv.

Napokon u svojem djelu (str. 231) Chiocchetti ističe dodirne točke između Crocea i skolastike i tvrdi da je njegov sistem prividno idealističan, dok je u stvari-realistični spiritualizam. Prema njemu dodirna točka između napolitanskog filozofa i skolastike bila bi teza o racionalnosti i ograničenosti realnog. Uprav ovaj princip jedan je od temeljnih stupova tal. Neoskolastike.

2. U svojem drugom dijelu: »La filosofia di Giovanni Gentile[1])« Chiocchetti u 10 poglavlja ispituje prethodnike Gentileova idealističkog atualizma, njegovu tezu o realnosti duha, o jedinstvu i mnogovrsnosti, o filozofiji povijesti, religiji, moralu, o pravu i njegovoj aplikaciji na pedagogiju pa o povijesti filozofije. Gentile je originalniji od Crocea, jer je Croce plašljiviji u aplikaciji Hegelovske dijalektike. Ako je duh — sve, apsolutno sve, onda ga empirični, t. j. individualni može se samo u apstrakciji razlikovati, kao što i vrijeme, prostor, religija, Bog i t. d. Ovaj Io Assoluto, Trascendentale u isto je vrijeme konkretan, aktualan. Evo baze Gentileova idealističkog atualizma, kojega glavne crte uspoređuje Chiocchetti sa filozofskim idejama Francuza Lj. Vebera.

Gentileov Io Assoluto stvara: sve predmete = pojedince, vrijeme, prostor, religiju, boga i t. d. Ovaj bog ujedinjuje sve predmete, koji su ispod njega, osim Io assoluto, koji je njega istoga stvorio i zato se zove Io Assoluto ili Trascendentale. I tako možemo razlikovati tri skupine Io Assoluto ili Trascendentale: I. Znanost, umjetnost i religija = pojedinačni realnosti prema Gentileu: I. Znanost, umjetnost i religija = pojedinačni predmeti; II. bog, stvoren od Io trascendentale, koji ujedinjuje sve pojedinačne predmete, i III. Io Assoluto, koji je sve stvorio. Io Assoluto je — filozofija, koja dominira nad teologijom i znanošću.

[1]) »La filosofia di Giovanni Gentile«, 2. éd. Milano, »Vita e Pensiero«, cijena L. 15, strana 480.

Gentile nije jasan — — ali je uspio stvoriti u Italiji čitavu jaku i brojnu školu, koja danas dominira na 12 tal. sveučilišta. Znao je svojim pedagoškim radom i pomnjivim istraživanjem nacionalne filozofije k sebi mnoge privući. O. Chiocchetti ne žaca se istaći umnu jakost sicilijanskog filozofa, ali u kritici je oštar i gvozden. Prigovara mu, da je svojim nastupom prekinuo kontinuitet i filozofsku tradiciju od Platona do naših dana. Gentile je sitničav, kad piše o skolastici, jer nije kadar (str. 142) otresti se nekih predsuda osobito u pitanju povijesti filozofije.

Chiocchetti poglavlje po poglavlje točno i kritički prosuđuje i u djelu od 480 stranica izlaže sve glavne teze skolastike pozivljući pomnju filozofske publike na vječne probleme našega duha.

Ne mislim opisivati originalne ideje Chiocchettieve filozofije. Za 700-godišnji jubilej htio sam samo upozoriti našu učenu javnost na franjevca-filozofa, koji dostojno čuva franjevačku tradiciju i sjajno dokumentira, da je Red Poverella vječno plodni roditelj divnih svetaca i rijetkih umnika.

Fra Krsto Kržanić — Milan.

U kojim su mjestima franjevci Zaostroga vršili dušobrižničku službu u 16. i opet u 18. vijeku? — (Nombre et extension des paroisses franciscaines du couvent de Zaostrog au XVI.e et au XVIII.e siècle.) — Za turskoga gospodstva u Dalmaciji i Hercegovini franjevci su gotovo jedini ostali da kršćanski puk u vjeri podučavaju i sakramentima proviđaju. Nije to bio lak posao. Za dugo vremena zaostroški je manastir sam ostao na braniku nesamo za Gornje Primorje, vrgoračku i neretvansku krajinu, nego i za čitavu jugozapadnu Hercegovinu s Mostarom. U tim krajevima nije bilo drugoga manastira. Ujak (franjevac-svećenik) obilazio bi kao misionar sva sela noseći glavu u torbi, izložen i nevremenu i progonstvu i svakojakoj opasnosti. Može se reći da je tada župa bila više privezana uz svoga župnika, negoli župnik uz župu, jer niti je bivalo župskih crkava niti župske kuće u kojoj bi svećenik mirno i trajno boravio. Duhovni bi pastir obilazio rastrkana sela i komšiluke svog pastoralnog djelokruga i od vremena do vremena vraćao se u manastir. Matice za upisivanje rođenih, vjenčanih i umrlih nosio je sa sobom u torbaku ili bi ih redovno držao u manastiru. Jedna stara bilješka bosančicom pisana u zaostroškom Liber archivalis conventus (str. 53) broji svršetkom 18. stoljeća šest župa ili bolje župskih okružja za Zaostrog i označuje njihove granice. Kad su Turci g. 1563. razrušili mostarski manastir (Vidi Zlatović, Franovci, str. 53 sqq.), a njegovi redovnici još se stalno ne naselili u Živogošće (g. 1614.), tada su zaostroški franjevci proviđali još Mostar, Mostarsko Blato, Broćno, Zavojane, Živogošće i druga sela iza živogoških stijena. Sve se ovo razabira iz spomenute bilješke, koju evo ovdje vjerno iznosim. Ono što je u zagradama, moje su riječi, koje držim potrebnim da se tekst bolje razumi:

„Adi due Aprile 1599.

1. Neka se znade koliko bih župa zaostroškoga manastira.

Parvo, koja se zove župa Veljačka daržaje je [= držao ju je] jedan župnik počimajući od Primorja[:] Klenak, Kokoriće, Ravču, Koteze okolo

Vargorca, Ora [= Orah], Bubnje, Orovje, Veljake donje i gornje, Visoku, Kruševo sve do Rastoga što e [= je] od bure, Vojniće s Klobukom, Tialjine, Šiljegvišta, Futicu, Vinu, Probod, Darne ljuti, Garljeovje.

2. Drugi župnik Nadjezero ali [= iliti] Među jezero, i Rastok počimavši u Lučka, a dovaršiva Vratar.

3. Treći župnik Podjezerje, od Umljana a saršuje [= svršuje] kod Norinske kule.

4. U Čitluku parok s kompanjom [= s kapelanom].

5. Peti Međugorje, Biaču, Ardomilje i Ljubuški.

6. Šesti Lapčanj, Baćinu i Slivno.

7. A parvo nego se ogradi Križ [= a prije negoli bi sagrađen manastir sv. Križa u Živogošću] daršao je Zaostrog [= Zaostrog je proviđao župe:] Živogoštu, Vlaku, Zavojane, Privordicu, Praprátnice kašče [?] Broćno, Blato, svu onu župu kako e [= je] i sada, i Mostar kako ima emre u Fratara zaostroški, da e [= je] njiov Mostar po dopušćenu [= dopušćenju] cara Rametli."

U dvjesta godina prilike i granice župa mnogo su se promijenile. Svršetkom 17. i početkom 18. vijeka Turci su protjerani iz Dalmacije. Zaostrog nije više proviđao župe u Hercegovini, koja i dalje ostade pod Turčinom. God. 1774. zaostroškom manastiru bilo je pripojeno 25 što župa što kapelanija. Teritorij ovih župa mnogo je manji negoli onaj iz g. 1599., jer su prvašnje, velike i rastrkane, u više manjih razdijeljene.

Jedna statistika iz spomenute godine 1774. bilježi i župe i dušobrižnike koji su se tada na njima nalazili. (Vidi arkive Visovca i Šibenika sv. Lovre.) Evo ih:

O. Bonaventura Bilas, gvardijan manastira i parok Zaostroga — pomoćnici svi aprobirani ispovjednici koji stanuju u samostanu.

O. Petar Gabrić, dušobrižnik (Capellano Curato) u Drveniku.
O. Mate Bartulović, dušobrižnik u Podaci.
O. Šimun Kačić-Miošić, dušobrižnik u Lapčanju.
O. Marko Grubković, dušobrižnik u Baćini.
O. Petar Dodig, parok u Opuzenu.
O. Ivan Franić, dušobrižnik u Kominu.
O. Pavao Romčević, parok u Plini.
O. Grgo Ivićević, parok u Bristi.
O. Petar Brajković, parok u Metkoviću.
O. Ante Milas, parok u varošu Vrgorcu.
O. Petar Erceg, dušobrižnik u tvrđavi Vrgorca.

U oskudici redovnika-franjevaca, koja je nastala radi zabrane oblačenja, više su zaostroških župa pokrivali popi glagolaši:

Don Juraj Stanić, parok u Strugam i kapelan Otrvića.
Don Mate Vuletić, parok u Borovcima i kapelan Novih sela.
Don Pavao Božić, parok u Vidu i kapelan Dragonja.
Don Mijo Janković, parok u Ruinici i kapelan Desne.
Don Ivan Milinović, parok u Ravči i kapelan Kokovića.
Don Ante Miletić, parok u Orahu i kapelan Papratnice.
Don Marko Kristić u Dusini.

Priopćio **Fr. K. Eterović.**

KNJIŽEVNI PREGLED.

Felder Dr. P. H., O. M. Cap., **Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi.** 2. Aufl. Paderborn 1924. VIII°, S. 445. — Ferd. Schöningh.

Mnogo je životopisa sv. Franje Asiškoga, u kojima nijesu posebno istaknuti njegovi velebni ideali, tako da čitatelj, i kad sva ta djela pročita, opet ne zna, u čemu sastoji prava veličina tog toli slavljenoga Sveca. Drugi opet kao ideal iznose samo ono, što je Svetac u prvim časovima ili ponajviše u prvim godinama svoga nabožnoga života učinio ili rekao, dočim sve što se poslije zbilo, smatraju kao odalečivanje od prvotnih ideala.

Ni jedni ni drugi pisci ne poznaju sv. Franje. Ideale asiškoga ubožara ne možemo svesti na jedan ili dva, naime na njegovo siromaštvo i poniznost, kao što se obično čini. Kud se god u životu Svečevu krenemo, na koju god krjepost ili vrlinu pomislimo, što god dobra i plemenita zamislimo — možemo biti sigurni, da ćemo tu naći jedan ili drugi Franjin ideal. Ove ideale ne smijemo pojimati kao nešto apstraktno, u magli ili samo u pameti; nego kao nešto konkretno, u životu ostvareno. Mnoge je od svojih ideala Franjo ostvario već prvih dana ili prvih godina svoga života; druge tek kasnije ili pri koncu života; drugi opet, gdje su vanjske okolnosti mnogo uplivale, kao u stvarima siromaštva, apostolata, znanosti — mogli su biti oživotvoreni tek nekoliko decenija kasnije. Zato dobro i radi veleuč. pisac, kad pojedine ideale promatra u posebnim poglavljima i njihovo opisivanje prati sve do vremena, kad su u život bili potpuno provedeni, do smrti sv. Franje ili poslije nje.

Mi smo imali dosada više monografija, koji su proučavali dušu sv. Franje, njegov duh i individualnost. Takova je bila L'âme franciscaine od P. U. d' Alençon, Studien zur Individualität des Franziskus von Assisi od H. Tileman-a, Der Geist des hl. Franziskus und seiner Stiftung od Dr. F. Imle. Poslije prvog izdanja ove knjige P. Feldera dobili smo i drugih, koji rade o istom ili sličnom predmetu. Takova je u prvom redu knjižica Dr. P. Schlund-a, Idee u. Ideal im hl. Franziskus. Ali knjiga P. Feldera pored svih spomenutih ima nešto osobito. Ona nam prikazuje tip sv. Franje, što dosada nije nikakav pisac učinio. P. Felder ne donosi sve ono što je činio sv. Franjo t. j. njegov obični životopis, niti ono što sv. Franjo ima zajedničko s drugim Svecima ili utemeljiteljima Redova. On pripovijeda samo ono, u čemu se sv. Franjo nad svim ostalim odlikuje, ono što sačinjava Franjinu ličnost, njegovu dušu, njegov duh i ideal. On nam sve to obrađuje na temelju povijesnih činjenica Franjina života.

Knjiga je potpuno uspjela. To svjedoči i okolnost, da je kroz manje od 6 mjeseci čitavo prvo izdanje rasprodano, premda je knjiga dosta opsežna. Uza sve što ima poseban karakter, ipak se dade vrlo zgodno upotrebiti za duhovne upute mladim Franjevcima, za predavanja prigodom proslave 700-godišnjice blažene smrti i za sto drugih prigoda. Ta je okolnost postavlja nad sve druge studije, koje su u posljednje doba izašle o sv. O. Franji.

Dr. B. Živković.

Beaufreton M., Saint François d' Assise. Avec un portrait. 10-e éd. Paris 1925. VIII°, p. 340. — Librairie Plon, 8 rue Garancière (6-e).

Cuthbert P., O. M. Cap., **Vie de S. François d' Assise.** Adapté de l'anglais par l' A. R. Brousse et A. de Curzon. 2-e éd. Paris 1925. VIII°, p. 618. — Librairie S. François d' Assise, 4, rue Cassette (6-e).

Chesterton G. K., **Saint François d' Assise.** Traduit de l'anglais par Isabelle Rivière. Paris 1925. VIII°, p. 242. — Librairie Plon, 8, rue Garancière (6-e).

I književnici i filozofi od vajkada su proučavali sv. Franju, gotovo jednako kao i historičari i asketičari. Svaka od ovih znanosti već je toliko napredovala, da je o njemu stvorila posebnu literaturu.

Ova je literatura dobila mnogo na nutrnjoj i vanjskoj vrijednosti, osobito kroz posljednja 4 decenija. Knjige, studije, pjesme, romani, igrokazi — da ne spominjemo umjetničkih i glazbenih proizvoda — tako su se nagomilali, da ih je gotovo nemoguće nabrojiti. Sve hoće da počasti i u jasnom svijetlu predstavi svijetu ovoga Sveca idealâ, ovoga drugoga Krista — kako ga je nazvao slavno vladajući Ppa Pijo XI. — sv. Franju. Posebno mjesto u francuskoj i engleskoj literaturi zauzimlju tri gornje knjige

I. Maurice Beaufreton, francuski književnik, pjesničkim poletom i krasnim stilom opisuje život sv. O. Franje. Temeljeći se na prvotnim izvorima, pripovijeda gotovo samo ono, što je posve sigurno iz njegova života. Tu bi mu se moglo ponešto i prigovoriti, jer se ne da potezom pera zabaciti tradiciju kao neispravnu, kad znamo da prvi životopisci sv. Franje nijesu pripovjedili svega, što je Svetac učinio. Na svršetku u dodacima istražuje izvore Franjine biografije, kronologiju njegova života, obitelj, tradiciju o rođenju i napokon porcijunkulski oprost. Ni ovdje se ne možemo u svemu složiti s piscem; ali to ne smeta, da njegovom djelu priznamo trajnu vrijednost.

II. U zbirci »Il Poverello«, 1. seriji, izašlo je u prevodu kao 33. knjiga znamenito djelo provincijala engleskih kapucina O. Cuthberta »Vie de S. François d' Assise«. Još od god. 1894. učeni je pisac proučavao izvore o sv. Franji i došao do zaključaka i pogleda o njegovu životu, koji su prije bili nepoznati u Engleskoj. Istina, kanonik Knox Little napisao je bio o karakteru našega sv. Oca znamenitu studiju, ali ta je studija bila nepotpuna. Život sv. Franje iz pera Paula Sabatera veoma je dobro poznat; no da se je g. Sabatier malo više udubao u povijesna istraživanja, koja je tako sretno bio započeo, njegovo bi djelo s povijesne strane bilo mnogo vjerodostojnije. Ivan Joergensen bolje poznaje dušu i mentalitet sv. Franje uprav zato, jer je bolje i nepristranije proučio izvore Svečeva života. Život O. Cuthlberta popunjuje sva tri gornja života. On je jedan od najboljih i najpotpunijih, što su u posljednje doba izašli o sv. O. Franji. Pisac međuto ne umišlja, da je s njegovim djelom rečena zadnja riječ o sv. Franji. — Na svršetku i on donosi dodatak, u kojem analizira prvotnu regulu sv. O. Franje i pravilo Trećega Reda, ispituje izvore Svečeva života; najposlije stavlja vrlo zgodan analitički prikaz svih stvari i osoba, sadržanih u knjizi.

III. Poput danskog obraćenika I. Joergensena, i engleski obraćenik G. K. Chesterton piše o sv. Franji. Danski konvertit unio je neko novo svijetlo u ovu vrstu proučavanja, otkrio nam Franjinu dušu i mnogo simpatičnijom učinio Svečevu ličnost, nego je bila prije njega. G. K. Chesterton promatra sv. Franju s filozofsko-psihološkog stanovišta. On iz Svečeva života donosi samo neke poteze i nad njima pravi razmatranja, koja nam prikazuju sv. Patrijarhu u nekom novom obliku, često u svoj njegovoj dosad nepoznatoj veličini. Piščeve osobne poredbe i refleksije, često u formi duhovitih paradoksa, daju njegovome djelu novu vrijednost, i ako uspoređeni valjda svaki put ne prolaze najbolje, kao ni jugoslavenska internacionalna diplomacija (str. 18). Chestertonu je ovo djelo pribavilo mnogo štovatelja, ali i strogih kritičara, koji zabacuju dosta njegovih ideja, jer da ne odgovaraju sv. Patrijarhi. Možda se među ovim posljednjima krije i po koji zavidnik; no, uza sve priznanje, koje lijepo Chestertonovo djelo zaista zaslužuje, mora se reći, da je po koja ideja, koju slavni obraćenik iznosi o sv. Ocu, više odraz njegova osobnog mišljenja, negoli stvarni prikaz Svečeve ličnosti. **Dr. Fra A. Crnica.**

Vaggi Rebuschini S., **San Francesco d' Assisi.** Milano 1926. VIII°, p. 148. — Casa editrice Giacomo Agnelli.

Vita di S. Francesco, a cura dei Frati Minori Conventuali della Basilica di S. Antonio di Padova. Città di Castello 1926. VIII°, p. 205.

I. U zbirci »Le vite dei grandi santi narrate ai ragazzi« izašla je knjižica štovateljice sv. Franje, Sofije Vaggi Rebuschini: San Francesco d' Assisi. Čovjek bi prvi pogled pomislio, da je knjižica upravljena isključivo dječacima. Ali u stvari nije tako. Pisana stilom za dječake, teče iz srca majke, koja ljubi odraslu djecu jednako kao i nejaku, i svima hoće da pruži štivo, koje će ih oplemeniti i uzdignuti do uzvišenoga. Uslijed toga, odrasli će čitai ovu knjižicu još većim zanimanjem negoli dječaci. Knjižica se ne bavi ispitivanjem izvora Svečeva života niti s drugim prijepornim pitanjima. Prikazuje samo ono, što je sigurno. Ali ne ispušta ni onoga što donosi legenda, ako služi za edifikaciju čitatelja. — Predgovor knjižici napisao je uzgojitelj mladeži P. I. Semeria. Knjižica je ukrašena sa više ilustracija i ureza iz života sv. Franje i uslijed toga biva za čitatelja još privlačivijom.

II. Sa još više ilustracija iz raznih franjevačkih svetišta u Italiji urešena je druga »Vita di S. Francesco«, koju su izdali OO. Konventualci bazilike sv. Ante iz Padove. Ovaj drugi životopis ima znanstveno-pučki karakter. Oci izdavači hoće da populariziraju život Viteza Božjega, ali ujedno da zadovolje i zahjevima kritike. Radi toga se češće puta služe znanstvenim aparatom, navađajući izvore iz kojih crpe svoje podatke i mišljenja o sv. O. Franji. Knjižica je razdijeljena na 14 poglavlja. Pred svima drugim životopisima ima tu prednost, da na početku poglavlja donosi kao motto po jednu ili dvije kitice ili stiha iz Danteove Divina Comedia, koji odgovaraju predmetu, o komu je govor u poglavlju. Ova okolnost kao i to, da je sastavljen pjesničkim stilom, u kratkim crtežima, daju životopisu posebnu ljepotu. **Dr. Franc.**

Revelli Mariz, Frate Francesco poverello di Dio. Con 20 illustrazioni. Milano 1926. VIII°, p. 319. — Fratelli Treves.

Malo je života sv. Franje, koji su pisani s tolikim obiljem čuvstava kao što je ovaj. Kad čitatelj i ne bi znao za ime spisateljice, već iz same topline i obilnosti osjećaja morao bi zaključiti, da je knjigu napisala žena, koja ljubi, koja osjeća i čuvstvuje za sve, što je dobro i plemenito, koja svoje osjećaje prelijeva i u opise i hoće da i drugoga učini njihovim dionikom. Sam naslov knjige odaje čuvstva spisateljice i kaže dovoljno, u kojem obliku misli Sveca predstaviti. Knjigu čitaš s ugodnošću. Pamet se ne umara prosuđivanjem dokaza i protudokaza, koji se vežu na pojedina neizvjesna pitanja. Tu radi samo srce, jer sve iz srca proizlazi.

Svi glavni potezi preobilnog Svečeva života iznešeni su u 6 poglavlja: 1. Sulla soglia; 2. La bella fede; 3. I cavalieri di madonna povertà; 4. Il pastore di popoli; 5. Il gregge sbandito; 6. La solitudine del l' uomo di Dio. Svaki od ovih naslova koliko je pjesnički toliko je i pun značenja, te predmet, koji se pod njim obrađuje, dobiva posebni čar i privlačivost. Tko želi da čita nešto, što je ugodno, korisno i edifikatno, taj neka uzme ovu knjigu Marice Revelli. Mi se doduše ne možemo složiti sa svim njezinim tvrdnjama, jer su više izljev čuvstva i njezina duševnog raspoloženja, negoli točan prikaz stvarnoga stanja kod sv. Franje. No uzme li se u obzir cilj, koji je spisateljica ima'a pred očima, knjiga ne gubi s time svoje stvarne vrijednosti. **Dr. N.**

P. Vittorino Facchinetti: 1. **»Iconografia Franciscana«,** Milano, **Casa ed. S. Lega Eucaristica.** L. 22. 2. **»Le stimmate di S. Francesco d'Assisi«,** Milano, **Casa ed. S. Lega Eucaristica.** L. 18. 3. **»La Verna nel Casentino«,** Milano, **s. Lega Eucaristica.** L. 25. 4. **»Assisi nell' Umbria«,** Milano, **Casa S. Lega Eucaristica.** L. 30.

O. Facchinetti u svojim franjevačkim publikacijama uprav je neiscrpljiv. Gotovo svaki treći četvrti mjesec iznenadi svoje bezbrojne štovatelje kojim novim djelom. Već sam prikazao ljepotu, vrijednost i uspjeh njegova monumentalnog djela: Vita di S. Antonio. U pripremi je II. izdanje: Francesco d' Assisi, u 2 velika sveska. Njegova genijalna inicijativa za natječaj triju umjetničkih slika prisilila je blizu 400 tal. umjetnika, da odnesu sjajne nagrade kušajući naslikati Franju Asiškoga kao sveca universalnog bratstva. Također je njegovo djelo da je tal. poštno ministarstvo stavilo u promet poštanske marke sa sv. Franjom, koje će vrijediti za čitavu franjevačku jubilarnu godinu. Usto je šef-redaktor krasne franj. revije: »Frate Francesco« i od jedne godine prolazi sve tal. glavne gradove držeći konferencije o sv. Franji sa umjetničkim projekcijama. U Italiji je to najoduševljeniji i najinteligentniji propagator franj. ideala.

1. U svojem djelu »Iconografia Francescana« daje nam potpun, dosada najuspjeliji pokušaj, povijesnu sliku franjevačke ikonografije: od prvih slika sv. Franje, preko Renesanse do 19. i 20. vijeka. Sve glavnije umjetničke škole, sve markantnije slikarske ličnosti o. Facchinetti dok povijesno prikazuje, ujedno kritički ocjenjuje. Donosi i krasni lik sv.

Franje od našeg Medovića, o kojemu veli: Il Serafico nell' estasi della contemplazione... quadro... assai espressivo«. Francuska i njemačka kritika odveć je laskavo pohvalila ovo djelo o. Facchinettija, koje resi 121 sjajna ilustracija. Preporučujem djelo svim ljubiteljima franjevačke umjetnosti.

2. Za vrijeme jubileja sv. Rana sv. o. Franje o. Facchinetti je izdao svoje djelo: »Le stimmate di San Francesco.« U Italiji, u Francuskoj i u Njemačkoj ovaj jubilej bio je popraćen mnogim publikacijama i svečanim brojevima mnogih uvaženih revija. Civiltà Cattolica u jednom od svojih brojeva lanjske godine osvrnula se je u posebnom članku na opsežnu literaturu o stigmatizaciji Asiskoga Sveca. Iznad svih radova istaknu ovaj uspjeli rad o. Facchinettija, u kojemu on svim povijesnim dokazima utvrđuje historičnost alvernijskih sv. Rana. Zatim sa znanstvenog gledišta dokazuje mogućnost stigmatizacije isključujući naravnost čuda, koje moderna agnostička znanost svodi na somatičke i psihičke uzroke. Zatim auktor iznosi ukratko najljepše cvjetove literature i umjetnosti obzirom na ovo divno čudo. Dante, poslije sv. Bonaventure i Fiorettija, napisa najdivnije stihove u slavu Alvernijskog Mučenika:

»Nel crudo sasso intra Tevere ed Arno
da Cristo prese l' ultimo sigillo
che le sue membra due anni portarno.«

Za njim se izredaše Jacopone, Galetti, Tasso, od modernih: Tondi, Manni, Salvadori, Nediani, Battaglia. — I kist umjetnika se je ogledao sa Franjinom stigmatizacijom. Divnih slika su nam ostavili: Giotto, Cimabue, Ghirlandaio, Della Robbia, Murillo, Kunz... i bezbroj drugih. Na svrsi svojeg ukusnog djela o. Facchinetti donosi 64 ilustracije u 8-formatu. Djelo je uprav usjelo: kritički i umjetnički, zato ga toplo preporučujem našim franciskanofilima.

3. Za sedmi centenarij smrti sv. Utemeljitelja o. Facchinetti osim ostalih publikacija naumio je opisati glavna pozorišta Franjina života i akcije. Dosad su izašla 2 djela. U prvom »La Verna« učeni otac u 25 kratkih, ali iscrpljivih poglavlja opisuje sv. Brdo Vernu. Povijesno dokazuje kako je to bio posjed grofa Orlanda i kako ga je on darovao našem Svecu. Zatim zalazi u potankosti opisujući: kapelicu ptica, ulaz u svetište, crkvicu sv. Marije od anđela, zvonik i zdenac, kamen na kojem svetac bio ranjen, ležaj sv. Oca, ponor, relikvijarij krvi i toliko drugih svetinja sv. Brda. Sve je to ispričano s toplinom i zanosom, da se knjiga ne odlaže iz ruke dok se ne dočita. Ovo Facchinettijevo djelo je urešeno originalnim nacrtima i sa 25 trobojnih ilustracija od mladog tal. umjetnika Luiđa Zago.

4. U drugom svesku »Assisi« auktor, poštо je napisao sjajan uvod o prirodnoj ljepoti i povijesnim peripecijama Svečeva grada, u 30 poglavlja, punih divne lirike, vlastite peru o. Facchinettija, opisuje: panoramu Assisa, spoletsku ravnicu, grad vrh Assisa, tempal Minerve, katedralu sv. Rufina, baziliku sv. Klare, grob Poverella, sv. Damjan, Carceri, Porcijunkulu, kapelu ruža i toliko drugih sitnih dragulja iz Asiske okolice. I ovo djelo rese originalni nacrti i trideset trobojnih ilustracija mladog umjetnika Luiđa Zago. U pripremi je III. volum o. Facchinettija: »Nella valle Reatina«. Ova uprav lijepa, umjetnički ukusna djela od srca preporučujem. O. Facchinetti svojom neumornom literarnom akcijom zadužuje čitav svoj Red, kojemu on svojim krasnim perom vjerno i velikodušno služi, zato i svi franjevci treba da podupru njegov idealni rad. Dok mnogopoštovanom ocu želim sreću i blagoslov u radu na čast Reda, njegova djela od srca preporučujem. **Fra Krsto Kržanić — Milan.**

FRANZISKUS VON ASSISI:

I. **Vorträge zu seinem Jubiläum 1226—1926.** Düsseldorf 1926., u 8-i, str. 122. — Za franjevačku jubilarnu godinu njemački franjevci pružaju nam u ovom djelu devet biranih predavanja, iz pera devetorice franjevačkih poznatijih pisaca. Dr. Hausen piše o svetosti u franjevačkom redu, dr. Dölle o njemačkim franjevcima, dr. Elsner o klarisama, dr. Schneiderwirth o duhu trećega Reda, dr. Dausend o sv. Franji i bogoštovlju, dr. Ricking o karitativnoj akciji, dr. Maas o misijama, dr. Kleinschmidt o umjetnosti i opet dr. Schneiderwirth o sv. Franji i o socijalnom pitanju.

II. **Konferenzen zu seinem Jubiläum 1226 1926.** Düsseldorf 1926., u 8-i, str. 96. — Ista njemačka provincija izdala je i ove konference. Ima ih ama baš lijepih: Hrist i sv. Franjo; Sv. Franjo kao vođa za svoje i za naše doba; o zavjetima; o Franjinu veselju i o njegovu viteštvu. Ovu su knjigu opet sastavila pretežno nova pera kao što su franjevci: Balthasar, Menge, Bierbaum, Schmitz, Kullmann, Vonderheide, Schneider, Kemper, Mayer, Diebäcker.

III. **Predigten zu seinem Jubiläum 1226 1926.** Düsseldorf 1926., u 8-i, str. 124. — U ovom je svesku i enciklika sv. Oca Pija XI. Rite expiatis, u izvorniku i u njemačkom prijevodu. Između 14 propovijedi omiliše mi posebno: Sv. Franjo dijete Božje, Serafski Franjo, Propeti Franjo, Ljubav k Crkvi, Sv. Franjo svačiji brat. I ovdje se opet susretamo sa novim njemačkim franjevcima, što bezdvojbeno dokazuje kvalitativnu i kvantitativnu snagu franjevačkog reda u Njemačkoj.

Ova tri djela dobro će doći svakome, ko se zanima za franjevački pokret uopće ili ko ima dužnost širiti dalje u narod misao i djelo Asiškog Prosjaka.

Knjige se mogu dobiti u Düsseldorfu, Provinzialat der Franziskaner. Cijena nije naznačena.

Agostino Pennisi: La verace istoria del Poverello Franciesco. Sacra Rappresentazione. (Società Ed. Toscana, Sancasciano Val di Pesa [Firenze] 1926; pp. 156. Lit. 8.) — S velikim zanimanjem pročitao sam ovaj lijepi pokušaj P., što ga je kratkim pismom popratio Pio Rajna. Pennisi, u jeziku i stihu srednjega vijeka, htio je istančanom modernom ukusu prikazati povijest sv. Franje u obliku »crkvenoga skazanja«. Ovaj oblik, osobito poslije neočekivanih uspjeha H. Ghéona i njegove škole, sviđa se sve više i više, pa će i P. skazanje imati dobra uspjeha, ako ga koja družina dostojno iznese na pozornicu. Ima ovdje zaista jednostavnosti, ima poleta, iskrenosti, topline, kako veli Rajna, a držim da ima i puno

shvaćanja Franjine ličnosti, i ako se pjesnik prema povijesti više puta poslužio svojom pjesničkom slobodom. Samo mi se čini, da nije bio sretan odmah u prvome prizoru s ulogom Rufinovom, i djelo bi puno dobilo, kad bi se čitav taj prizor promijenio. Osobito jako djeluje 2. čin: Il fuoco, gdjeno se Franjo u prizoru: Lo innamoramento stavlja sasvim na stranu malenih i daje im svu svoju ljubav, koja se od njih diže k Bogu

. . . che volle, che creò, che fece
tutte le cose colle stesse mani,
colle sue mani caste et amatrici . . ,

A mnoštvo raspaljeno njegovom riječju kliče:

Oh! dacci, dacci tutto questo amore,
che ti avvanza, Franciesco, nello cuore!

Bože daj, da u Franji, ljubitelju svoje malene braće, ljudi vide prije svega Sveca i Apostola pa da pođu za njim! **F. S. Petrov** — Asiz.

P. Mathieu—M. Daunais, O. F. M., **Le Père Fréderic de Ghyvelde,** commissaire de Terre — Sainte au Canada. Monréal (Canada) 1926, XII°, p. 61.

Kratak je, istina, životopis; ali pun činjenica, koje u čitatelju proizvađaju neobično udivljenje. Čovjek je iz naših dana, prošao kroz iste jade kao i mi; no svagdje je za sobom ostavio miris heroičnih krjeposti, kojima se odlikovao. Umrao je na glasu svetosti, jer je živio kao pravi sin svoga Serafskoga Oca. Da proslavimo 700-godišnjicu smrti sv. Patrijarhe, mislim, da samomu sv. Patrijarhi ne ćemo učiniti ništa ugodnije, nego ako svijetu stavljamo za uzor njegove sinove, koji su išli istim putem, kojim je on išao, koji su samoga sv. Oca u svemu vjerno nasljedovali. Takav je bio O. Fridrih. O njemu se sada radi da bude proglašen blaženim. Ova mala knjižica napisana je u svrhu, da upozna širu javnost s ovom neobičnom ličnošću naših dana, da bi se po njegovu zagovoru od Boga isprosile potrebite milosti i tako što više pospješio dan njegove beatifikacije. Poslije će izaći potpuniji život sa svima potrebitim dokumentima. Tko pročita i ovu malu knjižicu, vidjet će, da rod Svetaca nije još izumrao i da je naša Crkva u istinu sveta, kad može do ovake svetosti uzgajati i uzdizati ljude. **Dr. Franc.**

P. Leone Bracaloni: »Il cantico di Frate sole.« Todi - Tipog. Tuderte. Cij. L 3. — O. Bracaloni, umjetnik-teoretičar i umjetnik koji uspješno ravna slikarskim kistom, poslije svojeg velikog i uspjelog djela »L' arte francescana« izdao je ovu brošuru, u kojoj povijesno ispituje vrijednost i važnost dokumenata, osobito Speculum Perfectionis, koji sv. Franji pripisuju Pjesmu bratu Suncu. Razorna moderna kritika sve je izmislila, da obori autentičnost pjesme i pjesničke naravi našeg Serafina. O. Bracaloni pobija mišljenja protivnika i prije svega dokazuje pjesničku narav sv. Franje. Njegovi pogledi puni genijalne intuicije na ljepote i harmoniju prirode, ujedno su divni blijesci fine pjesničke inspiracije, koja manifestira njegov sensibilni duh na sve što je lijepo u svemiru. Zatim

veleuč. otac donosi tekst Pjesme bratu Suncu ujedno usvojivši mišljenje onih, koji niječu da je Franjo sastavio »In fuoco l' amor mi mise« i »Amor di caritade«, kako je krivo ustvrdio Wadding, oslanjajući se na mišljenje sv. Bernardina Sijenskoga. Pošto je ispitao stih po stih sa povijesnog i literarnog gledišta, o. Bracaloni veli, da s ovim religioznim pjesničkim djelom sv. Franjo zaprema lijepo mjesto u povijesti tal. literature. Živo preporučujem ovo briljantnim stilom pisano djelce od ruke redovnika-umjetnika. **Fr. Krsto Kržanić — Milan.**

Officium ac Missa de festo S. P. N. Francisci, quibus accedunt Cantus selecti in honoren eiusdem ad codicum fidem ac normam gregorianam restituit P. E. Bruning O. F. M. iussu Revni. P. B. Klumper Totius Ord. F. Min. Min. Genlis. Parisiie, Tornaci, Romae 1926, VIII.o p. 143. — Tupis Desclée et Socii.

Fra Julian Spirski, glasoviti maestro di Cappel'a na dvoru Ljudevita VIII. ušao je g. 1220. u Franjevački Red. Svojim dolaskom u Red donio je onu klasičnu ugodnost muzikalnih nota, što ju je s tolikom ljubavlju gojio u Parizu, koji je tada bio središtem muzičke kulture. Nakon smrti svetog O. Franje, Fra Julijanu su starešine povjerili, da sastavi i uglazbi liturgično oficije u čast sv. Franje ili, kako se je onda govorilo, Povijest, koja je po običaju vremena morala biti u stihovima. Glasoviti Maestro Adam di Vittore sa genialnošću se bijaše dao da sastavi i uglazbi Sekvencije, ustanovljivajući pravila i načela, koja je Fra Julijan protegao na cijelo oficije. Fra Julijan u ovom oficiju, sačuvavši stihove, uveo je formu grganski savršenu. Pokušaj mu je sretno uspio tako da je pravo remek djelo. I ako se kadšto udaljuje od dubine klasičnoga i aristokratskoga gregorianskoga napjeva, ipak mu je skladba dražesnija i pučka. Ovo novo oficije našlo je tako simpatičan prijem, da je imao 45 imitacija u drugim liturgijama.

Franjevci su ovo oficije primirili g. 1235. i čuvaju, ga do danas, a da nije još izgubio svoje svježine i ugodnosti. Za nesreću nestalo je kritičnih izdanja. Stoga je vrlo zgodno preč. general O. B. Klumper naredio, da se iznova tiska kritično izdanje. Brigu za to povjerio je mladomu i zauzetnomu O. E. Bruningu. Ovaj je proučio kodekse stare tiskanice i rukopise, da bismo mogli imati pravo oficije i pravu misu sv. Franje. U predgovoru ponešto govori i o kodeksima i navodi neke promjene. Psalmi su čitavi sa znakovima tako, te nema poteškoće u pjevanju. Na svršetku se nalazi nekoliko pjesama; gotovo sve su sredovječne i franjevačke, pa prizivlju u pamet harmoniju pune vjere i ljubavi onih svetih redovnika. Djelo završuje s kritičkim epilogom izvora i kriterijâ.

I ovo djelo vrlo zgodno dolazi za proslavu 700-godišnjice Svečeve smrti. Dobiva se i kod Libreria di S. Antonio, Via Merulana 124, Roma, uz cijenu od 6 lira.

Bruning P. E., O. F. M., **Plaudat Frtaer, regnat Pater,** Concentus selecti Divo Patriarchae Minorum a filiis oblati septimo recurrente saeculo a beatissimo eius transitu. Roma 1926. IV°, p. X — 184.

Franjevački je Red, slijedeći predaju svoga serafskoga utemeljitelja, veoma ljubio i gojio glazbu u prošlosti. On to čini i sada. Dokazom nam je i gornja knjiga. Odbor preč. O. Generala pozvao je nekoliko franjevačkih glazbenika, da izrade koji komad za proslavu ove znamenite godišnjice. Odazvalo se 15 glazbenika sa 47 radova. Jury je sastojao od profesora rimske Visoke škole za crkvenu glazbu: Mons. Raf. Casimiri (franjevački Trećoredac), Maestra G. Dobici i Maestra Eduarda Dagunino. Jedan od natjecatelja P. E. Bruning te je radove skupio i izdao pod gornjim naslovom. Suviše je svakomu auktoru donio kratak životopis, što knjigu čini još korisnijom.

Ova zbirka, koja bi se mogla nazvati Antologijom radi njezine opsežnosti i različitosti predmeta kao i pjevačkih zborova, dijeli se na četiri dijela: mise, oficij, transitus, responsoriji i antifone. Svakomu dijelu odgovaraju odnosni sastavci. Ovi mogu imati nejednaku vrijednost, ali svi odgovaraju propisima crkvene glazbe. Radovi su sastavljeni za muške i mješovite zborove te za jedan glas. Zato se mogu prema prilikama i potrebama upotrebiti jedni ili drugi.

Profesori, koji su prosuđivali radove, s veseljem su konstatirali, kako Franjevački Red, i bez aparata visokih škola vjerno slijedi tradiciju u gojenju crkvene umjetnosti, i da se Očev duh odrazuje na sinovima i u ovoj manifestaciji duše, t. j. u božanskoj glazbi, koja tako moćno pozivlje na molitvu.

Knjiga se može dobiti kod: Collegio di S. Antonio, Roma, Via Merulana 124, za L. 20. Pojedini sastavci napose dobivaju se za L. 7.50, 6.50, 5.50, 2.50. Preporučamo svima prijateljima crkvene glazbe, osobito za proslavu 700-godišnjice.

Ricci Corrado, Umbria Santa con 55 illustrazioni, Milano 1926, Str. 199, Cij. L. 27. — Sv. Franjo rodio se je u Umbriji i najveći dio života u njoj proveo. Njegov život i njegova svetost zadivili su čitavi svijet. Osobito su umjetnici našli u njemu neiscrpivih poticaja za svoje umjetničko stvaranje. Franjino siromaštvo, čistoća, njegova ljubav k prirodi, vas njegov svetački lik: izvor su, iz koga crpe i pjesnici i slikari. Ovi posljednji ovjekovječili su mnoge epizode iz Franjina života, osobito u Asizu u bazilici, gdje je sahranjeno njegovo tijelo.

Franjo je svojim svetačkim životom posvetio posebno neka umbrijska mjesta: Asiz, Carceri, pa La Verna i t. d. Tamo se je sačuvalo mnogo toga, što sjeća na njegov život.

Red sv. Benedikta, kao i život sv. Rite od velikog su značenja za kulturni i religiozni život Umbrije. To je sve prikazano u gore spomenutoj knjižici. Pisac posebno raspravlja o umjetnicima: Perugino, Pinturicchio i Signorelli, koji su kistom ukrasili mnoga umbrijska svetišta. Ispituje njihov individualni umjetnički karakter i djelovanje raznih umjetničkih škola. Knjižica obiluje snažnim refleksijama o svecima, koji su na umbrijski život djelovali, i o tamošnjoj religioznoj umjetnosti, zato je za poznavanje Umbrije od velike važnosti. **Dr. F. Bože Vuco.**

Maria B. Sticco: »Il pensiero di San Bernardino da Siena«.

U Italiji, kolijevci franjevačkog pokreta, u ova 2 poslijednja decenija razvija se bujna franjevačka literatura. I ne zaustavlja se samo na genijalnom reformatoru crkvenog i socijalnog života — Franji Asiškome, već nekom dinamičkom silom širi se na sve jače predstavnike franjevačkog ideala. Već sam imao prigodu prikazati preko naše »Nove Revije« jugoslavenskoj katoličkoj publici veoma ozbiljne i bogate radove: o sv. Franji, o povijesti franjevačke umjetnosti i o sv. Anti. I mogao bih da napišem čitav niz novih recenzija o novim radovima, koji su posvećeni velikanskim pojavama franjevačkog reda, ali — zasad — hoću da svrnem pozornost sviju ljubitelja franj. literature i kulture uopće na jedan pravo značajan rad, originalan, sintetičan ugledne urednice »Fiamma viva«, glasila kat. ženske tal. mladosti i profesorice na Učiteljskom Istitutu Kat. Universe Marije B. Sticco o sv. Bernardinu. Ona nije htjela da piše suhi životopis ovog genijalnog franjevca, već je htjela da prikaže ideje, filozofsku misao, kulturnu važnost i silni upliv, koji je on imao na krugove renesanse. Budući da je ovaj izvanredno uspjeli rad pobudio pravu senzaciju u tal. kat. javnosti, nastojat ću da kratkim crtama prikažem sadržaj ovog djela uvažene milanske spisateljice, od koje talijanski franjevački svijet mnogo očekuje.

* * *

Povijesna misija sijenskog apostola stoji u neumornom radu oko pomirenja suprotnih struja i stranaka tadašnjeg društvenog života. U času kad se boriše dva svijeta: sredovječni i umanistički, pojavljuje se on, da kao nosilac Kršćanske Misli gestom propovjednika vječne Istine utisne svoj pečat toku tadašnje povijesti. I obraća se u bezbroj svojih umnih i duhovitih govora svim društvenim licima: redovnicima, svećenicima, svjetovnjacima, ženama, djevojkama, učenicima, trgovcima — svim staležima, svim slojevima.

Poznato je, da je Preporod htio, imao jedini cilj prosvijetliti klasičnim svijetom tamu sredovječne baštine. A on svojom neobičnom pojavom i dubokom riječju svrće pažnju svojeg bezbrojnog slušateljstva na — neznanje, korijen svih zala. Čovjek mora proći krug zbilje, realnosti i popeti se do Prvog Počela prikazavši božanstvu svoj dug — ljubavi. Ljubav je spoznaja — evo dubokog nauka velikog Sveca, koji slijedi divnu tradiciju franjevačke filozofije, koja u ljubavi vidi prvi i jedini put, što vodi k Bogu. Sv. Bonaventura to je ovjekovječio svojim Itinerarijem.

Volja je kraljica duha: spoznaja ne povlači nužno volju na djelo. Sv. Bernardin slijedi filozofiju Bonaventure i Škota. I nije mogao da ne slijedi škotskog kritika, koji je svojom volontarističkom zdravom tendencijom kategorizirao veliki život Ljubavi Alveruskog Serafina. M. Sticco znala je izvanrednom pronicavošću prodrijeti u duboku misao velikog Sveca, znala je svojim sugestivnim stilom prikazati svu trajnu vrijednost velikih ideja rijetkog sijenskog apostola davši ozbiljni i jaki doprinos probudujućoj se franjevačkoj literaturi. Franjevačka ideologija je dobila ovim krasnim djelom jednu od svojih brojnih apologija.

* * *

Treba da malo opširnije prikažemo vrijednost ovog djela, koje osobito danas, kad se radi o proglašenju crkvenim Naučiteljem sv. Bernardina, dobiva dvostruku važnost. Cilj je spisateljice: sintetički prikazati filozofski sadržaj životnog djela sijenskog sveca. Ukratko se osvrće na život — ali zato sjajnom lakoćom zaokružuje reformatorsko djelo Bernardina u franjevačkom redu. — On je spasio franjevački Red od propasti sljubivši rigoroznost redovničkog Pravila s nužnom reformom nauka. Ono što je učinio Bonaventura u 13. vijeku, to je obnovio Bernardin u 14. i 15. vijeku. Humanizam, koji je u njemu imao svojeg najoštrijeg i najinteligentnijeg protivnika, on je svladao podvrgavši nauk Istini Vječnoj, — a ne kako htjedoše ovi ljubitelji klasicizma — proglašujući ga nezavisnim i vrhovnim. Divne su Bernardinove ideje o Bogu, o vjeri, koja je čin ljubavi ne traži dokaza, o vjeri bez teatralnosti, bez fanatizma, bez slabosti — koja u ljubavi nalazi svoj najkraći put, što vodi Vrhovnom Biću.

I o čovjeku Bernardin ima svoje duboke nazore u opreci s individualističkim preporodom. Humanisti zakopčaše Boga s onu stranu zvijezda proglasivši se dovoljni samima sebi. Istrgli su čovjeka iz sfere svrhunaravne. Ali Bernardin gleda u čovjeku tijelo i duh, koje mudrost vječna ujedini u divnu harmoniju. Čovjek je velik, ako ima veliku dušu. Ali Bog je ljubav. Stvorivši duše, stvorio ih je da ljube, prije svega da ljube Onoga, koji ih je stvorio. Evo protivudarca humanizmu, koji Bernardin, slijedeći Agustina, divno razvija u svojim Propovijedima.

Zatim nam spisateljica riše misao Bernardinovu o r o d i t e l j i m a i d j e c i, o njegovim odgojnim nacrtima, o disciplini, o odgoju žene i ženskoj kulturi uopće, i to sve u opreci sa idejama humanista na ovom području: On nije učitelj — koji u školi odgaja; on je sijač, koji s propovijedaonice ruši krive ideje humanizma. Bernardin i u školskom pitanju je osebujan slijedeći Bonaventuru i Dantea. Ne odbija ni nauk klasika, mnogo manje pjesnika, jer želi da apostol poput Isusa sjedi za trpezom grešnika, ako ih želi obratiti. Samo ne trpi ljubavnih djela. Sv. Bernardin, kao Bonaventura, cijeni da sve nauke vode k Bogu. Dominikansku koncepciju: »ono što poznaješ, ono i postaješ«, on popunja rečenicom: »ono što ljubiš, ono postaješ«, jer ljubiti uvijek uvjetuje i poznati, dok poznati ne uvjetuje — i ljubiti. Sv. Bernardin je realist. Njegov učenik s jdne strane ima sv. Jeronima, s druge Cicerona, u sljubljenju jednog i drugog on je pokazao proti humanističnoj unilateralnosti put, koji vodi napretku kulture i civilizacije.

Ali Bernardin u svojoj dubokoj koncepciji odgoje čovjeka ide naprijed. Nesamo obitelj i škola, nego i čovjek odgaja, i mora odgajati sebe. čovjek nalazi sebe i čini ono, što Bog hoće, i hoće ono, što on hoće. Evo ovdje on nalazi svrhunaravnu sublimaciju i svih ljudskih bolova. Huma-Kako? Vršeći volju Božju, slijedeći zvanje, koje mu je dao. Sa zvanjem nisti, uklonivši bol iz perspektive Križa, gledaju je s klasičnim naočalima kao posljedicu ljudske zlobe ili kao fatalnu nuždu, koju pobjeđuješ stoičkom jakošću duha. Ali Bernardin je uzvišeniji: on utilizira bol kao lijek, koji ga vodi k spoznaji Boga i sebe istoga. U boli on ne vidi neprijatelja,

kao humanisti, nego u boli on vidi Propetoga, koji je ljubav i otkup. Ovdje je pedagoški ideal Bernardinov.

Nego sijenski Apostol veoma je zanimljiv i u svojim originalnim p o g l e d i m a n a o b i t e l j. On je izvrsno poznavao obitelj kvartoćenta. Bio je magnatske obitelji i u svoje 22 godine u svijetu vidio je sve mizerije muškoga, a osobito ženskog svijeta. On je bičevao nemilice nevolje prazne ženske mode, ali je i branio bolje od ikoga čast i dostojanstvo žene, on koji je tako žarko i duboko štovao Presv. Djevicu. Ali on se ne okružava ženama: nije Jerolim, koji se brine za Paulu, ni Franjo Asiski za Klaru. Ženske je ostavio pred vratima samostana uzevši od njih, kako sjajno veli M. Sticco, što ljepše mogu dati: čistoću i vjeru. — Bernardin je bio i jaki branič ženidbenog života, koji on poimlje kao savršeno prijateljstvo bazirano na koristi, užitku i poštenju. Njegovi savjeti mladićima i djevojkama nešto su izvanredno interesantno. Imaju trajnu vrijednost. Njegove riječi o bračnoj vjernosti zlata su vrijedne. Njegova nemilostiva razotkrića moralnih prljavština strašna su: jedan je od njegovih fundamentalnih propovjedničkih kanona: propovjednik se ne mora toliko čuvati da razotkriva nečedne poroke, koliko da ih ne prikazuje — nečedno. Tako on rješava verizam u umjetnosti. No, Bernardinu je bilo dopušteno reći mnogo toga, što drugima nije, jer je on bio svetac-umjetnik!

* * *

I o s o c i j a l n o m p i t a n j u Svetac se je izjavio. Naši čini nijesu osamljeni: naša djela uvijek imaju za posljedicu djela onih, koji nas okružavaju. On se je borio ovim socijalnim posljedicama našeg individualnog života, u čemu je s pravom vidio misiju franj. pokreta. — S obzirom na pravdu on je neumoljiv: zakon se mora poštovati, krivci se moraju egzemplarno kazniti. Za nj je pravda kruh i vino, bez čega se socijalno ne živi. Kazna smrti nije nikad imala jačeg i silnijeg zagovornika. Nepomičan u svojoj logici, oštricom principa kida sve, što je nezdravo. Ovo svoje držanje temelji na vjeri i ljubavi. Za suce zahtijeva da budu ponizni i čvrsti, da se ne izrode u tirane ili plašivice. Ali zato ljubljaše kažnjenike, utamničenike. Kao vrhovni zakon svake idealne vlade on meće: ljubiti podložnike poput majke. — Zanimljivo je znati njegovo mišljenje o socijalnoj nejednakosti, o sreći zlih i nesreći dobrih. Providnost da, ali on otkriva plan Providnosti i veli: svaki čovjek u nacrtu Providnosti ima svoje mjesto i svoju misiju: htijući ostaviti ili mjesto ili misiju — griješi i gubi se. Zato su za nj: siromah, koji hoće da živi gospodski, gospodin, koji ne vrši djelo milosrđa tjelesnog, magistrat, koji ne sudi, učenik, koji ne uči — kandidati »vruće kuće«, kako on zove ove elemente socijalnog nereda. — Ali je temeljno pitanje: mojeg i tvojeg u svim socijalnim borbama. On je branič privatnog vlasništva pozivljući se na Aristotela, Augustina i Skota, pravnika Accursia, Balde itd. U padu Adamovu je izvor vlasništva; u stanju nevinosti sva su dobra bila zajednička. Posljedice istočnog grijeha: zloba, lijenost i grabežljivost onemogućuju za uvijek komunizam, dok traje stanje grijeha. On utvrđuje svoje mišljenje divnom argumentacijom. Roba sviju jest — ničija, jer se za nju nitko ne brine. Morali bi raditi ili svi ili samo neki. Slijedi da lu-

kaviji ne bi radili, dok bi ugrabili veći dio ploda, jer su lukaviji. A jer su lukaviji, uspjelo bi im ostati i nekažnjeni. I tako i zli bi uvijek bolje stali i dobri slabije, to više, jer zli uvijek hoće više nego im je potrebno, a dobri se zadovoljavaju s nužnim. A gdje bi bile borbe između onih, koji bi žudjeli jednu te istu stvar? Evo zašto je nužno privatno vlasništvo, koje izvire iz pozitivnog zakona, koji se temelji u auktoritetu.

* * *

Duhovite su i oštre njegove primjedbe o trgovcima i kamatnicima. On daje svoj dekalog trgovcima. Proti kamatnicima on je — grozan. Zove ih: domaći lopovi, ustre, rak-rane, živine sa šapama na životu siromaha. Prije sv. Bernardina Crkva se je opirala bilo kojim kamatama oslanjajući se na nauk Evanđelja, koje veli: »Mutuum dantes nihil inde sperantes«, i na Aristotela, koji uči, da se ne smije praviti dobitak iz stvari sterilne, kao što je — novac. Ali na početku XV. vijeka Paulus Castrensis formulirao je uvjete, pod kojima se može dati novac na sitne kamate: lucrum cessans, damnum emergens, periculum sortis. Sv. Bernardin ga slijedi, jer je on neustrašivi borac proti svemoći kapitalizma za obranu male industrije, koja da prosperira, morala se je utjecati zajmovima. On je bjesnio od svetog gnjeva proti onih, koji grade crkve novcem oderanim od siromaha. Nijedan umjetnički kist nije uspio življe prikazati nego li govornička vatra Bernardinova kamatnika, koji očajan izdiše ostavljajući ukradeni novac baštinicima, koji se toliko vesele njegovoj smrti koliko pakao, koji ga prima u svoje vatreno krilo. Toliko se on interesirao ovim pitanjem, da ga je svestrano obradio u 8 govora o kršć. religiji i u 14 o restituciji, u kojima se vidi njegova divna teološka i pravna erudicija. Bori se proti kamatama, odbicima, izmjenama, koje pripušta kao nuždu za trgovinu, ali osuđuje burzovne igre i spekulacije. On diže svoj moćni glas proti trgovačkim i financijalnim rivalitetima, jer su uvijek nužni precedens političkih i socijalnih trzavica. Br. je borac proti kapitalizma, kamata i burzovnih igara — jer je apostol socijalne pravde, koja jedino zajamčuje socijalni mir i poredak. Borba Guelfa i Gibelina za nj je bio jedan grozni primjer. U ovome je divni junak, nasljednik duha Asiskog Serafina, velik učitelj zdravog socijalnog shvaćanja. Zato je i uspio da pomiri gradove i gradove, države i države, cara s Papom. Svoj socijalni program sintetizirao je u imenu — Isus. Ovo je bila njegova zastava — i on je pobjeđivao.

Bernardin Sijenski, koji je u 22. godini ostavio svijet, nakon 40 godina plodnog apostolata, umire kao — Svetac. Nije bio filozof, koji bi sistematski obradio sva temeljna pitanja filozofije, ali je bio otac kršć. proletarijata. Njegovi su govori genijalni, a djela, što ih izveo, uspješna i trajna.

F. K. Kržanić.

Novo izdanje Kačićeve pjesmarice. — U »Novoj Reviji« izašla je u I. godištu Eterovićeva studija o starcu Milovanu — fra Andriji Kačiću i njegovoj pjesmarici ili Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga. Autor je na izvorima obradio pjesnikov život tako te će se svaki, koji bude pisao o Kačiću, osvrnuti na onu izvrsnu radnju. U II. god. »Revije« pisao sam o Kačićevim pjesmama u Maćedoniji. U III. god. ocijenih izdanje pjesmarice po društvu hrv. srednjoškolskih profesora od dr. Ferde Nikolića, Vijenčeva urednika.

Rekbi da je i ovo izdanje, namijenjeno školskoj mladeži, raspačano ali kao da društvo ne mari da ga ponovno izdade, već se je toga prihvatila Kuglijeva knjižara, i pod br. 1828. bez godine turila, nedavno na trg »izdanje za narod i škole« sa 10 slika, priređeno od prof. Ivana Šarića.

Od akademski naobražene osobe: a to je jedan profesor, očekivali bismo da će hrvatskom narodu i školskoj mladeži dati u ruke tekst po izvornom izdanju sa najnovijim podacima, koje izdanje ne će zaostati barem za Nikolićevim. Dok je Nikolić upotrebio ipak neke podatke, jer još ne imaše pri ruci čitave studije Eterovićeve, gosp. Šarić — to nam potvrđuje njegovo ime i prezime na čelu knjige — nije uvažio ni onoga, što je njegov kolega poprimio, već je komotno iz sedmog izdanja Hartman-Kuglijeve velike pjesmarice, izdane negdje u 1914., uzeo što mu se svidjelo prema narudžbi nakladnikovoj. Iz ovog izdanja je doslovce pretiskan i »Život i djela o. Andrije Kačića-Miošića« od strane VII—XI. petog retka. Odanle je uzet i »tumač tuđih i manje poznatih riječi i fraza«.

Ovo se izdanje prodaje po 15 D, a broji jedva 91 str., tako da su u stranice ubrojene i korice te prazni i naslovni list. Ima i cjenik pri kraju, gdje je ovo izdanje ostavljeno bez cijene; osim toga doznajemo da knjižara sprema i novo potpuno izdanje pod br. 1829 (u štampi).

Što da kažemo o ovakoj raboti? Služi li na čast našoj knjizi, izdavaču i nakladniku?

Skrajnje je vrijeme, da koje naše književno društvo: sv. Jeronimsko ili Matica priredi kritično izdanje Kačićeve pjesmarice a da se prouči i povjesno gradivo o junacima i ratovima, koje je naš Milovan opjevao. To bi moglo uraditi i novo društvo, što ga pokreću naši Franjevci pod vodstvom dra. Eterovića.

Svakako novo izdanje prof. Šarića ne može se preporučiti hrvatskom narodu, najmanje pak školskoj omladini. Ono će dakako imati uspjeha jedino kao vašarska roba.

pop Vinko Premuda.

»Le Missioni Francescane«. Rivista Mensile Illustrata. Roma (24), Via Merulana 124. Abbonamento: Estero L. 15.

Jedna od najljepših misionskih revija jest gornja revija. Urednikom joj je neumorni O. Ciprijan Silvestri. Ovaj je Otac bio više od 20 godina misionarom u Kini. Kineski jezik poznaje gotovo kao i svoj materinski i predaje ga na franjevačkom misionskom zavodu u Rimu.

»Le Missioni Francescane« izlaze ima tek 4 godine, a već su jedan od najobljubljenijih i najraširenijih listova u Italiji. Donose divnoga gradiva iz svih misija uopće, a napose iz franjevačkih, kojih je najviše. K tomu je list iskićen prekrasnim ilustracijama iz misionskog života kao i života narodâ, među kojima misionari djeluju.

Dvije su posebne rubrike, koje se nalaze u ovome listu, čim se odlikuje nad svima ostalima, a te su: »Križarska vojna za pobjedu Presv. Srca u muslimanskim krajevima« i »Djelo Prijatelja Izraelovih«. Te dvije rubrike donose materijal za obraćenje muslimana i Židova. Sinovi sv. Franje, slijedeći primjer svoga Oca, trude se, da i pripadnike ovih dviju vjeroispovijesti dovedu k svijetlu istine, da i oni u Isusu upoznadu obećanog Mesiju i Sina Božjega, koga inače štuju kao velikoga naučitelja i proroka.

Čitav list obuhvaća obično 7 rubrika. Osim dviju spomenutih, dolaze redovito: 1. uvodna, koja je općeg misionskog interesa; 2. iz naših t. j. franjevačkih misija; 3. stranica misionske izobrazbe; 4. naše Sestre misionarke; 5. knjige, listovi i časopisi. Dakle list potpuno savremen po rubrikama. Ali je još savremeniji po predmetu, koji se u rubrikama obrađuje. Ove godine ima još i to, da izvješćuje o pripravama za proslavu 700 god. smrti sv. O. Franje kao i o samoj proslavi. Nijedan list ne izvješćuje tako iscrpno i zanimljivo kao ovaj. Pa i ste strane zaslužuje, da ga se pribavi i pomnjivo čita. **Dr. T.**

»La Terre Sainte«. Publication mensuelle de la Custodie Franciscaine. Jérusalem, Couvent Saint-Sauveur. Abonnement: Palestine et Syrie 25 P. T., Etranger 7 Frs.

Pred 6 godina pokrenuli su OO. Franjevci, čuvari Spasiteljeva groba u Jeruzolimu, ovaj lijepi i zanimljivi mjesečnik za informaciju stranog svijeta o prilikama i događajima u Svetoj Zemlji. List se tiska u 3 jezika: francuskomu, talijanskomu i španjolskomu.

Uredništvo i uprava lista nalaze se u samostanu Presv. Spasitelja. Tu je i Visoka biblična škola, slična onoj u Rimu. List uređuju u glavnom profesori ove škole. Među njima se nalazi i naš zemljak Dr. O. Ante Jadrijević, član Franjevačke Provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji. Premda »La Terre Sainte« više služi propagandističkoj svrsi, ipak u njoj nalazimo prekrasnih radova o istočnim običajima, o svetim mjestima kao i starinskim iskopinama, koji nam izvrsno pomažu za shvaćanje sv. Pisma.

Svake godine u Jeruzolim dolazi po više hodočašća. Budući da sva hodočašća u Jeruzolimu, pa gotovo sva i u drugim mjestima primaju i predvode čuvari Svete Zemlje OO. Franjevci, a o svima se izvješćuje u ovome listu — to nam »La Terre Sainte« najbolje služi za informacije o istim hodočašćima.

Među sitnim vjestima nalazimo objavljeno i ono, što poduzimlju Židovi za napučenje Palestine i za uništenje kršćanskog karaktera Svete Zemlje. Uredništvo ne propušta objaviti ni muke, koje čuvari Spasiteljeva groba podnose u borbi s drugim nekatoličkim konfesijama, da sveta mjesta, a osobito Spasiteljev grob, sačuvaju katoličkoj Crkvi. **Dr. T.**

VJESNIK

Napomena. — (Avertissement.) — Poredaj članka nije zgodno proveden, jer se moralo računati s vremenom njihova dolaska. Uredništvo.

Naslovna slika svečanog broja »N. R.« — (Couverture du présent numéro jubilaire.) — Na naslovnom listu »N. Revije« gledamo Sveca gdje tješi siromašne uboge i kljaste. Svijetlo križa obasjaje Sveca i njegove štićenike. Netko je opazio, da bi slika bila prilagođenija kome glasniku nego filozofsko-kulturnoj i socijalnoj reviji. Mi držimo, da je misao i izvedba pogođena. Križ je znak i utjelovljenje Božanske ljubavi prema čovjeku siromahu, istočnim i ličnim grjesima okovanu. Čovjek je baš radi grijeha jadan i nevoljan postao. Nije ga svladala samo tvarna, vidljiva nevolja nego i duhovna. Franjo je po primjeru Hristovu ljubio svakovrsne nevoljnike, napokon i gubave. On je izgarao od duhovne ljubavi za duševnim nevoljnicima, poganima. Sam je išao u misije. Mladi umjetnik Meiszner radio je u franjevačkom duhu, kada je Sveca u ovom obliku prikazao. Ni »N. Reviji« ovako ruho nije na odmet, jer i njezin kulturni rad za posvemašnjim osvještenjem u duhu Hristovu odjek je opće franjevačke susretljivosti prema sirotinjstvu bilo duše bilo tijela, ma gdje se i u kom obliku ono očitovalo.

Proglas grada Splita za jubilej sv. Franje. — (Appel aux citoyens de Split, signé par l'évêque, le maire et autres notabilités de la ville, pour la célébration du jubilé de S. François):

1226—1926.

Splićani!

U općoj i velikoj slavi prigodom sedamstote godišnjice smrti sv. Franje Asiškoga, koju čitavi kulturni svijet bez razlike vjere, narodnosti i društvenog položaja sada slavi, mi Vas pozivljemo, da se pridružite zajedničkoj proslavi u počast ovoga velikana ljubavi i čestitosti, koji je za svog zemaljskog života izbjegavao svaku ljudsku slavu.

Građani! — Tajna veličine i priznatog ugleda Asiškog Sveca krije se u vanrednim darovima uma i srca. Duševna nadarenost Umbrijskog Siromaha jako je bliska svakoj ljudskoj duši, makar se ona i razilazila u mišljenjima vjere i narodnosti, socijalnog položaja i političkog određenja. Apoštol Ljubavi ima za svakoga dobru riječ i toplo bratsko srce!

Sugrađani! — Mi svi živo osjećamo, da naše današnje društvo nemilo strada zbog pomanjkanja etičkih, društvenih, čovječnih i bratskih veza: ljubavi, pouzdanja, pravednosti, milosrđa i vjernosti; a evo ovaj Svetac, kao nitko drugi, oživotvori u sebi i u društvu stari ali uvijek vječni nauk Hrista Gospodina, sadržan u najbiranijem štivu Kršćanskom Evanđelju. Sve je ove kreposti Serafinski Svetac prožeo požrtvovnom Hristovom ljubavi, bezobzirno se žrtvujući za Boga i za narod; tako da mi danas našim očima vidimo, kako je baš o ovakom bezinteresnom radu vezano naše individualno i socijalno blagostanje.

Splićani! — Naš je grad još i s drugog posebnog razloga pozvan da uveliča proslavu »Božjega Viteza« Sv. Franje kao nikakav drugi u našoj oslobođenoj i velikoj Domovini od mutnog Dunava do našeg bistrog Jadrana, od sniježnog Triglava do Belasice planine, jer je njegov sin čuveni Toma Arcidjakon imao tu sreću da je upoznao ovog starog i trajno modernog Sveca i s njegovih usana slušao oživljeni nauk Sv. Evanđelja. Još je i snažniji razlog da slavu slavimo, što se može najvećom vjerojatnošću računati, da je bogodani Apoštol čitavog onog poznatog svijeta svojim providencijalnim posjetom u našem gradu bacio prvo sjeme svog novog duhovnog poroda, koji se ubrzo raširi po prostranom današnjem Balkanu i u najtežim vremenima urodi obilnim plodom po našu narodnu i kršćansku kulturu u svim krajevima naše slobodne i jake Domovine.

Sugrađani! — Mi ćemo tečajem tako zvane franjevačke godine, koja je započela 1. t. mj. a završuje se na Svečevu svetkovinu 1927., postarati se da Vas upoznamo s mnogim i vanrednim tekovinama, koje su usko vezane s pokretom ovog čednog i poniznog Sveca, i to na prostranim područjima: vjere, znanosti, umjetnosti i socijalne pravde, na kojima se i dandanas osjeća živa potreba njegova velikog duha i njegove plemenite duše.

Splićani! — Već Vas sada pozivljemo, da i Vi marljivo sudjelujete svim proslavama, koje će se prirediti u našem slavnom i rodoljubnom gradu. Vaše sudjelovanje biti će nagrađeno pobudama na kršćansku i bratsku plemenitost, koja je toliko i željena i tražena i u našem u mnogom pogledu neplemenitu vremenu.

U Splitu, 10. kolovoza 1926.

Dr. Ivo Tartaglia, načelnik grada. Dr. Kvirin Kl. Bonefačić, biskup Splitski i Makarski

Abramić dr. Mihovil
Barbetti prof. Klaudije
Bartulica Dragutin
Bernardi Anđeo Gabrijel
Bradić Franjo
Gross Vilim
Ivanišević kan. Leopold
Jeliska Kajo
Jozević inž. Petar
Juras prof. Ivo
Mitrović Petar
Muljačić Filip
Nisiteo Dr. Vicko
Nonveiller Ugo
Poduje Dr. Miho

Buj Dujam
Carević Dr. Josip
Celio Cega Ivo
Ciko Dr. Tripo
Cuzzi Dr. Ivo
Čubretović O. Henrik
Čulić Jakov
Delalle Don Ivan
Derado inž. Josip
Donadini Frano Ženko
Družeić Ivan
Fulgosi kan. Vicko
Grabić O. Petar
Grgić Dr. Eduard
Grgin Dr. phil. Antun
Jurjević Ante
Justinjanović Mihovil
Kamber Dr. Petar
Karaman Dr. Ljubo
Kargotić Hektor
Kezić Filip
Krile Marin
Kujundžić O. Ivan
Lozovina Dr. Vinko
Ljubetić Pijo
Mandjer prof. Dušan
Markovina O. Vid
Meichsner Dr. Eugen
Mihovilović O. Anđeo
Miličić Dr. Ivo
Milić kan. Ante
Rabadan prof. Marin
Račić Dr. Jakša
Radica Ante
Razmilović Toma
Senjanović inž. Petar
Sperac Petar
Smolčić Vlado
Stipanović Budislav
Šegvić prof. Kerubin
Škrivanić O. Bernardin
Šperac Josip
Urlić Ivan
Vukušić Dr. Stjepan
Zelić Josip
Zlošilo Ante.

Pismo iz Asiza. — (Une lettre d'Assise.)

Asiz, u rujnu 1926.

Asiz, donedavna tihi umbrijski gradić, što se tako slikovito smjestio na pristranku planine Subazija, proživljuje ove godine možda najznamenitije razdoblje svoje povijesti od vremena, kad je njegovim ulicama stupao Brat Franjo. Kako se nekoć u trinaestome vijeku s Franjinim imenom i njegovim apostolskim radom širilo ime i dobar glas njegova rodnoga grada, tako i danas privlači Asiz sve one, koji hoće da dostojno proslave sedmu stoljetnicu Asiskoga Siromaška. A tih je golem broj; dà, slobodno smijemo reći, da se stoljetnica nijednoga Sveca nije slavila s tolikim sudjelovanjem čitavoga svijeta, kako se slavi danas Franjina. Nikada možda — izuzevši vrijeme Franjina života — nije veliki Obnovitelj kršćanstva imao toliko i tako zanosnih štovatelja, kao što ih ima danas. I nesamo među onima, koji vjeruju, što je On vjerovao, koji teže k istome cilju, za kojim je On težio, nego i među onima, koji se ne priznaju katolicima, koji ne znadu za askezu i mistiku. Lik Sv. Franje Asiskoga tako je velik, tako svijetao i privlačljiv, da on mora privući svakoga, tko mu se imalo približi. S golemim razvojem franjevačkih studija, pa uz onaj veliki impuls, što ga je trećemu Redu dao neumrli trećoredac Lav XIII., a daju mu ga i Leonovi Nasljednici, raširilo se štovanje Asiskoga Sveca s kraja na kraj zemlje, njegov Lik sinuo je u neslućenoj ljepoti pred očima zapanjenog čovječanstva, i danas ima malo imena koja su tako popularna, kao što je popularno Franjino ime.

S Franjinim imenom vezano je i ime njegova grada. Svoju najveću slavu u prošlosti duguje Asiz upravo Franji, a ako je on danas postao »svjetskim« gradom, ima da zahvali jedino Franji. Rekao sam »svjetskim« gradom, jer zaista čitav svijet zna

za Asiz, jer ove godine ni sam Vječni Rim ne privlači toliki broj poklonika i putnika — s dužnim razmjerom, dakako — koliko ih privlači Asiz. Franjevačka godina može se mirne duše nazvati a s i s k o m godinom! Tko je prije nekoliko godina bio u Asizu — kako pripovijedaju — ne bi ga danas prepoznao. Od rana jutra do kasno u noć zvrndaju automobili, sa svakim vlakom dođe koji novi skup poklonika, gostione su prepune, svi stanovi iznajmljeni, dobro ako doteče i kruha za toliki svijet! Pa ti se obnavljaju ulice i zgrade i crkve, Asizu se vraća staro sredovječno lice, na glavnome trgu podiže se nova palača kao prenesena iz davnih vremena, a pred njom u ljupkoj kapelici podno stare Gospine slike kameni oltar isječen iz »g o r d e S t i j e n e i z među T i b e r a i A r n a«. I da ste vidjeli samo, s kojim su zanosom Asišani pričekali kola, na kojima su volovi dovukli s mistične Verne taj kamen, dar Firence, Danteove domovine, Asizu, Franjinu gradu! Pa novo »zvono hvalospjevâ«, što ga nekidan stari asiski biskup pred načelnikom i čitavim građanstvom i strancima blagoslovio i s mladenačkim žarom prvi potegao za konop, da je uz pljesak tisuća ruku odjekivalo »Općinskim trgom« i gradom sve gore do stare Tvrđave! I odsad će s »Pučkoga tornja« veliko novo zvono s Franjinim likom svakoga jutra i svake večeri pjevati hvalu Isusu i Mariji, dok će majka kazivati sinu, da su to zvono darovale sve općine Italije malome Asizu, i dijete će se u svojoj molitvi sjećati svih, koji se Franjinim jezikom mole Bogu . . .

Asiz je oživio. Novi život struji starim gradom. Nije to industrija, nije trgovina; »Asiz nema budućnosti« — rekli bi današnji ljudi »novca«. Ali Asiz ima svoju prošlost, Asiz s ponosom veli, da se u njemu rodio Božji Pjevač, i sama ta riječ vrijedi više nego ikakav novac. U Asizu se rodio Franjo, i zato Asiz ima svoju prošlost, zato on evo ima i ovako živu, bujnu, zanosnu sadašnjost, zato on ima i svoju budućnost. Jer ovaj zanos za Franjinim gradom ne će zaspati. Asiz postaje ročištem odabranih duhova, postaje mjestom, gdje će mnogi i mnogi dolaziti, da se okrijepe, da se osokole na Franjinu Grobu pod divnim lukovima brata Ilije, u obnovljenoj crkvi sv. Klare, u tihom koriću Sv. Damjana; da vide krivudaste ulice, uske i strme, sredovječne zgrade, staru Tvrđavu, ponosnu i u svojim ruševinama, gradska vrata i zidove, i krstionicu Sv. Rufina i općinsku zgradu i Novu Crkvu i kamen s Verne i Sv. Mariju u Biskupiji; da se popnu do Pustinje (Carceri), da s obronaka Subazija pogledaju zelenu spoletsku ravan, od koje Franji nijedna ne bi ugodnija, da se usred te ravnice nagledaju Alessijeve kupole nad crkvicom Porciunkulom, od koje Franji ne bi draže ni milije . . .

Asiz je postao grad duhova, ročište odabranih duša, zato je on grad budućnosti! Franjino ime ne umire. Ne će umrijeti ni ime njegova Grada.

F. S. Petrov.

Apostol mira i ljubavi.

Između svih zgoda u životu sv. Franje nijedna možda toliko ne odaje njegove ljubavi prema miru i bratskoj slozi, koliko ona, kadno se na glas njegove Pjesme pomirili asiski prvaci: biskup i načelnik. Na žalost, sloga između crkvene i građanske vlasti često i često se puta u povijesti rušila, osobito u ona vremena, kad je država htjela da bude gospodarica Crkvi. I za sedamstotu obljetnicu Franjine Smrti bilo se bojati, da proslava ne će imati osobita uspjeha upravo radi napetih odnošaja između Crkve i države u Italiji i drugdje. Ali gledaj velikog djela Providnosti! Upravo talijanska država stavlja možeš reći sva svoja sredstva u službu Franjine proslave. Benito Mussolini proglašuje Franjin dan narodnim blagdanom, on šalje Asizu veliku novčanu pomoć, da obnovi svoje staro lice, on pozivlje sve Talijane, da proslave »najsvetijega među Talijanima«. Viktor Emanuel III. dolazi na Vernu, dolazi u Asiz, a framasoni ne smiju riječ da reku, jer je gvozdeni Vožd spreman da im začepi usta. Ne ćemo se varati: Mussolinijevo vladanje prema Crkvi ne smijemo tumačiti kao slogu između Crkve i talijanske države, to još ne, ali je činjenica, da Franjina proslava ne bi imala ni polovicu one svjetske znamenitosti, što je danas ima, da je talijanska vlada ostala u rukama onih, koji su je imali prije malo godina. Ovako se slaveći Franju natječu i crkveni i državni ljudi, i biskupi i načelnici, i domaći i stranci, čini ti se kao da se vratio dan, kad se iz ljubavi prema Bogu i umirućem Franji pred asiskom Biskupijom grlili biskup i načelnik. Zar to nije dobro? Ne pitajmo ovaj čas: koji su Voždovi ciljevi? Čovjek snuje, ali Bog odlučuje! Molimo Boga, da pomrsi zle osnove i ojači dobre klice, pa da Franjina proslava donese obilna ploda mira i ljubavi u Italiji i svagdje.

F. S. Petrov, A s i z.

Italija za proslavu 700.-god. sv. O. Franje. — (L' I t a l i e p o u r l a c é l é b r a t i o n d u 7.me c e n t e n a i r e f r a n c a i n.) — Pojedini se narodi gotovo natječu, kako će koji dostojnije počastiti sv. Franju, prigodom 700.-godišnjice njegove blažene smrti. Nije moguće kazati, što se je sve učinilo ili što se misli učiniti ove franjevačke godine. Mi ćemo to ovdje, uz ono što smo već donijeli na drugim mjestima, iznijeti u najširim potezima.

Ne bismo nikada dovršili, kad bismo htjeli kazati, što se u Italiji pripravlja za proslavu 700.-god. Svečeve smrti. Oduševljenje je sveopće i svak nastoji, da se što više oduži sv. Franji. To je i razumljivo, jer je Italija Svečeva zemaljska domovina i od njega je primila najviše dobročinstva.

Proslava franjevačke godine počela je 2. kolovoza t. g. Na više mjesta svečanost je toga dana bila veličanstvena; ali je najveličanstvenija bila u Asizu u Porcijunkuli, u Rimu u Aracaeli i na Alverniji, gdje je sve obavljeno u prisutnosti naj-

većih predstavnika crkvenih i civilnih vlasti. U pojedinim mjestima ustanovljeni su odbori za proslavu. Odbori su sastavljeni od najuglednijih civilnih i crkvenih ličnosti.

1. Rimski odbor komu je na čelu kardinal vikar Pompili, odlučio je ustanoviti u Rimu franjevačku katedru, kojoj je svrha da širi među ljudima duh sv. Franje.

Rimski »Circolo Artistico« priredio je izložbu pejsaža, koju je zamislio predsjednik Antonio Munnoz, da proslavi 700.god. sv. O. Franje. Franjevačke radnje prikazali su umjetnici: O. Carlandi, E. Ortolani, D. Ricci, P. Scarpadini, G. Hoas Triverio, A. Bastiniani, L. Bazzani, A. Calcagnadoro, A. Sartorio, Meyer, Alicandri, Corelli, Palanti.

Talijanska vlada izdala je 5 vrsta poštanskih biljega u vrijednosti od L. 0.20, 0.40, 0.60, 1.25, 5.00. Ovaj posljednji ima taksu od L. 2.50 više. Biljezi su veoma lijepi, a prikazuju: 1. Sv. Franju na koljenima s rukama raširenim prema Kalvariji u Jeruzolimu (Auktor prof. Duilio Cambelotti); 2. Samostan Sv. Damjana u Asizu, gdje je ispjevao Pjesmu Suncu (Auktor prof. Francesco Blasi); 3. Sacro Convento u Asizu, gdje se nalazi tijelo Svečevo (Auktor prof. E. Del Neri); 4. Smrt sv. Franje (Auktor Aldo Rizzini); 5. Kip sv. Franje od Luke Della Robbia s kapelom Sv. Marije Anđeoske i siromašnim stanom, gdje je Svetac umro (Auktor Giovanni Guercini).

Suviše pečat za poništavanje na poštanskim uredima nosi natpis: VII. F r a n j e v a č k a S t o g o d i š n j i c a.

»Gazzetta Ufficiale«, službeni list talij. kraljevstva, izdala je dekret, po komu se određuje 10 milijona lira za poprav putova do franjevačkih svetišta na Alverniji i u Grecciu, te 1 milijon za obnovu Asiza, da se povrati u stanje, u komu je bio za sv. Franje.

Kraljica Jelena poklonila je preko asiškog načelnika, 4 prekrasna stolnjaka za oltare sa čipkama i uresom iz stare riznice Kuće Savojske. Stolnjaci su određeni: za oltar na grobu Svečevu, za oltar na grobu sv. Klare, za Porciunkulu i na grobu Čas. Marije Savojske, čiji je grob nedaleko Svečeva groba.

Svečanostima od 30 srpnja do 2 kolovoza na Alverniji prisustvovao je sam kralj Viktor Emanuel III. s velikim brojem državnih dostojanstvenika. Crkvene funkcije obavio je nadbiskup firentinski kard. Mistrangelo.

2. Alvernija je kroz cijeli mjesec kolovoz bila pozorištem najvećih svečanosti. Hodočašća su dolazila gotovo svaki dan, a slavila se je svaki put druga stvar. Na 1. se je slvila uspomena darovštine, kojom je grof Orlando poklonio sv. Franji brdo Alverniju. — Na 2 dana porciunkulskog oprosta, vojvoda od Pistoje pošao je u crkvu zajedno sa predstavnicima svih općina iz pokrajina Firenze i Arezzo. — 5. kolovoza bio je posvećen

franjevačkom siromaštvu; poslije religioznih funkcija P. Semeria komentirao je XI. spjev Danteova Raja. — Na 8. kolovoza došli su na Alverniju sindikati i predstavništva radnikâ iz Toskane, Umbrije, Marke, Romanje, pod vodstvom generalnog tajnika sindikata. Rossoni. — 12. kolovoza, dan sv. Klare, bio je rezerviran za ženska hodočašća. Ova su uzašla na brdo, pjevajuć molitvu sv. Bernarda Presv. Djevici, a uglazbljenu od Verdi-ja. U međuvremenu čitali su se ulomci iz Fioretti-ja, koji su se odnosili na sv. Franju i sv. Klaru. Vrlo ganutljivo je bilo štivo 33. Fiorettija, kako je sv. Klara blagoslovila kruh, a na svakom kruhu se pojavio znak križa. — 15. kolovoza pohodio je Alverniju vojvoda d' Aosta, jer je taj dan bio određen za proslavu nepoznatog vojnika. S vojvodom je došao veliki broj predstavnika pojedinih društava ratnih boraca, invalida, majka i udova poginulih. — 19. kolov. Alvernija je bila sva u veselju mladeži pučkih, srednjih i visokih škola, jer se je toga dana činila uspomena trajne mladosti i savršenog veselja po Franjinu idealu. Čitalo se tom prigodom 18 poglavlja iz Fioretti-ja i 8 iz Speculum perfectionis, t. j. o žaru za Božjim stvarima i sačuvanju pravog veselja u sebi i u drugima. — 22. kol., posvećenog ljubavi sv. Franje prema prirodi i stvorovima bila je svečana procesija s Misom u »Cappella degli Uccelli«; Ta je kapela sagrađena ondje gdje se je nalazio veliki hrast, na koji se, po franjevačkoj legendi bijaše skupilo mnoštvo cvrkutajućih i pjevajućih ptica, da pozdravi sv. Franju, kad je uzlazio na Alverniju. — 25. kolov., posvećenog ustanovljenju Trećega Reda, došla su na Alvernija brojna predstavništva Trećega Reda. — 29. kol. bio je posvećen franjevačkim misijama na istoku. Naš dalmatinac nastanjen u Firenci, O. Jeron. Golubović držao apostolat na istoku«. — Još je bilo i drugih manje važnih hodoje sjajno predavanje »Sv. Franjo utemeljitelj misija i franjevački čašća. Računa se, da je kroz mjesec kolovoz došlo na Alverniju okruglo 200,000 hodočasnika.

3. Mnogo je hodočašća bilo i po drugim franjevačkim svetištima, poimence u Asizu, gdje se je od 13—15 kolov. našlo i naših hrvatskih 800 hodočasnika.

4. U Firenci se drži izložba svih franjevačkih književnih publikacija na svijetu. Posjetioci će tu, osim drugih publikacija iz naših krajeva, naći izloženu i »Novu Reviju« i »Knjižnicu Nove Revije«.

5. 24. travnja t. g. blagoslovljen je i postavljen u Milanu temeljni kamen veličanstvenog spomenika sv. Franji. Kamen je blagoslovio kard. Tosi. Postavljen je u prisutnosti samoga Mussolini-ja i svih crkvenih, građanskih i vojničkih vlasti. 25. srpnja t. g. započele su crkvene funkcije za otvor jubilarne godine. Učestvovao je sav redovni i svjetovni kler, na čelu im

nadbiskup milanski kard. Tosi. Od 25. srpnja do 2. kolovoza svake večeri bile su crkvene svečanosti. Prve večeri držali su svečanosti OO. Franjevci, druge OO. Barnabiti, zatim po redu OO. Kamilijanci, OO. Dominikanci, OO. Salezijanci, OO. Karmelitanci, OO. Benediktinci i OO. Isusovci. Preko svečanosti izabrane govore držali su OO. Gemelli, Semeria, Cristofoletti, Crecchiarini, Caviglia, Liguori, Vismara, Magni i Peruzzo. Posebna predavanja održala su se na kat. sveučilištu Presv. Srca Isusova.

6. U Porciunkuli u Asizu obnovio se »Conventino« t. j. mali samostan gdje je boravio sv. Franjo. Sobnovom je upravljao poznati umjetnik kanonik Sigizmund Spagnoli. Sve su sobice povraćene u stanje, u kome su bile za sv. Franje. Sobica, u kojoj je stanovao sv. Bernardin Sienski i druga, koja je primila sv. Karla Boromejskoga narešene su relikvijama tih Svetaca. — U samoj porciunkulskoj bazilici stavlja se novo veličanstveno pročelje, što će odgovarati velebnoj bazilici podignutoj za Pape sv. Pija V. od umjetnika Galeazza Alessi iz Peruggie, ne od Vignole, komu se dosada pripisivala. Bazilika je na opće veselje bila dovršena, ali nije imala pročelja, valjda radi toga, što je graditelj umro prije vremena (1572). Poslije nego ju je potres g. 1832. porušio, bila je obnovljena pomoću Pape Grgura XVI., ali odgovarajućeg pročelja ipak nije dobila. Sada se to pročelje gradi prigodom ove stogodišnjice. 19. travnja g. 1925. pokrovitelj Franjevačkog Reda kard. Bonzano, postavio je temeljni kamen za pročelje, u prisutnosti Generala Franjev. Reda Preč. O. B. Klumpera s General. Definitorijem, folinskog biskupa, i mnogih drugih crkvenih i civilnih ličnosti, među kojima se nalazio i glasoviti I. Joergensen. Vjerojatno će biti dovršeno do travnja 1927.

7. I po drugim mjestima u Italiji podižu se spomenici i drže svečanosti za proslavu ove godišnjice. Najznamenitije akademije priređuju predavanja u počast sv. Franje. Predavanja drže ne samo istaknuti franjevački govornici i konferencijeri, kao: Borgialli, Facchinetti, Golubović, Giusto, Silvestri, Paiotti, Rosati, itd., nego i laici, kao: Joegensen, Misciatelli, d' Achiardi, grof Silvestri, Villani, Lupi, Nediani, itd.

Pjesnici priređuju pjesme i drame, umjetnici slike i kipove, a pojedini časopisi izdaju svečane brojeve za ovu prigodu, da i ne spomenem što Franjevački Red radi za proslavu ove stogodišnjice. Kad bismo htjeli imati barem letimični pregled proslave franjevačke godišnjice, onda bismo morali spomenuti što se sve učinilo ili će se učiniti u pojedinim mjestima u tu svrhu. A za to bi trebalo napisati čitavu jednu brošuru.

8. Spomenut ćemo ipak doprinos talijanskih književnika ovoj proslavi. Bez obzira na njihove vlastite radove za ovu proslavu mnogi od njih priređuju posebna izdanja »Fioretti« sv. Franje. Izdanja su pučka ili znanstvena. Prema tomu oni sa vlastitim predgovorima popraćuju ova izdanja i daju im posebnu vrijednost. I sam slavni Ivan Papini osjetio se ponukanim, da ilustrira Fiorette velikoga Sveca. Predgovor Papini-jev služi za komentar samoj knjizi. Komentar je upravo mističan, i to prožet onim misticizmom, koji pisac u svojoj duši osjeća, a nije kakav književni umjetnički pokušaj. Libreria Editrice Fiorentina, koja je izdala ovu knjigu, s njom je započela kolekciju knjiga »Libri della Fede«, koja je u javnosti našla vrlo povoljan prijem. — Kritični komentar Fiorettima htio je napisati Arnaldo della Torre. Pisac kao racionalistični skeptičar ne vjeruje u čudesa i hoće da ih protumači znanstveno. Ne usuđuje se zanijekati čudo Stigmata, kao stvarnu činjenicu, ali ga tumači kao fenomen svojevoljne sugestije ili da si je sv. Franjo s takovom snagom predstavljao u pameti Spasiteljeve rane, da su ove nastale na njegovom tijelu. — Prekrasno je izdanje, koje je priredio Claudio Argentieri. Auktor je u njemu htio prikazati svu čarobnost zelene Umbrije. To mu je pošlo za rukom; ali je zato njegovo izdanje izišlo dosta skupo: pojedini primjerak stoji 640 lira. Papir je tako izrađen, da se na svakoj stranici vidi slika sv. Franje s poznatom rečenicom: »Nil iucundius vidi valle mea spoletana.« — Za mladost priredio je posebno izdanje Giannini. Tekst je od vrijednog P. Zeffirina Lazzeri, a zanimljiv predgovor od Luiđi Luzzatti. — P. B. Beghetti priredio je novo izdanje s predgovorom i bilješkama. Njegovo izdanje treba ubrojiti među najbolja, što su izašla. — P. F. Sarri također je napravio jedno izdanje. I ovo izdanje dobro, ali nije tako vrijedno kao ono P. Beghetti-ja, no vrlo je jeftino, jer zapada samo 2 lire. — Izdavač Hoepli dao je napraviti jedno žepno izdanje. Životopisne crte napisao je L. Asidi, uresnu stranu pripravili su G. Cesari i F. Giannei. — Još se priređuju i druga nova izdanja.

Tako Italija nastoji, da se dostojno oduži svomu najvećemu dobročinitelju.

Franjevačka godina u Asizu. — (La célébration de l'année franciscaine à Assisi.) — Kako je i prirodno, središte franj. proslava za 700-godišnjicu Svečeve smrti jest Asiz, Franjin rodni grad. Osobit »Međunarodni odbor crkveni i građanski« brine se, da čitava franj. godina bude isprepletena nizom vrlo sugestivnih svečanosti, koje u Asiz privlače mnogobrojne pokloničke. Ovdje ćemo u krupnim crtama prikazati dosadašnje asiske svečanosti:

1. — Priprava za franj. godinu slavila se 25. srpnja. S »općinskog trga«, pod općinskim barjakom, krenulo je podvečer mnoštvo svijeta prema bazilici San Francesco, gdje počiva

Svečev pepeo. Na Franjin grob položeno je cvijeće iz asiskih vrtala i zapaljeno dvadeset srebrnih kandila, koja će odsada neprestano gorjeti. Zatim se u »donjoj crkvi« izvodio lijepi Borronijev gradual Franciscus pauper et humilis, a onda na donjemu trgu preko sto pjevača ispjevaše živu Pučku pjesmu sv. Franji. Pjevanjem je upravljao sam auktor O. D. Stella konventualac, a pratila ga ljupka asiska glazba.

2. — Početak franjev. godine bio je određen za 2. kolovoza, dan porciunkulskog proštenja. 29.—31. srpnja u bazilici sv. Franje svečana trodnevnica, a 30. srpnja do 1. kolov. u bazilici sv. Marije Anđeoske podno Asiza, sagrađenoj nad starodrevnom kapelicom »Porciunkule« i nad sobicom, gdje je umro sv. Franjo. — 31. srpnja u velikom blagovalištu divnoga Sacro Convento, uz baziliku sv. Franje, izvanredni glazbeni užitak: Polifonica Romana izvela je veliki koncerat (oko 90 pjevača!) pod upravom samoga M-a Msgra Casimirija. Neke su se točke morale ponoviti. Preko koncerta stigao je i ministar za nastavu Fedele. Pjevači su njemu u počast ispjevali jedan komad izvan programa. Trebalo je čuti ovo divno pjevanje; opisati ga — nije moguće!

U ponoći istoga dana svečanu pontif. Misu u katedrali sv. Rufina, gdje se i danas nalazi krstionica sv. Franje, pjeva sijedi asiski biskup Msgr. Ludd i dominikanac. Pjevaju Casimirijevi pjevači, nazočni su predstavnici čitave Umbrije, mnoge glazbe, građanske vlasti, poklonici, svećenstvo i nebrojena masa ostaloga svijeta. Da je velika crkva sv. Rufina bila i tri puta veća, ne bi zar sav onaj narod u nju stao! Poslije Mise razvila se velika teoforična procesija gradskim ulicama do Svečeva groba. Stara tvrđava, gradske kuće i zidovi gorjeli su u plamenu tisuća i tisuća vatara, dok su zvona navješćivala lijepoj spoletskoj ravni početak svete franj. godine. Svetotajstvo je položeno na oltar Franjine crkve tek u 3 sata poslije ponoći i ostalo izloženo do svečane Mise, koju je u 10 s. pjevao gubijski biskup Novarra konventualac. Na podne je asiski biskup okupio oko svoga stola gradske siromahe u onoj istoj Biskupiji, gdjeno se prije 700 i više godina Franjo odrekao i oca i svega zemaljskoga blaga.

Oko 7½ uvečer dvostruka procesija obnavlja uspomenu onih starih procesija, s kojima se započinjalo porc. oproštenje. Sve crkvene i građ. vlasti, općinski glasnici (valletti) u nošnji iz 13. vijeka, svećenstvo i bezbrojan narod prate iz Asiza relikviju brata Leona (blagoslov sv. Franje), koju nosi sam Čuvar papinske bazilike sv. Franje, a u isto doba iz papinske bazilike sv. Marije Anđeoske kreće put Asiza, slična procesija s kipom sv. Franje od Luke della Robbia. Obje procesije sastaju se na putu iz Asiza k Sv. Mariji kod crkvice Gospe od milosti i onda u jednoj dugoj povorci nastavljaju put prema Porciunkuli.

Kod drage Franjine kapelice sav onaj narod prima blagoslov, što im ga s papinske lože (loggia) daje biskup Luddi relikvijom Franjina blagoslova bratu Leonu.

2. kolovoza. — U 2 sata poslije ponoći »bdenje«, dirljivi crkveni obred pokore i molitve u Sv. Mariji Anđeoskoj, gdje je središte porciunkulskoga proštenja. Od početka bdenja neprestano se čitaju u veličanstvenoj Alessijevoj i Vignolinoj crkvi sv. Mise i primaju sv. Pričesti, a pobožni narod obilazi Porciunkulu i dobiva nebrojena oproštenja. Osobito je bilo milo gledati »Ćoćare«, stanovnike Abruzzâ i susjednih im krajeva, koji puni žive vjere bez umora i odmora pjevaju pjesme Majci Mariji. A kad padne večer planut će kupola, kojoj se nekoć divio Carducci, u svijetlu tisuće električnih žarulja, dok će dolje na trgu odjekivati skladni zvukovi mjesne glazbe.

3. — Mjesec kolovoz. — Za svaku sedmicu određena je osobita svečanost: 4. VIII. uspomena Svečeve smrti u bazilici sv. Franje; ta će se uspomena kroz čitavu franjev. godinu ponavljati četvrtoga dana svakoga mjeseca. — 10.-11. VIII. proslava sv. Rufina, zaštitnika grada Asiza; 12. VIII. proslava sv. Klare na njezinu svetkovinu. — 14.-15. VIII. svečanost Velike Gospe u Sv. Mariji Anđeoskoj, a na sam dan i u S. Franji; 19.-21. VIII. trodnevnica u Rivotortu, gdje je za neko vrijeme živio sv. Franjo s prvim drugovima. Tu je 22. VIII. svečana Misa i uvečer propovijed, dok je na oltariću Franjine kolibice izložen izvornik franjev. Pravila. Od 29. kolovoza do 5. rujna duhovne vježbe za puk u katedrali sv. Rufina.

4. — Franjin povratak u Asiz malo prije blažene mu smrti proslavljen je 5. rujna. Na mjestu, gdje su asiski vitezovi izišli u susret bratu Franji, podignuta je zavjetna kapelica. Tu u Satrianu bila je ujutro sv. Misa pod vedrim nebom, izložila se Svečeva haljina i jedan franjevac čita ono mjesto iz Tome Čelanskoga gdje se govori o susretaju vitezova s Franjom. Poslije podne kreće 300 konjanika prateći relikviju Franjine tunike prema Asizu. Na vratima Perlici čeka ih mnogobrojan puk, i onda cijela povorka polazi do Biskupije ponovivši tako put što ga je prije sedam sto godina učinio na smrt bolesni Svetac.

5. — Na Malu Gospu slavi se na veličanstven način godišnjica posvete Sv. Marije Anđeoske. — Kroz ovu drugu sedmicu rujna na općinskom trgu razvila su se tri lijepa prizora. Najprije dolazak i priček velikoga novoga zvona, što ga 9100 talij. općina poklanja gradu Asizu. Zvono je teško 36 kvintala; na njemu je lik sv. Franje prema nacrtu kanonika Spagnolija i pjesma »brata Sunca«: odatle zvonu ime »campana delle Laudi«. Drugoga dana zvono je svečano blagoslovio u nazočnosti vlasti i mnogog naroda starac biskup Luddi. Treći prizor: firenačka općina darovala je

Asizu malen oltarić od kamena izrezana iz golemih litica na Verni. Taj oltarić dovukli su u Asiz volovi, dopratila ga poslanstva iz Firenze i s Verne, a narod i svećenstvo dočekali ga sa svijećama kod Sv. Franje, odakle je povorka pošla na općinski trg, gdje je bilo svečano predavanje kamena i blagoslov s Presvetim. Oltarić je namješten u maloj kapelici na pročelju nove palače za poštu i brzojav (u stilu srednjega vijeka).

6. — Dolazak Kralja Viktora Emanuela III. — Dan 12. rujna bio je osobito svečan. Sav je veliki općinski trg pretvoren u golemu prijestolnu dvoranu. Kralj je prenoćio u vlaku na kolodvoru, ujutro sluša sv. Misu u Porciunkuli i onda pohodi svetišta i stari samostanić Sv. Marije. Zatim svečano polazi u Asiz, gdje je najprije crkveno primanje u Sv. Franji, zatim službeno i građansko u obnovljenoj Vijećnici i na trgu. S »pučkoga tornja« odjekuje zvono hvalospjeva, a onda velik skup pjevača pjeva pred Kraljem Pjesmu brata Sunca. Pjevanjem upravlja auktor O. Stella. Oko 11 sati Kralj ide u svetište S. Damiano, oko podne odlazi u Perugiu, a poslije podne incognito penje se u Carceri.

Istoga dana oko 5 sati poslije podne talijanski slijepci prikazuju u svetištu San Damiano svome Zaštitniku Franji umjetnički izrađenu amforu. Umjetnik je u amforu zadio tri simbolične grančice: ljiljanovu, maslinovu i grančicu — s trna! Na amfori čitaš riječi: Svecu pjesme Sunca slijepci, koji trpe u miru. 1226—1926. Svečanosti je pribivalo mnoštvo domaćega i stranoga svijeta, a malo je koje oko ostalo suho... Zbor od 200 pjevača ispjevao je Franjin hvalospjev, koji su na želju slijepaca morali još jednom da ponove.

7. — Poslije svečane trodnevnice slavi se 17. rujna uspomena Franjinih rana u Sv. Franji. Za tu prigodu došao je u Asiz i general konventualaca Preč. O. Orlich. — 26. rujna u Sv. Mariji uspomena Franjina povratka k Porciunkuli. Poslije podne iz Sv. Marije u Biskupiji kreće velika povorka s Leonovom relikvijom prema kući Gualdi, na sredini puta iz grada u polje, a iz Sv. Marije Anđeoske druga s kipom sv. Franje prema gradu. Gradska povorka izlazi iz grada kroz vrata »Sementone«, kroz koja su nekoć iznijeli umirućega Franju. Poslije su vrata bila zazidana i za pet stotina godina ostala zatvorena. Sada ih je općina obnovila i opet otvorila na uspomenu najvećega asiskog Sina... Kod kuće Gualdi, na mjestu gdje je Franjo htio da za posljednji put blagoslovi svoj rodni grad, sastaju se obje povorke. Tu asiski načelnik Fortini u poletnu govoru evocira uspomenu onoga znamenitoga dana, a onda starac biskup Luddi s Leonovom relikvijom blagosiva puk i grad, dok su nosioci okrenuli prema Asizu Franjin kip, divno djelo Luke della Robbia. Tajanstven čas, pun svetoga ganuća!... Potom procesija ide k Sv. Mariji Anđeoskoj i završuje s blagoslovom Presvetoga.

Veliku baziliku čarobno rasvjetljuju tisuće i tisuće električnih svijeća.

8. — Vršak svečanosti. — Prava stogodišnjica Svečeve smrti padala je 3. i 4. listopada, jer je u noći između ta dva dana g. 1226. sv. Franjo pošao s ovoga na bolji svijet. Da uspomena toga znamenitoga časa bude što svečanija, u Asizu i Sv. Mariji And. priređeno je slavlje, kakova se rijetko doživljuju. U Sv. Franji od 24. rujna do 2. list. svaki je dan svečani pontifikal i uvečer pobožnost s propovijedu kojega visokoga dostojanstvenika. 29. Misu je pjevao kard. Maffi, 1. list. kard. Laurenti, 2. list. Granito di Belmonte uz asistenciju Preč. gener. kurije O. O. kapucina. U Sv. Mariji And., tome prvome franjevačkom svetištu od 1. do 3. listopada sa svim veličanstvom najvećih crkvenih svetkovina, u sjaju tisuća električnih žižaka, uz pjevanje znamenite Škole »degli Oratori« iz Trecate (64 pjevača!) vršena je svečana trodnevnica. Prvoga dana celebrira kard. Ascalesi (iz Napulja), propovijeda divni govornik biskup Boccoleri (Terni); drugi dan vrši sveti čn kard. Ceretti, propovjednik je poznati O. E. Bovenzi; treći i najveći dan i celebrira i propovijeda Zaštitnik franjev. reda kard. Bonzano, obični papinski poslanik za baziliku sv. Marije Anđeoske.

Dolazak Papina poslanika a latere bilježio je jednu od najistaknutijih točaka čitave proslave. Točno u 3 sata posl. podne u nedjelju 3. listopada, ustavlja se na asiskoj stanici osobiti vlak, u kojemu je kardinal poslanik Merry del Val s pratnjom i Papinim poslanstvom. Vlak sačinjavaju dva stroja, jedan cdio za prtljagu i pet vagona: u prvome se vozi kardinalova pratnja, u drugome kardinal s poslanstvom, treći je za osoblje u službi, četvrti za redovnike i biskupe, peti za strane i domaće novinare. Kardinalov put od Rima do Asiza bio je pravi triumfalni pohod: na postaji Termini pa u gradovima Orte, Terni, Spoleto, Foligno — svagdje ga dočekuju i pozdravljaju građanske i crkvene vlasti, odličnici, vojska, narodne čete... Čim je vlak stigao u sretni Franjin zavičaj, jedna poljska baterija pali 21 hitac. Kardinal silazi i prima poklone vlasti, općinska glazba svira, fotografi i kinematografski snimaoci sjatili se u veliku broju, automobili zvrndaju, konji se propinju, vjernici pokleču i primaju blagoslov crkvenoga kneza. Odmah je uređena veličanstvena povorka, koja kreće k bazilici Marije Anđeoske. Tu je Papin poslanik dočekan najvećim obredom crkvenoga primanja. Nazočni su i kardinali Granito i Bonzano. Poslanik Merry del Val prima na se veliki grimiz i pod baldakinom ide prema oltaru Presvetoga. Poslije kratkoga poklona crkvena povorka polazi dalje. Kardinal ulazi u kapelu Porciunkule, a domalo pozdravljen veličanstvenim Perosijevim Tu es Petrus stupa pred papinski oltar i sjeda na papin-

sko prijestolje kao legat a latere. Sada ustaje kardinal Bonzano i u ime franjevačkoga reda, kojemu je on Zaštitnikom, pozdravlja legata. On se raduje, što vidi Papina poslanika u onoj bazilici, koja čuva staru Porciunkulu, kod koje se vio pokornički život Serafinskoga Patrijarhe, i siromašnu ćeliju, gdje je taj život završen. Raduje se, što je Poslanikom odabran upravo Onaj, koji je toliko učinio, da ova bazilika bude od svetoga Pape Pija X. najobilnije odlikovana. Želi, da ove svečanosti donesu dobra ploda, i moli kardinala, da dade papinski blagoslov.

Kardinal poslanik zahvaljuje na pozdravu. Drago mu je, što vidi sve franjevačke obitelji sjedinjene kod siromašne ćelije, gdje je veliki asiski Svetac dovršio svoj umrli vijek. Spominje, kako ga je na polasku iz Rima Sv. Otac Pijo XI. zagrlio i rekao mu: »Ponesite ovaj moj zagrljaj svima onima, koji su u Asizu«. Na koncu daje tisućama sakupljenih vjernika Papin blagoslov i onda sišavši prije do smrtne ćelije sv. Franje ostavlja baziliku te u pravoj kraljevskoj povorci polazi gore u grad. Bijelom cestom poletjelo do sto automobila, a topot konja i blijesak trgnutih sabalja počasne straže pozdravlja lepršanje bjeložute papinske zastave na kićenome zvoniku Sv. Franje. I u Sv. Franji kardinal je najsvečanije primljen i najzanosnije pozdravljen.

Oko pet i pô kardinal poslanik opet je u Porciunkuli. Nazočni su kardinali Granito, Bonzano, Laurenti, Cerretti, predstavnici crkvenih građanskih i vojničkih vlasti, načelnik Fortini s općinskim glasnicima u njihovoj slikovitoj odori, odio vatrogasaca, uprave svih triju franjev. obitelji, mnogobrojno svećenstvo i tisuće naroda. Velika bazilika sjaje u moru svijetla, kardinal Bonzano govori svečan govor o Svecu i vrši starodrevni obred Transita (Uspomena Svečeve smrti), koji očito ganut prati s papinskoga prijestolja kardinal poslanik. Kad je pjevačka škola ispjevala posljednje riječi psalma Voce mea, odjeknu s Alessijeve kupole trostruki zvek srebrne trublje, čitavom golemom bazilikom nasta grobna tišina: svako je koljeno pokleklo, svaka se glava prignula, oči se same sklopile i za dva časa tajanstvenoga muka svaka je duša motrila umirućega Sveca u tihoj ćeliji kod male Porciunkule... Zatim pjevači prihvataju pjevanje, obred se nastavlja i na koncu kardinal Bonzano blagosliva narod dragocjenom relikvijom: pascem sv. Franje.

Već je međutim pala i večer. I gle! divna kupola Sv. Marije Anđeoske usred spoletske ravnice sjaji se kao načičkana stotinama zvijezda, a ozgor iz grada odgovara joj more žižaka: sa svodova Svetoga Samostana, sa zvonika Sv. Franje, s Pučkoga tornja, sa zidova i prozora i kuća, dok skladna zvona navješćuju svijetu vršak svečanosti svete franjevačke godine...

9. — Sveta noć i veliki dan. — Ona noć bila je noć molitve i svetih zanosa. U katedrali sv. Rufina veliki oratorij »Franjevački triptih«, kojim upravlja sam kompozitor Msgr. Licinije Refice, slavi pred očaranim slušateljima Franju i njegovu Gospođu Siromaštinu. O ponoći zamukoše posljednji odjeci te anđeoske muzike, a u isti mah u dvjema papinskim bazilikama počinju sv. obredi. Dva franjev. generala pjevaju svečane Mise, vjernici se pitaju anđeoskim Hljebom i sve do osam sati pred izloženim Svetotajstvom mole i promatraju, dok se na četiri oltara oko kamenoga Franjina groba misnici izmjenjuju i do jedanaest sati.

Sunce visoko odskočilo nad »pitomom stranom, što visi s visoke gore«, Istok—Asiz pomlađen, zakićen, živ kao da je svaka njegova stijena dobila srce, a to srce igra od veselja. Narodni blagdan — 4. listopada — pun je vedrine, svijetla, topline. Papin poslanik u 10 sati pjeva sa stotinama svećenika i klerika Terciju u gornjoj bazilici, načelnik polaže na oltar nad Svečevim grobom grančicu masline, tisuće i tisuće poklonika napeto čekaju čas, kad će visoki kardinalov lik da se pojavi na poljani. I eno je, neopisive povorke! Sve što je Asiz, šve što je Crkva, dà sve što je i Država toga časa mogla učiniti, sve je to učinjeno! Sjaj, veličanstvo, svetost, zanos, milina... sve je to napunjalo svačije srce neiskazanim čuvstvom. A međutim povorka stupa dalje, znakovi patrijarske bazilike, bijele košuljice klerika, sveta odijela svećenika, svijetle mitre biskupa, veliki grimiz četiriju kardinala, čedne haljine triju franjev. generala, u pontifikalno ruho odjeveni kardinal poslanik — tko da opiše taj prizor! I sveta povorka ulazi u svetište, gdje uz predstavnike vlasti na osobitome mjestu kleči i ministar Fedele, velika se rešetka zatvara — i sveti čin počinje. Kardinal Merry del Val krepkim glasom pjeva Gloria in excelsis Deo, a njegov pjev prihvaća nebo i zemlja. Gloria! Slava Bogu, koji tako uzvisi svoga Viteza Franju!

Poslije Evanđelja kardinal poslanik čita vrlo lijepu homiliju uzevši za predmet riječ: Učite se od mene, jer sam krotak i ponizan srcem, što se baš toga dana pjeva u Misi. Crkva je puna svijeta. Sveti obredi potrajaše dugo i dugo, da se u pet sati poslije podne nastave u svečanim Vesperama. Navečer grad i Sv. Marija Anđeoska opet sjaju u oceanu svijetla, zvona bruje svoju najljepšu pjesan, a u crkvi sv. Rufina umjetnička ruka velikoga maestra opet ravna glasovima, koji slave Franju i Gospođu Siromaštinu. A kad se oko sata poslije ponoći treba dijeliti od onih svetih mjesta, čete poklonika hrle prema postaji, i prvi vlak moraš osvajati na juriš, ako misliš naći kakovo mjestance... A tako su bez sumnje osvajali i drugi i treći i... svaki vlak. Mene je nosio prvi, ali nosio mi je samo tijelo, dok su moja duša i moje srce ostali u Franjinu zavičaju i tu su još i danas...

10. — Ako je slavlje 3.—4. listopada bilo vršak svečanosti franj. godine, nije im ipak bilo konac. Međunarodni odbor navijestio je čitav niz i drugih svečanosti u Asizu: za 10. listopada proslavu »Poslušnosti« u S. Francesco i u S. Damiano, za 17. proslavu »Poslušnosti« u S. Francesco i u Rivoltorto, za 24. proslavu »Čistoće« u S. Francesco i u kapelici Ruža kod Sv. Marije Anđeoske. Pa onda dolazi slavlje Kraljevstva Kristova 28.—31. listopada, pa slavlja 1., 4., 21., 26.—29. studenoga, pa 7.—12. prosinca, pa 24.—25. prosinca. Za god. 1927. (od siječnja do listopada) odbor će izdati novi program mjeseca studenoga, a i naša će Revija na svoje vrijeme progovoriti o svim tim slavama.

Zaista, malo koja stogodišnjica slavila se ovako sjajno kao ova malenoga »Glasnika Velikoga Kralja«!

U Sinju, 9. X. **Fra Stanko Petrov**, asiški poklonik.

Španjolska sv. Franji. — (L'Espagne en l'honneur de S. François d'Assise). — U Madridu se je ustanovio centralni odbor za proslavu 700-god. smrti sv. O. Franje. Počasno predsjedništvo ima sam kralj Alfonz XIII. i kraljica Viktorija Eugenija s kard. Henrikom Reig, primasom španjolskim i mjesnim starešinama franjevačkih obitelji. Efektivno predsjedništvo imat će madridski biskup, franjevački generalni vikar za Španjolsku i kapucinski provincijal u Kastilji sa Nj. Kr. Vel. Domom Paz i markizicom de Talavera. Također u Madridu kraljska pravnička akademija priredila je tečaj franjevačkih predavanja. Prvo predavanje držao je talijanski ambasador markiz de Calboli, a zadnje apošt. Nuncij Mons. Fridrik Tedeschini. — Provincijal galicijskih Franjevaca O. Samuel Eljan uputio je poziv na sve franjevačke obitelji u Španjolskoj i latinskoj Americi, da bi mu pomogli podignuti spomenik sv. O. Franji u Santiagu u Kompostelí.

Katalonjski Franjevci osnovali su u Vich-u veliku tiskaru, koja je snabdjevena sa svima modernim tiskarskim spravama. Zove se »Editorial Serafica«. Izdaje razne časopise, djela franjevačka i druga. Ima već posebni katalog knjiga kod nje izdanih.

Franjevački Red u Španjolskoj da što bolje počasti i proširi ime i slavu sv. Franje, raspisao je književni, umjetnički, glazbeni i socijalni natječaj za 38 tema. Sastavci moraju biti na španjolskom jeziku, što se odnosi na Portugalsku na portugalskom. Posebni odbor procjenjivat će izradbe i prema vrijednosti sastavka odredit će visinu nagrade. Odbor se nalazi u Madridu, Cisne 12. Teme su slijedeće:

1. Franjevački Red u Španjolskoj.
2. Španjolske kraljske kuće i Franjevci.
3. Španjolske kraljske kuće i sveta mjesta u Palestini.
4. Franjevci-ispovjednici španjolske kraljske obitelji.

5. Biografski prikaz plemićkih španjolskih i portugalskih obitelji pripadajućih Trećemu Redu.
6. Kristof Colombo i njegov odnošaj sa španjolskim Franjevcima.
7. Franjevci i otkrivatelji i osvojitelji Amerike i istoka.
8. Aktivno sudjelovanje Franjevaca u izobražavanju španjolskih crnaca.
9. Franjevački španjolski teolozi na tridentinskom saboru.
10. Franjevci u propovijedanju i obraćanju španjol. Židova.
11. Franjevci na španjolskim i amerikanskim sveučilištima.
12. Pučki misionarski duh Franjevačkog Reda u Španjolskoj.
13. Franjevačka mistika.
14. Martirologij prvoga Franjevačkog Reda.
15. Martirologij drugoga Franjevačkog Reda.
16. Martirologij trećega Franjevačkog Reda.
17. Priručnik ibero-američke povijesti prvoga Franjevačkog Reda za službu klerikâ.
18. Upliv Franjevstva (francescanesimo) na druge redovničke institute.
19. Andaluzijski Franjevci prije povijesti Reda i Španjolske.
20. Povijest Trećega Reda u Španjolskoj, Portugalskoj i Americi.
21. Cisneros i Amerika.
22. Franjevci i Indijanci u Americi i na Filipinima.
23. Franjevci u kolonizaciji Amerike.
24. Franjevci provincije Santiago ili jednoga njezinog samostana u kolonizaciji Amerike.
25. Karitativne i dobrotvorne ustanove podružnice Trećega Reda u Španjolskoj, Portugalskoj, Americi i Filipinima.
26. Rodoljubni rad španjolskih Franjevaca na skrajnjem istoku, osobito na Filipinima.
27. Treći Red i Nadbratovština Pasca na skrajnjem istoku.
28. Franjevački Red u Maroku glasonoša velike španjolske misije u Africi.
29. Životopis O. Josipa Lerchundi.
30. Sv. Franjo u španjolskoj i portugalskoj umjetnosti.
31. Glasoviti Trećoredci u španjolskoj i portugalskoj književnosti i umjetnosti.
32. Franjevci u španjolsko-američkoj i portugalskoj književnosti.
33. Franjevački Red u španjolsko-američkom i portugalskom pjesništvu.
34. Franjevačka španjolska antologija.
35. Izabrana pjesma o jednoj franjevačkoj temi, poglavito o evangelizaciji Amerike.
36. Treći Franjevački Red u socijalnoj akciji.
37. Glazbena zbirka za posebne svetkovine Crkve i Reda.

38. Franjevačke misije u sadanjem pokretu ibero-američkog zbliženja.

Dobro bi bilo, kad bi se i kod nas što takova pokušalo.

Sv. Franjo na »Journées d' Art religieux« u Parizu. — »Les Cahiers Catholiques« priredili su od 19—25 siječnja t. g., pod ravnanjem vlč. Jakova Debout, izvanredno uspjelu »Sedmicu religiozne umjetnosti«. Ovom prigodom posvećen je bio jedan čitav dan 21. I. isključivo sv. O. Franji za proslavu 700-godišnjice njegove smrti.

Toga dana vrlo uvaženi francuski romancijer Emil Baumann održao je, pod predsjedanjem pariškog kardinala Dubois, duboko psihološko predavanje o sv. Franji i njegovu djelu. Moderni književnici i konferensijeri raspravljaju o ovom predmetu vrlo površno. Oni u sv. Franji promatraju pjesnika, trubadura, viteza, socijalnog reformatora više nego sveca. E. Baumann nije učinio tako. On je odmah u početku upozorio, zašto je otrag 20 godina nastala obnova popularnosti sv. Franje, pa i izvan kat. Crkve, i ka.e, da to nije bilo radi njegova siromaštva ni radi milosrđa ni radi poniznosti, koje se tri krjeposti imadu smatrati karakterističnim krjepostima asiškog sveca; ne, to je radi ljubavi, radi njegove bolne i samilosne ljubavi prema trpećem Isusa koju tako lijepo simbolizuje glasovita kompozicija Murillova. U ovom smislu govorio je predavač i proizveo na slušateljstvo vrlo dubok dojam. »Les Cahiers Catholiques« od 10. II. svjedoče (str. 4132), da su oči slušateljstva često puta bile orošene suzama, da je predavač proizveo atmosferu uprav franjevačku i da nije bila sama sv. Klara i njezine sestre koje su plakale nad smrću asiškog Ubožara.

Iza E. Baumanna govorio je vlč. J. Debout, ocjenjujući divnim mislima pjesmu »Sv. Franji« od Henrika Elie. Zatim je bilo religiozno pjevanje sve u ovome duhu.

Istoga dana bile su izložene slijedeće umjetnine, koje se odnose na sv. Franju: A s i z od P. A. Bourouxa, znameniti crteži za ilustraciju djela A. Pératéa, koje će doskora izaći; M i s t i č n o z a r u č e n j e sv. F r a n j e od A. Deseixa; Sv. F r a n j o i g u b i j s k i v u k, dražesni kipić od F. Pya; ljepenka na staklu: Sv. F r a n j o u L e c o u t e v u; lijepi pejsaž Pinte; K o d F r a n j e v a c a u S p e l u, Sv. F r a n j o i g u b i j s k i v u k od Suzane Valentin; P o l j u b a c sv. F r a n j e i sv. D o m i n i k a od Lucije Roisin; Sv. F r a n j o i t r i k r j e p o s t i od Jourdaina, vrijednog umjetnika koji je ostavivši svijet ušao u sjemenište.

Još je bilo izloženo nekoliko komada franjevačke inspiracije, kao S v e t a D e l f i n a, trećoredica, ljepenke na prozoru, od O. Bernardina Fernique O. F. M.; S v e t a K o l e t a kipić od F. Pva: Sv. L j u d e v i t od A. Beauvais i više drugih.

I kazalište je te večeri doprinijelo uspomeni sv. O. Franje. Bila su naime prikazivana tri komada: Z a r u č e n j e sv. F r a n j e s a S i r o m a š t v o m od Henrika Ghéona, Z l o č i n F r a J u n i p e r o v od Henrika Brocheta i Sv. F r a n j o i z l o č i n a c od Henrika Ghéona. Fra Juniper je bio prikazan malo više komično nego je trebalo. Georges Govau to je ublažio upozoravajući, da je to »franjevačka šala« i da su se stari Francuzi rado i mnogo smijali pa nije zgorega da se i oni malo više nasmiju. Inače je proslava protekla dostojno. Spomenuti »Les Cabiers Catholiques« kažu da je to bio triumf za Umbrijskog Serafina.

Književni natječaj za proslavu 700.-godišnjice u republici Kubi. — (C o n c o u r s l i t t é r a i r e p o u r l a c é l é b r a t i o n d u VII.me c e n t e n a i r e d a n s l a r é p u b l i q u e d e C u b e). — Koliko kubanci cijene sv. Franju i njegovu djecu, najbolje nam pokazuje književni natječaj, koji je prošlih dana otvoren u Avani, glavnom gradu republike, za 13 tema o Sv. Franji i njegovim djelima. Nagrade su različite i potječu od raznih darovatelja. Mi ćemo ovdje spomenuti koliko teme toliko nagrade i darovatelje. Možda će i našemu kojemu meceni pasti na pamet ideja, da bi se što takovo pokušalo i kod nas.

1. Asketično-psihološka fizionomija sv. Franje Asiškoga. Nagrada 500 dolara. Daje je g.đa Elvira Machado, supruga predsjednika republike.

2. Sv. Franjo Asiški, svijetlo i atrakcija izabranih duhova. Nagrada 500 dolara, od preuzv. gospodina avanskog nadbiskupa, franjevačkog Trećoredca.

3. Treći Red sv. Franje i katolička socijalna akcija. Nagrada 500 dolara D.ra Artura Fernandez, ministra republike.

4. Sv. Franjo Asiški i njegovo tumačenje prirode. Nagrada 500 dolara: daju je OO. Franjevci iz Kube.

5. Sv. Franjo Asiški i žena. Nagrada 300 dolara: Sestre Klarise samostana Sv. Ane.

6. Sv. Franjo Asiški u plastičkim umjetnostima. Nagrada 300 dolara: gosp. Franjo Bravo.

7. Franjevci u otkriću i kolonizaciji Amerike. Nagrada 300 dolara: gosp. Hornedo, zastupnik i vlasnik »El Pais-a«.

8. Dva velika Reda u srednjem vijeku. Nagrada 250 dolara: gosp. Narciso Gelats.

9. Franjevci u Antilama od otkrića do danas. Nagrada 250 dolara: jedan katolik iz Kube.

10. Don Josip de la Luz i stari samostan sv. Franje u Avani. Nagrada 200 dolara: »Diario de la Marina«.

11. Stigmate sv. Franje Asiškoga. Nagrada 200 dolara: g.đa Grofica Bonavista.

12. Guslar Božji (Pjesma). Nagrada 100 dolara: gosp. Kristofor Eidegaray, bivši ministar republike.

13. Pjesma o smrti sv. Franje. Nagrada 100 dolara: Pia Unio sv. Ante u Avani.

(Posvećenje i ustoličenje novog hvarskog biskupa mnsgr. Mihovila Pušića. — (Consécration et instalation de Mgr. M. Pušić, nouvel évêque des îles dalmates Hvar, Brač et Vis.) — Na 21. IX. t. g. presvij. splitski biskup Bonefačić, uz asistenciju biskupa dra. Jeronima Milete i Vlahe Barbića, posvetio je u hvarskoj stolnoj crkvi za biskupa Hvara, Brača i Visa mnsgr. Pušića. Svečanosti je prisustvovalo uz ugledne gradske i sreske predstavnike svećenstvo svjetovno i redovno u velikom broju (preko 50) uz mnoštvo vjernika, osobito iz rodnog biskupova mjesta Visa.

Biskup je mlad čovjek. Rođen u Visu 25. VIII. 1880. Gimnaziju je učio u Splitu a bogoslovlje u Zadru. Poslije dovršenih nauka bi postavljen ondašnjem župniku Papafavi za kapelana u Supetar. Tu je stao kao kapelan, pa upravitelj župe i župnik sve do svog posvećenja za biskupa.

Novi je biskup naobražen i bistar čovjek, uzorna života i rijetke pastirske radinosti. Usto je i dobar rodoljub. Njegove su ga osobne vrline preporučile za biskupa pak je to njegovoj skromnoj ćudi najbolja utjeha a svećenstvu i vjernicima najbolja nada, da će pod njegovom upravom hvarska biskupija stalnijim korakom stupati stazama svoje slavne prošlosti.

Neka Bog pomaže!

Franjevačke gimnazije u Jugoslaviji. — (Les gymnases des PP. Franciscains en Yougoslavie.) — U našoj državi imadu franjevci više gimnazija. U njima se uzgajaju kandidati za red, ali su zavodi redovno otvoreni i vanjskim učenicima. Evo nekoliko podataka za početak šk. godine 1925./26.

1. Franj. vel. gimnazija u Visokom (Bosna) s pravom javnosti. Ove se godine upisalo 227 đaka. Od tih je 107 nutarnjih, a 120 vanjskih. Među vanjskima ima katolika, muslimana, pravoslavnih i židova. Nutarnji su iz svih krajeva Bosne, a vanjski većinom iz Visokoga i obližnjih mjesta. Nastavnici — brojem 13 — jesu sami franjevci, koji se od veće česti usposobiše na domaćim ili na inozemskim univerzama.

2. Franj. vel. gimnazija na Širokom brijegu (Hercegovina) s pravom javnosti. Đaka ima 174, i to nutarnjih 90, vanjska 84. Vanjski osim nekolicine iz bližnjih sela stoje u konviktu, što ga uzdrže oo. franjevci. Zgrada konvikta odveć je tijesna, a da bi mogla primiti svu silu đaka, koji se prijavljuju iz čitave Hercegovine i iz pograničnih krajeva Dalmacije. Herceg. ujaci zidaju sada s velikim žrtvama novu zgradu gimnazije, koja bi mogla svojom vanjštinom i nutrašnjošću resiti i velik svjetski grad. Nastavnika-franjevaca ima 15, a usposobljeni što u domovini što na stranim univerzama Austrije, Njemačke, Švajcarske, Francuske i Italije.

3. Franj. gimnazija u Sinju. (Dalm.) Zavod ima u Sinju šest razreda a dva viša smještena su u Zaostrogu. Broj vanjskih učenika smanjen je otkada je vlada u istome mjestu otvorila državnu realnu gimnaziju (g. 1921.). Ove godine upisalo se kod franjevaca 120 đaka.

Među ovima je 99 kandidata za red, a 21 vanjski. Na gimnaziji predaje 12 nastavnika franjevaca, koji su od veće česti stručno obrazovani na inozemskim univerzama (Fribourg, Paris, Rim, Wien, München, Innsbruck). Sinjska franj. gimnazija otvorena je već god. 1853., slijedeće god. 1854. dobije pravo javnosti, a od 1870. do 1881. bijaše državna. Ovo je u ono doba bio na jugu bivše Austrije prvi srednji zavod s hrvatskim nastavnim jezikom.

4. Dvije gimnazije franjev. provincije sv. Jeronima. Provincija sv. Jeronima u Dalmaciji ima već od 1894. zavod na Košljunu (O. Krk.). Čitava mlada generacija provincije, dobila je nižu gimnazijsku naobrazbu baš u ovom zavodu, a još je veći broj onih što su jednako na Košljunu svršili 4 niža gimnaz. razreda, a sada kao valjani radnici djeluju po raznim krajevima domovine. Kasnije se je opazilo, da bi provincija mogla slično djelovati i na Badiji kod Korčule, pa je i tamo g. 1909. podignuta gimnazija. Danas postoje oba zavoda.

Na Košljunu sad su 3 niža gimnaz. razreda sa 6 nastavnika i 50 učenika. Od ovih 18 je redovničkih kandidata, dok su ostali eksternisti.

No glavni je zavod na Badiji, koji od 1924. imade i pravo javnosti. Četiri su tu za sada niža razreda sa 38 redovničkih kandidata i 22 eksternista Nastavnika je 7. od kojih su neki svršili universitetske filozofske nauke, a devet se mladih franjevaca pripravlja na domaćim i inostranim univerzama. Zavod već sada lijepo napreduje a novi usposobljeni nastavnici donijet će mu još ljepšu budućnost.

5. Niža gimnazija Franjevaca-Trećoredaca u Preku kod Zadra s pravom javnosti. Naši zaslužni Trećoreci podigoše još g. 1901. svoju nižu gimnaziju na ubavu otočiću Galevcu kraj Preka na otoku Uljanu. Do g. 1921. služila je samo za kandidate reda. Kad je susjedni Zadar pao pod Italiju, i s time nestalo jedne javne hrv. gimnazije u čitavoj sjeverno-zapad. Dalmaciji, Trećoreci su na želju naroda i vlade otvorili svoj zavod i vanjskim učenicima. Broj je đaka sve to više rastao i g. 1924. Ministarstvo Prosvjete (5. V. Br. 7312) udijelilo je zavodu pravo javnosti. To bi i pravedno i vrlo potrebno. Ove se godine upisalo 30 kandidata za red i oko 70 vanjskih učenika. Za vanjske otvoriše oo. Trećoreci i konvikt, u koji se primaju učenici bez razlike na njihovo buduće zvanje. Na gimnaziji imade 8 nastavnika.

6. Niža gimnazija Franjevaca-Konventualaca u Ptuju. Nakon sloma Austrije, kako su, uz ostale krajeve, i čitava Istra i otok Cres otrgnuti od hrvatskih zemalja, to su naši oci franj.-konventualci izgubili i tamošnja svoja dva samostana: Piran (Istrija) i Cres, a sa Cresom izgubiše i svoju domaću gimnaziju, u kojoj se odavna uzgajao njihov redovnički pomladak. God. 1922. dalmatinskoj provinciji bio je pripojen stari samostan istoga Reda u Ptuju (Slovenija), pa je odmah smješteno u Ptuju i njihovo sjemenište. Sada na zavodu predavaju tri redovnika (oo. Polonijo, Rogulja, Sparožić) i suviše tri profesora svjetovnjaka sa gradske gimnazije. Školske god. 1925./26. u sjemeništu je bilo 35 đaka. Po dovršenom IV. razredu đaci se primaju u novicijat, a poslije godine kušnje zavjetovani klerici nastavljaju nauk gimnazije i filozofiju u Zagrebu.

7. Gimnazija franj. provincije Sv. Ćirila i Metoda u Varaždinu. Ovaj zavod otvoriše zagrebački franjevci g. 1925. Priznat je od Ministra Prosvjete kao privatna gimnazija. Ove godine ima četiri razreda, koja pohađaju 103 franjevačkih i 9 kapucinskih pitomaca. Đaka se javlja na pretek, ali nema prostorija da ih se primi veći broj.

Franjevački kapitul u gradu Hvaru. — (Nouveaux Supérieurs de la Province franciscaine dalmate de S. Jerôme.) — Na post Velike Gospe pod upravom mp. o. Fr. dr. Lulića u gradu Hvaru izabrano je novo starješinstvo provincije sv. Jeronima. Provincijalom je biran o. Mauricije Gugić, kustosom bivši provincijal o Augustin Juničić; definitorima: o. Toma Tomašić, o. Ermenegild Uskoković, o. Egidije Braut, o. Vladislav Brusić. Članove novog starješinstva rese rijetke vrline: dobrote, iskustva i znanja, pa smo uvjereni da će svoju braću voditi trnovitim putem duhovnih pobjeda. Čestitamo!

Novo starješinstvo OO. Dominikanaca dalmatinske provincije. — (Chapitre des PP. Dominicains de la Province dalmate. Le P. A. Orlandini élu provincial pour la troisième fois.) — Na kapitulu u Dubrovniku 4. IX. t. g. bio je O. Anđelko Orlandini po treći put izabran provincijalom. Vijećnici su provincijala u upravi mp. oo.: Augustin Đivanović, Vicko Radatović, Markulin Knego.

Bratskoj provinciji pod prokušanom rukom vrlih upravnika želimo svaki napredak uz Božji blagoslov.

Franjevački samostan u Beogradu. — (Un nouveau couvent franciscain à Beograd.) — Doznajemo, da će se franjevački samostan u Beogradu svečano otvoriti na 1. studenoga, baš na lijep dan dan svih Svetih. Ovaj su samostan svojim žuljim podigli bosanski franjevci, da u svojoj narodnoj državi proslijede s kršćanskim, kulturnim i nacionalnim radom, koji je bio prekinut usilnom rukom za mračnih i krvavih dana turskog gospodstva. Radujemo se uspjehu bratske bosanske provincije, koja se sjajno odužila uspomeni sedamstogodišnjice našeg sv. Oca Franje.

---

† **O. Miho Kotaraš.** — (Mort d'un fils de S. François, très actif dans le champ de l'action catholique.) — U 60. godini života, baš na osvit franjevačke jubilarne godine 1. VIII. 1926., poslije operacije umro je u Zagrebu, opremljen Otajstvima vjere, ovaj čuveni i ugledni dalmatinski franjevac. Bio je čovjek rijetkih vrlina. Odlikovao se je čistim i neporočnim značajem. I kao čovjek i kao redovnik-franjevac i kao katolički svećenik bio je na svom mjestu. Za svoga života u mnogovrsnom radu (župnik, redovnički starješina, podređenik, svećenik, politik i t. d.) bio je odan dušom i tijelom Bogu t. j. nauci katoličke Crkve i svom hrvatskom narodu. U ovome pokojnik nije poznavao nikakva kompromisa. Velike su njegove zasluge za vjerski i narodni preporod puka, koje su u javnoj štampi i zabilježene. Fra Mijo je bio čovjek žive vjere i neutrudivi radiša. Na ovim temeljima osniva se i naša sretnija katolička i hrvatska budućnost. Slijedimo ga našim primjerom.

Vrlom fra Miji laka bila crna zemlja na sinjskom groblju; a duša mu se raja nauživala!

Novi zavod Školskih sestara Sv. Franje. — (Une nouvelle maison des Soeurs franciscaines des écoles.) — Na Čitluku nedaleko Sinja, dogotavlja se kuća za čč. Školske sestre. U njoj će ove kćeri Sv. Franje uzgajati dječicu okolišnih sela, a ujedno će i djevojkama davati praktičnu poduku u kućanstvu i gospodarstvu. Ovo je vrlo važna ustanova za naš narod, kako je to lijepo istakao pri blagoslovu temeljnoga kamena 22. VIII. o. g. starješina sinjskoga samostana o. J. Šimić. Do sada u Dalmaciji nije postojao zavod ove vrsti nigdje nego u Splitu (Lovret). Koliko bi naše kuće po selima i varošima bile urednije, koliko naše domaćinstvo — makar siromaško — bilo naprednije, kad bi po pokrajini bilo što više ovakovih kuća! Ta one baš uzgajaju vrijedne žene i okretne domaćice.

Da Bog blagoslovi ovaj zavod, koji u jubilarnoj godini sv. Franje otvaraju njegova duhovna djeca!

Chronique religieuse en Yougoslavie.

Pèlerinage franciscain croate à Assise-Rome 12—23. VIII. 1926. — Les T. R. R. P. P. Provinciaux des Frères Mineurs yougoslaves, dans une de leurs réunions annuelles, délibérant sur la célébration du 7.me. centenaire de la mort de notre Père Saint François, avaient décidé de préparer deux grands et deux petits pèlerinages au tombeau du Saint à Assise. Cette décision commença à être réalisée au mois d' août passé. Le 12 de ce mois partirent, pour Assise, environ 800 pèlerins de tous les pays croates, sous la conduite de la »Fédération du Tiers-Ordre de S. François« de Zagreb. Plusieurs personnages distingués, s' étaient associés au pèlegrinage, à savoir S. G. l' évêque de Split Mgr. Q. C. Bonefačić, le maire et le chef du tribunal de Makarska, nombre de professeurs, docteurs, instituteurs et institutrices etc.

Sur le chemin, nos pèlerins visitèrent, avant tout, le sanctuaire de Notre-Dame de Loreto, où ils furent reçus et saluès par Mgr. L. Cossio, évêque de Loreto ainsi que par notre compatriote le R. P. Bernard Kulić, Franciscain Conventuel, pénitentier apostolique à Loreto.

Le 13 août au soir, le pèlerinage arriva à Assise. Le lendemain matin les pèlerins, en chantant des cantiques en langue croate, assistèrent à la messe celébrée par notre évêque Mgr. Bonefačić au-dessus de la tombe du S. Patriarche. Le 15 août une messe basse fut dite, par le même évêque, dans la crypte où est le tombeau du Saint, après quoi eut lieu une scène émouvante c. à d. la réception de Mgr. l' évêque Bonefačić dans le Tiers-Ordre. La messe pontificale fut chantée, à Notre-Dame des Anges, par S. E. le Nonce Apostolique de Belgrade, Mgr. E. Pellegrinetti, qui attendait nos pèlerins à Assise. Une place fut réservée pour nos pèlerins, devant l' autel papal, où la messe pontificale fut célébrée. Il faut noter que tous les jours du pèlerinage un grand nombre de pèlerins s' approcha de la sainte Table, et le jour de l' Assomption presque tous les pèlerins. Après la messe pontificale, á la Portioncule, un grand nombre de ceux-ci entra au Tiers-Ordre.

Ayant visité tous les sanctuaires et les autres lieux célébres d' Assise, les pèlerins partirent pour la Ville Eternelle. Ils assistèrent à la messe du Pape le 17 août matin. La messe fut dite dans la »Sala delle beatificazioni«. Avant et pendant la messe, les pèlerins chantaient, en croate, de jolis, cantiques. S. S. le Pape en fut très touché, comme il l' exprima, après, à notre évêque Msgr. Bonefačić. Dans l' après — midi du même jour, les pèlerins eurent le bonheur d' être reçus en audience spéciale par Sa Sainteté Pie XI. S. E. le Nonce Pellegrinetti accompagna les pèlerins en audience. Les pèlerins furent reçus dans la »Sala Ducale« et »Sala Regia«. Le comité du pèlerinage ainsi que les personnages les plus distingués attendirent Sa Sainteté dans la »Sala dei Paramenti.« Sa Sainteté, saluée par des acclamations vives et cordiales, daigna s' approcher de chacun des pèlerins qui, agenouillés, lui baisèrent la main.

Après cela, tous les pèlerins s' assemblèrent dans la »Sala Ducale« où Sa Sainteté assise sur le trône, leur prononca un discours très important et très applaudi. Le discours dura plus d' une demi-heure. Le Saint Père loua la foi de nos ancêtres, la piété de nos pèlerins qui se comportaient partout en vrais pèlerins, laissant en tous lieux l' exemple de leur profonde piété et de leur sincère dévotion. En se rendant à Rome, centre de la chrétienté, les pèlerins ont donné une preuve de plus de leur amour pour l' Eglise catholique et de leur attachement au Vicaire du Christ. Ceci faisait une consolation à son coeur paternel, parce que il y a des peuples où l' Eglise catholique, non seulement n' est pas aimée comme chez nous, mais ou elle est durement persécutée. Sa Sainteté recommande aux pèlerins d' emporter de Rome une encore plus grande fidélité à leurs devoirs de chrétiens et plus fort attachement à l' Eglise catholique et au Vicaire du Christ. — Parlant du caractère franciscain du pèlerinage, le Saint Père a recommandé aux pèlerins d' imiter et de suivre S. François surtout dans sa prédication par l' exemple. Il a donné sa bénédiction apostolique à nos organisations catholiques, à nos évêques, à nos prêtres, à notre peuple tout entier, spécialment à ceux qui ont souffert de la dermière innondation. — Le Saint Père fut vivement acclamé par nos pèlerins.

Les pèlerins visitèrent à Rome les 4 basiliques, les musées du Vatican, les catacombes, Colosseum Forum Romanum et tous les autres lieux célèbres de Rome ainsi que ceux de Florence, de Bologne, de Padoue et de Venise. Ils rentrèrent chez eux pleins d' enthousiasme pour les beautés naturelles et surnaturelles des lieux qu' ils venaient de visiter.

Un journal libéral pour la célébration du VII.me centenaire. — Le journal libéral »Večer« (le Soir), voyant qu' on prépare partout, chez nous, une célébration solennelle du VII.me. centenaire de la mort de S. François, et que ces solennités sont faites avec concours des autorités civiles, exeptée la ville de Zagreb — a lancé, dans son numéro du 22 septembre passé, un appel où il invite les représentants de la ville à la participation aux solennités du 4 octobre de l' a. c. L' appel n' a pas été sans effet. Nous le reproduisons ici, parce que les motifs qu' il apporte, ont un intérêt général.

»De tous cotés de notre patrie, écrit-il, on annonce des grandes préparations pour la célébration du VII.me centenaire de la mort de S. François d' Assise qui tombe le 4 octobre prochain. Si même ancun Saint ne méritait une telle vénération chez nous, celui qui l' affirmerait pour S. François, serait un grand vilain.

Dans notre patrie a travaillé l' Ordre des Bénédictins, plein de mérites, mais il est déja oublié, de même que nos glorieux moines de S. Paul dont les noms se trouvent encore dans les archives. Mais dès que S. François était venu chez nous avec ses fils, avant 7 siècles, de ce temps-là ses fils ne nous quittèrent pas même dans les plus grandes épreuves de notre vie. Les Franciscains ont defendu non seulement la foi et la morale, mais aussi leur patrie. Ils entraient dans les palais de riches seigneurs, mais ils aimaient le plus le peuple méprisé dont ils étaient les guides. L' esprit patriotique de S. François s' est repandu sur ses fils et comme le Saint avait aimé sa patrie et lutté pour elle, de même ses fils, son Ordre tout entier, ont soigné et propagé ce même sentiment. Quant à nous Croates il suffit de jéter un régard sur notre passé et de nous tourner autour de nous dans le présent pour nous convaincre de cette vérité.

Pour cela, pendant que des autres villes et même des petits villages de notre patrie rivalisent dans la glorification de S. François, ce serait pour la ville de Zagreb une honte, si elle restait une simple observatrice de toute cette gloire et ne faisait pas ce qui est en son pouvoir. Il ne serait pas juste que cette ville de Zagreb qui a du sens et de l' argent pour les solennités de moindre importance et les fète toujours avec dignité, qu' elle reste muette dans cette rare solennité de ce grand homme qui nous a fait autant de bien.

On nous annonce la préparation de grandes solennités ecclésiatiques et que l' archevêque de Zagreb viendra en procession de son palais à l' église des Pères Franciscains, accompagné par toutes les associations catholiques. Ne serait - il pas convenable que la ville politique avec son maire et ses conseillers municipaux à tête, participât à cette fête? Ne serait-il pas digne que les rues de la ville ce jour, fussent parées et illuminées? Puis, n' est — ce pas maintenant le plus opportun moment qu' on nomine une de nos nombreuses rues et places anonymes »rue ou place de S. François«? Nous avons les rues de Kačić et de Martić (deux poètes franciscains); ne serait — il pas convenable en avoir aussi une de S. François?

Bien nombreux Franciscains travaillent chez nous non seulement en soignant les âmes, mais aussi sur le champs doctrinal, dans la ville de Zagreb elle — même depuis les écoles élémentaires jusqu' a l' université. Est-ce que nous ne ferions pas ces moines nos debiteurs encore plus grands, si pour reconnaissance nous faisions telle honneur à leur Père?

Nous croyons que c' est maintenant le moment opportun que nous lançions cet appel, afin que nos pères de la ville (c. à d. les conseillers municipaux) s' occupent de cela et fassent quelque chose qui servira à nous et à nos descendants à l' honneur, aux étrangers à l' admiration. Ne permettons pas que cette année passe sans rien, sans payer toutes nos dettes à ce grand homme qui est glorifié par le monde tout entier.«

Les Albums illustrés des couvents franciscains. — Pour cette année jubilaire 1926/27 les six Provinces franciscaines en Yougoslavie ont décidé de publier des Albums avec des illustrations des couvents, des objets d' art et des monuments historiques. Dans ces albums (Schematismus) il y aura aussi des notices sur l' histoire des maisons, sur l' action des franciscains dans le passé, sur l' état actuel des Provinces etc. Le schematismus de la Province de Croatie, a déjà paru, les autres sont sous presse ou en préparation. Nous en parlerons dans les prochains numéros de la N. Revija.

Le Tiers-Ordre de S. François à Belgrade. — Avant la guerre il y avait peu de catholiques à Belgrade, mais après l' union des Serbes, Croates et Slovènes leur nombre augmente

par afluence dans la métropole des employés, des étudiants, des marchands. La vie religieuse des catholiques commence à se développer. Différentes associations, entre autres li tiers-ordre de S. François, y sont déjà instituées. A ce propos nous lisons dans le Bulletin de l' Eglise catholique à Belgrade (Glasnik kat. Crkve u Beogradu 29. VI. 1926.) la notice suivante:

»Le Tiers-Ordre de S. François à Belgrade. Le 13 juin, à la S. Antoine, est nstituée à Belgrade cette fraternité, que les Souverains Pontifes ont tant recommandée comme moyen très efficace pour le développement de la vie chrétienne. Cette institution coincide avec le septième centenaire de la bienheureuse mort de S. François et nous la considérons ici comme commencement de ce jubilé que nous tâcherons, selon nos forces, de célébrer aussi à Belgrade. C' est le P. Pierre Vlašić O. F. M., consulteur de l' archevêché, qui a institué la fraternité et qui en est le directeur. Pendant le mois de mai il a prêché deux-trois fois sur l' utilité du Tiers-Ordre et le résultat, pour le premier moment, a été consolant. 40 membres se sont inscrits et déjà à la S. Antoine 30 ont reçu l' habit de l' Ordre. Les femmes sont le plus nombreuses mais il y a des hommes aussi. Le même jour ont été élus les ministres: Madame Paule Baümel Supérieure et Madame Živka Čaklović Vicaire.

Les contributions commencent déjà à arriver pour l' étandard du Tiers-Ordre. C' est derrière cet étandard que marcherons les Tertiaires dans les processions de la Ressurrection, de la Fête-Dien et aux funérailles des membres décédés. Les contributions seront annoncées dans ce Bulletin. Pour aujourd' hui nous mentionnons ces deux bienfaiteurs: Mr. Karlo Pilepić ing. 300 Din.; Mr. Silvije Radić 1000 Din.«

Société historique d' études franciscaines yougoslaves. — Sous ce titre (»Povjesno društvo za proučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca«) s' est constituée dans notre patrie en cette année jubilaire une société, composée des Religeux et des séculiers, pour faire des recherches sur le long passé des franciscains dans les terres des Slaves méridionaux.

La société tâchera d' obtenir ce but:

1° en organisant les ouvriers et les méthodes de travail;

2° en publiant a) des documents (Monumenta), b) des études critiques sur le passé des franciscains yougoslaves, et c) en publiant les ouvrages inédits ou devenus rares des anciens écrivains franciscains;

3° la société doit, en plus, seconder les travailleurs et pourvoir à la préparation des jeunes ouvriers sur ce champ d' études;

4° pourvoir à la conservation des documents et des objets se référants au passé des franciscains;

5° fonder une bibliothéque d' ouvrages et de revues scientifiques et d' autres moyens d' étude.

Nos archives, surtout les archives des anciens couvents, contiennent une mine, pas encore complétement explorée, des sources précieuses pour l' histoire de l' Ordre et de notre nation, car l' une et l' autre histoire ont été toujours entremêlées. C' est pourquoi à la nouvelle société s' ouvre un champ très large et elle aura, nous l' espérons, des grands et utiles résultats.

Le premier volume des Documents est déjà sous presse. C' est un travail de notre éminent confrère, professeur d' histoire à l' université de Zagreb, P. Julien Jelenić.

Quatre-vingtième anniversaire de Mgr. François Bulić. — Le jour de S. François d' Assise, 4. X. 1926, Mgr. Bulić a célébré une triple fête. C' est le jour de son Patron céleste, le quatre-vingtième anniversaire de sa naissance et de son batême.

Le vénérable octogénaire est encore plein de vie, plein de force, si actif sur le champ d' histoire et d' arhéologie comme il l' a été avant dix ans.

A ce grand savant croate, gloire de notre patrie yougoslave et de l' Eglise catholique, la »Nova Revija« présente ses meilleurs voeux.

Donne le ciel qu' il puisse fêter le 90-ième et même le 100-ième anniversaire dans ce même eccellent état de forces physiques et intellectuelles!

A cette occasion Mgr. Bulić a reçu de Bled de S. M. le Roi la dépêche suivante:

»Mes plus chaleureuses félicitations pour le 80.e anniversaire de Votre vie remplie des travaux si utiles à la science et à la nation. Je suis heureux de pouvoir à cette occasion Vous donner en témoignage de ma reconnaissance l'odre de S. Sava 1ière classe. — **Alexandre.**«

La famille de S. François dans le règne des Serbes, Croates et Slovènes. Un peu de statistique. — L' Ordre du Séraphin d' Assise est très repandu en Yougoslavie, surtout parmi les Croates et les Slovènes. Nous allons donner ici une vue générale de l' état actuel des trois Ordres. Dans le passé le nombre de Couvents franciscains et de leurs membres était encore plus grand qu' il n l' est aujourd' hui.

I. Premier Ordre.

1. Frères Mineurs ou simplement Franciscains.

La famille des Frères Mineurs est divisée en six Provinces:

a) Province de Ste Croix en Slovénie. 8 Couvents (Ljubljana, Novomesto, Kamnik, Nazaret, Brežice, Maribor, Sv. Trojica, Brezje) et 3 Résidences (Vič, Nova Štifta, Šiška). — 72 prêtres dans la Province et 20 dans les Missions de l' Amérique et de l' Orient. 13 Etudiants de théologie et 6 Novices. 49 Frères Lais et 18 Oblats — Plusieurs paroisses.

b) Province croate de S. Cyrille et Méthode. 22 Couvents (Zagreb [Kaptol], Varaždin, Požega, Ilok, Virovitica, Koprivnica, Bač, Našice, Osijek, Šarengrad, Tersat, Vukovar, Ivanić, Brod, Jaska, Samobor, Klanjec, Krapina, Karlovac, Čakovec, Cernik, Subotica) et 2 Résidences (Zemun et Kostajnica) — 85 Prêtres dans la Province et 9 à l' étranger (Amérique, Chine, Italie, Allemagne). 10 Etudiants de théol. et 9 de philosophie, 7 Novices. 51 Frères Lais et 22 Oblats — 11 paroisses sont incorporées aux Couvents et desservies par les Religieux — L' année dernière la Province a ouvert un gymnase privé (Collège séraphique) à Varaždin, qui abrite 113 élèves — L' archevêque de Belgrade, Mgr. Raphael Rodić est fils de cette Province.

c) Province de Bosnie. 12 Couvents dans les localités suivantes: Sarajevo, Visoko, Sutjeska, Fojnica, Kreševo, Gučagora, Livno, Jajce, Petrićevac près Banjaluka, Tolisa, Plehan, Rama. — 66 paroisses, incorporées aux Couvents, sont desservies par les Religieux — 140 Prêtres dans la Province et 6 hors de la Province. 31 Etudiants de théol. et de philosophie, 9 Novices, 7 Frères Lais et Oblats.

La Province de Bosnie a son propre gymnase (I-VIII classes) à Visoko, approuvé par l' Etat. Elèves internes [candidats] 105, externes 98, parmi ceux-ci il y a des catholiques, musulmans, orthodoxes, juifs. Ces jours les Pères viennent de terminer la construction d' un nouveau Couvent à Belgrade et continuent ainsi la tradition qui était interrompue pendant deux siècles — Plusieurs (8) paroisses de la Serbie méridionale, qui appartenaient aux franciscains albanais, l' année dernière ont été confiées par le Saint-Siège aux Pères de Bosnie — Deux évêques, Mgr. Mišić (Mostar) et Mgr. Garić (Banjaluka), sont fils de cette même Province.

b) Province dalmate de S. Jerôme. 17 Couvents: Dubrovnik (Raguse), Otok près Korčula, Split-Poljud, Košljun, Kotor, Pridvorje, Cavtat, Dubr. Rijeka, Ston, Kuna, Orebić, Hvar, Drid près Trogir, Krapanj, Pašman, Kampor près Rab, Crikvenica. Tous ces Couvents, deux exceptés, sont au bord de la mer ou sur les îles dalmates — Prêtres dans la Province 61, à l' étranger et dans les Missions 9 — Frères Lais 20, Oblats 7.

Deux Collèges séraphiques: à Otok près Korčula et à Košljun avec une centaine d' élèves. Le gymnase d' Otok est reconnu par l' Etat et il est fréquenté par des externes aussi. Les Pères tiennent en plus à Otok un orphélinat.

e) Province du Très Saint Rédempteur en Dalmatie. 12 Couvents: Karin, Visovac, Šibenik (S. Laurent), Knin, Sinj, Split (Dobri), Omiš, Imotski, Makarska, Sumartin, Živogošće, Zaostrog. — Paroisses 69 incorporées aux Couvents et administrées par les Religieux — Cinq Couvents et la plupart des paroisses sont situés à l' intérieur de la Dalmatie et dans les montagnes — Prêtres dans la Province 146, dehors la Province 7 (Belgrade, Terre Sainte, Milan, Fribourg, Louvain). — Etudiants de théologie 21, de philosophie 11, Novices 12. — Frères Lais 15 et Oblats 5.

La Province a son propre gymnase (Collège séraphique) à Sinj, fondé en 1854. Ses classes sont fréquentées aussi par les externes. Elèves-candidats 112, externes 38 — L' institut de Philosophie est à Zaostrog et l' institut de Théologie à Makarska.

f) Prov. d' Hercegovine. 4 Couvents (Mostar, Humac, Široki brijeg, Slano en Dalm.) et 42 paroisses. Prêtres 99 dans la Province, 10 dans les Missions (Amérique), aux universités, etc. Etudiants de Théol. et Philos. 16, Novices 12. Oblats 9.

A Široki brijeg les Pères ont un gymnase (1—VIII classes), approuvé par l' Etat. En dehors des candidats de l' Ordre (90), il est fréquenté par un nombre presque égal d' externes.

Le total des Frères Mineurs (Franciscains) en Yougoslavie: Couvents 80, paroïsses circa 200, Prêtres 664, Etudiants de théologie et de philosophie 117, Novices 46, Frères Convers 203. Somme totale de Religieux **1030.**

2. Frères Mineurs Conventuels

n' ont qu' une seule Province: Province yougoslave de S. Jerôme. Cinq Couvents: Zagreb (Sv. Duh), Ptuj, Šibenik, Split, Vis — Prêtres 37 dont 5 hors la Province.

Le Collège séraphique à Ptuj (35 élèves), Philosophie et Théologie à Zagreb. Trois paroisses. — Mgr. de Šibenik, J. Mileta, appartient à cette Province.

3. Frères Mineurs Capucins.

Province illyrienne. Six Couvents (Celje, Krško, Studenci près Maribor, Škofja Loka, Varaždin, Osijek) et quatre Hospices (Ptuj, Karlobag, Split-Poišan, Dubrovnik-Lapad). Prêtres 48, Etudiants de Philos. Théol. 5, Novices 2, Frères Lais 36.

II. Second Ordre, Clarisses.

Dans les limites de la Yougoslavie il n' y a que deux monastères: Split avec une vingtaine de Religieuses et Rab 8 Religieuses.

III. Troisième Ordre Régulier.

Sur les îles et la côte dalmates il y a 8 Couvents et hospices appartenants à l' ancienne Province dalmate du Tiers-Ordre Régulier: Krk, Glavotok, Malinska, Zaglava, Preko, Zadar, Prvić-Luka, Ercegnovi. Après l' union des Serbes-Croates-Slovènes les Pères ont ouvert une nouvelle (neuvième) maison à Zagreb près S. Xaver. Cette Province a une trentaine de Prêtres, qui se servent dans la liturgie de la langue glagolite (paléoslave) et ont beaucoup fait dans les siècles passés pour la conservation de cette langue.

A Preko près Zadar ils ont un Collège séraphique. Depuis quelques années le gymnase est approuvé par l' Etat et fréquenté par un nombre considérable d' externes.

IV. Religieuses du Tiers-Ordre Régulier de S. François.

En Yougoslavie il y a une Congrégation des Soeurs des écoles du III. Ordre de S. François avec maison-mère à Maribor. A cause de sa grande et rapide expansion la Congrégation, ces dernières années, a dû être divisée en quatre Provinces.

1. Province Slovène a 18 maisons et 266 Soeurs. A cette Province sont attachées les maisons (5) d' Hercégovine (Soeurs 37).

2. Province Croate, 6 maisons et 41 Soeurs.

3. Province Italienne, 4 maisons et 29 Soeurs.

4. Province d' Amérique, 10 maisons et 74 Soeurs.

La Congrégation a par conséquent en tout 43 maisons et **447 membres.**

Le but principal des Soeurs est l' éducation chrétienne de la jeunesse. C' est pour cela qu' elles donnent elles-mêmes l' institution aux enfants dans les écoles élémentaires et aux jeunes-filles dans les écoles normales et professionelles, ou bien elles prêtent leur aide dans différents Instituts — Collèges et Séminaires — aux Ecclesiastiques et aux Religieux.

* * *

Le nombre de membres du Tiers-Ordre séculier dans nos contrées yougoslaves est supérieur à 86.000.

———

Les fêtes jubilaires en Yougoslavie. — Les fêtes du jubilé franciscain dans nos contrées ont commencé déjà au mois de juillet, elles ont continué après et continueront jusqu' au 4 oct. de l' année prochaine. Dans ces fêtes c' est surtout le coté religieux qui est accentué par des nouvaines et triduums prêchés, par des missions dans les paroisses desservies par les franciscains, par des communions générales, par des processions et autres manifestations religieuses. Presque partout où les fils de S. François ont des couvents et des grandes paroisses ce mode de célébration fut plus ou moins observé.

Il nous est impossible d' enumérer ici tout ce qui a été déjà fait. Nous nous bornerons de noter quelque exemple à ce que nos lecteurs de l' étranger puissent s' en faire une idée.

La célébration du 7e centennaire à Šibenik. Les PP. Conventuels ont organisé le 1, 2, 3 juillet dans leur grande église de S. François un triduum prêché par le professeur P. T. Tomašić O. F. M. Le 4 du même mois, Mgr Mileta, evêque de la ville, a célébré la messe pontificale.

Les franciscains de la paroisse Šibenik-Varoš ont eu le triduum prêché le 29, 30 et 31 juillet. Le 1 août les fideles des villages voisins sont venus dans la ville en procession sous des étandards. Mgr l' évêque a chanté la messe avec grande assistence et a prononcé une belle homilie. Le soir on a chanté le Te Deum solennel, après quoi à 8 heures au théatre de la ville a eu lieu une conférence sur S. François, illustrée par des images projectées et très goutée par le public. A cette occasion le comité organisateur, composé des différentes personnalités de la ville, avait fait diramer un noble manifeste. Après avoir mentionné ce que l' humanité et la civilisation doivent au Séraphin d' Assise, le manifeste fait ressortir ce que les fils de S. François signifient pour la nation croate et pour la ville de Šibenik en particulier: »... Les franciscains pendant les siècles souffraient et périssaient avec leur peuple; ils on conservé le plus saint héritage: la foi des ancêtres; ils ont travaillé pour son éducation culturelle et nationale en lui imprimant dans son âme le plus saint principe moral: l'amour fraternel... Pendant ces sept derniers siècles il n' y a presque pas d' événement rémarquable dans l' histoire de Šibenik qui ne soit lié avec les fils de S. François ...«

———

Une grandiose fête à Pridvorje. Dans le domaine de l' ancienne republique de Raguse il y a une contrée appelée Konavle, composée de plusieurs villages et paroisses. Au milieu de la vallée, a Pridvorje, existe un ancien couvent des Frères Mineurs. Le 21 et le 22 d' août dans cet endroit se sont déroulées des fêtes au cachet d' une joie et d' une intimité qu' il est difficile de décrire. Le correspondant de la »Narodna Svijest« de Dubrovnik (24. VIII. 1926) écrit sur ce sujet entre autre: »... Les Konavlois ont eu une raison toute spéciale pour célébrer le jubilé avec une telle solennité et enthousiasme. Cette année il y a juste cinq siècles que fut fondé le couvent franciscain à Konavlé. La republique de Raguse avait construit ce monastère et y avait appelé les franciscains pour extirper de la

contrée l' hérésie des Bogumiles (Patharènes), qui avaient infecté les Konavlés. Les franciscains s' y sont rendus et ramenèrent le peuple à la vraie religion du Christ, au catholicisme — ils furent en même temps les premiers pionniers de la civilisation et de la bien connue politesse des Konavlois ... La veille déjà, l' église, le couvent et l' espace destiné aux fêtes furent ornés de verdure, de fleurs et d' un grand nombre de drapeaux croates. A la place d' honneur flottaient les drapeaux du Souverain Pontife et de l' Etat yougoslave. Toutes les montagnes environnautes étaient en feu et sous la Snježnica on pouvait lire le monogramme illuminé S. F. (Saint François) avec au-dessus une croix en feu. En même temps carillonnaient les cloches de toutes les églises de la vallée.

Le 22, dès le matin, commencèrent à arriver les fidèlés en procession par villages et sous des étendards, accompagnés de leurs curés. ... C' était un spectacle magnifique voir en couleurs variées une telle masse de jeunes-gens vigoureux, d' hommes forts, de jeunes filles et de femmes vetis en jolis costumes nationaux. A 10½ commença la messe pontificale, chantée par Mgr Vlaho Barbić, auxiliaire de l' évêque de Raguse. Pour la foule (4000), qui ne pouvait pas trouver place dans l' église du couvent, le curé de Pridvorje célébrait la messe à ciel ouvert devant l' église. Le discours de circonstance, sur la signification historique de cette fête et sur le vrai esprit franciscain fut prononcé par le T. R. P. Talija. Après la messe s' est déroulée une imposante procession. Chaque village — il y en a 16 — avec son étendard, puis la musique, les gymnastes catholiques les Orels et les Orlicés, le clergé, l' évêque, la statue de Saint Père François, portée par les Konavlois, vetis en or. En retournant à l' église on chanta le Te Deum solennel et fut donnée la benediction avec le Très Saint Sacrament ...«

Après midi a eu lieu une reunion publique avec des discours appropriés et une académie des gymnastes.

———

Les solennités à Brod en Slavonie. Trois jours durèrent les solennites du 7e centenaire, 17—19 septembre. Aux fêtes prirent part toutes les sociétés et les citoyens de la ville. L' affluence des fidèles des paroisses environnantes était très grande. On confessait sans cesse et on distribuait la sainte Eucharistie. Le premier jour, vendredi, célébrait la messe pon-

tificale Sa Grandeur Mgr Akšamović, évêque de Djakovo. Samedi c' était le tour de Mgr L. Radičević, chanoine de Zagreb et abbé mitré. Tous les trois jours eurent lieu les Vêpres solennelles et les discours furent prononcés par des prédicateurs renommés. Des vêpres du samedi jusqu' à la première messe du dimanche un grand nombre de fidèles adorait N. Seigneur exposé sur l' autel.

Le 19 sept. (dimanche) le pontifical avec grande assistance célébrait Son Eccellence, l' archevêque de Belgrad R. Rodić O. F. M., entouré d' une trentaines de prêtres. Après midi, après le discours du vicaire général de Belgrade Mgr Gecan, eut lieu une imposante procession. Tous les trois jours, mais surtout pendant la procession, la ville était pavoisée. A la procession prirent part les écoles, les sokols croates, les Orels et les Orlicés, les pompiers de la ville, l' association des dames, la confraternité du Sacré-Coeur, le Tiers-Ordre, les délégués des autorités civiles et militaires, le maire de la ville, etc., etc. Ce même jour plusieurs personnes prirent l' habit du Tiers-Ordre. Il paraît que la petite ville de Brod ne pouvait pas célébrer d' une maniere plus solennelle le Saint d' Assise, le Patriarche des franciscains qui pendant une histoire sept fois séculaire ont tant mérité de la nation croate.

———

Livno en Bosnie en honneur de S. François. La Province franciscaine de Bosnie a fixé déjà l' année passée un programme des fêtes jubilaires très riche et bien approprié à son histoire et à sa position actuelle. Elle prépare, entre autre, une exposition franciscaine à Sarajevo. Certains couvents et certaines paroisses ont déjà célébré le jubilé, mais il y en a qui ont transféré les fêtes extérieures pour l' année prochaine. Parmi les couvents qui ont déjà célébré l' anniversaire nous mentionnons Gorica près Livno. Le couvent et les paroisses dépendantes ont choisi le temps de la tournée pastorale de Mgr l' évêque, au mois d' août passé.

Un triduum solennel 26—28 août devait préparer les fidèles. Le matin il y avait dans l' église conventuelle à Gorica la messe chantée avec le sermon et la communion des fidèles. Après midi dans l' église paroissiale de Livno le disours, les vêpres et le Salut. — Le 28 soir l' arrivée et la réception solennelle (avec des étendards, des cavaliers etc.) à la frontière de Mgr l' évêque diocèsain P. J. Garić.

La société civique de chant et de musique »Dinara« s' était chargée de l' exécution de la solennité extérieure — Ce même soir (samedi 28 VIII) à 7 h. une grande foule de citoyens est allée, organisée et en ordre avec la musique, donner une sérénade devant le couvent en honneur de l' évêque et des PP. franciscains. Le juge de la ville, dr. Pero Sučić, a prononcé un fort beau discours sur les mérites des fils de S. François dans nos terres yougoslaves. Le matin suivant (dimanche) à 7½ h. se dirigea de nouveau une grande foule d' hommes et de femmes en procession vers le couvent de Gorica (distant 1 klm à peu près de la ville) pour assister à la messe pontificale et à l' homilie de Sa Grandeur. La foule était si nombreuse que la grande église de Gorica — une des plus grandes de notre patrie — n' en pouvait contenir ni la moitié. Après que Mgr a conféré le sacrement de Confirmation à 150 enfants, a eu lieu une imposante procession théophorique et à la rentrée à l' église on chanta le Te Deum solennel. L' office terminé, les délégués des citoyens et de toutes les corporations sont allés présenter les hommages à Sa Grandeur, qui est aussi fils de S. François. Au nom de tous a parlé un grand devot du Saint d' Assise et sincère ami des franciscains, l' éminent avocat de Livno dr. Ivo Tudor et il a prié l' évêque de faire parvenir leurs sentiments de reconnaissance et leurs félicitations au Rme P. Général à Rome. Ce jour à la table des Pères assistaient les autorités du lieu et un grand nombre de séculiers.

Le soir à 8 h. la société »Dinara« a donné une belle académie, composée de trois partie: 1. chants et déclamations de circonstance; 2. Conférence de M. I. Tudor »S. François et la question sociale«; 3. Concert de musique. — M. Tudor a parlé avec chaleur et compétence. Il était souvent applaudi.

———

Les franciscains d'Hercégovine pour le 7e centenaire du Séraphique Père. La majorité de paroisses en Hercégovine est desservie par les Frères Mineurs. Le P. Jérôme Boras, en remplaçant le P. Provincial L. Bubalo, qui était parti en Amérique à l' occasion du Congrès de Chicago — a adressé le 15. août 1926. à ses Religieux une belle lettre sur la manière de célébrer le jubilé dans les paroisses de l' Ordre. Nous en donnons ici les points saillants:

1. D' accord avec l' évêché de Mostar, le jour 4 octobre de cette année est déclaré jour de fête obligatoire avec la messe paroissiale, pour toutes les paroisses franciscaines d' Hercégovine.

2. La veille, le 3 oct. au soir, pendant une demi-heure doivent sonner solennellement toutes les cloches des églises; de plus, qu' on allume les feus comme c' est chez nous usage à la veille de la S. Jean B.

3. Les jours 1, 2 et 3 octobre qu' on sonne dans les paroisses à 7 h. à 8 h. et à 9 h. du matin et à 9 h. on chantera la messe, pendant laquelle on tiendra une instruction sur S. François et sur le Tiers-Ordre. Après la messe le Salut, et ensuite instruction, confession et réception des Tertiaires.

4. Dans les couvents, les Résidences et les paroisses Vitina, Posušje, Pos. Gradac, Bukovica, Rasno, Čitluk, Čerin on célébrera la nouvaine de 25 sept.—3. oct. (messe, instruction sur le Tiers-Ordre, prières de la nouvaine, Salut).

5. Le jour même de S. François (4. X.) doit être fêté avec la plus grande solennité. Les curés d' une certaine contrée doivent se rendre avec le peuple, sous étendards et drapeaux nationaux, dans le couvent ou la paroisse centrale de cette contrée pour y célébrer ensemble ce jour memorable par la messe chantée, les discours et autres manifestations appropriées.

6. Que chaque paroisse tâche de se procurer à l' occasion de ce jubilé une cloche, on bien un autel, un calice, des ornements et surtout la statue de N. S. P. François avec inscription: »Souvenir du 7e anniversaire de la mort de S. François« ...

La célébration du jubilé à Split. Dans la capitale de la Dalmatie il y a des Frères Mineurs (Poljud, Dobri), des Frères Mineurs Conventuels (Sv. Frano na obali) et des Frères Mineurs Capucins (Poišan). Ils ont convenu de célébrer le 7e anniversaire de leur S. Père le 4 oct. et le 31 oct. 1926.

Chez les PP. Conventuels (couvent de S. François) les fêtes furent accomplies de 30 sept. à 4 oct. par un triduum, auquel assistait chaque fois une grande foule de fidèles. La veille l' église et le couvent étaient artistiquement illuminés. A la messe de minuit l' église était remplie et de même à la messe pontificale le 4 oct., à la quelle assistait le maire de la ville et

un grand nombre de délégués. Tous ces jours se sont succedés à la chaire des prédicateurs renommés. L' habit du Tiers-Ordre ont reçu plusieurs ecclésiastiques et autres personnages de la ville.

Chez les franciscains de Dobri (FF. Mineurs) la fête est fixée le dernier dimanche d' octobre — on a uni la fête jubilaire et la nouvelle fête du Christ-Roi. Les Pères ont pensé que la meilleure préparation pour le jubilé et pour la nouvelle fête seront les missions. En effet, les missions, prêchées par les PP. Stanislav Petrov et Léonard Bajić, ont commencé le 23 d' octobre. Il y a deux sermons par jour: à 6 h. avec la messe et les chants de circonstance, et à 19 h. avec Salut et chants de pénitence. L' office du soir donnent par ordre les Supérieurs des couvents et les curés de la villes. A la cérémonie assiste chaque soir Sa Grandeur. Les missions sont, Dieu merci, très bien fréquentées, les citoyens de toute classe y assistent avec une devotion et attention exemplaires. On confesse sans cesse et beaucoup de personnes, depuis longtemps éloignées des sacraments, se sont reconciliées avec Dieu. L' église est ornée des transparents artistiques, représentants, par des symboles bien choisis, la Royauté du Christ et le Poverello avec sa devise P a x e t b o n u m. Samedi le 30 oct. à 18 h. commence l' adoration nocturne. A la messe de minuit le P. B. Radonić prêche sur le thème »Le Christ-Roi et l' Ordre des FF. Mineurs«. Dimanche à 9 h. la messe pontificale et homilie de Mgr. l' évêque. A 11½ a eu lieu une bien intéressante et instructive conférence du Père Petrov: »Au service du Grand Roi« — A 16 h. se déroula la procession théophorique à travers les principales rues de la ville. Le Très Saint Sacrement fut porté par le Pasteur du diocèse. Le chapitre, le clergé séculier et regulier, les corporations, les fraternités et une masse énorme de citoyens, tout à fait inattendue, y prirent part avec dévotion et ordre parfaits. La procession terminée, sermon de clôture: »J é s u s - C h r i s t — R o i s p i r i t u e l d e t o u s l e s h o m m e s« par le P. Provincial Grabić.

Cette union des deux fêtes vient à propos, car S. François a tant aimé N. S. en Eucharistie. C' est lui qui a tant travaillé à ce que Jésus-Christ regne dans le monde entier!

Conférences sur S. François et les franciscains. — Pendant l' année jubilaire de S. François seront données des conférences

dans les principales villes (Zagreb, Ljubljana, Beograd, Sarajevo, Split, Dubrovnik, Šibenik etc.) de la Yougoslavie. Voici la note des sujets, qui y seront traités par des personnalités compétentes.

1. Jesus-Christ et S. François.
2. S. François et L' Eucharistie.
3. Valeur sociale de l' oeuvre de S. François.
4. Les stigmates de S. François.
5. S. François et l' amour de la nature.
6. Liberté, égalité et fraternité dans l' Ordre franciscain.
7. Le scepticisme moderne et le dogmatisme franciscain.
8. S. François et les laïcs catholiques.
9. L' art franciscain.
10. La joie franciscaine.
11. S. François toujours moderne.
12. La guerre et le pacifisme franciscain.
13. S. François et le travail manuel.
14. Le séjour de S. François dans les terres des Slaves méridionaux.
15. S. François et la question féminine.
16. L' action humanitaire des franciscains.
17. Le clergé séculier et les Religieux catholiques.
18. L' action religieuse, civilisatrice et nationale des franciscains yougoslaves.
19. La foi et l' Eglise dans la vie de S. François.
20. Valeur sociale de l' humilité des Religieux.
21. Les qualités du Supérieur dans l' Ordre franciscain.
22. Le communisme des Religieux catholiques, spécialment des enfants de S. François.
23. Les franciscains et les Bogumiles (Patharènes) en Bosnie.
24. Le Problème de l arrivée des franciscains en Bosnie et leurs Provinces dans les Balcans.
25. Les laïcs catholiques et le clergé, en espèce les franciscains.
26. Ce que les franciscains ont fait pour notre littérature nationale
27. Sens de la dévotion franciscaine.
28. Les franciscains et l' union des Eglises.
29. Le démocratisme franciscain et le democratisme moderne

30. Les franciscains et le réveil national en Dalmatie.
31. Le mysticisme franciscain.
32. L' individualisme franciscain.
33. Les franciscains et l' oeuvre des Missions.
34. L' école franciscaine et la vie pratique.
35. Le rôle des Ordres mendiants au moyen-âge.
36. Les notes du patriotisme franciscain.
37. La valeur de l' obéissance des moines.
38. Le capitalisme et l' économie (le ménage)
39. La méthode franciscaine de prédication.
40. La morale religieuse et la morale pure (autonome).

ISPRAVCI.

Uz najbolju volju potkralo nam se je više štamparskih pogrešaka. Neka oproste i pisci i čitaoci. Ovdje spominjemo samo ovo:

Str. 213., redak 3. (ozdo) mjesto g o v o r e ć i čitaj g o r e ć i.
Str. 214., redak 16. mjesto o k r u ž i l a čitaj o k u ž i l a.
Str. 214., redak 26. iza o d b a c u j u dodaj s t e g u.
Str. 291., redak 13. mjesto o s v j e t l j i v a čitaj o s v j e t l j u j e.
Str. 302., redak 10. mjesto u k u ć i čitaj u k l i c i.
Str. 304., redak 21. mjesto u s v i j e t u čitaj u s v i j e t l u.
Str. 352. čitav najdonji redak: hibet, ne perrent... ima se prenijeti na dno strane 349. između teksta i bilježaka.

SADRŽAJ JUBILARNOG IZDANJA
(SOMMAIRE DU NUMERO JUBILAIRE).

Enciklika Sv. O. Pape Pija XI. o sv. Franji Asiškomu. — (Lettre encyclique de N. T. S. Père Pie XI. Rite expiatis sur S. François d'Assise. Version croate.) — — — — — — — — — — — 201—222.

Mandić Dr. Fra D., **Boravak sv. Franje Asiskoga u hrv. krajevima.** — (Sur le séjour de S. François dans les contrées croates.) — — — — — — — 223—229.

Zimmermann Dr. S., **Pogled na franjevačku filozofiju.** — (Une breve excursion dans la philosophie franciscaine.) — — — — — — — — — — — 229—244.

Kršnjavi Dr. I., **Sv. Franjo i umjetnost.** — (S. François et les arts.) — — — — — — — — — — — 244—250.

Binički Dr. F., **Franjevački naučitelji.** — (Les docteurs de l'Ordre franciscain.) — — — — — — 250—264.

Vlašić O. P., **Duh sv. Franje u biblijskom radu.** — (L'esprit de S. François dans les travaux bibliques de ses fils.) — — — — — — — — — — 265—272.

Božitković Dr. Fra J., **Evandeosko siromaštvo u životu sv. Franje.** — (La pauvreté évangélique dans la vie de S. François.) — — — — — — — — 273—284.

Radonić Dr. Fra B. M., **Duns Skot i svetkovina Krista Kralja.** (La fête Crist-Roi et l'école franciscaine.) 285—307.

Knezović Dr. Fra O., **Sv. Franjo organizator misija.** — (S. François organisateur des missions.) — — 308—322.

Kržanić Fra K., **Franjo Asiški i — talijanska literatura.** — (St. François et la littérature italienne.) — 322—340.

Jelenić Dr. Fra J., **Problem dolaska franjevaca u Bosnu i osnutka bosanske vikarije.** — (Problème de l'arrivée des Franciscains en Bosnie et de la fondation du Vicariat de Bosnie.) — — — 341—364.

Bajić O. L., **Duhovna nauka sv. Franje Asiskoga.** — (La doctrine spirituelle de S. François.) — — — 365—381.

Crnica Dr. Fra A., **Sv. Franjo Asiški — socijalni reformator.** (S. François réformateur de l'ordre social.) 382—395.

Guberina Dr. Fra A., **Franciscus catholicus et totus apostolicus.** 396—410.

Rogošić Dr. Fra R., **Književni rad hrv. Franjevaca do XIX. vijeka.** — (Oeuvre littéraire des franciscains croates jusqu'au commencement du XIXe s.) 410—424.

Brkašev Dr., **Savremena franjevačka ideologija.** — (Comment les franciscains yougoslaves envisagent-ils les problèmes actuels de leur patrie.) — — — — — — — — — — — — 425—432.

Eterović Dr. Fra K., **Jugoslav. Franjevci i duh sv. Franje.** — (Les franciscains yougoslaves et l'esprit de S. François.) — — — — — — — — — — 433—446.

Milovanov F. S., **Bratu Franji.** — (Au Frère François. Poème.) — — — — — — — — — — — — 447.

KULTURNI POGLEDI. — (Revue des idées et des faits.) — 448—493.

Poziv Msgra Dr. Fr. Bulića na proslavu sv. Franje Asiškoga. S. 448—450. — Slika sv. Franje Asiškoga u današnjem ogledalu. S. 451-452. — Zaruke sv. Franje Asiškoga. S. 452—457. — Sud F. Hettingera o sv. Franji. S. 457—459. — Sv. Franjo i protestanti. S. 460—463. — Slaveni i Sv. Franjo. S. 463. — Renan o sv. Franji. S. 464. — Sv. Franjo i umjetnost. S. 464—465. — Duhovna mudrost sv. Franje Asiškoga. S. 466. — Sv. Franjo Asiški i Toma Arcidjakon iz Splita. S. 466—468. — Sv. Franjo psiholog, sociolog i organizator. S. 468. — Sv. Franjo Asiški u našoj umjetnosti. 468—469. — Štovanje Krista Kralja u franjevačkom Redu. S. 469—471. — Sv. Franjo u našoj literaturi. S. 472—473. — Zasluge hrvatskih Franjevaca-Trećoredaca za prosti puk i kulturu. S. 473—474. — Utisak s I. franjev. hrvatskog poklonstva u Asiz. S. 474—475. — Pismo sv. Ivana Kapistrana, franjevca, papi Kalistu III. o slavodobiću nad Turcima u Beogradu dne 22. srpnja god. 1456. S. 475—477. — Nevjerojatno širenje franjevačkog pokreta. S. 477. — Franjevac-Konvertit. S. 477—481. — Katoličko redovništvo u očima inovjeraca. S. 482. — Hrvatski franjevci za vjeru, narod i nevoljnike. S. 482—483. — Remete u starim franjevačkim manastirima. Zanimljiva okružnica o njihovu vladanju i nošnji. S. 483—487. — Jedan prilog biografiji O. Fra Andrije Dorotića. S. 487—488. — Franjevac-filozof. S. 488—492. — U kojim su mjestima franjevci Zaostroga vršili dušobrižničku službu u 16. i opet u 18. vijeku? S. 492—493.

KNJIŽEVNI PREGLED (Revue des livres) — — — — str. 494—508.

Felder Dr. P. H., O. M. Cap., **Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi.** — Beaufreton M., **S. François d'Assise.** — Cuthbert P., O. M. Cap., **Vie de S. François d'Assise.** — Chesterton G. K., **S. François d'Assise.** — Vaggi-Rebuschini S., **S. Francesco d'Assisi. — Vita di S. Francesco** a cura dei F. M. Conventuali di Padova. — Revelli Maritz, **Frate Francesco poverello di Dio.** — Facchinetti P. V., V. F. M. **1. Iconografia Francescana; 2. Le stimmate di S. Francesco d'Assisi; 3. La Verna nel Casetino; 4. Assisi nell'Umbria. — Franziskus von Assisi: 1. Vorträge zu seinem Jubiläum** 1226—1926; **2. Konferenzen zu seinem Jubiläum** 1226—1926; **3. Prädigten zu seinem Jubiläum.** — Pennisi A., **La verace istoria del Poverello Franciesco.** Sacra Rapprezentazione. — Mathieu P.-Daunais M., O. F. M., **Le Père Fréderic de Ghyvelde,** commissaire de Terre-Sainte au Canada. — Bracaloni P. L., O. F. M., **Il cantico di Frate**

sole. — P. E. Bruning O. F. M., **Officium ac Missa de festo S. P. N. Francisci.** — Bruning O. F. M., **Plaudat Frater, regnat Pater.** — Ricci Corrado, **Umbria Santa con 55 illustrazioni.** — Maria B. Sticco, **Il pensiero di San Bernardino da Siena.** — Pop Vinko Premuda, **Novo izdanje Kačićeve pjesmarice.** — **Le Missioni Francescane,** Roma. — **La Terre Sainte,** Jérusalem.

VJESNIK (Chronique) — — — — — — — — — — str. 509—531.

Napomena 509. — Naslovna slika 509. — Proglas grada Splita za jubilej sv. Franje 509. — Pismo iz Asiza 511. — Apostol mira i ljubavi 513. — Italija za proslavu 700-god. sv. O. Franje 513. — Franjevačka godina u Asizu 517—524. — Španjolska sv. Franji 524. — Sv. Franjo na »Journées d'art religieux« u Parizu 526. — Književni natječaj za proslavu 700-godišnjice u republici Kubi 527. — Posvećenje i ustoličenje novog hvarskog biskupa 528. — Franjevačke gimnazije u Jugoslaviji 528. — Franjevački kapitul u gradu Hvaru 530. — Novo starješinstvo OO. Dominikanaca 530. — Franjev. samostan u Beogradu 530. — O. Miho Kotaraš 531. — Novi zavod školskih sestara sv. Frnje 531.

CHRONIQUE FRANCISCAINE EN YOUGOSLAVIE — str. 532—548.

Pèlerinage franciscain croate à Assise-Rome 12-23. VIII. 1926. — Un journal libéral pour la célébration du VII.me centenaire. — Les Albums illustrés des couvents franciscains. — Le Tiers-Ordre de S. François à Belgrade. — Société historique d'études franciscaines yougoslaves. — Quatre-vingtième anniversaire de Mgr. François Bulić. — Conférences sur S. François et les franciscains. — La famille de S. François dans le regne des Serbes, Croates et Slovènes. Un peu de statistique. — Les fêtes jubilaires en Yougoslavie.

BILJEŠKA. Cijena svečanog broja je D 30. Naši redoviti pretplatnici dobivaju i ovaj broj od 360 strana kao i dva već izašla, ali s obzirom na velike troškove neka izvole godišnjoj pretplati od D 50 nadodati još D 10.

Administracija »Nove Revije«.

SADRŽAJ I.-II. BR. V. GODIŠTA „NOVE REVIJE"

rasporeden alfabetičnim redom početnih slova pojedinih sastavaka, gdje nema piščeva prezimena, a gdje je ono tiskano, po početnom slovu prezimena. Rimski brojevi naznačuju pojedine sveske revije, a arapski njezine stranice.

A). ČLANCI I RASPRAVE.

Butmi-Tomić: Krvave osnove — — — — — I. 48-57; II. 151-157.
Berković Dr. Fra Petar: Pitanje unije i franjevac Marković II. 101-123.
Eterović Dr. Fra Karlo: Fra Filip Grabovac — — I. 10-25; II. 134-150.
Guberina Dr. Fra Augustin: Katolicizam u kršćan. starini I. 26-41.
Ivanov Dr.: Socijalna vrijednost kršćanske svijesti — — II. 123-134.
Knezović Dr. Fra O.: Svećenik u službi čovječanstva — I. 41-47.

B) KULTURNI POGLEDI.

Cikojević Fra Ante: Dvije crkve, jedna vjera, jedan Bog I. 61-63.
Cikojević Fra Ante: Jedna prazna krilatica — — — I. 79-80.
Cikojević Fra Ante: Kralj Tomislav fatalan čovjek — II. 170-172.
Cikojević Fra Ante: Proučavanje vjere nužno — — — II. 160-161.
Crnica Dr. Fra Ante: Izborno pravo za ženske — — — I. 70-71.
Cvitanović Dr. G.: »Novome čovjeku«. Surogat g. Vidovića I. 68-69.
Eterović Fra Karlo: Kardinal Mercier, kat. biskup, branitelj domovine, prijatelj crkvenog ujedinjenja I. 58-61.
Guberina Dr. Fra Augustin: G. Dimitrijević o moralnim prednostima pravoslavlja — — — — — — II. 161-164.
K. Fra L.: Najstarije knjiž. društvo u Bosni i Hercegovini I. 73-74.
Kečkeš Dr. Ivo: Slobodni zidari u Madžarskoj — — II. 175-176.
Lurd — Ministar prosvjete i vrhovno sudište u Portugalu I. 76-77.
Nedjeljni izleti — — — — — — — — — — I. 63.
Ne treba im druga domovina — — — — — — — II. 175.
Nikolajević Dr.: Optužuju crkvu da je intolerantna — — II. 172-173.
Novo evanđelje — — — — — — — — — — II. 158-159.
Novovjeki sovjetski moral — — — — — — — II. 177-178.
Obećana zemlja — — — — — — — — — — II. 174-175.
Pismo jednog obraćenog rusa — — — — — — — I. 75.
Pobjeda kršćanskog morala u Engleskoj — — — — I. 77-78.

Radićeve nastranosti — — — — — — — — — I. 67-68.
Tomić W. Govor rabinera — — — — — — — — I. 63-67.
Velika mržnja — — — — — — — — — — I. 80.
Vjerska pogibao današnjeg nacionalizma — — — — II. 168-170.
Vuco Dr. O. B.: Alsačani i Lorenci traže konfesion. škole I. 71-73.
Vuco Dr. O. B.: Ministar prosvjete o važnosti Crkve u socijalnom životu — — — — — — — — II. 176-177.
Vuco Dr. O. B.: Otkuda život — — — — — — — II. 164-168.
Židovi na svijetu — — — — — — — — — — I. 77.
Židovska moć — — — — — — — — — — II. 173-174.
Zle posljedice krivih načela — — — — — — — II. 159.

C) KNJIŽEVNI PREGLED.

Božitković Dr. Fra Juraj: Bludau Dr. August, Die Gegner der Johannesschriften — — — — — — — — I. 82-83.
Božitković Dr. Fra Juraj: Steinman Dr. A., Jesus u. die soziale Frage — — — — — — — — — II. 181-182.
Budrović M. Sibe. R. P.: Introductio compendiosa in opera S. Thomae Aquinatis — — — — — — — — II. 183-185.
C. Dr. O. Gabro: Brusić o. Vladislav, Otok Rab — — II. 183.
Cathrein V. S. J.: Philosophia Moralis — — — — — — I. 81-82.
Crnica Dr. Fra Ante: Lanović Dr. M., Konkordat Jugoslavije s Vatikanom — — — — — — — — II. 179-181.
Crnica Dr. Fra Ante: Premoli O. M., Storia Ecclesiastica contemporanea — — — — — — — — — I. 84.
Cvitanović Dr. O. G.: Grisar Hartmann S. J., Martin Luthers Leben und sein Werk. — — — — — I. 81.
Franc Dr.: Lajoie L., Transfigurée par l'Euharistie et par la lutte — — — — — — — — — — I. 85.
Franc Dr.: Louismet Dom. S. B., L'Imitation Mystique I. 84.
Franc Dr.: Petrović U., Za svaki dan — — — — — II. 185.186.
Franc Dr.: Riche J., Les Savants sont-ils des croyants? II. 182.
Franz Dr.: Vernhes J., P. S. S., Amour et souffrance — I. 85.
Franz Dr.: Schlund Dr. P. E. O. F. M. Idee und Ideal im. hl. Franziscus — — — — — — — — — I. 83.
H. Fahsel: Gespräche mit einem Gottlosen — — — — II. 179.
Nikolajević Dr.: Die heilige Magdalena Sophie Barat und ihre Stiftung — — — — — — — — — I. 84.
Nikolajević Dr.: Grgec P., Kod Namjesnika Kristova — I. 85.
P. G.: Mainage Th., Immortalitè — — — — — — I. 82.
Radić Fra I.: Pošast putenosti i uzgoj čistoće — — — I. 86.
Živković Dr. B.: Chambost C., L'Esprit et les Vertus du vénérable Antoine Chevrier — — — — — I. 83-84.
Živković Dr.: Fassbinder H., Vor dem Sommer — — II. 183.
Weber Dr. S.: Die katholishe Kirche die wahre Kirche Christi — — — — — — — — — — II. 179.

D) VJESNIK.

Društvo za potpomaganje i obraćenje Židova — — — II. 187.
Francuska vapi za svećenicima — — — — — — II. 190-191.
Francuski Masoni i Društvo Naroda — — — — — I. 91.
Izjava bosansko-hercegovačkih franjevačkih Provincijala povodom napadaja g. Stjepana Radića na bosansko-hercegovačke franjevce — — — — — I. 87-88.
Koliko ima slobodnih zidara na svijetu — — — — II. 191.
Kongres za svećenički pomladak — — — — — — I. 93.
Napadaj gosp. Stj. Radića na franjevce — — — — I. 89.
Nove katedre za predavanje o narodnim svecima u Italiji I. 93.
Novi »Mesija« — — — — — — — — — — I. 92.
Novo papinsko sveučilište za arheologiju — — — — II. 188.
† O. Joso Matić-Stuparić, franjevac — — — — — I. 88.
† O. Josip Milošević — — — — — — — — I. 88.
Osnutak nove zgrade centralnog bogoslovnog sjemeništa u Splitu — — — — — — — — — — II. 191.
Papina okružnica: Quas primas — — — — — — I. 87.
Prelaz Višana na pravoslavlje — — — — — — — I. 90-91.
Samoubojstvo Francuske — — — — — — — — I. 94-95.
Socijalni tjedan u Lyonu — — — — — — — — I. 95.
Sudbina indijskih žena — — — — — — — — II. 189-190.
Svečani broj »Nove Revije« — — — — — — — II. 186.
Vidovićeva predavanja o Novom Čovjeku — — — — II. 186-187.
Značajna konferenca praktičnog kršćanstva u Švedskoj II. 189.

E) CRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE.

La célébration du VII.me centenaire de la mort de S. Francois d'Assise. — — — — — — — — — — II. 196-197.
La vie catholique de notre jeunesse. — — — — — — II. 194
Le budget du ministère des cultes — — — — — — I. 99-100.
Le clergé catholique et le clergé orthodoxe — — — — I. 100-101.
Le fêtes jubilaires à Dubrovnik (Raguse) et le voyage du Nonce Apostolique — — — — — — — — — I. 96-97.
Les mendements de NN. SS. les Evêques — — — — — I. 97-99.
Les Serbes et le concile oecuménique à Athos. — — — II. 194-195.
Mgr Dr. J. Mileta et le Tirs-Ordre Franciscain. — — — II. 195-196.
Un journal serbe sur le génie de l'Eglise catholique — — I. 101-102.
Une conférence de NN. SS. les Evêques dalmates. — — I. 193-194.

HRVATSKA KNJIŽARA - SPLIT

preporuča prigodom **jubileja Sv. Frana Asiškoga** slijedeće knjige:

Cvjetići miomirisni iz života siromaška Isukrstova **Sv. Franje Asiškoga** — — — — — — — — — — — — — Din. 10.—
Ivančić Fr. J.: Život sv. Franje Serafskoga ili Asiškoga — „ 32.—
Joergensen Joh.: Sv. Franjo Asiški — — — — — — — „ 20.—
Kršnjavi Dr. Isid.: Božji vitez. Roman — — — — — — „ 25.—
—„— Božji sirotan. Roman - — — — — — — — — „ 25.—
Le Monnier Lav—Brković Fra Ark.: Povijest sv. Franje Asiškoga (2 sveska) — — — — — — — — — — „ 25.—
Pavlinović Mihovil: Besjeda o sv. Franji Asiškomu - — — „ 1.—
Sarić Dr. Iv., nadbiskup: Stope Serafinskog Oca — — — „ 10.—
Wlk Dr. K.: Moderni Svetac — — — — — — — — „ 6.—
Vjenčić molitava na čast **sv. O. Frane Asiškoga** - — — — „ 3.—
Alessandrini A. M.: Il fratello di tutti. (U 12 poglavlja razmatra se Asiški Svetac u svojoj karakteristici i svetosti.) „ 28.—
Bossi L.: Vita di S. Francesco. Con una scelta dai Fioretti e alcune liriche ispirate dal Santo — — — — — — „ 15.—
S. Francesco d' Assisi: I Fioretti. Da un Codice della Biblioteca Reale di Torino, a cura del P. Francesco Sarri — — „ 7.—
I s t o u raznim drugim izdanjima sa i bez ilustracija ili u raskošnijim izdanjima — — — od Din. 50.— unapred.
Facchinetti P. V.: Iconografia Francescana (Sa 123 slike) — „ 70.—
—„— Le Stimmate di S. Francesco d' Assisi (Sa 65 slika) — „ 70.—
—„— La storia del poverello d' Assisi narrata ai giovanetti (Sa 62 slike) — — — — — — — — — — — — „ 70.—
—„— Siate allegri! Il Serafico poverello e la gioia della vita „ 30.—
—„— Siate amici! S. Francesco d' Assisi e l' amicizia cristiana „ 30.—
—„— Siate Apostoli! Il »tutto Serafico in ardore« e il problema dell' Apostolato — — — — — — — — — — „ 40.—
—„— La Serafica Milizia. Libro sul Terz' Ordine. — Temi storici. — Lo spirito francescano. — Glorie serafiche. (Sa slikama) — — — — — — — — — — — — — „ 22.—
—„— La Verna nel Casentino (Sa 25 slika) — — — — „ 70.—
—„— Assisi nell' Umbria (Sa 36 slika) — — — — — — „ 70.—
—„— Nella Valle Reatina (Sa 24 slike) - — — — — — „ 70.—
Fiumi M. L.: Leggende Francescane. Con disegni di G. Venanzi „ 45.—
Joergensen Joh.: La Verna — — — — — — — — — „ 23.—
—„— Il libro del Pellegrino — — — — — — — — — „ 46.—
Marchetti I.: La leggenda di S. Francesco Poverello, novamente raccontata ai giovani - — — — — — — — „ 30.—

HRVATSKA KNJIŽARA - SPLIT

Revelli M.: Frate Francesco Poverello di Dio (Sa 20 slika) - „ 35.—
Ricci Corrado: Umbria Santa (Sa 55 slika — — — — — „ 55.—
Salvatorelli L.: Vita di S. Francesco d'Assisi — — — — „ 38.—
Vaggi Rebuschini S.: S. Francesco d'Assisi. Con prefazione di P. Giov. Semeria - — — — — — — — — — „ 18.—
Venturi Adolfo: La Basilica di Assisi (Sa 30 slika) — — — „ 35.—
Della Vergiliana V.: La Valle Santa (Rieti). Prefazione di G. Joergensen — — — — — — — — — — — „ 25.—
S. Bonaventura: Vita di S. Francesco. Con illustrazioni — „ 45.—
Tommaso da Celano: La leggenda di Santa Chiara d'Assisi „ 25.—
Frate Leone: Lo specchio di perfezione — — — — — „ 45.—
La leggenda di S. Francesco scritta da tre suoi compagni — „ 25.—
B. Angiola da Foligno: Visioni e consolazioni — — — — „ 45.—

NADALJE PREPORUČAMO SLIJEDEĆA NOVA DJELA:

Kulunčić M.: Život i nauka Isusa Krista iz četiri sv. Evanđelja u razmatranjima. I. dio (Božićno doba) — — — — — Din. 30.—
Bichlmair G.: Okkultismus und Seelsorge — — — — — „ 30.—
Cohausz O.: Jesus Christus der König der Welt — — — „ 35.—
Arosio L.: Triplice corso di spiegazioni evangeliche, domenicali secondo il Messale Romano — — — — — — „ 50.—
Maglione T.: Gesu in amore, Gesu in dolore. Prediche — Sermoni — Conferenze — — — — — — — — — „ 30.—
Olgiati Fr.: Il sillabario del Cristianesimo - — — — — „ 15.—
Manning E., Card.: L'eterno Sacerdozio — — — — — „ 30.—
Fanfani L.: Theologia moralis universa iuxta Codicem iuris canonici. Vol. I. - — — — — — — — — — — „ 45.—
—„— De Indulgentiis, Manuale theorico-practicum ad normam Codicis iuris Canonici - — — — — — — — „ 23.—
Poulain P. A.: Delle grazie d'adorazione. Trattato di teologia mistica - — — — — — — — — — — — „ 90.—
De Santa Fort: Spunti di Teologia Pastorale conformi alle prescrizioni del nuovo Codice di Diritto Canonico ed ai bisogni dei nostri giorni — — — — — — — — „ 45.—
Klein F.: »Un' esperienza religiosa«. Maddalena Semer, Convertita e mistica (1874—1921) — — — — — — — „ 30.—

Sve knjige oglašene i recenzirane u »Novoj Reviji« :-: mogu se dobaviti kod :-:

— — — HRVATSKE KNJIŽARE SPLIT. — — —

Knjižnica „Nove Revije"

Knj. 1. ***Crnica*** Dr. O. A., ***Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva.*** — (Le 1er millénaire du royaume de Croatie considéré du point de vue national, religieux et intellectuel). — Cij. D 3.

Knj. 2. ***Eterović*** Dr. O. K., ***Slavni borac za hrvatsku misao, Fra Filip Grabovac. Njegov život, rad i stradanje.*** — (Un champion de l' idée croate, le P. Philippe Grabovac, O. F. M. Sa vie, son action et ses souffrances). — U tisku.

Knj. 3. ***Petrov*** Dr. O. S., ***Moderni Konvertiti.*** — (Les convertis modernes). — Cij. D 6.50.

Knj. 4. ***Rogošić*** Dr. O. R., ***Sadanje stanje Srpske Crkve.*** — L' état actuel de l' Eglise Serbe). — Cij. D 4.

Knj. 5. ***Guberina*** Dr. O. A., ***Katolicizam u kršćanskoj starini.*** — (Le Catholicisme dans l' antiquité chrétienne). — Cij. D 4.

Knj. 6. ***Orelovsky*** M., ***Zadaća hrv. orlovstva.*** - Cij. D 4.

Dobivaju se kod Uprave »NOVE REVIJE«, Makarska.

Zadružna Gospodarska Banka d. d. Ljubljana

Podružnica SPLIT

Telefon Interurban br. 127.

PODRUŽNICE: Bled, Celje, Djakovo, Maribor, Novisad, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik.

Glavnica i pričuve ukupno nad Din 15,000.000.—
Ulošci nad Din 125,000.000.—

Daje trgovačke kredite, eskomptuje mjenice, lombarduje vrednosne papire. Kupuje i prodaje tudje valute i devize, prima uloške na tek. račun i uložne knjižice te obavlja sve bank. poslove uz najpovoljnije uvjete.

Američki odio: Direktna veza s američkim bankama. Glavni dopisnik: American Express Company, 65 Broadway, te njene podružnice i agencije po svim većim mjestima Sjedinjenih država, Anglo-South American Bank, Ltd., London, te po važnijim mjestima Južne Amerike. The Commercial Bank of Australia Ltd., London, i sve njene podružnice u Australiji i Novoj Zelandiji. National Bank of South Africa, London, Pretoria. - Uredjivanje američkih ostavština.

Izdaje: Konsorcij »Nove Revije« (O. A. Cikojević) — Makarska.
Leonova Tiskara (zastup. M. P. Vladović) - Split.